

**สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ :
การรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย**

โดย

นางสาวศุภกานต์ นานรัมย์

**วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา
ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา ๒๕๕๑
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร**

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิราชานุกาฬ :
การรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย

โดย
นางสาวศุภกานต์ นานรัมย์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา
ภาควิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา ๒๕๕๑
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**PRINCE DAMRONG'S WRITINGS ON THE REIGN OF KING NARESUAN :
A STUDY OF THE MODERN THAI PERCEPTION OF THE PAST**

**By
Supakan Nanrum**

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
MASTER OF ARTS
Department of History
Graduate School
SILPAKORN UNIVERSITY
2008**

๔๔๒๐๕๒๐๔ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา

คำสำคัญ : การรับรู้ประวัติศาสตร์ / ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย / สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ราชานุกาพ

ศุภกานท์ นานรัมย์ : สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ : การรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย. อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์ : อ.ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร. ๓๓๒ หน้า.

การศึกษาวินัยนิพนธ์ฉบับนี้ มุ่งศึกษาเรื่องอิทธิพลพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชราชานุภาพเกี่ยวกับรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย ผลจากการศึกษาพบว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชราชานุภาพทรงวางรากฐานการศึกษาประวัติศาสตร์ตามอย่างตะวันตก และนิพนธ์ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุด พระนิพนธ์ดังกล่าวกลายเป็นต้นแบบการรับรู้ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสู่แบบเรียนและสื่อบันเทิงประเภทต่างๆ จากการสำรวจความคิดเห็นของสาธารณชน พบว่า สาธารณชนรับรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจากสื่อบันเทิงมากกว่าแบบเรียนประวัติศาสตร์ และมิได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่แท้จริง อีกทั้งนิยมรับรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านเอกสารชั้นรอง การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสาธารณชน ยังได้รับอิทธิพลจากข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชราชานุภาพ ดังจะเห็นได้จาก การนำเสนอเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ หรือแม้กระทั่งเกมออนไลน์ ผลการศึกษาจึงพบว่า เมื่อสังคมไทยเผชิญกับวิกฤต เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะกลับมาได้รับความสนใจอีกครั้งเพื่อเรียกขวัญ ความเชื่อมั่นของประเทศ หรือการสร้างสำนึกชาตินิยมให้เกิดขึ้น นอกจากนี้พบว่า ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ส่งเสริมภาพลักษณ์อันดีแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ สร้างสำนึกพึงพาวีรบุรุษ ความจงรักภักดี ความรู้สึกผูกพัน และเกิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ของชาวไทยปัจจุบัน

ภาควิชาประวัติศาสตร์   บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร   ปีการศึกษา ๒๕๕๑

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวินัยนิพนธ์.....

48205204 : MAJOR : HISTORICAL STUDIES

KEY WORDS : PERCEPTION OF THE PAST / THAI HISTORIOGRAPHY / PRINCE

DAMRONG RAJANUBHAP

SUPAKAN NANRUM : PRINCE DAMRONG'S WRITINGS ON THE REIGN OF KING

NARESUAN : A STUDY OF THE MODERN THAI PERCEPTION OF THE PAST. THESIS

ADVISOR : WINAI PONGSRIPIAN, Ph.D. 332 pp.

The aim of this thesis is to study of Prince Damrong Rajanubhap's historical writings on the reign of King Naresuan and their impact upon the modern Thai perception of the past. The result of the study shows that Prince Damrong's account and notion of this great king, which were based on the standard Thai Chronicles of Ayutthaya, were transmitted through both school textbooks and other forms of media, especially entertainment. According to interviews with various social groups, ranging from academics to petty traders, the writer concludes that only few Thais are aware of the importance of primary sources, and most Thais are influenced by Prince Damrong's reconstruction of historical events relating to the reign of King Naresuan and his heroic deeds. Prince Damrong's History of King Naresuan has become a chief source for the rise of popular quasi-historical accounts presented in the forms of movies, television series, novels and even video games. Thais were prompted in times of crisis to seek self-confidence in the story of King Naresuan. It is also noted by the writer that the story of this great king has been glorified and used as an ideological tool to inculcate Thais with a sense of gratitude and attachment to the monarchy.

Department of History Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2008

Student's signature .....*SUPAKAN NANRUM*.....

Thesis Advisor's signature .....*Winai Pongsripi*.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. วินัย พงศ์ศรีเพียร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้มอบความรู้ แนวคิด วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ อย่างเป็นระบบ รวมถึงความกรุณาในการชี้แนะ แก่ไขวิทยานิพนธ์จนสำเร็จ

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. วรพร ภู่งศ์พันธุ์ ประธานกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์ สำหรับคำแนะนำ ความระมัดระวังในการเขียนวิทยานิพนธ์ รวมถึงความอนุเคราะห์ในทุกๆ เรื่อง

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร. ธิรวัต ฌ ป้อมเพชร กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ สำหรับข้อเสนอแนะ อันเป็นประโยชน์แก่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชุติพร วิรุณหะ อาจารย์ที่ปรึกษาทั่วไป และ คณาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ทุกท่าน ที่มอบความรู้ ประสบการณ์ทางการศึกษา ประวัติศาสตร์

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ฌ นคร ศาสตราจารย์ วิสุทธิ์ บุษยกุล พลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. เจตนา นาควัชระ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศิริพร ดาบเพชร อาจารย์ ดร.อโณทัย จำปีทอง อาจารย์นพเกล้า ศรีมาตย์กุล สำหรับความอนุเคราะห์ ให้ข้าพเจ้าเข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ และมอบประเด็นทางประวัติศาสตร์ที่ สร้างชีวิตชีวาแก่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอขอบพระคุณ ผู้เข้ารับการสัมภาษณ์ การจัดทำ แบบสอบถามทุกท่าน

ขอขอบพระคุณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร สำหรับทุน “โบราณคดี ทัศนาวจร” สนับสนุนการศึกษาวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณ ครอบครัวสมพงษ์เจริญ รวมถึง กนกอร สว่างศรี ฌรัฐกานต์ ฌุลณรงค์ ฌิรยุทธ รัตนวงศ์ เบญจวรรณ วงศ์สวัสดิ์ ลลนา วงศ์ภูงา และไอยคุปต์ ธนบัตร ที่ให้การ สนับสนุนเรื่องข้อมูลทางวิชาการ คำแนะนำ ตลอดจนกำลังใจ และขอขอบคุณรุ่นพี่ รุ่นน้อง ภาควิชาประวัติศาสตร์ทุกท่าน ที่มอบกำลังใจในการศึกษาวิทยานิพนธ์

สุดท้าย ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่สมดี นานรัมย์ มารดาผู้ล่วงลับ ผู้ปลูกฝัง ความคิด ความเข้มแข็งในการฝ่าฟันปัญหา คุณพ่อวัน นานรัมย์ ภาณุวัฒน์ นานรัมย์ และวีระชาติ นานรัมย์ ที่มอบโอกาสในการศึกษาประวัติศาสตร์ รวมถึงคำแนะนำ กำลังใจ จนสามารถจัดทำ วิทยานิพนธ์จนสำเร็จลุล่วง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ	ณ
บทที่	
๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	๕
สมมติฐานของการศึกษา.....	๕
ขอบเขตของการศึกษา.....	๕
วิธีการศึกษา.....	๖
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	๖
แหล่งข้อมูล	๖
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๖
๒ แนวคิด บทบาท ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษา ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : สมเด็จพระนเรศวรวีรบุรุษของวีรบุรุษ.....	๗
สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในฐานะนักประวัติศาสตร์.....	๘
การศึกษา.....	๘
พระนิตย.....	๑๐
ความสนพระทัยการนิพนธ์และพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ครั้งแรก.....	๑๓
คติในการนิพนธ์ประวัติศาสตร์.....	๑๔
แนวคิด บทบาท ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพในการศึกษา ประวัติศาสตร์.....	๑๖
แนวคิดของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในการศึกษาประวัติศาสตร์.....	๑๗

	ความจำเป็นของประวัติศาสตร์กับการสร้างเอกภาพทางการเมือง และวัฒนธรรม	๑๗
	ประวัติศาสตร์กับการทำนุบำรุงวัฒนธรรม	๑๙
	บทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะ ประวัติศาสตร์ไทย	๒๑
	บทบาทเกี่ยวกับการตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ	๒๒
	บทบาทในการจัดการศึกษา	๒๕
	บทบาทในฐานะนักปกครอง	๒๗
	บทบาทในการแสดงบรรยายประวัติศาสตร์	๓๐
	บทบาทในการเปลี่ยนแปลงจารีตการเขียนประวัติศาสตร์	๓๒
	สมเด็จพระนเรศวร “วีรบุรุษของวีรบุรุษ” ในทัศนะของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	๓๔
	ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในฐานะต้นแบบวีรกษัตริย์ไทย	๓๕
	สมเด็จพระนเรศวร “วีรบุรุษของวีรบุรุษ” ในทัศนะของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	๔๐
	วีรบุรุษของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	๔๒
	สมเด็จพระนเรศวร “วีรบุรุษของวีรบุรุษ”	๔๕
๓	สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนประวัติศาสตร์	๕๓
	ความสำคัญของประวัติศาสตร์กับสังคมไทย	๕๔
	ประวัติศาสตร์กับการสร้างสำนึกชาตินิยม	๕๕
	ประวัติศาสตร์กับการสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม	๕๗
	การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์	๖๐
	การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ก่อน พ.ศ. ๒๔๓๕	๖๑
	การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สายวัด	๖๑
	การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สายราชสำนัก	๖๓
	การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ หลังการปฏิรูปการศึกษา	๖๖
	การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยราชาธิปไตย	

พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๗๕	๖๗
การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	
พ.ศ. ๒๔๗๕-ปัจจุบัน.....	๗๒
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย.....	๗๘
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวิชาอ่านพงศาวดาร พ.ศ. ๒๔๓๕.....	๗๙
การประกาศอิสรภาพ.....	๘๐
สงครามยุทธหัตถี	๘๑
การพิธีปฐมกรรมนักพระสัตถาพระยาละแวก	๘๒
การยกทัพตีกรุงหงสาวดี	๘๔
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวิชาพงศาวดาร.....	๘๖
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนประวัติศาสตร์	๘๘
ข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ	
ในแบบเรียนประวัติศาสตร์	๑๐๑
พระมหาอุปราชาขาดคอช้าง	๑๐๒
สมเด็จพระนเรศวรเคยเสด็จเป็นองค์จ่านำกรุงหงสาวดี	๑๐๔
สมเด็จพระนเรศวรเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชา.....	๑๐๖
สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง.....	๑๐๗
สมเด็จพระนเรศวรทรงคาบพระแสงดาบปืนค่ายพม่า.....	๑๐๘
การพิธีปฐมกรรมนักพระสัตถาพระยาละแวก	๑๐๘
สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี.....	๑๐๙
๔ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในสื่อบันเทิงไทย.....	๑๑๔
บทละครประวัติศาสตร์.....	๑๑๖
สมเด็จพระนเรศวรในตำนานเสือป่า.....	๑๑๗
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ.....	๑๒๑
วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์.....	๑๒๖
ลิลิตตะเลงพ่าย.....	๑๒๗
ครุฑดำ.....	๑๓๑
กฤษฎาภินิหารอันบัดบังมิได้	๑๓๔

"อิริราชา" พระนเรศวรเจ้าแห่งเผ่าไทย	๑๓๗
วรรณกรรมนอกกระแสสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.....	๑๔๑
เล่าเรื่องพระมหาธรรมราชา.....	๑๔๒
รกรันทดสะท้านพระราชหฤทัยในองค์สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า.....	๑๔๔
ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์.....	๑๔๗
มหาราชดำ (king naresuen the great).....	๑๔๘
ก้านกล้วย (khankluay)	๑๕๑
ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (king naresuen).....	๑๕๓
ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช "องค์ประกันหงสา"	๑๕๖
ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช "ประกาศอิสรภาพ".....	๑๖๒
ละครโทรทัศน์อิงประวัติศาสตร์.....	๑๖๙
กษัตริยา	๑๗๐
การ์ตูนประวัติศาสตร์.....	๑๗๖
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในมรดกโลก	
อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๑๘๑
การ์ตูนเยาวชนชุดความรู้เกี่ยวกับมหาราชชาติไทย	
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	๑๘๒
พระนเรศวรและพระเอกาทศรถ - ๒ กษัตริย์ผู้ปราบหงสา.....	๑๘๔
มหาราชชาติไทย (ฉบับการ์ตูน)	๑๘๕
นเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน).....	๑๘๖
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน)	๑๘๘
มหากาพย์กู้แผ่นดิน องค์ดำแห่งหงสาวดี.....	๑๘๙
มหากาพย์กู้แผ่นดิน จิ้งจอก พยัคฆา พญาราชสีห์.....	๑๙๑
นเรศวรมหาราช วีรกษัตริย์กู้แผ่นดิน (ฉบับการ์ตูน)	๑๙๒
นเรศวรมหาราช.....	๑๙๔
พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน)	๑๙๖
เกมออนไลน์และการ์ดเกม	๑๙๘
เกม Khankluy : Kids War.....	๑๙๘

บทที่	หน้า
เกม Khankluy : The Last Battle	๑๙๙
เกม Cannon Blast.....	๒๐๒
การ์ดเกม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (king naresuan collectible card game).....	๒๐๒
๕ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาตำราภานุภาพ : ปฏิภานของนักวิชาการและผลกระทบต่อสังคมไทยปัจจุบัน	๒๐๖
ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในทัศนะของนักวิชาการและสาธารณชน.....	๒๐๙
ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในทัศนะของนักวิชาการ	๒๑๐
นักวิชาการประวัติศาสตร์อาวุโส	๒๑๐
นักวิชาการประวัติศาสตร์.....	๒๑๗
นักวิชาการสาขาอื่นที่สนใจประวัติศาสตร์.....	๒๑๙
การตีความและวิเคราะห์.....	๒๒๒
ความสำคัญของ ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในทัศนะของสาธารณชน	๒๒๔
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์.....	๒๒๔
กลุ่มสื่อมวลชน.....	๒๒๔
กลุ่มครูสอนประวัติศาสตร์.....	๒๓๐
กลุ่มนักเรียน นักศึกษา.....	๒๓๒
กลุ่มนักปกครองและข้าราชการ	๒๓๖
กลุ่มอาชีพค้าขาย	๒๓๘
กลุ่มอาชีพทั่วไป	๒๓๙
การตีความและวิเคราะห์.....	๒๔๒
การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในทัศนะของสาธารณชน	๒๔๘
การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : ข้อมูลจากแบบสอบถาม	๒๔๘

บทที่	หน้า
การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช :	
ข้อมูลจาก "เป็ยกเป็ยก's blog"	๒๕๙
บทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภายใต้อาณาจักรสุโขทัย	
รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : ปฏิกริยาของนักวิชาการ	
และผลกระทบต่อสาธารณชน	๒๖๑
บทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภายใต้อาณาจักรสุโขทัย	
รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : ปฏิกริยาของนักวิชาการ.....	๒๖๓
นักวิชาการประวัติศาสตร์อาวุโส	๒๖๓
นักวิชาการประวัติศาสตร์.....	๒๖๗
นักวิชาการสาขาอื่นที่สนใจประวัติศาสตร์.....	๒๗๑
การตีความและวิเคราะห์.....	๒๗๓
บทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภายใต้อาณาจักรสุโขทัย	
รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : ผลกระทบต่อสาธารณชน.....	๒๗๕
ข้อมูลจากการสัมภาษณ์.....	๒๗๕
กลุ่มสื่อมวลชน.....	๒๗๕
กลุ่มครูสอนประวัติศาสตร์.....	๒๗๖
กลุ่มนักเรียน นักศึกษา.....	๒๗๗
กลุ่มนักปกครองและข้าราชการ	๒๗๙
กลุ่มอาชีพค้าขาย.....	๒๘๐
กลุ่มอาชีพทั่วไป.....	๒๘๐
ข้อมูลจากแบบสอบถาม	๒๘๑
การตีความและวิเคราะห์.....	๒๘๔
๖ บทสรุป.....	๒๘๗
บรรณานุกรม	๒๙๘
ภาคผนวก.....	๓๒๕
ภาคผนวก ก	๓๒๖

ประวัติผู้วิจัย .....

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๑	สรุปผลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลุ่มโรงเรียนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร ๒๔๙	
๒	สรุปผลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี	๒๕๐
๓	สรุปผลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร	๒๕๒
๔	สรุปผลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร	๒๕๓
๕	สรุปผลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม	๒๕๕
๖	สรุปผลการสอบถามบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	๒๕๑

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๑	ตัวอย่างปก Video CD “มหाराชดำ”	๑๔๘
๒	ตัวอย่างใบปิดภาพยนตร์การ์ตูน “ก้านกล้วย”	๑๕๐
๓	ใบปิดภาพยนตร์ “สุริโยไท”	๑๕๕
๔	ตัวอย่างใบปิดภาพยนตร์ ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “องค์ประกันหงสา”	๑๕๖
๕	ตัวอย่างใบปิดภาพยนตร์ ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “ประกาศอิสรภาพ”	๑๖๓
๖	ตัวอย่างไตเติลละคร “กษัตริยา”	๑๗๐
๗	ปก “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”	๑๗๖
๘	โคลงภาพพระราชพงศาวดาร “สมเด็จพระนเรศวรทำยุทธหัตถี กับพระมหาอุปราชา” หลวงพิศณุกรรม เขียน	๑๗๘
๙	ภาพพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรบนผนังวิหารวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา “สมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพ”	๑๗๙
๑๐	แสดงลายเส้น “สมุดภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”	๑๘๐
๑๑	แสดงลายเส้นการ์ตูน “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”	๑๘๒
๑๒	ปกการ์ตูนเยาวชนชุดความรู้เกี่ยวกับมหाराชชาติไทย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	๑๘๓
๑๓	ปกพระนเรศวรและพระเอกาทศรถ – ๒ กษัตริย์ผู้ปราบหงสา	๑๘๔
๑๔	ปกมหाराชชาติไทย (ฉบับการ์ตูน)	๑๘๕
๑๕	ปกนเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน)	๑๘๗
๑๖	ปกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน)	๑๘๙
๑๗	ปกมหากาพย์กู่แผ่นดิน องค์ดำแห่งหงสาวดี	๑๙๑
๑๘	ปกมหากาพย์กู่แผ่นดิน จิ้งจอก พยัคฆา พญาราชสีห์	๑๙๒
๑๙	ปกนเรศวรมหาราช วีรกษัตริย์กู่แผ่นดิน (ฉบับการ์ตูน)	๑๙๓
๒๐	ปกนเรศวรมหาราช	๑๙๕
๒๑	ปกพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน)	๑๙๗

ภาพที่		หน้า
๒๒	ตัวอย่าง เกม “Khankluy : Kids War”	๑๙๙
๒๓	ตัวอย่าง เกม “Khankluy : The Last Battle”	๒๐๐
๒๔	ตัวอย่าง เกม “Cannon Blast”	๒๐๑
๒๕	ตัวอย่างกล่องสะสมการ์ดเกม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช	๒๐๒
๒๖	รูปปั้นไก่เหลืองหางขาว ณ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี.....	๒๔๕
๒๗	เหรียญสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พ.ศ. ๒๕๓๘.....	๒๔๖
๒๘	จุดคามรามเทพ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช รุ่นมรดกแผ่นดิน.....	๒๔๗
๒๙	ตัวอย่าง “เบ๊ยกเบ๊ยก’s blog”	๒๖๑

บทที่ ๑ บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับความสนใจเป็นพิเศษในหมู่นักวิชาการ และสาธารณชนทั่วไป ดังจะเห็นได้ว่า เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรได้รับการกล่าวขานถึง มีการศึกษา และถ่ายทอดผ่านสื่อบันเทิงประเภทต่างๆ สู่สาธารณชน เช่น บทละคร วรรณกรรม ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และการ์ตูน เป็นต้น ล่าสุดใน พ.ศ. ๒๕๕๐ ภาพยนตร์เรื่อง "ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช" ได้รับการกล่าวขวัญถึง และมีผู้เข้าชมจำนวนมาก

เมื่อมองย้อนกลับไปในอดีต เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชก็ได้รับความสนใจเช่นเดียวกับยุคปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จาก ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรที่ปรากฏ ในเนื้อหาของหลักฐานประเภทพระราชพงศาวดารซึ่งบันทึกไว้ครั้งกรุงศรีอยุธยา และยังเพิ่ม เนื้อความในพระราชพงศาวดารมากขึ้น เมื่อมีการชำระพงศาวดารในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในเวลาต่อมา งานประวัติศาสตร์ที่ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรก็ได้ปรากฏขึ้นซึ่งในกลุ่มผลงานรุ่นแรกนี้ ผลงานเรื่องสำคัญและทรงอิทธิพลมากที่สุด คือ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ผลงานทางประวัติศาสตร์จำนวนมาก แต่ผลงานชิ้นสำคัญของพระองค์ ได้แก่ พระนิพนธ์อธิบายในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ไทยรบพม่า และพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นผลงานที่รวบรวมและอธิบายประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุด พระนิพนธ์ทั้งสามเรื่องของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมีบทบาทสำคัญต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรของสาธารณชนในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะ พระนิพนธ์ของพระองค์กลายเป็นนิพนธ์ต้นแบบที่ถูกนำมาถ่ายทอดซ้ำแล้วซ้ำอีก ดังนั้น หากจะทำความเข้าใจภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรที่สาธารณชนทั่วไปในปัจจุบันรับรู้ว่ามีความเป็นมา และมีลักษณะอย่างไร จำเป็นต้องย้อนกลับไปศึกษาพระนิพนธ์ที่เป็นต้นแบบ จากนั้นจึงศึกษาวิธีการที่องค์ความรู้ดังกล่าวถูกถ่ายทอดต่อมาจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของงานศึกษาเรื่องนี้

ในการศึกษาพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การทำความเข้าใจบริบทและปัจจัยแวดล้อมที่ส่งอิทธิพลต่อผลงานเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น ประการแรก พระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้แสดงให้เห็นถึงจุดเปลี่ยนของการศึกษาประวัติศาสตร์แนวใหม่ตามหลักวิชาที่ว่าด้วยตัวอย่าง (science of example)^๑ ที่ให้ความสำคัญแก่การใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ การนิพนธ์ประวัติศาสตร์จากการพรรณนาความรู้สึกวิเคราะห์บนพื้นฐานข้อมูลที่รวบรวมอย่างเป็นระบบ และการเปลี่ยนแปลงจารีตการเรียนรู้ประวัติศาสตร์จากเดิมจำกัดไว้สำหรับชนชั้นสูงไปสู่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำหรับประชาชนทั่วไปผ่านระบบการศึกษาสมัยใหม่ เหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลตามอย่างตะวันตกแทบทั้งสิ้น นอกจากนี้ พระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของพระองค์ยังสะท้อนให้เห็นถึงตัวตน แนวคิด บริบทแวดล้อมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในช่วงเวลาที่พระองค์ทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ ที่สำคัญยังสะท้อนให้เห็นถึงจุดประสงค์บางประการในการ “ใช้” ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์ในช่วงที่บ้านเมืองต้องผ่านวิกฤตการณ์บางอย่าง จุดประสงค์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่ต้องค้นหาเพราะเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าทำไมเรื่องราวประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงถูกนิพนธ์ขึ้นดังปรากฏเป็นพระนิพนธ์เรื่องสำคัญของพระองค์

ดังนั้น การทำความเข้าใจการรับรู้ของคนปัจจุบันต่อประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงต้องเริ่มด้วยการทำความเข้าใจตัวตน ผลงาน ความคิดที่อยู่เบื้องหลังผลงานและปัจจัยแวดล้อมในระยะที่ผลงานนั้นถูกนิพนธ์ขึ้น ซึ่งหมายถึงการศึกษาแนวคิดเบื้องหลังการนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงศึกษาการส่งผ่านความรู้ดังกล่าวหรือกระบวนการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ไปสู่การรับรู้รูปแบบอื่นๆ ในที่นี้ผู้ศึกษาให้ความสนใจกับถ่ายทอดประวัติศาสตร์ ๒ รูปแบบ คือ การนำประวัติศาสตร์เข้าสู่ระบบการศึกษาผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ ถือเป็น การถ่ายทอดประวัติศาสตร์และการผลิตซ้ำอย่างเป็นทางการ กับการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ผ่านสื่อต่างๆ ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เช่น งานวรรณกรรม ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ หรือแม้แต่การ์ตูนประวัติศาสตร์ ซึ่งได้รับสนใจอย่างมากในสังคมร่วมสมัย สิ่งที่น่าสนใจไม่ใช่วิธีการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ว่ามีการถ่ายทอดประวัติศาสตร์อย่างไร แต่ความน่าสนใจอยู่ที่ว่าผลของการรับรู้ประวัติศาสตร์ต่อสาธารณชนผ่านการผลิตซ้ำดังกล่าว ทำให้คนปัจจุบันเข้าใจเรื่องราวประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างไร มีความคิดเห็น ปฏิกริยาอย่างไรต่อประวัติศาสตร์รัชกาลนี้

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารานุกรมสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, เล่ม ๔ (พระนคร : อรุณสภา, ๒๕๐๕), ๒๖๔.

สำหรับการศึกษานวนคิดเบื้องหลังการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระยา
ดำรงราชานุภาพ มีนักวิชาการให้ความสนใจศึกษามากพอสมควร แต่ในส่วนของ การส่งผ่าน
ความรู้ นั้นยังไม่มียานศึกษาโดยตรง การศึกษาเกี่ยวกับพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพ แบ่งได้เป็น ๒ กลุ่มหลัก คือ กลุ่มแรก กลุ่มวิเคราะห์พระนิพนธ์พระราช
พงศาวดาร ได้แก่ บทความทางวิชาการของฉลอง สุนทรวาณิช เรื่อง “วิวัฒนาการการเขียน
ประวัติศาสตร์ไทย จากเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ถึง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ ศึกษาเปรียบเทียบพระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒” นิธิ
เอียวศรีวงศ์ เสนอผลงานค้นคว้า “ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา”
และบทความวิชาการ “จากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุ
ภาพ” นอกจากนี้ ยังมีงานของซัชชัย คุ่มทวีพร เรื่อง “สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและ
ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยสมัยใหม่ : การวิเคราะห์เชิงปรัชญา” ผลงานเหล่านี้ล้วนกล่าวใน
ทิศทางเดียวกันว่า อิทธิพลจักรวรรดินิยมตะวันตกส่งผลให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงเปลี่ยนแปลง “จารีตการเขียนพงศาวดาร” จากการบันทึกโดยเอาวันเวลาเป็นที่ตั้งไปสู่
การศึกษาประวัติศาสตร์ตามหลักวิทยาศาสตร์ หรือที่ปัจจุบันเรียกว่า “วิธีการทางประวัติศาสตร์”
ซึ่งหมายถึง วิธีการวิจัยเอกสารและหลักฐานประกอบอื่นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ทาง
ประวัติศาสตร์ บนพื้นฐานของการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาอย่างเป็นระบบ”

ส่วนกลุ่มที่ ๒ กลุ่มวิเคราะห์พระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ ผลงานที่โดดเด่น ได้แก่
บทความ เรื่อง “สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับอาร์โนลด์ ทอยน์บี” ของนิธิ เอียวศรี
วงศ์ ได้เสนอว่า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงประกาศอย่างหนักแน่นว่าประวัติศาสตร์
เป็นวิทยาศาสตร์ และการศึกษาประวัติศาสตร์เทียบได้กับการศึกษาประวัติศาสตร์ธรรมชาติ
ขัดแย้งกับแนวคิดของทอยน์บีว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ถูกพลังทางเศรษฐกิจและการเมือง
ครอบงำ ส่วน Kennon Breazeale เรื่อง “A Transition in Historical Writing : The Work of
Damrong Rachanuphap” กล่าวว่า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้สร้างมาตรฐานใน
การนิพนธ์ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ และยังเป็นต้นแบบการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ยุคต่อมา งานของ
Breazeale สอดคล้องกับบทความของชาญวิทย์ เกษตรศิริ เรื่อง “ภาพลักษณ์วีรภัชตรีษ : จาก
“พระนเรศวรราชาธิราช” สู “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”” บางส่วนของบทความได้

^๒ วนิช พงศ์ศรีเพียร, “ครูกับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย,” ใน คู่มือการจัดกิจกรรมการ
เรียนการสอนประวัติศาสตร์ เรื่อง ประวัติศาสตร์ไทย จะเรียนจะสอนกันอย่างไร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา
กรมการศาสนา, ๒๕๔๓), ๒๑.

กล่าวถึง พระนิพนธ์ชิ้นสุดท้ายของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช" ว่ากลายเป็น "พล็อต" แม่แบบของการเขียนหรือการผลิตซ้ำ และยังสร้างแรงบันดาลใจให้มีการขยายเรื่องราวต่อๆ กันมา และงานวิจัยของ สายชล สัตยานุรักษ์ เรื่อง "สมเด็จพระนเรศวรมหาราช การสร้างอัตลักษณ์ "เมืองไทย" และ "จีน" ของชาวสยาม" เสนอว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมไทย ในชนชั้นต่างๆ ทรงสร้างมโนทัศน์ (conceptualization) และการสร้างภาพแทนความจริง (representation) สร้างความรู้สึกให้ชาวไทยว่าตนเองอยู่ในวิถีอันดีงาม มีเกียรติ มีศักดิ์ศรีอันน่าภาคภูมิใจ อย่างไรก็ตาม งานค้นคว้ากลุ่มที่ 2 แสดงให้เห็นว่าพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับอิทธิพลทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจยุคจักรวรรดินิยม และยังกลายเป็นต้นแบบของการเขียนประวัติศาสตร์ ส่งผลต่อการสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นกับคนในชาติ

จะเห็นได้ว่า การศึกษาพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทั้งสองกลุ่ม ให้ข้อสรุปตรงกันว่า อิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกส่งผลให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงปฏิวัติการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย พระนิพนธ์ของพระองค์ยังคงกลายเป็นต้นแบบในการศึกษาประวัติศาสตร์ ข้อสรุปดังกล่าวเป็นฐานให้กับงานศึกษาชิ้นนี้ อย่างไรก็ตาม ส่วนที่ขาดอยู่ คือ การอธิบายว่า เพราะเหตุใดสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึงให้ความสำคัญกับการนิพนธ์ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมากเป็นพิเศษ รวมไปถึงการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งทรงอิทธิพลอย่างมากในสังคมร่วมสมัย

งานศึกษาเรื่องนี้จึงมีจุดมุ่งหมายหลักที่จะศึกษาการรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย โดยยกกรณีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยศึกษาองค์ความรู้ที่เป็นต้นแบบว่ามีลักษณะอย่างไร เกิดขึ้นในบริบทอย่างไร จากนั้นจะศึกษาวิธีการที่ความรู้ดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ไปสู่สังคมด้วยรูปแบบต่างๆ วิเคราะห์ปฏิบัติการ และการรับรู้ของสาธารณชน การศึกษาดังกล่าวจะประกอบด้วยการศึกษาหลักฐานเอกสาร เช่น พระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระราชพงศาวดาร แบบเรียนงานวรรณกรรม ฯลฯ และศึกษาการรับรู้ ความคิด ปฏิบัติการของคนปัจจุบันผ่านแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และโครงข่ายคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วิทยานิพนธ์เรื่องนี้จะทำให้เข้าใจการรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย ผ่านพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

๑. เพื่อศึกษาแนวคิด และบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
๒. เพื่อศึกษาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในรูปแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย
๓. เพื่อศึกษาการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านสื่อบันเทิง
๔. เพื่อศึกษาปฏิบัติการ และผลกระทบจากแนวคิดของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อนักวิชาการและสาธารณชนสมัยปัจจุบัน

สมมติฐานการศึกษา

พระนิพนธ์ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดำรงราชานุภาพ ทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย การถ่ายทอดซ้ำแล้วซ้ำอีกหรือการผลิตซ้ำโดยอ้างอิงหรือยึดเค้าโครงเรื่องที่ได้จากพระนิพนธ์ของพระองค์ ส่งผลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย ได้แก่ การเรียนรู้ในระบบการศึกษา และการรับรู้ผ่านสื่อบันเทิงด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งในสมัยของพระองค์จนถึงปัจจุบัน

ขอบเขตของการศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช การเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ผ่านแบบเรียน และสื่อบันเทิงอื่นๆ ได้แก่ วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ ละครอิงประวัติศาสตร์ ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ เป็นต้น

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาตามระเบียบวิจัยทางประวัติศาสตร์ คือ การศึกษา วิเคราะห์ตีความ หลักฐานเอกสาร ได้แก่ พระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

พระราชพงศาวดารฉบับต่างๆ แบบเรียนประวัติศาสตร์ งานวรรณกรรม ฯลฯ รวมทั้งการสัมภาษณ์แบบสอบถาม และโครงข่ายทางคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต

นิยามศัพท์เฉพาะ

แบบเรียนประวัติศาสตร์ ในที่นี้หมายถึง ตำราหรือหนังสือที่กำหนดให้เป็นหลักในการถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการ

แหล่งข้อมูล

๑. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
๒. หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๓. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
๔. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากรวิทยาเขตวังท่าพระ และวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
๕. หอสมุด สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จักรวรรดิ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้เข้าใจแนวคิด และบทบาทของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
๒. ทำให้เข้าใจการเรียนรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย
๓. ทำให้เข้าใจการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านสื่อบันเทิง
๔. ทำให้เข้าใจปฏิกิริยา และผลกระทบจากแนวคิดของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อนักวิชาการและสาธารณชนสมัยปัจจุบัน

บทที่ ๒

แนวคิด บทบาท ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : สมเด็จพระนเรศวรวิบุรุษของวิบุรุษ

ในสังคมร่วมสมัย พ.ศ. ๒๕๕๐ ภาพยนตร์เรื่อง “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ได้รับการกล่าวขวัญถึง และมีผู้เข้าชมจำนวนมาก ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นส่งผลให้เกิดความสนใจประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวงกว้าง เกิดการค้นคว้า และการผลิตสื่อหลากหลายรูปแบบสู่สาธารณชน ทำให้บรรยากาศการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง

ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงอิทธิพลอย่างมากต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย เช่นเดียวกับบุคคลสำคัญในวงวิชาการประวัติศาสตร์ ผู้วางรากฐานการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบ “สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ” ได้รับการยกย่องให้เป็น “พระบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ไทย” ผู้ทรงอิทธิพลต่อการเรียนรู้ และรับรู้ประวัติศาสตร์ในฐานะต้นแบบผู้ถ่ายทอดความรู้ วิธีคิด มุมมองที่มีต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ตามหลักวิชาที่ว่าด้วยตัวอย่าง (science of example)^๑ ด้วยการให้ความสำคัญกับหลักฐาน ถึงแม้ว่าพระองค์จะนิพนธ์ผลงานกว่า ๑,๐๕๐ เรื่อง^๒ แต่พระนิพนธ์ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร กลับอยู่ในความทรงจำของชาวไทยมากกว่าพระนิพนธ์เรื่องอื่นๆ พระนิพนธ์ชิ้นสำคัญอย่าง พระนิพนธ์อรรถธิบายในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ไทยรบพม่า และพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ล้วนอธิบายเรื่องราวรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุด พระนิพนธ์เหล่านี้ ทรงอิทธิพลต่อการค้นคว้า การอ้างอิง และยังกลายเป็นแม่แบบในการส่งผ่านประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทั้งในสมัยของพระองค์จนถึงปัจจุบัน และหากมองย้อนกลับไปยังบริบทที่เกิดขึ้น ในขณะที่พระองค์ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ นับเป็นเรื่องท้าทายที่

^๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารานุกรมไทย, เล่ม ๔ (พระนคร : ศุภสภา, ๒๕๐๕), ๒๖๘.

^๒ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ : พระนิพนธ์ (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๕), ๑๑.

จะศึกษาบทบาทของพระองค์ในฐานะนักประวัติศาสตร์ บัณฑิตต่างๆ ที่หล่อหลอมให้พระองค์ กลายเป็นนักประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของไทย

๑. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาตำราสารานุกรมในฐานะนักประวัติศาสตร์

สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราสารานุกรม ทรงมีพระนามเดิมว่า พระองค์ เจ้าดิศวรกุมาร ประสูติเมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๐๕ ทรงเป็นราชโอรสองค์ที่ ๕๗ ใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับเจ้าจอมมารดาชุ่ม มีพระชนม์ชีพท่ามกลางความ เปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่อง ภาวะความกดดันทาง การเมืองจากอิทธิพลจักรวรรดินิยม ก่อปรกกับการเป็นราชินิกุลชั้นสูง ผลักดันให้พระองค์เป็นบุคคล สำคัญระดับชาติ ทั้งทางการเมือง และในฐานะนักประวัติศาสตร์ผู้ปฏิวัติการศึกษา ประวัติศาสตร์สมัยใหม่

๑.๑ การศึกษา

พื้นฐานการเป็นนักประวัติศาสตร์ของพระองค์ ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการได้รับการ การศึกษาชั้นสูง ทรงตั้งต้นศึกษา เมื่อพระชันษา ๓ ขวบ แรกพระอักษรกับคุณแสงเสมียน ต่อมา ย้ายไปเรียนกับคุณปาน (ธิดาสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ) เวลานี้เอง ได้เริ่มใช้ หนังสือพิมพ์ คือ ปฐม ก กา ซึ่งหมอบรัดเลย์พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรก ทรง “ขึ้นสมุด” อ่านหนังสือเรื่อง ต่างๆ เช่น บทละครเรื่องอิเหนา และรามเกียรติ์ จนแตกฉาน ประจวบกับการพิมพ์หนังสือสามก๊ก ทูลกระหม่อมทรงซื้อพระราชทานพระเจ้าลูกเธอ พระองค์ละฉบับ ๔ เล่มสมุดฝรั่ง ตั้งแต่นั้น พระองค์ทรงอ่านสามก๊กเป็นหนังสือเรียน และชอบอ่านหนังสือเป็นนิสัย^๓

พอพระชันษา ๘ ปี ได้รับสั่งให้ออกไปเรียนหนังสือขอมหรือการเรียนภาษามคร กับ เจ้านายพี่น้องชั้นเดียวกัน โดยมีพระยาปริยัติธรรมธาดา (เปี่ยม) เป็นพระอาจารย์ แรกเข้าเรียนพระ อาจารย์เขียนตัวหนังสือขอมลงสมุดคำ สอนให้อ่านก่อน เมื่ออ่านออกแล้วให้ตั้งต้นเรียนไวยากรณ์ ภาษามคร แล้วสอนให้แปลคัมภีร์บทต่อไป เรียกว่า “ขึ้นคัมภีร์” การเรียนภาษามครนี้ พระองค์ เจ้าดิศวรกุมาร ไม่นิกรักมาแต่แรกเพราะไม่ทรงเห็นประโยชน์แต่อย่างใด^๔ ผิดกับการเรียน ภาษาอังกฤษที่พระองค์สนใจเป็นพิเศษ แรกเรียนภาษาอังกฤษกับ Mr. Francis George

^๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาตำราสารานุกรม, *ความทรงจำ* (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), ๒๐.

^๔ เรื่องเดียวกัน, ๑๔๖.

Peterson เมื่อพระชันษา ๙ ปี ทรงเป็นลูกศิษย์ที่ครูรัก ครูไปไหนชอบพาไปด้วย ได้พบปะพูดคุยกับชาวตะวันตกเป็นประจำ จนเข้าพระทัยและตรัสภาษาอังกฤษได้ก่อนที่จะทรงอ่านออก ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประสงค์ที่จะศึกษาภาษาอังกฤษต่อจนถึงวิธีการแต่งหนังสือ จึงโปรดฯ ให้ Mr. Francis George Peterson เข้าสอนเวลาค่ำเมื่อทรงว่าราชการ ทรงทราบว่าพระองค์เจ้าดิศวรกุมารเป็นศิษย์ติดครู จึงรับสั่งให้เป็นพนักงานนำครูเข้าเฝ้า ดังนั้นเวลาทรงพระอักษรพระองค์จึงอยู่ด้วยทุกคืน^๕ พระองค์เจ้าดิศวรกุมารทรงเรียนภาษาอังกฤษอยู่ ๔ ปี ก็ต้องออกจากโรงเรียนเพราะถึงเวลาไล่กันต์และผนวชเณรตามพระราชประเพณี การศึกษาชั้นต้นจบลงเมื่อพระชันษา ๑๔ ปี การศึกษาต่อจากนั้นทรงศึกษาต่อโดยการอ่านและเขียนด้วยตนเอง^๖ ทรงกล่าวถึงการเรียนภาษาอังกฤษของพระองค์ว่า การเรียนภาษาอังกฤษเป็นคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองและเป็นคุณแก่พระองค์อย่างมาก^๗ คุณแก่บ้านเมือง อันเกิดจากการเจรจา ติดต่อสื่อสารตะวันตกได้เข้าใจ ส่วนคุณแก่พระองค์นั้นคือ การอ่านเอกสาร หลักฐานของชาวตะวันตก ทำให้พระองค์รอบรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ที่หลากหลาย อย่งไรก็ตาม การเรียนภาษาอังกฤษในโรงเรียนของพระองค์ไม่ได้หมายถึงการเรียนเพื่อให้อ่านเขียนภาษาอังกฤษได้แต่เพียงอย่างเดียว แต่หมายถึงการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา วัฒนธรรม และโลกทัศน์แบบตะวันตก ซึ่งการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชาวตะวันตกมักให้ความสำคัญกับการเรียนควบคู่กับวิชาภูมิศาสตร์ด้วย ยิ่งเกิดประโยชน์เกื้อหนุน สร้างความเข้าใจเรื่องประวัติศาสตร์ได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้ง ทรงได้รับการกวัดขั้นระเบียบวินัยอย่างนักเรียนตะวันตกย่อมสร้างลักษณะนิสัยที่ดีแก่พระองค์ เช่น ความเป็นระเบียบวินัย และตรงต่อเวลา เป็นต้น

นอกจากนี้ พระองค์เจ้าดิศวรกุมารยังเฝ้พระทัยเรื่องพระพุทธศาสนา พระองค์มักไปเฝ้าสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติกับสมเด็จพระสังฆราชอยู่เป็นประจำ สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติโปรดสั่งสอนและตรัสเล่าอะไรให้ฟัง ส่วนสมเด็จพระสังฆราชก็ประทานหนังสือพิมพ์สอนพระพุทธศาสนาให้อ่าน^๘ นอกจากนี้ ยังสนพระทัยวิชาอาคม ทำให้พระองค์คุ้นเคยกับเจ้าเขมร รอบรู้เรื่องเครื่องรางของขลัง

^๕ สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ, *ความทรงจำ*, ๑๗๗.

^๖ หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศมัย ดิศกุล, "พระประวัติลูกเล่า," ใน *ปาฐกถา เรื่อง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ พระประวัติลูกเล่า* (พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๖), ๒๐๖.

^๗ สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ, *ความทรงจำ*, ๑๗๒.

^๘ เรื่องเดียวกัน, ๑๘๐.

สำหรับความรู้ทางประวัติศาสตร์ทรงตรัสว่า “ความรู้รัฐศาสตร์และโบราณคดี พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสั่งสอน”^{๙๐} อีกทั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบำราบปรปักษ์^{๙๑} ทรงร่วมสั่งสอนประวัติศาสตร์อีกพระองค์หนึ่ง การอยู่ในบริบทแวดล้อมสังคมราชสำนัก กระตุ้นให้พระองค์สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า การที่พระองค์ใกล้ชิดสนิทสนมเป็น การส่วนพระองค์กับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้รับการยกย่องว่าทรงเป็นผู้รัก การค้นคว้า การอ่าน และการเขียน^{๙๒} ย่อมถ่ายทอดความรู้ แนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ อันเกิด จากการสั่งสมความรู้ด้วยพระองค์เอง และการถ่ายทอดจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวผู้ได้ชื่อเป็นปราชญ์ผู้รอบรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ทั้งของไทยและต่างประเทศมาอีกต่อ หนึ่ง ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีอิทธิพลทางด้าน ความคิด และพระจริยวัตรต่อสมเด็จพระเจ้าฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ถึงกระนั้น ความรอบรู้ ประวัติศาสตร์ของพระองค์อันมีอาจหาผู้ใดเปรียบได้นั้น ส่วนหนึ่งย่อมเกิดจากพระนิสัยส่วน พระองค์

๑.๒ พระนิสัย

การที่สมเด็จพระเจ้าฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ รอบรู้สรรพวิชาต่างๆ นั้น เป็นผลจากการ ขวนขวายหาความรู้อยู่เสมอ ที่สำคัญที่สุด คือ พระนิสัยรักการอ่านของพระองค์จนได้รับคำกล่าว ว่า “เปนนตัวหนอนในสมุด”^{๙๓} ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ดี ประโยชน์ของการ อ่านนอกจากจะเป็นการเปิดหูเปิดตาและเปิดรับวิทยาการความรู้ใหม่ๆ จากตะวันตก ยังรวมไปถึง การเรียนรู้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ จนเกิดการเปรียบเทียบพงศาวดารและพงศาวดาร ตะวันตก อันเป็นประโยชน์ในการนิพนธ์ประวัติศาสตร์

^{๙๐} สมเด็จพระเจ้าฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ความทรงจำ*, ๒๓๒.

^{๙๑} หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศมัย ดิศกุล, “พระประวัติลูกเกล้า,” ใน *ปาฐกถา เรื่อง สมเด็จพระเจ้าบรม วงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ พระประวัติลูกเกล้า*, ๒๒๖.

^{๙๒} เอมอร เจริญรัต, “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ : พระนิพนธ์ และ ผลงานด้านพัฒนาหอสมุดแห่งชาติของพระองค์” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์, ๒๕๑๑), ๑๒.

^{๙๓} สมเด็จพระเจ้าฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ให้พระยาอนุমান* (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๑), ๕.

การได้มาซึ่งความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์นั้น ย่อมรวมถึง การแสวงหาหลักฐานทางโบราณคดีอันเกิดการเดินทางท่องเที่ยว ความสนพระทัยโบราณคดี พร้อมๆ กับความสนใจประวัติศาสตร์ ยิ่งทำให้พระองค์รอบรู้ประวัติศาสตร์ดียิ่งขึ้น เพราะศาสตร์ของโบราณคดีและประวัติศาสตร์ย่อมเกี่ยวพันกันให้เกิดภูมิความรู้ทางประวัติศาสตร์ใหม่ๆ เสมอ อันเกิดจากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี ด้วยพระนิสัยชื่นชอบการท่องเที่ยวนี้เอง เป็นส่วนสำคัญในการค้นพบข้อมูลทางประวัติศาสตร์ พระนิสัยดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดจากพระราชบิดา เห็นได้จากการที่พระองค์ ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปหัวเมืองหลายครั้งตั้งแต่พระชันษายังไม่ถึง ๓ ขวบ^{๓๓} ถือเป็น การปลูกฝังความชื่นชอบการท่องเที่ยวในที่ต่างๆ เพราะนอกจากจะให้ความสำคัญแล้ว ยังให้ความรู้อีกด้วย มีพระดำริเกี่ยวกับการท่องเที่ยวไว้ว่า “...การที่ท่องเที่ยวที่จะให้เป็นประโยชน์จำต้องตั้งใจแสวงหาความรู้ด้วย จึงจะได้ประโยชน์เต็มตามควร...”^{๓๔}

พระนิสัยชื่นชอบการท่องเที่ยว ประกอบกับการที่พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๕๘) ยิ่งเปิดโอกาสให้พระองค์เข้าถึงแหล่งข้อมูลทั่วราชอาณาจักร การได้พบปะ พูดคุยกับชาวบ้าน ทำให้พระองค์ได้รับความรู้จำพวกตำนานต่างๆ ได้ค้นพบสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น พระเจดีย์ยุทธหัตถี นอกจากจะทรงทราบว่า สถานที่สำคัญตั้งอยู่ที่ไหนแล้ว ยังทรงได้ความรู้ทางประวัติศาสตร์จากการสืบค้นสถานที่สำคัญ จากการบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์จากชาวบ้านอีกด้วย

การให้ความสำคัญกับการใช้หลักฐานในการแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ปรากฏในพระจริยวัตรบางประการว่า “...ถ้าผู้ใดพบสถานโบราณวัตถุที่ใด ให้มารายงานจะได้รับรางวัลตามค่าของสถานที่นั้นๆ บางครั้งกำลังวิ่งเข้าไปในป่า ถ้าเจอจะแผ่นดินเป็นรอยเกลี้ยงเกลาคือต้องหยุดม้าลงแจะจัดดูว่ามีอักษรหรือไม่”^{๓๕} ความใส่ใจกับรายละเอียดเล็กๆ น้อยๆ เหล่านี้ยิ่งส่งเสริมให้พระองค์รอบรู้ประวัติศาสตร์เป็นอย่างดี

^{๓๓} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, *ความทรงจำ*, ๑๔.

^{๓๔} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “ประโยชน์ของการเที่ยวเตร่,” ใน *ชุมนุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด* (พระนคร : บรรณาการ, ๒๕๓๔), ๓๔๓.

^{๓๕} หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศมัย ดิศกุล, “พระประวัติลูกเล่า,” ใน *ปาฐกถา เรื่อง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ พระประวัติลูกเล่า*, ๒๓๐.

ความรอบรู้เรื่องประวัติศาสตร์ไม่จำกัดเฉพาะประวัติศาสตร์ไทยเท่านั้น การที่พระองค์เสด็จประพาสยุโรป ถึง ๒ ครั้ง^{๑๖} ถือเป็นกาเปิดโลกทัศน์ และด้วยพระนิสัยใฝ่รู้ทำให้พระองค์ทราบเรื่องราวประเทศต่างๆ ระหว่างระยะทางเสด็จ ปรากฏพระนิพนธ์ เช่น เรื่องของแปลกที่เมืองชัยบุรี ในอินเดีย เรื่องของแปลกที่เมืองพาราณสี เรื่องสืบพระศาสนาในอินเดีย เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงเดินทางท่องเที่ยวยังประเทศเพื่อนบ้าน ปรากฏพระนิพนธ์ เช่น นิราศนครวัด และเที่ยวเมืองพม่า ได้รับความสนใจอย่างมาก

อีกประการหนึ่ง การที่พระองค์นิยมสมาคมกับนักปราชญ์ ราชบัณฑิต ย่อมเกื้อหนุนให้พระองค์รอบรู้เรื่องประวัติศาสตร์ยิ่งขึ้น ดังความที่พระองค์ตรัสเกี่ยวกับการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ “เรื่องเรารบพม่า” ไว้ว่า

... ข้าพเจ้าได้อาศัยความแนะนำอุดหนุนของท่านผู้อื่นหลายคน ที่ได้อาศัยมาก คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงช่วยเป็นที่ปรึกษาหาฤาเอื้องนี้จ พระองค์ ๑ พระยาโบราณราชธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) ได้ช่วยแนะนำสอบสวนในข้อความเกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยาคน ๑ พระไพโรจน์สารารักษ์ (เทียน สุพินทุ) ได้ช่วยชี้แจงที่เกี่ยวข้องด้วย พงษาวดารพม่าอีกคน ๑ ...^{๑๗}

นอกจากนี้ ยังสมาคมกับผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์แขนงต่างๆ เช่น Professor George Coedès ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ชาวฝรั่งเศส พรหมณั กุปตสวามี พรหมณัและ ป. ศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญประเทศอินเดีย พระเจนจันฉักษร (สุดใจ) ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์จีน และ มหาอำ นักอ่านภาษาเขมรโบราณ เป็นต้น การสมาคมกับนักปราชญ์ของพระองค์ย่อมเกิดประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนความรู้ และคำแนะนำเกี่ยวกับการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของพระองค์

^{๑๖} การเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๓๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสด็จแทนพระองค์ไปเยี่ยมตบพระเจ้าซาร์นิโคลัสที่ ๒ (czar nicholas II) และเพื่อนำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไทยไปถวายราชสำนักต่างๆ ในยุโรป ประโยชน์ในการเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรกทรงทอดพระเนตรการศึกษาของยุโรป อียิปต์ และอินเดีย และการเสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๗๓ ท่านแอนเดอเซนเจ้าของบริษัทอีสต์เอเชียติก ได้จัดห้องในเรือเมย์และทูลให้เจ้าชายเอกเซลซึ่งตามเสด็จเจ้าฟ้าเพชรเฉลิมกุมารเดนมาร์กมาประพาสเมืองไทย มาทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสด็จแทนพระองค์ไปเที่ยวยุโรปเป็นการส่วนพระองค์

^{๑๗} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พงษาวดารเรื่องเรารบพม่า ครั้งกรุงธนฯ แล กรุงเทพฯ (พระนคร : หอสมุดวชิรญาณ, ๒๔๖๓), ๔๒๗.

๑.๓ ความสนพระทัยการนิพนธ์และพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ครั้งแรก

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เริ่มนิพนธ์ข่าวครั้งแรก เมื่อพระชันษาเพียง ๑๓ ปี ทรงพระนิพนธ์ข่าวราชการในพระราชสำนักของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือที่เรียกกันว่า “หนังสือข่าวคอร์ต” ต่อมา พ.ศ. ๒๔๒๗ ได้มีการออกหนังสือ “วชิรญาณวิเศษ” ชักชวนสมาชิกร่วมเขียนเรื่องเพื่อพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณวิเศษ ทรงพระนิพนธ์นิทานกระตุ้ตามโฆษณาของหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งมีผู้ร่วมแข่งขันแต่งหนังสือหลายคน ผลงานของพระองค์ได้ลงตีพิมพ์ในปีนั้นทั้ง ๕ เรื่อง ได้แก่ เรื่องนายโสมเฝ้าทรัพย์ ชี้อ้างจับตักแตน ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ คุ้ม คุ้ม และเรื่องชิง^{๑๔} ถัดจากนั้น พระองค์ได้นิพนธ์ผลงานออกมาอย่างต่อเนื่อง เช่น เรื่องนิทานเลี้ยงเด็ก ความเห็นเรื่องเลี้ยงเด็ก เรื่องหัดโบให้พูด กายคุณะหรือเรือนคือกาย ฯลฯ จึงกล่าวได้ว่า ทรงได้รับประสบการณ์การนิพนธ์ประวัติศาสตร์จากวชิรญาณวิเศษ

โอกาสในการเข้าถึงหลักฐาน เอกสารทั้งไทยและต่างประเทศ นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พระองค์สะสมความรู้ทางประวัติศาสตร์เพื่อการนิพนธ์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๔-๒๔๖๗ ทรงมีพระภาระเกี่ยวข้องกับกิจการหอพระสมุดฯ อยู่ตลอดเวลา เริ่มจาก ทรงได้รับเลือกเป็นกรรมการสัมปาทิกชุดแรกของหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ. ๒๔๒๕ ตำแหน่งสุดท้าย คือ นายกราชบัณฑิตยสภา มีหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่หอพระสมุดฯ สำหรับพระนคร แต่ถูกปลดภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๑ ปี

การดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๕๘) ทำให้ทรงสนพระทัยประวัติศาสตร์การเมืองมากขึ้น กล่าวคือ พระองค์สนพระทัยประวัติศาสตร์การเมืองสมัยกรุงศรีอยุธยามากกว่าช่วงสมัยอื่น ทั้งนี้เพราะ เหตุผลเรื่องหลักฐาน เอกสาร สำหรับค้นคว้าประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยามีมากกว่าสมัยสุโขทัย และประวัติศาสตร์ยุคก่อนราชอาณาจักรสยาม

ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ผลงานทางประวัติศาสตร์ครั้งแรก ทรงชำระเพิ่มเติมพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เนื้อความรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จากฉบับเดิมที่จบความเพียงจุลศักราช ๑๑๕๒ (พ.ศ. ๒๓๓๓) ต่อจนจบรัชกาล ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๕ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงบำเพ็ญพระกุศล ประสงค์ประพิมพ์หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเป็นครั้งแรก จึงรับสั่งให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

^{๑๔} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมนิทานกระตุ้ (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๖), คำนำ.

เป็นฐานะในการตรวจฉบับและจัดพิมพ์ถวาย ครั้งนั้นทรงนำหนังสือประกอบการสวดมนต์พระราชพงศาวดาร นอกจากนี้ ยังทรงแต่งคำนำอธิบายตำนานหนังสือพระราชพงศาวดารขึ้นตอนหนึ่งกับทำสารบาญสำหรับค้นเรื่องพระราชพงศาวดารเป็นครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๗ ทรงแก้ไขตำนานหนังสือพระราชพงศาวดารให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้ตรวจสอบหนังสือต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่เกี่ยวกับพงศาวดารสยาม เลือกลำดับความเรียบเรียงเป็นพงศาวดารสยามประเทศตอนต้น ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยาไว้ตอนหนึ่ง และแต่งคำอธิบายเรื่องรัชกาลต่างๆ ครั้งแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาตามลำดับรัชกาล^{๑๑}

ด้วยเหตุนี้ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา จึงเป็นตัวอย่างความเปลี่ยนแปลงจารีตการเขียนพระราชพงศาวดารของไทย ที่รับเอาทัศนคติและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบตะวันตกอย่างเด่นชัด อันหมายถึง การนิพนธ์ที่ต้องอาศัยหลักฐานอันได้แก่พงศาวดาร ตำนาน จารึก จดหมายเหตุ และหลักฐานทางโบราณคดี รวมทั้ง การอธิบายประวัติศาสตร์ชาติยุคโบราณจนถึงประวัติศาสตร์ร่วมสมัย แนวทางดังกล่าว ส่งผลต่อการนิพนธ์พระราชพงศาวดารยุคใหม่ จากประวัติศาสตร์ราชวงศ์ไปสู่ประวัติศาสตร์ชาติก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่รวบรวมทั้งประวัติขอม พม่า และไทย ก่อนสถาปนาราชอาณาจักร

๑.๔ คติในการนิพนธ์ประวัติศาสตร์

การที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กลายเป็นบุคคลสำคัญในวงวิชาการประวัติศาสตร์มีหลายปัจจัย ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้พระองค์นิพนธ์ประวัติศาสตร์อย่างต่อเนื่อง คือ คติที่พระองค์ยึดมั่นมาตลอดพระชนม์ชีพ นั่นคือ ความอ่อนน้อม และการยอมรับข้อมูลใหม่ๆ ทั้งในส่วนที่เป็นงานประจำวัน และคติการนิพนธ์ประวัติศาสตร์

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมีพระราชภาระที่ต้องรับผิดชอบ ทั้งงานกระทรวงมหาดไทย และราชการพิเศษอื่นๆ เช่น ดูแลกิจการหอพระสมุดวชิรญาณ จนน่าแปลกใจว่า พระองค์ใช้เวลาส่วนพระองค์อย่างไรสำหรับการนิพนธ์เรื่องราวต่างๆ ออกมาจำนวนมาก หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศมัย ดิศกุล ทรงเล่าถึงงานประจำวันของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพไว้ว่า ทรงบรรทมตื่น เวลา ๗.๐๐ น. ใช้เวลาหลังเสวยพระกระยาหารเข้าทรงพระอักษร บางครั้งทรงพระอักษรที่กระทรวงมหาดไทย จนถึงเวลา ๑๐.๓๐ น. หากไม่มีใครเข้าเฝ้าทรงพระอักษรต่อจนถึง ๑๑.๐๐ น. แล้วเสด็จไปหอพระสมุดและพิพิธภัณฑ์ ทรงตรวจงานจนถึง ๑๓.๐๐ น. จากนั้นเสด็จกลับวังเพื่อบรรทม เวลา ๑๖.๐๐ น. แต่งพระองค์ไปประชุมหรืองานพิธี เสด็จถึงวังเวลา ๑๙.๐๐ น.

^{๑๑} พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม ๑ (นครปฐม : นครปฐมการพิมพ์, ๒๕๔๘), ๑.

หลังสร้งน้ำเสร็จ เวลา ๒๐.๐๐ น. เสด็จกลับไปทรงอ่านหนังสือ^{๒๐} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงงานประจำวัน ตามกำหนดเวลาดังกล่าวนี้จนเกษียณอายุราชการ ทั้งยังยึดคติการนิพนธ์ผลงานต่างๆ ว่า “เข้าเขียนเป็นวิทยาทาน คำต้องหาความรู้ต่อมิฉะนั้นมันจะหมด คนที่ตัวรู้พอแล้วนั้นเป็นคนตายแล้วเป็นๆ เพราะโลกหมุนอยู่ทุกนาที เราต้องเรียนตามมันไปจึงจะอยู่กับโลกโดยไม่โง่ได้”^{๒๑} คติดังกล่าว ทรงยึดมั่นมาตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์

ความอ่อนน้อม และการยอมรับข้อมูลใหม่ๆ นับเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่พระองค์ได้รับการยกย่องในฐานะ “พระบิดาแห่งวิชาการประวัติศาสตร์ไทย” หากค้นพบหลักฐานที่สามารถหักล้างข้อสมมุติฐานของพระองค์ได้ ทรงออกตัวสำหรับการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ไว้เสมอว่า

...ข้าพเจ้าเป็นแต่ผู้ศึกษาพงศาวดารคนหนึ่ง จะรู้เรื่องถ่วงถ่วงรอบคอบหรือรู้ถูกต้องไปหมดไม่ได้...อีกประการหนึ่งผู้ศึกษาพงศาวดารมีมากด้วยกัน ความรู้ความเห็นย่อมไม่เหมือนกัน ที่ข้าพเจ้าทำคำอธิบายไว้เป็นส่วนหนึ่งต่างหากอย่างนี้ เพื่อประสงค์จะปรึกษาผู้ศึกษาพงศาวดารด้วยกัน แห่งใดใครจะเห็นชอบด้วย หรือแห่งใดจะคัดค้านด้วยหลักฐานซึ่งข้าพเจ้ายังไม่ทราบดี หรือมีความคิดเห็นซึ่งดีกว่าความคิดเห็นของข้าพเจ้าก็ดี ถ้าได้ความรู้ความเห็นของผู้ศึกษาพงศาวดารหลายๆ คนด้วยกันมาประกอบ คงได้เรื่องราวที่เป็นหลักฐานใกล้ต่อความจริงยิ่งขึ้น...^{๒๒}

พ.ศ. ๒๔๗๔ ทรงแสดงบรรยายปาฐกถา ณ หอพระสมุดวชิรญาณ ทรงตรัสอย่างถ่อมพระองค์ในการบรรยายประวัติศาสตร์ครั้งนั้น ว่า

...ฉันมิได้เป็นศัพท์พันธุรอบรู้ไปหมดทุกอย่าง ที่ฉันได้เปรียบท่านทั้งหลายอยู่บ้างก็โดยมีอายุมากกว่าจึงได้โอกาสศึกษามากกว่าท่านทั้งหลาย ใครฟังข้อความที่ฉันบรรยายแล้ว จะไป

^{๒๐} หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศมัย ดิศกุล, “พระประวัติลูกเล่า,” ใน ปาฐกถา เรื่อง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ พระประวัติลูกเล่า, ๒๔๔-๒๔๕.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, ๒๔๕.

^{๒๒} พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม ๑, ค.

ติภายหลังว่าฉันเข้าใจผิดก็ได้ ฉันไม่ว่า ขออย่างเดียวแต่อย่าได้กล่าวหาว่าสมเด็จพระยา
 ดำรงฯ มาใช้อาวุธ ตั้งตัวเป็นผู้วิเศษดังนี้เลยเป็นอันขาด^{๒๓}

ความข้างต้น ย่อมแสดงให้เห็นแล้วว่า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ถ่อม
 พระองค์อย่างมาก ในฐานะผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม เมื่อมองย้อนกลับไปยังบริบท
 แวดล้อมในขณะที่มีพระชนม์ชีพอยู่ จะเห็นได้ว่า สถานการณ์ทางการเมืองมีส่วนผลักดัน
 ให้พระองค์กลายเป็นนักประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่สุด หรือกล่าวได้ว่า สถานการณ์ทางการเมือง
 ผลักดันให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์เพื่อสนองตอบความ
 เปลี่ยนแปลงของยุคสมัย จักรวรรดินิยมตะวันตกจึงกลายเป็นแรงผลักดันชั้นดีให้พระองค์ทรงมี
 ความโดดเด่นทั้งทางด้านการบริหารการปกครอง และการสร้างสรรค์งานนิพนธ์ประวัติศาสตร์
 ออกมาสู่สาธารณชน ความโดดเด่นทั้งสองประการ ต่างเกื้อหนุนให้พระองค์เป็นบุคคลสำคัญใน
 ประวัติศาสตร์ไทย

๒. แนวคิด บทบาท ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในการศึกษาประวัติศาสตร์

แรงกระตุ้นสำคัญที่ก่อให้เกิดความตระหนักถึงความจำเป็นที่คนในสังคมต้องรับรู้
 ประวัติศาสตร์ คือ แรงกระตุ้นจากจักรวรรดินิยมตะวันตก ที่เข้ามามีอิทธิพลทางการเมือง สังคม
 และเศรษฐกิจตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่ไทยต้องเผชิญกับการ
 คุกคามเอกราช และอธิปไตยของชาติ จนต้องยอมเสียดินแดนบางส่วนให้กับฝรั่งเศสและอังกฤษ
 นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๐ – พ.ศ. ๒๔๕๒^{๒๔} ได้บั่นทอนขวัญกำลังใจของคนในชาติ การแสวงหา แรง
 สร้างเอกลักษณ์ของชาติ เพื่อเรียกขวัญ กำลังใจ และความเชื่อมั่นในชะตากรรมของประเทศ

^{๒๓} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “ปาฐกถา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง
 ราชานุภาพ ทรงแสดงที่หอพระสมุดวชิราวุธ วันอาทิตย์ที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๔,” ใน ประชุมปาฐกถา
 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๙), ๓๓๙.

^{๒๔} ไทยเสียดินแดนให้กับฝรั่งเศสและอังกฤษทั้งหมด ๗ ครั้ง ได้แก่ ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๑๐ เสียดินแดนเขมรส่วนนอกให้แก่ฝรั่งเศส, ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๓๑ เสียดิบสองจุไทยให้แก่ฝรั่งเศส, ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๔๓๕ เสียดินแดนเมืองเงี้ยวทั้งห้าและหัวเมืองกะเหรี่ยงตะวันออกให้แก่อังกฤษ, ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๓๖ เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส (วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒), ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๔๖ เสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงให้แก่ มโนไพร จำปาศักดิ์ และหลวงพระบางให้แก่ฝรั่งเศส, ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๔๙ เสียมณฑลบูรพาให้แก่ฝรั่งเศส และครั้งที่ ๗ พ.ศ. ๒๔๕๒ เสียดินแดนไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิสให้แก่อังกฤษ

กลับคืนมา ได้กลายเป็นแรงผลักดันให้ชนชั้นนำ ให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ ประวัติศาสตร์จึงมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมมวลชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพทรงเป็นบุคคลหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ แนวคิดและบทบาทของพระองค์ทรงอิทธิพลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย

๒.๑ แนวคิดของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพในการศึกษาประวัติศาสตร์

สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพทรงให้ความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ทั้งนี้จะเห็นว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากการที่ชาวไทยเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของตนเองนั้น ส่งผลต่อการสร้างสิทธิธรรมทางการเมือง เอกลักษณะทางวัฒนธรรม และการสร้างขวัญ กำลังใจ ความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ ไม่เพียงแต่การรับรู้เรื่องราวของบรรพบุรุษของไทยในอดีตเท่านั้น แต่ยังหมายถึง การชักนำให้สังคมทบทวนหรือหาบทเรียนจากอดีต เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันให้เกิดขึ้นกับคนในสังคม นั่นคือ การสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม^{๒๕} ซึ่งส่งผลต่อจิตวิทยาสังคม หรือ ที่เรียกกันว่า “ประวัติศาสตร์ชาตินิยม” นั่นเอง

๒.๑.๑ ความจำเป็นของประวัติศาสตร์กับการสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม

การปกครองแบบรัฐอธิราช หรือการปกครองแบบจักรวรรดิราช มีความจำเป็นอย่างมากในปลูกฝังความจงรักภักดี เพื่อสร้างสิทธิธรรมทางการเมืองแก่ชนชั้นปกครอง สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพทรงเห็นความจำเป็นในการสร้างประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งส่งผลต่อเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม การปกครองแบบรัฐอธิราชประกอบด้วยหัวเมืองประเทศราชต่างๆ มีเอกภาพทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ย่อมสร้างอุปสรรคในการปฏิรูปการปกครอง การสร้างประวัติศาสตร์เพื่อการรับรู้สำหรับมวลชนจึงมีความหมายสำคัญต่อการสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลดีในการปฏิรูปการปกครองโดยสะดวก เรียบร้อย

สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ทรงผลิตผลงานทางประวัติศาสตร์ เพื่อสนองตอบพระภาวะการจัดการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น การสร้างประวัติศาสตร์เพื่อการรับรู้ของมวลชน นอกจากจะส่งผลมิให้บรรดาหัวเมืองแข็งขึ้นด้วยการกลืนประวัติศาสตร์หรือลดความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะเห็นว่า พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาตำราจ

^{๒๕} วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ภาคใต้ในบริบทประวัติศาสตร์,” ใน สรรพสาระ ประวัติศาสตร์ – มนุษยศาสตร์, เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดตา, ๒๕๕๐), ๑๓๔.

ราชานุกาภมิได้ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมากนัก”^{๒๖} และถึงแม้พระองค์จะนิพนธ์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ก็ล้วนแต่นำเสนอเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติไทย ยกตัวอย่างเช่น “เมืองไทรบุรี เมืองปัตตานี เป็นเมืองขึ้นของไทยมาแต่ดึกดำบรรพ์...”^{๒๗} หรือ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับ “พงศาวดารของชนชาติไทย” ว่า แต่เดิมประเทศไทยถูกจีนรุกราน แย่งชิงอาณาเขตไปจำนวนมาก พวกไทยที่รักอิสระไม่ยอมตกอยู่ในอำนาจของจีนได้อพยพไปอยู่ทางตะวันตก เรียกว่า “ไทยใหญ่” พวกที่อพยพลงมาทางใต้ เรียกว่า “ไทยน้อย” ชาวสยามอยู่ในพวกไทยน้อย แรกตั้งบ้านเมืองที่สิบสองเจ้าไทย แล้วพากันมาตั้งดินแดนทางใต้ แขวงสิบสองจุไทยและล้านช้าง บ้างก็ข้ามแม่น้ำโขงมาแขวงลานนา และมีบางพวกเลยมาอยู่ดินแดนเมืองสุโขทัย เมืองลพบุรี ตลอดจนถึงเมืองอุทอง”^{๒๘} การอธิบายพงศาวดารชนชาติไทย ย่อมแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างสิทธิเหนือดินแดนทั้งหลาย ส่งผลโดยตรงต่อการจัดการปกครอง การปกป้องรัฐประเทศราชให้รอดพ้นจากการคุกคามของจักรวรรดินิยม

สำหรับสมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาภแล้ว ประวัติศาสตร์มีคุณค่าในการสร้างความหมาย และเหตุผล ให้ประชาชนได้ตระหนักว่า การที่ประเทศสยามปกครองมาช้านาน ประกอบด้วยคุณธรรม ๓ ประการ คือ ความจงรักภักดีของชาติ (love of national independence) ความปราศจากวิหิงสา (toleration) และความฉลาดในการประสานประโยชน์ (power of assimilation)^{๒๙} นอกจากนี้ ยังประกอบด้วยหลักปกครองของชาวสยามแต่โบราณ ๒ ประการ คือ พระอาญาสิทธิ์ของกษัตริย์ และการบังคับชายฉกรรจ์เข้าเป็นทหาร”^{๓๐} การสร้าง

^{๒๖} ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่า สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาภ ทรงรับกระแสอิทธิพลประวัติศาสตร์ตะวันตก ซึ่งขณะนั้นชาวตะวันตกให้ความสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แต่ทรงเลือกที่จะใช้ประโยชน์จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทั้งนี้ทรงทราบดีว่าประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือตอบสนองอำนาจทางการเมืองของชนชั้นนำ กอปรกับสถานการณ์ทางการเมือง และการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค หากส่งเสริมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอาจส่งผลกระทบต่อการจัดการปกครองและความสงบเรียบร้อยของประเทศได้

^{๒๗} สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาภ, “อธิบาย เรื่อง พงศาวดารอันเป็นมูลเหตุ แห่ง จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ,” ใน จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ พร้อมด้วยอธิบายอธิบายของสมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาภ (พระนคร : ศิวพร, ๒๕๐๕), ๑.

^{๒๘} สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาภ, “ลักษณะการปกครองของสยามแต่โบราณ,” ใน เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ และประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด (พระนคร : บรรณาการ, ๒๕๑๔), ๙๙.

^{๒๙} สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุกาภ, “ลักษณะการปกครองของสยามแต่โบราณ,” ใน เรื่องก่อนประวัติศาสตร์และชุมนุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด, ๑๐๐.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, ๙๖.

ความหมาย เหตุผล ที่ประเทศอยู่รอดเป็นประเทศไทยมาจนถึงทุกวันนี้ สะท้อนให้เห็นถึง ความสำคัญ และการสร้างความเข้าใจถึงลักษณะการปกครอง คุณธรรมของไทย โดยการเชื่อมโยงไปสู่อดีตว่า สถาบันกษัตริย์ได้มีบทบาทสำคัญในการปกครองประเทศให้อยู่รอดมาได้ เหตุนี้ ประวัติศาสตร์ นอกจากจะสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น ยังเสริมสร้างความเข้าใจถึงความจำเป็นของสถาบันพระมหากษัตริย์ สนับสนุน ส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในฐานะเป็นผู้นำการปกครอง

การนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของพระองค์ ไม่เพียงแต่เป็นการสร้างเสริมความรู้ทาง ประวัติศาสตร์ หรือ การเน้นย้ำว่าตนเองมีรากเหง้าอย่างไร แต่หมายถึงการส่งเสริม สนับสนุน การจัดการปฏิรูปการปกครองให้ประสบความสำเร็จ เพราะเมื่อชาวไทยเกิดสำนึกในประสบการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมกันในอดีตได้ นั่นหมายถึง การตระหนักถึงความเป็นอันหนึ่งเดียวกัน แม้จะมีวิถีชีวิต วัฒนธรรมที่แตกต่าง การสร้างประวัติศาสตร์ชาติ จึงเท่ากับ การมองข้ามประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จนขาดความสำคัญ ด้วยเหตุนี้ ความสำเร็จในการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นของสมเด็จพระยาดีดำรงราชานุภาพ ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ด้วยการนำเอาประวัติศาสตร์ชาติมาสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นกับคนในสังคม

๒.๑.๒ ประวัติศาสตร์กับการทำนุบำรุงวัฒนธรรม

การเข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองของจักรวรรดินิยมตะวันตก ตั้งแต่รัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ความหวาดหวั่นภัยจักรวรรดินิยม ทำให้ชนชั้นนำไทยหันเข้าหาวัฒนธรรมตะวันตกเพื่อปรับตัว เปลี่ยนแปลง วิถีชีวิต วัฒนธรรม แสดงความมีอารยธรรม (civilization) เพื่อกลายเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก ดังจะเห็นได้ว่า ชนบประเพณี การแต่งกาย การกินอยู่ ที่อยู่อาศัย รวมทั้งรสนิยมทางศิลปะได้เปลี่ยนแปลงไป จนมีชาวต่างชาติตั้งข้อสังเกตว่า "...ชาวสยามไร้เดียงสาเอามากๆ ในการไปขอยืมความคิดอ่านจากชาวมิวชาว พวกเขาชอบไปขอยืมระบบการปกครองของเรา กฎเกณฑ์ที่เราถือว่าเป็นปกติ ชนบประเพณีของเรา แต่บางครั้งการเอาเป็นอย่างก็ดลกสิ้นดี"^{๑๑}

^{๑๑} Emile Jottrand, *In Siam : the diary of a Legal Adviser of King Chulalongkorn's government* (Bangkok : White Lotus, 1996), 420, อ้างถึงใน พิริยะ ไกรฤกษ์, "ปกิณกะในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ความเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม," ใน *ตะวันตกในตะวันออก : สังคมไทยสมัยรัชกาลที่ห้าถึงปัจจุบัน* : เอกสารประวัติศาสตร์คัสตรลสมัยรัชกาลที่ห้าและบทความเชิงวิเคราะห์ : การสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติครบรอบ ๑๕๐ ปี พระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

การรับเอาวัฒนธรรมตะวันตก เพื่อแสดงรากฐานความมีอารยะเยี่ยงผู้เจริญ แสดงสัญลักษณ์ความเป็นพวกเดียวกันกับตะวันตก ยิ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม เกิดความรู้สึกต่ำต้อยในลักษณะวัฒนธรรม ชนชั้นนำจึงเร่งแสวงหาวิธีการรักษาขนบธรรมเนียมอันดีของสยาม ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า “...เราทั้งหลายไม่พึงควรเจោះแต่ที่จะรักษา ยังควรทำให้เจริญขึ้นในสิ่งอันใด แลสิ่งที่เคารพนับถือว่าเป็นอาการกิริยา แลธรรมเนียมแห่งประเทศเราด้วย”^{๖๖}

การเหนี่ยวรั้งวัฒนธรรมอันดีงาม ผสมผสานกับความเจริญแบบตะวันตก จึงเป็นความพยายามของชนชั้นนำ ที่จะมุ่งเร่งหาวิธีการสร้างความภาคภูมิใจในความเป็นสยาม ทั้งนี้ทราบกันดีว่าการเอาอย่างวัฒนธรรมตะวันตกเป็นเพียงเปลือกของการแสดงออกซึ่งความเจริญ แต่ความเจริญภายในจิตใจ นั่นคือ ความรู้สึกภาคภูมิใจในเผ่าพันธุ์ของตนเอง การรับรู้ว่าเป็นใคร อยู่ในฐานะอะไร และเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลกอย่างไร การที่จะสร้างความเจริญให้เกิดขึ้นได้นั้น มีเพียงการรับรู้ประวัติศาสตร์เท่านั้น

สำหรับสมเด็จพระปิยะมหาราชาธิราช บรมราชูปถัมภ์ การนำประวัติศาสตร์มาสร้างเสริมลักษณะอันโดดเด่นของชาวไทยจึงมีความจำเป็น ไม่เพียงแต่สร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม แต่ยังมีจุดหมายในการแสดงออกให้ประชาชาติโลกได้เห็นถึง รากเหง้าทางวัฒนธรรมอันยาวนาน และเหนี่ยวรั้งไม่ให้ชาวสยามหลงไหลไปกับวัฒนธรรมตะวันตกจนลืมพื้นฐานสำคัญ นั่นคือ การรับรู้อดีต รากฐานของการสร้างความเจริญแก่ประเทศอย่างแท้จริง ทรงแสดงทัศนะว่า

...ทราบใดประชาชนส่วนใหญ่ ยังไม่สำนึกเรื่องอดีต อันเป็นเรื่องของตนว่าที่มีความเจริญก้าวหน้ามาได้จนถึงบัดนี้ ก็ได้อาศัยบรรพชนของตนแต่เก่าก่อน สร้างสมสิ่งอันเจริญคือวัฒนธรรม ให้เป็นมรดกตกทอดสืบต่อกันมาทุกชั่วอายุคน โดยมีการเสริมต่อให้เป็นความเจริญก้าวหน้าตลอดมา ถ้ากล่าวเปรียบเทียบก็เหมือนคนรุ่นหลัง ได้ซื้อคนรุ่นก่อนซ้อนต่อกันขึ้นมาเป็นชั้นๆ จึงสามารถเหยียบความเจริญสูงขึ้นมาได้ ถ้าไม่ได้สำนึกความสำคัญข้อนี้ ก็ต้องเป็นเด็กอยู่เสมอ จะเติบโตเป็นชนชาติไทยที่เจริญแท้จริงหาได้ไม่ ถ้าผู้ใดขาดความรู้เรื่องของตน

เจ้าอยู่หัว ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ถนนบรมราชชนนี ตำบลจันทน์ กรุงเทพฯ, ๒๑ กันยายน ๒๕๔๗ (ม.ป.ท., ๒๕๔๗), ๑๑.

^{๖๖} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓) (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๕๘), ๑๓๒.

วัฒนธรรมของตน และสิ่งที่บรรพชนสร้างไว้ให้ ตลอดจนถึงที่อยู่แวดล้อมตน ก็เท่ากับผู้นั้น มีสภาพแห่งความเจริญตั้งอยู่บนรากฐานไม่มั่นคงและไม่ถาวร”^{๓๓}

แนวคิดของพระองค์ต่อประวัติศาสตร์ ได้สะท้อนถึง การให้ความสำคัญกับความเข้าใจพื้นฐานความเจริญของตนอันเป็นผลจากอดีต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ประวัติศาสตร์ได้เสริมสร้างให้ประชาชนรู้รากเหง้า การสร้างสรรค์ทางภูมิปัญญา การพัฒนา และการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม ส่งผลต่อความรู้สึกภาคภูมิใจให้แก่คนในประเทศ ดังที่นักวิชาการท่านหนึ่ง กล่าวไว้ว่า “...การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชาติเท่ากับเป็นการทำความรู้จักสังคมของตนเอง นอกจากนี้ประวัติศาสตร์เท่านั้น ที่จะช่วยปลูกฝังความรักมาตุภูมิ ความมุ่งมั่นในปณิธานแห่งชาติ และความเข้าใจวัฒนธรรมประจำชาติ...”^{๓๔}

แนวคิดการทํานุบำรุงวัฒนธรรม ด้วยการนำประวัติศาสตร์มาสร้างความเข้าใจถึงลักษณะทางวัฒนธรรมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงเท่ากับ การสร้างกระแสสะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรม สร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่เก่าก่อน สร้างความรัก ความหวงแหนแผ่นดิน ทั้งยังย้ำเตือนให้ชาวสยามได้ตระหนักถึงวัฒนธรรมของชาติ มิให้หลงไหลไปกับวัฒนธรรมตะวันตก จนหลงลืมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอันดีงาม การรับรู้ประวัติศาสตร์จึงเปรียบได้กับการรำไรไว้ซึ่งวัฒนธรรม อันเกิดจากการซึมซับเรื่องราวความภาคภูมิใจที่เกิดขึ้นในอดีต แนวคิดดังที่กล่าวมานี้ล้วนเกิดจากการรับรู้ประวัติศาสตร์แทบทั้งสิ้น

๒.๒ บทบาทของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต่อวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงคุณูปการต่อวงการประวัติศาสตร์ไทย เป็นต้นแบบ เป็นตัวอย่างของนักประวัติศาสตร์ ผู้มีความเพียรในการแสวงหาความรู้ และถ่ายทอดความรู้ทรงประวัติศาสตร์สู่สาธารณชนอยู่เสมอ การวางรากฐานการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สู่สังคม

^{๓๓} พระยาอนุমানราชธน, “สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพและหอพระสมุดแห่งชาติ,” ใน ปาฐกถา เรื่อง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ พระประวัติลูกเส้า, ๒๐-๒๑.

^{๓๔} วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ครูกับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย,” ใน คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ไทยจะเรียนจะสอนกันอย่างไร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศึกษานุกรมการศาสนา, ๒๕๔๓), ๓.

จำเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาบทบาทของพระองค์ที่ส่งผลต่อวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย ดังจะเห็นได้จาก บทบาทที่หลากหลาย ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์

๒.๒.๑ บทบาทเกี่ยวกับก่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ

การจัดตั้งหอสมุดวชิรญาณ ใน พ.ศ. ๒๔๒๔ สร้างคุณประโยชน์มหาศาลต่อการค้นคว้าความรู้ทางประวัติศาสตร์ ดังพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับการก่อตั้งหอพระสมุดสำหรับพระนคร ความว่า "...มหานครอันรุ่งเรืองในนานาประเทศย่อมมีหอสมุดสำหรับเมืองเป็นที่สำสมแลเก็บรักษาบรรดาหนังสือ ซึ่งเป็นวิชาสมบัติสำหรับชนชาตินั้น ๆ ..."^{๙๕}

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเกี่ยวข้องกับกิจการหอพระสมุดวชิรญาณนับแต่เริ่มก่อตั้ง เป็นสมาชิกรุ่นแรก และมีบทบาทสำคัญในการจัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณให้เจริญก้าวหน้า ทรงเกี่ยวข้องกับกิจการหอพระสมุดวชิรญาณ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๔ - ๒๔๗๖ ปรากฏตำแหน่งที่ทรงเกี่ยวข้องกับกิจการหอพระสมุดวชิรญาณ ดังนี้

- พ.ศ. ๒๔๒๕ เป็นกรรมการสัมปาทิกชุดแรก
- พ.ศ. ๒๔๓๒ เป็นนายกหอพระสมุดวชิรญาณครั้งแรก
- พ.ศ. ๒๔๓๘ เป็นบรรณารักษ์หอพระสมุดวชิรญาณ ครั้งที่ ๑
- พ.ศ. ๒๔๓๙ เป็นสาราณียกร หอพระสมุดวชิรญาณ
- พ.ศ. ๒๔๔๐ เป็นบรรณารักษ์ หอพระสมุดวชิรญาณ ครั้งที่ ๒
- พ.ศ. ๒๔๔๓ เป็นกรรมการจัดตั้งหอพุทธศาสนสังคหะ
- พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็นบรรณารักษ์ หอพระสมุดวชิรญาณ ครั้งที่ ๓
- พ.ศ. ๒๔๔๗ เป็นบรรณารักษ์ หอพระสมุดวชิรญาณ ครั้งที่ ๔
- พ.ศ. ๒๔๔๘ เป็นกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อทรงตั้งเป็นหอสมุดสำหรับพระ

นคร

พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร

พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นนายกราชบัณฑิตยสภา^{๙๖}

บทบาทของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับกิจการหอพระสมุดวชิรญาณ ได้เอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาศาสตร์ให้เจริญก้าวหน้า การรวบรวมเอกสารจำนวนมากเก็บไว้

^{๙๕} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานหอพระสมุด (พระนคร : โสภณพิพรรตธนาการ, ๒๔๕๙), ๑.

^{๙๖} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, ๒๓๗-๒๓๘.

ณ หอสมุดวชิรญาณ ย่อมเกิดประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าความรู้ประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่ความรู้ที่น่าสนใจอื่นๆ ดังจะเห็นได้ว่า หอพระสมุดวชิรญาณได้รวบรวมหนังสือสำคัญ ไว้เป็น ๓ ประเภทหลัก ได้แก่ หนังสือภาษามคธ ภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ

บทบาทของหอพระสมุดวชิรญาณ นอกจาก การรวบรวมหนังสือหายากไว้เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าสำหรับมวลชน ยังมีหน้าที่ในการคัดลอก จัดหา จัดพิมพ์หนังสือหายาก หนังสือสำคัญต่างๆ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสนับสนุนกิจการหอพระสมุดวชิรญาณ โปรดให้มีการคัดลอกเอกสารสำคัญ เช่น พระราชพงศาวดาร ตำนาน จดหมายเหตุ งานวรรณกรรม ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีบทบาทสำคัญในการรวบรวมเอกสารที่มีคุณค่าจากหัวเมืองต่างๆ รวมทั้ง เอกสารที่เกี่ยวข้องกับราชอาณาจักรไทยจากต่างประเทศ ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส วิลันดา (เนเธอร์แลนด์) เดนมาร์ก เป็นต้น เอกสารเหล่านี้ ล้วนมีคุณค่าแก่การศึกษาประวัติศาสตร์แทบทั้งสิ้น ทั้งนี้ ยังทรงประกาศรับซื้อหนังสือเก่าที่มีคุณค่าจากต่างประเทศ และประชาชนชาวไทย หรือแม้แต่เชิญชวนให้บริจาคหนังสือเก่าเพื่อรวบรวมไว้ในหอพระสมุดวชิรญาณ พระองค์ยังมีแนวคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนหนังสือกับนานาประเทศถึง ๒๙ แห่ง ยกตัวอย่างเช่น สถานรอยัลแอนโทรโปโลยีคัล อังกฤษ สมาคมโบราณคดี อินเดียตะวันออกฝรั่งเศส มิวเซียมเอธิโอเปีย เยอรมัน และสโมสรรอเมริกัน ออเรียนตัล เป็นต้น^{๓๓}

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ยังให้ความสำคัญกับการจัดพิมพ์หนังสือต่างๆ เพื่อสร้างเสริมความรู้ใหม่ๆ จะเห็นได้ว่า ระยะเวลาของการก่อตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ ได้มีการออกหนังสือ “วชิรญาณวิเศษ” เป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ ข่าวสาร มีการเชิญชวนให้สมาชิกแต่งเรื่องส่งเข้าตีพิมพ์ บ้างก็เชิญชวนให้แต่งหนังสือตามกระบวนที่หอพระสมุดวชิรญาณตั้งขึ้น เช่น เรื่องนายโสมเฝ้าทรัพย์ ชี้อั้งจับตักแตน ตกน้ำไม่ไหลตกไฟไม่ไหม้ เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าว ทำให้สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงได้ประสบการณ์การนิพนธ์จากการแต่งเรื่องราวต่างๆ ลงในวชิรญาณวิเศษ ทั้งนี้ เมื่อพระองค์ทรงมีบทบาทเกี่ยวกับกิจการหอพระสมุดวชิรญาณมากขึ้น พระองค์ย่อมเห็นความสำคัญของการจัดพิมพ์เรื่องราวต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ เผยแพร่ และเก็บรักษามิให้สูญหาย การจัดพิมพ์หนังสือโดยหอพระสมุดวชิรญาณจึงเกิดขึ้น หนังสือบางส่วนเก็บรักษาไว้ในหอพระสมุดวชิรญาณและจำหน่ายแก่ผู้สนใจ แต่ระยะหลังประสบปัญหาขาดทุนทรัพย์ในการจัดพิมพ์ พระองค์จึงมีความคิดเชิญชวนผู้มีศรัทธาพิมพ์หนังสือแจกในการกุศล โดยพระองค์ทรงพิมพ์หนังสือแจกในการกุศลเป็นครั้งแรก เรื่องมหานก เนื่องในงานศพหม่อมเจ็ดย ๕๐๐ เล่ม

^{๓๓} สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานหอพระสมุด, ๖๗-๖๘.

นับแต่นั้นมีผู้ศรัทธาพิมพ์หนังสือแจกจำนวนมาก ประโยชน์ที่ได้จากแนวคิดของพระองค์ได้เพิ่มจำนวนหนังสือดี หนังสือหายากในกิจการหอพระสมุดวชิรญาณ

เมื่อกิจการหอพระสมุดวชิรญาณเจริญก้าวหน้า ทรงขยายกิจการหอพระสมุดวชิรญาณด้วยการก่อตั้งหอรูป (picture gallery) รวบรวมรูปคน สถานที่และเหตุการณ์สำคัญ และหอจดหมายเหตุ (national archive) ใน พ.ศ. ๒๔๕๙ ทรงตรัสเกี่ยวกับการจัดตั้งหอจดหมายเหตุว่า "เราหาหนังสือ หลักฐานทางราชการในสมัยก่อนๆ ลำบากอยู่แล้ว ฉะนั้น ถ้าเริ่มต้นเสียแต่บัดนี้ ในเวลาอีก ๑๐๐ - ๒๐๐ ปี เด็กๆ จะแต่งหนังสือเรื่องอะไรก็จะหาหลักฐานได้จากหอนี้ ไม่ต้องลำบากเหมือนคนชั้นพ่อ"^{๙๙} การจัดตั้งหอจดหมายเหตุยังเป็นประโยชน์ในการสอบสวน การแต่งพงษาวดาร"^{๑๐๐} เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเห็นคุณค่าการเก็บรวบรวมเอกสาร หลักฐาน เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าเรื่องราวประวัติศาสตร์ในกาลภายหน้า

ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ ทรงได้รับมอบหมายให้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ด้วยคิดอ่านว่าในสมัยของพระองค์ต้องการความรู้เรื่องตนเอง การจัดพิพิธภัณฑ์จึงเป็นประโยชน์ในการสร้างความรู้สำหรับเยาวชน และประชาชนทั่วไป อันเกิดจากความเพลิดเพลินจากการเข้าชมโบราณวัตถุของชาติ นอกจากนี้ ยังมีพระดำริจัดตั้ง "วรรณคดีสโมสร" ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ จัดให้มีการออกหนังสือรายปักษ์ "วารสารวรรณคดีสโมสร" เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ และวรรณคดี เชิญนักปราชญ์ ราชบัณฑิต เป็นกรรมการสโมสร จัดการประชุม อภิปรายความรู้เพื่อจัดพิมพ์ในวารสาร ทรงคาดหวังว่า การจัดตั้งวรรณคดีสโมสรจะทำให้ราชบัณฑิตยสภาคงอยู่ตลอดไป แม้พระองค์จะสิ้นพระชนม์ไปแล้ว แต่ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ วรรณคดีสโมสรก็จำต้องเลิกไป

การที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ให้ความสำคัญกับกิจการหอพระสมุดวชิรญาณ และกิจการที่เกี่ยวข้องกับพระหอสุมุดมากเป็นพิเศษ ย่อมหมายถึง การหยิบยื่นโอกาสให้ประชาชนได้เข้าถึงแหล่งความรู้ทางประวัติศาสตร์ อันเกิดจาก การค้นคว้าเอกสาร หลักฐาน หลากหลายประเภท หอพระสมุดวชิรญาณ นอกจากจะมีหน้าที่ในการเก็บรักษาหนังสืออันเป็นสมบัติล้ำค่าของชาติ ยังมีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้ต่างๆ สำหรับประชาชน ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพให้ความสำคัญอย่างมาก ดังจะเห็นได้จาก บทบาทในการคัดลอก จัดหา

^{๙๙} หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศมัย ดิศกุล, "พระประวัติลูกเล่า," ใน ปาฐกถา เรื่อง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ พระประวัติลูกเล่า, ๒๓๔.

^{๑๐๐} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานหอพระสมุด, ๑๐๐.

จัดพิมพ์หนังสือ วารสารฐานแหล่งค้นคว้าสำคัญทางประวัติศาสตร์ กิจการหอพระสมุดวชิรญาณ ที่พระองค์ทรงวางรากฐานไว้จึงสร้างคุณูปการในการศึกษา ค้นคว้า ความรู้ทางประวัติศาสตร์ สำหรับชาวไทยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

๒.๒.๒ บทบาทในการจัดการศึกษา

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาสำหรับประชาชน ก่อนที่พระองค์จะมีบทบาทในกระทรวงมหาดไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมอบหมายให้ดูแลเรื่องการจัดการศึกษาระหว่าง พ.ศ. ๒๔๒๓-๒๔๓๐ ทรงเริ่มจัดการศึกษา ดูแลกิจการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเพื่อเตรียมความพร้อมฝึกลูกผู้ดีเป็นนายร้อยมหาดเล็ก เมื่อกิจการโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเจริญก้าวหน้า พระองค์ได้กราบทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับลูกผู้ดีทั่วไป ขยายการฝึกสอนในตำหนักโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ฝึกลูกผู้ดีเข้ารับราชการ^{๕๐}

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ยังมีบทบาทในการจัดการศึกษาสำหรับพระเจ้าลูกเธอ ดูแลบำรุงจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม และดูแลกิจการโรงเรียนทำแผนที่ ซึ่งก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงวางรากฐานจัดการศึกษาระยะแรก ทรงทำนุดูแลการจัดการศึกษาโรงเรียนที่มีขึ้นในกรมทหารมหาดเล็ก ๕ แห่ง ด้วยกัน คือ โรงเรียนเดิมของพระยาศรีสุนทรโวหาร โรงเรียนมหาดเล็กที่พระตำหนักสวนกุหลาบ โรงเรียนทำแผนที่ โรงเรียนพระเจ้าลูกยาเธอ และโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่แก่งหน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงทุ่มเท ดูแลกิจการโรงเรียนที่รับผิดชอบเต็มความสามารถ พ.ศ. ๒๔๓๐ ทรงเป็นพระองค์แรกที่ได้รับแต่งตั้งเป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการ นอกจากนี้ ยังทรงคิดอ่าน ปรับปรุงการเรียนหนังสือภาษาไทยให้เจริญก้าวหน้า การที่พระองค์ทอดพระเนตรเห็นเด็กชวามาเรียนหนังสือที่วัดด้วยหนังสือมูลบทบรรพกิจ^{๕๑} และอ่านไม่ได้ นอกจากท่องจำ อีกทั้งมีเวลาเรียนเพียงปีละ ๓ เดือน พอถึงหน้านาต้องกลับไปทำงานช่วยพ่อแม่ ทำให้การเรียนไม่ต่อเนื่อง ต้องตั้งต้นเรียนใหม่ เป็นเหตุให้พระองค์พระนิพนธ์แบบเรียนขึ้นใหม่ เพื่อให้อ่านได้ภายใน ๓ เดือน ด้วยการเอาของที่จำง่าย เช่น ก. ไก่ ข. ไข่ ซึ่งเด็กเห็นอยู่เสมอมา

^{๕๐} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, "เรื่องกระทรวงสมัยเก่า," ศิลปากร ๒,๖ (เมษายน ๒๔๙๒) : ๓๖.

^{๕๑} หนังสือมูลบทบรรพกิจ เป็นหนึ่งในหนังสือแบบเรียนหลวงที่พระยาศรีสุนทรโวหาร ได้แต่งขึ้นทั้งหมด ๖ เล่ม ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังคโยคพิธาน ไวพจนพิचारณ์ และพิศาลการ์ณฑ์ ใช้เรียนตามหลักสูตรการสอนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๔ - ๒๔๓๑

ช่วยให้จำเร็วขึ้น”^{๓๖} เรียกแบบเรียนนั้นว่า “แบบเรียนเร็ว”^{๓๗} นับเป็นประโยชน์อย่างมากแก่การศึกษาหนังสือไทยจนถึงปัจจุบัน

บทบาทอันโดดเด่นในกรมศึกษาธิการ ทั้งทรงเดินทางศึกษาดูงานจัดการศึกษาในประเทศยุโรป อียิปต์ และอินเดีย เพื่อจัดการศึกษาให้เจริญก้าวหน้า ทรงคาดหมายว่าจะได้รับการแต่งตั้งเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ แต่กลับได้รับการแต่งตั้งเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแทน เพราะเหตุด้วยต่างประเทศกำลังตั้งท่าจะรุกเมืองไทย”^{๓๘} อย่างไรก็ตาม การผูกใจให้คนไทยได้รู้หนังสือ ซึ่งถือเป็นปณิธานหนึ่งของพระองค์ ทรงกราบทูลฯ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับความสำคัญของการศึกษา ซึ่งต้องใช้เป็นเครื่องมือในการกู้บ้านเมืองในภายหน้า และเห็นว่าการศึกษาไม่ใช่เรื่องเฉพาะกรม แต่เป็นการสำหรับชาติบ้านเมือง และอิสรภาพของเมืองไทย”^{๓๙} นอกจากนี้ ทรงแสดงทัศนะเกี่ยวกับประโยชน์ของการรู้หนังสือ ไว้ว่า “...หนังสือนี้เหมือนอาจจะต่อเสียงคนให้พูดไปได้ไกลๆ ใครรู้หนังสือก็เหมือนมีเสียงดัง อาจจะพูดกับคนอื่นได้ถึงร้อยโยชน์พันโยชน์...”^{๔๐} หรือแม้แต่ประโยชน์ของหนังสือว่าเป็นเครื่องหมายเขียนแทนคำพูด เพื่อให้คำพูดอยู่ได้นานนับร้อยนับพันปี”^{๔๑}

แม้ว่า การดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย จะทำให้พระองค์มีพระภาระในกิจการบริหารการปกครอง แต่บทบาทของพระองค์ยังคงเกี่ยวข้องกับกระทรวงธรรมการอยู่เสมอ จะเห็นว่า บทบาทในการจัดตั้งโรงเรียนขนาดเล็กหลวง ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ เพื่อฝึกอบรมข้าราชการในอนาคต สนองการจัดการปกครองที่ต้องการข้าราชการที่มีความรู้ความสามารถ กิจการโรงเรียน

^{๓๖} หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศมัย ดิศกุล, “พระประวัติลูกเล่า,” ใน ปาฐกถา เรื่อง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ พระประวัติลูกเล่า, ๒๑๐.

^{๓๗} แบบเรียนเร็วมีทั้งหมด ๓ เล่ม คือ แบบเรียนเร็วเล่มที่ ๑ แบบเรียนเร็วเล่มที่ ๒ และแบบเรียนเร็วเล่มที่ ๓ เริ่มใช้แทนหนังสือแบบเรียนหลวง ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๑

^{๓๘} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “เรื่องกระทรวงสมัยเก่า” ศิลปากร ๒,๖ (เมษายน ๒๔๙๒) : ๔๐.

^{๓๙} รong ศยามานนท์, “พระกรณียกิจทางการศึกษาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,” ใน ปาฐกถา เรื่อง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ พระประวัติลูกเล่า, ๑๘๘-๑๘๙.

^{๔๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “นิทานเรื่องเลี้ยงเด็ก,” ใน ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด (บางเรื่อง) (พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๐๙), ๓๗.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน.

มหาดเล็กหลวงขยายตัวอย่างรวดเร็ว เห็นควรขยายโรงเรียนเพื่อประโยชน์ในกิจการฝ่ายพลเรือน ด้วย จึงขยายโรงเรียนมหาดเล็กหลวงเป็น “โรงเรียนข้าราชการพลเรือน” โดยมีสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นนายก พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้ขยายโรงเรียนข้าราชการพลเรือน เป็น “จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นที่ปรึกษา^{๔๔}

กล่าวได้ว่า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีบทบาทในการวางรากฐานกระทรวงธรรมการ ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาว่าเป็นคุณแก่ราชการ และเป็นความเจริญแก่บ้านเมืองยิ่งขึ้นไป^{๔๕} ทั้งนี้ การศึกษาทำให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ ยังผลให้เกิดการอ่าน ค้นคว้าเรื่องราวต่างๆ ที่ตนเองสนใจ รวมทั้ง เรื่องราวของประวัติศาสตร์ที่ได้จากการอ่านวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่การอ่านพระราชพงศาวดาร อันเป็นผลจากการกำหนดให้หนังสือพงศาวดารเป็นแบบเรียนภาษาไทยเพิ่มเติม (พ.ศ. ๒๔๓๕) หรือที่เรียกว่า “หนังสือวิชานำรู้เรื่องตนเอง” ซึ่งถือเป็นการทำลายจารีตการเรียนรู้ประวัติศาสตร์จากเดิมกำหนดไว้เฉพาะชนชั้นสูงไปสู่สามัญชน

ประโยชน์ของการศึกษา นอกจากจะทำให้เกิดการพัฒนาตนเองอันเกิดจากการอ่านออกเขียนได้ ยังส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ขยายออกไปในวงกว้าง ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าบรรยากาศการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีความคึกคัก เกิดกลุ่มปัญญาชน ผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ มีการค้นคว้าและผลิตผลงานทางประวัติศาสตร์สู่สาธารณชน เหล่านี้ ล้วนเกิดจากประโยชน์ของการอ่านออกเขียนได้ทั้งสิ้น

๒.๒.๓ บทบาทในฐานะนักปกครอง

พ.ศ. ๒๔๓๕ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้รับมอบหมายจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญยิ่ง คือ ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย โดยมีได้ตรัสถามความสมัครใจ การก่อตั้งกระทรวงธรรมการทำให้พระองค์ฝึ่งพระทัยกับกระทรวงนี้ และเห็นว่าจะจัดการเรื่องการศึกษาได้ดี ต่างจากกระทรวงมหาดไทย พระองค์ไม่เคยใส่ใจศึกษามาก่อน จึงบ่ายเบี่ยง ทรงตรัสเกี่ยวกับการดำรงตำแหน่งครั้งนั้นว่า

^{๔๔} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “เรื่อง โรงเรียนมหาดเล็กหลวง,” ใน นิทานโบราณคดี (พระนคร : ก้าวหน้า, ๒๕๑๔), ๒๖๓.

^{๔๕} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ประวัติสังเขปแห่งการจัดการศึกษาปรีดยุบันแห่งสยามประเทศ ภาคที่ ๑ (พ.ศ. ๒๑๑๔ - ๒๑๓๔) (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๘๐), ๑๗.

...ในส่วนพระองค์ [พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว] เชื่อว่าฉันคงจะสามารถจัด
กระทรวงธรรมการให้ดีขึ้น แต่การบ้านเมืองซึ่งสำคัญกว่ากระทรวงธรรมการยังมีอยู่ แต่บางที่ฉัน
จะยังมีได้คิดไปถึง ด้วยต่างประเทศกำลังตั้งท่าจะรุกเมืองไทยอยู่แล้ว ถ้าเราประมาทไม่จัดการ
บ้านเมืองเสียให้เรียบร้อย ปล່อยให้หละหลวมอย่างเช่นเป็นอยู่เข้าไป คงจะมีภัยแก่บ้านเมือง บาง
ทีอาจจะถึงเสียอิสรภาพของเมืองไทยก็เป็นได้...^{๕๐}

ระยะแรกที่ทรงรับราชการกระทรวงมหาดไทย ไม่ทรงแก้ไขอะไรเลย ไปประทับ
ทอดพระเนตรการงานทุกแผนก เมื่อเข้าใจการงานละเอียดดีแล้ว จึงทูลเกล้าฯ แก้ไขการปกครอง
แผ่นดิน ขอตั้งมณฑล จังหวัด อำเภอ ขึ้นตามท้องที่ ด้วยเอาแผนที่สยาม^{๕๑} เป็นที่ตั้ง เสด็จออก
ตรวจหัวเมืองต่างๆ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ - ๒๔๕๘ เดินทางไปยังหัวเมืองต่างๆ โดยไม่มีกำหนดการ
และให้ราษฎรถวายฎีกาได้ นอกจากจะทราบการจัดการปกครองท้องถิ่นแบบโบราณ ยังได้ทราบ
ข้อบกพร่องอย่างแท้จริงของการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อนำมาปฏิรูปการปกครองจนประสบ
ความสำเร็จ ผลพลอยได้จากราชการกระทรวงมหาดไทย คือ การสืบเสาะค้นคว้าในทางพงศาวดาร
และทางโบราณคดี^{๕๒} ซึ่งเกิดประโยชน์ทั้งการสะสมความรู้ทางประวัติศาสตร์เป็นการส่วนพระองค์
และประโยชน์อันได้จากการนิพนธ์เผยแพร่สู่สาธารณะ

การเสด็จออกตรวจราชการ ทำให้เกิดการสำรวจ พูดคุยกับผู้คน พระสงฆ์ ซึ่งเป็น
ประโยชน์แก่การศึกษาประวัติศาสตร์ ทรงตรัสสั่งเจ้าเมืองหรือบอคนายอำเภอไว้หาพบ
โบราณสถาน โบราณวัตถุที่ใดให้รีบมาแจ้งจะให้รางวัลตามค่าของสถานที่นั้น การเสด็จออกตรวจ
ราชการของพระองค์ทรงเปรียบกับการเที่ยวเตร่ ได้รู้เห็นภูมิประเทศ วัฏธุขสขของชาวบ้าน ยังถือ
เป็นการพักผ่อน คลายความเหนื่อยล้า ขึ้นบานสำราญกายตลอดจิตใจ^{๕๓} และกรที่จะเที่ยวให้เกิด
ประโยชน์ต้องแสวงหาความรู้ด้วย จึงจะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ทรงลงกระยะทางที่ควรจะ
เที่ยวในเมืองไทย และเห็นว่า จะมีเวลาปีละ ๓ - ๔ เดือน ในการเดินทางทั่วพระราชอาณาเขต แบ่ง
ได้เป็น ๑๕ ทางด้วยกัน

^{๕๐} สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร, "เรื่องกระทรวงสมัยเก่า," ศิลปากร ๒, ๖ (เมษายน ๒๔๙๒) : ๔๐.

^{๕๑} หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศมัย ดิศกุล, "พระประวัติลูกเกล้า," ใน ปาฐกถา เรื่อง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ พระประวัติลูกเกล้า, ๒๑๔.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, ๒๒๖.

^{๕๓} สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร, "อธิบายด้วยประโยชน์ของการเที่ยวเตร่," ใน ขุนนวมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔), ๒๔๑.

ทางที่ ๑ เทียบทางชายทะเลตะวันตก ตั้งแต่เมืองชลบุรีลงไปจนถึงเมืองปัจจันตคีรี
เขต

ทางที่ ๒ เทียบทางชายทะเลปะชีใต้ ตั้งแต่เมืองเพชรบุรีลงไปจนถึงเมืองตรังกานู

ทางที่ ๓ เทียบทางชายทะเลตะวันตก ตั้งแต่เมืองกระบี่ลงไปจนถึงเมืองไทรบุรี

ทางที่ ๔ เทียบทางลำน้ำแม่กลอง ตั้งแต่เมืองสมุทรสงครามขึ้นไปจนถึงไทรโยคและศรี
สวัสดิ์

ทางที่ ๕ เทียบทางลำน้ำท่าจีน ตั้งแต่เมืองสาครบุรีขึ้นไปพระปฐมเจดีย์ สุพรรณบุรีจน
ออกเมืองชัยนาท

ทางที่ ๖ เทียบลำน้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่กรุงเทพฯ ขึ้นไปทางแควใหญ่จนถึงเมืองฝาง
แล้วเดินบกมาสวรรคโลกสุโขทัย แล้วข้ามลงไปลงเรือล่องกลับลงมาจากเมืองตาก

ทางที่ ๗ เทียบลำน้ำลี้ ตั้งแต่กรุงเทพฯ ขึ้นไปพระบาทพระฉายจนเมืองหล่มสัก

ทางที่ ๘ เทียบลำน้ำบางปะกง ตั้งแต่ฉะเชิงเทราไปถึงนครนายก ปราจีนบุรี

ทางที่ ๙ เทียบนครราชสีมา ขึ้นทางสระบุรี ลงช่องตะโก

ทางที่ ๑๐ เทียบหัวเมืองลาวเฉียง ตั้งแต่เมืองตากขึ้นไปกลับลงมาเมืองน่าน

ทางที่ ๑๑ เทียบหัวเมืองลาวพุงขาว ตั้งแต่อุตรดิตถ์ไปปากลาย แล้วล่องน้ำโขงลงมา

หนองคาย

ทางที่ ๑๒ เทียบหัวเมืองในเขตลาวพวน

ทางที่ ๑๓ เทียบหัวเมืองในเขตลาวกาว

ทางที่ ๑๔ เทียบหัวเมืองเขมร ตั้งแต่ปราจีนกลับลงเรือที่จันทบุรี

ทางที่ ๑๕ เทียบในกรุงเทพฯ ^{๔๔}

ประโยชน์จากการเที่ยวเตร่ยังชักชวนให้เกิดวิชาความรู้ การนิราศพรรณนา จากความ
ประทับใจสถานต่างๆ ดังจะเห็นได้ว่า สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงพระนิพนธ์
เรื่องราวอันเกิดจากการเดินทางไว้จำนวนมาก เช่น เรื่องพระร่วง เรื่องเมืองอุทอง เรื่องค่านักทองที่
วัดไทร เรื่องห้ามไม่ให้เจ้าไปเมืองสุพรรณ เรื่องความไข้ที่เมืองเพชรบูรณ์ เรื่องเสือใหญ่เมืองชุมพร
ฯลฯ การนิพนธ์อันเกิดจากการเดินทาง นอกจากจะให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยว และ
โบราณคดี ยังทำให้ทราบได้ว่า สถานที่สำคัญตามที่พงศาวดารกล่าวไว้อยู่ที่ไหน ทั้งการสืบเสาะ

^{๔๔} สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช, "อธิบายด้วยประโยชน์ของการเที่ยวเตร่," ใน ชุมนุมพระ
นิพนธ์เบ็ดเตล็ด (พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๔), ๒๕๒ - ๒๕๓.

เรื่องราวความรู้ทางประวัติศาสตร์ จากการค้นพบสถานที่หรือวัตถุสำคัญ ล้วนเป็นประโยชน์ในการค้นคว้าเรื่องราวต่างๆ ในอนาคต

อีกประการหนึ่ง การรับราชการกระทรวงมหาดไทย ๒๓ ปี ทำให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ สนพระทัยประวัติศาสตร์การเมืองมากกว่าประวัติศาสตร์ประเด็นอื่น ประกอบกับการเดินทางไปสถานที่สำคัญด้วยพระองค์เอง ย่อมสร้างประสบการณ์ เพิ่มพูนความรู้ให้กว้างไกล ดังจะเห็นได้จาก พระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอันหลากหลาย ได้แก่ อธิบายเรื่องมหาอุปราชา อธิบายเรื่องพระเทียรไศรยสมมติ อธิบายว่าด้วยยศเจ้านาย เรื่องเมืองไทยมีเจ้าแผ่นดิน ๒ พระองค์ ตำนานการจับช้าง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังไม่โปรดให้มีการเปลี่ยนชื่อสถานที่ต่างๆ ที่เรียกกันมาแต่เก่าก่อน เพราะจะทำให้ไม่สามารถสืบค้นสถานที่และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องได้

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ไม่เพียงแต่เป็นต้นแบบของปราชญ์ ผู้ใฝ่ศึกษาความรู้ทางประวัติศาสตร์ แต่ยังแสดงให้เห็นว่า แม้บทบาทของพระองค์ จากพระภาระทางราชการต่างๆ จะไม่เป็นการเกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์ แต่การที่พระองค์ใฝ่พระทัยศึกษาประวัติศาสตร์ สืบเสาะค้นหา ควบคู่ไปกับการบริหารราชการแผ่นดินล้วนเป็นตัวอย่างที่น่านับถือ ทั้งยังปลุกฝังให้เห็นประโยชน์จากการเดินทางท่องเที่ยว ประโยชน์ไม่เพียงแต่การพักผ่อนหย่อนใจ แต่หมายถึงการเปิดโลกทัศน์ เปิดรับความรู้ใหม่ๆ จากการได้รู้ได้เห็นจากผู้มีประสบการณ์ในท้องถิ่น การได้พบเห็นสถานที่จริงเหล่านี้ล้วนเป็นตัวอย่างของผู้รักศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

๒.๒.๔ บทบาทในการแสดงบรรยายประวัติศาสตร์

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเป็นต้นแบบของการแสดงบรรยายประวัติศาสตร์ เพื่อเผยแพร่ความรู้ ประสบการณ์จากการศึกษาประวัติศาสตร์สู่สาธารณชน การแสดงบรรยายตามคำเชิญของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ ในการแสดงบรรยายพงศาวดารสยาม ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ทรงกล่าวว่า "... ด้วยการแสดงบรรยายนั้นไม่ใช่จะชี้แจงความตามหนังสือพงศาวดารฉบับใดฉบับหนึ่งซึ่งมีก่อนแล้ว..."** การแสดงบรรยายพงศาวดารสยามจึงเปรียบได้กับการแสดงภูมิความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่พระองค์สั่งสมมาตลอดพระชนม์ชีพ

การแสดงบรรยายครั้งนั้น สร้างความปิติ ยินดีแก่พระองค์ มีผู้สนใจเข้าฟังการบรรยายทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติจำนวนมาก อีกทั้ง มีการจัดพิมพ์ลงในวารสารรายเดือนของ

** สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, "แสดงบรรยายพงศาวดารสยาม," ใน ประชุมปาฐกถา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๙), ก.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี จนได้รับบรมตีพิมพ์ ทั้งหมด ๕ กัณฑ์ เรื่องราวในแสดงบรรยายพงศาวดารสยาม แสดงให้เห็นถึงความรู้ทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ก่อนที่ชนชาติไทยเข้าปกครองสยาม จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาเกิดมหาสงครามยุทธ (ภาคปลาย) แสดงพงศาวดารสยามยังให้ประโยชน์แก่การศึกษาประวัติศาสตร์ ได้รู้เหตุว่าเพราะเหตุใดเรื่องราวประวัติศาสตร์ของไทยจึงเป็นเช่นนั้น แล้วเหตุอันเกิดจากพงศาวดารส่งผลอย่างไรกับการปกครองบ้านเมืองในปัจจุบัน การแสดงบรรยายจึงเป็นการเชิญชวนให้ผู้สนใจ เกิดการศึกษา ค้นคว้า เรื่องราวประวัติศาสตร์ให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นในภายหน้า เป็นผลจากความเพลิดเพลินจากการรับฟังการแสดงบรรยาย ถือเป็นภาพถ่ายหอจดประวัติศาสตร์ที่สามารถลดทอนความเบื่อหน่ายจากการอ่านแต่เพียงอย่างเดียว

นับแต่นั้น มีการแสดงบรรยายประวัติศาสตร์มากขึ้นเป็นลำดับ เช่น ปาฐกถา เรื่องคติฝรั่งเข้ามาเมืองไทย ทรงแสดงที่บางกอกอยู่ในเต็ดคลับ กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๖๘ กล่าวถึงมูลเหตุที่ฝรั่งเข้ามาในดินแดนประเทศไทยตั้งแต่โบราณ ความเกี่ยวข้องของฝรั่งกับไทยตั้งแต่อดีตเรื่อยมาจนถึงยุคของพระองค์ ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ ทรงแสดงปาฐกถาที่สามัคยาจารย์สมาคม เรื่อง ลักษณะการปกครองของสยามแต่โบราณ การแสดงบรรยายครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความรอบรู้ประวัติศาสตร์การปกครอง ยังอธิบายมูลเหตุที่ทำให้สยามอยู่รอดมาได้ ๓ ประการ คือ ความจงรักภักดี ความปราศจากวิหิงสา และ ความฉลาดในการประสานประโยชน์ การแสดงบรรยายครั้งนั้นสอดคล้องกับช่วงสมัยของการค้นคว้าเรื่องราวชาติไทย และพยายามสร้างความหมายถึงคุณค่าและลักษณะอันโดดเด่นของชาวสยาม

ในการแสดงบรรยายทรงถ่อมพระองค์ ด้วยทราบว่า ความรู้ที่แสดงในวันนี้จะเพิ่มพูนจนรู้แจ้งในวันหน้า เมื่อเกิดการศึกษาค้นคว้าหรือพบหลักฐาน เอกสารใหม่ๆ ทรงให้ข้อคิดเกี่ยวกับการบรรยายประวัติศาสตร์ไว้ว่า

...ข้อสำคัญอันเป็นความรับผิดชอบของผู้นำเรื่องโบราณคดีมาแสดง อยู่ที่ต้องแถลงตามที่ตนเชื่อว่าจริง และชี้หลักฐานที่ทำให้ตนเชื่อนั้นปรากฏ ข้อใดเป็นแต่ความคิดวินิจฉัยของตนเองก็ควรบอกให้ทราบ ให้ผู้ฟังมีโอกาสเอาเรื่องและหลักฐานที่ได้ฟังไปพิจารณาช่วยค้นคว้าความรู้ให้ถ่องแท้ยิ่งขึ้นในคดีเรื่องที่แสดงนั้น...^{๕๖}

^{๕๖} สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, “ลักษณะการปกครองของสยามแต่โบราณ,” ใน ประชุมปาฐกถา, ๒๒๖.

ประโยชน์อันเกิดจากการแสดงบรรยาย ไม่เฉพาะแต่เรื่องประวัติศาสตร์ที่พระองค์ให้ความสำคัญเท่านั้น ยังมีเรื่องการจัดการศึกษา ดังพระโอวาทของสมเด็จพระญาณโกศล ประทานที่โรงเรียนเมืองปัตตานี พ.ศ. ๒๔๗๒ ให้แก่วัดทั้งกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็ก การสอนของครู และการทำงานราชการ เรื่องศาสนาทรงแสดงปาฐกถา เรื่อง มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศไทย เรื่องที่เป็นประโยชน์ทางโบราณคดี ทรงปาฐกถาเรื่อง สงวนของโบราณ และเรื่อง ประเพณี ทรงปาฐกถาเรื่อง ประเพณีไทย เป็นต้น นอกจากนี้ ยังแสดงปาฐกถาเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่พระองค์ยกย่อง คือ ปาฐกถาวิญญูกระจายเสียง ว่าด้วยพระราชมรดกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. ๒๔๗๔ และ ปาฐกถาเรื่อง สมเด็จพระปิยมหาราช เนื่องในงานถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้าประจำปี พ.ศ. ๒๔๗๕ อีกด้วย

ความสำคัญของการแสดงบรรยาย นอกจากจะเป็นการเผยแพร่ความรู้เรื่องราวต่างๆ อันเป็นประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับคนในชาติ การแสดงบรรยายจึงเท่ากับการรื้อฟื้นเรื่องราวความรู้ต่างๆ ที่พระองค์สั่งสมเป็นระยะเวลายาวนานออกเผยแพร่สู่สาธารณะ ประโยชน์ที่ได้จากการรับฟังการบรรยายยังเป็นการกระตุ้นให้คนในสังคมสนใจเรื่องราวในอดีต การแสดงบรรยายจึงเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้สนใจประวัติศาสตร์ ทั้งยังเป็นต้นแบบของการนำเสนอความรู้ทางวิชาการด้วยการบรรยายความรู้ต่างๆ สู่สาธารณชนจนถึงปัจจุบัน

๒.๒.๕ บทบาทในการเปลี่ยนแปลงจารีตการเขียนประวัติศาสตร์

สำหรับการเขียนประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระญาณโกศล ประทาน ทรงให้ความเห็นเกี่ยวกับการเขียนประวัติศาสตร์แบบเดิม หรือที่เรียกกันว่าการเขียนพงศาวดาร (chronicle) ที่แต่งกันมาแต่ครั้งกรุงเก่าว่าไม่ตรงตามหลักของประวัติศาสตร์ (history) การเขียนพงศาวดารแบบเก่าจะเอาวันคืนตั้งเป็นหลัก แล้วบันทึกเหตุการณ์ไปตามนั้น ทรงวิพากษ์วิจารณ์การเขียนพงศาวดารของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) ในการเขียนพงศาวดารรัตนโกสินทร์ว่าไม่ตรงตามหลักของประวัติศาสตร์^{๕๗} แม้ว่าการเขียนพงศาวดารตามหลักประวัติศาสตร์ จะเอากาลเป็นตัวตั้ง บันทึกเรื่องตามลำดับก่อนหลัง แต่มีข้อสำคัญที่ต้องยึดถือ ๓ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ เกิดขึ้นได้อย่างไร

ส่วนที่ ๒ ทำไมจึงเกิดเหตุการณ์อย่างนั้น

ส่วนที่ ๓ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นให้ผลอย่างไร^{๕๘}

^{๕๗} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สารานุกรมสยาม, เล่ม ๔, ๒๖๘.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน.

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเห็นว่า ประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยตัวอย่าง Science of Example^{๕๙} สอดคล้องหลักการทางวิทยาศาสตร์ หรือ ในปัจจุบันเรียกว่า “วิธีการทางประวัติศาสตร์” ซึ่งหมายถึง “วิธีการวิจัยเอกสารและหลักฐานประกอบอื่นๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์ บนพื้นฐานของการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาอย่างเป็นระบบ การตั้งข้อสมมุติฐานเชิงวิทยาศาสตร์ และการตีความหลักฐานด้านภววิสัย”^{๖๐}

การเปลี่ยนแปลงวิธีการเขียนพงศาวดารของพระองค์ ได้สร้างมาตรฐานการเขียนพงศาวดารให้เกิดขึ้น ทั้งนี้ การอ่านเอกสาร พงศาวดารต่างประเทศ ย่อมทำให้พระองค์ทราบถึงวิธีการเขียนพงศาวดารว่า ไม่ได้เน้นเฉพาะเรื่องราวของพระมหากษัตริย์แต่เพียงเรื่องเดียว แต่ยังหมายถึง เรื่องราวประวัติศาสตร์ก่อนที่จะมีการก่อตั้งราชอาณาจักรสยาม เช่น ศึกษาภูมิหลังเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานบ้านเมืองในดินแดนสยาม ซึ่งแสดงความเป็นสากลในการศึกษาประวัติศาสตร์ ด้วยเหตุนี้จึงมีการค้นคว้าประวัติศาสตร์ยุคโบราณ ดังจะเห็นได้จาก พระนิพนธ์คำนำ ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาที่พระองค์ทรงแต่งขึ้น ปรากฏเรื่อง “พงศาวดารสยามเมื่อก่อนพระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยา” อีกทั้งยังสนพระทัยค้นคว้าเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติอื่น อันปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับเดียวกันนี้ ได้แก่ ประวัติขอม ประวัติพม่า ประวัติราชอาณาจักรสุโขทัย และประวัติอาณาจักรล้านนา

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงยึดมั่นกับการใช้เอกสาร หลักฐานประกอบการนิพนธ์ประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับพระราชนิพนธ์คำนำ ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ทรงใช้หลักฐานเอกสารจำนวนมากทั้งของไทยและต่างประเทศ เพื่อตรวจสอบข้อมูลในพระราชพงศาวดาร^{๖๑} การนิพนธ์ประวัติศาสตร์โดยยึดเอาหลักฐานเป็นหลัก จึงเท่ากับการสร้างการมาตรฐานการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ตามหลักของการศึกษาประวัติศาสตร์ ตะวันตก อีกทั้ง การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพงศาวดารไทยที่ปรากฏในพงศาวดารฉบับนี้ เพื่อต้องการเน้นให้ทราบถึงที่มาของพระราชพงศาวดาร และลักษณะการแต่งพระราชพงศาวดารแบบเดิมโดยปราศจากการตรวจสอบ

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๐} วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ครูกับการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย,” ใน คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนประวัติศาสตร์ เรื่อง ประวัติศาสตร์ไทย จะเรียนจะสอนกันอย่างไร, ๒๑.

^{๖๑} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, “พระนิพนธ์คำนำ,” ใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม ๑, ๑.

การเปลี่ยนแปลงจารีตการเขียนพระราชพงศาวดาร จึงเป็นการวางรากฐานการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบ สร้างมาตรฐานการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงที่ปรากฏในเอกสารที่เชื่อถือได้ ในทางกลับกัน เมื่อศึกษาพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของพระองค์จะพบว่า ไม่ปรากฏการทำเชิงอรรถอ้างอิงตามวิธีการอย่างตะวันตกในพระนิพนธ์ของพระองค์ การทำเชิงอรรถเป็นแต่เพียงการอธิบายความเพื่อให้เข้าใจเนื้อความในพระนิพนธ์เท่านั้น หรือการที่พระองค์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการกล่าวถึงที่มาของเอกสารที่ทรงใช้ประกอบการนิพนธ์ หากเปรียบเทียบกับนักประวัติศาสตร์รุ่นเดียว เช่น พระยาประกาศกิจกรจักร (แถม บุนนาค) ได้อธิบายถึงที่มาของนิพนธ์ ยกตัวอย่างเช่น พงศาวดารโยนก กล่าวว่า ได้มีการคัดลอกมาจากตำนานต่างๆ จากอักษรลาวหรือไทยเหนือ เรียบเรียงเป็นเรื่องสังเขป ด้วยการสอบสวนกับพงศาวดารพม่า รามัญ ไทยใหญ่ ล้านช้าง พงศาวดารจีน พงศาวดารเหนือ พระราชพงศาวดารสยาม พงศาวดารเขมร กับหนังสือภาษาอังกฤษต่างๆ^{๒๒}

อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระยาตากษัตริย์ทรงได้สร้างมาตรฐานการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ไว้ ซึ่งถือเป็นคุณูปการอันใหญ่ยิ่งแก่วงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย แม้ในสมัยของพระองค์จะมีความขัดข้องจากความขาดแคลนเอกสาร หลักฐาน หรือด้วยพระราชภาระทางการเมืองที่ต้องเขียนประวัติศาสตร์เกี่ยวพันกับบริบทสังคมในสมัยจักรวรรดินิยม แต่การเปลี่ยนแปลงจารีตดังกล่าว กลับทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ในสังคมสยามเจริญรุดหน้า เห็นได้จาก การที่พระองค์นิพนธ์ผลงานที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์จำนวนมาก เหล่านี้มีอาจปฏิเสธคุณูปการของพระองค์ที่มีการวางวิชาการประวัติศาสตร์ได้เลย

๓. สมเด็จพระนเรศวร “วีรบุรุษของวีรบุรุษ” ในทัศนะของสมเด็จพระยาตากษัตริย์

เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอยู่ในความทรงจำของชาวไทย วีรกรรมความกล้าหาญ พระปรีชาสามารถ ความเด็ดขาดทางการสงคราม ได้รับการบอกเล่าผ่านบันทึกประเภทตำนาน คำให้การ จดหมายเหตุ พงศาวดาร หรือแม้แต่งานวรรณกรรม ซึ่งถือเป็นต้นแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์สู่สาธารณชน การถ่ายทอดเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรซ้ำแล้วซ้ำอีก สะท้อนความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลพระนเรศวร ทำยลุดการยกย่องพระองค์เป็น

^{๒๒} พระยาประกาศกิจกรจักร, พงศาวดารโยนก (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๓), ๔, ๑๑.

“วีรบุรุษ”^{๖๓} สำคัญพระองค์หนึ่งในประวัติศาสตร์ ผู้กอบกู้เอกราชจากอริราชศัตรู การตั้งฉายานามพระองค์ว่า “วีรบุรุษ” นับว่ามีความสำคัญในการศึกษา ค้นหาความหมาย รวมถึงคุณค่า ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๓.๑ ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในฐานะต้นแบบวีรกษัตริย์ไทย

รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตชีวา นำติดตามเรื่องราวก่อนรัชกาล และรัชกาลของพระองค์แสดงถึงพัฒนาการประวัติศาสตร์ไทย ได้แก่ ความล้มเหลวและความสำเร็จทางการเมือง เชื่อว่า รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรอยู่ในความประทับใจของชาวไทยมาแต่ครั้งกรุงเก่า และยิ่งทวีความสนใจมากขึ้น เมื่อมีการชำระพระราชพงศาวดารครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระยอดฟ้าจุฬาโลก

การเสียกรุงครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๓๑๐) สร้างความเสียหายแก่ราชอาณาจักรอยุธยาจนมิอาจรื้อฟื้นให้ตึ๊งเดิมได้ ไม่เพียงแต่ความเสียหายอันเกิดจากการปล้นสะดม เผาทำลายบ้านเรือน การกวาดต้อนทรัพย์สิน ผู้คนเท่านั้น ยังมีการทำลาย “ขวัญ” ของเมือง^{๖๔} ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางความศักดิ์สิทธิ์ของอาณาจักร ได้แก่ ปราสาทราชวัง วัดวาอาราม วิหารเจดีย์ หรือแม้แต่พระพุทธรูป จนไม่อาจบูรณะได้อีก ความเสียหายภายนอกจากซากปรักหักพังของกรุงศรีอยุธยา ย่อมสะท้อนใจไม่น้อยกว่า การที่อาณาจักรอยุธยาอยู่ในภาวะเสียขวัญ หวาดวิตก จนกลายเป็นอุปสรรคหนึ่งต่อการรวบรวมผู้คน เพื่อรื้อฟื้นอาณาจักรให้กลับมารุ่งเรืองดังเดิมได้

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ก่อตั้งกรุงเทพมหานครเป็นราชธานีโปรดฯ ให้มีการบูรณะ ฟื้นฟูบ้านเมือง และวัฒนธรรม ทางด้านจิตใจ โปรดฯ ให้มีการสังคายนา

^{๖๓} วีรบุรุษ (hero) จัดเป็นศัพท์ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเชิดชูพระเกียรติของกษัตริย์นักรบ สำหรับราชอาณาจักรไทยมีวัฒนธรรมการใช้ศัพท์ทำนองเดียวกันนี้ เพื่อเชิดชูพระเกียรติยศมาแต่โบราณ ยกตัวอย่างเช่น ราชอิริราช มหาธรรมราชา จักรพรรดิราชหรือจักรวรรดิราช เป็นต้น วีรบุรุษยังมีความหมายในลักษณะเดียวกับ “มหाराช” หรือ “The Great” ต่อท้ายพระนามของพระเจ้าแผ่นดิน คำว่า “มหाराช” นี้ปรากฏหลักฐานในไตรภูมิพระร่วง (พ.ศ. ๑๘๘๘) ดังความ “ท้าวไพศพนมหाराชเจ้า” นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และแสดงความเห็นไว้ว่า ไทยได้ใช้คำว่า “The Great” เช่นเดียวกับตะวันตก แต่แปลเป็น “มหाराช” ใช้กับกษัตริย์ที่เป็นอัจฉริยะบุรุษอย่างเดียว รายละเอียดใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๒๔ (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕), ๑๒๑.

^{๖๔} นิธิ เอียวศรีวงศ์, กรุงแตก, พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย ว่าด้วยประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), ๘๙.

พระไตรปิฎก มีการคัดลอกเอกสารเกี่ยวกับศาสนาพุทธ แต่งประวัติศาสตร์สถาบันสงฆ์ที่เรียกว่า “สังคีตยวงศ์” หรือประวัติศาสตร์การสังคายนาพระไตรปิฎก โปรดฯ ให้รวบรวมพงศาวดารเมืองเหนือ (ประวัติศาสตร์สุโขทัยโบราณ) ประวัติศาสตร์ประเทศราชทั้งหมด การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดฯ ให้มีการรวบรวมพงศาวดารเมืองเหนือ อาณาจักรที่มีเอกภาพทางการเมือง มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมอย่างไทยโดยแท้ ย่อมสะท้อนจุดมุ่งหมายในการสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น จนมีการยกเอาปีที่ตั้งราชอาณาจักสุโขทัย (พ.ศ. ๑๗๙๒) เป็นปีก่อตั้งราชอาณาจักสยาม เพื่อผนวกเรื่องราวประวัติศาสตร์ทั้งสองอาณาจักรเข้าด้วยกัน จึงกล่าวได้ว่า รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นช่วงการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ราชอาณาจักสยามอย่างแท้จริง

การก่อตั้งราชอาณาจักขึ้นใหม่ มีความจำเป็นที่จะต้องแต่งพระราชพงศาวดารขึ้นใหม่ เพื่อกลับไปทบทวนอดีต ประวัติศาสตร์จึงมีความหมายในแง่การทบทวนบทเรียนที่เกิดขึ้นพระราชพงศาวดารจึงเป็นเอกสารพิเศษที่ให้ข้อคิดผู้อ่าน ทั้งเป็นตำรับการเมืองการปกครอง ด้วยเหตุนี้การยกเอาเรื่องราวของพระมหากษัตริย์ในอดีตจึงมีความหมายแก่การสร้างประสบการณ์ทางการเมือง เพื่อเตือนสติ สอนใจ พร้อมๆ กับสร้างขวัญกำลังใจให้เข้มแข็ง และบรรพชัษตรีย์ผู้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ขณะนั้น คือ สมเด็จพระนเรศวร

การที่นักปราชญ์ ราชบัณฑิต ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เลือกสมเด็จพระนเรศวรเป็นต้นแบบของวีรกษัตริย์ผู้กอบกู้เอกราช ย่อมมีเหตุผลและแรงบันดาลใจ กล่าวคือ วีรกรรมกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรเป็นที่รับรู้ของชาวไทยขณะนั้น รวมถึงความประทับใจเป็นการส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จนมีนักวิชาการบางท่านตั้งข้อสังเกตว่า

...บางที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ อาจทรงพิจารณาว่าที่แท้จริงแล้ว บทบาทและพระราชภารกิจของพระองค์เองและสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทในการกอบกู้เอกราชของไทยมีลักษณะเช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถเมื่อสองศตวรรษก่อนหน้านั้น^{๒*}

^{๒*} วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย,” ใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีของการครองราชย์ (กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๓), ๖๓.

หากจะขยายความถึงบทบาทและพระราชภาระระหว่างสมเด็จพระนเรศวรกับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีลักษณะบางประการที่คล้ายคลึงกัน เพราะก่อนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะเสวยราชสมบัติ ทรงรั้งตำแหน่งเจ้าพระยาจักรี ออกรบตลอดเวลา ทั้งพม่า กัมพูชา ทรงผูกพันกับหัวเมืองทางเหนือ ยกทัพขับไล่พม่าทางหัวเมืองเหนือจนสำเร็จ อีกทั้งพระอนุชา รั้งตำแหน่งเจ้าพระยาสุรสีห์ครองเมืองพิษณุโลก เมื่อคราวพม่าล้อมเมืองพิษณุโลกตอนศึก อแซหวุ่นกี้ บางตอนของพระราชพงศาวดารกล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า อแซหวุ่นกี้แม่ทัพพม่ากล่าวสรรเสริญเจ้าพระยาจักรี ความว่า “...รูปก็งามฝีมือก็เข้มแข็ง ผู้รบเราผู้เป็นผู้เตมาได้ จงอุตสาห์รักษาตัวไว้ ภายหน้าจะได้เป็นกษัตริย์เป็นแท้...”^{๖๖} ความในพระราชพงศาวดารยังยกย่องพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกและสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ว่าเป็น “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์”^{๖๗} เช่นเดียวกับ เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวร ทรงมีพระเอกาทศรถพระอนุชาคู่ใจ ร่วมรบเคียงบ่าเคียงไหล่ กรำศึกมาตลอดพระชนม์ชีพ พระองค์ยังเคยครองเมืองพิษณุโลกในฐานะพระมหาอุปราชแห่งกรุงศรีอยุธยา เรื่องราวของพระองค์กับพระเอกาทศรถยังได้รับการกล่าวขานถึงในฐานะ “พระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์”^{๖๘} เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรยังปรากฏในความบางตอนของพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งถือเป็นความเปรียบเทียบพระรามกับสมเด็จพระนเรศวร เช่น ตอนพระรามยกทัพข้ามแม่น้ำสะโตง^{๖๙} ตอนพิเภกให้พระรามเดินดง และตอนพระรามพระลักษมณ์ประพาสป่า ได้แสดงภาพธรรมชาติแบบไทย เช่น หงส์ นกยาง นกยูง กาหลง มะไฟ พะยุง ฯลฯ^{๗๐} การแสดงภาพธรรมชาติดังกล่าวถือเป็นการสร้างความเข้าใจ เปรียบเปรยพระรามกับสมเด็จพระนเรศวรอย่างกลมกลืน ดังนั้น การที่นักปราชญ์ ราชบัณฑิต ยกเอาเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมาถ่ายทอดกับ

^{๖๖} พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ดิวพร, ๒๕๑๑), ๖๖๒, (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานบรรจุศพ นายไต้ตั้ง พรประภา ณ สุสานศรีราชา ๔ กันยายน ๒๕๒๑).

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, ๗๐๗.

^{๖๘} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, สาส์นสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, เล่ม ๙, ๒๙๔.

^{๖๙} พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, รามเกียรติ์ (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๐๖-๒๕๐๗), ๖๒๑.

^{๗๐} การบรรยายสภาพธรรมชาติมีความเด่นชัดที่สุดใน “พระรามพระลักษมณ์ประพาสป่า” รายละเอียดใน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, รามเกียรติ์, เล่ม ๔, ๓๔๗-๓๔๙.

ชาวไทยขณะนั้น อาจสะท้อนความสำคัญเชิงสัญลักษณ์ หรือสะท้อนการรับรู้ประวัติศาสตร์ของคนไทยสมัยนั้นว่า สมเด็จพระนเรศวรเป็นวีรบุรุษในสำนึกของชาวกรุงเก่ามาก่อนหน้าแล้ว

การแต่งพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงถือเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญ โปรดฯ ให้รวบรวมนักปราชญ์ ราชบัณฑิต เพื่อแต่งพระราชพงศาวดาร เชื่อว่ามีพระราชพงศาวดารฉบับเดิมอยู่แล้ว แต่การชำระพระราชพงศาวดารฉบับนี้กลับยึดพงศาวดาร ฉบับภาษาบาลี ที่เรียกว่า “จุลยุทธกาลวงศ์” หรือพงศาวดารฝ่ายสงฆ์เป็นพื้น ทำให้การแต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กลายเป็นพระราชพงศาวดารฉบับมาตรฐานฉบับแรก ซึ่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้สะท้อนให้ทราบว่า รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมีความสำคัญจนมีอาจปฏิเสศได้ ตั้งแต่เริ่มรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรจนถึงรัชกาล คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๖๘^{๗๐} นับว่าเป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่มีเรื่องราว และให้น้ำหนักกับรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรอย่างมาก เมื่อศึกษาพระราชพงศาวดารฉบับนี้ พบว่า นับตั้งแต่เริ่มเอ่ยพระนามของพระองค์ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิจนถึงสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๐๙^{๗๑} เหล่านี้ ได้สะท้อนให้ทราบว่า เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรได้กลายเป็นเรื่องราวหลักที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร

การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมากเป็นพิเศษ นับตั้งแต่สมัยเริ่มฟื้นฟูราชอาณาจักรสยามจึงเท่ากับ การนำเสนอภาพประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจริงในอดีต ให้ข้อคิดสอนใจถึงความล้มเหลวและความสำเร็จทางการเมือง ทั้งนี้ ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรได้ตอบคำถามที่กลางแคลงใจจนสิ้น ไม่ว่าจะ เป็น เพราะเหตุใดกรุงศรีอยุธยาจึงตกเป็นเบี้ยล่างของราชวงศ์ตองอู หรือเพราะเหตุใดกรุงศรีอยุธยาจึงสามารถกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ ดังจะเห็นได้ว่า พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้รื้อโครงสร้างการ

^{๗๐} พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มีทั้งสิ้น ๒๓๙ หน้า เริ่มรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรจนจบรัชกาลมีทั้งสิ้น ๕๙ หน้า คิดเป็น ร้อยละ ๒๔.๖๘ ยกตัวอย่างจาก “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม).” ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก, เล่ม ๓ (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), ๓๐๓-๓๖๒.

^{๗๑} พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มีทั้งสิ้น ๒๓๙ หน้า นับแต่เอ่ยพระนามสมเด็จพระนเรศวรจนจบความมีทั้งสิ้น ๑๐๓ หน้า คิดเป็น ร้อยละ ๔๓.๐๙ ยกตัวอย่างจาก “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม).” ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก, เล่ม ๓ (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), ๒๕๙-๓๖๒.

แต่งพงศาวดารขึ้นใหม่เป็นพงศาวดารฉบับยาว ด้วยการสร้างจาก “นาฏวรรณกรรม”^{๓๓} จากข้อมูลเดิมที่มีอยู่ มาเขียนขึ้นใหม่ให้เป็นวรรณกรรมที่มีชีวิตชีวา มีวาทีศิลป์ และเป็นบทเรียนชั้นดีแก่การศึกษาประวัติศาสตร์ พระราชพงศาวดารฉบับนี้ ยังกลายเป็นโครงร่างการชำระประวัติศาสตร์ฉบับต่อมา ได้แก่ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระพนรัตน์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดฯ ให้กรมพระราชวังบวรสถานมงคลพระองค์ใหม่ แต่งขึ้นตอนปลายรัชกาลพระราชพงศาวดารกรุงสยาม (บริติชมิวเซียม ชำระในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) และพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การถ่ายทอดเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรผ่านงานเขียนประเภทพงศาวดาร ด้วยการเน้นบทบาทการสงคราม และบทสนทนา (dialogue) ที่แสดงถึงความองอาจ เข้มแข็ง เช่น เนื้อความตอนประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง^{๓๔} หรือแม้แต่บทสนทนา ทำทนายพระมหาอุปราชให้กระทำยุทธหัตถี^{๓๕} ย่อมสร้างความรู้สึกฮึกเหิม ประทับใจ เมื่อได้อ่านพระราชพงศาวดาร และการที่พระองค์ยกทัพไปต่อตีกรุงหงสาวดี ๒ ครั้ง หลังจากเป็นฝ่ายตั้งรับการรุกรานของกรุงหงสาวดีมาโดยตลอด มิน่าซ้ำพระองค์ยังกำราบเขมรให้กลับเป็นเมืองประเทศราชอีกครั้ง ปรากฏความพิธีปฐมกรรมนักพระสัญญาพระยาละแวกในพระราชพงศาวดารฉบับมาตรฐานฉบับนี้ ได้สนองตอบความรู้สึกคับแค้นใจ แก่การพลาดพลั้งเสียที่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าถึง ๒ ครั้ง การล่มสลายของราชวงศ์ต้องอุจิงเข้าทำนองอกุศลกรรมที่ราชวงศ์ต้องอุเคยกระทำแก่กรุงศรีอยุธยา และการที่นักพระสัญญาสิ้นพระชนม์เมื่อทำพิธีปฐมกรรมนั้นเห็นเป็นการควร โทษฐานไม่รักษาสัตย์สัตย์ญา ย่อม

^{๓๓} วินัย พงศ์ศรีเพียร ให้ความเห็นว่า “นาฏวรรณกรรม” เป็นวรรณกรรมที่ถูกสร้างให้เป็นฉากละคร หรือต้องการให้เป็นบทละคร ประกอบด้วยบทสนทนา มีลักษณะเป็น Dramatic Scene

^{๓๔} เนื้อความประกาศอิสรภาพ ความว่า “...เทพเจ้าทั้งหลาย อันมีมหิทธิฤทธิ์และที่ทิวจักขุไสต ซึ่งสถิตอยู่ทุกทิศานุทิศจงเป็นทิพยยาน ด้วยพระเจ้าหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่ในคลองสุจริตมิตรภาพขัตติยราชประเพณีเสียสามัคคีธรรม ประพฤติพาลทุจริตคิดจะทำอันตรายแก่เรา ตั้งแต่นี้ไป กรุงพระมหานครศรีอยุธยา กับเมืองหงสาวดี มิได้เป็นปฐพีเดียวกันแต่ก่อน ซัดจากกันแต่นี้ไปตราบเท่ากลปาวสาน...” คัดความจาก พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับ จักรพรรดิพงศ์ (จาด) (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๗), ๑๔๓.

^{๓๕} บทสนทนาทำทนายพระมหาอุปราชกระทำยุทธหัตถี ความว่า “...พระเจ้าที่จะยืนอยู่ใยในร่มไม้เล่า เชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกันให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเกิด ภายหน้าไปไม่มีกษัตริย์ที่จะได้กระทำยุทธหัตถีแล้ว” คัดความจาก พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับ จักรพรรดิพงศ์ (จาด), ๒๐๒.

สร้างความรู้สึกภาคภูมิใจ ลบล้างความอ่อนด้อยเกียรติภูมิ ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารจึงให้ความรู้สึกคล้ายคลึงกับการอ่านงานวรรณกรรม ทั้งความรู้สึกเศร้าสะเทือน เริ่มต้นจากความล้มเหลวทางการเมือง ความคับแค้นใจจากการถูกกดขี่ข่มเหง ตกเป็นเบี้ยล่างของราชวงศ์ตองอู และความรู้สึกอึดอัดจากการประกาศอิสรภาพและขยายพระราชอาณาเขต

เค้าโครงประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นได้ส่งผลให้ สมเด็จพระนเรศวรกลายเป็นต้นแบบพระมหากษัตริย์ผู้ปรึกษาในการรบ เด็ดขาด เป็นที่เล้าหลอนในสังคมร่วมสมัยบูรพาทิศ ทรงเป็นสัญลักษณ์ของความเด็ดเดี่ยว กล้าเผชิญปัญหา ความศักดิ์สิทธิ์ของตัวบทกฎหมาย และยังเป็นต้นแบบของนักปกครองที่ทรงอุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์ของแผ่นดิน^{๖๖} เหล่านี้ ล้วนเป็นความสมบูรณ์แบบของพระมหากษัตริย์ ที่เมื่อกล่าวถึงเรื่องราวของพระองค์จะสร้างความรู้สึกอีกหึงประทับใจ ทั้งรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อความเสียหายที่ทรงกอบกู้เอกราชของชาติกลับคืนมา จึงไม่แปลกใจว่า เมื่อใดที่บ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์บางอย่าง เรื่องราวประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรจะถูกหรือฟื้นความสำคัญขึ้นมาใหม่ แม้ในขณะที่บ้านเมืองเผชิญการคุกคามจากจักรวรรดินิยม วิกฤตเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม หรือในสังคมปัจจุบัน ความวุ่นวายทางการเมือง เหตุการณ์ความไม่สงบ และวิกฤตทางศีลธรรม วัฒนธรรม ผลักดันให้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ถูกหรือฟื้นขึ้นอีกครั้ง เพื่อให้สังคมกลับไปทบทวนประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต

๓.๒ สมเด็จพระนเรศวร “วีรบุรุษของวีรบุรุษ” ในทัศนะของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ รัฐสยามเผชิญกับวิกฤตการณ์เมืองที่ล่อแหลมต่อการเสียเอกราชอีกครั้งหนึ่ง โฉมหน้าของศัตรูทางการเมืองสยามเปลี่ยนแปลงไป จากพม่ากลายเป็นจักรวรรดินิยมตะวันตกที่ขยายแสนยานุภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ สู่ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์โดยมีเรือปืนหนุนหลัง สร้างความบอบช้ำทางด้านจิตใจ การสูญเสียเสถียรภาพทางการเมือง ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จนมีอาจขัดขึ้น สิ่งที่รัฐสยามทำได้ มีเพียงการโอนอ่อน ปรับตัว เปลี่ยนแปลง เพื่อรักษาเอกราชของชาติไว้

อิทธิพลของจักรวรรดินิยมเร่งเร้าให้รัฐสยาม ค้นหาตัวตนทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างรัฐชาติที่มีเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม จนกระทั่งการตอบโต้ศัตรูตัวฉกาจที่ไม่อาจต่อสู้อีกได้

^{๖๖} วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย,” ใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีของการครองราชย์, ๑๑๔.

จริง เพื่อเรียกขวัญ กำลังใจ และชะตากรรมของประเทศกลับคืนมา เรื่องราวมหาสงครามระหว่าง
ในสมัยจักรวรรดินิยมจึงไม่ได้หมายถึงศัตรูอย่างพม่าอีกต่อไป แต่หมายถึงการทำสงครามระหว่าง
ไทยกับจักรวรรดินิยม ในความหมายของพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ทราบกันว่า เรื่องราวมหาสงครามระหว่างไทยกับพม่า กำเนิดวีรบุรุษผู้กอบกู้เอกราช
๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระเจ้าตากสิน การยกย่องวีรกษัตริย์พระองค์หนึ่ง
พระองค์ใด ย่อมประกอบด้วยเหตุผลอันเกิดจากพระเกียรติยศของกษัตริย์พระองค์นั้น สมเด็จพระ
นเรศวรถูกเลือกให้เป็นวีรกษัตริย์ในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพด้วย
เหตุผลว่า "...พระราชประวัติและพระอุปนิสัยของสมเด็จพระนเรศวรเหมาะแก่การณ์ ไม่มี
บกพร่องเลยสักอย่างเดียว เบื้องต้นพระราชประวัติก็เป็นเชื้อพระวงศ์ทั้งสมเด็จพระร่วง
และสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ..."^{๘๓} อย่างไรก็ตาม การสร้างสรรคงานนิพนธ์เกี่ยวกับสมเด็จพระ
นเรศวร ย่อมมีแรงบันดาลใจ เชื่อว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุ
ภาพ เป็นผลจากการรื้อฟื้นความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ในรัชกาล
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และได้รับการถ่ายทอด ปลุกฝังอันเกิดจากการที่พระองค์
อยู่ท่ามกลางสังคมราชสำนัก การค้นคว้า และการอ่านเอกสารประวัติศาสตร์จำนวนมากย่อมทำให้
พระองค์เกิดความประทับใจรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ทรงกล่าวว่า "...เมื่อได้อ่านพงศาวดารถึง
เรื่องสมเด็จพระนเรศวร...ใครเลยที่จะไม่นิกรักนึกใคร่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช..."^{๘๔}

เหตุผลดังกล่าว ทำให้เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรถูกถ่ายทอดผ่านพระนิพนธ์ของ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ปราบกฎพระนิพนธ์ที่อธิบายเรื่องราวตลอดรัชกาลสมเด็จพระ
นเรศวรอย่างสมบูรณ์ที่สุด ๓ เรื่อง คือ พระนิพนธ์อธิบายในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระ
ราชหัตถเลขา (พ.ศ. ๒๔๕๗) ไทยรบพม่า (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๐ และฉบับปรับปรุง พ.ศ.
๒๔๖๓) และพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๔๘๕ - ๒๔๘๖) นอกจากนี้ รัชกาล
สมเด็จพระนเรศวรยังปรากฏในพระนิพนธ์เรื่องอื่นๆ ยกตัวอย่างเช่น ตำนานเรื่องสมเด็จพระ
นเรศวรทรงทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา เทียบตามทางรถไฟ ตำนานคณะสงฆ์ ตำนานเรือรบ
ไทย สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมืองพม่า เป็นต้น

สังเกตได้ว่า พระนิพนธ์ต่างๆ ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ แม้จะอธิบาย
เรื่องราวความรู้ที่หลากหลาย แต่ยังคงเกี่ยวพันกับรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ข้อสังเกตนี้ทำให้

^{๘๓} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๓), ๖๐.

^{๘๔} พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม ๑, ๓๓๕.

ทราบว่า ทรงสนพระทัยรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์ของไทยทั้งในสมัยของพระองค์ หรือจนกระทั่งสังคมร่วมสมัย รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรกลายเป็นประเด็นการศึกษาที่ชาวไทยให้ความสนใจ เป็นที่รับรู้ถึงวีรกรรมความกล้าหาญ และพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรอย่างแจ่มชัด พระนิพนธ์ของพระองค์ยังคงกลายเป็นโครงร่างมาตรฐานของวีรบุรุษ ๓ ประการ คือ บ้านเมืองเกิดยุคเชษฐา เกิดวีรบุรุษประกาศอิสรภาพ และแผ่ขยายอาณาเขต โครงร่างนี้กลายเป็นโครงเรื่องต้นแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ ดังที่ปรากฏในงานวรรณกรรมละคร หรือภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ตามการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย

๓.๒.๑ วีรบุรุษของสมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

เมื่อมองย้อนกลับไป การยกย่องวีรบุรุษของสมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงยกย่องพ่อขุนรามคำแหง สมเด็จพระนเรศวร และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในฐานะ “ราชาธิราช” ตามความหมาย “พระราชาที่มีพระราชวงศ์อื่น ๆ อยู่ในอำนาจอีกหลายประเทศ”^{๔๔} วีรบุรุษในทัศนะของสมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงไม่ได้เจาะจงเฉพาะสมเด็จพระนเรศวรเพียงพระองค์เดียว ในที่นี้ขอยกวีรบุรุษที่สมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงยกย่องอีก ๓ พระองค์ด้วยกัน คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงยกย่องพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก บรรพบุรุษของพระองค์ในฐานะวีรบุรุษผู้ประดิษฐานพระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงกล่าวถึงพระราชมรดก ๕ สิ่ง ได้แก่ พระราชมรดกสิ่งหนึ่ง คือ กรุงเทพพระมหานครอมรรัตนโกสินทร์ หลังจากระบับเหตุทศวรรษ เดือนเมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ ครัสต์สั่งให้รีบลงมือสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ในเดือนเมษายนที่เสด็จปราบดาภิเษก พระราชมรดกสิ่ง ๒ คือ พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร พระราชมรดกสิ่ง ๓ คือ อิสรภาพของชาวไทย เมื่อพ่ายกองทัพมากรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๓๒๘ ทรงใช้กลยุทธ์เยี่ยงสมเด็จพระนเรศวร เอาคนน้อยสู้คนมาก จนชนะสงครามในครั้งนั้น สมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตรัสว่า

^{๔๔} สมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, “ปาฐกถา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแสดงที่หอพระสมุดวชิราวุธ วันอาทิตย์ที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๔๗๔,” ใน ประชุมปาฐกถา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๙), ๓๔๓.

...การที่ไทยชนะสงครามครั้งที่กล่าวนี้เป็นมหาชัยด้วยอาศัยพระสติปัญญาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในกระบวนยุทธศาสตร์ ถ้าไทยแพ้พม่าครั้งนั้นก็คงเสียบ้านเมือง และบรรพบุรุษของเราก็คงถูกจับเอาไปเป็นเชลยอีกเหมือนเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา เพราะฉะนั้นการที่เอาชนะศึกในครั้งลาดหญ้า จึงเป็นการรักษาอิสรภาพไว้ให้เป็นมรดกแก่เราอีกอย่างหนึ่ง^{๕๐}

พระราชมรดกสิ่งที่ ๔ คือ ความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพยายามรวบรวมใหม่ แต่ทำไม่สำเร็จก็เกิดจลาจลในศาสนา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงฟื้นฟูศาสนาให้คืนดีดังเดิม คือ การทำนุบำรุงพระภิกษุสงฆ์ ให้ทรงศีลและรอบรู้พระธรรมวินัย ที่สำคัญโปรดฯ ให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก พระราชมรดกอันหาค่ามิได้กับชาวสยาม และพระราชมรดกสิ่งที่ ๕ คือ กฎหมายและแบบแผนประเพณีสำหรับบ้านเมือง สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวว่า "...พระราชมรดกที่สำคัญยังมีอีกสิ่งหนึ่ง คือที่ทรงประดิษฐานพระบรมราชวงศ์จักรีให้สืบสันตติวงศ์..."^{๕๑} การยกย่องพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกว่าเป็นวีรบุรุษพระองค์หนึ่งจึงเป็นการควรที่จะเชิดชูพระเกียรติยศของที่เกริกก้องเป็นที่ประจักษ์ ด้วยพระราชมรดก ๕ สิ่งที่คงไว้แก่กรุงรัตนโกสินทร์

วีรบุรุษพระองค์ต่อมา คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบิดาของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ต้องเผชิญกับการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก ตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลอังกฤษขอทำสนธิสัญญาใหม่แต่รัฐบาลสยามไม่ยินยอม เมื่อเปลี่ยนผ่านรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นการณ์ไกลกว่าผู้อื่น ดังตัวอย่างของพม่าหรือแม้แต่จีน ซึ่งถือเป็นประเทศที่ทรงอำนาจในทัศนะของชาวสยาม ต้องตกอยู่ในเงื้อมมือจักรวรรดินิยม จึงเห็นควรว่าทางที่จะรักษาเอกราชไว้ได้ คือ การลดหย่อนผ่อนข้อสัญญา ยอมเป็นไมตรีกับอังกฤษ ยกเลิกธรรมเนียมโบราณ วางรากฐานการพัฒนาและสร้างสิ่งแวดล้อมเพื่อสนองตอบกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังจะเห็นได้ว่า พระองค์ให้ความสำคัญกับการศึกษาของพระเจ้าลูกเธอ โปรดฯ จ้างครูต่างชาติเข้ามาสอนภาษาอังกฤษ วรรณกรรม และวิทยาศาสตร์ โปรดฯ ให้ขุนนางเดินทางไปดูงาน

^{๕๐} สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ปาฐกถา พระราชมรดกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก," ใน ประชุมปาฐกถา, ๓๕๘.

^{๕๑} สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "ปาฐกถา พระราชมรดกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก," ใน ประชุมปาฐกถา, ๓๕๙.

ยังต่างประเทศ สำหรับพระศาสนาทรงพื้นพระศาสนาด้วยการให้ความสำคัญกับระเบียบวัตรปฏิบัติอย่างธรรมเนียมปฏิบัติ^{๖๖} ส่วนการสงครามยกทัพไปตีเมืองเชียงตุง พ.ศ. ๒๓๙๕ แต่ประสบความล้มเหลว ถึงกระนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้รับการยกย่องเสมือนวีรบุรุษ การยกย่องพระบาทสมเด็จพระปวงเรนทราเมศ มหิศเรศรังสรรค์ พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ก็เหมือนอย่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสถาปนา สมเด็จพระเอกาทศรถเป็นพระเจ้าแผ่นดินด้วยกัน^{๖๗}

วีรบุรุษพระองค์ต่อมา คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทบาทของพระองค์ได้รับการยกย่องในฐานะวีรบุรุษของชาติ ทรงสามารถสถาปนาอิสรภาพประเทศสยามให้มั่นคง ให้เป็นสิทธิ์แก่ไทย ไม่ตกไปอยู่ในอำนาจของชาติอื่น ถือเป็นยอดเกียรติคุณที่เราชาวไทยควรรู้สึก^{๖๘} อาจอุปมาได้ว่า เรื่องราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับสมเด็จพระนเรศวรมีคล้ายกันบางประการ เช่น เป็นยุวกษัตริย์ เติบโตท่ามกลางแรงกดดันทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศ ต่อสู้จนมีอำนาจทางการเมือง สามารถปกป้องประเทศจากอิริราชศัตรู ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีความเฉลียวฉลาด บริษัด้านการปกครอง ยอมสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของราษฎร สิ่งที่แตกต่างกัน คือ จักรวรรดินิยมเป็นอิริราชศัตรู และกลยุทธ์ทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย กลยุทธ์ที่ใช้ คือ การจัดการเปลี่ยนแปลงประเทศให้ทันสมัย ได้แก่ การจัดการปกครอง กฎหมาย การศึกษา บำรุงบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงพระเดชพระคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า

...ถ้าสยามประเทศยังอยู่ได้ด้วยความอิสรภาพมั่นคงตราบนาน ประชาชนชาวสยามต้องระลึกถึงพระเดชพระคุณอยู่จนตราบนาน อย่าลืมว่าพระราชกิจสำคัญที่สุดของพระองค์อยู่ตรงที่ทำให้คนไทยมีอิสรภาพมั่นคง ไม่ตกเป็นทาสของชนชาติอื่น...^{๖๙}

^{๖๖} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, *ความทรงจำ*, ๕๗.

^{๖๗} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, "เรื่อง เมืองไทยมีพระเจ้าแผ่นดิน ๒ พระองค์," ใน *นิทานโบราณคดี*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑ (พระนคร : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๐๕), ๔๘๖.

^{๖๘} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, "ปาฐกถา เรื่องสมเด็จพระปิยมหาราช," ใน *ชุมนุมพระนิพนธ์* (กรุงเทพฯ : หจก. บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๓๔), ๙๕.

^{๖๙} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, "ปาฐกถา เรื่องสมเด็จพระปิยมหาราช," ใน *ชุมนุมพระนิพนธ์* (กรุงเทพฯ : หจก. บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๓๔), ๑๐๒.

วีรบุรุษในความหมายของสมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงมีความโดดเด่นในฐานะผู้ปกป้อง รักษาเอกราชของชาติ ยอมสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อความทุกข์ของอาณาประชาราษฎร์ เป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง คุณสมบัตินี้ดังกล่าว ล้วนเป็นคุณสมบัตินี้ของพระมหากษัตริย์ที่สมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพยกย่องในฐานะวีรบุรุษ

๓.๒.๒ สมเด็จพระนเรศวร “วีรบุรุษของวีรบุรุษ”

ในข้างต้นได้ทราบแล้วว่า วีรบุรุษของสมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพมิได้มีเพียงสมเด็จพระนเรศวร ยังรวมถึง ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระบิดา และพระเชษฐา หากสังเกตจะพบว่า สมเด็จพระนเรศวร คือ วีรบุรุษของพระมหากษัตริย์ ๓ พระองค์ที่สมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพยกย่อง และยังเป็นวีรบุรุษของพระองค์อีกด้วย ทราบกันว่า รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้มีการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร และพระราชนิพนธ์เรื่อง รามเกียรติ์ได้สะท้อนความชื่นชมสมเด็จพระนเรศวรได้เป็นอย่างดี

สำหรับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประทับใจเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรเช่นเดียวกัน สังเกตได้จากพระราชนิพนธ์ของพระองค์ส่วนใหญ่ ล้วนเกี่ยวข้องกับศานนียกตัวอย่างเช่น คาถาธรรมบรรยาย คาถาสรรเสริญพระวินัย ตำนานพระแก้วมรกต ตำนานพระพุทธชินราช มหาชาติ ฯลฯ นอกจากนี้ ทรงพระราชนิพนธ์พระราชธาธิบายราชจารีตโบราณ โบราณสถาน วรรณคดี และราชประเพณี ส่วนพระราชนิพนธ์ประวัติศาสตร์พบว่าทรงตรวจแก้ไขพระราชพงศาวดารฉบับหนึ่ง ซึ่งรู้จักกันดีในนาม “พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา” ในกรณีนี้พระองค์นิพนธ์ประวัติศาสตร์ กลับยกเอาเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมานิพนธ์ เช่น “เรื่องครั้งสมเด็จพระนเรศวรเป็นตัวประกันเมืองหงสา” และ “เรื่องช้าง” ใน ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย และประชุมพระราชนิพนธ์ ภาคปกิณกะ ยกตัวอย่างความเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรที่ปรากฏใน “เรื่องช้าง” ดังความว่า

สมเด็จพระนเรศวรได้ทำยุทธหัตถีด้วยพระมหาอุปราชารามัญ ในจุลศักราช ๙๔๑ ปี ...
สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าได้ที่ เจ้าพระยาไชยานุภาพข้างพระที่นั่งจัดช้างพลายพันทกอก ซึ่งเป็น
ราชพาหนะพระที่นั่งของพระมหาอุปราชารามัญแห่งหนายเสียที่ สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้าจ้วง

พันด้วยพระแสงของจ้าว ต้องพระอังสาพาพระมหาอุปราชขาดตลอดลงมาจนถึงมิมประเทศ ขบ
ลงทิวงคตกับคอช้าง...^{๕๖}

เนื้อความที่ปรากฏ ย่อมสะท้อนประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระ
นเรศวร ทั้งความประทับใจในวีรกรรมกล้าหาญ จนอาจอุปมาได้ว่า การที่พระองค์ยกเอาเรื่องราว
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมานิพนธ์ อาจหมายถึง การเตือนพระสติพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อไป
ให้ตระหนักถึงยุวกษัตริย์ ผู้เด็ดเดี่ยว กล้าหาญ สามารถปลดแกราชอาณาจักรจากการตกเป็น
เมืองประเทศราชของราชอาณาจักรพม่าได้ในที่สุด

เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความประทับใจประวัติศาสตร์
รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรถ่ายทอดผ่านพระราชนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของพระองค์ ได้แก่ พระราช
นิพนธ์ วิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดาร อธิบายเรื่องรูปทองสำริด (ความพ้องกับพระนิพนธ์เรื่อง
อธิบายเรื่องรูปทองสำริดของสมเด็จพระฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) พระราชนิพนธ์ วิจารณ์เรื่อง
ราชประเพณีการตั้งพระมหาอุปราช และพระราชปรารภเรื่องพระพุทธชินราช ซึ่งล้วนต่างมี
เนื้อความเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรทั้งสิ้น ยกตัวอย่างความที่ปรากฏ เช่น "...จนถึงแผ่นดินสมเด็จพระ
พระสรรเพชญ์ที่ ๒ ในจุลศักราช ๙๔๑ พระมหาอุปราชนางสาวดียกลงมาชนช้างกับสมเด็จพระสรร
เพชญ์ที่ ๒ เสียที พระมหาอุปราชขาดคอช้าง..."^{๕๗} หรือ "...ถึงแผ่นดินสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๒
พระนเรศวรเป็นเจ้าตั้งพระอนุชาเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสมอพระองค์ ให้รับพระราชโองการทั้ง ๒
พระองค์..."^{๕๘} หรือ "เมื่อจุลศักราช ๙๒๖ สมเด็จพระนเรศวรบรมนารถเจ้า เสด็จขึ้นไปช่วยราชการ

^{๕๖} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "เรื่องช้าง," ใน ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย และประชุม
พระราชนิพนธ์ ภาคปกิณกะ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), ๑๗๕.

^{๕๗} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชวิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดาร" ใน พระ
ราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดารกับเรื่องพระราช
ประเพณีการตั้งพระมหาอุปราช, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๖), ๑๑, (พิมพ์ในงาน
ฉาปนกิจศพ นายพงษ์เจริญ สงศิริ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖).

^{๕๘} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "พระราชนิพนธ์ วิจารณ์เรื่องราชประเพณีเรื่องการ
ตั้งพระมหาอุปราช," ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดารกับเรื่อง
พระราชประเพณีการตั้งพระมหาอุปราช, ๓๑-๓๒.

สงครามเมืองหงสาวดีมีชัยชนะนะ เสด็จกลับมายังเมืองพระพิษณุโลกเปลื้องเครื่องทรงออกบูชา พระพุทธชินราช...”^{๔๘} เป็นต้น

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ รัชกาลพระนเรศวร อาจเพราะทั้งสองพระองค์ ต่างเป็นยุวกษัตริย์ที่เผชิญกับแรงกดดันทางการเมืองทั้งในและนอกประเทศ ทราบกันว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงมีพระชนม์ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างราชวงศ์สุโขทัยกับราชวงศ์สุพรรณภูมิ อีกทั้งพระองค์ได้รับรู้การสงครามระหว่างหงสาวดีกับกรุงศรีอยุธยาจนตกเป็นเมืองประเทศราชของพม่า ท้ายสุดด้วยความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว พระองค์สามารถกอบกู้เอกราชในที่สุด เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อแรกสถาปนาเป็นพระมหากษัตริย์ “เปรียบเหมือนคนที่ขาดศირษะแล้วจับเอาแต่ร่างกายขึ้นตั้งไว้ในที่สมมติกษัตริย์”^{๔๙} กล่าวคือ สถาบันกษัตริย์ขาดเสถียรภาพทางการเมือง อำนาจการตัดสินใจหรือการสนับสนุนให้เชื้อพระวงศ์พระองค์ใดขึ้นครองราชย์สมบัตินั้น กำหนดจากเสนาบดีคนสำคัญ คือ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการ พระองค์กล่าวว่า “ทั้งมีศัตรูซึ่งมุ่งหมายอย่างเปิดเผยทั้งภายในภายนอก”^{๕๐} ศัตรูภายในอันเกิดจากการแย่งชิงอำนาจระหว่างผู้สำเร็จราชการและพระมหากษัตริย์ ส่วนศัตรูภายนอก คือ ภัยอันเกิดจากการเผยแพร่วัทธิจักรวรรดิ จึงกล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกอปรด้วยการสร้างเสถียรภาพทางการเมืองภายในประเทศ การปกป้องประเทศให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมจักรวรรดินิยม และการสร้างความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศ นับเป็นบทบาทที่ใกล้เคียงกับพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวร

ในขั้นต้นทำให้ทราบว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรของวีรบุรุษทั้งสามพระองค์อยู่ในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะกรณีสมเด็จพระนเรศวรกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าวต้องพระอังสาของพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์บนคอช้าง กลายเป็นฉากนาฏวรรณกรรมมาตรฐานของการรับรู้ประวัติศาสตร์ไทย

^{๔๘} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระราชปรารภเรื่องพระพุทธชินราช,” ใน พระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ม.ป.ท., ๒๕๑๗), (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเทววาประสิทธิ์ พาทยโกศล ๑๙ มีนาคม ๒๕๑๗).

^{๔๙} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระบรมราโชวาทถึงเจ้าฟ้าวัชรวิมล,” ใน เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. ๒๔๑๗ - ๒๔๗๗) (กรุงเทพฯ : สถาบันสยามศึกษา, ๒๕๓๒), ๑๐๔.

^{๕๐} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระบรมราโชวาทถึงเจ้าฟ้าวัชรวิมล,” ใน เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. ๒๔๑๗ - ๒๔๗๗), ๑๐๔.

กรณีสมเด็จพระนเรศวรที่ปรากฏในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราพระยานุภาพ ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการสร้างมาตรฐานการรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทยไว้หลายประการ เชื่อว่า พระองค์ทรงใช้เอกสารไทยและต่างประเทศ ในการสอบสวนเรื่องราวตลอดรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร แต่มีจุดสังเกตว่า กรณีสมเด็จพระนเรศวรกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา ทรงให้ข้อสมมุติฐานว่า พระมหาอุปราชาขาดคอข้าง ตามจดหมายเหตุข้างไทยซึ่งต้องกันทุกฉบับ โดยให้เหตุผลว่า เมื่อคราวพระเจ้าหงสาวดีข้ายสิงหน้างชนะพระเจ้าอังวะ ก็ยกย่องเกียรติยศกันมาก ถึงคราวฝ่ายหงสาวดีปราชัยศึกยุทธหัตถี ผู้แต่งเห็นจะนึกขวยใจ จึงแก้ไขให้ข้างพวกเดียวกันแก่งกันเอง ให้พระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์ด้วยปืน ทรงกล่าวว่า แม้จดหมายเหตุไทยจะผิดในเรื่องอื่น แต่ในเรื่องชนข้างในครั้งนี้มีผิดไม่ได้เป็นอันขาด^{๓๖}

การยึดมั่นกับข้อสมมุติฐานดังกล่าว ได้แสดงจุดยืนเรื่องภาพลักษณ์วีรบุรุษของสมเด็จพระนเรศวร แม้ว่าพระนิพนธ์ชิ้นสำคัญ อย่าง พระนิพนธ์อรรถธิบายในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ไทยรบพม่า และพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จะนิพนธ์ต่างกรรมต่างวาระ แต่ล้วนมีนัยสร้างขวัญกำลังใจ ตามบริบทสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ดูเหมือนว่าพระนิพนธ์ชิ้นสุดท้าย เรื่อง พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จะมีมูลเหตุเพื่อสร้างขวัญกำลังใจแก่ยุวกษัตริย์ พระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ชิ้นนี้ นิพนธ์ขึ้นเมื่อพระองค์เสด็จลี้ภัยทางการเมืองที่ปีนัง ทรงมีพระหฤทัยมุ่งมั่นที่จะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘^{๓๗} เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้เป็นพระมหากษัตริย์ที่เข้มแข็งเยี่ยงสมเด็จพระนเรศวร

การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราพระยานุภาพ ทำให้ชาวไทยเกิดความชื่นชม และเชิดชูวีรกรรมจนเกิดปรากฏการณ์การสร้างสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์หรือการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์เพื่อเชิดชูวีรกรรมความกล้าหาญของพระองค์ ปรากฏพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เรื่อยมาถึงปัจจุบัน ยกตัวอย่างพระบรมราชานุสาวรีย์ที่สำคัญ เช่น พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๕๐๒) ตั้งอยู่บริเวณพระบรมราชานุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๕๔๒) บริเวณทุ่งมะขามหย่องจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ออกแบบและสร้างโดย กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็น

^{๓๖} พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา, ๓๑๔.

^{๓๗} สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราพระยานุภาพ, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, พิมพ์ครั้งที่ ๒

โครงการต่อเนื่องจากการสร้างพระราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัย และพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. ๒๕๔๓) ณ กองบัญชาการทหารสูงสุด กรุงเทพมหานคร เป็นต้น เมื่อเปรียบเทียบการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ของมหาราชผู้กอบกู้แผ่นดิน ๒ พระองค์ ทำให้ทราบว่า พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นตัวแทนการสร้างโดยราชการ แตกต่างจากการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมหาราช กรุงเทพมหานคร “วีรบุรุษผู้อภิภพ” ที่ชนรุ่นหลังได้สมัครใจสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ขึ้นเพื่อระลึกถึงพระองค์^{๔๔}

การสร้างประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงมีความหมาย ความสำคัญ ทั้งทางการเมือง การศึกษา และจิตวิทยาสังคม ถึงกระนั้น จากบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์ รวมทั้งพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์จำนวนมาก ที่ทรงทุ่มเทนิพนธ์ตลอดพระชนม์ชีพได้สร้างรากฐานการศึกษาแก่วงวิชาการประวัติศาสตร์ กลายเป็นต้นแบบการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ ได้รับการยอมรับทั้งในสมัยของพระองค์ และในสังคมร่วมสมัย เหตุนี้ทำให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกลายเป็น “วีรบุรุษในวงวิชาการประวัติศาสตร์” หรือที่ทราบกันในนาม “พระบิดาแห่งวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย” แม้ว่า การยกย่องวีรบุรุษของชาตินั้นมีที่มาจากมูลเหตุทางการเมืองจะไม่ค่อยสำคัญสำหรับนักประวัติศาสตร์อาชีพซึ่งมองว่า “สถานการณ์เป็นฝ่ายสร้างวีรบุรุษมากกว่าที่วีรบุรุษจะสร้างสถานการณ์”^{๔๕} ทำให้เชื่อได้ว่าสถานการณ์ได้สร้างให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนิพนธ์ประวัติศาสตร์ สร้างวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ และทำให้พระองค์กลายเป็นวีรบุรุษในวงวิชาการประวัติศาสตร์ในท้ายที่สุด

การศึกษาในบทนี้ได้ข้อสรุปว่า สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ นักประวัติศาสตร์ผู้ทรงอิทธิพลต่อการรับรู้และเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย ทรงวางรากฐานการศึกษา แหล่งค้นคว้าข้อมูลทางประวัติศาสตร์ อีกทั้ง ทรงพระนิพนธ์ผลงานที่ทรงคุณค่าจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวร ทรงพระนิพนธ์ไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุด และยังคงกลายเป็นต้นแบบในการถ่ายทอด อ้างอิง หากมีการกล่าวถึงประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อศึกษาแนวคิดและบทบาทพบว่าสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ มีพระชนม์ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง อย่างต่อเนื่อง อิทธิพลของ

^{๔๔} วินัย พงศ์ศรีเพียร, “รัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีในประวัติศาสตร์ไทย,” ใน คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ เรื่อง ประวัติศาสตร์ไทย จะเรียนจะสอนกันอย่างไร, ๒๑.

^{๔๕} วินัย พงศ์ศรีเพียร, มนุษย์กับการสร้างสรรค์ : ปิรกรรมประวัติศาสตร์ (นครปฐม : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๙), ๑๓.

จักรวรรดินิยม ได้กระตุ้นให้พระองค์เป็นบุคคลสำคัญทางการเมือง และนักประวัติศาสตร์ผู้ปฏิวัติ การศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงได้รับการศึกษาตามขนบธรรมเนียมมราช สำนักสยาม ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ทรงได้รับการถ่ายทอดจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบำราบปรปักษ์ การแวดล้อมด้วยสังคมราชสำนักทำให้ พระองค์พบปะกับนักปราชญ์ ราชบัณฑิต ผู้รอบรู้เรื่องประวัติศาสตร์ กอปรกับพระนิสัยรักการอ่าน รักการท่องเที่ยว ทำให้พระองค์ได้รับความรู้ประวัติศาสตร์ใหม่ๆ เสมอ อีกทั้งพระนิสัยอ่อนน้อม ถ่อมพระองค์ การยอมรับข้อมูลใหม่ๆ ที่ทรงใช้ทั้งในชีวิตประจำวันและการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ได้รับการยกย่องเป็น “พระบิดาแห่งวิชาการประวัติศาสตร์ไทย” ในส่วนการนิพนธ์ ทรงได้รับประสบการณ์นิพนธ์จากวชิรญาณวิเศษ ทรงพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๔๔ ด้วยการชำระพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา จากนั้นทรงพระนิพนธ์ ประวัติศาสตร์เรื่อยมา

กล่าวได้ว่า สถานการณ์ทางการเมืองที่ล่อแหลมต่อการเสียเอกราชแก่จักรวรรดินิยม กับการที่พระองค์เป็นราชวงศ์ชั้นสูง ผลักดันให้พระองค์นิพนธ์ประวัติศาสตร์ เพื่อสนองตอบความ เปลี่ยนแปลงของช่วงสมัย การเสียดินแดนครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๑๐ ทำให้สังคมสยาม แสวงหา แรง สร้างเอกลักษณ์ชาติ เพื่อเรียกขวัญ กำลังใจ และความเชื่อมั่นของประเทศกลับคืนมา สมเด็จพระ ยาดำรงราชานุภาพ ทรงเห็นประโยชน์จากเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชาวสยาม การรับรู้ ประวัติศาสตร์จะส่งผลต่อการสร้างสิทธิธรรมทางการเมืองแก่ชนชั้นปกครอง และประวัติศาสตร์ เท่านั้นที่สามารถสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรมของชาติได้

พระภารกิจในกระทรวงมหาดไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๕๔ ส่งผลให้พระองค์ สนใจประวัติศาสตร์การเมืองมากกว่าประวัติศาสตร์ประเด็นอื่นๆ ทั้งนี้จะเห็นว่า การที่ทรงเห็น ประโยชน์จากการนำประวัติศาสตร์มาใช้ประโยชน์ในการปฏิรูปการปกครอง สร้างภาพลักษณ์ ส่งเสริม สนับสนุนให้ชาวสยามตระหนักถึงความจำเป็นของสถาบันพระมหากษัตริย์ ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาอันยาวนานยังส่งผลให้ชาวสยาม ตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอด จากอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก และความท้าทายจากแนวคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ประวัติศาสตร์มีบทบาทเหนือรั้งไม่ให้ชาวไทยหลงไหลไปกับวัฒนธรรมตะวันตกจนลืมรากเหง้า ทางวัฒนธรรม การปกครอง ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงทราบดีว่า การรับรู้ ประวัติศาสตร์จะส่งผลต่อความเจริญของชาติอย่างยั่งยืน

แนวคิดดังกล่าว ส่งผลให้เกิดการสร้างประวัติศาสตร์ชาติ ซึ่งทราบกันดีว่าประวัติศาสตร์ชาติ คือ ประวัติศาสตร์สถาบันกษัตริย์ การที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นแม่แบบถ่ายทอดประวัติศาสตร์ ย่อมเกิดจากความประทับใจในวีรกรรมความกล้าหาญ ความประทับใจนี้ได้รับการถ่ายทอดมาแต่ครั้งกรุงเก่า และยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นเมื่อมีการชำระพงศาวดารในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปราภพพระราชพงศาวดารฉบับมาตรฐานฉบับแรก คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ซึ่งมีเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรเป็นประเด็นการรับรู้หลักในพระราชพงศาวดาร พงศาวดารฉบับนี้ยังเป็นแม่แบบถ่ายทอดประวัติศาสตร์มายังพระราชพงศาวดารฉบับอื่นๆ อีกด้วย

การเชิดชูสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ย่อมมีความหมาย ความสำคัญ สร้างประสบการณ์ทางการเมือง เตือนสติ สอนใจ เรียกว่าขวัญ กำลังใจ และความเชื่อมั่นในชะตากรรมของประเทศ สมเด็จพระนเรศวรยังกลายเป็นต้นแบบวีรกษัตริย์ ผู้หาญกล้า ต่อกรกับอริราชศัตรูจนสามารถประกาศอิสรภาพ ทั้งนี้ ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตชีวา แสดงวัฏจักรทางการเมือง ได้แก่ ความล้มเหลว และความสำเร็จ ดังที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้วางเค้าโครงเรื่องประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรไว้ ได้แก่ บ้านเมืองเกิดยุคเหี้ย ประกาศอิสรภาพ และขยายพระราชอาณาเขต กลายเป็นเค้าโครงเรื่องมาตรฐานที่ได้รับการถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน ลักษณะเค้าโครงเรื่องดังกล่าว ส่งผลให้การถ่ายทอดเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมีลักษณะคล้ายงานวรรณกรรม นอกจากนี้ สมเด็จพระนเรศวรยังกลายเป็นต้นแบบวีรกษัตริย์ที่ปรีชาในการรบ ทรงเป็นสัญลักษณ์ของความเด็ดเดี่ยว กล้าเผชิญปัญหา ตัวแทนความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย และยังเป็นต้นแบบของนักปกครอง อุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของแผ่นดิน

ด้วยเหตุนี้ สมเด็จพระนเรศวรจึงกลายต้นแบบวีรกษัตริย์ผู้สมบูรณ์พร้อม เรื่องราวของพระองค์ได้รับการกล่าวขวัญถึงเรื่อยมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อบ้านเมืองประสบวิกฤตการณ์ทางการเมือง หรือเริ่มสูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรจะถูกรื้อฟื้นขึ้นใหม่เสมอ สมเด็จพระนเรศวรยังเป็นวีรบุรุษของวีรกษัตริย์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกย่อง ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ความประทับใจในวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรได้ถ่ายทอดผ่านพระราชนิพนธ์ เช่น รามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก นอกจากนี้ นักวิชาการบาง

ท่านได้ตั้งข้อสังเกตว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกอาจพิจารณาว่าบทบาทและพระราชภาระของพระองค์และสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท ในการกอบกู้เอกราชมีลักษณะเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระเอกาทศรถ ส่วนพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประทับใจสมเด็จพระนเรศวร และเลือกที่จะนิพนธ์ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรเมื่อนิพนธ์ประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกับ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรผ่านพระราชนิพนธ์ประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เมื่อตั้งข้อสังเกตจะทราบว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นยุวกษัตริย์ มีพระชนม์ท่ามกลางแรงกดดันทางการเมืองทั้งภายในและภายนอก ท้ายสุดทรงประกาศอิสรภาพได้สำเร็จ เปรียบได้กับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นวีรกษัตริย์ ได้รับการสถาปนาเป็นพระมหากษัตริย์ในขณะที่ศัตรูภายในและภายนอกคุกคาม จนอาจเสียอำนาจ เอกราชของชาติได้ แต่ท้ายสุดแล้ว ทรงสามารถครอบครองอำนาจทางการเมืองอย่างสมบูรณ์ ปกป้องประเทศให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคม ทั้งสร้างความเจริญแก่ประเทศชาติในที่สุด

สำหรับสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงถ่ายทอดความประทับใจวีรกรรมสมเด็จพระนเรศวรผ่านพระนิพนธ์ชิ้นสำคัญ ได้แก่ พระนิพนธ์อรรถธิบายในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ไทยรบพม่า และพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เชื่อว่าการนิพนธ์ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวร มีนัยปลุกใจ ดังเช่นเรื่องราวมหาสงครามระหว่างไทยพมามีได้หมายถึงสงครามระหว่างไทยพม่า แต่หมายถึงการสงครามระหว่างไทยกับจักรวรรดินิยมตะวันตก และพระนิพนธ์เรื่องพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงตั้งพระทัยมอบแก่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล เพื่อสร้างขวัญ กำลังใจ ด้วยเหตุนี้ เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรจึงกลายเป็นประวัติศาสตร์ปลุกใจเรื่องสำคัญ และมักได้รับการกล่าวถึงเสมอ ยามบ้านเมืองต้องการบทเรียน แรงจูงใจ เพื่อก้าวผ่านวิกฤตการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสังคม ซึ่งสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้นิพนธ์ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุด พระนิพนธ์ของพระองค์ยังคงกลายเป็นต้นแบบการถ่ายทอด อ้างอิง ชำแล้วซ้ำอีก ทั้งจากแบบเรียนและสื่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ประเภทอื่น

บทที่ ๓

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย

มนุษย์เรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์อยู่ตลอดเวลา เพราะโดยธรรมชาติมนุษย์เป็นสัตว์ประวัติศาสตร์ มีธรรมชาติของความอยากรู้อยากเห็น และมีปัญหาที่จะสืบสวนที่มาที่ไปของประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นตลอดเวลา^๑ การรับรู้ประวัติศาสตร์ของมนุษย์จึงสามารถกระทำได้ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การเล่าเรื่อง การอ่านวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ การชมละครหรือภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ เป็นต้น ผู้ศึกษาเชื่อว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์ที่ได้ผลมากที่สุด คือ การรับรู้ประวัติศาสตร์ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ การรับรู้ประวัติศาสตร์อย่างเป็นทางการสำหรับชาวไทยเริ่มต้นขึ้น เมื่อกำหนดให้พงศาวดารเป็นส่วนหนึ่งของวิชาอ่านภาษาไทย” (พ.ศ. ๒๕๓๕) ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ทราบว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์มีความหมาย ความสำคัญมากพอที่จะทำให้สังคมไทยกลับมาทบทวนเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต และให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์จนบรรจุประวัติศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของวิชาความรู้ที่ชาวไทยต้องเรียนรู้ในชั้นเรียน

---

^๑ วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ภาคใต้ในบริบทประวัติศาสตร์,” ใน สรรพสาระ ประวัติศาสตร์ – มนุษยศาสตร์, เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดา, ๒๕๕๐), ๑๓๑.

^๒ วนิดา วุฒิเสถียร, “พัฒนาการของหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), ๙๖.

๑. ความสำคัญของประวัติศาสตร์กับสังคมไทย

ก่อนที่สังคมไทยจะเผชิญภัยคุกคามจากจักรวรรดินิยมตะวันตก^๓ ประวัติศาสตร์มีความสำคัญต่อชนชั้นปกครอง ในฐานะเรื่องราวที่ให้ข้อคิด และเป็นต้นตำรับการปกครองบ้านเมือง เมื่อจักรวรรดินิยมตะวันตกเข้ามาคุกคามเอกราชและอธิปไตยของชาติ สถานการณ์ทางการเมืองขณะนั้นได้สร้างแรงกดดันให้สังคมสยามกลับมาทบทวนบทเรียนที่เกิดขึ้นเพื่อให้แง่คิด ข้อเตือนใจ เรียบขงวัณดูและความมั่นใจกลับคืนมา ประวัติศาสตร์กลายเป็นเครื่องมือสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมรองรับโครงสร้างอำนาจทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่กำลังเปลี่ยนแปลงตามวิถีอารยธรรมตะวันตก การสร้าง “รัฐชาติ” จึงกลายเป็นเรื่องใหม่ ก่อนหน้านั้น สังคมไทยไม่เคยมี “รัฐชาติ” มีแต่ “ราชาธิราช”^๔ ปกครองแบบจักรวรรดิราช^๕ หรือรัฐอิทธิราช มีหัวเมืองประเทศราชน้อยใหญ่ในกำกับ

^๓ การปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ก่อให้เกิดความต้องการวัตถุดิบในการผลิตสินค้า และตลาดสำหรับส่งออก ปัจจัยดังกล่าวนำมาสู่การล่าอาณานิคมในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งถือเป็นการแสดงออกถึงแสนยานุภาพและการแข่งขันอำนาจของแต่ละประเทศ ส่งผลต่อเสถียรภาพทางการเมือง และเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ - กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕) โดยใช้นโยบายเรือปืนบีบบังคับให้ประเทศต่างๆ ปฏิบัติตามข้อเรียกร้อง การขยายอำนาจมายังประเทศไทยขณะนั้น มหาอำนาจอย่างอังกฤษและฝรั่งเศสพยายามขยายอิทธิพลมายังดินแดนประเทศราชของไทย ทางด้านมลายู เขมร และลาว ท้ายสุดไทยต้องเสียดินแดนแก่จักรวรรดินิยมตะวันตก ทั้งหมด ๗ ครั้ง ได้แก่ พ.ศ. ๒๔๑๐ เสียดินแดนเขมรส่วนนอกให้แก่ฝรั่งเศส, พ.ศ. ๒๔๓๑ เสียสิบสองจุไทยให้แก่ฝรั่งเศส, พ.ศ. ๒๔๓๕ เสียหัวเมืองเงี้ยวทั้งห้าและหัวเมืองกะเหรี่ยงตะวันออกให้แก่อังกฤษ, พ.ศ. ๒๔๓๖ เสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส (วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒), พ.ศ. ๒๔๔๖ เสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง ได้แก่ มโนไพร จำปาศักดิ์ และหลวงพระบาง ให้แก่ฝรั่งเศส, พ.ศ. ๒๔๔๙ เสียมณฑลบูรพาให้แก่ฝรั่งเศส และ พ.ศ. ๒๔๕๒ เสียดินแดนไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส ให้แก่อังกฤษ

^๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๓), ๑๙๘.

^๕ “จักรวรรดิราช” แบ่งเป็น จักรวรรดิ หมายถึง รัฐหรือสหภาพของรัฐต่างๆ ที่มีจักรพรรดิเป็นประมุข, อาณาเขตหรืออาณาจักรที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยการปกครองเดียวกัน, ส่วน ราช หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน, จักรวรรดิราช จึงหมายถึง พระราชาผู้เป็นใหญ่เหนืออาณาจักรต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการใช้คำว่า “จักรพรรดิราช” ซึ่งคำว่า จักรพรรดิ หมายถึง พระราชาธิราช หรือประมุขของจักรวรรดิ (ภาษาสันสกฤต อ่านว่า จกฺกฺวตฺติ ส่วนภาษาบาลี ใช้ จกฺกฺวตฺติ จึงพ้องเสียงกับคำว่า “จักรวรรดิ”), จักรพรรดิราช หมายถึง พระราชาผู้เป็นใหญ่เหนือพระราชาพระองค์อื่น ทั้งจักรวรรดิราชและจักรพรรดิราชจึงมีความหมายอย่างเดียวกัน

การสร้างรัฐชาติสมัยจักรวรรดินิยมส่งผลให้เกิดการสร้างมาตรฐานการรับรู้ประวัติศาสตร์ หรือการสร้างความทรงจำระดับชาติร่วมกัน ในที่นี้ มองความสำคัญของประวัติศาสตร์เป็น ๒ ประเด็น คือ ประวัติศาสตร์กับการสร้างสำนึกชาตินิยม และประวัติศาสตร์กับการสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม

๑.๑ ประวัติศาสตร์กับการสร้างสำนึกชาตินิยม

การขยายอำนาจทางเศรษฐกิจของจักรวรรดินิยมมายังภูมิภาคเอเชียในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๔ สร้างความหวาดหวั่นแก่รัฐสยามเป็นอย่างมาก ความหวาดระแวงจักรวรรดินิยมตะวันตกมีมากขึ้น เมื่อพม่าประเทศ^๖ ที่มีแสนยานุภาพในโลกทัศน์ไทยพ่ายแพ้แก่อังกฤษ ใน พ.ศ. ๒๓๖๙ กอปรกับจีนจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ในภูมิภาคเอเชียรบแพ้อังกฤษในสงครามฝิ่น พ.ศ. ๒๓๘๕ ทำให้ชนชั้นนำกลับมาทบทวนบทบาทของตนเองเพื่อความอยู่รอด การโอนอ่อน ผ่อนปรนตามจักรวรรดินิยม ทำให้ชนชั้นนำไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากลงนามสนธิสัญญาไมตรีและพาณิชย์ ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ เปิดประเทศรับระบบการค้าแบบเสรี นอกจากนี้ ความต้องการผลประโยชน์ของทางเศรษฐกิจของจักรวรรดินิยมยังสร้างแรงกดดันทางการเมือง เกิดความล่อแหลมต่อการเสียเอกราช อธิปไตย อีกทั้ง สภาพสังคม ค่านิยมแบบตะวันตกได้แพร่ขยายสู่สังคมสยามอย่างรวดเร็ว

แม้ว่าสยามจะยอมประนีประนอม อดทน อดกลั้น ต่อแรงกดดันทางการเมือง แต่ก็มิอาจปกป้องดินแดนบางส่วนของประเทศให้รอดพ้นจากจักรวรรดินิยมได้ การเสียเขมรส่วนนอกให้แก่ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๑๐ ยิ่งสร้างความหวาดระแวงแก่รัฐสยาม ชนชั้นนำไทยอยู่ในภาวะเสียขวัญ ชาติกำลังใจ การเร่งสร้างเอกภาพทางการเมืองจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยรักษาเอกราชอธิปไตยของชาติไว้ เพราะการปกครองหัวเมืองประเทศราชในขณะนั้น หัวเมืองประเทศราชต่างจัดการปกครองตนเอง วิธีการที่สยามจะปกป้องตนเองจากการตกเป็นอาณานิคมได้ คือ การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ดำเนินนโยบายผ่อนปรน ปฏิรูปการปกครองส่วนกลางและภูมิภาคในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลาเดียวกันนี้เอง กระแสชาตินิยม^๗ ถูกสร้างขึ้น

รายละเอียดใน ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิชิ่ง, ๒๕๔๒), ๒๙๖ - ๒๙๗, ๙๔๙.

^๖ คำว่า “ประเทศ” ปรากฏในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ รายละเอียดใน เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ , พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ (พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๐๔), สารบาญ.

^๗ ชาตินิยม หมายถึง ลัทธิที่ถือชาติเป็นใหญ่, ความรักชาติ รายละเอียดใน ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, ๓๕๙.

โดยรัฐหันมาให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ เพื่อรองรับอุดมการณ์ทางการเมือง แสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อปกป้องตนเองจากการตราหน้าว่าเป็นชาติป่าเถื่อน ไร้อารยธรรม รวมถึงการเรียกขวัญ กำลังใจของชนชั้นนำกลับคืนมา ประวัติศาสตร์ได้เข้ามามีบทบาทสร้างอุดมการณ์ชาตินิยม ตอบสนองการสร้างรัฐชาติเพื่อความอยู่รอดของประเทศผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์^{๙๕} “สังคมไทยในอดีตไม่เคยมีรัฐชาติ” (nation state) การปกครองราชอาณาจักรเป็นการปกครองจากส่วนกลาง ราชอาณาจักรจึงประกอบไปด้วยหัวเมืองประเทศราชที่มีเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรมเฉพาะตน การสร้างรัฐชาติจำเป็นจะต้องสร้างสำนึกชาตินิยมให้เกิดขึ้น และการสร้างสำนึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นได้นั้นมีเพียงประวัติศาสตร์เท่านั้น

การปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมทำให้ชนชั้นนำหรือพื้นความสำคัญของศึกษาประวัติศาสตร์ หรือในสมัยนั้นเรียกว่า “พงศาวดาร” ขึ้นใหม่ ดังจะเห็นจาก การจัดตั้งโบราณคดีสโมสร พ.ศ. ๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการจัดตั้งโบราณคดีสโมสร ความว่า

...ประเทศทั้งหลายซึ่งได้ควบคุมกันเป็นชาติและเป็นประเทศขึ้นย่อมถือว่าเรื่องราวของชาติตนแลประเทศตนเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งพึงจะศึกษาแลพึงสั่งสอนกันให้รู้ชัดเจนแม่นยำเป็นวิชาอันหนึ่งซึ่งจะได้แนะนำความคิดแลความประพฤติ ซึ่งจะพึงเห็นได้เลือกได้ในกรณีที่ผิดแลชั่วแลดีเป็นเครื่องชักนำให้เกิดความรักชาติแลรักแผ่นดินของตัว ถึงว่าเรื่องนั้นจะเป็นเรื่องที่ชั่วช้าไม่ดียังใดก็เป็นเครื่องที่จะจำไว้ในใจเพื่อละเว้นเกี่ยวกัน ไม่ให้ความชั่วความไม่ดีนั้นมาปรากฏขึ้นอีก ในเวลาซึ่งเราทั้งหลายเป็นตัวอย่างผู้ทำเหมือนตัวละครที่ท่าบทยู่ในเวลานี้ ถ้าเรื่องใดที่ดึกทำให้ใจคอเฟื่องฟู ให้เกิดความเย่อหยิ่งขึ้นในใจ ซึ่งจะใคร่ได้แลจะใคร่รักษาความดีนั้นไว้...^{๙๖}

^{๙๕} การสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ กล่าวโดยละเอียดใน ๓.๒ การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

^{๙๖} รัฐชาติ แบ่งได้เป็น รัฐ หมายถึง แคว้น, บ้านเมือง หรือ ประเทศ, ชาติ หมายถึง ประเทศ หรือประชาชนที่เป็นพลเมืองของประเทศ หรือกลุ่มชนที่มีความรู้สึกในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน หรืออยู่ในปกครองรัฐบาลเดียวกัน หรือประชาชาติ, รัฐชาติ จึงหมายรวมถึง ประเทศที่รวมกลุ่มชนที่มีความรู้สึกเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ภายใต้การปกครองของรัฐบาลเดียวกัน รายละเอียดใน ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, ๓๕๙, ๙๔๑.

^{๙๗} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “สำเนาพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เรื่อง ทรงตั้งโบราณคดีสโมสร พ.ศ. ๒๔๕๐,” ศิลปากร ๑.๑ (มิถุนายน ๒๔๙๐) : ๑๐.

พระราชดำรัสดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การรวมกันเป็นชาติส่วนหนึ่งเกิดจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน ประวัติศาสตร์กลายเป็นเครื่องชักนำให้ชาวสยามเกิดความรักชาติ รักแผ่นดิน นอกจากนี้ เรื่องราวในประวัติศาสตร์ยังเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าสิ่งใดควรทำไม่ควรทำ เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้นซ้ำอีก อย่างไรก็ตาม พระราชดำรัสนี้ยังสะท้อนถึงความรู้สึกสูญเสียความภาคภูมิใจ วิธีเรียกขวัญ ความเชื่อมั่น ของชนชั้นนำให้ก้าวผ่านวิกฤตการณ์ทางการเมืองจากอิทธิพลจักรวรรดินิยม

การสร้างสำนึกชาตินิยมผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ ยังส่งผลทางจิตวิทยาแก่ชาวสยาม เกิดความรู้สึกฮึกเหิม ภาคภูมิใจ หลังตกอยู่ในภาวะเสียขวัญ ขาดความเชื่อมั่นในชะตากรรมของประเทศ การเรียกขวัญและความเชื่อมั่นของประเทศกลับคืนมา จะสร้างแรงผลักดันให้สังคมเกิดการปรับตัว เปลี่ยนแปลง ในทิศทางที่ดีขึ้น สำนึกรักชาติและความเชื่อมั่นเอกภาพทางประวัติศาสตร์ ยังก่อให้เกิดเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม ภายใต้แบบแผนความเป็นรัฐชาติเดียวกัน สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางประวัติศาสตร์ ด้วยการกดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้สูญสลาย ประโยชน์ที่ได้นั้นจะส่งผลต่อความอยู่รอดของประเทศ เกิดการเหนียวรั้งให้สังคมสยามอยู่ในทิศทางที่รัฐควบคุมได้ ต่อด้านแนวคิดแปลกแยกทางการเมืองใหม่ และรวมใจให้สังคมก้าวผ่านความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามช่วงสมัย อันเกิดจากอิทธิพลวัฒนธรรมแบบตะวันตก

๑.๒ ประวัติศาสตร์กับการสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม

ก่อนสังคมไทยจะปฏิรูปการปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยปกครองแบบจักรวรรดิราชหรือรัฐอธิราช ประกอบด้วยหัวเมืองประเทศราชต่างๆ ที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางประวัติศาสตร์ การเมืองและวัฒนธรรม สร้างความรู้สึกรัก ห่วงแหนมาตุภูมิ ความรู้สึกภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะตน เหล่านี้ล้วนสร้างอุปสรรคต่อการปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค การสร้างชาติ หรือ ชาติ ในความหมายที่รวมลักษณะภาษา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน หรือการมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน จึงกลายเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้ประวัติศาสตร์ชาติถูกสร้างขึ้นเพื่อสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม รองรับสิทธิธรรมทางการเมืองของรัฐบาลกลาง ประวัติศาสตร์ส่วนกลางหรือประวัติศาสตร์ชาติ ได้เข้ามามีบทบาทควบคุมสถานภาพทางการเมืองของรัฐน้อยใหญ่ไม่ให้แข็งข้อ ชัดขึ้น ดังที่นักวิชาการท่านหนึ่ง กล่าวว่า “ถ้าเราสามารถกำหนดความทรงจำของใครได้ เรากำหนดปัจจุบันและอนาคตของเขาด้วย”^{๑๑}

^{๑๑} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์ชาติ ปัญญาชน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๘), ๑๐๑.

การกำหนดความทรงจำ จึงหมายถึง การกำหนดประวัติศาสตร์ชาติให้มีเอกภาพ ด้วยการละเลย กลบกลืนประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ที่รัฐสามารถควบคุมได้ในทางกลับกันประวัติศาสตร์ชาติได้กีดกันคนกลุ่มต่างๆ ออกจากความทรงจำของคนในชาติ คนส่วนใหญ่ไม่มีที่ยืนในประวัติศาสตร์ ข้ำความทรงจำที่สร้างขึ้นใหม่ในนามประวัติศาสตร์ชาติยังทำลายหรือเหยียดอัตลักษณ์คนบางกลุ่มให้ด้อยเกียรติภูมิ” สร้างความแตกต่างทางชาติพันธุ์ สร้างความเป็น “พวกเขา” และ “พวกเรา” ผ่านเรื่องราวประวัติศาสตร์วีรบุรุษ ดังกรณีที่ยามักยกเอาเรื่องราวระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดีมาเป็นประเด็นประวัติศาสตร์ อุปกมากรหงสาวดีว่าเป็นผู้ร้ายระดับชาติ คอยรุกรานราชอาณาจักรอยุธยาอยู่ตลอดเวลา เหยียดหยามกัมพูชาว่าแปรพักตร์ ลอบยกทัพมากกว่าตอนผู้คนยามที่กรุงศรีอยุธยาอ่อนแอ หรือแม้แต่ละเลยที่จะกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรล้านนาหรือการชมรัฐอิสระทางตอนใต้ที่มีเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม ด้วยการกล่าวว่า ดินแดนทั้งหลายล้วนเป็นเมืองประเทศราชของไทยมาแต่โบราณ

การสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม ผ่านประวัติศาสตร์ชาติยังช่วยยืนยันสิทธิเหนือดินแดนทั้งหลายให้อยู่ในบังคับ ปกป้องดินแดนเหล่านั้นให้รอดพ้นจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตก อย่างไรก็ตาม การสร้างเอกภาพทางประวัติศาสตร์ด้วยการสร้างประวัติศาสตร์ชาติ สำหรับรัฐไทยมิได้มอง “ชาติ” ในฐานะ “ประชารัฐ” หรือรัฐที่เป็นของประชาชนหรือชาติซึ่งเป็นพื้นที่ของเราทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เหตุนี้ ประวัติศาสตร์ชาติจึงมิได้เป็นประวัติศาสตร์ของประชาชน เมื่อสังคมไทยต้องการปลุกใจ มักมองหาสัญลักษณ์ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนประวัติศาสตร์ สถาบันพระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์หรือกลายเป็นประวัติศาสตร์ชาติ ตามเค้าโครงเรื่องมหาสงครามที่มีกษัตริย์เป็นจอมทัพ ผู้ปกป้องรักษาเอกราชของชาติ หรือผู้นำในการสร้างคุณประโยชน์นานัปการกับสังคม ดังที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ทั้งนี้ “ประวัติศาสตร์ชาติต้องเป็นประวัติศาสตร์ที่ดึงเอาทุกคนทุกโคตรเหง้า ศักดิ์ราช เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์อย่างเสมอหน้ากัน”^{๑๑} เนื้อหาประวัติศาสตร์ชาติควรเป็นเนื้อหาของประชาชน ในทางกลับกันเนื้อหาประวัติศาสตร์ชาติไทย คือ ประวัติศาสตร์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ มิได้หมายถึง พื้นที่หรือประชาชนแต่อย่างใด

^{๑๐} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่ (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๙), ๓๐.

^{๑๑} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ว่าด้วยการเมืองของประวัติศาสตร์และความทรงจำ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), ๔๙.

อุปสรรคที่เกิดจากการรวมชาติด้วยเนื้อหาหลักที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้ชาวไทย โดยเฉพาะในท้องถิ่นต่างๆ ไม่สามารถเข้าถึง ไม่ซาบซึ้ง เพราะขาดประสบการณ์ร่วม ชะตากรรมทางการเมืองเดียวกัน เอกภาพทางการเมืองที่เกิดจากการสร้างประวัติศาสตร์ชาติ ภายใต้ความแตกต่างทางสังคม ภาษาและวัฒนธรรม โดยขาดการยอมรับ ได้สร้างความแปลกแยกและยังยึดเยียดความเป็น “บักเลี้ยว” “อีลาว” “แขก”^{๙๔} ให้เกิดกับชาวไทยในภูมิภาคอื่นๆ ประวัติศาสตร์ชาติไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์จึงขาดแรงจูงใจในการรวม ประชาชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในฐานะประชารัฐที่รวมประชาชนเป็นหนึ่งในประวัติศาสตร์ ขาดการยอมรับความแตกต่างทางประวัติศาสตร์ภายใต้อาณาจักรที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะเนื้อหาประวัติศาสตร์ชาติมิได้เป็นเนื้อหาของประชาชน และยังขาด จุดยืนทางประวัติศาสตร์ ในการกำหนดทิศทาง การรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย แม้ว่าจะทราบ กันดีว่า อดีตมีความสำคัญ ส่งผลถึงปัจจุบัน และกำหนดทิศทางในอนาคตก็ตาม

การสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม ด้วยการสร้างประวัติศาสตร์ที่เน้น ลักษณะชาติที่มีเอกลักษณ์ทางภาษา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์เดียวกัน ยึดเยียดความเป็นชาติ ผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ภายใต้รูปแบบภาษาจากส่วนกลาง โดยขาดการยอมรับภูมิหลังทาง ประวัติศาสตร์ ภาษาและวัฒนธรรม ย่อมไร้ความหมาย ตราบใดที่เนื้อหาประวัติศาสตร์มิได้เป็น เนื้อหาของประชาชน การเข้าถึงเรื่องราวประวัติศาสตร์ผ่านเรื่องราวมหานุราชจึงเป็นการสร้างสำนึก ชาติแบบเลื่อนลอย มิได้สร้างแรงผลักดันให้เกิดสำนึกรักชาติอย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้ว่า สำนึกรัก ชาติของไทยเกิดขึ้นเป็นบางครั้งคราว โดยเฉพาะยามที่บ้านเมืองต้องประสบกับวิกฤตการณ์ทาง การเมือง หรือเผชิญกับความเสื่อมถอยทางสังคม และวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์วีรบุรุษจะถูกรื้อฟื้น ขึ้นใหม่เสมอ ดังเรื่องราวยอดนิยาม สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ผ่านการบอกเล่าซ้ำแล้วซ้ำอีก ทั้งที่ เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

การรับรู้ประวัติศาสตร์ยังเหนียวรั้งไม่ให้สังคมสยามหลงไหลไปกับวัฒนธรรมตะวันตก จนขาดสติ ดังจะเห็นได้ว่า ค่านิยมตะวันตกได้ทวีความรุนแรงที่สุดในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพิธีราชาภิเษกครั้งที่ ๒ ของพระองค์ได้จัดงานอย่างหรูหราแบบตะวันตก แสดงการยอมรับความต่ำต้อยทางวัฒนธรรมไทย^{๙๕} ตั้งแต่การเตรียมการต้อนรับ สั่งข้าวของ

^{๙๔} วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ภาคใต้ในบริบทประวัติศาสตร์,” ใน *สรรพสาระ ประวัติศาสตร์- มนุษยศาสตร์*, เล่ม ๑, ๑๓๘.

^{๙๕} นิธิ เอียวศรีวงศ์, “๒๐๐ ปี ของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและทางข้างหน้า,” *ศิลปวัฒนธรรม* ๗,๔ (กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙) : ๑๑๒.

เครื่องใช้จากตะวันตก และการฝึกอบรมธรรมเนียมฝรั่งแก่พนักงานด้านต่างๆ โดยที่ชนชั้นนำหลงลืมไปว่า ครั้งหนึ่งราชอาณาจักรสยามเคยยิ่งใหญ่ มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การสร้างเอกภาพทางวัฒนธรรม ด้วยการนำเอาประวัติศาสตร์มาเหนี่ยวรั้งความทรงจำในอดีต จะสร้างความตระหนักให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ ในลักษณะทางวัฒนธรรมที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานรองรับ การเกิดวิกฤตทางวัฒนธรรมยังเกิดขึ้น ในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ดังสมัยการสร้างรัฐชาติสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามคติเชื่อดูผู้นำจะพันภัย สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรม ควบคุมประชาชนให้อยู่ในทิศทางที่รัฐสามารถควบคุมได้ เพื่อนำประเทศไปสู่การเป็นรัฐที่ยิ่งใหญ่ การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันยังเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน สมัยที่วัฒนธรรมตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตประจำวัน รัฐบาลได้รณรงค์ให้ใช้ของไทย แต่งกายแบบไทย หรือแม้แต่การรักษาธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามให้คงอยู่สืบไป

เอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรมสร้างประโยชน์ทางการเมือง หรือการดำรงอยู่ของลักษณะทางวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ แต่สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย หากไม่มีการสร้างประวัติศาสตร์ที่เป็นมาตรฐานเดียวกันผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ในรูปแบบเรียนจึงกลายเป็นแม่แบบการสร้างความทรงจำระดับชาติ ความทรงจำที่กำหนดทิศทางของสังคม กำหนดพฤติกรรม ลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ที่เรียกว่า "รัฐชาติ" ร่วมกัน

๒. การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของไทยยังผูกติดกับเรื่องราวที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ตาม "...ความจงใจมุ่งหมายที่จะเรียงพระราชพงศาวดารนั้น...หมายจะเรียงเรื่องราวของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งสืบสันตติวงศ์ลงมาจนถึงเวลาที่เขียนนั้น"^{๑๖} เมื่อจำแนกประวัติศาสตร์ที่ได้จากพระราชพงศาวดารทำให้ทราบว่า ประวัติศาสตร์ชาติไทยประกอบด้วยเรื่องราวหลัก ได้แก่ ประวัติศาสตร์การเมือง และประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ โดยมีกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของมนุษย์ จะเห็นว่า ความรู้ประวัติศาสตร์ขั้นพื้นฐานเกิดขึ้นในครัวเรือนเป็นแห่งแรก มนุษย์เรียนรู้ความเป็นมาของพ่อแม่ เรื่องราวบรรพบุรุษผ่านการบอกเล่า ซึ่งเป็นการสร้างความเข้าใจประวัติศาสตร์ขั้นพื้นฐาน เชื่อมโยงไปสู่การรับรู้ประวัติศาสตร์สังคม ประวัติศาสตร์ชาติต่อไป

^{๑๖} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "สำเนาพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เรื่อง ทรงตั้งโบราณคดีสโมสร พ.ศ. ๒๔๕๐," ศิลปากร ๑, ๑ (มิถุนายน ๒๔๕๐) : ๑๔.

๒.๑ การเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ก่อน พ.ศ. ๒๔๓๕

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทยแบ่งตามการปฏิรูปการศึกษา การก่อตั้งกระทรวงธรรมการ พ.ศ. ๒๔๓๕ การเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์เป็นไปตามสภาพของสังคมไทยขณะนั้น ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของปัญญาชนและชนชั้นสูง ดังนั้นจึงจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ๒ สายด้วยกัน คือ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สายวัด และการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สายราชสำนัก

๒.๑.๑ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สายวัด

ในอดีตชาวไทยเรียนรู้วิทยาการ ความรู้ต่างๆ จากวัด ซึ่งตั้งอยู่กระจัดกระจายในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจ สถานที่สาธารณะเพื่อการชุมนุมจัดกิจกรรม และศูนย์กลางการเรียนรู้ระดับสามัญ ที่ชาวไทยสามารถเข้ารับการศึกษผ่านการบวชเรียนเป็นภิกษุ สามเณร โดยมีพระภิกษุเป็นผู้ถ่ายทอด ความรู้ที่ได้จากการศึกษาภายในวัดแบ่งได้เป็น ความรู้เรื่องอุดมการณ์หรือโลกทัศน์เกี่ยวกับโลกและชีวิต และความรู้เกี่ยวกับการผลิตเพื่อหาเลี้ยงปากท้อง การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สายวัด เรียนรู้ผ่านการศึกษอักขรวิธีเพื่อการอ่าน เขียน โดยฝึกฝนความรู้้นั้นผ่านการศึกษารื่องราวของอาณาจักรและความเชื่อทางศาสนา^{๓๓} ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์พุทธศาสนา วรรณกรรมพุทธศาสนา ประวัติของวัดและชุมชน แต่เนื่องจากวัดเป็นสถานที่บ่มเพาะศีลธรรมและจริยธรรมอันดีงาม การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่เกิดภายในวัดจึงเต็มไปด้วยคติความเชื่อทางศาสนาที่มุ่งปลูกฝังแก่คนในสังคม ประวัติศาสตร์สายวัดจึงเต็มไปด้วยเรื่องราวประเภทตำนาน ยกตัวอย่างเช่น สิหิงคนิทานหรือตำนานพุทธสิหิงค์ ชินกาลมาลีปกรณ์ เตฎมิกถาหรือไตรภูมิพระร่วง และตำนานมูลศาสนา เป็นต้น ซึ่งต้องใช้วิจารณญาณในการนำหลักฐานประเภทตำนานเหล่านี้มาอ้างอิง หรือใช้เป็นข้อมูลในการนิพนธ์ประวัติศาสตร์

อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านงานเขียนประวัติศาสตร์ฝ่ายศาสนจักรเกิดผลงานที่ได้รับการยอมรับตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ยกตัวอย่างงานเขียนของ เยเรเมียส ฟาน ฟลิต (jeremias van vliet) ผู้จัดการสำนักการค้า บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา ณ กรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๗๙-๒๑๘๕) ได้เขียนหนังสือสำคัญ ๓ เรื่อง ได้แก่ การพรรณนาเรื่องราวอาณาจักรสยาม (description of the kingdom of siam) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา (chronicles of the ayuthian dynasty) และจดหมายเหตุวันวลิต (the historical account of the war of succession following the death of king pra interajatsia, 22 nd king of ayuthian

^{๓๓} วาธุณี ไอลถารมย์, “การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๕” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), ๑๙.

dynasty) โดยเฉพาะหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๑๙๓ ซึ่งได้รับอิทธิพลปรัชญาทางศาสนาจากพระสงฆ์ เขาได้อธิบายที่มาของข้อมูลประวัติศาสตร์ ความว่า

ชาวสยามหลายคน โดยเฉพาะพระภิกษุผู้มีการศึกษาดีจะเอ่ยถึงพระนามของพระเจ้าแผ่นดินองค์แรกด้วยความใส่ใจและเคารพ เป็นที่แน่นอนว่าพระเหล่านี้ถือว่าพระองค์เป็นสิ่งมหัศจรรย์อย่างหนึ่งของโลก พระองค์ไม่เป็นแต่เพียงผู้สร้างอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่แห่งนั้นเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ออกกฎหมายคนแรกและเป็นผู้ตั้งศาสนาของชาวสยาม...^{๑๔}

ความว่า “พระภิกษุผู้มีการศึกษาดี” นั้นหมายความว่า พระภิกษุนั้นเป็นปัญญาชนผู้มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้แต่งประวัติศาสตร์ฝ่ายศาสนจักรขึ้นโดยพระพิมลธรรม ท่านได้แต่งพงศาวดารฉบับภาษาบาลี หรือที่เรียกว่า “จุลยุทธการวงศ์” หรือพงศาวดารฝ่ายสงฆ์ และเมื่อมีการสังคายนาพระไตรปิฎก ได้แต่งประวัติศาสตร์ของสถาบันสงฆ์เรียกว่า “สังคีตยวงศ์” เพื่อรำลึกการสังคายนาพระไตรปิฎกตั้งแต่อดีตจนถึงสังคัมภรณสมัย โดยแทรกเรื่องประวัติศาสตร์อยุธยาเข้าไปด้วย สังเกตได้ว่า ลักษณะของการแต่งพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาของ ฟาน ฟลิต กับสังคีตยวงศ์ ซึ่งแทรกประวัติศาสตร์อยุธยาเข้าไปด้วยนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกัน นั่นเป็นเพราะ อิทธิพลความคิด ความเชื่อทางศาสนา การเน้นผลบุญผลกรรม ส่งผลให้ประวัติศาสตร์มีสีสัน เหนือจริง ดังกรณีขุนวรวงศาธิราชและแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทร์ ความว่า “...พระองค์เสวยราชย์อยู่ ๔๐ วัน งานลอบปลงพระชนม์ก็ประสบความสำเร็จ ร่างของพระองค์ก็ถูกโยนไปให้สุนัขกิน ส่วนพระสนม (ซึ่งช่วยให้พระองค์ได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน) ก็ถูกฆ่าด้วยดาบและโยนศพลงแม่น้ำไป”^{๑๕}

แม้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์สายวัดจะทำให้มวลชน เชื่อว่า ประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่เรียนรู้และรับรู้ได้ไม่ยากนัก ผ่านการบอกเล่า หรืองานเขียนประวัติศาสตร์ศาสนจักร แต่โดยแท้จริงการเรียนรู้ประวัติศาสตร์อย่างเป็นทางการผ่านงานเขียนจำพวกพระราชพงศาวดารถูกจำกัดไว้เฉพาะชนชั้นสูง มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ (simon de la loubère) ราชทูตฝรั่งเศส ได้จัดบันทึกเกี่ยวกับการศึกษาของชาวไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ว่า

^{๑๔} “พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต พ.ศ. ๒๑๙๒,” ใน รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของ ฟาน ฟลิต (วันวลิต) (กรุงเทพฯ : หจก. ไซดิวังค์ ปรีณิตัง, ๒๕๔๘), ๑๗๒.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, ๒๐๔.

เมื่อได้เลี้ยงบุตรมาเติบโตใหญ่ถึงอายุ ๗ หรือ ๘ ขวบแล้ว ชาวสยามจะส่งบุตรหลานของตนให้ไปอยู่ที่วัดกับพระภิกษุสงฆ์ และให้บวชมุ่งเหลืองหมเหลืองเสี้ย...พระสงฆ์อันเป็นอาจารย์ในวัดสอนอนุชนเหล่านี้ให้รู้จักอ่านเขียน และนับจำนวนเลขเป็นสำคัญ...ทั้งสอนองค์ศีลองค์ธรรม...แต่ไม่มีการสอนพงศาวดาร, กฎหมายหรือศาสตร์อื่นๆ ด้วย.^{๒๐}

จดหมายเหตุดังกล่าว ทำให้ทราบว่ พระราชพงศาวดารซึ่งเป็นบันทึกประวัติศาสตร์สายราชสำนัก จำกัดไว้เฉพาะชนชั้นสูงหรือชนชั้นปกครองเท่านั้น แม้ว่าไพร่สามัญจะมีโอกาสได้รับการศึกษาก็เพียงเพื่อรู้หนังสือ สามารถอ่าน เขียน นับเลข เพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน ประวัติศาสตร์ที่เกิดจากการอ่านตำนานภาษาบาลีจึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มีเพียงเลี้ยวของข้อเท็จจริง เต็มไปด้วยอุดมคติที่มุ่งปลูกฝังความเชื่อ ความศรัทธา โดยปราศจากข้อโต้แย้ง การศึกษาประวัติศาสตร์สายวัดจึงไม่ได้สร้างภูมิความรู้ทางประวัติศาสตร์อย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม สังคมไทยที่มีวัดเป็นศูนย์กลางย่อมเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในสังคม ความสัมพันธ์ดังกล่าวย่อมเกิดการถ่ายทอดเรื่องราวความรู้ต่างๆ นั้นหมายถึง ความรู้ ความทรงจำทางประวัติศาสตร์โดยการบอกเล่าปากต่อปาก หรือการบอกเล่าเรื่องราวในอดีตในรูปแบบของตำนาน งานวรรณกรรม การรับรู้ประวัติศาสตร์ผ่านรูปแบบที่ไม่เป็นทางการได้อยู่ในความทรงจำมากกว่าการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่เป็นทางการ ประวัติศาสตร์สายวัดอาจไม่ให้อาระหรือข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เท่ากับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำหรับชนชั้นสูง แต่ถึงกระนั้น การที่ชาวไทยอ่านออกเขียนได้ ย่อมสร้างโอกาสให้ชาวไทยผู้รัก และสนใจเรื่องราวในอดีตสามารถแสวงหาความรู้จากการอ่านเรื่องราวประวัติศาสตร์ ผ่านงานเขียนประเภทตำนาน หรืองานวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ได้ เช่น ยวนพ่าย ตะเลงพ่าย ราชาริราช สามก๊ก เป็นต้น

๒.๑.๒ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สายราชสำนัก

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ก่อนการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. ๒๔๓๕ ประวัติศาสตร์ถือเป็นศาสตร์ที่ชนชั้นปกครอง หรือกษัตริย์ต้องเรียนรู้มาตั้งสมัยโบราณ ปรากฏในกฎมณเฑียรบาลว่า ด้วยพระราชานุกิจ ความว่า

^{๒๐} เดอ ลาลูแบร์, จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร, (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๐), ๒๖๑-๒๖๒.

...คำแล้วท่อม ๑ เบ็ญนอกพิภพภาษาการศึก ๒ ท่อม พิภพภาษาการเมือง สามท่อมพิภพภาษาเนื้อคดี
โบราณ ๔ ท่อมเรียกพระกระยาหารเสวย ๕ ท่อมเบ็ญโหรราณบัณฑิตสนทนาธรรม ๖ ท่อมเบ็ญเสภา
 ดนตรี ๗ ท่อมเบ็ญนิยาย ๘ ท่อม ๙ ท่อมพระบัณฑิตมหาประภมตินมาน^{๒๐}

นอกจากนี้ยังปรากฏในธรรมเนียม^{๒๑} ว่าด้วยเรื่องศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการ กำหนดให้
 วิชาพงศาวดารและประวัติศาสตร์เป็นหนึ่งในศาสตร์ ๑๘ ประการที่พระมหากษัตริย์ต้องเรียนรู้^{๒๒}
 จึงเท่ากับว่า พงศาวดารและประวัติศาสตร์ เป็นศาสตร์ของชนชั้นสูงโดยเฉพาะ ทั้งนี้ ศิลปวิทยา
 ของกษัตริย์ตามหลักธรรมเนียมที่ประกอบไปด้วยคติศาสนาพุทธ พราหมณ์ – ฮินดู และคติความ
 เชื่อของชาวอินเดียโบราณ ทำให้ทราบว่า จารีตการศึกษาของชนชั้นสูงยังผูกติดกับศาสนา ดัง
 ตัวอย่างการเข้ารับการศึกษาแบบจารีตของพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ตามระเบียบการศึกษาของพระเจ้าลูกเธอตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจารีต
 การศึกษาตามอย่างกรุงศรีอยุธยา การศึกษาชั้นปฐม พระชันษา ๓ ขวบ เรียนหนังสือไทยไปจน
 พระชันษา ๗ ขวบ จากนั้นจึงเริ่มเรียนชั้นมัธยมศึกษาภาคต้นถึงชั้นมัธยม พระองค์ชายเริ่มเรียน
 ภาษามครไปจนถึงโสกันต์ (พระชันษา ๑๓ ปี) พระองค์หญิงเริ่มฝึกหัดการเรือน (พระชันษา ๑๑ ปี)
 แต่คงเรียนภาษาไทยด้วยการอ่านหนังสือต่างๆ การศึกษาชั้นมัธยมภาคปลาย พระองค์ชายทรง
 ผนวชเป็นสามเณร เรียนพระธรรมกับทั้งฝึกหัดปฏิบัติพระวินัย และเริ่มเรียนศิลปะวิทยาเฉพาะ
 อย่างตามพระอัธยาศัย การผนวชในชั้นนี้จะผนวช ๑ พรรษาหรือมากกว่านั้น ส่วนการเรียนวิชา
 เฉพาะศึกษาจากสำนักผู้เชี่ยวชาญ เช่น วิชารัฐประศาสน์และราชประเพณี การศึกษาในชั้นนี้ใช้

^{๒๐} ประชุมหนังสือประกอบวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์,
 ๒๕๒๙), ๑๐๗.

^{๒๑} ธรรมเนียม วรรณกรรมประเภทนิติภาษาบาลี ไม่ปรากฏผู้แต่ง ไม่ทราบที่มา สุภาสิตในคัมภีร์นี้
 มาจากคัมภีร์ต่างๆ ทั้งภาษาบาลี เช่น ธรรมบท ชาดก และภาษาสันสกฤต เช่น นิโตปเทศ บัญจตันตระ มานว
 ธรรมศาสตร์ เนื้อหาคำสอนมีทั้งคติพระพุทธศาสนา คติพราหมณ์-ฮินดู และคติความเชื่อของชาวอินเดียโบราณ

^{๒๒} ศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการ ประกอบด้วย ๑. วิชาความรู้รอบตัว ๒. วิชาว่าด้วยจารีตประเพณี ๓.
 วิชาคำนวณ ๔. วิชาอันตรายกรรม ๕. วิชานิติศาสตร์ ๖. วิชาพยากรณ์ ๗. วิชานาฏศิลป์ ๘. วิชาพลศึกษา ๙. วิชา
 ยิงธนู ๑๐. วิชาโบราณคดี ๑๑. วิชาแพทยศาสตร์ ๑๒. วิชาพงศาวดารและประวัติศาสตร์ ๑๓. วิชาดาราศาสตร์
 ๑๔. วิชาพิชัยสงคราม ๑๕. วิชาการประพันธ์ ๑๖. วิชาวิทยาศาสตร์ ๑๗. วิชาเกี่ยวกับเวทมนต์ และ ๑๘. วิชา
 สัทศาสตร์ รายละเอียดใน ราชনীติ-ธรรมเนียม พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖), ๓๑๘-๓๑๙.

เวลา ๖ ปี จนพระชันษา ๒๑ ปี ถึงเขตอุดมศึกษา จะผนวชอีกครั้งเป็นพระภิกษุ ศึกษาพระธรรม วินัยกับวิชาอาคมชั้นสูง เมื่อผนวชก็เป็นการสำเร็จการศึกษา สามารถเข้ารับราชการได้^{๒๔}

สำหรับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ชนชั้นปกครองเรียนรู้ได้จากการอ่านพระราชพงศาวดาร รวมทั้งงานเขียนประวัติศาสตร์สายศาสนจักรไปพร้อมๆ กัน เชื่อว่าการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สายราชสำนัก ไม่ได้กำหนดเฉพาะการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ราชอาณาจักรสยาม เพียงอย่างเดียว วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ของอาณาจักรต่างๆ ย่อมเผยแพร่เข้าสู่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สายราชสำนักด้วย ดังเช่น ความสนใจเรื่องราวของอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ เช่น พม่า และจีน ก็ปรากฏว่ามีการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรเหล่านั้น ผ่านการอ่านวรรณกรรมเรื่องราชาธิราช และสามก๊ก ประวัติศาสตร์จึงไม่เพียงให้แง่คิดข้อเตือนใจ แต่ยังให้คุณค่าในแง่มุมที่หลากหลาย ทั้งศีลธรรม กลยุทธการเมือง หลักการปกครอง และการย้ายเดือนให้ทราบถึงสิทธิธรรมทางการเมืองการปกครองของกษัตริย์

อย่างไรก็ตาม จาริตการศึกษาประวัติศาสตร์ราชสำนักสยาม ยังผูกติดกับพระพุทธศาสนา ระบบการศึกษาที่มีพระสงฆ์เป็นอาจารย์ย่อมสร้างคติความเชื่อไม่แตกต่างจากการเรียนประวัติศาสตร์สายวัด หากแต่ความแตกต่างของการเรียนประวัติศาสตร์สายราชสำนักสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ราชอาณาจักร ได้แก่ พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ ไทโร จดหมายเหตุชาวต่างชาติ คำให้การ เป็นต้น จาริตการศึกษาประวัติศาสตร์ราชสำนักยังคงได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกระทั่งอิทธิพลของจักรวรรดินิยมตะวันตกได้เข้ามากระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์

การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระทัยศึกษาภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ และยังให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาอังกฤษของพระเจ้าลูกเธอด้วยการว่าจ้างนางแอนนา เลียวโนเวนส์ (anna leonowens) (พ.ศ.๒๔๑๐) สอนภาษาอังกฤษแก่พระเจ้าลูกเธอ ย่อมสร้างประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของประเทศมหาอำนาจในขณะนั้น ได้ไม่มากนักน้อย เชื่อว่า การเรียนภาษาไม่ได้เรียนเฉพาะให้อ่านเขียนได้เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงการเรียนรู้โลกทัศน์ วิทยาการ ศาสนาและประวัติศาสตร์ตะวันตกไปพร้อมๆ กัน ทั้งจากการบอกเล่าและการอ่านเพื่อฝึกฝนภาษาอังกฤษให้ดียิ่งขึ้น

เมื่อสังคมไทยได้พัฒนาระบบการพิมพ์ขึ้นในประเทศ การรับรู้ประวัติศาสตร์ได้ขยายวงกว้างออกไปสู่ชาวไทยมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จาก การออกหนังสือฉบับแรกของไทยชื่อว่า

^{๒๔} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, ความทรงจำ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๖), ๑๗-๑๘.

“หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder” ใน พ.ศ. ๒๓๙๗ ของ หมอแดน บีช บรัดเล (dan beach bradley) หนังสือจดหมายเหตุประกอบไปด้วยเรื่องราวความรู้ทั่วไป และยังตีพิมพ์ “พงศาวดารอังกฤษ” “เรื่องเมืองอะเมริกา” ไว้เป็นตอนๆ ไปด้วย บรัดเล ยังพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์ออกมาจำนวนมาก เช่น ประวัติศาสตร์พระคริสต์ ประวัติศาสตร์ฝรั่งเศส ประชุมพงศาวดารไทยหรือพงศาวดารฉบับหมอบลัดเล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีการตีพิมพ์เรื่องราวประวัติศาสตร์ต่างๆ ออกสู่สาธารณชนจำนวนมาก แต่ในขณะนั้นชาวไทยส่วนใหญ่มีจำนวนผู้อ่านออกเขียนได้ไม่มากนัก การเรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ขณะนั้นยังถูกจำกัดไว้เฉพาะกลุ่ม

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์เข้าสู่ช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง เมื่อรัฐบาลให้ความสำคัญกับการจัดศึกษาสำหรับประชาชน เริ่มแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง พ.ศ. ๒๔๑๔ โปรดฯ ให้มีหมายประกาศชักชวนพระราชวงศ์และข้าราชการให้ส่งบุตรหลานเข้าเล่าเรียน^{๒*} เมื่อการจัดการศึกษาเจริญยิ่งขึ้น โปรดฯ ให้พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) ตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับประชาชนขึ้น ใน พ.ศ. ๒๔๒๘ ขยายโอกาสให้ชาวสยามได้รู้หนังสือเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาประเทศ จัดตั้งกรมธรรมการ ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ และพัฒนาเป็นกระทรวงธรรมการ (พ.ศ. ๒๔๓๕) ในที่สุด จารีตการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่กำหนดไว้สำหรับชนชั้นปกครองจึงถูกทำลายลงมานับแต่นั้น

๒.๒ การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์หลังการปฏิรูปการศึกษา

การตั้งกระทรวงธรรมการ ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ ส่งผลให้ประวัติศาสตร์กลายเป็นศาสตร์หนึ่งที่ชาวไทยเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านระบบการศึกษามีความเปลี่ยนแปลงตามช่วงสมัย ซึ่งอิทธิพลทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่ผันแปรมีส่วนกำหนดทิศทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ทราบกันว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ความสำคัญกับการศึกษา มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๑ โปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดการเรียนการสอนภายในวัด สอนวิชาสำคัญ ได้แก่ หนังสือไทยและเลข ส่วนการเรียนประวัติศาสตร์เรียกว่า “พงศาวดาร” (เป็นส่วนหนึ่งของวิชาอ่านภาษาไทย) คือ การเรียนเรื่องราวของพระเจ้าแผ่นดิน หลังจากตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับบุตรหลานราษฎร รัฐบาลได้พิมพ์หนังสือเรียน “พระราชพงศาวดาร ย่อ” ปริเฉทที่ ๑ และปริเฉทที่

^{๒*} สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ประวัติศาสตร์สังเขปแห่งการจัดการศึกษาปรีดยุบันแห่งประเทศสยาม ภาคที่ ๑ (พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๓๕) (พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๐), ๑.

๒ ใน พ.ศ. ๒๔๓๐ ซึ่งปรากฏในตอนต้นของพระราชพงศาวดารเล่ม ๑ หรือฉบับพิสดาร แต่เปลี่ยนชื่อเป็น “พระราชพงษาวดาร สังเขป” ที่ ๑ และที่ ๒^{๒๖}

ในการนำเสนอการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาแบ่งประเด็นการศึกษาเป็น ๒ ช่วง คือ การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยราชาธิปไตย พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๗๕ และการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยหลังปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕-ปัจจุบัน

๒.๒.๑ การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ สมัยราชาธิปไตย พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๗๕

การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยราชาธิปไตย ระยะแรกประวัติศาสตร์เป็นเพียงวิชาอ่านประกอบภาษาไทย ไม่ได้มีนัยทางการเมืองที่มุ่งปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมแต่อย่างใด ตามหลักสูตรโรงเรียนมูลสามัญ พ.ศ. ๒๔๓๕ วิชาอ่านพงศาวดาร ประกอบด้วย พระราชพงศาวดารย่อตอนกรุงเก่า พระราชพงศาวดารฉบับพิสดาร เล่ม ๑ และพระราชพงศาวดาร เล่ม ๒^{๒๗}

รายละเอียดเนื้อหาของพงศาวดารสามารถแบ่งได้เป็น

๑. พระราชพงศาวดารย่อตอนกรุงเก่า หรือพระราชพงศาวดารสยาม แบ่งเป็น ๓ ตอน
  - ตอนที่ ๑ พงศาวดารเหนือ พระราชพงศาวดารกรุงทวารวดี พงศาวดารกรุงธนบุรี
  - ตอนที่ ๒ พระราชพงศาวดารพระราชวงศ์ปัจจุบัน
  - ตอนที่ ๓ ว่าด้วยประวัติและตำนานของวิเศษในกรุงสยาม^{๒๘}
๒. พระราชพงศาวดารพิสดาร เล่ม ๑ และพระราชพงศาวดารพิสดาร เล่ม ๒^{๒๙}

^{๒๖} กระทรวงศึกษาธิการ กรมศึกษาธิการ, หนังสือพระราชพงษาวดาร ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๑๒๐, เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐), คำนำ.

^{๒๗} “แบบเรียนไทย,” ศิลปวัฒนธรรม ๖,๗ (พฤษภาคม , ๒๕๒๘) : ๔๔.

^{๒๘} วนิดา วุฒิสถียร, “พัฒนาการของหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา”, ๙๖.

^{๒๙} ก่อนการจัดพิมพ์หนังสือพระราชพงษาวดาร ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๑๒๐ (พ.ศ. ๒๔๔๔) ได้ใช้พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิสดาร (หรือที่ทราบกันในอีกหลายชื่อ ได้แก่ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิมพ์สองเล่ม, ฉบับพระพนรัตน์ และฉบับหมอบลัดเล) เป็นหนังสืออ่านประกอบวิชาภาษาไทย ตีพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๗ (เนื้อความตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าอยู่ทองถึงแผ่นดินพระเจ้าตากสิน) และพิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ. ๒๔๓๔ (เพิ่มเนื้อความตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าอยู่ทองจบแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) และการจัดพิมพ์พระราชพงษาวดาร ของกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ พ.ศ. ๒๔๔๔ จัดพิมพ์พระราชพงศาวดารออกเป็น ๓ เล่ม คือ พระราชพงษาวดารพิสดาร เล่ม ๑ ประกอบด้วยพระราชพงษาวดาร สังเขป และพระราชพงษาวดารพิสดาร เริ่มความตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ พระเจ้าอยู่ทองจบแผ่นดินพระศรีสุธรรมราชา,

การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในระยะแรก โดยมีวิชาพงศาวดารเป็นวิชาอ่านประกอบทำให้ประวัติศาสตร์กลายเป็นความรู้หนึ่งที่ชาวไทยต้องเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไม่แพร่หลายเท่าที่ควร เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี ให้ความเห็นเรื่องหนังสืออ่านของเด็กในสมัยนั้นว่า "...ข้าพเจ้าพิเคราะห์ดูหนังสือที่เด็กอ่านไม่เป็นประโยชน์แก่เด็กเลย...มีแต่หนังสือประโลมโลกโดยมากกว่าหนังสือสุภาพสิด เด็กนั้นก็ไม่มีใครจะได้ปัญญาสิ่งใด ผู้ใหญ่จะสั่งสอนเด็กก็มีแต่คำที่ไม่เป็นประโยชน์...ฉะนั้นจึงไม่ได้คนฉลาดมาแต่เล็ก"^{๙๐}

ความเห็นเรื่องการอ่านของเด็กสะท้อนให้ทราบว่า ประวัติศาสตร์มิได้เป็นศาสตร์ที่ได้รับความสนใจเท่าใดนัก จนกระทั่งแนวคิดเรื่องการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมได้เข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทย การเรียนรู้ประวัติศาสตร์จึงได้รับความสนใจ อันเป็นผลจากการผลักดันให้ประวัติศาสตร์มีบทบาทในการจัดการเรียนรู้สำหรับประชาชน ต่อมา เมื่อกำหนดหลักสูตร ร.ศ. ๑๑๔ (พ.ศ. ๒๔๓๘) กำหนดให้มีการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ดังนี้

ประโยค ๑ ชั้น ๓ (เทียบได้กับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓)

อ่านพระราชพงศาวดาร ย่อ ตอนกรุงเก่า

ประโยค ๒ ชั้น ๑ (เทียบได้กับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑)

อ่าน พระราชพงศาวดารฉบับปัจจุบันนี้

ประโยค ๒ ชั้น ๒ (เทียบได้กับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒)

อ่าน พระราชพงศาวดาร พิศดาร เล่ม ๑

ประโยค ๒ ชั้น ๓ (เทียบได้กับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓)

อ่าน พระราชพงศาวดาร พิศดาร เล่ม ๒^{๙๑}

ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ กรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ได้จัดพิมพ์หนังสือ "พระราชพงษาวดาร พิศดาร" เพื่อใช้เป็นแบบอ่านภาษาไทย แต่ในขณะนั้นการเรียนพงศาวดารยังไม่มี

พระราชพงษาวดาร เล่ม ๒ ตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ปีที่ ๓ พระนารายณ์มหาราชจบแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๓ กรมขุนอนุรักษ์มนตรี และพระราชพงษาวดาร เล่ม ๓ แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ พระเจ้าตากสินถึงแผ่นดินพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ และเพิ่มความพระราชประวัติรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔

^{๙๐} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, หนังสือแสดงกิจจานุกิจ (พระนคร คุรุสภา, ๒๕๑๔), ๑-๒.

^{๙๑} กระทรวงศึกษาธิการ กรมศึกษาธิการ, หนังสือพระราชพงษาวดาร ฉบับพิมพ์ ร.ศ. ๑๒๐, เล่ม ๑.

คำนำ.

ความเป็นเอกเทศ ในฐานะวิชาหนึ่งที่รัฐบาลจัดให้มีการเรียนการสอน จนกระทั่ง สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ เห็นประโยชน์ของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างอุดมการณ์ชาตินิยม พ.ศ. ๒๔๔๙ ทรงกราบบังคมทูลเสนอความเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ มุ่งให้นักเรียนรักอิสรภาพแห่งชาติภูมิประพฤติในสุจริตธรรมและมีความรู้ทางวิทยาการ...^{๓๒} ความมุ่งหมายที่จะให้นักเรียนรักอิสรภาพทำให้การเรียนรู้ประวัติศาสตร์มีความโดดเด่นยิ่งขึ้น หลังจากนั้นเพียง ๑ ปี การประกาศจัดตั้งโบราณคดีสโมสร ทำให้สังคมกลับมาให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์อย่างจริงจัง ในฐานะต้นแบบแนะนำความประพฤติ เครื่องชกุงให้ใจคอเฟื่องฟู^{๓๓} และเครื่องหมายแสดงลักษณะชาติที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานรองรับ

เมื่อความตึงเครียดจากอิทธิพลทางการเมืองของจักรวรรดินิยมคลี่คลายลง สังคมไทยต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลจากการปรับปรุงประเทศให้ก้าวหน้าตามอย่างตะวันตก เกิดวิกฤตทางวัฒนธรรม ยกตัวอย่างเช่น การนำขนบธรรมเนียมฝรั่งมาใช้ในราชสำนักสยาม โดยเฉพาะฉลองพระองค์อย่างตะวันตก กิริยามารยาท พระราชฐาน ประกอบตกแต่งด้วยเครื่องอำนวยความสะดวก เครื่องประดับตกแต่ง โคมระย้า เครื่องเรือนฝรั่ง นิยมศิลปะแบบตะวันตก เครื่องเสวยอย่างฝรั่ง การนั่งโต๊ะเครื่องเสวย และการดื่มแชมเปญ (champagne) ในการโปรดเกล้าฯ เลื่อนตำแหน่งพระยศ เป็นต้น^{๓๔}

อีกประการหนึ่ง คือ ชนชั้นปกครองต้องเผชิญกับกระแสแนวคิดทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย แนวคิดทางการเมืองดังกล่าว ได้เร่งเร้าให้ชนชั้นปกครองต้องการย้ายเดือนถึงบทบาททางการเมืองผ่านประวัติศาสตร์ รวมไปถึงการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมเพื่อต่อต้านแนวคิดการปกครองสมัยใหม่ ดังจะเห็นว่า พ.ศ. ๒๔๕๔ วิชาพงศาวดารถูกบรรจุให้เป็นวิชาเรียนหนึ่งควบคู่กับ

^{๓๒} วารุณี ไอสถารมย์, “การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๕” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), ๑๐๖-๑๐๘.

^{๓๓} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “สำเนาพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เรื่อง ทรงตั้งโบราณคดีสโมสร พ.ศ. ๒๔๕๐,” *ศิลปากร* ๑, ๑ (มิถุนายน ๒๔๙๐) : ๑๐.

^{๓๔} รายละเอียดใน พิริยะ ไกรฤกษ์, “ปภินกะในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ความเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม,” ใน *ตะวันตกในตะวันออก : สังคมไทยสมัยรัชกาลที่ห้าถึงปัจจุบัน* : เอกสารประวัติศาสตร์คัศวรรษสมัยรัชกาลที่ห้าและบทความเชิงวิเคราะห์ : การสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติครบรอบ ๑๕๐ ปี พระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ถนนบรมราชชนนี ดลิ่งชัน กรุงเทพฯ, ๒๑ กันยายน ๒๕๔๗ (ม.ป.ท., ๒๕๔๗), ๑-๒๐.

การเรียนวิชาภูมิศาสตร์ การบรรจวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาเอกเทศจึงเท่ากับการสร้างมาตรฐาน การศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านแบบเรียนที่ได้รับการควบคุมจากส่วนกลาง จากเดิมการรับรู้ ประวัติศาสตร์สามารถรับรู้ได้จากงานนิพนธ์ที่หลากหลาย ไม่กำหนดตายตัว

การเรียนรู้วิชาพงศาวดาร พ.ศ. ๒๔๕๔ กำหนดให้นักเรียนเรียนรู้ตั้งแต่ชั้นมูลศึกษา (ประถมศึกษา) ชั้นประถมศึกษา (มัธยมศึกษาตอนต้น) เรียกว่า “ความรู้เรื่องเมืองไทย” ส่วนชั้น มัธยมศึกษา (มัธยมศึกษาตอนกลาง) และชั้นมัธยมสูง^{๓๕} (มัธยมศึกษาตอนปลาย) เรียกว่า “ภูมิศาสตร์กับพงศาวดาร” แม้ว่าจะมีการประกาศหลักสูตรการศึกษา พ.ศ. ๒๔๖๔ การเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ยังคงยึดเนื้อหาจากการเรียนรู้จากพงศาวดาร และยังขยายขอบเขตการเรียนรู้ไปสู่ การเรียนรู้พงศาวดารประเทศเพื่อนบ้าน และพงศาวดารโลก เป็นลำดับ

เหตุการณ์ภายในราชสำนักของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และการ ก่อตั้งกองเสือป่าได้เป็นสาเหตุแห่งความบาดหมางระหว่างข้าราชการกลุ่มต่างๆ จนก่อให้เกิดกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ ผู้ก่อการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบราชาธิปไตย และประณาม ระบบเก่าว่าไม่ให้ความผาสุกแก่ราษฎรอย่างพอเพียง^{๓๖} ระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตยที่เคย ทรงอำนาจสูงสุดในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มอ่อนแรง ประกอบกับชาว สยามได้รับการศึกษาและรับอิทธิพลแนวคิดทางการเมืองตะวันตกมากขึ้น การเรียกร้องระบอบการ ปกครองใหม่ขยายวงกว้าง ส่งผลให้รัฐเร่งสร้างความตระหนักในบทบาท หน้าที่ของประชาชนตาม วิถีการปกครองแบบราชาธิปไตย ดังเช่นการจัดการเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมืองควบคู่กับการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ เพื่อย้ำเตือนให้ชาวสยามทราบถึงลักษณะเฉพาะทางการเมือง เน้นการปกครอง แบบราชาธิปไตย หรืออุดมการณ์ชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ที่ชาวสยามพึงยอมรับ และปฏิบัติตาม อย่างไรก็ตาม ในสมัยที่อุดมการณ์ชาตินิยมมีความเข้มข้น เกิดความขัดแย้งอุดมการณ์ทาง การเมือง แต่กลับเป็นสมัยที่มีเสรีภาพการเสนอข่าวสารมากที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย เกิดการ ตอบโต้แนวคิดทางการเมืองผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ รวมทั้งบทละครประวัติศาสตร์ เช่น ตำนานเสือป่า ประกอบไปด้วยเรื่องราวประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนำเสนอเป็นตอนๆ ได้แก่ สมเด็จพระนเรศวรป็นค่ายพม่า สมเด็จพระนเรศวรประกาศการบรมอัญ และพระนเรศวรตีทัพ

^{๓๕} วิชาภูมิศาสตร์กับประวัติศาสตร์ สำหรับชั้นมัธยมสูง (มัธยมศึกษาตอนปลาย) เรียนเฉพาะ พงศาวดารโลก

^{๓๖} ชัยอนันต์ สมุทรวานิช และชัตติยา วรรณสุด, ผู้รวบรวม, เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๗๗), พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : สถาบันสยาม สยามสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔), ๑๓๘.

เชียงใหม่ อย่างไรก็ตาม มีโอกาสเลยบทบาททางประวัติศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมชาติ ปรากฏพระราชนิพนธ์ที่ทรงคุณค่า เรื่อง เทียบเมืองพระร่วงทรงหวัง “จะให้เห็นหนทางที่ผู้ชำนาญในโบราณคดี จะได้มีโอกาสพิจารณา และสันนิษฐานความเกี่ยวข้องด้วยเมืองสุโขทัย สวรรคโลก และกำแพงเพชรต่อไป”^{๓๓}

เมื่อกระแสวัฒนธรรมสากลได้เข้ามามีอิทธิพลในสังคมสยามมากขึ้น ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ สิ้นสุดลง (พ.ศ. ๒๔๖๑) อิทธิพลวัฒนธรรมการศึกษาแบบตะวันตกได้กำหนดทิศทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ เริ่มจากการเปลี่ยนชื่อวิชาพงศาวดารเป็น “วิชาประวัติศาสตร์” ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ เพิ่มเนื้อหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในระดับชั้นมัธยมศึกษา (มัธยมปลาย) ได้แก่ ประวัติศาสตร์ประเทศไทย ประวัติศาสตร์ประเทศต่างๆ ในแหลมอินโดจีน ประวัติศาสตร์ประเทศจีน ประวัติศาสตร์ประเทศญี่ปุ่น และประวัติศาสตร์หลังมหาสงคราม เหล่านี้ได้สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ได้ขยายขอบเขตเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สากล เพื่ออธิบาย สร้างความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมสยามและสังคมโลก

เมื่อมองภาพรวมการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยราชาธิปไตย การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ยังเต็มไปด้วยจุดมุ่งหมายทางการเมืองแอบแฝง โดยเฉพาะการบรรจุให้วิชาพงศาวดารเป็นวิชาหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๕๔ เพื่อสนองตอบการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมให้เกิดขึ้นกับชาวยุโรปทุกภูมิภาค เป็นที่ทราบกันว่า เอกภาพทางประวัติศาสตร์ส่งผลให้เกิดเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลต่อการจัดการปกครองบ้านเมืองโดยสะดวกเรียบร้อย กับทั้งปกป้องดินแดนที่ล่อแหลมให้รอดพ้นจากการคุกคามของจักรวรรดินิยม เมื่ออิทธิพลจักรวรรดินิยมตะวันตกคลี่คลายลง สังคมสยามต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางความคิด โดยเฉพาะกระแสเรียกร้องให้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย การให้ประโยชน์จากประวัติศาสตร์ถูกปรับเปลี่ยนเพื่อสร้างสิทธิธรรมทางการเมืองของชนชั้นปกครอง สร้างอุดมการณ์ชาตินิยมเพื่อต้านกระแสของการเรียกร้องที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์จึงถูกปรับไปตามบริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยมีรัฐเป็นผู้กำหนดทิศทางการจัดการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์แก่รัฐมากที่สุด

^{๓๓} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เทียบเมืองพระร่วง, พิมพ์ครั้งที่ ๘ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๙), ค.

๒.๒.๒ การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ - ปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบราชาธิปไตยไปสู่การปกครองแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๗๕ ส่งผลต่อทิศทางการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการปกครองแบบใหม่ โดยให้นักเรียนรู้จักการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อบรมให้มีความเลื่อมใสในรัฐธรรมนูญ^{๓๓} การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยแรกปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่มีแนวโน้มว่ารัฐบาลในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยควรลดบทบาทการศึกษาประวัติศาสตร์วีรบุรุษลง กลับสวนทางกับระบอบการปกครอง ประวัติศาสตร์วีรบุรุษยังคงมีบทบาทในแบบเรียน มีหน้าซ้ำยังเพิ่มเนื้อหาประวัติศาสตร์วีรบุรุษอื่นๆ อีกด้วย

ภายใต้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗) ได้เกิดแนวคิดเรื่องการสร้างชาติใหม่ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้เกิดการยอมรับอำนาจทางการเมือง รัฐบาลได้สร้างวัฒนธรรมชาติแบบใหม่ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยให้สอดคล้องกับการสร้างชาติในระบอบการปกครองแบบใหม่^{๓๔} มุ่งหวังให้เกิดความรักชาติ มีวัฒนธรรมแบบอารยะ ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การเปลี่ยนชื่อประเทศ ยกเลิกบรรดาศักดิ์ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกาย การใช้ภาษา เป็นต้น

แนวคิดการสร้างชาติภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยได้ปลุกกระแสความสนใจเรื่อง “ชาติไทย” เกิดแนวคิด ทฤษฎีกำเนิดรัฐไทย ลักษณะทางวัฒนธรรมอันดีงามที่รัฐบาลเร่งสร้าง ส่งผลให้ประวัติศาสตร์สุโขทัยได้รับความสนใจมากเป็นพิเศษ เช่นเดียวกับความสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะที่แสดงความรุ่งเรืองของอาณาจักรไทยในอดีต เกิดการค้นคว้าโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตามแนวทางการศึกษาตะวันตก การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยสร้างชาติ ยังให้ความสนใจเรื่องราวประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญของชาติ ประกอบกับการศึกษาประวัติศาสตร์สากลอันเป็นผลจากความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของโลก หลังสมัยสงครามโลก

^{๓๓} วนิตา วุฒิสถียร, “พัฒนาการของหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา”, ๑๕๙.

^{๓๔} พวงเพชร สุรัตน์ภักดิ์ และคณะ, “ความรู้พื้นฐานประวัติศาสตร์ไทยยุคประชาธิปไตย (พ.ศ. ๒๔๗๕-ปัจจุบัน),” ใน คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ไทยจะเรียนจะสอนกันอย่างไร, ๒๕๑.

ครั้งที่ ๑ เพื่อทบทวนบทบาทของตนเองในฐานะประชาคมโลก ด้วยการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความเจริญ ความเสื่อมของประเทศใกล้เคียง การเสียเอกราชให้กับมหาอำนาจ ประวัติศาสตร์จีนและญี่ปุ่น และโลกภายหลังมหาสงคราม ส่วนบรรยากาศการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยการสร้างชาติมีความคึกคักเป็นพิเศษ ทั้งนี้ อิทธิพลงานนิพนธ์ของหลวงวิจิตรวาทการได้ส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไทยให้มีชีวิตชีวา เช่น งานค้นคว้าเรื่องชาติไทย การปกครองสมัยโบราณ มหาบุรุษ การเสียดินแดนให้แก่ฝรั่งเศส ฯลฯ เขายังประพันธ์งานวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์จำนวนมาก เช่น กุหลาบเมาะลำเลิง เจ้าแม่จามรีและครุฑดำ บัลลังก์เชียงรุ่ง เป็นต้น ผลงานเหล่านี้ล้วนทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทยแทบทั้งสิ้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ เข้าสู่สมัยสงครามเย็น ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตยกับสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ มหาอำนาจทั้งสองฝ่าย ได้แก่ สหรัฐอเมริกา และโซเวียต ต่างแข่งขันขยายอำนาจอิทธิพลทางการเมืองไปยังประเทศต่างๆ ทั่วโลก สำหรับไทยได้ดำเนินความสัมพันธ์อันดีกับสหรัฐอเมริกา ไทยได้รับความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจและการศึกษา ส่งผลต่ออิทธิพลแนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาแบบอเมริกันในระบบการศึกษาของไทย^{๕๐} นอกจากรัฐบาลจะส่งเสริมให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียม อิทธิพลแนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาแบบอเมริกันยังส่งผลให้ประวัติศาสตร์ถูกรวบรวมไว้ในหมวดสังคมศึกษา ใน พ.ศ. ๒๔๙๑ การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ไทยยังถือเป็นแกนการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติ จุดมุ่งหมายเพื่อให้ นักเรียนรู้เรื่องราวความเป็นมาของชาติไทย เกิดความรู้รักภักดี และการพัฒนาประเทศให้เจริญตามหน้าที่ที่พลเมืองที่ดีพึงปฏิบัติ สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนในการจัดการศึกษาช่วงนี้ คือ การสร้างความรู้ ความเข้าใจกับประวัติศาสตร์สากล โดยเฉพาะประเทศใกล้เคียงกับไทยและประเทศมหาอำนาจในโลกเสรี ได้แก่ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และฝรั่งเศส เพื่อให้เกิดการทบทวนและปรับตัวให้เข้ากับสมัยสมัย

ช่วงทศวรรษ ๒๔๙๐ เป็นต้นมา อิทธิพลคอมมิวนิสต์ได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองไทยพร้อมกับการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า แม้ว่าประเทศไทยจะมีท่าทีต่อต้านคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๒ แต่ความหวั่นเกรงอิทธิพลลัทธิคอมมิวนิสต์จากทฤษฎีโดมิโน ส่งผลให้หลายประเทศในภูมิภาคเอเชียเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยม สังคมไทยเริ่มทบทวนการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ เพื่อเหนียวรั้งไม่ให้ชาวไทยเกิดความนิยมระบอบคอมมิวนิสต์ ตามความเชื่อที่ว่า

^{๕๐} พันธ์ หันนาคินทร์, การศึกษาของไทย (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๑), ๑๔๓.

หากระบอบคอมมิวนิสต์เข้ามามีอิทธิพลต่อการจัดการปกครองของประเทศ จะทำลายสถาบันศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ รัฐบาลได้ทบทวนการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ใหม่ ตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยมีจุดมุ่งหมาย "...ให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาพอเหมาะแก่อัตภาพ เพื่อให้ทุกคนได้เป็นพลเมืองดีมีร่างกายแข็งแรงและอนามัยสมบูรณ์ มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพ และมีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตยและเป็นพลเมืองที่ดี ..."^{๑๑} ส่งผลให้การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์หันมาให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์สถาบันพระมหากษัตริย์อีกครั้ง

เมื่อสังคมไทยเข้าสู่ศตวรรษใหม่ ความสนใจเรียนรู้ประวัติศาสตร์ได้ลดลงอย่างเห็นได้ชัด พ.ศ. ๒๕๐๓ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาถูกกลายความเป็นเอกเทศ กลายเป็นส่วนหนึ่งของ "วิชาสังคมศึกษา" อิทธิพลระบบทุนนิยมเสรีได้ทวีความรุนแรงจนส่งผลต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ จากครั้งหนึ่งสยามเคยรับเอาแนวคิดค่านิยมของจักรวรรดินิยมจนเกิดความเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน เช่นเดียวกับ กระแสทุนนิยมในโลกทุนนิยมเสรี ได้บีบคั้นพื้นฐานวัฒนธรรมไทย ปัญหาเรื่องอัตลักษณ์กลายเป็นคำถามที่สังคมให้ความสนใจว่าเราเป็นใคร เราควรจะเป็นอะไรในโลกข้างหน้า^{๑๒} รัฐจึงจัดการเรียนรู้วิชาสังคมให้เหมาะสม ด้วยการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไทยเป็นแกนการศึกษา และจัดเนื้อหาประวัติศาสตร์สากลหรือประวัติศาสตร์ทั่วไปควบคู่ไปด้วย

แม้ว่า สังคมไทยจะเข้าสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ การยึดมั่น ปกป้องให้เกิดความรักสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ยังดำเนินต่อไป ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทย ยังสั่นคลอนด้วยการปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้ง^{๑๓} รวมถึงการที่ผู้นำชาติละทิ้งอุดมการณ์ทางการเมืองระบอบประชาธิปไตยอย่างเปิดเผย ยกตัวอย่าง

^{๑๑} วนิดา วุฒิสถียร, "พัฒนาการของหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา", ๑๙๕.

^{๑๒} นิธิ เอียวศรีวงศ์, "๒๐๐ ปี ของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและทางข้างหน้า," ศิลปวัฒนธรรม ๗,๔ (กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙) : ๑๑๕.

^{๑๓} การปฏิวัติรัฐประหารในสังคมไทยจนถึงสังคมร่วมสมัย เกิดขึ้น ๖ ครั้ง ได้แก่ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยพลโทผิน ชุณหะวัณ, เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ นำโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และปฏิวัติรัฐบาลตัวเอง เดือนตุลาคม ปีเดียวกัน, เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ นำโดยพลเรือเอกสงัด ชลออยู่, พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) และ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ นำโดยพลเอกสนธิ บุญรัตกลิน จึงเรียกการปกครองระบอบประชาธิปไตยนี้ว่า ระบอบประชาธิปไตยแบบไทยๆ ละเลยมติเอกฉันท์อันเกิดจากการเลือกตั้งของประชาชน

เช่น การปฏิวัติรัฐประหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ และปฏิวัติรัฐบาลตัวเอง เดือนตุลาคม ปีเดียวกัน จากรัฐบาลเลือกตั้งของพลโทถนอม กิตติขจร ด้วยการยกเลิกรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่คณะราษฎรวางไว้คือ รัฐสภาการเลือกตั้งทั่วไป ภายใต้เนื้อหาผู้นำประเทศมีอำนาจสูงสุด ทำให้การเมืองระบอบประชาธิปไตยต้องกลับไปเริ่มต้นใหม่^{๕๕} อีกทั้ง ได้เกิดกลุ่มนายทุนผูกขาดระบบเศรษฐกิจชาติโดยมีกลุ่มนักการเมือง ชำราชากรหนุนหลัง การฉ้อราษฎร์บังหลวง ผลักดันกลุ่มปัญญาชนเรียกร้องรัฐธรรมนูญและระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพและความเป็นธรรมในสังคม และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน^{๕๖} หลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ สังคมไทยมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เข้าสู่สมัยที่ชาวไทยมีเสรีภาพ และสามารถแสดงความคิดเห็นทางการเมืองได้อย่างเสรี

ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ ส่งผลให้การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ถูกปรับเปลี่ยนให้เกิดพฤติกรรมที่สำคัญคือ ความรักชาติ ความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษไทยที่ได้สร้างสมไว้^{๕๗} ยกตัวอย่างเช่น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์การสถาปนาและการสร้างอาณาจักรของพระมหากษัตริย์พระองค์สำคัญ คือ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ผู้สถาปนาอาณาจักรอยุธยา และสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้กอบกู้เอกราชหลังจากเสียกรุงครั้งแรก และขยายอาณาเขตให้กว้างใหญ่ไพศาล แม้การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์จะมีวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนรู้ที่ชัดเจน ในทางกลับกัน ความเป็นตัวตนของประวัติศาสตร์ระดับประถมศึกษากลับถูกสลายตัวตนลง ประวัติศาสตร์กลายเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ตามหลักสูตรประถมศึกษาและมีมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. ๒๕๒๑^{๕๘} สวนทางกับการรับรู้ประวัติศาสตร์นอกชั้นเรียนที่มีความคึกคัก เกิดนัก

^{๕๕} พวงเพชร สุรัตน์วิกุล และคณะ, “ความรู้พื้นฐานประวัติศาสตร์ไทยยุคประชาธิปไตย (พ.ศ. ๒๔๗๕-ปัจจุบัน),” ใน คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทย ประวัติศาสตร์ไทยจะเรียนจะสอนกันอย่างไร, ๒๕๖-๒๕๗.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, ๒๕๔.

^{๕๗} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสือคู่มือหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๐ วิชาประวัติศาสตร์ (กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๐), คำชี้แจง.

^{๕๘} หลักสูตรนี้ยังยึดเป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เรื่อยมา จนกระทั่งปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน พ.ศ. ๒๕๓๓

ประวัติศาสตร์ผู้ปฏิบัติการศึกษาประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ นักประวัติศาสตร์ ผู้โดดเด่นที่สุดในสังคมร่วมสมัย ผลงานสำคัญ เช่น ปากไก่ใบเรือ ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ ในพระราชพงศาวดารอยุธยา การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์ การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นต้น งานนิพนธ์เหล่านี้ ได้ทำลายปรากฏการศึกษาประวัติศาสตร์ แสดงเสรีภาพในการเสนอ ผลงานทางประวัติศาสตร์ สร้างชีวิตชีวา ปลุกกระแสการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ให้กลับมา คึกคักอีกครั้งหนึ่ง

หลังทศวรรษ ๒๕๒๐ เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลง สังคมไทยมีความสงบเรียบร้อยทางการเมือง การจัดการศึกษาของไทยมุ่งให้เกิดความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี^{๔๔} สำหรับการจัดการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ เราทราบว่า ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ประวัติศาสตร์ถูกทำลายเอกภาพทางการ เรียนรู้ลง สิ่งที่ทำให้การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยโลกาภิวัตน์มีความน่าสนใจมากขึ้น คือ การรื้อฟื้นความสำคัญประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เชื่อมโยงการเรียนรู้ไปสู่ประวัติศาสตร์ระดับสังคม ได้แก่ ประวัติศาสตร์ชาติไทยก่อนสมัยสุโขทัย สมัยสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรีและสมัย รัตนโกสินทร์ สิ่ง queเพิ่มเติมขึ้นใหม่สำหรับการเรียนประวัติศาสตร์ระดับประถมศึกษา คือ การเพิ่ม เนื้อหาพระมหากษัตริย์และพระราชินีรัชกาลปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความซาบซึ้ง เทิดทูนสถาบัน พระมหากษัตริย์และความจงรักภักดี^{๔๕} อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตั้งอยู่บน พื้นฐานระบบสังคมร่วมสมัย นั่นคือ ระบบสังคมทุนนิยม อิทธิพลระบบสังคมดังกล่าว อาจทำให้ ประชาชนหลงลืม รากเหง้า ความภาคภูมิใจความเป็นไทย ด้วยการยึดเอากระแสวัฒนธรรม ตะวันตกเป็นมาตรฐานการดำรงชีวิต การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำหรับชาวไทยถือเป็น แนวทางหนึ่ง ในการยึดเหนี่ยวให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าความเป็นไทย ควบคู่ไปกับการรื้อฟื้น ความสำคัญของการเรียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแต่ละภูมิภาค และการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น จะต้องสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติ ประเด็นสำคัญ ของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ คือ การสร้างความตระหนักถึงวิถีทางการดำเนินชีวิตแบบไทย การ สร้างความภาคภูมิใจ และตัวตนของชาติในกระแสสังคมสมัยใหม่

เมื่อวิทยาการและเทคโนโลยีมีความก้าวหน้า ประกอบกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ ของ ประเทศมีความเปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกาภิวัตน์ รัฐบาลจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เหมาะสม

^{๔๔} กรมวิชาการ, หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒), คำนำ.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, ๒๙-๓๓.

กับสภาพการณ์ความเปลี่ยนแปลงนี้ ด้วยประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ เพื่อสร้างคนให้มีคุณภาพ มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพพร้อมที่จะแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในโลก^{๕๐} เช่นเดียวกับ การปรับเนื้อหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ให้เข้ากับสมัยสมัย วิชาประวัติศาสตร์ถูกจัดให้อยู่ใน “กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม” ความน่าสนใจของการจัดเนื้อหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สังคมร่วมสมัย คือ การเชื่อมโยงการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไปสู่การเรียนรู้สาขาวิชาอื่นๆ หรือที่เรียกว่า “การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ” ตามหลักการที่ว่านักเรียนสามารถเรียนรู้วิชาที่หลากหลายไปพร้อมกัน ด้วยการเรียนรู้ และการค้นคว้าด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะ

ในสังคมร่วมสมัย กระแสวัฒนธรรมตะวันตกจากโลกอุตสาหกรรมไทยจนขาดเอกภาพทางวัฒนธรรม สมัยวัตถุนิยมครอบงำจิตใจ ยุคสมัยการใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหา ภาวะสังคมล้มเหลว ขาดความสมานฉันท์ ขาดศีลธรรม จรรยา ฯลฯ สังคมไทยเริ่มทบทวนบทบาทของประวัติศาสตร์อีกครั้ง การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์มุ่งความสนใจไปยังประวัติศาสตร์บุคคลซึ่งถือเป็นต้นแบบของแนวทางประเพณีที่ชาวไทยพึงปฏิบัติ จะเห็นว่า การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ระดับประถมศึกษา มุ่งปลูกฝังความจงรักภักดีกับพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ปัจจุบันอย่างมาก นอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงไปสู่ประวัติศาสตร์วีรบุรุษ เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ถูกบรรจุเป็นบุคคลสำคัญในแบบเรียน ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลายเป็นตัวแทนการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ประเด็นอื่น ยกตัวอย่างเช่น เหตุการณ์เสียกรุงครั้งแรก การกอบกู้เอกราช การขยายอาณาจักร และการปรับปรุงการปกครอง อย่างไรก็ตาม ความสนใจการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ กลับอยู่นอกชั้นเรียน เห็นได้ว่า ประวัติศาสตร์ถูกกล่าวขวัญถึงอย่างมาก เมื่อภาพยนตร์เรื่องสุริโยไท ออกฉาย พ.ศ. ๒๕๔๔ และภาพยนตร์ภาคต่อเรื่องนี้ เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งเข้าฉายไปแล้ว ๒ ภาค ได้แก่ ภาคตัวประกันหงสา และประกาศอิสรภาพ ใน พ.ศ. ๒๕๕๐ ก็ได้รับความสนใจอย่างมากเช่นกัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ตั้งแต่สังคมไทยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ จนถึงสังคมร่วมสมัย การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนเท่าที่ควร ประวัติศาสตร์เป็นเพียงวิชาหนึ่งที่ชาวไทยต้องเรียนรู้เพื่อให้รู้รากเหง้าวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์กลายเป็นเครื่องหมายแสดงเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรมของ

^{๕๐} กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), ๑.

ชาติ การควบคุมเนื้อหาการเรียนรู้อัตนศาสตร์โดยรัฐทำให้กรอบการเรียนรู้อัตนศาสตร์อยู่ในวงแคบ^{๕๙} เนื้อหาอันเกี่ยวเฉพาะประวัติศาสตร์ราชวงศ์โดยมีพระราชพงศาวดารเป็นแม่แบบจัดการเรียนรู้อัตนศาสตร์ ส่วนแรงกระตุ้นให้เกิดความสนใจเรียนรู้อัตนศาสตร์กลับอยู่นอกชั้นเรียน ความสนใจเรียนรู้อัตนศาสตร์ขึ้นอยู่กับบริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมที่ผันแปรตามยุคสมัย อย่างไรก็ตาม หัวใจของการเรียนรู้อัตนศาสตร์ของไทย คือ ประวัติศาสตร์วีรบุรุษ วีรบุรุษผู้ปกป้องเอกราช ผู้สร้างความเป็นเอกราช จรรโลงพระศาสนาให้อยู่คู่เมืองไทยตลอดมา และวีรบุรุษผู้โดดเด่นที่สุดในแบบเรียนประวัติศาตร์ และพระราชพงศาวดารของไทย คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๓. สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนประวัติศาตร์ไทย

เมื่อสยามไทยจัดการศึกษาตามอย่างตะวันตก ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ พงศาวดาร เป็นส่วนหนึ่งของวิชาอ่านภาษาไทย พงศาวดารเป็นบันทึกของกษัตริย์ การอ่านหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาซึ่งประกอบไปด้วยเรื่องราวกษัตริย์ทั้ง ๓๔ พระองค์ จึงเป็นการกำหนดขอบเขตของการอ่านที่กว้างมากพอสมควร อย่างไรก็ตาม เนื้อหาหลักของพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา คือ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยกตัวอย่างเช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พระราชพงศาวดารฉบับมาตรฐานฉบับแรกที่แต่งขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ถือเป็นพระราชพงศาวดารต้นแบบการชำระพระราชพงศาวดารฉบับต่อมานั้น มีเนื้อหาเฉพาะรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ถึงร้อยละ ๒๔.๖๘ และหากนับตั้งแต่ปรากฏพระนามสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ปรากฏในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (ครั้งที่ ๒) จนถึงรัชกาล คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๐๙^{๕๖}

^{๕๙} ผู้ศึกษาเชื่อว่า อำนาจในการสืบทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์ มีนัยเรื่องอำนาจแฝงอยู่ การปลูกฝังความคิดทางประวัติศาสตร์โดยมีวีรกษัตริย์เป็นผู้นำ จะสร้างสำนึกการยอมรับอำนาจของชนชั้นนำตามระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตย หรือระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

^{๕๖} พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มีทั้งสิ้น ๒๓๙ หน้า เริ่มรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรจนจบรัชกาลมีทั้งสิ้น ๕๙ หน้า คิดเป็น ร้อยละ ๒๔.๖๘ นับแต่เอ่ยพระนามสมเด็จพระนเรศวรจนจบความมีทั้งสิ้น ๑๐๓ หน้า คิดเป็น ร้อยละ ๔๓.๐๙ ยกตัวอย่างจาก "พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)," ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก, เล่ม ๓ (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), ๒๕๙-๓๐๓.

สำหรับหนังสือพงศาวดารที่กำหนดให้นักเรียนอ่านตามหลักสูตรการศึกษามูลสามัญ พ.ศ. ๒๔๓๕ นั้น กำหนดให้อ่านพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิสดาร ๒ เล่ม หรือที่เรียกว่า พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระพนรัตน์ หรือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล หรือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรพระองค์ใหม่ (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) ชำระขึ้น พ.ศ. ๒๓๕๐ กลายเป็นพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับต้นแบบที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพใช้ในการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ และตีพิมพ์ในประชุมพงศาวดาร เมื่อศึกษาพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิสดาร เล่ม ๑ จะทราบว่า รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีเนื้อหาตลอดรัชกาล คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๙๕ และหากนับตั้งแต่ปรากฏพระนามในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (ครั้งที่ ๒) จนถึงรัชกาล คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๒๐^{๕๓} เหล่านี้ได้สะท้อนให้ทราบว่าหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิสดาร เล่ม ๑ มีเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรเป็นประเด็นการเรียนรู้หลัก

๓.๑ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวิชาอ่านพงศาวดาร พ.ศ. ๒๔๓๕

เมื่อก้าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เชื่อว่าเรื่องราวของพระองค์เป็นที่เล่าขานมาแต่ครั้งกรุงเก่า และทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ยิ่งขึ้น เมื่อมีการชำระพงศาวดารในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ด้วยการสร้างจากนาฏวรรณกรรมจนกลายเป็นงานวรรณกรรมที่มีชีวิตชีวา มีวาทศิลป์ ให้แง่คิด ช้อเตือนใจ จดจำได้ง่าย

สำหรับวิชาอ่านพงศาวดาร กำหนดให้อ่านหนังสือพงศาวดารสองเล่มหลัก ได้แก่ พระราชพงศาวดารสยาม และพงศาวดารพิสดาร ๒ เล่ม^{๕๔} แต่เมื่อพิจารณาจะทราบว่าเนื้อความเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิสดาร เล่ม ๑ ให้ความสมบูรณ์ที่สุด และเมื่อพิจารณาเนื้อความในพระราชพงศาวดาร พบว่า มีประเด็นที่โดดเด่น

^{๕๓} พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล มีจำนวน ๔๒๑ หน้า เฉพาะรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร มี ๘๖ หน้า คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๙๕ หากนับตั้งแต่เริ่มปรากฏพระนามในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (ครั้งที่ ๒) จำนวน ๑๔๔ หน้า คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๒๐ รายละเอียดใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : โฆสิต, ๒๕๒๙), ๗๖-๒๐๘.

^{๕๔} พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิสดาร หรือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับ ๒ เล่ม หรือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล หรือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระพนรัตน์ จัดพิมพ์เป็นสองเล่ม พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๐๗ พิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ. ๒๔๓๔ ต่อมาพิมพ์เป็น ๓ เล่มเพื่อใช้เป็นแบบเรียนกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ พ.ศ. ๒๔๔๔

ได้แก่ การประกาศอิสรภาพ สงครามยุทธหัตถี การพิธีปฐมกรรมนักพระสังฆาพระยาละแวก และการยกทัพตีกรุงหงสาวดี ประเด็นเหล่านี้ มีเนื้อความพอสังเขป ดังนี้

๓.๑.๑ การประกาศอิสรภาพ

ศักราช ๙๒๖ (พ.ศ. ๒๑๐๗) พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองสวรรคต มังเอียงราชบุตรเสวยราชสมบัติเป็นพระเจ้าหงสาวดีพระองค์ใหม่ ฝ่ายเมืองรุมเมืองคังแข็งเมือง ชาวแฉ่งมาถึงสมเด็จพระนเรศวรให้ไปช่วยการศึกษา คราวนั้นพระเจ้าหงสาวดีตรัสให้พระนเรศวร พระมหาอุปราช^{**} และพระสังขทัต ยกไปเอาเมืองรุมเมืองคัง ทัพพระมหาอุปราชและทัพพระสังขทัตต้องล่าถอย ส่วนทัพสมเด็จพระนเรศวรมีชัยสามารถตีเมืองจับเจ้าเมืองรุมเมืองคังถวายพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีจึงพระราชทานรางวัลจำนวนมาก

สมเด็จพระนเรศวรประกอบไปด้วยปัญญาหลักแหลม ทั้งการสงครามก็องอาจกล้าหาญ พระเจ้ากรุงหงสาวดีเกรงจะเป็นเสี้ยนหนามต่อกรุงหงสาวดี จึงคิดกลอุบาย ส่งพระราชสาส์นไปถึงพระนเรศวรว่า เมืองอังวะเป็นกบฏ เชิญพระนเรศวรยกทัพมาช่วยสงคราม สมเด็จพระนเรศวรทราบดังนั้นสำคัญว่าจริง เสด็จยกทัพไปถึงเมืองแครง พระเจ้าหงสาวดีจัดกองทัพมื่นหนึ่งข่มไว้แล้วตรัสให้พระยาเกียรติพระยารามลงไปรับ แล้วยกทัพตีชนาบทหลัง จับพระนเรศวรประหารชีวิตให้จงได้ พระยาเกียรติพระยารามแจ้งการทั้งปวงแก่พระมหาเถรคันฉ่องพระอาจารย์ พระมหาเถรคันฉ่องจึงแจ้งแก่สมเด็จพระนเรศวรว่าพระเจ้าหงสาวดีคิดประทุษร้ายต่อพระองค์ สมเด็จพระนเรศวรตรัสแก่แม่ทัพนายกองทั้งปวงว่า ความผิดเราหามิได้ ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดทำร้ายต่อเราก่อนนั้น อันแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา กับแผ่นดินหงสาวดี ขาดทางพระราชไมตรีกัน แล้วพระหัตถ์ก็ทรงสุวรรณภิงคารหลังอุทกธาราเหนือพื้นสุธาตล ออกพระโขนงสู้รบประกาศแก่เทพเจ้าทั้งหลาย ความว่า

...เทพเจ้าทั้งหลายอันมีมหิทธิฤทธิ์แลทิพจักขุทิพโสด ซึ่งสถิตอยู่ทุกทิศานุทิศ จงเป็นทิพญาณ ด้วยพระเจ้าหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่โดยคลองสุจริตมิตรภาพชดช้อยประเพณีเสียประเพณีเสีย

^{**} ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสังเขป (หลวงประเสริฐอักษรนิติ์) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) พระราชพงศาวดารต้นแบบการชำระพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เรียกพระนาม "พระมหาอุปราช" เช่นเดียวกับพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เรียกพระนามว่า "พระมหาอุปราช" ส่วนพระนาม "พระมหาอุปราช" ปรากฏใน คำให้การชาวกรุงเก่า ผู้ศึกษาเชื่อว่า การเรียกพระนาม พระมหาอุปราชหรือพระมหาอุปราช ขึ้นกับการตัดสินใจของผู้นิพนธ์ประวัติศาสตร์หรือผู้ผลิตสื่อบันเทิงรูปแบบต่างๆ ดังจะเห็นได้ว่าวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ใช้พระนามทั้งสองพระนาม เพื่อคงพระนามจากนิพนธ์หรือสื่อต้นแบบการถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สามัคคีธรรม ประพฤติพาลทุจริต คิดจะทำอันตรายแก่เรา ตั้งแต่นี้ไปกรุงพระมหานครศรีอยุธยา กับหงสาวดีมิได้เป็นสุวรรณปรูห์เดียวกันหนึ่งก่อน ชาติจากกันแต่นี้ไปปราบเท่ากัลปาวสาน^{๕๖}

สมเด็จพระนเรศวรจึงเสด็จยกทัพออกจากเมืองแครง กวาดต้อนครัวมอญได้ประมาณ หมื่นเศษ ครั้นถึงฝั่งแม่น้ำสะโตง พระเจ้าหงสาวดีให้พระมหาอุปราชาดูพลแสนหนึ่ง มีสุระกรรมมาเป็นกองทัพหน้าตามมาถึงอีกฝั่งแม่น้ำ สมเด็จพระนเรศวรทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็ทรงพระแสงปืนนกลั่นยาวเก้าศอก ยิงไปต้องสุระกรรมตายตกคอช้าง รั้วพลมอญเห็นก็อัศจรรย์ เกรงกลัวพระเดชานุภาพ และพระมหาอุปราชามีอาจจะตามทัน สมเด็จพระนเรศวรยกทัพมาทางเมืองกาญจนบุรี ถึงกรุงศรีอยุธยา^{๕๗}

๓.๑.๒ สงครามยุทธหัตถี

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพ พระเจ้าหงสาวดีทรงคิดอาฆาตจะปราบกรุงศรีอยุธยาให้จงได้ สงครามระหว่างกรุงหงสาวดีกับกรุงศรีอยุธยาจึงเกิดขึ้นอีกหลายครั้ง แต่กรุงหงสาวดีมิอาจมีชัยเหนือกรุงศรีอยุธยา ศักราช ๙๔๐ (พ.ศ. ๒๑๒๑) สมเด็จพระมหาธรรมราชาเสด็จสวรรคต สมเด็จพระนเรศวร พระชันษา ๓๕ พรรษา เสวยราชสมบัติ มีพระดำรัสจะยกทัพไปเมืองละแวก แต่ทัพพระมหาอุปราชพระเจ้าเชียงใหม่ ยกมาถึงกาญจนบุรีแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทราบดีดังนั้น ก็ดำรัสว่า “เราเทียบช้างม้ารั้วพลจะยกไปเอาเมืองละแวก บัดนี้ทัพหงสาวดียกมาอีกเล่า จำจะยกออกไปสนุกกับมอญเสียก่อน”^{๕๘} ครั้นได้ศุภมฤตมหาราชวิชัยฤกษ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ประทับขนานหน้าพลับพลาชัยป่าโมก เพลาสิบท่มทรงสุบินนิมิตว่า น้านองท่วมปามาฝ่ายปราจีนทิศ เสด็จลุยน้ำพิบมหาภูมิธวัชใหญ่ ได้ลับประยุทธ สมเด็จพระนเรศวรประหารภูมิธวัชตาย พระโหราธิบดีทำนายว่า สึกครั้งนี้ใหญ่หลวงจะได้รบพุ่งถึงซึ่งมหายุทธ แต่ทว่าพระองค์มีชัยลุยไล่ประหารปัจจามิตรข้าศึก

การศึกคราวนั้น เมื่อทัพกรุงศรีอยุธยาแตกฉานถอยร่นกลับมา สมเด็จพระนเรศวรตรัสให้ จมื่นทิพเสนา จมื่นราชามาตย์เอาม้าเร็วขึ้นไปประกาศแก่นายทัพนายกองทั้งปวงให้ถอยทัพ ฝ่ายทัพพม่าเห็นทัพกรุงศรีอยุธยามิได้ตั้งรับ ยังมีใจกำเริบไล่ทัพกรุงศรีอยุธยามิเป็นชบวน สมเด็จพระนเรศวรเสด็จทรงเจ้าพระยาไชยยานุภาพเป็นพระคชาธาร สมเด็จพระเอกาทศรถ เสด็จทรงเจ้าพระยาปราบไตรจักร ครั้นเจ้าพระยาไชยยานุภาพ เจ้าพระยาปราบไตรจักรได้ยินเสียงพล และ

^{๕๖} พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล, ๑๐๖-๑๐๗.

^{๕๗} รายละเอียดใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล, ๑๐๖-๑๐๗.

^{๕๘} พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล, ๑๐๖.

เสียงฆ้องกลองตึกดังอีกทีก็ พระคชาธารทั้งสองตกน้ำมันก็ออกเล่นโลโจมแทงตะลุมบอนพม่าล้มตายเกลื่อนกลาด ช้างม้าเข้าศึกได้กลิ่นน้ำมันพระคชาธารก็หกหันปะทะกันอลม่าน ฝุ่นคลุ้งตลบมิดเป็นหมอกมัว สมเด็จพระนเรศวรจึงประกาศแก่เทพดาทั้งปวงว่า “ให้บังเกิดมาในประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุงบวรพระพุทธศาสนา ไฉนจึงมีช่วยให้สว่างเห็นข้าศึกเล่า”^{๕๙}

พอเอ๋ยพระโอรสรู้ลมก็พัดฝุ่นควันหมอกมิดนั้นจางไป ทอดพระเนตรเห็นช้างเศวตฉัตรสิบสองช้าง ครั้นเหลือบไปทศวาพระหัตถ์เห็นช้างเศวตฉัตรช้างหนึ่ง ยืนอยู่ ณ ฉายาไม้ช้อยมีเครื่องสูงแลทหารหน้าช้างมาก ก็เข้าพระทัยว่าเป็นช้างพระมหาอุปราชา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ก็ขับพระคชาธารตรงเข้าไป ทหารหน้าช้างเข้าศึกกระดมปืนยิง มิได้ต้องพระองค์แลพระคชาธาร สมเด็จพระนเรศวรจึงตรัสเรียกด้วยสุรเสียงอันดังว่า “พระเจ้าที่เราจะยืนข้างอยู่ใยในร่มไม้เล่า เชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกัน ให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด ภายหน้าไปไม่มีพระเจ้าแผ่นดินที่จะได้ยุทธหัตถีแล้ว”^{๖๐}

พระมหาอุปราชาได้ฟังดังนั้น ก็ละอายพระทัย ป้ายพระคชาธารออกมารับ เจ้าพระยาไชยานุภาพคลั่งน้ำมันเสียที พลายพักอได้ล่างแบกรุน พระมหาอุปราชาจ้วงฟันด้วยพระแสงขจรจ้าว สมเด็จพระนเรศวรเบี่ยงพระมารับ พระแสงขจรมิต้องพระองค์ เจ้าพระยาไชยานุภาพสะบัดได้ล่างถนัด พลายพักอเปลื้องเบนไป สมเด็จพระนเรศวรได้ที่จ้วงฟันด้วยพระแสงพลพ่าย ต้องพระอังก์สาเบื่องขวาพระมหาอุปราชา ตลอลดลงมาจนประจิมูราประเทศขบลงกับคอช้าง แลนายมหาอนุภาพควาญพระคชาธารของพระนเรศวรต้องปืนเข้าศึกตาย เจ้าพระยาปราบไตรจักรพระคชาธาร สมเด็จพระเอกาทศรถ ก็เข้าชนช้างด้วยพลายพักอเนียง ช้างมาจจาอะไร สมเด็จพระเอกาทศรถจ้วงฟันด้วยพระแสงขจรจ้าว ต้องคอมาจจาอะไรขาดตายไปกับคอช้าง หมื่นภักดีศวรรกลางช้างสมเด็จพระเอกาทศรถนั้น ต้องปืนเข้าศึกตาย ขณะเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ทำการยุทธหัตถีมียชัยชนะเหนือมหาอุปราชาแลมาจจาอะไรแล้ว สมเด็จพระนเรศวรตรัสให้ก่อพระเจดีย์ฐานสวมพระศพพระมหาอุปราชาไว้ตำบลตะพังตรู^{๖๑}

๓.๑.๓ การพิธีปฐมกรรมนักพระสัตตภาพระยาละแวก

ครั้นสมเด็จพระนเรศวรเสวยราชสมบัติ ศักราช ๙๔๐ (พ.ศ. ๒๑๒๑) ตรัสแก่มุขมนตรีว่า แผ่นดินกรุงกัมพูชานั้นผู้ใดครองราชย์สมบัติจิดมักเป็นสันดานพาลทุจริต เหมือนพระยาละแวกบิดานักพระสุโทนักพระสุทัน เมื่อศึกกรุงหงสาวดียกมาคราวแรก สมเด็จพระมหาจักรพรรดิผ่าน

^{๕๙} พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล, ๑๔๔.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, ๑๔๕.

^{๖๑} รายละเอียดใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล, ๑๓๔-๑๔๕.

แผ่นดินใหม่นั้น พระยาละแวกก็ยกทัพเข้ามาซ้ำเติม กวาดเอาครัวปราจีน จนสมเด็จพระมาจักรพรรดิต้องเสด็จไปปราบจึงถวายนักพระสุโทนักพระสุทันราชบุตร แล้วนักพระสัถยาจัดทัพเข้ามาตี ฆ่าบิดานักพระสุโทนักพระสุทัน ครองราชสมบัติกรุงกัมพูชาธิบดีเป็นพระยาละแวก ครั้นแผ่นดินพระมหารัชมหาราชก็ยกทัพมาถึงวัดสามพิหาร กรุงศรีอยุธยา มีศึกหงสาวดีมาตีพระนคร ครั้งใดก็มีแต่ยกทัพมาพลอยซ้ำตี กวาดต้อนชาวพระนครไปทุกครั้ง แล้วตั้งทูตานุทูตมาขอเป็นพระราชไมตรี สมเด็จพระมหารัชมหาราชก็ได้มีพระทัยอาฆาต เพื่อมิให้เสียพระราชไมตรีจนเป็นเขตแดนปึกเสาศิลาจารึก

ครั้นพระเจ้าเชียงใหม่ยกทัพมา พระยาละแวกให้พระศรีสุพรรณมาธิราชพระอนุชาเข้ามาช่วยงานพระราชสงคราม กลับมิได้มีสติสัมปชัญญะดูหนึ่งสิ่งคาละชาติโปดก ฝ่ายพระยาละแวกก็ปราศจากวิจารณ์ปัญญา มีพาลทุจริตในสันดานละสุจริตธรรม ยกทัพมาตีชายพระนคร ประพฤติเยี่ยงเสี้ยนหนามยอกอก จึงตรัสว่าจะยกทัพไปแก้แค้นเอาโลหิตพระยาละแวกล้างบาทเสียให้จงได้

ศักราช ๙๔๓ (พ.ศ. ๒๑๒๔) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ยกทัพหลวงเสด็จไปเมืองละแวก การศึกครั้งนั้นชาวเมืองกัมพูชาธิบดีรบพุ่งป้องกันเมืองเป็นสามารรถ ล้อมเมืองได้สามเดือนเศษ ไพร่พลในกองทัพหลวงขัดสนเสบียง สมเด็จพระนเรศวรก็เลิกทัพกลับไปยังพระนคร ตรัสให้นำรุ่งข้างม้ารี้พลไว้ปีหน้าจะยกไปเอากรุงกัมพูชาธิบดีให้จงได้ ครั้นศักราช ๙๔๕ (พ.ศ. ๒๑๒๖) สมเด็จพระนเรศวรรับสั่งให้เกณฑ์ทัพเตรียมไว้ กำหนดเดือนอ้ายจะยกไปตีกรุงกัมพูชาธิบดี ฝ่ายพระยาละแวกแต่งคนมาสอดแนมราชการกรุงศรีอยุธยา ทราบข่าวศึกก็ให้จัดแจงแต่งการพระนครเป็นสามารรถ เมืองรายทางค่ายคูหอรบที่ปรักหักพังนั้นก็ซ่อมแซมมั่นคงทุกเมือง การสงครามครั้งนั้นทั้งกรุงศรีอยุธยาและกรุงกัมพูชาธิบดีต่างรบพุ่งอย่างสามารรถ ถึงเดือนห้า ศักราช ๙๔๖ (พ.ศ. ๒๑๒๗) ประตุเมืองพังลง ทหารไทยกรูเข้าเมือง ไส้ฆ่าฟันเขมรล้มตายเป็นอันมาก เขมรกองชั้นทั้งสองชั้น มิได้รบทั้งเครื่องศัตราวุธ หนีกระจัดกระจาย พระราชบุตรก็หนีไปด้วยจับได้พระยาละแวกกับพระศรีสุพรรณมาธิราชแลญาติประยูรวงศ์สนมกรมใน ท้าวพระยาพระเชมรครอบครัวพลเมืองเป็นอันมาก พลทหารก็คุมพระยาละแวกพันธนาการมาถวาย สมเด็จพระนเรศวรแย้มพระโอษฐ์ ตรัสถามพระยาละแวกว่า

ท่านเป็นกษัตริย์ชาติตยราชดำรงแผ่นดินกรุงกัมพูชาธิบดีมีกูรารัฐเป็นแคว้นแคว้นขันทเสมา ฝ่ายกรุงพระมหานครศรีอยุธยา ก็มีประจันตชนบทเป็นแคว้นแคว้น แลสองพระนครนี้เป็นราชอาณาจักรใหญ่ ถ้าจะใคร่ได้สมบัติพระนครศรีอยุธยาแผ่เสมาอาณาเขตให้กว้างขวาง เหตุไฉนจึงมิยกเป็นพยุหโยธาไปกระทำสงครามให้ต้องตามท่านองชัตตยราชธนยุทธ อันเป็นที่บันเทิงราชหฤทัยกษัตริราช

ราชแกก่อน จึงคอยแต่ว่าศึกกรุงหงสาวดี มาตีตีพันพระนครศรีอยุธยาครั้งใด ก็มีแต่ยกพลไปพลอย
ข้าเดิมตีเอาเมืองชนบทประเทศ กวาดต้อนอพยพมาเมืองทุกครั้ง ทำตุ๊กกาอันมาลอบฟ้องสถณ
ปักษานั้น ควรด้วยราชประเพณีแล้วหรือประการใด ครั้นนี้ท่านถึงซึ่งเราปราชัยแก่เราแล้วจะคิดฉัน
ใดเล่า ให้ว่าไปตามสัจตามจริงจะได้เป็นเยี่ยงอย่างกษัตริย์ไปภายหน้า”^{๖๒}

พระยาละแวกกราบถวายบังคมแล้วทูลว่า “...ข้าพระองค์เป็นคนโลกเจตนาไม่ได้
กระทำสงครามตามราชประเพณีกษัตริย์ไปลักลอบกระทำเสี้ยนหนามแก่
พระนครศรีอยุธยานั้น โทษผิดถึงตาย ถ้าพระองค์พระราชทานชีวิตไว้ กรุงกัมพูชาธิบดีจะ
ได้เป็นข้าขันตเสมากรุงเทพมหานคร ถ้ามีเสียงก็จะกัมหน้าตาย”^{๖๓} สมเด็จพระนเรศวรได้ฟัง
คำพระยาละแวกจึงตรัสว่า “เราได้ออกกวาดไ้แล้ว ถ้ามีชัยแก่ท่าน เราจะทำพิธีปฐมกรรม
เอาโลหิตท่านล้างบาปเสียให้จงได้ ท่านอย่าอาลัยแก่ชีวิตเลย จงตั้งหน้าหาชอบในปรโลกนั้น
เถิด บุตรภรรยาญาติประยูรวงศ์ท่านเราจะเลี้ยงไว้ให้มีความสุขดังแต่ก่อน”^{๖๔}

ตรัสดังนั้น ก็มีพระราชบริหารแก่มุขมนตรี ให้ตั้งการพิธีปฐมกรรมโดยศาสตร์ พระ
โหราธิบดีชี้พ้อพราหมณ์ ก็จัดแจงการนั้นเสร็จ เชิญสมเด็จพระนเรศวรเสด็จขึ้นบนเกย เจ้าพนักงาน
องครักษ์เอาตัวพระยาละแวกเข้าได้เกย “ตัดเอาศีรษะเอาธาตุทองรองโลหิตขึ้นไปชำระ
พระบาทสมเด็จพระนเรศวร”^{๖๕} พระโหราธิบดีลั่นฆ้องชัย ชีพ้อพราหมณ์เป่าสังข์ประโคม
ดุริยดนตรี ถวายมูรธาภิเศกทรงอาเศียรพาทโดยศาสตร์ พิธีเสร็จเข้าพลับพลา”^{๖๖}

๓.๑.๔ การยกทัพตีกรุงหงสาวดี

ครั้นสมเด็จพระนเรศวรได้เมืองตะนาว เมืองมะริด เมืองทวาย เมืองเชียงใหม่ และจัด
ทัพปราบกรุงกัมพูชาธิบดีเรียบร้อยแล้ว สมเด็จพระนเรศวรตรัสให้จัดทัพจะยกไปตีเมืองหงสาวดี
(พ.ศ. ๒๑๒๙) หัวเมืองทั้งปวงต่างเกรงพระเดชานุภาพแต่งหนังสือแลเครื่องราชบรรณาการมา
ถวาย ครั้นนั้น พระเจ้าตองอูคิดกับพระมหาเถรเสียมเพรียมมยุหยังเมืองเมาะตะมะแลหัวเมืองคิด
กบฏ พร้อมทั้งบำรุงช้างม้ารีพล หากได้ชาวทัพกรุงศรีอยุธยาล่วงแดนมาเมืองใด ให้เร่งยกพลไป
เมืองหงสาวดี ทำที่ว่าจะช่วยการศึกษาให้ไว้ใจแล้ว เข้าปลอมปล้นเอาเมืองหงสาวดีเชิญสมเด็จพระ

^{๖๒} พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล, ๑๖๘-๑๖๙.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, ๑๖๙.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๖} รายละเอียดใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล, ๑๓๕-๑๓๖.

เจ้าหญิงสาวดี แลกवादครัวอพยพไพร่พลเมืองข้าวปลาอาหารมาเมืองตองอูให้สิ้น ถึงแม้ว่าทัพสมเด็จพระนเรศวรจะยกมาติดตามถึงเมืองตองอู เมื่อเราตัดเสบียงอาหารเสียสิ้นแล้ว ก็จะไม่เลิกทัพกลับไปเอง

ฝ่ายไทยเสียเวลาปราบกบฏเมืองมอญ จนกระทั่งสมเด็จพระนเรศวรเสด็จขึ้นบกถึงเมืองกาญจนบุรี เจ้าเมืองเมาะตะมะแจ้งข่าวการศึกษากรุงหงสาวดี แลเมืองตองอู คราวนั้นพระเจ้าหงสาวดีทรงพระประชวร บอกไปถึงพระเจ้าตองอูให้ยกทัพมาช่วยราชการ เมื่อพระเจ้าหงสาวดีทราบข่าวว่าเสียเมืองเมาะตะมะแล้ว พระยาตองอูก็เข้าเมืองหงสาวดี ให้เผาค่ายบ้านเรือนทั้งปวงแล้ว พาพระเจ้าหงสาวดีไปยังเมืองตองอู

เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เสด็จถึงกรุงหงสาวดี ทอดพระเนตรเห็นกรุงหงสาวดีเป็นเมืองร้าง มีพระราชโองการแก่พระยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวงว่า จะยกทัพหลวงเสด็จไปเมืองตองอู ส่วนพระยาตองอูแต่งทูตถือหนังสือพร้อมพระอัครมรงค์เพชรสามยอดของพระเจ้าหงสาวดีมาถวาย พระเจ้าตองอูยังแต่งราชสาส์นส่งเครื่องราชบรรณาการมาถวายอีกครั้ง ขอให้สมเด็จพระนเรศวรตั้งทัพหลวง ณ ที่เสด็จถึงนั้น เหตุเพราะแต่งการป้องกันเมืองยังมีเสร็จ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์มีพระราชโองการส่งทูตนั้นคืนไปยังเมืองตองอู ถ้าพระยาตองอูมิได้เสียสัจจะให้แต่งทัพพระยาผู้ใหญ่ออกมา แต่ก็มีได้ส่งทูตกลับมาแต่อย่างใด สมเด็จพระนเรศวรจึงให้ตั้งค่ายล้อมเมืองตองอู ชาวเมืองตองอูป้องกันเมืองเป็นสามารรถ ล้อมเมืองตองอูถึง ๓ เดือน ไพร่พลกรุงศรีอยุธยาอดอยาก ล้มตายเป็นจำนวนมากเพราะขาดเสบียง อีกทั้งใกล้ถึงฤดูฝน จึงยกทัพหลวงกลับกรุงศรีอยุธยา^{๒๔}

ประเด็นการรับรู้ทั้ง ๔ ประเด็นถือเป็นประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรที่มีความโดดเด่น และได้รับการส่งผ่านการเรียนรู้ประเด็นเหล่านี้ ผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาเชื่อว่า ประเด็นการรับรู้ทั้ง ๔ ประเด็น ทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย ทั้งในสมัยเริ่มจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบเรื่อยมาจนถึงสังคมร่วมสมัย แม้บางช่วงบางสมัยจะขาดบางประเด็นไปบ้าง แต่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังวนเวียนอยู่กับประเด็นการรับรู้ ๔ ประเด็นนี้

^{๒๔} รายละเอียดใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล. ๑๗๖-๑๙๔.

๓.๒ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในวิชาพงศาวดาร

การประกาศให้วิชาพงศาวดารเป็นวิชาที่เรียนควบคู่กับวิชาภูมิศาสตร์ ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ ส่งผลให้การเรียนรู้ประวัติศาสตร์มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ประวัติศาสตร์ระดับประถมศึกษา เรียกว่า “วิชาความรู้เรื่องเมืองไทย” ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนกลางเรียกว่า “วิชาภูมิศาสตร์กับพงศาวดาร” สำหรับพระราชพงศาวดารที่ใช้สำหรับการเรียนรู้นั้น ระดับประถมศึกษา ใช้ “พงศาวดารโดยย่อของชาติไทย” ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนกลางใช้ “พงศาวดารสยาม” เป็นแบบเรียน ส่วนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเรียนพงศาวดารโลก

พระราชพงศาวดารโดยย่อของชาติไทย ที่ใช้เป็นแบบเรียนระดับประถมศึกษานั้น เชื่อว่า ให้อำนาจพระปรมาภิไธยในรศ ซึ่งแต่งตั้งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มากกว่าจะใช้ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (จดหมายเหตุรายปี) เพราะเนื้อความไม่บริบูรณ์ เริ่มความตั้งแต่แรกสถาปนาพระพุทธเจ้าแห่งเชิง จุลศักราช ๖๘๖ (พ.ศ. ๑๘๖๗) จบความรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ศักราช ๙๖๖ (พ.ศ. ๒๑๔๗) อย่างไรก็ตาม พระราชพงศาวดารสังเขป ฉบับกรมพระปรมาภิไธยในรศ แต่งขึ้นนั้น มีรูปแบบการแต่งเหมือนฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ แต่เพิ่มความกล่าวถึงที่มาของกรุงศรีอยุธยา เนื้อความเริ่มตั้งแต่แรกสถาปนาอาณาจักรจนความแผ่นดินกรมขุนอนุรักษมนตรี

สำหรับเนื้อความรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระราชพงศาวดารสังเขป ฉบับกรมพระปรมาภิไธยในรศ ปรากฏความ ดังนี้

ศักราช ๙๑๘ (พ.ศ. ๒๐๙๙) กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีจึงราชาภิเษกสมเด็จพระมหาธรรมราชาขึ้นครองราชย์สมบัติกรุงศรีอยุธยา แล้วนำพระมหินทราราช กลับไปยังกรุงหงสาวดี สมเด็จพระมหาธรรมราชา ครองราชย์สมบัติ เมื่อพระชนม์ได้ ๕๔ พรรษา มีพระราชบุตร ๒ พระองค์ คือ พระนเรศวร และพระเอกาทศรถ สมเด็จพระมหาธรรมราชาโปรดฯ ให้พระนเรศวรไปครองเมืองพิษณุโลก คราวนั้นพระยาละแวกยกทัพมาตีพระนครหลายครั้งแต่ต้องพ่ายกลับไป เมื่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองสวรรคต พระมหาอุปราชาราชบุตรได้ครองราชย์สมบัติได้ ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาหลายครั้งแต่ต้องพ่ายกลับไปทุกครั้ง

ศักราช ๙๔๐ (พ.ศ. ๒๑๒๑) สมเด็จพระมหาธรรมราชาสวรรคต พระชนม์ได้ ๗๖ พรรษา อยู่ในราชสมบัติ ๓๕ ปี สมเด็จพระนเรศวรตั้งให้สมเด็จพระเอกาทศรถเป็นพระมหาอุปราชามีพระราชอาญาสิทธิ์เสมอกัน ต่อมาพระเจ้ากรุงหงสาวดีให้พระมหาอุปราชายกทัพมาทำสงครามยุทธหัตถี พระมหาอุปราชาลิ้นพระชนม์กับคอช้าง แล้วสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระ

เอกาทศรถไปตีเมืองละแวกถึง ๒ ครั้ง ครั้งหลังจับพระยาละแวกมาทำพิธีปฐมกรรมประหารชีวิตแล้วเสด็จไปตีเมืองหงสาวดี จนถึงเมืองตองอู แต่ขาดเสบียงต้องล่าทัพกลับพระนคร ประกอบกับเมืองเชียงใหม่เกิดความจลาจล สมเด็จพระนเรศวรจึงโปรดฯ ให้สมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จไประงับเหตุ แล้วเสด็จยกไปตีเมืองอังวะ เดินทางไปทางเมืองเชียงใหม่ ครั้น ศักราช ๙๕๕ (พ.ศ. ๒๑๓๖) สมเด็จพระนเรศวรทรงพระประชวร พระโรคปัจจุบัน เสด็จสวรรคต ณ เมืองห้างหลวง พระชนม์ได้ ๕๐ พรรษา ครองราชย์สมบัติ ๑๕ ปี^{๖๔}

เนื้อความข้างต้น ทำให้ทราบว่า ประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยังคงประเด็นหลักไว้ ได้แก่ สงครามยุทธหัตถี การพิธีปฐมกรรมพระยาละแวก และการยกทัพตีกรุงหงสาวดี ส่วนวิชาภูมิศาสตร์กับพงศาวดาร ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนกลาง ใช้พงศาวดารพิสดารเป็นแบบในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ซึ่งกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ จัดพิมพ์เพื่อใช้เป็นแบบเรียน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๔^{๖๕} ส่วนเนื้อความและประเด็นการรับรู้ที่คุ้นเคยไว้เช่นเดียวกับที่อธิบายไว้ในประเด็นการศึกษาก่อนหน้านี้

นอกจากนี้ กรมศึกษาธิการยังจัดให้มีการอ่าน “หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ ตะเลงพ่าย” ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (พิมพ์ครั้งแรก ในนามกรมศึกษาธิการ พ.ศ.

^{๖๔} รายละเอียดใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา (ฉบับหลวงประเสริฐและฉบับกรมพระปรมาธิบดีฯ) และ พงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย), เล่ม ๒ (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕), ๒๙๗-๒๙๘.

^{๖๕} การพิมพ์แบบเรียนไทย กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการลงวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ว่าด้วยการจัดทำตำราและแบบเรียนขึ้น ทำให้ทราบว่าก่อนหน้าการจัดการจัดการเรียนรู้อันนี้ ประวัติศาสตร์ก่อน พ.ศ. ๒๔๙๓ แบบเรียนประวัติศาสตร์ไม่ได้ถูกกำหนด คัดสรรจากกระทรวงศึกษาธิการ การจัดแบบเรียนเป็นหน้าที่ของปราชญ์ผู้ใกล้ชิดกษัตริย์ หรือผู้อยู่ในวงราชการ หรือพระสงฆ์เท่านั้น ทำให้ผู้ศึกษาเชื่อว่าพระราชพงศาวดารที่รัฐจัดชาวไทยเรียนรู้นั้น คือ พระราชพงศาวดารพิสดาร ซึ่งรัฐบาลจัดให้มีการตีพิมพ์เพื่อเป็นแบบเรียนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๔ และยังคงใช้เป็นแบบเรียนพงศาวดารเมื่อปรับให้พงศาวดารเป็นวิชาเรียนควบคู่กับวิชาภูมิศาสตร์ ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ เพราะไม่ปรากฏว่ามีการตีพิมพ์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับอื่นเพื่อเป็นแบบเรียนประวัติศาสตร์แต่อย่างใด รายละเอียดใน “แบบเรียนไทย,” ศิลปวัฒนธรรม ๖,๗ (พฤษภาคม , ๒๕๒๘) : ๔๔-๔๖.

๒๔๕๔) เพื่อเป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ศัพท์และวรรณคดี^{๕๐} และยังให้ประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์อีกด้วย เริ่มความตั้งแต่สมเด็จพระนเรศวรขึ้นครองราชย์สมบัติ สงครามยุทธหัตถี จบความเจ้าเมืองเชียงใหม่รับไมตรีกรุงศรีอยุธยา ตะเลงพายจัดเป็นงานวรรณกรรมที่ยึดเอาประวัติศาสตร์เป็นแนวทางในการนิพนธ์ จึงมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรมสูง พบว่าหนังสืออ่านกวีนิพนธ์ตะเลงพายตีพิมพ์ในฐานะแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการครั้งหลังสุด คือครั้งที่ ๑๔ พ.ศ. ๒๕๐๑ และเชื่อว่า การนำตะเลงพามาหนังสืออ่านย่อมสร้างความจำจดเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร โดยเฉพาะประเด็นสงครามยุทธหัตถีซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของตะเลงพาย

๓.๓ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนประวัติศาสตร์

ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ วิชาพงศาวดารเปลี่ยนชื่อเป็น “วิชาประวัติศาสตร์” เวลาเดียวกันนี้ ได้มีการแต่งตำราขึ้นใหม่เพื่อใช้เป็นแบบเรียนในการศึกษาภาคบังคับ ส่วนเนื้อหาการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ยังคงยึดเอาเนื้อหาเดิมจากรายวิชา “ความรู้เรื่องเมืองไทย” และวิชา “ภูมิศาสตร์กับพงศาวดาร” ส่วนที่เพิ่มเติมเนื้อหาใหม่เฉพาะระดับมัธยมสูง (มัธยมปลาย) จากเดิมเรียนเพียงพงศาวดารโลกเพิ่มเนื้อหาประวัติศาสตร์สยาม

อย่างไรก็ตาม ระหว่างที่รัฐบาลหันมาให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ (ตั้งแต่ประกาศให้พงศาวดารเป็นวิชาหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๔๕๔) สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงผลิตผลงานทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่า ๒ เล่ม ได้แก่ “พระราชพงศาวดาร ฉบับราชหัตถเลขา” ทรงชำระเนื้อหาความจนจบรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ใน พ.ศ. ๒๔๔๔ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงแต่งคำนำอธิบายตำนานพระราชพงศาวดารและทำสารบาญ (จัดพิมพ์ครั้งแรก) และ พ.ศ. ๒๔๕๗ ทรงแก้ไขตำนานหนังสือพระราชพงศาวดารให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นและแต่งคำอธิบายรัชกาลต่างๆ ตามลำดับรัชกาล (จัดพิมพ์ครั้งที่ ๒) และ “พงศาวดารเรื่องเรารบพม่า” (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๐) ต่อมาได้เพิ่มให้ให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ขึ้น เปลี่ยนชื่อเป็น “พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า” (ตีพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๓) หนังสือพงศาวดารทั้งสองเล่มนี้ถือว่าทรงอิทธิพลการรับรู้

^{๕๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ ตะเลงพาย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๑), แจ้งความพิมพ์ครั้งที่สอง.

ประวัติศาสตร์การสงครามระหว่างไทยกับพม่า ซึ่งหมายถึงการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช^{๙๑}

หลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรยังคงไว้ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ แม้ว่าจะล่วงเลยเข้าสู่สมัยการสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗) การนำวีรบุรุษมาปลุกฝังให้ประชาชนรักชาติ ให้ประชาชนเอาอย่างวีรบุรุษผู้ยอมสละเลือดเนื้อเพื่อปกป้องอิสรภาพของชาติบ้านเมือง ยังปรากฏเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร ตามเค้าโครงที่หลวงวิจิตรวาทการรังสรรค์ไว้ ความว่า “กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี”^{๙๒} “ถึงแม้ว่าในภายภาคหน้าจะพล้ำพลั้งพลาดอัปราชัยลงไปบ้าง ก็จะมีคนไทยเก่งกล้าหาทางแก้ไขให้คืนคงความเป็นอิสระ ขอให้ชาวไทยจงดูเยี่ยงนเรศวรมหาราช...”^{๙๓} ปรากฏเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ดังเนื้อหาประวัติศาสตร์สยาม กำหนดให้เรียนประวัติศาสตร์สังเขปบุคคลสำคัญ นอกจากนี้การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตามหลักสูตร พ.ศ. ๒๔๘๐ ยังกำหนดให้พาเที่ยวดูสถานที่สำคัญ เพื่อเสริมสร้างความรู้รอบตัว ความรู้ทางภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ รวมทั้งการปลูกใจให้รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ

พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐ (รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงที่ ๒) แนวคิดเรื่องชาตินิยมถูกรื้อฟื้นอีกครั้ง เพื่อต่อต้านและปราบปรามลัทธิคอมมิวนิสต์ ในขณะที่กระแสมติกรรมงานประพันธ์ประเภทบทละครปลุกใจของหลวงวิจิตรวาทการหมดความนิยมลง รัฐบาลได้หันมาสร้างแรงปลุกใจให้ประชาชนรักชาติ โดยเน้นเรื่องราวความเสียสละ และความสามัคคีของบรรพบุรุษในการก่อตั้งอาณาจักรไทย ดังจะเห็นได้ว่า มีการประพันธ์เรื่องราวประเภทการสร้างอนุภาพสู่สาธารณชน เช่น อนุภาพพ่อขุนรามคำแหง อนุภาพแห่งความเสียสละ และอนุภาพแห่งความรัก เป็นต้น แต่ถึงกระนั้น เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรยังคงไว้ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า สมเด็จพระนเรศวรเป็นบุคคลที่โดดเด่นในประวัติศาสตร์ และยังเป็นบุคคลสำคัญที่ประชาชนรู้จักตามการถ่ายทอดเรื่องราวของพระองค์ ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ตั้งแต่แรกจัดการศึกษาตามอย่างตะวันตก และรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำเนินนโยบายสร้างชาติ

^{๙๑} รายละเอียดจะกล่าวไว้ใน ๔. ข้อสมมติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนประวัติศาสตร์

^{๙๒} หลวงวิจิตรวาทการ “พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ,” ศิลปากร ๑,๑ (มิถุนายน ๒๔๘๐) : ๒๗.

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน.

โดยยึดเอาแนวคิดของหลวงวิจิตรวาทการ ที่นำเอาประวัติศาสตร์มาสร้างสำนึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นกับชาวไทย ส่งผลให้วีรบุรุษที่หลวงวิจิตรวาทการรังสรรค์ขึ้นได้รับการยอมรับ เห็นได้จาก สมเด็จพระนเรศวรยังคงมีบทบาทในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ โคลงสี่สุภาพ เรื่อง พระราชพงศาวดาร และสุภาสิตโลกนิติ (คัดเลือก) สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ (พิมพ์ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๙๐)

เนื้อความประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ที่ปรากฏในหนังสืออ่านกวีนิพนธ์ โคลงสี่สุภาพ เรื่อง พระราชพงศาวดาร และสุภาสิตโลกนิติ (คัดเลือก) สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ปรากฏความเกี่ยวกับรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ๒ ตอน คือ สมเด็จพระนเรศวรตามจับพระยาจันจันตุ (พ.ศ. ๒๑๑๙) และสมเด็จพระนเรศวรป็นค่ายพม่า (พ.ศ. ๒๑๒๙) ปรากฏรายละเอียด ดังนี้

สมเด็จพระนเรศวรตามจับพระยาจันจันตุ (พ.ศ. ๒๑๒๙)

พระยาจันจันตุข้า	ขอมขุน
มาสู่กรุงมั่งบุญ	ปกเฝ้า
เป็นภพกอบการุณ	รับปลุก เลี้ยงแย
ยกโทษโปรดเทศเกล้า	หอนห้องจงภัย
กลับใจจักสู้เจ้า	ปรูที ตนแย
สืบทราบการธานี	ใหญ่น้อย
หวังสบายถ่ายโทษมี	มาแต่ หลังนา
สู่สะภา คำคล้าย	ลอบไล่ ครรไล
พระคณียนเรศวรแจ้ง	เหตุรหัส
ทรงพระชलयานรัต	รีบรัน
พร้อมเรือนิกรชนิด	ขนานโล่ สำภาแย
ทรงพระแสงปืนตัน	ลันต้องจันตาย
ตัวนายกัมพูช้อง	ปืนวาง มานา
ต้องพระแสงทรงวาง	ลันร้าว
รบพลางรีบหนีพลาง	เรือแตก ลึกเฮย
ลมแลกลงใบกว้าง	ส่องลิ้นหาล้า

(พระนิพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

คำอธิบาย

ใน พ.ศ. ๒๑๑๙ พระยาละแวกให้พระยาอุเทศราช พระยาจีนจันตุ ขุนนางจีนเมืองเขมร ยกทัพเรือมาตีเองเพ็ชรบุรี ครั้นนั้น เขาเมืองมิได้แล้ว พระยาจีนจันตุกลัวว่าพระยาละแวกจะลงโทษ จึงอพยพครัวหนีมายังพระนครศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาธรรมราชาก็ทรงชุบเลี้ยงไว้ ครั้นอยู่มาเมื่อพระยาจีนจันตุได้ทราบข่าวว่า พระยาละแวกไม่เอาโทษ และตนเองสืบทราบเหตุการณ์ในพระนคร ก็กลับเอาใจออกห่าง ลอบแต่งสำเภาทาครอบครัวหนีลงไป สมเด็จพระนเรศวรได้เสด็จยกทัพเรือตามไปทันที่ถึงปากน้ำ ก็เข้ารบพุ่งเป็นสามารถ สมเด็จพระนเรศวรทรงเรือพระที่นั่งเข้าไปชิดสำเภา และทรงปืนนกลับยิงถูกจีนผู้ใหญ่ตายสามคน พระยาจีนจันตุก็ยิงปืนนกลับต้องรางปืนต้นที่สมเด็จพระนเรศวรทรงอยู่นั้นแตก พอเรือสำเภาได้ลมก็แล่นออกทะเลพ้นปากน้ำ รอดไปได้

สมเด็จพระนเรศวรปืนค่ายพม่า (พ.ศ. ๒๑๑๙)

ปืนมอญมาตั้งค่าย	บางปะหัน
พระนเรศวรนำพลชั้น	ทัพหน้า
สามกองนับรวมกัน	ร้อยยี่สิบแปด
เศษอีกหกหาญกล้า	คาบค้ำอง ทายทวน
สวนพันมอญแตกช้า	ด้วยแฝงตมนา
พระเสด็จโดยกำหนด	เหิมแล้ว
ปืนค่ายคำศึกแทง	ถูกท่าน ตกแฮ
กลับปืนใหม่ไซ้ซ้ำ	เช่นนั้นหลายคราว
หนาวหัดถือมิตรร้อง	เอออะไรเรศวรฤา
องอาจปลอมไพร่ใน	เค็กรู้
พิมเสนแลกลือไกล	กั้นนักนาพอ
ชะรอยบิดาซ่อนรู้	เร่งให้จับเป็น
ควรเห็นพิริยภาพ้าว	หนนงรงค์ท่านเฮย
สยามหย่อนอิสริยลง	ราบแล้ว
เอกราชกลับคืนคง	โดยเดชพระแล
ซึ่งขาดพระอริราชแพ้ว	นับร้อยปีปลาย

(สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช)

คำอธิบาย

ใน พ.ศ. ๒๑๒๙ พระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงเสด็จเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาแล้วตั้งค่ายหลวงอยู่ ณ ตำบลบางปะหัน ครั้นวันหนึ่ง สมเด็จพระนเรศวรเสด็จนำทหารตามกองเข้าปล้นค่ายทัพหน้าข้าศึก ไล่แทงฟันไป จนถึงค่ายหลวงพระเจ้าหงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรทรงคาบพระแสงดาบ นำทหารปืนค่ายถูกข้าศึกเอาอาวุธแทง พลัดตกลงมาเป็นหลายครั้ง จึงขึ้นไม่ได้ และทรงเห็นข้าศึกกรูกันมามาก จึงเสด็จกลับเข้าพระนคร เมื่อพระเจ้าหงสาวดีทรงทราบ ตรัสว่า สมเด็จพระนเรศวรออกทำการรบอย่างพลทหาร ดังนี้ เหมือนเอาพิมเสนมาแลกเกลือ ทำศึกอาจหาญนัก ถ้าสมเด็จพระนเรศวรออกรบอีกให้คิดอ่านจับเป็นให้จงได้ แต่ก็ไม่มีสมประสงค์ พระเจ้าหงสาวดีตั้งล้อมกรุงอยู่นานก็ตีไม่ได้ และเมื่อเห็นไพร่พลเจ็บป่วยล้มตายร่อยหรอลงทุกทีก็ทัพพะทัยเลิกทัพกลับไป^{๔๔}

การเรียนรู้ประวัติศาสตร์โดยการนำโคลงโลกนิติมาประกอบการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ทำให้เข้าใจเรื่องราวประวัติศาสตร์ได้ดีขึ้น เห็นได้ว่า เนื้อหาที่ปรากฏ เน้นภาพลักษณ์ความกล้าหาญ ภาวะผู้นำของสมเด็จพระนเรศวร การเน้นเนื้อหาลักษณะเดี่ยวนี้อย่างสง่างามถึงการเรียนรู้ประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญหลัง พ.ศ. ๒๔๙๐ ประวัติศาสตร์วีรบุรุษเน้นภาพลักษณ์ความเข้มแข็งกล้าหาญ ความเป็นผู้นำ ดังแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับ พุทธศักราช ๒๔๙๔ ยกตัวอย่างประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในแบบเรียนรวมสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ปรากฏความโดยสังเขป ว่า

เมื่อเสียกรุงแก่พม่าแล้วพระมหากษัตริย์ราชชาติได้ปกครองกรุงศรีอยุธยาในฐานะเป็นเมืองขึ้นของพม่า พระองค์มีโอรสที่เก่งกล้า คือ พระนเรศวรและพระเอกาทศรถ เมื่อเล็ก ๆ พระนเรศวรไปอยู่กับพระเจ้าบุเรงนองเมืองพม่า จึงทรงรับรู้เหตุการณ์ต่างๆ ในเมืองพม่าและสามารถรู้รบชนะพม่าในตอนหลัง เมื่อพระมหาอุปราชาปกครองกรุงศรีอยุธยาเขมรยกทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา พระนเรศวรยกกองทัพตีเมืองเขมรแตกไป

ต่อมาพม่าเกณฑ์ให้กองทัพไทยไปช่วยพม่าปราบกบฏ พระนเรศวรเวลานั้นปกครองเมืองพิษณุโลกได้กองทัพไปเมืองพม่าไปถึงเมืองแครง ทรงทราบว่า พม่าจะคิดร้ายพระองค์โดยให้กองทัพพม่าสกัดตีกองทัพพระองค์ และจับพระองค์ฆ่าเสีย จึงประกาศประเทศไทยเป็นอิสระที่เมืองแครง พ.ศ. ๒๑๒๗ แล้วยกกองทัพกลับมารักษากรุงไว้

^{๔๔} กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ โคลงสี่สุภาพ เรื่อง พระราชพงศาวดาร และสุภาษิตโลกนิติ (คัดเลือก) สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๕ (พระนคร : ประชาช่าง, ๒๔๙๐), ๑๘-๒๒.

กรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเป็นเวลา ๑๕ ปี จึงได้มีอิสรภาพอีก แต่นั่นมาพม่ายกกองทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาทุกปีแต่แพ้กลับไป

พ.ศ. ๒๑๓๓ พระมหาธรรมราชาสวรรคต พระนเรศวรทรงครองราชย์สมบัติ พม่ายกกองทัพใหญ่มาตีกรุงอีก กองทัพไทยยกมาต้านทานพม่าที่เมืองสุพรรณบุรี ได้ชนช้างกับพระมหาอุปราชาตายบนคอช้างทัพพม่าแตกยับเยินกลับไปและไม่กล้ายกมาอีก

เมื่อเสร็จศึกพม่าแล้วได้ทรงขยายอาณาเขตอีกได้เมืองทะวาย ตะนาวศรี ได้เมืองเขมร และได้ยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีเมืองหลวงของพม่าเป็นการแก้แค้นบ้าง พระเจ้านันทบุเรงเจ้าแผ่นดินพม่าหนีไปอยู่เมืองตองอู พระองค์ทรงยกทัพตามไปล้อมเมืองตองอูอยู่ได้สองเดือน^{๕๕} ชาติเสปียงอาหารจึงยกทัพกลับ ต่อมาทรงยกกองทัพจะไปตีพม่าอีก แต่ประชวรสวรรคตกลางทางกองทัพจึงยกทัพกลับ

สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นนักรบที่กล้าหาญ ได้กู้เอกราชของบ้านเมือง ทำสงครามกับข้าศึกที่มารุกรานจนชนะแล้ว ได้ยกกองทัพไปตีเมืองหลวงของข้าศึก ยังได้ทรงขยายอาณาเขตออกไปกว้างขวาง มิได้ทรงเห็นต่อความสุขสบาย ทรงมีชีวิตในสนามรบเกือบตลอดเวลาและก็สวรรคตในท่ามกลางกองทัพ พระองค์ได้ทรงทำคุณประโยชน์ให้บ้านเมืองอย่างเหลือล้น ชาวไทยภายหลังจึงถวายพระนามว่า มหาราช^{๕๖}

เนื้อหาที่ปรากฏในแบบเรียนนี้ ได้นำตำนานที่ปรากฏในคำให้การชาวกรุงเก่า กรณีสมเด็จพระนเรศวรไปอยู่กับพระเจ้านันทบุเรงของเมืองพม่า มาเป็นส่วนหนึ่งเนื้อหาที่นักเรียนต้องเรียนรู้ ทำให้ทราบได้ว่า การจัดเนื้อหาการเรียนรู้ในช่วงนี้ไม่ได้เน้นสาระหรือข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เท่าใดนัก จุดมุ่งหมายการจัดเนื้อหามุ่งสร้างภาพลักษณ์ความกล้าหาญ ความมุ่งมั่นของสมเด็จพระนเรศวรในการประกาศอิสรภาพ ความเป็นผู้นำในฐานะพระมหากษัตริย์ สอดคล้องกับสถานการณ์ทางการเมืองขณะนั้นที่กำลังเผชิญกับภัยคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ สำหรับประเด็นการรับรู้อื่นๆ ได้แก่ การประกาศอิสรภาพ สงครามยุทธหัตถี และการยกทัพตีกรุงหงสาวดี ยังคงเป็นประเด็นที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านแบบเรียน นอกจากนี้ ยังเพิ่มเติมเนื้อความยกย่องพระเกียรติคุณของพระองค์อีกด้วย

^{๕๕} ความในพระราชพงศาวดาร กล่าวว่า สมเด็จพระนเรศวรล้อมเมืองตองอูว่าใช้เวลาสามเดือน รายละเอียดใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล, ๑๙๓.

^{๕๖} กรมวิชาการ, หนังสือรวมวิชาสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ (พระนคร : ประชาช่าง, ๒๔๙๗), ๗๑-๗๒.

ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ วิชาประวัติศาสตร์ถูกสลายความเป็นเอกเทศด้วยการกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของวิชา "สังคมศึกษา" ถึงกระนั้น เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรยังทรงอิทธิพลอย่างมากในแบบเรียน ยกตัวอย่างเนื้อความที่ปรากฏในแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ว่า "...สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นกษัตริย์ที่ทรงกอบกู้บ้านเมืองของเราให้เป็นอิสระ จึงถือว่า พระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งได้ทรงทำประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง"^{๘๘} ส่วนแบบเรียนประวัติศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ เนื้อหาสมเด็จพระนเรศวรจัดอยู่ในประวัติบุคคลสำคัญของชาติ มีเนื้อความโดยสังเขปว่า

สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นโอรสของพระมหาธรรมราชาและพระวิสุทธิกษัตริย์ ใน พ.ศ. ๒๑๐๖ พระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาตีเมืองไทยได้ชัยชนะหัวเมืองฝ่ายเหนือ แต่คงให้พระมหาธรรมราชาปกครองตามเดิม เพื่อเป็นหลักประกันได้นำเอาสมเด็จพระนเรศวรไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ณ กรุงหงสาวดีนานถึง ๖ ปี ใน พ.ศ. ๒๑๑๒ เมืองไทยแตกความสามัคคี กรุงศรีอยุธยาจึงเสียแก่พม่า พระเจ้าบุเรงนองได้ยกพระมหาธรรมราชาเป็นพระมหากษัตริย์ ในตอนนี้เอง พระมหาธรรมราชาได้ขอสมเด็จพระนเรศวรกลับคืนมาจากพม่า แล้วให้ขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก

ฝ่ายเขมรส่งกำลังมารุกรานหัวเมืองชายแดนฝั่งตะวันออก พระองค์ก็ยกทัพออกไปปราบได้ชัยชนะทุกครั้ง ความเข้มแข็งของสมเด็จพระนเรศวรรู้ไปถึงพม่า เป็นเหตุให้พม่าคิดระแวงตลอดมา ในระยะนั้น พระเจ้าบุเรงนองสิ้นพระชนม์ พระเจ้านันทบุเรงได้ครองราชย์สมบัติ เป็นเหตุให้หัวเมืองมอญและพม่าบางเมืองไม่ยอมอ่อนน้อม พระเจ้านันทบุเรงจึงให้ผู้ครองเมืองต่างๆ ยกทัพไปช่วย กรุงศรีอยุธยาส่งสมเด็จพระนเรศวรยกไปช่วย พม่าวางแผนคิดกำจัดพระองค์ แต่พมอสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปถึงเมืองแครงก็ทราบแผนการ จึงประกาศต่อหน้าแม่ทัพนายกอง พระสงฆ์และเทพดาฟ้าดิน ตัดสัมพันธ์ไมตรีกับพม่าใน พ.ศ. ๒๑๒๗

พระเจ้านันทบุเรง ได้ส่งกองทัพมารุกรานไม่เว้นแต่ในปี สมเด็จพระนเรศวรเป็นแม่ทัพตีแตกกลับไปทุกครั้ง ครั้งสำคัญที่สร้างเกียรติคุณอันยิ่งใหญ่ ก็คือสงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๔ ในการรบครั้งนี้ กองทัพใหญ่ยังมีทันได้ปะทะกัน ช้างทรงของพระองค์ได้วิ่งออกหน้า ผ่าเข้าไปประจัญกับแม่ทัพนายกองของพม่าก่อน สมเด็จพระนเรศวรได้ชวนพระมหาอุปราชาช้างกัน และสมเด็จพระนเรศวรได้ฟันพระมหาอุปราชาช้าง ต้องบาดเจ็บสาหัส

^{๘๘} กรมวิชาการ, แบบเรียนสังคมศึกษา ชุดเสริมประสบการณ์ สังคมศึกษา เล่ม ๒ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔), ๑๐๑.

สมเด็จพระนเรศวรทรงเกิดมาเพื่อทำสงครามกู้ชาติ และป้องกันแผ่นดินไทยโดยแท้ ชีวิตของพระองค์ในตอนต้นต้องลำบากตรากตรำเพราะรบกับข้าศึก และมุ่งหมายจะกู้อิสรภาพจนกู้อิสรภาพได้ ภายหลังขยายอำนาจ ได้มอญ เขมรเป็นเมืองขึ้น ในตอนปลายรัชกาล พม่ายกมาตีหัวเมืองขึ้นของไทยใกล้เมืองเชียงใหม่ ทรงยกกองทัพจะไปตีพม่า แต่ประชวรเป็นไข้ทรพิษสิ้นพระชนม์เสียก่อน สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นนักรบที่ยิ่งใหญ่ ไม่เคยรบแพ้ใครเลย เราจึงเรียกพระองค์ว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ท่านเป็นบุคคลสำคัญของชาติไทย ปรากฏเกียรติคุณสูงสุดตลอดมาจนถึงทุกวันนี้^{๕๔}

นอกจากนี้ เนื้อหาเกี่ยวกับพระนเรศวรยังปรากฏแบบเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ ตามความสังเขป ความว่า

พ.ศ. ๒๑๒๔ พระเจ้านันทบุเรง เกรงสมเด็จพระนเรศวรจึงวางแผนกำจัดสมเด็จพระองค์เสีย พอดีเมืองอังวะแข็งเมืองได้มีคำสั่งให้กรุงศรีอยุธยาไปช่วยรบอังวะ ครั้นยกทัพไปถึงกลางทางสืบทราบว่พระเจ้านันทบุเรงคิดร้าย จึงมิได้ยกทัพไปและถือโอกาสประกาศอิสรภาพ พ.ศ. ๒๑๒๗ ต่อมา พ.ศ. ๒๑๓๔ สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำสงครามกับพระมหาอุปราชาที่แขวงเมืองสุพรรณบุรี ต้าบลหนองสาหร่าย ทรงฟันพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์กับคอช้าง หลังจากนั้นพระองค์ทำสงครามขยายอาณาเขตได้เมืองตะนาวศรี พ.ศ. ๒๑๓๖ ได้ยกตีเขมร ต่อมา ยกทัพไปตีพม่าอีก ๓ ครั้ง ครั้งหลังยกทัพไปอังวะแต่ถึงเมืองหางทรงสวรรคต^{๕๕}

จะเห็นได้ว่า การจัดเนื้อหาการเรียนรู้อัตวิศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรยังคงประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์ และเนื้อหาเดิมไว้ แม้จะเข้าสู่สมัยเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยแล้วก็ตาม หลัง พ.ศ. ๒๕๒๐ ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรยังถูกเน้นให้มีบทบาทในเนื้อหารายวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ระดับประถมศึกษา ดังเนื้อหา ตอนที่ ๗ เรื่อง พระมหากษัตริย์ไทย สมเด็จพระนเรศวร กลายเป็นประเด็นการเรียนรู้ ตามโครงเรื่องการเรียนรู้รูปแบบการสนทนา สามารถสรุปความสำคัญของการเรียนรู้ ดังนี้

^{๕๔} รายละเอียดใน กรมวิชาการ, บ้านเมืองของเรา แบบเรียนสังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๕), ๖๖-๖๗.

^{๕๕} รายละเอียดใน กรมวิชาการ, ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๓), ๗๘-๗๙.

สมเด็จพระนเรศวรเป็นพระราชโอรสองค์กลางของสมเด็จพระมหาธรรมราชา เจ้าเมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๖ กรุงศรีอยุธยาทำสงครามกับพม่าและถูกกองทัพพระเจ้าหงสาวดีบีบบังคับจนแพ้ พระเจ้าหงสาวดีจึงขอตัวสมเด็จพระนเรศวรไปเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรม ขณะนั้นพระชันษา ๙ พรรษา กระทั่งกรุงศรีอยุธยาแตก พ.ศ. ๒๑๑๒ พระมหาธรรมราชาได้ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระราชบิดาได้ถวายพระพี่นางไปเป็นพระสนมแทน สมเด็จพระนเรศวรจึงเสด็จกลับเมืองไทย ทรงช่วยพระราชบิดาปกครองบ้านเมือง ตำแหน่ง “พระยุพราช” ครองเมืองพิษณุโลก พ.ศ. ๒๑๒๔ กษัตริย์พม่าสวรรคต พระเจ้านันทบุเรงขึ้นครองราชย์ สมเด็จพระมหาธรรมราชาโปรดฯ เกล้าให้สมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปแทนพระองค์ คราวนั้นเมืองคังแข็งเมือง พระเจ้าหงสาวดีจึงสั่งให้พระมหาอุปราชากับเจ้านายพม่าและสมเด็จพระนเรศวรไปปราบ สมเด็จพระนเรศวรเข้าตีที่หลัง ตีเมืองคังได้สำเร็จ ฝ่ายพม่าเห็นว่าสมเด็จพระนเรศวรเก่งกล้าสามารถเข้มแข็งในการรบ จึงหาทางกำจัดพระองค์

พ.ศ. ๒๑๒๖ เมืองอังวะแข็งเมือง พระเจ้าหงสาวดีจึงมีคำสั่งให้เจ้าเมืองประเทศราชทั้งปวงยกกองทัพไปตีอังวะ สมเด็จพระนเรศวรทรงวางแผนว่าถ้าพม่าตีอังวะไม่ได้ จะฉวยโอกาสซ้ำเติม จึงโปรดให้เดินทัพช้าๆ เพื่อรอฟังข่าวทัพหงสาวดี เมื่อเสด็จถึงเมืองแครง ชุนนางมอญได้กราบทูลให้ทรงทราบว่า พระเจ้าหงสาวดีสั่งให้ลอบกำจัดสมเด็จพระนเรศวร จึงตัดสินพระทัยหลั่งน้ำเหนือแผ่นดินเมืองแครง แล้วประกาศตัดความสัมพันธ์กับพม่า เมื่อเดือน ๖ พ.ศ. ๒๑๒๗ พอทราบพม่าชนะอังวะ จึงรวบรวมครอบครัวไทยที่เคยถูกกวาดต้อนกลับกรุงศรีอยุธยา กองทัพพม่ามีแม่ทัพชื่อสุภรรยา ยกติดตาม สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงปืนนกลับอย่างยาว กระสุนข้ามแม่น้ำสะโตงถูกสุภรรรมาตายบนคอช้าง

พม่าส่งกองทัพใหญ่เดินทัพหมายจะปราบกรุงศรีอยุธยาไว้ในอำนาจ ล่องเข้ามาถึงตำบลตระพังตรุ แขวงเมืองสุพรรณบุรี สมเด็จพระนเรศวรนำทหารตั้งรับศึกที่หนองสาหร่าย ตอนนั้นเหตุการณ์อุกฉุกชุก ข้างพระที่นั่งของสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถกมั้น วังฝ่าเข้าไปในกองทัพพม่า นายทหารที่ติดตามไม่สามารถติดตามพระองค์ได้ทัน เมื่อฝุ่นหายตลบ ทรงทราบว่า อยู่ในวงล้อมของกองทัพพม่า สมเด็จพระนเรศวรจึงทรงทำพระมหาอุปราชาชนช้าง ในตอนแรกนั้นพระมหาอุปราชาได้เปรียบทรงฟันสมเด็จพระนเรศวรก่อน แต่ถูกเพียงมาลาหนึ่งขาดไป แล้วในที่สุดสมเด็จพระนเรศวรก็ทรงจ้วงฟันพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์บนคอช้าง ทหารพม่าเสียขวัญ ใช้ปืนระดมยิง ลูกปืนถูกพระหัตถ์สมเด็จพระนเรศวรบาดเจ็บ และถูกควาญช้างพระที่นั่งตาย

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๒๗ ถึง พ.ศ. ๒๑๔๔ สมเด็จพระนเรศวรทรงทำสงครามทั้งสิ้น ๑๓ ครั้ง ทรงทำหน้าที่เป็นจอมทัพ บัญชาการรบ จนกระทั่งรบเอง ทรงทำทุกวิถีทางที่จะให้มีชัยชนะพม่า

เพื่อให้คนไทยเลิกกลัวพม่า อย่างเช่น พ.ศ. ๒๑๒๙ ทรงยกกำลังทหารไปยับยั้งข้าศึก ใช้วิธีการรบแบบกองโจร คือ ลอบตี ตัดเสบียง ทำลายยานพาหนะอย่างหนักทั้งกลางวันกลางคืน ทรงคาบพระแสงดาบนำทหารปืนระเนียด เข้าปล้นค่ายพม่า แต่ถูกพม่าต่อสู้ป้องกันปล้นค่ายไม่สำเร็จ นอกจากนี้ยังทรงฟื้นฟูบ้านเมืองให้เป็นอาณาจักรที่เข้มแข็ง มีอำนาจ ทรงตีหัวเมืองสำคัญทางเศรษฐกิจ และยุทธศาสตร์ มารวมกับราชอาณาจักรไทย มีเมืองมะริด ทวาย ตะนาวศรี หัวเมืองมอญ แคว้นลานนา ลานช้าง และไทยใหญ่ ในช่วง ๑๕ ปีที่ครอบครองสมบัติ ทรงฟื้นฟูเศรษฐกิจ อนุญาตให้พ่อค้าฮอลันดาตั้งห้างค้าขายที่ปัตตานี ยังมีสเปน ญี่ปุ่น เข้ามาติดต่อค้าขายเป็นครั้งแรก ทรงปฏิพื้นฐานการค้าระหว่างประเทศ ด้วยพระราชกรณียกิจของพระองค์คนไทยจึงถวายพระนามพระองค์ว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”^{๙๙}

ส่วนเนื้อหาในระดับมัธยมศึกษา สมเด็จพระนเรศวรกลายเป็นประเด็นการศึกษาหลัก เนื้อหาที่ปรากฏ ได้ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรก เชื่อมโยงไปสู่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ปรากฏประเด็นการเรียนรู้ ได้แก่ พระนเรศวรเตรียมการกอบกู้เอกราช, พระนเรศวรแสดงความสามารถเหนือพระมหาอุปราชาของพม่า, พระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพ พ.ศ. ๒๑๒๗, พระนเรศวรทรงเตรียมการต่อสู้พม่ารักษาพระนครหลังประกาศอิสรภาพ, รบพระยาพะสิมและพระยาเชียงใหม่ (พ.ศ. ๒๑๒๗), รบพระเจ้าเชียงใหม่ที่บ้านสระเกศ พ.ศ. ๒๑๒๘, สงครามคราวพระเจ้าหงสาวดีล้อมกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๒๙, สงครามคราวรบพระมหาอุปราชา พ.ศ. ๒๑๓๓, สงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕, ไทยตีเมืองทวายและเมืองตะนาวศรี พ.ศ. ๒๑๓๕, ไทยปราบปรามพม่า พ.ศ. ๒๑๓๖, ไทยได้มอญไว้ในอำนาจ พ.ศ. ๒๑๓๗, สมเด็จพระนเรศวรตีเมืองหงสาวดีครั้งแรก พ.ศ. ๒๑๓๘, พระนเรศวรตีเมืองหงสาวดี ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๑๔๒, สมเด็จพระนเรศวรสวรรคตที่เมืองหาง พ.ศ. ๒๑๔๘ และพระเกียรติคุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช^{๑๐๐}

ประเด็นการเรียนรู้ดังกล่าว ทำให้ทราบว่า เนื้อหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ได้เพิ่มประเด็นการเรียนรู้ใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในแบบเรียนประวัติศาสตร์ และยังได้รับอิทธิพลจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า การรบพระยาดำรงราชานุภาพต่อการจัดเนื้อหาการเรียนรู้อัตนศาสตร์ ดังจะเห็นได้ว่า หัวข้อพระนเรศวรตีเมืองหงสาวดีทั้ง ๒ ครั้ง ปรากฏในไทยรบพม่า เนื้อหาการยกทัพตีเมืองหงสาวดีครั้งที่ ๒ ยังกล่าวถึง การคบคิดระหว่างเมืองตองอูกับ

^{๙๙} รายละเอียดใน กรมวิชาการ, หนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๙), ๑๕๔-๑๖๕.

^{๑๐๐} รายละเอียดใน กรมวิชาการ, แบบเรียนสังคมศึกษา วิชาประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๒), ๓๐-๔๐.

เมืองยะไข่ คิดอุบายเก็บทรัพย์สินสมบัติ กวาดต้อนผู้คนแล้วเชิญพระเจ้าหงสาวดีไปยังตองอู ทิ้งเมืองหงสาวดีไว้ พวกยะไข่จึงเข้าเมืองหงสาวดีเก็บทรัพย์สินสมบัติที่เหลือแล้วเผาเมืองเสีย ส่วนเนื้อหาอื่นๆ ยังคงประเด็นที่อยู่ในความรับรู้ของชาวไทยเช่นเดิม แม้ว่าจะมีการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนรู้ใหม่ ใน พ.ศ. ๒๕๓๓ ก็ตาม

ปัจจุบัน การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ยังคงยึดตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔ วิชาประวัติศาสตร์ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ถูกปรับให้อยู่ในกรอบความคิดการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ได้แก่ เวลา และช่วงสมัยทางประวัติศาสตร์, วิธีการทางประวัติศาสตร์, พัฒนาการของมนุษย์, เหตุการณ์สำคัญ, ความเป็นมาของชาติไทย, บุคคลสำคัญของชาติ และวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย อย่างไรก็ตาม การจัดเนื้อหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ยังให้อิทธิพลในการเขียนแบบเรียนประวัติศาสตร์ ทั้งเชื่อมั่นในประสิทธิภาพของครูในการเตรียมเนื้อหาการสอน เห็นได้ว่า หนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ในปัจจุบันมีให้เลือกหลากหลายสำนักพิมพ์

เมื่อศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ทำให้ทราบว่า เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรในแบบเรียนถูกลดความสำคัญลงอย่างเห็นได้ชัด^{๖๖} ในแบบเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรเพียงความสั้นๆ ว่า

สงครามครั้งเสียกรุงครั้งที่ ๑ พระมหาจักรพรรดิสวรรคต พระมหินทราธิราชขึ้นครองราชย์ กองทัพพม่าล้อมอยู่เป็นเวลานานยังตีไม่สำเร็จ พม่าจึงใช้อุบายให้พระยาจักรีเป็นไส้ศึกทำให้อยุธยาเป็นเมืองขึ้นของพม่าถึง ๑๕ ปี กระทั่งสมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๑๒๗ และสงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕ ณ ตำบลหนองสาหร่าย สมเด็จพระนเรศวรฟันพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์บนคอช้าง หลังสงครามครั้งนั้นไทยกับพม่าเว้นการศึกนานถึง ๑๖๐ ปี^{๖๗}

เป็นที่น่าสังเกตว่า ประเด็นการรับรู้เกี่ยวกับนักพระสัตตภาพระยาละแวกที่อยู่ในความทรงจำของชาวไทยกลับไม่ได้พูดถึง สันนิษฐานว่า รัฐบาลอาจตระหนักแล้วว่า ประเด็นการเรียนรู้

^{๖๖} เนื้อหาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์กระจายไปสู่การเรียนรู้ประวัติศาสตร์เรื่องอื่น เช่น ยุคสมัยและวิธีการทางประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์สังคม พระประวัติและพระกรณียกิจ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินีรัชกาลปัจจุบัน เป็นต้น

^{๖๗} สมศักดิ์ สันฐะเวชญ์ และคณะ, สื่อการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๕ (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), ๒๙๒.

ดังกล่าวเป็นประเด็นที่สื่อแหลมต่อความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ ดังจะเห็นจากเหตุการณ์รุนแรง เผาสถานทูตไทย ณ กรุงพนมเปญ เมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๔๖^{๕๕}

ส่วนเนื้อหาในระดับมัธยมศึกษา ปรากฏเนื้อความสมเด็จพระนเรศวรในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ทั้งในส่วนของกรอบความเป็นมาของชาติไทย และบุคคลสำคัญของชาติ เนื้อหาส่วนกรอบความเป็นมาของชาติ เรื่อง อาณาจักรไทยสมัยอยุธยา ปรากฏเนื้อความรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ความว่า

หลังจากตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าอยู่ ๑๕ ปี สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง ใน พ.ศ. ๒๑๒๗ และในเวลาต่อมาพระองค์ทรงมีชัยชนะในสงครามยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา เมื่อ พ.ศ. ๒๑๓๔ หลังจากนั้นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงขยายอาณาเขตไปยังหัวเมืองมอญล้านนา และดินแดนใกล้เคียง ทรงยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี ใน พ.ศ. ๒๑๓๘ และ พ.ศ. ๒๑๔๒ ใน พ.ศ. ๒๑๔๘ พระองค์ทรงเตรียมทัพไปโจมตีพม่าอีก แต่เสด็จสวรรคตที่เมืองหางเสียก่อน นับเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวที่ยกทัพไปรุกรานพม่าได้ไกลถึงกรุงหงสาวดีและเมืองตองอู ...^{๕๖}

ส่วนกรอบการศึกษาบุคคลสำคัญของชาติ ปรากฏสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นบุคคลสำคัญของชาติ มีเนื้อความโดยสังเขป ความว่า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นพระราชโอรสของพระมหาธรรมราชา ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๓๓-๒๑๔๘ พระราชกรณียกิจ ได้แก่ ทรงกอบกู้เอกราช และเป็นแม่ทัพป้องกันการรุกรานของพม่าหลายครั้ง โดยเฉพาะ พ.ศ. ๒๑๓๕ ได้เกิดสงครามครั้งสำคัญในสมัยของ

^{๕๕} เหตุการณ์ความรุนแรงนี้เกิดขึ้นเพราะหนังสือพิมพ์กัมพูชาบางฉบับได้ลงบทสนทนาตอนหนึ่งในละครโทรทัศน์ของสุวันท์ คงยิ่ง ซึ่งมีเนื้อหาหมิ่นเหม่ดูหมิ่นประเทศกัมพูชา ทำให้ประชาชนกัมพูชาส่วนหนึ่งไม่พอใจ ก่อเหตุรุนแรงในกรุงกัมพูชา จนถึงขั้นเผาสถานทูตไทย ทางของไทยได้ลดระดับความสัมพันธ์ทางการเมืองทูต ส่วนสุวันท์ คงยิ่งออกแถลงข่าวทั้งน้ำตาว่าเป็นเรื่องเข้าใจผิด ทั้งนี้ความรุนแรงดังกล่าวเกิดจากมือที่สามนางเอกชื่อดังไปพัวพันทางการเมืองกัมพูชา รายละเอียดใน สุวันท์ คงยิ่ง [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๘ เมษายน ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org>

^{๕๖} ผ่องศรี จันท้าวและคณะ, หนังสือการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), ๒๖๔.

พระองค์ คือ สงครามยุทธหัตถี ทรงยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีถึง ๒ ครั้ง ทรงขยายเขตแดนกรุงศรีอยุธยาอย่างกว้างขวาง ทรงปรับปรุงระเบียบการปกครองใหม่ ทรงส่งทูตไปจีน และติดต่อทำการค้ากับจีน ขยายการค้ากับสเปน^{๖๖}

นอกจากนี้ยังเพิ่มเนื้อความย่อพระเกียรติยศ^{๖๗} ความว่า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระปรีชาสามารถในทุกๆ ด้าน ทรงกอบกู้อิสรภาพของอาณาจักรอยุธยาให้พ้นจากการเป็นประเทศราช ทรงขยายอำนาจ และแผ่ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง อาณาจักรเพื่อนบ้านต่างหวั่นเกรงพระบรมเดชานุภาพ รัชสมัยของพระองค์จึงเป็นรัชสมัยที่อาณาจักรอยุธยามีอาณาเขตที่กว้างขวางที่สุด ส่วนความสามารถด้านการปกครอง สมเด็จพระนเรศวรทรงจัดระบบการปกครองส่วนกลางและทรงขยายอำนาจการปกครองส่วนกลางไปสู่หัวเมืองต่างๆ ทำให้อยุธยาเป็นรัฐที่มีการปกครองแบบรวมศูนย์เป็นครั้งแรก ด้วยพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระองค์ นักประวัติศาสตร์ในสมัยหลังจึงให้การยอมรับและยกย่องพระองค์เป็น “มหาราช”^{๖๘}

เนื้อหาที่ปรากฏในแบบเรียนประวัติศาสตร์สมัยปัจจุบัน ทำให้ทราบว่า ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรขาดความโดดเด่น หากเปรียบเทียบกับเรื่องประวัติบุคคลสำคัญของชาติอีก ๑๑ เรื่อง^{๖๙} สิ่งที่เกิดขึ้นได้อีกประการหนึ่ง คือ การเพิ่มเนื้อหาการจัดการปกครองเป็นประเด็น

^{๖๖} รายละเอียดใน ไพฑูรย์ มีกุล และทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), ๑๒๐-๑๒๑.

^{๖๗} ผู้ศึกษาเชื่อว่า การย่อพระเกียรติยศสมเด็จพระนเรศวร ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ตั้งแต่กระทรวงศึกษาธิการออกระเบียบการจัดทำตำราและแบบเรียนขึ้น ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ ดังเช่นแบบเรียนประวัติศาสตร์ระดับประถมศึกษาปีที่ ๒ จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๙๗ ความว่า “สมเด็จพระนเรศวร...พระองค์ได้ทรงทำคุณประโยชน์ให้บ้านเมืองอย่างเหลือล้น ชาวไทยภายหลังจึงถวายพระนามว่า มหาราช.” รายละเอียดใน กรมวิชาการ, หนังสือรวมวิชาสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒, ๗๑-๗๒.

^{๖๘} ไพฑูรย์ มีกุล และทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๑๒๑.

^{๖๙} บุคคลสำคัญประวัติศาสตร์อยุธยา อีก ๑๑ เรื่อง ได้แก่ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑, สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒, สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ, สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒, สมเด็จพระเอกาทศรถ, สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม, สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง, สมเด็จพระนารายณ์มหาราช, เจ้าพระยาโกษาปาน, เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง) และชาวบ้านบางระจัน

การศึกษาใหม่ อย่างไรก็ตาม สำหรับการเรียนประวัติศาสตร์ไทย ได้จัดให้มีการอ่านหนังสือเสริม การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุดเล่าเรื่องเมืองไทย เรื่อง ไทยรบพม่า แต่เนื่องจากในปัจจุบันโรงเรียนแต่ละแห่งสามารถเลือกสรรแบบเรียนได้ ตามแนวทางการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนนั้นๆ อีกทั้ง การจัดพิมพ์แบบเรียนประวัติศาสตร์มีหลายสำนักพิมพ์ ทำให้การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ขาดเอกภาพในการใช้แบบเรียนเพื่อจัดการเรียนการสอน

สิ่งที่เห็นได้ชัด ในการรับรู้ประวัติศาสตร์สมัยปัจจุบัน คือ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชออกชั้นเรียน กลับคึกคักมากเป็นพิเศษ ความสนใจเรียนรู้ประวัติศาสตร์ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเกิดขึ้นตามกระแสความนิยมของสังคม เมื่อภาพยนตร์เรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชออกฉาย มีการผลิตสื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นการ์ตูนประวัติศาสตร์ วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ หรืองานนิพนธ์ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับ รัชกาลของพระองค์ได้ตีพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณชน ส่งผลให้การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชออกชั้นเรียนมีชีวิตชีวา มีความน่าสนใจ มากกว่าการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในแบบเรียน อย่างไรก็ตาม มีอาจปฏิเสธว่า ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรในแบบเรียนประวัติศาสตร์ เป็นความรู้ขั้นพื้นฐานที่นักเรียนต้องเรียนรู้

๔. ข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในภาพ ในแบบเรียนประวัติศาสตร์

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงเห็นประโยชน์ของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างอุดมการณ์ชาตินิยม ดังการกราบบังคมทูลเสนอเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแก่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. ๒๔๔๙ มุ่งหมายให้นักเรียน "...รักอิศรภาพ แห่งชาติภูมิ ประพฤติในสุจริตธรรมและ มีความรู้ทางวิชาการ..."^{๑๐} ขณะเดียวกันพระองค์ ทรงพระนิพนธ์ผลงานประวัติศาสตร์ที่ทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ไว้ ได้แก่ พระนิพนธ์ อรรถธิบายในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา^{๑๑} ไทยรบพม่า^{๑๒} และพระประวัติสมเด็จพระ

^{๑๐} วารุณี ไอลการมย์, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๕" (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), ๑๐๖.

^{๑๑} สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงเพิ่มเติมรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชรัชกาล (พ.ศ. ๒๔๔๔) ทรงแต่งตำนานพงศาวดารและทำสารบาญ (พ.ศ. ๒๔๕๕) ทรงแก้ไขตำนานพระราชพงศาวดารให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นและคำอธิบายรัชกาลต่างๆ ตามลำดับ (พ.ศ. ๒๔๕๗)

พระนเรศวรมหาราช^{๓๖} และการยกระดับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ทำให้ทราบว่าพระนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ ส่งผลต่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำหรับชาวไทยมานับแต่นั้น

การจัดการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ระยะแรก ยังคงประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์เดิมไว้ ตามหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิสดาร ได้แก่ การประกาศอิสรภาพสงครามยุทธหัตถี การพิธิปฐมกรรมนักพระสัตถาพระยาละแวก และการยกทัพตีกรุงหงสาวดี ผู้ศึกษาเชื่อว่า ประเด็นดังกล่าว ทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์จนกระทั่งยกการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เป็นรายวิชาเอกเทศ ใน พ.ศ. ๒๔๗๑^{๓๗}

ความเชื่อมโยงระหว่างสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์กับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ขึ้นกับข้อสมมุติฐาน ที่ทรงให้ความเห็นไว้กับประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์ต่างๆ ซึ่งทราบกันว่า ข้อสมมุติฐานของสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการประวัติศาสตร์ ทั้งในสมัยของพระองค์จนถึงปัจจุบัน สังเกตได้ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ ทรงเลือกที่จะคงประเด็นสำคัญตามการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไว้ หากประเด็นดังกล่าว ส่งผลต่อสถานภาพการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย ดังประเด็นการรับรู้สำคัญเรื่อง “พระมหาอุปราชาขาดคอช้าง”

๔.๑ พระมหาอุปราชาขาดคอช้าง

สงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕ จาก “อธิบายเรื่อง รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา สมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ ทรงกล่าวถึงเอกสารต่างประเทศ อย่างหนังสือพงศาวดารพม่า ซึ่งระบุว่า พระมหาอุปราชาต้องป็นสิ้นพระชนม์บนคอช้าง แต่ทรงอธิบายว่า ผู้แต่งพงศาวดารพม่าคงนึกขวยใจ แก้เป็นให้พระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์ด้วยปืน และเอาพระคชาธารเข้าพิงต้นไม้ ทรงกล่าวถึงเอกสารโปรตุเกสซึ่งไม่ได้

^{๓๖} นิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ใช้ชื่อ “เรารบพม่า” ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้เพิ่มเนื้อหาจนสมบูรณ์ แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น “พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า”

^{๓๗} พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นิพนธ์ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๔๘๖

^{๓๘} การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตั้งแต่แรกนำพงศาวดารเป็นส่วนหนึ่งของวิชาอ่านภาษาไทย พ.ศ. ๒๔๓๕ ยึดเอาพระราชพงศาวดารฉบับพิสดารเป็นแบบในการจัดการเรียนรู้ แม้ว่าจะมีการยกระดับเป็นวิชาประวัติศาสตร์ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ พงศาวดารมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในฐานะแบบเรียน ผู้เขียนเชื่อว่าพงศาวดารยังคงใช้เป็นแบบเรียนเรื่อยมาจนกระทั่งกระทรวงศึกษาธิการออกกระเบียบว่าด้วยการจัดพิมพ์ตำราและแบบเรียนขึ้น ในวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓

กล่าวถึงสาเหตุการสิ้นพระชนม์ของพระมหาอุปราชา แต่ทรงเลือกที่จะเชื่อตามอย่างพระราชพงศาวดารไทยที่ต้องตรงกันทุกฉบับว่า “พระมหาอุปราชาต้องพระแสงของ้าวสิ้นพระชนม์กับคอช้าง”^{๕๕} ข้อสมมุติฐานนี้ ยังถ่ายทอดผ่านพระประวัติศาสตร์ชิ้นต่อมา เรื่อง ไทยรบพม่า และพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การรับรู้ประวัติศาสตร์เรื่อง พระมหาอุปราชาขาดคอช้าง เป็นข้อสมมุติฐานที่สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ ทรงยึดมั่นตลอดพระชนม์ชีพ แม้ว่า การศึกษาประวัติศาสตร์สมัยหลังจะค้นพบเอกสารที่กล่าวถึงสงครามยุทธหัตถี แต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญเช่นเดียวกับเอกสารไทย ยกตัวอย่างเช่น ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ กล่าวแต่เพียงว่า “ปีเต่าตี (พ.ศ. ๒๑๓๕/๓๖) อุปราชเอาริพลไปเมืองไตได้รับพญานาค...”^{๕๖} นอกจากนี้ยังพบว่า เอกสารของพม่ารายงานตรงกับจดหมายเหตุของ Nicholas Pimenta ว่า พระมหาอุปราชาพม่าถูกพระแสงปืนสิ้นพระชนม์^{๕๗} อย่างไรก็ตาม สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพอ้างว่า การรบครั้งนี้มีการชนช้างจริงและพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์^{๕๘}

ประเด็นการรับรู้เรื่องพระมหาอุปราชาขาดคอช้าง ทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของประชาชนชาวไทย และข้อสมมุติฐานของสมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับประเด็นการรับรู้นี้ ไม่เปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน ประเด็นการรับรู้นี้ จัดเป็นประเด็นการรับรู้หลักที่อยู่ในความทรงจำ และได้รับการถ่ายทอดผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ซ้ำแล้วซ้ำอีก ยกตัวอย่างเช่น พ.ศ. ๒๑๓๓ พระมหาธรรมราชาสวรรคต พระนเรศวรทรงครองราชย์สมบัติ พม่ายกกองทัพใหญ่มาตีกรุงอึก กองทัพไทยยกมาต้านทานพม่าที่เมืองสุพรรณบุรี ได้ชนช้างกับพระมหาอุปราชาตายบนคอช้างทัพพม่าแตกยับเยินกลับไปและไม่กล้ายกมาอีก^{๕๙} หรือสงครามครั้ง

^{๕๕} รายละเอียดเกี่ยวกับศึกพระมหาอุปราชาครั้งที่ ๒ คราวชนช้าง โปรดอ่านใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม ๑ (นครปฐม : นครปฐมการพิมพ์, ๒๕๔๘), ๓๑๒-๓๑๘.

^{๕๖} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและเดวิด เค วัยอาจ, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ (เชียงใหม่ : หจก. สำนักพิมพ์ตรีถวิน , ๒๕๔๓), ๑๒๖.

^{๕๗} รายละเอียดใน วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย,” ใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีของการครองราชย์ (กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๓), ๑๐๒.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน.

^{๕๙} หลักสูตรชั้นประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๙๑ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, หนังสือรวมวิชาสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒, ๗๑-๗๒.

สำคัญที่สร้างเกียรติคุณอันยิ่งใหญ่ ก็คือสงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๔ ในการรบครั้งนี้กองทัพใหญ่ยังมีทันได้ปะทะกัน ช้างทรงของพระองค์ได้วิ่งออกหน้า ฝ่าเข้าไปประจัญกับแม่ทัพนายกองของพม่าก่อน สมเด็จพระนเรศวรได้ชวนพระมหาอุปราชาชนช้างกัน และสมเด็จพระนเรศวรได้ฟันพระมหาอุปราชา ต้องบาดเจ็บสาหัสปางแล้ว^{๑๐๐} และสงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕ ณ ตำบลหนองสาหร่าย สมเด็จพระนเรศวรฟันพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์บนคอช้าง^{๑๐๑} เป็นต้น การรับรู้ประวัติศาสตร์ “พระมหาอุปราชาขาดคอช้าง” ยังผลิตซ้ำผ่านสื่อการรับรู้อื่นๆ เช่น บทละคร ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และการ์ตูนประวัติศาสตร์ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่า ชาวไทยมีความทรงจำเกี่ยวกับรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอีกหลายประเด็น ยกตัวอย่างเช่น สมเด็จพระนเรศวรเคยเสด็จเป็นองค์จ่านำกรุงหงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวรทรงคาบพระแสงดาบปืนค่ายพม่า การพิธีปฐมกรรมนักพระสัตถาพระยาละแวก และสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี ซึ่งประเด็นเหล่านี้พบในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาตำราจรราชานุกาพ ดังจะกล่าวเป็นลำดับดังนี้

๔.๒ สมเด็จพระนเรศวรเคยเสด็จเป็นองค์จ่านำกรุงหงสาวดี

สมเด็จพระนเรศวรเคยเสด็จเป็นองค์จ่านำกรุงหงสาวดี จัดเป็นประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์ที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์บ่อยครั้ง สมเด็จพระยาตำราจรราชานุกาพ ทรงกล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ใน พระนิพนธ์อรรถธิบายในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา (พ.ศ. ๒๔๕๗) ไว้ว่า มีเนื้อความเรื่องนี้ปรากฏในคำให้การขุนหลวงหาวัด ความว่า เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงพระเยาว์ เสด็จเป็นตัวจ่านำกรุงหงสาวดี เมื่อพระเจ้าบุเรงนองชนะศึกคราวขอช้าง ทรงกล่าวว่า ความนี้ไม่ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับอื่น แต่มีเหตุผลหลายอย่างซึ่งควรเชื่อว่าเป็นอย่างนั้น^{๑๐๒} แต่ท้ายสุดข้อสมมุติฐานในพระนิพนธ์เล่มเดียวกันทรงเชื่อตามหลักฐานที่มั่นคงว่า เรื่องจริงไม่ได้เป็นอย่างคำให้การขุนหลวงหาวัด “สมเด็จพระนเรศวร

^{๑๐๐} หลักสูตร พ.ศ. ๒๕๐๓ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, บ้านเมืองของเรา แบบเรียนสังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓, ๖๖-๖๗.

^{๑๐๑} หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ รายละเอียดใน สมศักดิ์ สิ้นธุระเวชญ์ และคณะ, สื่อการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๕, ๒๙๒.

^{๑๐๒} เรื่องเดียวกัน, ๓๐๗.

เสด็จอยู่เมืองไทยจนสิ้นรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช”^{๑๐๑} อย่างไรก็ตาม ข้อสมมุติฐานของพระองค์ได้เปลี่ยนแปลงเมื่อทรงนิพนธ์ “ไทยรบพม่า” ทรงกล่าวว่า “...พระชันษาได้ ๙ ขวบ”^{๑๐๒} ได้ไปอยู่เมืองหงสาวดี ๖ ปี”^{๑๐๓} ทรงเห็นว่า การที่สมเด็จพระนเรศวรเสด็จประทับกรุงหงสาวดีเป็นประโยชน์ยิ่งนัก ทรงทราบภาษาและนิสัยใจคอตลอดจนล่วงรู้ฤทธิเดชของพม่าซึ่งเปรียบเหมือนทุนสำหรับคิดอ่านกอบกู้เมืองไทยให้พ้นจากความเป็นทาสของชาติอื่น”^{๑๐๔} ข้อสมมุติฐานของพระองค์เรื่องสมเด็จพระนเรศวรเสด็จเป็นองค์เจ้านางหงสาวดี ได้ย้ำเตือนสำนึกการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทยอีกครั้ง ในพระนิพนธ์เรื่องสุดท้ายเรื่องพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความว่า “สมเด็จพระนเรศวรจึงต้องเสด็จออกไปอยู่เมืองหงสาวดีเมื่อพระชันษาได้ ๙ ขวบ”^{๑๐๕} และในเนื้อหาประวัติศาสตร์วิบุรุษ ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๔ ยังคงยึดข้อสมมุติฐานนี้ว่า “เมื่อเล็กๆ พระนเรศวรไปอยู่กับพระเจ้าบุเรงนองเมืองพม่า จึง

^{๑๐๑} หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ รายละเอียดใน สมศักดิ์ สันธุระเวชญ์ และคณะ, สื่อการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๕, ๓๑๑.

^{๑๐๒} ผู้ศึกษาเชื่อว่า มติมหาชนเรื่อง สมเด็จพระนเรศวรเสด็จเป็นองค์เจ้านางหงสาวดี เมื่อพระชนมายุ ๙ ขวบ ปรากฏครั้งแรกใน “ไทยรบพม่า” อย่างไรก็ตาม คำให้การชาวกรุงเก่าและคำให้การขุนหลวงหาวัดเอกสารที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเรียบเรียงไว้ มิได้ระบุพระชนมายุสมเด็จพระนเรศวรเสด็จเป็นองค์เจ้านางหงสาวดี อีกทั้งพระราชพงศาวดารไทยและพม่า ก็มิได้ระบุว่าสมเด็จพระนเรศวรเสด็จเป็นองค์เจ้านางหงสาวดี ส่วนเอกสารของเยราเมียส ฟาน ฟลิต (jeremias van vliet) ให้ข้อสรุปเรื่องพระชนมายุแตกต่างไปจากข้อสมมุติฐานของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังความในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต พ.ศ. ๒๑๘๒ กล่าวไว้ว่า “...พระเจ้าแผ่นดินพะโคก็ยกทัพกลับพร้อมพระนเรศ (พระนเรศวร Prae Naerith) พระโอรสองค์แรกของพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่แห่งสยาม ซึ่งมีพระชนม์มายุได้ ๑๓ พรรษา” (รายละเอียดใน “พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต พ.ศ. ๒๑๘๒,” ใน รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลิต) (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), ๒๑๒)) แต่ข้อสรุปเรื่องเสด็จเป็นองค์เจ้านางหงสาวดี เมื่อพระชนมายุ ๑๓ พรรษา มิได้รับการกล่าวถึงมากนัก หากเทียบกับข้อสมมุติฐานของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งมักได้รับการถ่ายทอดผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ และสื่อบันเทิงหลากหลายประเภทเสมอ

^{๑๐๓} สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ไทยรบพม่า, ๕๔.

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๐๕} สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๓), ๑๗.

ทรงรับรู้เหตุการณ์ต่างๆ ในเมืองพม่าและสามารถสู้รบชนะพม่าในตอนหลัง”^{๑๐๔} ข้อสมมุติฐานนี้ยังคงถ่ายทอดในแบบเรียนประวัติศาสตร์ หลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ ยกตัวอย่างเช่น “พ.ศ. ๒๑๐๖ พระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาตีเมืองไทยได้ชัยชนะหัวเมืองฝ่ายเหนือ แต่คงให้พระมหากษัตริย์ปกครองตามเดิม เพื่อเป็นหลักประกันได้นำเอาสมเด็จพระนเรศวรไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม ณ กรุงหงสาวดีนานถึง ๖ ปี”^{๑๐๕} และ “เมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๖ กรุงศรีอยุธยาทำสงครามกับพม่าและถูกกองทัพพระเจ้าหงสาวดีบีบบังคับจนแพ้ พระเจ้าหงสาวดีจึงขอตัวสมเด็จพระนเรศวรไปเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรม ขณะนั้นพระชันษา ๙ พรรษา”^{๑๐๖} เป็นต้น

๔.๓ สมเด็จพระนเรศวรเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชา

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระเยาว์ในกรุงหงสาวดี ทรงกล้าวถึงประเด็นนี้ไว้ในพระนิพนธ์ “ไทยรบพม่า” ว่า เมื่อตีเมืองคังได้แล้ว สมเด็จพระนเรศวรยังคงประทับที่เมืองหงสาวดี เห็นจะมีเหตุเกิดขึ้นตามคำให้การชาวกรุงเก่า สมเด็จพระนเรศวรทรงเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชา ไก่พระมหาอุปราชาแพ้ พระมหาอุปราชาทรงขัดเคืองแกล้งตรัสเสียดสีว่า “ไก่เฉลยตัวนี้เก่งจริงหนอ” สมเด็จพระนเรศวรก็ขัดเคืองพระทัย ตอบว่า “ไก่ตัวนี้ชื่อว่าแต่ชนเอาเดิมพันเลย ถึงจะชนกันเอาบ้านเมืองก็ชนได้” สมเด็จพระนเรศวรทรงคิดเห็นว่า “คงจะมีเรื่องอย่างไรทำนองนี้เกิดขึ้นซึ่งสมเด็จพระนเรศวรจะได้ทรงแสดงวาทะให้ปรากฏแก่พวกหงสาวดีว่าจะไม่ยอมให้ดูหมิ่นไทยเหมือนอย่างแต่ก่อน”^{๑๐๗} ในพระนิพนธ์เรื่อง พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงกล้าวในทำนองเดียวกันนี้ว่า มีเรื่องเล่ากันว่า วันหนึ่งสมเด็จพระนเรศวรทรงเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชา ไก่พระมหาอุปราชาแพ้ พระมหาอุปราชาชุนเคืองตรัสออกมาว่า “ไก่เฉลยตัวนี้เก่งจริงหนอ” สมเด็จพระนเรศวรตรัสออกไปทันทีว่า “ไก่ตัวนี้ชื่อว่าแต่จะพนันเอาเดิมพันเลย ถึงจะชนกันเอา

^{๑๐๔} หลักสูตรชั้นประถมศึกษา พ.ศ. ๒๔๙๑ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, หนังสือรวมวิชาสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒, ๙๑.

^{๑๐๕} หลักสูตร พ.ศ. ๒๕๐๓ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, บ้านเมืองของเรา แบบเรียนสังคมศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓, ๖๖.

^{๑๐๖} หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, หนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔, ๑๕๕.

^{๑๐๗} รายละเอียดใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ไทยรบพม่า, ๖๖.

บ้านเขาเมืองก็ยังมีได้^{๑๑๑} แม้ว่าประเด็น” สมเด็จพระนเรศวรชนไก่กับพระมหาอุปราชา” จะไม่ได้รับการกล่าวถึงในแบบเรียนประวัติศาสตร์ แต่เชื่อว่านักเรียนสามารถรับรู้ประเด็นการรับรู้^{๑๑๒} ได้ผ่านการอ่านพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์เรื่องไทยรบพม่า ซึ่งจัดพิมพ์เป็นหนังสือชุดภาษาไทยของคุรุสภา^{๑๑๓} ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๐๖ และยังเป็นหนังสืออ่านเสริมความรู้ประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน ประเด็นการรับรู้เรื่องนี้ เป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจ มักได้รับการถ่ายทอดผ่านสื่อการเรียนรู้อื่นๆ ที่ไม่เป็นทางการบ่อยครั้ง

๔.๔ สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง

ประเด็นการรับรู้^{๑๑๔} นี้จัดเป็นประเด็นสร้างชีวิตชีวา แสดงกฤษฎากินิหารของสมเด็จพระนเรศวรได้อย่างเด่นชัด ปรากฏในพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ความว่า “สมเด็จพระนเรศวรทรงยิงพระแสงปืนกระบอกหนึ่งยาว ๘ คืบ ถูกสุรกรรมานายทัพหน้าของข้าศึกตายอยู่กับคอช้าง”^{๑๑๕} หรือ “สมเด็จพระนเรศวรยิงปืนนกล้อย่างยาวกระบอก ๑ ถูกสุรกรรมานายทัพหน้าของข้าศึกตายอยู่กับคอช้าง”^{๑๑๖} ประเด็นการรับรู้^{๑๑๗} นี้ ยังพบในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศตัดความสัมพันธ์กับพม่าเมื่อเดือน ๖ พ.ศ. ๒๑๒๗ พงศาวดารว่าพม่าชนะอังวะ จึงรวบรวมครอบครัวไทยที่เคยถูกกวาดต้อนกลับกรุงศรีอยุธยา กองทัพพม่ามีแม่ทัพชื่อสุรกรรมา ยกติดตาม สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงปืนนกล้อย่างยาว กระสุนข้ามแม่น้ำสะโตงถูกสุรกรรมาตายบนคอช้าง การรับรู้ประวัติศาสตร์เรื่องนี้นำไปสู่การศึกษาวัตถุสำคัญของชาติ เรื่อง “พระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง”^{๑๑๘} และยังถูกถ่ายทอดผ่านสื่อการรับรู้อื่นๆ อีกด้วย

^{๑๑๑} รายละเอียดใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ๕๗.

^{๑๑๒} ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๖ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖) (พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๖), คำนำของบรรณาธิการชุด.

^{๑๑๓} สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, ๗๑.

^{๑๑๔} สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ๖๗.

^{๑๑๕} หลีกสูตร พุทธศักราช ๒๕๐๓ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, ๑๐๒-๑๐๓.

๔.๕ สมเด็จพระนเรศวรทรงดาบพระแสงดาบปืนค่ายพม่า

ชาวไทยรู้จักประเด็นการรับรู้นี้ ในนาม “พระแสงดาบค่ายพม่า” จัดเป็นประเด็นที่สร้างชีวิตชีวา อยู่ในความทรงจำของชาวไทยอีกประเด็นหนึ่ง ปรากฏในพระนิพนธ์สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ ความว่า “เดือน ๔ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เวลากลางคืนเสด็จออกไปปล้นค่ายทัพหน้าของ พระเจ้าหงสาวดี...สมเด็จพระนเรศวรลงจากม้าพระที่นั่ง ทรงดาบพระแสงดาบนำทหารขึ้นเป็น ระเบียบ จะเข้าค่ายพระนครหงสาวดีถูกข้าศึกแทงตกลงมาจึงเข้าไม่ได้”^{๑๑๑} และ “เดือน ๔ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เวลากลางคืน เสด็จออกไปปล้นค่ายทัพหน้าของพระเจ้าหงสาวดี...สมเด็จพระนเรศวรเสด็จลง จากม้าทรงดาบพระแสงดาบ นำทหารเป็นระเบียบจะเข้าค่ายพระเจ้าหงสาวดี ถูกข้าศึกแทงตกลง มาจึงเข้าไม่ได้...”^{๑๑๒} ประเด็นนี้การรับรู้นี้ ยังพบในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น พ.ศ. ๒๑๒๙ ทรงยกกำลังทหารไปยับยั้งข้าศึก ใช้วิธีการรบแบบกองโจร คือ ลอบตี ตัดเสบียง ทำลาย ยานพาหนะอย่างหนักทั้งกลางวันกลางคืน ทรงดาบพระแสงดาบนำทหารเป็นระเบียบ เข้าปล้นค่าย พม่า แต่ถูกพม่าต่อสู้ป้องกันปล้นค่ายไม่สำเร็จ”^{๑๑๓} นอกจากนี้ ยังขยายการศึกษาไปสู่การเรียนรู้ วัตถุประสงค์สำคัญของชาติ เรื่อง “พระแสงดาบค่ายพม่า” ซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับวีรกรรมของสมเด็จพระ นเรศวรอย่างแจ่มชัด^{๑๑๔} และยังพบว่ามีการกล่าวถึงประเด็นการรับรู้นี้บ่อยครั้งในสื่อบันเทิง ประเภทต่างๆ

๔.๖ การพิธีปฐมกรรมนักพระสัตถาพระยาละแวก

จัดเป็นอีกประเด็นการรับรู้ที่ทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ กล่าวถึงประเด็นการรับรู้นี้ไว้ในพระราชพงศาวดาร ฉบับ พระราชหัตถเลขา (พ.ศ. ๒๔๕๗) เรื่องตีเมืองละแวกไว้ ความว่า “...ในที่นี้ควรเชื่อตามรายการที่ เสด็จครั้งที่ ๒ ที่จับพระยาละแวกนักพระสัตถุรา และพระศรีสุพรรณมาธิราชได้ ให้ประหารชีวิตนัก พระสัตถุราเสียเมื่อทำพิธีปฐมกรรม...”^{๑๑๕} ทั้งนี้ ทรงทราบว่า หนังสือพระราชพงศาวดารเขมรซึ่งลง

^{๑๑๑} สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, ๙๑.

^{๑๑๒} สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ๙๕.

^{๑๑๓} หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, หนังสือเรียนสร้าง เสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔, ๑๕๔-๑๖๕.

^{๑๑๔} หลักสูตร พุทธศักราช ๒๕๐๓ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ สำหรับ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, ๑๐๓-๑๐๔.

^{๑๑๕} พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม ๑, ๓๒๑.

ศักราชถูกต้องกับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสังเขป (ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์) มิได้กล่าวถึงเรื่องจับนักพระสัตธาได้ แต่สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ทรงเชื่อว่าได้มีการพิธีปฐมกรรมตามอย่างที่พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา อีกทั้ง ทรงถ่ายทอดการรับรู้ประวัติศาสตร์เรื่องนี้ผ่านพระนิพนธ์ เรื่อง ไทยรบพม่า ความว่า “ถึงปลายปีมะเส็งนั้น (พ.ศ. ๒๑๓๖) สมเด็จพระนเรศวรยกกองทัพหลวงไปตีกรุงกัมพูชา มีชัยชนะจับนักพระสัฎฐาเจ้ากรุงกัมพูชาได้ให้ประหารชีวิตเสีย ในพิธีปฐมกรรม”^{๑๒๒} เช่นเดียวกับพระนิพนธ์เรื่อง พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กล่าวไว้ว่า “เมื่อได้เมืองละแวกแล้วสมเด็จพระนเรศวรตรัสสั่งให้ทำพิธีปฐมกรรม และเอาตัวนักพระสัฎฐาไปประหารเสียตามที่ได้ทรงปฏิญาณไว้”^{๑๒๓} อย่างไรก็ตาม ประเด็นการรับรู้นี้ไม่พบว่ามี การถ่ายทอดผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ แต่นักเรียนสามารถรับรู้ประเด็นการรับรู้นี้ได้ผ่านการอ่านพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์เรื่อง “ไทยรบพม่า” และผ่านสื่อการรับรู้รูปแบบอื่น ยกตัวอย่างเช่น งานวรรณกรรมและงานนิพนธ์ประวัติศาสตร์ เนื่องจากประเด็นการรับรู้นี้มีความสัมพันธ์ต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจึงไม่ได้รับการเผยแพร่สู่สาธารณะอย่างเช่น ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ ซึ่งสังคมไทยตระหนักถึงบทเรียนนี้มากขึ้นในเหตุการณ์ความรุนแรงเผาสถานทูตไทย ณ กรุงพนมเปญ เมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๔๖

๔.๗ สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี

ข้อสมมุติฐานของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี นับเป็นอีกประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์หนึ่งที่ได้รับการอ้างอิงในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น ข้อสมมุติฐานเรื่องเวลาที่สมเด็จพระนเรศวรล้อมเมืองอังวะ ปราบกฏในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ดังความว่า “การยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี พระเจ้านันทบุเรงหนีไปอยู่เมืองตองอู สมเด็จพระนเรศวรเสด็จยกทัพไปล้อมเมืองตองอูอยู่ได้สองเดือน”^{๑๒๔} ความนี้สอดคล้องกับข้อสมมุติฐานของพระองค์ในไทยรบพม่า ความว่า “สมเด็จพระนเรศวรทรงพยายามตีเมืองตองอูอยู่ ๒ เดือน”^{๑๒๕} และข้อสมมุติฐานในพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความว่า “สมเด็จพระ

^{๑๒๒} สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, ๑๑๔-๑๑๕.

^{๑๒๓} สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ๑๓๙.

^{๑๒๔} หลักสูตรขั้นประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๙๑ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, หนังสือรวมวิชาสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒, ๗๑-๗๒.

^{๑๒๕} สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, ไทยรบพม่า, ๑๓๓-๑๓๔.

พระนเรศวรล้อมเมืองตองอูอยู่ ๒ เดือน”^{๑๒๖} ซึ่งข้อสมมุติฐานนี้ขัดแย้งกับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิสดาร ว่า “สมเด็จพระนเรศวรล้อมเมืองตองอูใช้เวลาสามเดือน”^{๑๒๗}

ส่วนประเด็นสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี ๒ ครั้ง ปรากฏใน “อธิบายเรื่อง รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ใน พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา และได้รับการขยายความใน “ไทยรบพม่า” และพระนิพนธ์เรื่อง “พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ประเด็น “สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี ๒ ครั้ง” ได้รับการกล่าวถึงในแบบเรียนประวัติศาสตร์ว่า สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีสามครั้ง ครั้งหลังยกทัพไปอังวะแต่ถึงเมืองหางทรงสวรรคต^{๑๒๘} หรือ “ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์มุ่งที่จะตีเมืองหงสาวดีให้ได้ เคยเสด็จไปตีเมืองนี้ ๒ ครั้ง ครั้งแรกตีไม่สำเร็จ ครั้งที่ ๒ ยกไปจนถึงหงสาวดีแล้วปรากฏว่าพระเจ้าหงสาวดีได้ทิ้งเมืองไปอยู่ที่ตองอู พระองค์จึงติดตามไปตีเมืองตองอูอีก แต่รบไปประมาณ ๒ เดือนก็ประจวบกับฤดูฝนจึงยกกองทัพกลับ”^{๑๒๙} และในแบบเรียนประวัติศาสตร์ร่วมสมัยยังคงประเด็นการสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี ๒ ครั้งไว้เช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดมากนัก^{๑๓๐} อย่างไรก็ตาม พบว่าแบบเรียนสังคมศึกษา วิชาประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ตามหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการยกทัพไปหงสาวดีครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๒ ให้อย่างละเอียด^{๑๓๑} แต่โดยภาพรวม แบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการยกทัพไปหงสาวดีไว้มากนัก โดยเฉพาะรายละเอียดการยกทัพไปหงสาวดีครั้งที่ ๒ กรุงหงสาวดีซึ่งถูกเมืองตองอูและเมืองยะไข่โจมตีย่อยยับ ก่อนที่สมเด็จพระนเรศวรจะเสด็จไปถึง กับทั้ง การยกทัพไปตีเมืองอังวะไม่ประสบความสำเร็จ หรือกล่าวได้ว่า การยกทัพไปตี

^{๑๒๖} สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ๑๗๖.

^{๑๒๗} พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเด, ๑๙๓.

^{๑๒๘} หลักสูตร พุทธศักราช ๒๕๐๓ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, ๗๔-๗๕.

^{๑๒๙} หลักสูตร พุทธศักราช ๒๕๐๓ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, ๑๑๕.

^{๑๓๐} หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ รายละเอียดใน ่องศรี จันทาวและคณะ, หนังสือการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๒๖๔.

^{๑๓๑} หลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๕๐ รายละเอียดใน กรมวิชาการ, แบบเรียนสังคมศึกษา วิชาประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๓๗-๓๙.

กรุงหงสาวดีของสมเด็จพระนเรศวรทั้ง ๒ ครั้ง ประสบความสำเร็จ เหลว ซึ่งรายละเอียดเหล่านี้ อาจส่งผลกระทบต่อพระเกียรติยศของสมเด็จพระนเรศวรได้ ชาวไทยจึงทราบเพียงแต่ว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงยกทัพไปแก้แค้นกรุงหงสาวดี ๒ ครั้ง

ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ข้อสมมุติฐานสมเด็จพระนเรศวรพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์ในแบบเรียน ทรงเลือกที่จะคงประเด็นสำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อสถานภาพการรับรู้ประวัติศาสตร์ไทยไว้ ดังกรณี พระมหาอุปราชาขาดคอช้าง ในสงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕ และประเด็นการพิธีปฐมกรรมนักพระสถิตาพระยาละแวก ทรงเลือกที่จะเชื่อตามพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งส่งผลกระทบต่อรับรู้ประวัติศาสตร์ไทย ส่วนประเด็นการรับรู้ที่สร้างสีสันแก่การเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ทรงกล่าวไว้ในพระนิพนธ์เช่นเดียวกัน เช่น สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวรทรงคาบพระแสงดาบปืนค่ายพม่า สมเด็จพระนเรศวรทรงชนไก่กับพระมหาอุปราชา และบางประเด็น แม้พระองค์จะอธิบายความไว้ในพระนิพนธ์จนสมบูรณ์ แต่ไม่ได้ให้รายละเอียดในแบบเรียนประวัติศาสตร์มากนัก ดังเช่นประเด็นการยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี อาจเพราะประเด็นดังกล่าว อาจส่งผลกระทบต่อพระเกียรติยศของสมเด็จพระนเรศวรก็เป็นได้

การศึกษาในบทนี้ให้ข้อสรุปว่า ก่อนสงครามไทยจะจัดการศึกษาตามอย่างตะวันตก ประวัติศาสตร์เป็นศาสตร์สำหรับชนชั้นปกครอง ในฐานะเรื่องราวที่ให้แก่คิด ข้อเตือนใจ และเป็นต้นแบบการปกครอง เมื่อจักรวรรดินิยมเข้ามา มีบทบาททางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชีย แคนยานภาพของจักรวรรดินิยมทำให้ชนชั้นนำกลับมาทบทวนอดีตพร้อมกับสร้างอุดมการณ์ชาตินิยม ทั้งนี้ รัฐสยามตระหนักแล้วว่า การสร้างสำนึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นกับชาวสยามได้นั้น มีเพียงประวัติศาสตร์เท่านั้น นอกจากนี้ การรับรู้ประวัติศาสตร์ยังส่งผลกระทบต่อจิตวิทยาสังคม เรียกว่าจิตวิทยาความมั่นใจในชะตากรรมของประเทศกลับคืนมา ประวัติศาสตร์ยังสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม สร้างสิทธิเหนือดินแดนทั้งหลาย ซึ่งส่งผลดีต่อปฏิรูปการปกครองโดยสะดวก เรียบร้อย ปกป้องดินแดนเหล่านั้นให้รอดพ้นจากจักรวรรดินิยม ประวัติศาสตร์ยังแสดงลักษณะทางวัฒนธรรมอันยาวนาน ผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ชาติ โดยการให้ภาษาจากส่วนกลางเป็นแม่แบบการเรียนรู้

สำหรับรัฐสยาม ประวัติศาสตร์ชาติ คือ ประวัติศาสตร์สถาบันพระมหากษัตริย์ จึงไม่น่าแปลกใจว่า การจัดให้นักเรียนเรียนรู้ "วิชาพงศาวดาร" ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้ส่งผ่านเรื่องราวของกษัตริย์สู่แบบเรียนประวัติศาสตร์ และเมื่อพิจารณาแบบเรียนประวัติศาสตร์ที่ได้จากเรียนรู้พระราชพงศาวดาร จะทราบว่า ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเป็นประวัติศาสตร์ที่มีเรื่องราว

นำติดตาม มีชีวิตชีวา ให้แง่คิด ให้บทเรียนทางประวัติศาสตร์ได้ดีที่สุด และยังมีเนื้อความมากที่สุด หากเปรียบเทียบกับเนื้อความรัชกาลอื่นอีก ๓๓ พระองค์^{๑๑๒} สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกลายเป็นต้นแบบวีรบุรุษผู้เสียสละ กล้าหาญ เฉลียวฉลาด และกลายเป็นตัวแทนความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย

การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ระยะแรก ประวัติศาสตร์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิชาอ่านภาษาไทย จนกระทั่ง เมื่อมีการประกาศให้พงศาวดารเป็น “วิชาพงศาวดาร” ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ เนื้อหาการเรียนรู้ยึดเอาพงศาวดาร ฉบับพิสดาร เป็นแบบการจัดการเรียนรู้ ต่อมาเมื่อประกาศให้วิชาพงศาวดาร เป็น “วิชาประวัติศาสตร์” ใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ประวัติศาสตร์มีความเป็นเอกเทศ เป็นศาสตร์อิสระ มีการพิมพ์แบบเรียนประกอบการเรียนประวัติศาสตร์ขึ้น พ.ศ. ๒๔๙๑ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ถูกสลายตัวตกลง ประวัติศาสตร์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกลุ่มวิชาสังคมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑ ประวัติศาสตร์ระดับประถม กลายเป็นเพียงเนื้อหาส่วนย่อยในรายวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) และในสังคมร่วมสมัย หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔ ประวัติศาสตร์ถูกจัดอยู่ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม แม้ว่าแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการจะมีความท้าทาย เชื่อมโยงการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไปสู่การเรียนรู้วิชาอื่นๆ แต่ระบบการศึกษาของไทยไม่ได้ปลูกฝังให้นักเรียนได้คิด วิเคราะห์ อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมร่วมสมัยไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร หากเปรียบเทียบกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสื่อบันเทิง

ส่วนเนื้อหาการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ มีประเด็นการรับรู้ที่โดดเด่น ๔ ประเด็น ได้แก่ การประกาศอิสรภาพ สงครามยุทธหัตถี การพิธีปฐมกรรมนักพระสัตถาพระยาละแวก และการยกทัพตีกรุงหงสาวดี หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื้อหาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความน่าสนใจมากขึ้น เมื่อมีการนำเอาตำนานแทรกไปกับเนื้อหาการจัดการเรียนรู้ ยกตัวอย่างเช่น สมเด็จพระนเรศวรเสด็จประทับ ณ กรุงหงสาวดี ตั้งแต่พระชนมได้ ๙ ขวบ เนื้อความนี้ปรากฏในคำให้การชาวกรุงเก่า และยังปรากฏในพระนิพนธ์สมเด็จพระยาตำราธิราชนุภาพ เรื่อง พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

หลัง พ.ศ. ๒๕๒๐ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีชีวิตชีวามากขึ้น เมื่อมีการเพิ่มเติมเนื้อหาในแง่มุมใหม่ เช่น กรณีพระเจ้าตองอูกับเมืองยะไข่คบคิดกัน กวาดต้อน

^{๑๑๒} เป็นที่น่าสังเกตว่า การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน ระบุว่า พระมหากษัตริย์ไทยสมัยอยุธยา มี ๓๓ พระองค์ โดยตัดขุนวรวงศาธิราชออกจากเนื้อหา รายละเอียดใน สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ และคณะ. สื่อการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๕. ๒๗๘.

ทรัพย์สินผู้คนไปยังเมืองตองอู เผาทำลายเมืองหงสาวดีจนเหลือแต่ซากเมือง ครั้นสมเด็จพระนเรศวรเสด็จถึงกรุงหงสาวดี หงสาวดีเหลือเพียงซากปรักหักพัง หรือกรณีบทบาทการจัดการปกครอง และการค้าของพระองค์ ก็เป็นประเด็นการเรียนรู้ที่เริ่มมีความโดดเด่น ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑ ถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๑ จนถึงปัจจุบัน ได้รับอิทธิพลจากข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระยาตำราภานุภาพ ประเด็นประวัติศาสตร์สำคัญ อย่าง “พระมหาอุปราชชาดคอช้าง” คราวสงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๕ ทรงยึดมั่นมาตลอดพระชนม์ชีพ ตามเอกสารไทยที่ต้องกันทุกฉบับ แม้ว่าพระองค์จะทราบข้อมูลจากเอกสารพม่า ประเทศเพื่อนบ้าน หรือเอกสารตะวันตก ชัดแย้งกับเอกสารของไทย นั่นเพราะประเด็นดังกล่าว หากเปลี่ยนแปลงไปอาจส่งผลกระทบต่อสถานภาพการรับรู้ประวัติศาสตร์ไทย นอกจากนี้ยังพบว่า ประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์ที่อยู่ในความสนใจ และสร้างสีสันต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ ยังปรากฏในพระนิพนธ์ของพระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระนเรศวรเคยเสด็จเป็นองค์จ่านำกรุงหงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราช สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวรทรงคาบพระแสงดาบปืนค่ายพม่า การพิธีปฐมกรรมนักพระสัตถาพระยาละแวก และสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี ยังได้รับการถ่ายทอดผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์อีกด้วย

กล่าวได้ว่า รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีบทบาทต่อการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ไทยเสมอ แม้ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม เรื่องราวของพระองค์กลายเป็นจุดสนใจของการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ชาติไทย สมเด็จพระนเรศวรยังคงอยู่ในความทรงจำของชาวไทย ในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้เอกราช ต้นแบบวีรกษัตริย์ผู้หาญกล้าต่อกรกับอริราชศัตรูจนสามารถประกาศเอกราชได้ การรับรู้ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรได้กระตุ้นเตือนให้สังคมไทยตระหนักถึงความเป็นรัฐชาติ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำการปกครอง ผู้ปกป้องประเทศจากอริราชศัตรู ผู้นำสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและองค์อิครูปถัมภก นอกจากนี้ การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรยังส่งผลต่อจิตวิทยาสังคม เรียกขวัญ ความมั่นใจ ยามที่ประเทศต้องก้าวผ่านความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม แต่ละช่วงสมัย แม้ในสมัยปัจจุบัน สมเด็จพระนเรศวร จะไม่มีบทบาทในแบบเรียนประวัติศาสตร์มากก็ตาม แต่การรับรู้ประวัติศาสตร์นอกห้องเรียนกลับคึกคัก มีชีวิตชีวา ผ่านรูปแบบสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ย่อมกระตุ้นเตือนให้ชาวไทยหันมาให้ความสนใจเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ไม่มากนักน้อย

บทที่ ๔ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในสื่อบันเทิงไทย

ในบทที่ ๓ ผู้ศึกษาได้อธิบายถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ระดับชั้นต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องของการปลูกฝังการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลนี้ผ่านระบบการศึกษา อย่างไรก็ตาม ในฐานะวีรบุรุษไทยเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรยังได้รับการถ่ายทอดผ่านสื่ออื่นๆ นอกเหนือจากการศึกษาด้วย ไม่ว่าจะเป็น วรรณกรรมบันเทิง ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ หรือแม้กระทั่งสื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การ์ตูนประวัติศาสตร์ เป็นต้น เพราะฉะนั้นในบทนี้ ผู้ศึกษาจะมุ่งเน้นไปที่การศึกษาเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรในสื่อบันเทิงต่างๆ นอกเหนือจากการศึกษาว่า มีการถ่ายทอดอย่างไร และผลกระทบในด้านต่างๆ ของการแปลงสื่อประวัติศาสตร์เกี่ยวกับรัชกาลพระนเรศวรเป็นสื่อต่อสังคมไทย ตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสังคมร่วมสมัย

ตามที่ได้กล่าวมาก่อนหน้านี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช วีรกษัตริย์ซึ่งอยู่ในความทรงจำของชาวไทยมากที่สุดพระองค์หนึ่ง ความประทับใจในวีรกรรมความกล้าหาญของพระองค์ เริ่มตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาและมีความชัดเจนมากขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังเช่น พระราชพงศาวดารที่ชำระในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก^๑ ซึ่งทราบกันว่า เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรกลายเป็นประเด็นหลักที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร หรือแม้กระทั่ง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เรื่อง รามเกียรติ์ บางตอน เช่น “พระรามยกทัพ

---

^๑ พระราชพงศาวดารที่ชำระในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้แก่ สังคีตยวงศ์ หรือพงศาวดาร เรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) สังคีตยวงศ์จัดเป็นงานวรรณกรรมฝ่ายสงฆ์ ส่วนพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มีบทบาทในฐานะเอกสารทางประวัติศาสตร์มากกว่าจะมองคุณค่าในฐานะงานวรรณกรรม ซึ่งทราบกันว่า พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับนี้ ประกอบด้วยจากนาฏวรรณกรรม อันเป็นลักษณะโดดเด่นของงานวรรณกรรม จึงกล่าวได้ว่าพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาที่ชำระขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมีลักษณะเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ หรือวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์

ข้ามแม่น้ำสะโตง”^๒ ก็อาจได้แรงดลบันดาลใจจากเหตุการณ์สงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดีในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร จึงเท่ากับเป็นการเปรียบเทียบว่าสมเด็จพระนเรศวร คือ องค์นารายณ์อวตาร ซึ่งอาจถือเป็นตัวอย่าง และสะท้อนความพยายามในการแปลงประวัติศาสตร์สู่สื่อการรับรู้ประวัติศาสตร์รูปแบบอื่น

แรงผลักดันสำคัญที่ทำให้สมเด็จพระนเรศวรมีบทบาทในงานวรรณกรรมมากขึ้น^๓ คือ การสร้างรัฐชาติในยุคจักรวรรดินิยม การสร้างรัฐชาติที่มีลักษณะเป็นรัฐเดี่ยวทางการเมืองเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับประเทศสยามในขณะนั้น ซึ่งเคยปกครองในระบบรัฐราชาธิราชมาก่อน และในสมัยที่ประวัติศาสตร์แบบชาตินิยมมีอิทธิพลนั้น ประวัติศาสตร์เป็นอาวุธอย่างหนึ่งของรัฐ คือ การสอนประวัติศาสตร์ที่ไม่เพียงแต่อยู่ในสถาบันที่รัฐควบคุมดูแลแต่ลงไปถึงสถาบันของปัจเจกบุคคลด้วย^๔ นั่นคือ การสร้างสำนึกร่วมในทางประวัติศาสตร์และการยกย่องวีรบุรุษของชาติร่วมกันเพื่อเป็นตัวแทน หรือสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีความกล้าหาญ เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว เหตุนี้ สมเด็จพระนเรศวรจึงกลายเป็นตัวแทนและสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นวีรบุรุษในอุดมคติของคนไทย “...พระราชประวัติและมีพระอุปนิสัยเหมาะแก่การณ์ ไม่มีบกพร่องเลยสักอย่างเดียว”^๕ โดยเฉพาะหากเปรียบเทียบกับสมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นเพียงบุตรชาวจีนไต้ฮง^๖ หาใช่ผู้ดีกรุงเก่าไม่ ดังนั้น เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรจึงได้กลายเป็นจุดสนใจที่ถูกนำไปเสนอผ่านสื่อต่างๆ ดังนี้

^๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, รวมเกียรติ (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๐๖-๒๕๐๗), ๖๒๑.

^๓ ผู้ศึกษาเชื่อว่า พระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย หลังยกระดับการเรียนรู้อาณาจักรเป็นวิชาประวัติศาสตร์ พ.ศ. ๒๔๗๑ และการรับรู้ประวัติศาสตร์ผ่านแบบเรียนนั้นถูกส่งผ่านไปสู่งานวรรณกรรม ทั้งจากการรับรู้ในห้องเรียนและการค้นคว้าด้วยตนเอง

^๔ Elie Kedourie, Nationalism (Hutchinson : Hutchinson, 1966), 84.

^๕ สมเด็จพระนเรศวรทรงพระยาตำราภิธานุภาพ, ไทยรบพม่า (กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๔๓), ๖๐.

^๖ นิธิ เอียวศรีวงศ์, การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘), ๖๐.

๔.๑ บทละครประวัติศาสตร์

ละครจัดเป็นนาฏศิลป์ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งละครโทรทัศน์ นอกจากนี้ ละครเวที และละครเพลง ต่างได้รับความนิยมเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ได้ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการละครไทย ตามบันทึกของมองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ (simon de la loubère) ทำให้ทราบว่า ละครเป็นมหรสพประเภทเล่นในโรงที่ชาวไทยนิยมมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา^๙ เขากล่าวว่า "...ละคร (Lacône) นั้นเป็นบทกวีสุดตีความกล้าหาญแกมนาฏศิลป์...ตัวเรื่องเป็นคำกลอนแสดงให้เห็นเป็นจริงจัง และตัวแสดงที่อยู่ในฉากนั้นหลายคนจะผลัดกันร้องเมื่อถึงบทของตัว ตัวละครตัวหนึ่งขับร้องในบทของตัวชื่อเรื่อง และตัวแสดงอื่นๆ ก็ขับร้องตามบทของบุคคลที่เรื่องนั้นกล่าวพาดพิงถึง..."^{๑๐} การเล่นละครมักเล่นเพื่อฉลองพระอุโบสถหรือวิหารที่สร้างใหม่ หรือในโอกาสอัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานเป็นประธาน^{๑๑}

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเป็นบุคคลหนึ่งที่ทำให้ความเห็นเกี่ยวกับการละครไทย ทรงเสนอว่า การเล่นละครรำ (ละคร) ได้ตำรามาแต่อินเดีย ละครรำของไทยมี ๓ อย่าง คือ "ละครชาตรี" เล่นกันในมณฑลนครศรีธรรมราช เรียกกันว่า "โนราห์" ละครที่เล่นในราชธานี เรียกว่า "ละครใน" และ "ละครนอก" ละครทั้งสามอย่างนี้มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี^{๑๒} และการเล่นละครทั้งสามอย่างนี้ได้รับการถ่ายทอดมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีละครพูดเพิ่มขึ้นมาอีกประเภทหนึ่ง^{๑๓} ซึ่งสมเด็จพระ

^๙ มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ (simon de la loubère) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการละครในสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า ละครที่เล่นในโรง มี ๓ ประเภท ได้แก่ โชน (cône) ละคร (lacône) และ ระบำ (rabam)

^{๑๐} ละครที่กล่าวถึงในข้างต้น แสดงทัศนคติของชาวต่างชาติที่เดินทางมากกรุงศรีอยุธยาในขณะนั้น นับว่ามีความหมายใกล้เคียงกับ ละครในทัศนะไทย ซึ่งหมายถึง การแสดงประเภทหนึ่ง ผู้แสดงเรียกว่าตัวละคร มีเวทีหรือสถานที่ใช้ในการแสดง มีบทให้ตัวละครแสดงตามเนื้อเรื่อง โดยมากมีดนตรีประกอบ มีลักษณะแตกต่างกันไปหลายชนิด รายละเอียดใน ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิชั่น, ๒๕๔๒), ๙๙๖.

^{๑๑} เดอ ลาลูแบร์, จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๐), ๒๑๗-๒๑๙.

^{๑๒} รายละเอียดใน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานละครอิเหนา (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๘), ๑-๒๐.

^{๑๓} ตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา เกิดละครขึ้นใหม่หลายประเภท เช่น ละครตีกดาบร่ำ ละครพันทาง ละครร้อง ละครพูด เป็นต้น นอกจากนี้ยังเกิดการแสดงใหม่ ได้แก่ ลิเก และการแสดงหุ่น ซึ่งได้รับความนิยมจนถึงปัจจุบัน

บรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงนำแบบอย่างมาจากยุโรป แต่เมื่อแรกนำเข้ามานั้นไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควร ละครพุดได้รับการส่งเสริมจนได้รับความนิยมอีกครั้ง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งถือเป็นช่วงสมัยเฟื่องฟูแห่งการละครไทย

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วก่อนรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครที่นิยมนำมาแสดงมักเป็นวรรณกรรมยอดนิยม ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ทั้งที่เป็นวรรณกรรมแบบฉบับ เช่น รามเกียรติ์ และอิเหนา และวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น สังข์ทอง คำवी มโนราห์ พิภูลทอง ไกรทอง เป็นต้น สำหรับบทละครที่เกิดจากการนำเรื่องราวบุคคลในประวัติศาสตร์มาถ่ายทอดเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เชื่อว่า ปัจจัยที่นำเอาบุคคลในประวัติศาสตร์มาถ่ายทอดผ่านรูปแบบบทละครเกิดขึ้นตามบริบททางการเมือง สังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่การบริโภควัฒนธรรมตะวันตกตามอย่างผู้นำรัฐ และความตระหนักในคุณค่าการรับรู้ประวัติศาสตร์ที่สามารถสร้างสำนึกชาตินิยมให้เกิดขึ้นได้ นำไปสู่การยกเอาวีรบุรุษที่ประชาชนชาวไทยรู้จักกันดีมาแปลงเป็นเรื่องราวที่มีความบันเทิง เช่น เรื่องพระร่วงหรือขอมคำดิน รวมทั้งเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๔.๑.๑ สมเด็จพระนเรศวรในตำนานเสือป่า

เมื่อเริ่มรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดความยุ่งยากทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์ กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๔) สะท้อนแนวคิดก้าวหน้าทางการเมืองของกลุ่มทหารหนุ่ม กลุ่มผู้ก่อการซึ่งถือเป็นผลผลิตการปฏิรูปทางการเมืองปกครองในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุการณ์ดังกล่าว เกิดขึ้นท่ามกลางสภาพความล่าช้าทางเศรษฐกิจและสังคม ประกอบกับอิทธิพลทางความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ความปรารถนาจะยกระดับความเจริญของประเทศให้เป็นอารยะได้รับการเร่งเร้ามากขึ้น จากนโยบายอนุรักษนิยมของผู้นำใหม่ สะท้อนออกมาในรูปของวิถีปฏิบัติที่เป็นการลบหลู่เกียรติภูมิและลดความสำคัญของกลุ่มทหารอาชีพ^{๑๖} ส่งผลให้เกิดเหตุการณ์นี้ขึ้น หลังปราบปรามกบฏพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ทรงเห็นว่าประเทศไทยยังไม่เหมาะกับการปกครองในระบอบรัฐสภา ทรงเริ่มปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม โดยสร้างสำนึกความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ผ่านพระราชนิพนธ์ ซึ่งพัฒนามาเป็นบทละคร และการแสดงละครในที่สุด

^{๑๖} อัจฉราพร กมฺพพิสมัย, กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ กบฏเพื่อประชาธิปไตย : แนวคิดทหารใหม่ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการ, ๒๕๔๒), ๒๓๗-๒๓๘.

ยกตัวอย่างเช่น พระราชนิพนธ์บทละครและการแสดงเรื่อง จวยอำนาจ^{๑๑} ในขณะเดียวกัน ทรงนำเรื่องราวในประวัติศาสตร์มาตอบสนองการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยม ซึ่งเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรถูกนำมาถ่ายทอดผ่านพระราชนิพนธ์ “ตำนานเสือป่า”^{๑๒}

บทละครพระราชนิพนธ์ เรื่อง ตำนานเสือป่า ปรากฏเรื่องราวรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๓ ตอน คือ ตอนที่ ๑ ตำนานเสือป่า ร.ศ. ๑๓๐ ภาคที่ ๒ สมัยกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา ชุดที่ ๔ “สมเด็จพระนเรศวรป็นค่ายพม่า”, ตอนที่ ๒ ตำนานเสือป่า ร.ศ. ๑๓๑ ภาคที่ ๑ ชุดที่ ๓ “สมเด็จพระนเรศวรประกาศการรบมอญ” และตอนที่ ๓ ตำนานเสือป่า ร.ศ. ๑๓๑ ภาคที่ ๒ ชุดที่ ๔ “พระนเรศวรตีทัพเชียงใหม่” โครงเรื่องดังกล่าวยึดตามพงศาวดารเป็นหลัก^{๑๓} ยกตัวอย่างบทละครตอน “สมเด็จพระนเรศวรป็นค่ายพม่า” ปรากฏเนื้อความ ดังนี้

---

^{๑๑} บทละครเรื่อง จวยอำนาจ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นจากเหตุการณ์จริง เพื่อชี้แจงข้อข้องใจของนักคิด ปัญญาชนผู้ปรารถนาจะให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้า แสดงน้ำพระทัยว่าพระองค์เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตย แต่ต้องดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยการเตรียมความพร้อมของประชาชนให้เข้าใจในระบบการปกครองใหม่เสียก่อน จวยอำนาจ กล่าวถึง คณะกู้ชาติคอโรเนียน ของประเทศคอโรเนียน สมัยพระเจ้าวิกเตอร์ที่ ๖ คิดเปลี่ยนแปลงการปกครองจากราชธิปไตยเป็นสาธารณรัฐ ท้ายสุดพระเจ้าวิกเตอร์ที่ ๖ สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ รายละเอียดใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, “จวยอำนาจ,” ใน พระราชนิพนธ์บทละครร้อยเรื่อง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๖), ๔๑-๔๓.

^{๑๒} ตำนานเสือป่า ไม่ได้เกี่ยวข้องกับประวัติการจัดตั้งกองเสือป่าหรือวิธีการดำเนินงานของกองเสือป่า ตำนานเสือป่า ว่าด้วยเรื่องราวของคนไทยสมัยก่อน ที่ได้กระทำการช่วยชาติบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชบันทึกชี้แจงว่า “การแสดงตำนานเสือป่า คิดๆ ไปก็เท่ากับการแสดงตำนานชาติไทย” ทรงค้นเรื่องราวในประวัติศาสตร์ และนำมาแสดงเป็นละครเสือป่า ส่วนการแสดงนั้นแสดงในที่โล่งซึ่งใหญ่กว่าสนามฟุตบอล นำช้างม้าเข้ามาเป็นส่วนประกอบของการแสดงด้วย รายละเอียดใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ตำนานเสือป่า (คือตำนานของชาติไทย) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหประชาพานิชย์, ๒๕๒๒), คำนำ.

^{๑๓} ความตามตำนานเสือป่า ตอน สมเด็จพระนเรศวรป็นค่ายพม่า ระบุว่า “เรื่องตามพระราชพงศาวดาร” เมื่อเทียบความกับพระราชพงศาวดาร ยกตัวอย่างเช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิสดาร พบว่า ยึดศักราช ๙๓๒ เป็นพื้น ส่วนความที่ปรากฏถูกปรับใหม่ แต่คงเนื้อความสำคัญไว้ เชื่อว่าพระราชนิพนธ์บทละครตำนานเสือป่า ไม่ได้รับอิทธิพลจากพระมติของสมเด็จพระนเรศวรฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทั้งนี้ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ชำระความสมบูรณ์ที่สุดแต่งเสร็จ พ.ศ. ๒๔๕๗ อีกทั้ง เนื้อหาที่ปรากฏเป็นเพียงการยกความจากพระราชพงศาวดาร ซึ่งไม่ได้ระบุว่าคัดมาจากพระราชพงศาวดาร ฉบับไหน ทำให้ยากต่อ

...ครั้งหนึ่งเมื่อจุลศักราช ๙๓๒ พระเจ้าหงสาวดียกทัพมาทางเมืองเมาะตะมะ เมืองกำแพงเพชรเข้ามาตั้งล้อมกรุงศรีอยุธยา ทัพหลวงตั้งอยู่บางปะหัน ทัพพระมหาอุปราชที่ตั้งที่ตำบลกุ่มดอง ทัพพระเจ้าแปรตั้งที่ตำบลสิกก ทัพพระเจ้าเชียงใหม่ตั้งที่วัดสังฆาวาส สมเด็จพระนเรศวรทรงม้าทวนกับทหารม้าสามกองออกไปรบไล่เข้าศึกเข้าไม่จนถึงค่าย ลงจากม้าพระที่นั่งคาบพระแสงคาบนำพลทหารปืนจะเข้าค่ายเข้าศึก เข้าศึกในค่ายแห่งมาหลายครั้งเห็นจะแหกค่ายเข้าศึกมิได้ จึงกลับคืนพระนคร ความกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรทราบถึงพระเจ้าหงสาวดีมีรับสั่งถามเสนาบดีว่า พระนเรศวรออกมารบพุ่งอย่างเป็นพลทหารอย่างนี้เหมือนเอาพิมเสนมาแลกเกลือ พระราชบิดาจะทราบหรือไม่ เสนาบดีกราบทูลว่าเห็นพระราชบิดาจะไม่ทราบ ถ้าทราบคงไม่ให้ออกมาป็นค่ายอย่างนี้ พระเจ้าหงสาวดีตรัสว่า พระนเรศวรทำศึกอาจหาญนัก ถ้าออกมาอีกที่จะเสียทหารสักเท่าใดจะแลกเอาพระนเรศวรให้จึงได้ จึงตรัสสั่งให้เลือกสรรทหารที่มีฝีมือเป็นอันมาก ให้นายทหารชื่อหลักไวยำกับทหารไปคอยข่ม ถ้าพระนเรศวรออกมาตีค่ายอีก ให้ล้อมจับเป็นไปถวายให้จึงได้ ครั้นพระนเรศวรออกมาตีค่ายอีกครั้งหลัง พวกทหารพม่ามอญเข้าล้อม หลักไวยำ^{๖๖} กับทหารทัต^{๖๗} เข้าตรงจะจับ สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงทวนแทงหลักไวยำและเอาพระแสงคาบฟันทหารทัตตายทั้ง ๒ คน แล้วตีหักที่ล้อมออกมาได้ พระเจ้าหงสาวดียกมาควานั้นเข้าตีพระนครหลายครั้งไม่แตก รอยุ่จวนฤดูฝนก็ต้องเลิกทัพกลับไป^{๖๘}

สำหรับการแสดงตอน “สมเด็จพระนเรศวรปืนค่ายพม่า” แสดงเฉพาะฉากสมเด็จพระนเรศวรปืนค่ายเท่านั้น ส่วนผู้แสดงหลัก ได้แก่ นายกองตรี จมื่นจงภักดิ์องคัษฐา (สมเด็จพระนเรศวร), นายหมู่ตรี หมื่นยุทธวิไชย (แม่ทัพรองฝ่ายไทย), นายหมู่ตรี หลวงพำนักนัจนิกร (แม่ทัพพม่า) และขุนยงเยียงครู (แม่ทัพรองฝ่ายพม่า) เริ่มเรื่องตั้งแต่แม่ทัพพม่าออกเลียบค่ายกลับเข้าไปเสือป่าฝ่ายไทยซึ่งม้าออกมาตรวจและกองทัพพม่ากองหน้ายกออกมา พม่าต่อสู้ ทัพไทยหนุนมาอีกต่อสู้กันจนทัพหลวงสมเด็จพระนเรศวรออกมา พม่าจึงล่าหนีเข้าค่าย พม่าต่อสู้ป้องกันเป็นสามารภปืนเข้าไปมิได้ จึงตรัสให้ล่าทัพกลับ ส่วนลักษณะการแสดง ค่ายพม่าจะตั้งไว้ก่อนแสดง มีแม่ทัพพม่าออกมาตรวจตราค่าย ซึ่งให้ช่อมแซมเป็นบางแห่ง แม่ทัพพม่าและนายบางคนซึ่งม้า นอกนั้นเดิน

การสืบค้น แต่ผู้ศึกษาเชื่อว่าพระราชพงศาวดาร ฉบับที่ทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ขณะนั้น คือ ฉบับพิมพ์สองเล่ม หรือฉบับพิสดาร ซึ่งใช้เป็นแบบเรียนวิชาพงศาวดาร

^{๖๖} พระราชพงศาวดาร ความต้องกันทุกฉบับ เรียก “หลักไวยำ”

^{๖๗} ผู้ศึกษาเชื่อว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คัดความผิดจากพระราชพงศาวดาร ซึ่งต้องกันทุกฉบับว่า “ทหารที่มีฝีมือสันทัต” เป็น “ทหารทัต” รายละเอียดใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับ พระจักรพรรดิพงศ์ (จาต) (พระนคร : อักษรบริวาร, ๒๕๐๗), ๑๘๕.

^{๖๘} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ตำนานเสือป่า (คือตำนานของชาติไทย), ๑๕-๑๗.

เสื่อป่าทัพไทยออกมาดูลาดเลาจากทางพระที่นั่งอนันตสมาคม แล้วส่งคนหนึ่งกลับไป อีก ๒ คน เลาะไปตามริมสนามจนถึงค่ายพม่า แล้วกลับมาที่ช่องพระที่นั่งอนันตสมาคม พอกองทัพหน้า สมเด็จพระนเรศวรมาถึงเสื่อป่าที่ไปสืบที่ค่ายจึงบอกข่าว กองทัพหน้าตรงออกมาจนถึงเส้นกลาง สนาม จึงหันหน้าขยายกองยกตรงไปทางค่าย ฝ่ายพม่าส่งกองทหารออกมาจากค่ายต่อสู้กับกอง หน้าของไทย กองม้าไทยที่ ๒ ยกหนุนกองทัพหน้าเข้าไปต่อสู้กับพม่า กองหลวงของสมเด็จพระ นเรศวรยกไปข้างหลังเป็นกองหนุน กองทัพพม่าด้านไว้มิได้ ล่าถอยกลับเข้าค่าย สมเด็จพระ นเรศวรจึงยกทัพพร้อมกันเข้าไปถึงค่าย ให้ทหารปืนค่ายพม่า และพระองค์ขึ้นปืนด้วย พม่าแทงตก หลายครั้ง พระนเรศวรจึงถอยทัพกลับ ส่วนผู้แสดงหลัก ประกอบด้วย สมเด็จพระนเรศวร แม่ทัพ รองฝ่ายไทย แม่ทัพพม่า และแม่ทัพรองฝ่ายพม่า^{๙๙}

ส่วนการแสดงอีก ๒ ชุด คือ “สมเด็จพระนเรศวรประกาศการรบมอญ” และ “พระ นเรศวรตีทัพเชียงใหม่” ยึดโครงเรื่องตามพระราชพงศาวดาร^{๑๐๐} จัดการแสดงมุ่งให้เกิดความเกรียง ไกรโนวีรกรรมความกล้าหาญ อย่างชุดสมเด็จพระนเรศวรประกาศการรบกับมอญ หรือที่เข้าใจใน ชุดสมเด็จพระนเรศวรประกาศอิศรภาพ จัดแสดงตามฉากวรรณกรรมที่ทราบกันดี ดังเช่น “พระ นเรศวรขัดเคือง รับสั่งเรียกสุวรรณภิงคารหลังน้ำทักซิโณทก ประกาศแก่เทพยดาฟ้าดิน” และ “พระ นเรศวรทรงพระแสงปืนต้น ยิ่งไปถูกสุกรรมาแม่ทัพพม่าตาย” ส่วนเป็นฉากสำคัญในความทรงจำ ของชาวไทย ส่วนชุดพระนเรศวรตีทัพพม่า มุ่งหมายให้ทราบถึงความมานะของทหารเอกคู่มือ พระ ราชมนู และความเก่งกล้าของสมเด็จพระนเรศวร พระเอกาทศรถ สามารถตีทัพเชียงใหม่จนแตก พ่ายกลับไป

บทละครตำนานเสื่อป่า ได้ปลุกฝังแนวความคิดชาตินิยมโดยมีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ เกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผู้นำ พระองค์ยังมีบทบาทในฐานะผู้อำนวยการสร้าง และร่วมแสดงด้วย การ ละครซึ่งเปรียบได้กับการนำเสนอภาพประวัติศาสตร์ที่สามารถรับชมด้วยความรื่นเริง เกิดการชื่น ชับ รับรู้ประวัติศาสตร์ ผ่านบทละครที่ได้รับการคัดสรรมาเป็นอย่างดี การรับชมละครยังสร้างความ ตระหนักถึงลักษณะชาติที่มีกษัตริย์เป็นผู้นำ ผู้สร้างสรรคความเจริญแก่ประเทศ ทั้งนี้เชื่อว่า กลุ่ม บุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดวีรกรรมสมเด็จพระนเรศวรผ่านบทละคร และการแสดงละครตำนานเสื่อ ป่าเป็นกลุ่มชนชั้นนำ ชำราชากร ชำราชบริพารผู้ใกล้ชิด ดังนั้น การปลุกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมผ่าน บทละครจึงจำกัดเฉพาะกลุ่ม ซึ่งในขณะนั้น การรับรู้ประวัติศาสตร์ยังไม่ได้รับอิทธิพลจากพระ นิพนธ์สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เนื่องจากพระนิพนธ์เรื่องสำคัญเกี่ยวกับรัชกาลสมเด็จพระ

^{๙๙} พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ตำนานเสื่อป่า (คือตำนานของชาติไทย), ๑๗-๑๙.

^{๑๐๐} อธิบายแล้วในเชิงอรรถที่ ๑๕.

พระนเรศวร นิพนธ์ขึ้นหลังจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บทละครประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร (ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๔-๒๔๕๕) พระราชนิพนธ์บทละครจึงเป็นการวางรากฐานการสร้างสำนึกชาตินิยมผ่านบทละครประวัติศาสตร์ในสมัยหลัง อย่างไรก็ตาม บทละครตำนานเสือป่าที่ยึดเอาพระราชพงศาวดารเป็นเค้าโครงเรื่อง ย่อมขาดชีวิตชีวา หากเปรียบเทียบกับการนำเสนอประวัติรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรผ่านบทละครที่เต็มไปด้วยจินตนาการ ความเพ้อฝัน ดังสมัยการสร้างชาติ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

๔.๑.๒ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ

เมื่อสังคมไทยเข้าสู่สมัยการสร้างชาติ นำโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม แนวคิดการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมมุ่งหมายให้เกิดความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นการให้ความสำคัญกับกองทัพ และเชื่อมั่นในผู้นำเพื่อสร้างชาติให้เป็นประเทศมหาอำนาจ และบุคคลผู้รับหน้าที่ปลุกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม คือ หลวงวิจิตรวาทการ บุคคลผู้ศรัทธาในลัทธิชาตินิยมอย่างมาก เขาได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมไว้ว่า

...ลัทธิชาตินิยมเป็นลัทธิที่ดี...ข้าพเจ้าเป็นชาตินิยมจริงๆ ข้าพเจ้าเป็นชาตินิยมมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ยังเป็นชาตินิยมเมื่อถูกจับขังห้องขังในตอนสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง และยังเป็นชาตินิยมจนทุกวันนี้ ไม่มีโทษทัณฑ์หรือวิถีทางใดๆ จะมาเปลี่ยนข้าพเจ้าเป็นอย่างอื่นได้นอกจากชาตินิยม^{๒๐}

เมื่อหลวงวิจิตรวาทการเข้ารับตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๘๔ ได้สนองนโยบายปลุกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมของรัฐบาล ด้วยการแต่งละครประวัติศาสตร์และเพลงปลุกใจให้รักชาติ แนวคิดสำคัญการแต่งบทละครประวัติศาสตร์มุ่งปลุกใจให้รักชาติ แก่นของเรื่องจึงเน้นให้ชาวไทยทราบถึงถิ่นกำเนิดเดิมของชาติไทย ความยิ่งใหญ่ของชาติในอดีต การถูกชาติอื่นรุกรานและการกอบกู้อิสรภาพ พร้อมกันนั้นก็สอดแทรกคติอยู่เสมอว่า ความรักชาติต้องอยู่เหนือสิ่งใด^{๒๑} ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างการประพันธ์บทละครของหลวงวิจิตรวาทการกับพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ เรื่อง พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จะทราบว่า โครงสร้างเนื้อหา

^{๒๐} วิจิตรวาทการ, “ผลของลัทธิชาตินิยมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ,” ใน *วิจิตรอนุสรณ์* (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๕), ๑๗๒.

^{๒๑} ประอรรถน์ บุรณมาตร์, *หลวงวิจิตรกับบทละครประวัติศาสตร์* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), ๒๗๒.

ใกล้เคียงกัน อีกทั้งสังเกตได้ว่า การประพันธ์บทละครอิงประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการถือเป็นการสานต่อแนวคิดปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม ผ่านบทละครซึ่งเกิดขึ้นมาก่อนหน้าแล้วในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

การสร้างชาติระยะแรก พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗ หลวงวิจิตรวาทการ ได้แต่งบทละครเนื้อหาปลูกใจทั้งหมด ๑๑ เรื่อง ได้แก่ พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ ราชธิดาพระร่วง เลือดสุพรรณ ราชมนู พระเจ้ากรุงธน ศึกกลาง เจ้าหญิงแสนหวี มหาเทวี เบญจเพส น่านเจ้า และพ่อขุนผาเมือง จะเห็นได้ว่าบทละครที่เกี่ยวข้องกับรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมี ๒ เรื่อง คือ พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ (พ.ศ. ๒๔๗๗) และราชมนู (พ.ศ. ๒๔๗๙)

บทละคร เรื่อง “พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ” ถือเป็นการนำเสนอประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์ที่ชาวไทยรับรู้มาบ้างแล้วถ่ายทอดซ้ำอีกครั้ง การประกาศอิสรภาพแสดงถึงความเก่งกล้าของสมเด็จพระนเรศวรได้ดีที่สุดตอนหนึ่ง โครงเรื่อง “พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ” ยึดเนื้อหาพระราชพงศาวดารเป็นพื้น^{๒๓} เริ่มต้นบทละครด้วยบทสนทนาปลูกใจให้กู้อิสรภาพ ดังบทสนทนาของราชมนู ความว่า “อิสรภาพคือชีวิตจิตใจ ประเทศใดไร้อิสรภาพ พลเมืองของประเทศนั้นก็เหมือนไม่ใช่มนุษย์”^{๒๔} โครงเรื่องดำเนินไปตามการรับรู้ประวัติศาสตร์ เมื่อพระเจ้าหงสาวดีมีคำสั่งว่าอังวะเป็นกบฏ สมเด็จพระนเรศวรตรัสแก่ราชมนูว่า “...เรากำลังเป็นเมืองขึ้นของเขา เราต้องทำตามคำสั่งเขา เราจะต้องยกไป ลองเสี่ยงโชคกันสักที...”^{๒๕} ครั้นเสด็จถึงเมืองแครง สมเด็จพระนเรศวรรอทัพอยู่นอกเมือง เตรียมการป้องกันตัวหากว่าพระเจ้าหงสาวดีประทุษร้ายครานั้น พระยาเกียรติ พระยารามไม่ยอมทำตามคำสั่ง นำความมาบอกพระมหาเถรคันฉ่อง พระมหาเถรคันฉ่องจึงเข้าถวายพระพรแจ้งแก่สมเด็จพระนเรศวรว่า พระเจ้าหงสาวดีคิดประทุษร้ายต่อ

^{๒๓} แม้สังคมไทยจะมีการจัดพิมพ์พระราชพงศาวดาร ฉบับต่างๆ มากขึ้น ดังเช่น พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๕, ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๕๗) หนังสือชุดประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑-ภาคที่ ๗๓ (จัดพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๔๘๕) แต่ผู้ศึกษาเชื่อว่า พระราชพงศาวดารฉบับที่ทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์มากที่สุด คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระพนรัตน์ หรือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล หรือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิมพ์สองเล่ม หรือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิสดาร ซึ่งกำหนดเป็นแบบเรียนประวัติศาสตร์ จนกระทั่งกระทรวงศึกษาธิการประกาศให้มีการจัดพิมพ์แบบเรียนอย่างเป็นทางการ พ.ศ. ๒๔๙๓ การรับรู้ประวัติศาสตร์ผ่านพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพิสดารจึงลดระดับความสำคัญลง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบทละคร เรื่อง พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ ไม่ได้ระบุว่าคัดความจากพระราชพงศาวดารฉบับใด จึงเป็นการสันนิษฐานโดยผู้ศึกษา

^{๒๔} หลวงวิจิตรวาทการ “พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ,” ศิลปากร ๑,๑ (มิถุนายน ๒๔๘๐) : ๑๘.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน.

พระองค์ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรตรัสถามพระยาเกียรติว่าพระเจ้าหงสาวดีคิดประทุษร้ายพระองค์ เพราะเหตุใด พระยาเกียรติแจ้งแก่สมเด็จพระนเรศวร ความว่า "...เจ้าหงสาวดีทรงเห็นว่าพระองค์ เชี่ยวชาญในการศึก สืบไปภายหน้ากรุงศรีอยุธยาจะกล้าแข็ง จึงคิดปลงพระชนม์ของพระองค์โดย ลวงว่าอั้งจะเกิดกบฏ..."^{๒๖}

สิ่งที่น่าสังเกตเมื่อศึกษาบทละครเรื่องนี้ คือ หลวงวิจิตรวาทการ ไม่ได้ให้ความสำคัญ กับฉากนาฏวรรณกรรม สมเด็จพระนเรศวรหลังทักซิโณทกเหนือพื้นดิน ประกาศตัดพระราชไมตรี กับกรุงหงสาวดี ดังที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร เป็นแต่เพียงการบรรเลงปี่พาทย์ทำเพลงบรรเลง อย่างเบา แทรกในการแสดงละคร ความว่า

บรรดาเราชาวไทยทั้งหลาย	หรือยังว่าพะมาเป็นเช่นไฉน
อันความผิดเราไม่มีข้อใด	ยังกลับไปใช้คนมาคิดฆ่ากัน
เจ้าหงสามาคิดทำร้ายก่อน	ถึงเราอ่อนแต่หัวใจไม่หวั่นไหว
ตั้งแต่นี้ไมตรีต้องขาดกัน	ไทยจักหันพวกพะมาให้สาใจ
ว่าพาลางทรงสุวรรณภิงคาร	หลังธารลงเหนือแผ่นดินใหญ่
ออกโอษฐ์พจนาด์ประกาศไป	เทพเจ้าทั้งหลายในจักรวาล
ที่ศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิเดชะ	มีทิพพะจักชูไสตมหาศาล
ขอเชิญลงมาเป็นพยาน	เจ้าหงสาวร้ายรานทางไมตรี
ไม่ประพฤติตามคลองขัตติยะ	มุ่งจะฆ่าเราให้เป็นผล
ก่อกรรมผิดธรรมประเพณี	ตั้งแต่นี้กรุงศรีอยุธยา
ไม่ขอเป็นสุวรรณปฐพี	เดียวกับหงสาเหมือนก่อนหน้า
ขาดกันแต่วันออกกวาจ่า	ตราบจนสิ้นกาลปาวสานกาล" ^{๒๗}

อย่างไรก็ตาม จากสำคัญอย่างสมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงยังคงไว้ ดังบทสนทนาของแม่ทัพรองความว่า "เป็นการมหัศจรรย์ที่พระองค์ทรงสามารถทรงพระแสงปืน ข้ามแม่น้ำสะโตงอันกว้างใหญ่ ไปถูกสุรกรรมา แม่ทัพพะมาที่อยู่ฟากข้างโน้นตายได้"^{๒๘} บางช่วงของบทสนทนายังแสดงให้เห็นถึงความร่วมสมัยของภาษา พร้อมๆ กับการแสดงซึ่งความอารีต่อชาวเมืองที่กวาดต้อนมาและความเดือดในการลงอาญาหากขัดคืบคำสั่ง ความว่า "ระวังให้ดีนี้ะ

^{๒๖} หลวงวิจิตรวาทการ "พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ," ศิลปากร ๑,๑ (มิถุนายน ๒๔๘๐) : ๒๒.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, ๒๓-๒๔.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, ๒๓.

พระราชมนูต้องดูแลพลเมืองมอญพะม่าที่เรากวาดต้อนเอามานั้น ให้อยู่กินเป็นสุข ประกาศแก่ทหารของเราทุกคนให้ทราบ ว่า เราห้ามเด็ดขาดมิให้ใครข่มเหงพลเมือง ถ้าใครขึ้นทำเราจะต้องลงโทษถึงประหารชีวิต”^{๒๙}

ความตอนท้ายของบทละครเรื่องนี้ ยังให้ข้อคิด ปลุกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม ความว่า

...กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี. ขอท่านทั้งหลายที่ได้ฟังเสียงของเราวันนี้. จงบอกกล่าวข่าวร้องแก่ชาวไทยทั้งชาติว่า ดวงวิญญาณของนเรศวรจะคอยคุ้มครองรักษากรุงไทย. เราเชื่อมั่นอยู่เต็มใจว่าชาวไทยนี้สามารถ. ถึงแม้ภายหน้าจะพลีชีพพล้ำปลั่งพลาดอัปราชัยลงไปบ้าง. ก็จะมีคนไทยเก่งกล้าหาญทางแก้ไขให้คงคืนความเป็นอิสระ. ไทยจะเจริญ. ไทยจะชนะ. ด้วยกำลังแห่งความรักชาติ. ขอให้ชาวไทยจงดูเยี่ยงนเรศวรมหาราชที่ได้กู้อิสระภาพ. ขอให้ชาวไทยจงพลีร่างกายและชีวิต. ขอให้ทุกคนจงกล้าเอาโลหิตไปทาแผ่นดิน. ประหารศัตรูให้หมดสิ้น. เชิดชูชาติไทยให้วัฒนาถาวร รุ่งโรจน์อยู่ชั่วกัลปาวสาน.^{๓๐}

ความตอนท้ายย้าให้ทราบว่า ความรักชาติแสดงออกด้วยการยอมสละเลือดเนื้อ และชีวิต เพื่อแผ่นดิน ดังรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร การแสดงออกซึ่งความรักชาติของหลวงวิจิตรวาทการ จึงเต็มไปด้วยการนองเลือด ความเสียสละของทหารหาญ ดังความสำคัญของรัฐบาลทหารจอมพล. ป. พิบูลสงคราม แม้ว่า บทละคร เรื่อง “พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ” จะแสดงออกซึ่งแสนยานุภาพของสมเด็จพระนเรศวร แต่โดยภาพรวมยังยึดโครงสร้างการรับรู้ประวัติศาสตร์เดิมไว้ ทำให้การรับรู้ประวัติศาสตร์ชาติชีวิตชีวา หากเทียบกับบทละคร เรื่อง ราชมนู ที่มุ่งสร้างความสะเทือนใจมากกว่าจะชี้แจงเหตุผล สร้างความเชื่อมากกว่าความเข้าใจ”^{๓๑} การเร้าอารมณ์ให้ชาวไทยสนใจบทละครจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากปราศจากโครงเรื่องรักใคร่ของหนุ่มสาว ประกอบกับเรื่องราวความรักที่มีต่อประเทศชาติ

บทละครเรื่องพระราชมนู กล่าวถึง “แสน” ราษฎรไทยที่ถูกกวาดต้อนไปยังเขมร แสนได้กล่าวถึงวิธีการของเขมรในการกวาดต้อนผู้คนไว้ว่า “...วิถีของกรุงละแวก แอบมากกวาดต้อนคนไทยในเวลาเขาไม่รู้ตัว”^{๓๒} แสนถูกกวาดต้อนมาเป็นเชลยในบ้านของพระยาเสนาธิปไตยเจ้าเมืองบริบูรณ์ ได้รักกับเพ็ญแข บุตรีศรีพระยาเสนาธิปไตยเจ้าเมืองบริบูรณ์ ขณะนั้น แสนทราบข่าวสมเด็จพระ

^{๒๙} หลวงวิจิตรวาทการ “พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ,” ศิลปากร ๑,๑ (มิถุนายน ๒๔๘๐) : ๒๖.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, ๒๗.

^{๓๑} หลวงวิจิตรวาทการ, จิตวิทยาการเมือง (กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๔๙๓), ๖๙.

^{๓๒} หลวงวิจิตรวาทการ, “บทละครเรื่องราชมนู,” ศิลปากร ๑,๓ (๒๔๘๐) : ๖๖.

พระนเรศวรกำลังกอบกู้บ้านเมืองจึงตัดสินใจหนีกลับไปกรุงศรีอยุธยา แสวงกลายเป็นพระราชมณฑุ ทหารเอกของสมเด็จพระนเรศวร บทละครยังแทรกบทสนทนาของสมเด็จพระนเรศวรเกี่ยวกับ พฤติกรรมของพระยาละแวก สอดคล้องกับการรับรู้ประวัติศาสตร์ในรูปแบบเรียน ความว่า “นั่นเป็น วิธีการของพระยาละแวก เมื่อเห็นไทยเพลี่ยงแพ้วพะม่าหรือกำลังมีศึกสงครามติดพันกับ พะม่าอยู่ ก็เข้ามาซ้ำเติมไทย กวาดต้อนผู้คนเอาทรัพย์สินสมบัติไป เขาทำกับเราเช่นนี้ เสมอ”^{๓๓} เป็นเหตุให้พระราชมณฑุอาสาตีเขมรถวาย ทั้งจะจับตัวพระยาละแวกมาตัดศีรษะเอาเลือด ล้างพระบาททำพิธีปฐมกรรม

ฝ่ายเพ็ญแข เมื่อทราบข่าวพระราชมณฑุยกทัพมาเมืองละแวกจึงตัดสินใจแต่งงานกับพระ ยามโนไมตรี เจ้าเมืองพระตะบองด้วยความแค้น เพราะพระราชมณฑุเป็นศัตรูของบ้านเมือง เมื่อพระ ราชมณฑุลอบเข้ามาหาคนรักที่พลัดพรากกันนาน ๑๕ ปี เพื่อรับกลับไปอยู่ด้วย กลับได้รับการปฏิเสธ ดังความเจรจาของเพ็ญแข “ฉันจะดีใจทำไม นายแสนเขารักฉัน เขาดีต่อฉัน แต่พระราชมณฑุเขาเป็น ศัตรูฉัน เขายกทัพมาตีบ้านเมืองฉัน แล้วบัดนี้เขากลับมาพูดว่าเขาจะมารับฉันไป...” หรือความ เจรจาของราชมณฑุ ความว่า “เพ็ญแข ที่มารบเขมร เพื่อทำหน้าที่ของที่ เขมรไปลอบทำร้ายไทยเวลา ที่ไทยแพ้วพะม่า จึงเป็นธรรมดาที่จะต้องแก้แค้น” และการตัดสินใจแต่งงานกับพระยามโนไมตรี เพ็ญแข บอกกับพระราชมณฑุว่า “...เลือกรักชาติฉันนะมันแรง เมื่อเลือกรักชาติจิตใจขึ้นมาแล้ว ฉันละ ได้ทุกๆ อย่าง ฉันยอมสละตัวของฉันแก่ผู้ชายคนหนึ่ง ซึ่งฉันไม่ได้รัก...”^{๓๔}

บทสนทนาตอบโต้เต็มไปด้วยการแสดงถึงความรักชาติ และหน้าที่ที่ย่อมสำคัญกว่าความ รัก เมื่อพระราชมณฑุจับพระยามโนไมตรี ได้แสดงออกซึ่งคุณลักษณะของชายชาติทหาร มอบดาบให้ พระยามโนไมตรีเพื่อต่อสู้ ตัดสินปัญหาที่มีคนรักคนเดียวกัน ท้ายสุด ได้ปล่อยตัวพระยามโนไมตรี ให้ไปครองรักกับเพ็ญแข เพราะตระหนักในหน้าที่และความรักชาติเหนือสิ่งอื่นใด ตอนท้ายของบท ละคร ได้ปลุกฝังความเชื่อเรื่องเชื้อชาติเขมรว่าไม่ใช่ใครที่ไหน “ไทยเราทั้งนั้น เผอิญมาตกอยู่ในถิ่น ของขอมโบราณก็เลยมีชื่อว่า “เขมร” ไป ชื่อเขมรเป็นชื่อสมมติแท้ๆ ที่จริงก็ไทยพี่น้องของเราทั้งนั้น” ปิดท้ายด้วยความมุ่งหมายในการปลุกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม ไว้ว่า “...ไทยสยามเราเป็นพี่ชายคน โต เราไม่รุกรานใคร แต่เราก็ไม่ยอมแพ้ใคร เมื่อมีศัตรูมา ไม่ว่าแต่สารทิศใด เราต้องต่อสู้เพื่อรักษา สิทธิและอิสรภาพของเรา...เราต้องรักชาติ รักประเทศ รักเมืองไทย...”^{๓๕}

^{๓๓} หลวงวิจิตรวาทการ, “บทละครเรื่องราชมณฑุ,” ศิลปากร ๑,๓ (๒๔๙๐) : ๗๗.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, ๘๓-๘๕.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, ๙๖.

ความน่าสนใจของบทละครเรื่อง ราชมณู ซึ่งเต็มไปด้วยเรื่องรักใคร่ระหว่างหนุ่มสาว และความรักที่มีต่อชาติ จึงอาจสร้างแรงจูงใจให้ชาวไทยหันมาให้ความสนใจประวัติศาสตร์ ผ่านบทละครที่เต็มไปด้วยบทเจรจาเชิงประชดประชันระหว่างคนรัก พร้อมกับสอดแทรก ปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมไปพร้อมๆ กัน การรับรู้ประวัติศาสตร์ผ่านบทละครประวัติศาสตร์ที่เต็มไปด้วยเรื่องราวชวนฝัน ผสมผสานเรื่องความรักของหนุ่มสาวกับความรักชาติบ้านเมือง กลายเป็นโครงเรื่องต้นแบบที่ได้รับความนิยม ผ่านงานวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ซึ่งทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทยในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ตาม หากเปรียบเทียบบทละครระหว่างบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ และพระราชนิพนธ์บทละครประวัติศาสตร์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่า บทละครของหลวงวิจิตรวาทการได้รับการถ่ายทอดสู่สาธารณชนมากกว่า เชื่อว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น เป็นผลจากการถ่ายทอดประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ การรับรู้ประวัติศาสตร์ถูกกำหนดด้วยประเด็นอันโดดเด่น ยกตัวอย่างเช่น การประกาศอิสรภาพ สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวรป็นค่ายพม่า เป็นต้น ได้ส่งผลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร^{๑๖} อีกทั้ง อิทธิพลที่เกิดจากข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ส่งผลให้การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรที่ชาวไทยรับรู้อยู่แล้ว ได้รับการต่อยอดผ่านบทละคร กอปรกับการนำจินตนาการมาสร้างชีวิตชีวา ได้รับความสนใจ ทำให้การสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมผ่านบทละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการประสบความสำเร็จมากกว่า บทละครประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๔.๒ วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์

วรรณกรรม สื่อบันเทิงที่สร้างชีวิตชีวาให้กับประวัติศาสตร์ การประพันธ์ที่เกิดจากความคิด จินตนาการ ย่อมเร้าอารมณ์ให้คล้อยตามผ่านเรื่องราวอิงประวัติศาสตร์ ทราบกันว่าวรรณกรรมไทยมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง วรรณกรรมไทยสมัยก่อนเป็นร้อยกรองทั้งหมด ดังเช่น

^{๑๖} สังเกตได้ว่า บทละครของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและบทละครของหลวงวิจิตรวาทการ ไม่ปรากฏเรื่องสงครามยุทธหัตถี ผู้ศึกษาเชื่อว่า บทละครที่ประพันธ์ขึ้นนิยมนำมาแสดงเป็นละคร ซึ่งกรณีสงครามยุทธหัตถีมีความยิ่งใหญ่เกินกว่าจะจัดแสดงในขณะนั้นได้ อีกประการหนึ่ง บทละครของหลวงวิจิตรวาทการ ประพันธ์ขึ้นในช่วงเวลาที่รัฐบาลทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรื่องอำนาจ อาจเร้าสำนึกระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตย ทำให้หลวงวิจิตรวาทการเล็งที่จะนำประเด็นที่โดดเด่นที่สุดของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมานำเสนอ นั่นคือ สงครามยุทธหัตถี

วรรณกรรมยอพระเกียรติ และนิราศ ยกตัวอย่างเช่น ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตเตลงพ่าย นิราศขุนช้าง-ขุนแผน นิราศลอนดอน เป็นต้น ส่วนวรรณกรรมแบบที่เป็นร้อยแก้ว เป็นวรรณกรรมสมัยใหม่ที่เรียกว่า “นิยาย (story)” หรือเรื่องเล่าเพื่อแยกจากการเล่าแบบเก่าที่ไร้จุดหมาย ต่อมาได้พัฒนาเป็น “นวนิยาย (novel)” ใช้วิธีการเล่าเรื่องแบบตะวันตก ด้วยการเขียนแบบมีเค้าโครงเรื่อง (plot) เน้นความงดงามของภาษา นวนิยายจึงมีความสมจริงกว่าวรรณกรรมแบบเก่า มีการประพันธ์โดยอาศัยฉาก เหตุการณ์จริง หรืออิงเหตุการณ์จริง สร้างอรรถรสโดยนำบทสนทนาเร้าอารมณ์ และยังบรรยายเหตุการณ์อย่างปูชนทั่วไป จนกล่าวได้ว่า วรรณกรรมประเภทนวนิยายประพันธ์ขึ้นเพื่อชาวไทยทั่วไป

เมื่อกล่าวถึงวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ มีการประพันธ์วรรณกรรมเหล่านี้จำนวนมาก ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม ไม่อาจละเลยที่จะกล่าวถึงงานวรรณกรรมร้อยกรอง เรื่อง “ลิลิตตะเลงพ่าย” หลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการประพันธ์วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรอีกเป็นจำนวนมาก ดังจะยกตัวอย่าง ผลงานที่โดดเด่นตามช่วงสมัยและทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย ได้แก่ “ครุฑดำ” ของหลวงวิจิตรวาทการ, “กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้” ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช และ “อิทธิราชา” พระนเรศวรเจ้าแห่งเผ่าไทย ของ ทมยันตี

ดังที่ทราบกันว่า วรรณกรรมไทยมีทั้งรูปแบบที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง วรรณกรรมยอพระเกียรติแบบร้อยกรองที่จะกล่าวต่อไปนี้ จัดเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ยอพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรชิ้นสำคัญ กลายเป็นต้นแบบวรรณกรรมยอพระเกียรติยศที่ได้รับการถ่ายทอดอยู่เสมอทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา นั่นคือ วรรณกรรมเรื่อง “ลิลิตตะเลงพ่าย”

๔.๒.๑ ลิลิตตะเลงพ่าย

“ลิลิตตะเลงพ่าย” เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะการแต่ง แต่งด้วยลิลิตสุภาพ ประกอบด้วยร้อยสุภาพ โคลงสองสุภาพ โคลงสามสุภาพ และโคลงสี่สุภาพ การนิพนธ์ลิลิตตะเลงพ่ายได้รับอิทธิพลการแต่งจากลิลิตยวนพ่าย วรรณกรรมประวัติศาสตร์สำคัญสมัยกรุงศรีอยุธยา^{๑๑}

^{๑๑} ปัจจุบัน ยังไม่มีข้อสรุปว่าลิลิตยวนพ่ายแต่งขึ้นเมื่อใดและใครเป็นผู้แต่ง อย่างไรก็ตาม ได้ปรากฏข้อโต้แย้งของนักวิชาการ ยกตัวอย่างเช่น สมเด็จพระยาตราชานุกาพทรงสันนิษฐานว่า แต่งขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงตั้งข้อสังเกตว่า ผู้แต่งลิลิตยวนพ่ายนี้เป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ ทั้งด้านภาษาและแบบแผนขนบธรรมเนียมราชการ ผู้แต่งคงเป็นกวีสำคัญในสมัยเมื่อแต่งลิลิตยวนพ่าย (อ่านรายละเอียดใน ยวนพ่าย, คำอธิบาย.) ข้อโต้แย้งนี้ปรากฏในวิทยานิพนธ์ของ สุวีริศน์ ทองคงอ่วม เรื่อง “การวิเคราะห์วรรณคดีประวัติศาสตร์ประเภทลิลิตยวนพ่าย” สุวีริศน์ สันนิษฐานว่าผู้แต่งเป็นคนในราชสำนัก อาจเป็น

จำทุกข์จำโทษว่าง

สวาทว่าหวันถวิล^{๔๐}

ความพรรณนาเกี่ยวกับพระมหาอุปราชา แสดงให้เห็นว่า ทรงไม่มีแกลใจออกศึก หลายตอนของลิลิตยังเน้นถึงการรำรำพันถึงสนมนางใน แม้ขณะที่พระองค์เสด็จมาออกศึกกรุงศรีอยุธยา ยังชมนก ชมไม้ ชมเนื้อ รำพันถึงความสุขเมื่อครั้งประทับกรุงหงสาวดี เช่น

พระครวญพระคร่ำไห้	โหยหา
พลาญพระพิศพฤกษา	กึ่งเกี่ยว
กลกรกนิษฐนา	วีรัตน์ เวียมฤา
ยามตระกองเฮวเอี้ยว	โอบล้อมองค์เรียม ^{๔๑}

เมื่อพระมหาอุปราชาเสด็จถึงเมืองกาญจนบุรี ลมพัดฉัตรของพระมหาอุปราชาหัก ทรงหวนพระทัยเรื่องการศึกษาครั้งนี้จนกลัดกลุ้ม ดังความว่า

พระร้อนอุระเด็น	ตื่นภัย
หวาดกลมไหวไหว	วาบว่า
กันแสงเสนะใน	ทรวงซอน โศกนา
พลาญพระกลืนโทษกล้า	กลัดกลุ้มรุมสมร ^{๔๒}

ส่วนเนื้อความเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร เน้นความตามพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระพนรัตน์ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรเสวยราชสมบัติทรงเตรียมทัพไปรบเขมร แต่ทราบข่าวการศึกษาหงสาวดี จึงเร่งหาเรือเตรียมทัพต่อสู้อันเสด็จถึงปากโมก ทรงพระสุบิน โจรทำนายว่า การศึกครั้งนี้จะถึงซึ่งยุทธหัตถี และพระองค์จะมีชัยชนะ แม้ขณะที่กองทัพทั้งสองเตรียมการต่อสู้อย่างพรรณนาถึงพระมหาอุปราชาทรงเครื่องพิชัยยุทธ์ ครั้นทัพหน้ากรุงศรีอยุธยาปะทะทัพกรุงหงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรทรงบัญชาให้ทัพหน้าถอย เพื่อลวงทัพข้าศึก และนำทัพหลวงออกมาช่วย แต่

^{๔๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เพลงพ่าย (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๕), ๑๗.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, ๔๒-๔๓.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, ๖๒.

พระคณาจารย์ถกกันหลงเข้าไปในหมู่ข้าศึก บรรดาแม่ทัพนายกองตามเสด็จไม่ทัน สมเด็จพระนเรศวรจึงตรัสทำพระมหาอุปราชากระทำยุทธหัตถี ความว่า

พระพี่พระผู้ผ่าน	ภพุต ตมเอย
ไปชอบเชษฐ ยืนหยุด	ร่วมไม้
เจียรราชร่วมคชยุทธ์	เผยอเกียรติ ไว้แสร
สู้กว่าสองเราสู้	สุดสิ้นถามี ฯ ^{๔๔}

พระมหาอุปราชาได้ฟังดังนั้นก็เกิดขัตติยมานะ ขับพระคณาจารย์ออกมาจับ เจ้าพระยาไชยยานุภาพเสียที พระมหาอุปราชาจ้วงฟัน พระแสงต้องเพียงพระมาลาไป เจ้าพระยาไชยยานุภาพสะบัดได้ล่างถนัด พลายพัททอกเพลิงเบน สมเด็จพระนเรศวรจ้วงฟัน ดังความว่า

พลอยพล้าเพลิงกัณฑ์	โนรณ
บัตราชฟาดแสงพล	พ่ายพ็อน
พระเดชพระแสงคงคด	เผด็จคู่ เข็ญแสร
ถนัดพระอังสาซ้อน	ขาดด้าว โดยชวา
อุรวารนร้าวแยก	ยลสยบ
เอนพระองค์ลงทบ	ท้าวดิน
เหนือคอคชชนชบ	สังเวช
วายุชีวตม้สุดสิ้น	สุฟ้าเสวยสวรรค ^{๔๕}

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมิชัยเหนือพระมหาอุปราชา ทั้หงสาวดีแตกพ่ายกลับไป สมเด็จพระนเรศวรปูนบำเหน็จแก่ทหาร ตรัสลงโทษแม่ทัพนายกองที่ตามเสด็จไม่ทัน แต่สมเด็จพระวันรัตน์ทูลขอไว้ หลังเสร็จศึกสมเด็จพระนเรศวรทรงจัดการบำรุงหัวเมืองเหนือ ขณะนั้นเมืองเชียงใหม่ส่งทูตขอเป็นเมืองขึ้น สมเด็จพระนเรศวรยินดีรับไมตรีเมืองเชียงใหม่ให้เป็นประเทศราชของกรุงศรีอยุธยา

ลิลิตตะเลงพ่าย จัดเป็นวรรณกรรมต้นแบบสฤติวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวร โดยยึดโครงเรื่องตามอย่างพระราชพงศาวดาร ความน่าสนใจของวรรณกรรมชิ้นนี้ คือ การพรรณนาความ

^{๔๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ตะเลงพ่าย, ๑๓๗.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, ๑๕๑.

ตามจินตนาการ ความละเอียดละไมของภาษา สามารถถ่ายทอดภาพเสมือนจริงของเหตุการณ์
เร้าอารมณ์ให้คล้อยตาม จนมีลักษณะกึ่งนิพนธ์กึ่งวรรณกรรม สามารถรับรู้ประวัติศาสตร์ได้อย่างมี
อรรถรสตามอย่างการอ่านวรรณกรรมเพื่อความบันเทิง พร้อมๆ กับการรับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์
อย่างไรก็ตาม การอ่านลิลิตตะเลงพ่ายยังจำกัดเฉพาะชนชั้นสูง หรือกลุ่มบุคคลผู้อ่านออกเขียนได้
จนกระทั่งมีการนำลิลิตตะเลงพ่ายมาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนศัพท์และวรรณคดี ตั้งแต่ พ.ศ.
๒๔๕๔ ทำให้ประชาชนทั่วไปสามารถรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรผ่านวรรณกรรม
เรื่องนี้มากยิ่งขึ้น ลิลิตตะเลงพ่ายถือเป็นวรรณกรรมประวัติศาสตร์ต้นแบบที่นำเสนอเรื่องราว
สมเด็จพระนเรศวรผ่านงานวรรณกรรม ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมาก หลังการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองระบอบราชาธิปไตย

๔.๒.๒ ครุฑดำ

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อหลวงวิจิตรวาทการพ้นโทษข้อหาอาชญากรรมสงคราม^{๔๕} ได้
กลับมาแต่งบทละครปลุกใจ แต่ไม่ได้รับความนิยมจึงหันมาแต่งนวนิยาย เปลี่ยนแนวการประพันธ์
จากเนื้อหาปลุกใจให้รักชาติ เป็นการเน้นให้ทราบถึงความไม่เที่ยงแท้ของโลก การทำดีแล้วไม่ได้ดี
ตามประสบการณ์ในชีวิตของหลวงวิจิตรเอง^{๔๖} ดังนวนิยายขนาดกลางเรื่อง "ครุฑดำ" ดัดแปลงจาก
บทละครเรื่องครุฑดำ (พ.ศ. ๒๔๙๑) ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๐๔

"ครุฑดำ" อิงเหตุการณ์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๑๒ - ๒๑๒๗ เรื่องราวของหลวงไกรพิชิต
มหาดเล็กในราชการสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ผู้เคยเห็นพม่าในบังคับบัญชาของพระเจ้าตะเบ็ง
ชะเวตี้มาตีกรุงศรีอยุธยา (ศึกคราวเสียพระสุริยทัย) ตั้งแต่อายุ ๙ ขวบ ภาพแห่งการศึกษาทำให้เขา
สนใจพม่า ผักผ่อนเชิงการรบและตำรายุทธพิชัยสงคราม ก่อนเสียกรุงฯ เขาได้รับมอบหมายให้คุม
ทหารเป็นกองโจรตัดเสบียงพม่า เขาวางแผนที่จะรบแบบกองโจร เลือกรบมีดี ๒๔ คน สาบานเป็น
เพื่อนตาย ทุกคนได้พร้อมใจสักครุฑดำไว้ที่หน้าอก สมัญญา เรียกว่า "ครุฑดำ" ข้าราชการเสียกรุง

^{๔๕} เมื่อประเทศไทยต้องเข้าร่วมสงครามมหาเอเซียบูรพา ได้ทำสัญญาร่วมมือกับญี่ปุ่น ประกาศ
สงครามกับสัมพันธมิตร ในต้นเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ขณะนั้นหลวงวิจิตรวาทการ ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี
ช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศ ได้มีส่วนรับผิดชอบในงานประกาศสงครามร่วมกับคณะรัฐบาล หลังเสร็จสิ้น
สงครามหลวงวิจิตรวาทการ กลายเป็นผู้ต้องหาอาชญากรรมสงคราม ถูกเจ้าหน้าที่กองทัพอเมริกันในกรุงโตเกียวคุม
ขัง ตั้งแต่วันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ภายหลังถูกส่งตัวเข้ามากรุงเทพมหานคร ถูกขังที่สันติบาลและที่
เรือนจำลพบุรี จนถึงวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ ศาลจึงพิพากษาปล่อยตัว รายละเอียดใน รำลึก ๑๐๐ ปี
พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ : บทคัดสรรว่าด้วยชีวิตประวัติและผลงาน (กรุงเทพฯ : บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด,
๒๕๔๑), ๖๗-๗๒.

^{๔๖} ประจักษ์นัย บุรณมาตร์, หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์, ๒๗๔.

ข่าวเรื่องพระยาจักรีทรยศชาติ ความเสื่อมโทรมของศีลธรรมและจิตใจ เมื่อทราบว่ามีข่าวต้องการตัว เขาเพื่อให้ไปสวามิภักดิ์และจะชุบเลี้ยงอย่างดี และเขาทราบว่าชื่อของเขาอยู่ในบัญชีที่พวกอำมาตย์ทรยศบางคนเสนอต่อพม่าในฐานะปฏิปักษ์ผู้เกลียดชังพม่า ทำให้หลวงไกรพิชิตตั้งใจร่วมมือกับพวกทำงานเพื่อประเทศชาติ และภารกิจของครุฑดำ คือ ลงโทษและสังหารคนทรยศชาติเท่านั้น

การเสียดวงครั้งนั้นทำให้เขาสูญเสียพรพิสัยภริยาที่กำลังตั้งครรภ์ไป ข่าวการยกทัพกลับหงสาวดีทำให้ครุฑดำตกลงใจ “จิก” เอาตัวพระยาจักรีมาลงโทษด้วยการเขียน แล้วปล่อยกลับทัพหงสาวดีส่งหนังสือแก่พระเจ้าบุเรงนองว่า พระยาจักรีเป็นผู้ทรยศอย่างหวังว่ามันจะจงรักภักดีและซื่อสัตย์^{๔๘} เป็นเหตุให้พระเจ้าบุเรงนองประหารพระยาจักรีในเวลาต่อมา วัฏกรรมของครุฑดำทำให้ชายฉกรรจ์สนใจเข้าร่วมจำนวนมาก หลวงไกรพิชิตถามชายฉกรรจ์ว่า “พวกเธอทราบแล้วหรือว่าครุฑดำมีหน้าที่อะไร” “สังหารคนทรยศครับ” “ไม่ใช่ หน้าที่อันสำคัญของครุฑดำ คือ ตายเพื่อชาติ และเพื่อเพื่อนร่วมชาติ พวกเขาจะเต็มใจตายอย่างนั้นไหม”^{๔๙} ครุฑดำยังได้ปลดปล่อยเชลยร่วมหมื่นจากทัพพม่า ต่อมาหลวงพิชิตไกรยังได้พบกับหญิงสาวหน้าตาคล้ายภริยาของเขา เธอได้บอกให้ครุฑดำหยุดภารกิจไว้ก่อน และกล่าวถึงคำทำนายของโหรว่าอีก ๑๕ ปีข้างหน้า องค์ดำจะกู้ประเทศชาติให้รอดพ้นจากความเป็นทาส ซึ่งแท้จริงแล้วหญิงสาวผู้นั้น คือ วิญญาณภริยาของเขาที่มาเตือนสตินั่นเอง

ต่อมาหลวงพิชิตและพวกถูกจับ เขาเข้าใจว่าภารกิจของเขาดีและเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ บัดนี้ได้กลายเป็นโทษอาญา แม้ว่าตุลาการที่ตัดสินคดีนี้จะเห็นใจในพฤติกรรมของครุฑดำ แต่การกระทำทั้งหมดผิดกฎหมาย หลวงพิชิตไกรถูกตัดสินประหารชีวิต หนึ่งปีหลังจากหลวงพิชิตถูกประหาร “พระองค์ดำ” เสด็จกลับจากหงสาวดี ทรงทราบถึงเรื่องครุฑดำ และทรงถือว่าครุฑดำเป็นบุรุษตัวอย่างแห่งเลือดกรุงศรีอยุธยา จึงชักชวนกองทัพพม่าทั้งกองไปทำบุญศพหลวงพิชิต (ขณะนั้นสมเด็จพระนเรศวรยังไม่ประกาศอิสรภาพ)^{๕๐} สมเด็จพระนเรศวรคิดการอยู่ตลอดเวลาเรื่องกู้ชาติ การเตรียมการต้องไปเตรียมที่อื่น จึงทรงอาสาขึ้นไปครองพิษณุโลก และทูลขอพระชนกให้พวกครุฑดำ ๙ คนพ้นโทษ และมารับตำแหน่งในกองม้า ครุฑดำทั้ง ๙ ได้เป็นกำลังสำคัญของพระองค์ในการสร้างกองทัพใหม่ การรบพุ่งที่ทุ่งหันตราเป็นที่ระลึกแห่งการมีชัยชนะครั้งสำคัญของทหารม้า ภายหลังประกาศอิสรภาพ พ.ศ. ๒๑๒๗ สมเด็จพระนเรศวรทรงกลับมาประทับ

^{๔๘} หลวงวิจิตรวาทการ, เจ้าแม่จามรีและครุฑดำ (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕), ๑๘๘.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, ๑๙๙.

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, ๒๖๖.

ในกรุงศรีอยุธยา ครุฑดำทั้ง ๙ ก็ขออนุญาตนำศพหลวงพิชิตไกรไปเก็บไว้ที่หน้าผา สมเด็จพระนเรศวรทรงอนุญาตและประทานความอุปถัมภ์ไปทำสถานที่จนสำเร็จงดงาม ประดับเกียรติยศเยี่ยงวีรบุรุษ “ผู้ทำการเสียสละเพื่อประเทศและเพื่อนร่วมชาติ โชคชะตาอันแปลกประหลาดที่เกิดขึ้นแก่หลวงพิชิต ทำให้คิดเลือนลอยไปบ้างในบางครั้ง ถึงกับสงสัยในหลักธรรมเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ถึงกับคิดว่าการเสียสละเพื่อบ้านเกิดเมืองบิดร เป็นความโง่เขลา แต่ในที่สุดเขาก็ขอบพระคุณเทพเจ้าที่ดลใจมิให้เขวไปนาน ให้หันกลับมาหาคลองธรรมและทำการเสียสละต่อไป”^{๕๐}

เมื่อพิจารณานวนิยายเรื่อง ครุฑดำ จะทราบว่าหลวงวิจิตรวาทการ ได้ประพันธ์นวนิยายเรื่องนี้เชิงอุปมากับประสบการณ์ชีวิตของตนเอง การหยิบยกเหตุการณ์บางช่วงในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ผูกเรื่องให้มีความกลมกลืน เร้าอารมณ์ด้วยเรื่องราวรักใคร่ การสูญเสียภริยาอันเป็นที่รัก และเรื่องราวเพื่อฝันตามจินตนาการ ครุฑดำ มีแนวทางการประพันธ์เดียวกันกับนวนิยายเรื่อง “พลีชีพเพื่อชู้” อิงเหตุการณ์เสียกรุงฯ ครั้งแรก สะท้อนความวุ่นวายของราชสำนัก แต่พาดพิงถึงสมเด็จพระนเรศวร เพียงสั้นๆ ว่า “พระนเรศวรเสด็จไปหงสาวดี”^{๕๑}

ถึงแม้ว่านวนิยาย เรื่อง ครุฑดำ ไม่ได้นำเสนอสมเด็จพระนเรศวรในฐานะตัวเอกของเรื่อง แต่ผู้ประพันธ์ได้อิงเหตุการณ์ ความเกี่ยวพันของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สร้างสถานการณ์ให้กลมกลืนกับเรื่องราวที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร จนกล่าวได้ว่า สมเด็จพระนเรศวรยังคงเป็นวีรบุรุษของชาวไทย เรื่องราวตลอดรัชกาลของพระองค์มีโครงเรื่องคล้ายงานวรรณกรรม จนสามารถหยิบยกเอาบางช่วงของรัชกาลมาประพันธ์เป็นนวนิยายที่มีความน่าสนใจได้เสมอ หลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ ภายหลังการโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม วรรณกรรมของหลวงวิจิตรวาทการหมดความนิยมตามอำนาจคณะรัฐบาล และงานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ช่วงต้นศตวรรษไม่ได้ได้รับความสนใจเท่าที่ควร จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๙ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้นิพนธ์ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ปลุกความสนใจเรื่องราวประวัติศาสตร์อีกครั้ง

^{๕๐} ความในขั้นต้น เป็นการสรุปปิดท้ายโดยหลวงวิจิตรวาทการ รายละเอียดใน หลวงวิจิตรวาทการ, เจ้าแม่จามรีและครุฑดำ, ๒๗๐-๒๗๑.

^{๕๑} พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, พลีชีพเพื่อชู้ (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๔๕), ๑๕๒.

๔.๒.๓ กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้

กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้ ผลงานของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ ปราโมช เขียนขึ้นกลาง พ.ศ. ๒๕๑๙ ประสงค์ให้ผู้อ่านได้รับความรู้และความบันเทิง แปลความรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร จากพระราชพงศาวดารสังเขป ของ เยเรเมียส ฟาน ฟลิต (jeremias van vliet) ทั้งแสดงความ คิดเห็นเชิงยกย่องพระรณนาสมเด็จพระนเรศวร ทำให้งานเขียนเรื่องนี้มีลักษณะคล้ายงาน วรรณกรรมแต่มีได้เป็นนวนิยาย และยังได้รับอิทธิพลพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาตำรา ราชานุกาพ ดังข้อสรุปกรณีสมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปกรุงหงสาวดีเมื่อพระชันษา ๙ ปี จนพระชันษา ๑๕ ปี จึงเสด็จกลับมายังกรุงหงสาวดีเพื่อช่วยราชการ^{๕๖} ซึ่งพระราชพงศาวดารทุกฉบับไม่ได้ กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ เป็นแต่การยกความจากคำให้การชาวกรุงเก่า

ความโดดเด่นของกฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้ คือ การเสียดสีวีรกรรมของสมเด็จพระ นเรศวร ดังความว่า “การปลุกกระดมกิติ การจัดตั้งกิติ การรบบแบบกองโจรตลอดจนการ สงครามแบบที่ฝรั่งเรียกว่า Scorched Earth นั้น ใครอย่าไปนึกว่าเป็นของใหม่ พระ นเรศวรเป็นเจ้าของทรงกระทำมาแล้วก่อนใครในโลกภาคนี้...”^{๕๗} ยังกล่าวถึง วีรกรรมตามความ รับรู้ของชาวไทย เช่น “พระแสงดาบคาบค่าย” “สมเด็จพระนเรศวรเสด็จไปทำปฐมกรรมพระยา ละแวก” เป็นต้น ซึ่งประเด็นการรับรู้เหล่านี้ล้วนปรากฏในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยา ตำรา ราชานุกาพแทบทั้งสิ้น งานเขียนเล่มนี้จึงได้รับอิทธิพลจากข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์สมเด็จพระ ยา ตำรา ราชานุกาพเพียงบางส่วน โดยภาพรวมงานเขียนมีความก้าวหน้าด้วยการยกเอา เอกสารของ เยเรเมียส ฟาน ฟลิต เจ้าหน้าที่บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา ผู้เข้ามาดูแล ผลประโยชน์ของบริษัทอินเดียตะวันออก ในกรุงศรีอยุธยาระหว่าง พ.ศ. ๒๑๗๒-๒๑๗๗ รัชกาล พระเจ้าปราสาททอง จึงเป็นเอกสารที่ใกล้เคียงกับเหตุการณ์ร่วมสมัย ทำให้เนื้อหามีน่าสนใจด้วย ลักษณะการถอดความและอธิบายประกอบ

กรณีสงครามยุทธหัตถี ยกความจากพระราชพงศาวดารสังเขปของ เยเรเมียส ฟาน ฟลิต ดังบทเจรจาของสมเด็จพระนเรศวรตรัสกับช้างต้น ความว่า “พ่อเมืองเอ๋ย ถ้าท่านละทิ้งเรา บัดนี้ ก็เท่ากับว่าท่านละทิ้งตัวท่านเอง...”^{๕๘} และยังพรรณนาความต่อไปว่า “ขณะที่พระองค์ ตรัสแก่พระยาช้างตัวนั้น ก็ทรงพรหมน้ำเทพมนต์...พระยาช้างต้นผู้ฉลาดนั้น เมื่อได้รับน้ำ

^{๕๖} หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ ปราโมช, กฤษฎาภินิหาร อันบดบังมิได้ (กรุงเทพฯ : สยามรัฐ, ๒๕๑๙),

๓๖.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, ๗๔.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, ๘๕.

เทพมนต์และน้ำอสุชล และได้ยินพระราชดำรัสของวิรภักษตรีศก็มีใจฮึกเหิม ชูวงเวียน
ประณต...พลันวิ่งเข้าสู่ภักษตรีศมอญประคุดเสียด...”^{๕๕} ภักษตรีศไทยเห็นได้ที่ เขาพระแสงขอตี
พระเศียรภักษตรีศมอญ แล้วใช้แสงทวนแทงจนภักษตรีศมอญตกข้างสิ้นพระชนม์ งานเขียนชิ้นนี้ได้
ตอกย้ำการรับรู้ของชาวไทยกรณียุทธหัตถี แตกต่างเพียงเนื้อความ รายละเอียดเหนือจริง ดังกรณี
พรมน้ำเทพมนต์ข้างต้นขณะออกรบนั้น หรือการกล่าวถึงลักษณะการทรงเครื่องของพระมหาอุป
ราชาก่อนจะเสด็จทัพว่า “ทรงเครื่อง ราวจะไปทอคกกฐินหลวงอย่างนี้ ก็น่าจะขาดคอข้างอยู่
หรือ”^{๕๖} การแสดงความคิดเห็นดังกล่าว สะท้อนถึง อารมณ์ ความรู้สึกที่มีต่อพม่าของหม่อม
ราชวงศ์ศึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เป็นอย่างดี

กฤษฎาภินิหารอันบดบังมิได้ ยังนำประเด็นความเข้มงวดทางการปกครองมานำเสนอ
ความว่า “เมื่อทอดพระเนตรเห็นผู้ใดกระทำการไม่พอพระราชหฤทัยแม้เพียงเล็กน้อยก็จะ
ยิงพระแสงธนูไปยังผู้นั้น...บางครั้งก็โปรดให้เจียนเนื้อผู้ล่วงพระราชอาญา...แล้วผู้ผิดกิน
เนื้อของตัวเองหน้าพระที่นั่ง บางครั้งก็ลงอาญาให้ผู้ผิดกินอาจมขของตนเอง...”^{๕๗} ชาวมลายู
จึงขนานพระนามภิไธยว่า “รายา อาบี” หรือ “พระเจ้าแห่งไฟ” เช่นเดียวกับความในพงศาวดารพม่า
กล่าวว่า “...กองทัพไทยเอาชนะพม่าได้ทุกครั้งนั้นก็เพราะคนไทยกลัวพระนเรศวรยิ่งกว่า
กลัวตาย”^{๕๘} ไม่เพียงแต่ประเด็นความเข้มงวดทางการปกครองเท่านั้น ยังนำเสนอเรื่องราวประเภท
ตำนานในพระราชพงศาวดารสังเขป ของ เยเรเมียส ฟาน ฟลิต สรุปความได้ว่า คืบวันหนึ่ง สมเด็จพระ
นเรศวรเสด็จเรือเล็ก ขณะนั้นเกิดฝนตกจึงได้ประทับยังกระท่อมของหญิงชราผู้หนึ่ง หญิงชราผู้

^{๕๕} หม่อมราชวงศ์ศึกฤทธิ์ ปราโมช, กฤษฎาภินิหาร อันบดบังมิได้, ๘๗-๘๘.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, ๑๐๓.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, ๑๓๔-๑๓๕.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, ๑๔๔. ประโยคเดียวกันนี้ยังพบในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ภาพ ความว่า “รู้พลกลัวพระนเรศเสียยิ่งกว่ากลัวความตาย” จึงเป็นการนำความที่ได้นำเสนอมาก่อนแล้ว
ถ่ายทอดซ้ำอีกครั้งหนึ่ง รายละเอียดใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราชภาพ, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวร
มหาราช (พระนคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๓), ๑๐๖. สังเกตได้ว่า การนำเสนอภาพลักษณ์สมเด็จพระ
นเรศวรที่มีความเข้มงวด ดุร้าย จากงานเขียนเรื่องนี้ ไม่ได้ได้รับการโจมตีแต่อย่างใด ผู้ศึกษาเชื่อว่า ผู้อ่านย่อม
ตระหนักในบริบททางการเมืองหลังการเสียกรุงครั้งแรก สมเด็จพระนเรศวรมหาราชต้องมีความเข้มงวด เด็ดขาด
จึงจะสามารถนำพากรุงศรีอยุธยาให้รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองประเทศราชของกรุงหงสาวดีและประกาศ
อิสรภาพได้ในที่สุด

นั้นคุณแลสมเด็จพระนเรศวรเป็นอย่างดี พระองค์จึงตอบแทนหญิงชาวผู้นั้นประจุมารดาบังเกิดเกล้า^{๕๙}

ความตอนท้ายยังกล่าวสดุดีสมาเด็จพระนเรศวร ความว่า

...พระนเรศวรเป็นเจ้า... ผู้ทรงก่อให้เกิดความคิดใหม่ วิธีการใหม่ และความหวังใหม่ขึ้นในใจคนไทยถึงคนไทยจะเกรงกลัวพระราชอาณาแห่งพระนเรศวรเป็นเจ้ายิ่งกว่าความตาย ความกลัวนั้นก็ยิ่งดีกว่าความกลัวพม่า หรือความหวาดหวั่นผู้มีอำนาจจากทิศอื่นเช่นพระยาละแวก ความเกรงกลัวพระราชอาณาพระนเรศวรเป็นเจ้านั้นเกิดจากความเคารพรักและความภาคภูมิใจเพราะพระนเรศวรเป็นเจ้า ทรงปฏิบัติพระองค์ให้เห็นได้ชัดกันว่า พระราชกรณียกิจน้อยใหญ่ เป็นไปเพื่อประโยชน์ร่วมกันของคนไทย และเพื่อประโยชน์ของบ้านเมือง มิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนพระองค์เลยแม้แต่น้อย...^{๖๐}

การถ่ายทอดประวัติศาสตร์ผ่านงานเขียนเรื่องนี้ จึงเป็นการเปิดประเด็นความรู้ใหม่เกี่ยวกับพระจริยวัตรของสมเด็จพระนเรศวรแก่สาธารณชน งานเขียนเรื่องนี้ได้รับความสนใจแม้ในสังคมร่วมสมัย จนกล่าวได้ว่า บารมีทางปัญญาของ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ส่งเสริมให้งานเขียนของท่านได้รับความนิยม และทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ไทย^{๖๑} แม้จะทราบกันดีว่า งานเขียนชิ้นนี้มีจุดประสงค์ทางการเมืองแอบแฝงอยู่ก็ตาม^{๖๒} ซึ่งแตกต่างจากวรรณกรรมร่วม

^{๕๙} ผู้สนใจสามารถอ่านรายละเอียดเรื่องเดียวกันนี้ได้ใน รวมบันทึกประวัติศาสตร์ของฟาน ฟลิต (วันวลิต) (กรุงเทพฯ : หจก. โชติวงศ์ ปริ้นติ้ง, ๒๕๔๘), ๒๒๕-๒๒๗.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, ๒๐๙-๒๑๒.

^{๖๑} กฤษฎาภินิหาร อันบดบังมิได้ ได้รับการตีพิมพ์ต่อเนื่องในหนังสือพิมพ์ "สยามรัฐรายวัน" ระหว่างวันที่ ๕-๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ต่อมาได้รับรวบรวมจัดพิมพ์เป็นหนังสือ ตีพิมพ์ครั้งแรก เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ และได้มีการจัดพิมพ์อีกหลายครั้ง ครั้งล่าสุด จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๔๘ โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า กฤษฎาภินิหาร อันบดบังมิได้จึงจัดเป็นงานเขียนที่ได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้อ่านหนังสือพิมพ์ และขยายความนิยมไปสู่กลุ่มผู้อ่านทั่วไป ด้วยระยะเวลาที่ตีพิมพ์ แสดงให้ทราบว่างานเขียนเรื่องนี้ได้รับความนิยมยาวนาน

^{๖๒} หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช จัดเป็นเจ้าหางแถวผู้โดดเดี่ยวทางการเมือง ในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม การเขียนกฤษฎาภินิหาร อันบดบังมิได้ เขียนขึ้นในเวลาที่ต้องการหวนคืนสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อสร้างความพอใจให้กับกลุ่มผู้นำทางทหารสายพลเอกกฤษณ์ สีวะรา กลุ่มทหารผู้ซึ่งขาดว่าผู้ใดจะได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในภาวะที่ยังไม่มีพรรคการเมืองใดมีเสียงข้างมากในสภา อ่านรายละเอียดใน สายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประติษฐกรรม "ความเป็นไทย" เล่ม ๒ (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐), ๒.

สมัย ผลงานประพันธ์ของ ทมยันตี วรรณกรรมที่มุ่งหมายสร้างความบันเทิงใจแก่ผู้อ่าน และยังคงได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน

๔.๒.๔ “อิริราชา” พระนเรศวรเจ้าแห่งเผ่าไทย

“อิริราชา” บทประพันธ์ของทมยันตี หรือคุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์ เกิดใน พ.ศ. ๒๔๙๐^{๖๓} ผู้ประพันธ์นวนิยายกว่า ๑๐๐ เรื่อง นวนิยาย เช่น คู่กรรม ทวิภพ ตั้งดวงฤทัย ฯลฯ ล้วนสร้างชื่อเสียง และความนิยม จนนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์และละครโทรทัศน์หลายต่อหลายครั้ง “อิริราชา” นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ ภาคต่อของนวนิยายเรื่อง “กษัตริยา” ซึ่งมีสองภาค คือ “แก้วกษัตริยา” และ “แก้วกัลยาแห่งแผ่นดิน” กษัตริยาผูกเรื่องให้มีความเกี่ยวข้องกับอิริราชา ดำเนินเรื่องสมเด็จพะระนเรศวรเป็นหลัก

เมื่อกล่าวถึงอิริราชา จำเป็นที่จะต้องกล่าวถึง กษัตริยา เพื่อมองภาพรวมเรื่องราวสมเด็จพะระนเรศวรที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ ซึ่งผู้ประพันธ์ “...ปรารถนาให้ผู้อ่านเข้าใจง่าย รู้ซึ่งถึงรากเหง้า ความเป็นมาแห่งประวัติศาสตร์ตน”^{๖๔} บทประพันธ์นี้ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๔๕ ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ประธานค่านิยมไว้ว่า

กษัตริยา แม้เรื่องราวจะเป็นแค่ช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ แต่ก็ในช่วงสำคัญ ...ในฐานะแม่พระวิสุทธิกษัตริย์ย่อมรักใคร่ผูกพันลูก อย่างหาสิ่งใดเปรียบมิได้ หากในฐานะชัตติยนารีของแผ่นดิน พระองค์ย่อมต้องเสียสละได้ แม้สิ่งนั้นจะเป็นเลือดในอกก็ตาม ...กษัตริยา จึงสามารถกล่าวได้ว่าเป็นผลงานที่ปลุกจิตสำนึกของคนไทยทั้งชาติ ให้รำลึกถึงคุณแผ่นดิน และดำรงตนให้มีคุณค่าต่อสังคม เพราะกว่าเราจะได้ออกราชและเป็นอยู่อย่างเช่นทุกวันนี้ บรรพบุรุษของเรา ได้ทุ่มเทและเสียสละให้แก่เราทั้งหลายอย่างมากมายมหาศาล^{๖๕}

กษัตริยา นำเสนอเรื่องราวสองชัตติยนารี ผู้พร้อมเผชิญชะตากรรมความสูญเสียหนึ่งชัตติยนารี คือ พระวิสุทธิกษัตริย์ ผู้เจ็บปวด ต้องยอมสิ้นรัก เสียลูก เสื่อมเสียพระเกียรติ อีกชัตติยนารี คือ พระสุพรรณกัลยา ยอมพรางจากแผ่นดินกรุงอยุธยาไปทำหน้าที่สำคัญในเงื้อมมืออริ

^{๖๓} ผู้ศึกษาสันนิษฐานจากปีเกิดของคุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์ (พ.ศ. ๒๔๙๐) ว่าได้รับอิทธิพลการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพะระนเรศวรผ่านแบบเรียนแบบเรียนประวัติศาสตร์ และอิทธิพลอันเกิดจากข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์อันเกิดจากการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ผ่านแบบเรียนและการค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเอง

^{๖๔} ทมยันตี [นามแฝง], กษัตริยา ตอน แก้วกษัตริยา (กรุงเทพฯ : ณ บ้านวรรณกรรม กรู๊ป, ๒๕๔๕),

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, ค่านิยม.

ราชศักร กษัตริยา กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวร พอสั่งเขปว่า พระนเรศวรทรงโปรดการต่อสู้ทุกชนิด ดวงพระเนตร ดำ คม ที่เหมือนจะสืบทอดมาจากสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงมีลักษณะเป็นขุนศึกมา แต่เยาว์พระชันษา กอปรกับพระอุปนิสัยห้าวหาญ เรียนรู้พิชัยสงคราม และการใช้อาวุธ ทรงตามเสด็จพระมหาธรรมราชาไปยังหงสาวดีแล้วมิได้กลับคืนมา ทรงใกล้ชิดกับพระเจ้าบุเรงนองจนยุวกษัตริย์พม่าไม่พอใจ ขณะการแข่งขัน ชนไก่กับมังกะยอชวา ดังความปะทะคารม “ไก่ขุนเขลยตัวนี้มีชัยกับเราหนักหนา” พระนเรศวรตรัสว่า “ไก่อันนี้อ่าค่าเมือง...” “ไก่อันนี้อ่าแต่ตีกันเท่านั้นเลย ตีเอาบ้านเอาเมืองกันก็ได้”^{๖๖} ต่อมาพระนเรศวรลอบหนีจากกรุงหงสาวดี พระเจ้าบุเรงนองทรงกริ้ว แต่ไม่หนักหนาและเชื่อในความภักดีของโยงเจ (พระสุพรรณกัลยา) เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต พระมหาอุปราชานั้นทูลขอขึ้นครองราชย์สมบัติ เจ้าประเทศราชมาเฝ้าตามพระราชประเพณี ขณะนั้นเมืองคังแข็งเมือง พระเจ้าหงสาวดีให้เจ้านายชั้นเล็กแสดงฝีมือ คราวนั้น พระนเรศวรมีชัย ครั้นอังวะแข็งเมือง พระเจ้าหงสาวดีนั้นทูลขอให้พระมหาอุปราชาคิดอุบายกำจัดพระนเรศวร ฝ่ายมอญที่เกลียดชังพม่านั้นเอาความมาบอกพระนเรศวร พระองค์จึงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง ความสำเร็จของสมเด็จพระนเรศวรในการประกาศอิสรภาพ และการมีชัยเหนือพม่านั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพระสุพรรณกัลยา ลอบส่งข่าวความเป็นไปของกรุงหงสาวดีแก่พระนเรศวร กษัตริยาจึงเปิดมุมมองประวัติศาสตร์ผ่านบุคคลที่ไม่มีบทบาทในพงศาวดารอย่าง พระวิสุทธิกษัตริย์ และพระสุพรรณกัลยา หรืออุปมาได้ว่า นวนิยายเรื่องนี้ประพันธ์ขึ้นเพื่อสดุดีวีรสตรีในตำนานตามกระแสนิยมสังคมร่วมสมัย

ส่วนอิริราชา ตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๔๖ เชื่อว่า ผู้ประพันธ์ได้รับอิทธิพลจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรณีสมาเด็จพระนเรศวรทรงประชวรออกพระทรงพิช เมื่อครั้งพระเจ้าบุเรงนองยกทัพไปตีล้านช้าง ปรากฏในพระนิพนธ์อรรถธิบายในพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา และพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความนี้ยังปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) เช่นเดียวกัน^{๖๗} อิริราชา เริ่มความตอนสมเด็จพระ

^{๖๖} ทมยันตี [นามแฝง], *แก้วกัลยาแห่งแผ่นดิน* (กรุงเทพฯ : ณ บ้านวรรณกรรม กรุ๊ป, ๒๕๔๖), ๑๐๐-๑๐๑.

^{๖๗} ความที่ผู้ประพันธ์ยกมา คือ “สมเด็จพระมหาธรรมราชากับพระนเรศวรเสด็จไปเองทั้ง ๒ พระองค์ เวลานั้น สมเด็จพระนเรศวรพระชันษาได้ ๑๙ ปี เห็นจะได้เป็นตำแหน่งเช่นเสนาธิการในกองทัพ แต่เมื่อยกทัพไปถึง ‘หนองบัวลำภู’ ด้านของเมืองเวียงจันทร์ เสด็จสมเด็จพระนเรศวรไปประชวรออกพระทรงพิช พระเจ้า

พระนเรศวรลอบหนีจากกรุงหงสาวดี เนื่องจากความจำเป็นตามการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย กล่าวคือ ประเด็นการรับรู้หลักได้รับการถ่ายทอดตามจินตนาการของผู้ประพันธ์ การประกาศอิสรภาพ ใน พ.ศ. ๒๑๒๗ สมเด็จพระนเรศวรเปิดเผยความลับกลางที่ประชุมว่า “อันหนานดาวดีกระทำการครั้งนี้ ผิดอธรรมร้ายแรงผู้ไม่มีตรีต่อกัน ลักลอบทำร้ายเบื้องหลัง วางเล่ห์เพทุบาย มิใช่การกระทำแห่งชายชาติทหาร” จากนั้นทรงเรียกสุวรรณภิงคาร (น้ำเต้าทองคำ) ทรงหลังน้ำเหนือพสุธา ประกาศแก่เทพยดาทุกชั้น “ตั้งแต่นี้ กรุงศรีอยุธยาขาดทางพระราชไมตรีกับหนานดาวดี มิได้เป็นสุวรรณปฐพีเดียวกันดังก่อนสืบไป!”^{๖๘}

ความพ่ายแพ้ของหงสาวดีในการยกทัพมาปราบปรามกรุงศรีอยุธยา ทำให้พระเจ้าหงสาวดียกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. ๒๑๒๙ ครั้งนั้นสมเด็จพระนเรศวรเสด็จปล้นค่ายด้วยพระองค์เอง บุกในชุดดำกระโจนเกาะ ปืนรอดเร็วกว่าคนอื่น “เนตรระย้าบาวความ เริงโรจน์ สองพระหัตถ์จับพระองค์ไต่ ไชยสุคาบพระแสงดาบไว้ เตรียมใช้งาน”^{๖๙} พระเจ้านานดาวดีออกไชยสุ “ตองเจอาจหาญนัก ถ้าออกมาอีกต้องจับตัวให้ได้ เอาเถอะ...จะเสียทหารเท่าใดก็ยอม” ครั้นถึงเดือน ๔ สมเด็จพระนเรศวรตั้งค่าย ณ ท่งลุมพลี หมายจะปล้นค่ายหงสาวดีอีก คราวนั้นลักไวทำมูผู้เชี่ยวชาญเพลงทวนต้องแพ่พ่ายทิ้งร่างถมปฐพีอยุธยา

อิริราชยังนำเสนอ ความผูกพันระหว่างสมเด็จพระนเรศวรกับพระวิสุทธิกษัตริย์ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรกลับจากศึกครั้งใดพระราชมารดาจะทรงปรนเปรอจนพระโอรสทรงลือ “อิมจนอ้วน จะยกดาบไม่ไหวนะจ๊ะแม่” “ไม่อิมจะมีแรงยกดาบได้อย่างไร ลูกนะผอมจะแย่ ด่าด้วย จะต้องใช้ขมิ้นขัดสักอ่างละมัง” “แม่ทัพตัวดำดีกว่าตัวเหลืองนะแม่”^{๗๐} กลายเป็นบทเจรจาแกมหยอกล้อสร้างชีวิตชีวาแก่ผู้อ่าน เช่นเดียวกับเรื่องราวความรักของสมเด็จพระนเรศวรกับพระมเหสีมณีจันทร์ ผู้ประพันธ์กล่าวว่า “ท่านเป็นเจ้าหญิงแห่งเมาะลำเลิง เข้ารับราชการอยู่กับพระที่นั่งสุพรรณภักยา กับน่าจะเคยรู้จัก ‘ตองเจ’ เจ้าฟ้าสองแคว...สมัยทรงพระเยาว์ เนื่องด้วยสมเด็จพระนเรศวรทรงคุ้นเคยกับฝ่ายมอญเป็นอันมาก”^{๗๑}

หงสาวดีทรงทราบ ก็ตรัสอนุญาตให้กองทัพไทยกลับมาไม่ต้องรบพุ่ง...” รายละเอียด ทมยันตี [นามแฝง], *อิริราช* (กรุงเทพฯ : ณ บ้านวรรณกรรม กวี, ๒๕๔๗), ๕๘-๕๙.

^{๖๘} ทมยันตี [นามแฝง], *อิริราช*, ๑๑๕.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, ๒๔๕.

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, ๒๖๒.

^{๗๑} เรื่องเดียวกัน, ๓๐๗.

เมื่อสมเด็จพระมหาธรรมราชาสวรรคต พระสุพรรณกัลยาส่งมณีจันทร์เชิญเครื่องขอชมามายังกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรได้พบมณีจันทร์อีกครั้ง ทราบความว่า พระที่นั่งถูกกุมเหง้าด้วย ไข่มงชัยสิงห์^{๓๒} ดังความว่า “เจ้าคอยดู...มณีรัตนา...” “ทุกหยาดหยดแห่งน้ำตาที่เราเจ้ามั่งไชยสิงห์ต้องชดใช้! ...” “เดี๋ยวก่อน ไข่มงชัยสิงห์เคยกุมเหง้าหรือไม!” “เกล้ากระหม่อมแก่กุหลาบรามัญ ใช้กรองมาลัยยังไม่ได้ ชายพระเนตรยังไม่มี!”... “อ้อ...”... “กุหลาบกอนั้นยังอยู่หรือ?” “ของป่าของดอย มันไม่ใจเสาะหรือกเพคะ” “ที่วังจันทร์ เราปลูกไว้รอบตำหนัก กลับน้อยแต่หอมจัด แลที่ไรยังคิดถึง” “ระวังหนามแล้วกันเพคะ” “ใช่...หนามคอยตั้ง เวลาเราผ่านไป!” “เกล้ากระหม่อมจะไปช่วยรานกิ่งมัน” “อ้าว...จะไปอยู่วังจันทร์ด้วยกันก็ได้ เรายังไม่ได้เฉลิมพระราชมณเฑียร” “เกล้ากระหม่อมคงไม่จู้จู้ ให้นางพระยาไม่พอพระทัย” “ท่านพอพระทัยเจ้าแล้วละเพราะนางพระยาแห่งอโยธยามีพระองค์เดียวคือแม่...ที่เจ้าเพ็งจะเข้าเฝ้ามา”^{๓๓}

ความดังกล่าว สร้างอรรถรสแก่ผู้อ่าน ทั้งอธิบายถึงเรื่องราวความรักของสมเด็จพระนเรศวรที่มีต่อมณีจันทร์พระมเหสี ผู้ประพันธ์ยังนำความในพระราชพงศาวดารสังเขปของ เยเรเมียส ฟาน ฟลิต มาสร้างชีวิตชีวา คราวสมเด็จพระนเรศวรออกประพาสต้น ปลอมองค์เป็นคนธรรมดา ได้พักพิงกระท่อมยายเจียม ดังบทเจรจาว่า “อย่าบอกนะ ว่าใคร เราขึ้นไปแค่สี่คน เดียวแกคิดว่าไปปล้น นอกนั้นอยู่ข้างล่าง” สมเด็จพระนเรศวรได้ขอเหล่าตีเม้กำหนดว่า “ยายมีเหล่าบ้างไหม?” “ขอกำหนดสักชั้นได้ไหม?” เมื่อยายปฏิเสธ สมเด็จพระนเรศวรเข้าชี้ขอให้ได้ “เอ๊ะยังงีพอนี่!” “หน้าตาก็ดีทำไมชี้เหล่าเมายา ไม่รู้จักวันพระยังพอว่า ไม่รู้หรือว่า พระเจ้าอยู่หัวท่านมีโองการว่าอย่างไร?” คนตัวใหญ่ทำท่าระฤก “โองการว่ายังไงหว่า” “ตายแล้ว! ปากไม่มีหูรูด น่าจะถูกมะพร้าวหัวยัดปาก โองการเหนือหัว จะมาหาว่าไฉน?” สีสหายยิงรบเร้าหนัก “อย่านึกว่าจะเร้าท่านได้ เขาว่าเจ้าเหนือหัวพระองค์นี้ สายพระเนตรยังกะดับประด สอดส่องไปทั่วหมด ใครร้าย ใครดี ใครมีทุกข์ยาก โองการท่านเด็ดขาด เดียวโดนกุดหัว”^{๓๔}

บทเจรจาให้อารมณ์ขัน แสดงถึงการสอดส่องทุกข์สุขของประชาชน และความเด็ดขาดในการปกครองไปพร้อมกัน การที่พระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรงไม่สามารถกำราบกรุงศรีอยุธยาได้ ผู้ประพันธ์กล่าวว่า “...ดูเถิด...ตองเจ ก็แค่ลูกเขลย ลูกกษัตริย์หลานเมงเอกระสืบทศบาเยงนอง เขาชนะไม่ได้ซักที โดยทรงลืมนึกไปว่า พระองค์เองก็ต้องถอยทัพกลับมา”^{๓๕} ในสงครามยุทธหัตถี

^{๓๒} ทมยันตี [นามแฝง], อิริยาบถ, ๓๒๗.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, ๓๒๘-๓๒๙.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, ๓๕๓-๓๕๕.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, ๓๙๓.

ผู้ประพันธ์ย้ำว่า “หนี้พระชีวิตของพระศรีสุริโยทัย กำลังจะได้รับการชดใช้”^{๖๖} ดังการสิ้นพระชนม์ของพระมหาอุปราชา ผู้ประพันธ์ยังนำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์ทั้งของไทย พม่า และเอกสารของเยเรเมียส ฟาน ฟลิต มาเปรียบเทียบ แต่ผู้ประพันธ์ได้แสดงทัศนะว่า “ถ้าชนข้างแล้วสิ้นพระชนม์ ยังจะเป็นเกียรติยศเสียมากกว่า”^{๖๗} แม้ในกรณีปฐมกรรมพระยาละแวก ผู้ประพันธ์ยังนำเสนอข้อมูลทั้งของไทยและกัมพูชา โดยให้ผู้อ่านพิจารณาเอง

พ.ศ. ๒๑๓๘ สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปกรุงหงสาวดี แต่ไม่ประสบความสำเร็จ การยกทัพไปหงสาวดีครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๑๔๒ แผนร้ายของพระเจ้าตองอูทำให้สมเด็จพระนเรศวรไม่สามารถมีชัยเหนือกรุงหงสาวดีได้เด็ดขาด กล่าวคือ พระเจ้าตองอูร่วมมือกับยะไข่ล้อมกรุงหงสาวดี จากนั้นกวาดต้อนผู้คน ทหารยี่สิบ รวมถึงพระเจ้าหงสาวดีนั้นทบุงเรงไปยังเมืองตองอู พวกเขาไข้เข้าไปเก็บทรัพย์สมบัติที่เหลือแล้วเผาเมืองจนวอดวาย สมเด็จพระนเรศวรเสียเวลาปราบหัวเมืองมอญ จึงเสด็จไปมีทัน เห็นควรยกทัพไปตีเมืองตองอู แต่ถูกกองโจรยะไข่ปล้นเสบียง ไพร่พลอดอยาก ทั้งเกิดจลาจลในเมืองเชียงใหม่ จึงตัดสินใจพระทัยยกทัพกลับ สงครามครั้งสุดท้าย สมเด็จพระนเรศวรตั้งพระทัยยกทัพไปเมืองอังวะ แต่ทรงสวรรคตกลางทาง ณ เมืองหาง ความตอนท้ายของนวนิยายสร้างความรู้สึกเศร้าสะเทือนใจ ทรงตรัสแก่พระเอกาทศรถว่า “อังวะ...เอกาทศรถ...ไปตีอังวะให้ได้ อย่าถอยกลับ”^{๖๘} แม้พระองค์จวนเจียนจะสิ้นพระทัยยังทรงมุ่งหมายนำชัยแก่แผ่นดิน

อิริราชาได้นำเสนอเรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรอิงเหตุการณ์ในพระราชพงศาวดาร คณะเกล้าเรื่องราวความรัก สุนทรสนาน เร้าอารมณ์ด้วยความรู้สึกเศร้า สะเทือนอารมณ์ อย่างไรก็ตาม นวนิยายเรื่องนี้ทำให้ทราบว่าจุดมุ่งหมายในการประพันธ์ มุ่งหวังให้เกิดความซาบซึ้งใจในพระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตระหนักถึงวีรกรรมความกล้าหาญ ความเสียสละของพระองค์ ผ่านภาษาที่เข้าใจง่าย แทรกด้วยความคิดเห็นของผู้ประพันธ์ จินตนาการที่ถ่ายทอดผ่านงานวรรณกรรมประเภทนิยาย สร้างความเพลิดเพลินใจ และยังแทรกข้อคิด เตือนใจ ถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต

๔.๒.๕ วรรณกรรมนอกกระแส “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

เนื่องจกงานประพันธ์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีจำนวนมาก วรรณกรรมนอกกระแสที่กล่าวถึงนั้น เป็นงานนิพนธ์ที่ไม่ได้รับการกล่าวถึง หรือรู้จักไม่มากนัก แต่ลักษณะการประพันธ์โดดเด่น มีเอกลักษณ์ เนื้อหาจินตนาการ เร้าอารมณ์ มุ่งให้เกิดความบันเทิงและเปิดมุมมองใหม่ที่

^{๖๖} ทมยันตี [นามแฝง], *อิริราชา*, ๔๒๐.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, ๔๖๒.

^{๖๘} เรื่องเดียวกัน, ๖๘๔-๖๘๕.

เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยกตัวอย่างงานประพันธ์นอกกระแส ได้แก่ เล่าเรื่องพระมหาธรรมราชา และรักกันทดสะท้านพระราชหฤทัยในองค์สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า

๔.๒.๕.๑ เล่าเรื่องพระมหาธรรมราชา

เล่าเรื่องพระมหาธรรมราชา ผลงานการประพันธ์ของนายบัญญัติ ชูวานนท์^{๕๕} เกิดขึ้นจากคำริของกรมศิลปากร เพื่อเผยแพร่กิจการงานและวิทยาการตามสาขาศิลปะแต่ละกองในกรมศิลปากร เพื่อให้มีเรื่องราวเบาะหลัง มิให้ผู้อ่านต้องหนักสมองนัก^{๕๖} ตีพิมพ์ ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ เล่าเรื่องมหาธรรมราชามีความโดดเด่นเพราะผู้ประพันธ์อุปมาตนเองเป็นพระมหาธรรมราชา เพื่อแก้ต่างถึงพฤติกรรมต่างๆ ของสมเด็จพระมหาธรรมราชาแปรพักตร์ จนเป็นเหตุให้เสียกรุงศรีอยุธยาแก่หงสาวดี เรื่องราวโดยสังเขป มีดังนี้

ข้าคือขุนพิเรนทรเทพ ชาวเมืองพิษณุโลก เกิดปีกุน (พ.ศ. ๒๐๕๘) แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ พ่อเป็นเชื้อวงศ์สมเด็จพระร่วง แม่เป็นญาติกับชนนีสมเด็จพระไชยราชาธิราช คนทั้งหลายรู้จักข้า เพราะข้ามีเรื่องกับท้าวศรีสุดาจันทร์ เมื่อพระเพ็ชรราชาเสวยราชย์ โปรดตั้งข้าเป็นสมเด็จพระมหาธรรมราชา ครองเมืองพิษณุโลก ด้วยเกรงไทยจะขึ้นหน้าขึ้นตากว่า พม่าจึงมีพระราชสาส์นมาขอช้างเผือก แต่ไม่ได้จึงถือเป็นเหตุทำสงคราม เดินทัพตีหัวเมืองเหนือ ข้ายอมอ่อนน้อมต่อข้าศึก เมืองพระพิษณุโลกก็เสียแก่พระเจ้าบุเรงนอง แล้วพระเจ้าบุเรงนองก็ชวนเรศวรลูกข้าเป็นโอรส ไปบำรุงเลี้ยงยังกรุงหงสาวดี

เมื่อผู้แต่งกล่าวถึงความในใจของพระมหาธรรมราชาถึงพฤติกรรมแปรพักตร์ ได้ยกสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองในสมัยปัจจุบันแสดงความบริสุทธิ์ใจ จากนั้นอธิบายความในใจ ดังความว่า "ข้าแต่พระสยามเทวาธิราช"^{๕๗} บัดนี้กรุงศรีอยุธยาเสียที่แก่พม่า ตกลงเป็นเมืองส่วย เมื่อมองไม่เห็นฝ่ายใดจะมีปัญญาสามารถ ข้าต้องรักษาที่ครองเมืองพระพิษณุโลกไว้ ไม่ให้พระเจ้าบุเรงนอง

^{๕๕} บัญญัติ ชูวานนท์ เจ้าหน้าที่ในกองวรรณคดี ได้เรียบเรียงเรื่องนี้ขึ้น เพื่อเผยแพร่กิจการงานและวิทยาการตามสาขาศิลปะของแต่ละกองในกรมศิลปากร เพื่อลงในจดหมายเหตุ แต่ภาวการณ์และเหตุการณ์ต่อมา ทำให้ไม่สามารถดำเนินการออกหนังสือจดหมายเหตุของกรมศิลปากรตามที่ดำริไว้ได้ เรื่องนี้จึงไม่มีโอกาสได้ตีพิมพ์ ครั้นนายเกิด บุญนาค แจ้งความจำนงว่าจะตีพิมพ์หนังสือเรื่องนี้เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยารธรรมสารเนตวิเชตภักดี (เกิด บุญนาค) บิดา เล่าเรื่องพระมหาธรรมราชาจึงได้ตีพิมพ์สู่สาธารณชน

^{๕๖} บัญญัติ ชูวานนท์, เล่าเรื่องพระมหาธรรมราชา (พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๘๘), คำนำ, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยารธรรมสารเนตวิเชตภักดี (เกิด บุญนาค) ๔ กรกฎาคม ๒๔๘๘.

^{๕๗} บัญญัติ ชูวานนท์, เล่าเรื่องพระมหาธรรมราชา, ๓๖. การยกพระสยามเทวาธิราชมาแสดงความบริสุทธิ์ใจของพระมหาธรรมราชาสะท้อนช่วงสมัยการแต่ง "เล่าเรื่องพระมหาธรรมราชา" ทำให้การแก้ต่างถึงพฤติกรรมแปรพักตร์ของสมเด็จพระมหาธรรมราชาขาดความสมจริงตามช่วงสมัยอันเกิดจากข้อบกพร่องดังกล่าว

เปลี่ยนเอาคนอื่นมาเป็น ข้าเองจะต้องตีประจบพระเจ้าบุเรงนองอย่างถึงขนาด ด้วยการคบพม่า เกิดความเข้าใจผิดในตัวข้า คนที่ข้าจะต้องระวังไม่ให้เข้าใจผิดในตัวข้า ก็คือ นเรศวรลูกข้า การสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (พระมหาจักรพรรดิ) ประทานพระเทพกษัตริย์ให้พระเจ้าไชยเชษฐา ข้าไม่เห็นชอบด้วยเลย เท่ากับเร่งให้กรุงศรีอยุธยาถึงกาลล่มจม เพราะพระเจ้าไชยเชษฐาจะช่วยกรุงศรีอยุธยาได้สักเพียงไรลงท้ายก็จะป็นปี่ด้วยกัน และข้าร้ายกว่านั้นจะพาเอาเมืองพระพิษณุโลกล่มไปด้วย ข้าจึงให้ม้าเร็วถือหนังสือไปถวายพระเจ้าบุเรงนอง สร้างความหมางใจจนพระมหินทราราชร่วมกับพระเจ้าไชยเชษฐายกทัพมาตีเมืองพระพิษณุโลก หลังเหตุการณ์ครั้งนั้น พระเจ้าบุเรงนองอภิเษกข้าเป็นพระศรีสรเพชญ์ เป็นประเทศราชขึ้นตรงต่อหงสาวดี ย่อมทำให้เมืองพระพิษณุโลกมั่นคง สมดังความคิดข้า ครั้นสมเด็จพระมหินทราราชได้ข่าวข้าไปหงสาวดี จึงรับตัวพระเทพกษัตริ์ สุวรรณเทวี เอกาทศรถไว้เป็นตัวจ่านำ ข้าเดินออกจากหงสาวดีด้วยความเศร้าใจ เพราะไทยด้วยกันจะประหัดประหารกันเอง

เมื่อทัพพม่าล้อมกรุงศรีอยุธยา ตีหักเอาพระนครยังไม่ได้ ข้าก็ร้อนใจว่าจะมิได้ประหัดประหารพม่า ข้าจึงคิดกลส่งพระยาจักรีเป็นไส้ศึก ครั้นพระเจ้าบุเรงนองได้กรุงศรีอยุธยาแล้ว แต่งการราชพิธีปราบดาภิเษกข้าขึ้นเสวยราชสมบัติ ครั้นข้าถวายสุพรรณเทวีลูกข้าเป็นมเหสี จึงยอมให้นเรศวรกลับคืนมา ฝ่ายนเรศวรลูกข้า ยิ่งพูดถึงความคิดอ่าน เห็นแก่ชาติบ้านเมือง นเรศวรเร้าร้อนยิ่งเสียดว่าใคร กลับจากหงสาวดี ก็เอาเหตุบ้านเมืองจะต้องเป็นอิสระมาปรารภกับข้าเป็นเรื่องแรก ประพฤติเหตุที่ทำให้ข้าเห็นความปรีชาสามารถอย่างแจ่มแจ้ง คราวพระยาจันจันตุนเรศวรนี้แหละจะแก้ไขบ้านเมืองให้รอดพ้นความเป็นเมืองขึ้นของพม่า ฝ่ายหงสาวดีพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต นเรศวรลงมาอาสาข้าไปเฝ้าพระเจ้าหงสาวดีนั้นทพบุเรง ได้แสดงฝีมือรบที่เมืองคัง ฝ่ายพระเจ้านันทบุเรง มิได้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ดำริว่าพระนเรศวรประกอบด้วยปัญญาหลักแหลม ลึกซึ้งจึงคิดกำจัด ครั้นพระเจ้าอังวะหมางใจกับพระเจ้านันทบุเรง ข้าให้นเรศวรไปแทน ฝ่ายพระนเรศวรแกล้งเดินทัพช้าๆ จนถึงเมืองแครง ทราบความพม่าคิดประทุษร้ายจึงประกาศอิสรภาพ กวาดต้อนเชลยไทยเรือนหมื่นข้ามแม่น้ำสะโตง ทัพสุกรรมาตามมาทันอีกฝั่งแม่น้ำ นเรศวรแลเห็นสุกรรมาไล่เสื่อแดง ก็เอาปืนนกสับยาว ๖ คืบยิงถูกสุกรรมาตกคอข้างตาย ข้าจึงกล่าวว่า “เรามิได้มีผิดสิ่งใด พระเจ้าหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่ในคลองธรรม เสียสัตยานุสัย ประพฤติพาลทุจริตอิสสา จารเป็นวิสมโลกต่อเราละนี้ ก็เพราะผลวิบากแห่งสัตว์ เป็นสำหรับการกลียุค ตั้งแต่นี้ไป พะม่ากับไทยจะเป็นปฏิปักษ์แก่กัน”^{๔๖}

^{๔๖} บัญจบ ชุวานนท์, เล่าเรื่องพระมหากษัตริย์ไทย, ๘๖.

เรื่องราวที่ปรากฏใน “เล่าเรื่องพระมหารัชมหาราช” จึงเป็นความพยายามของผู้นิพนธ์ที่จะอธิบายเหตุผล แก่ต่างแทนพระมหารัชมหาราช ยังทิ้งท้ายด้วยว่า “กรุงศรีอยุธยาอันเป็นไป... เป็นเพราะพระนครศรีอยุธยาเข้าใจเมืองพระพิษณุโลกผิด...ความมุ่งหมายของข้าที่คบคิดกับพระเจ้าบุเรงนองก็มีหลักเพียงประคองเมืองพิษณุโลกไว้ให้ดี...แต่การที่กรุงศรีอยุธยากลับคืนเป็นอิสระ...เป็นบุญของคนไทยแท้ๆ ที่มีบุคคลอย่างนเรศวรมาเกิด...”^{๕๕}

ผู้ศึกษาเชื่อว่า ประเด็นเกี่ยวกับสมเด็จพระมหารัชมหาราช เกิดข้อกังขา และความกระอักกระอ่วนใจ เมื่อกล่าวถึงบทบาทของพระองค์ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ กล่าวคือ พฤติการณ์ของพระองค์ฝึกฝนฝ่าฝืนจนได้ราชาภิเษกเป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา แตกต่างจากราชโอรส ทรงกอบกู้อิสรภาพจากหงสาวดี จึงเป็นที่สังเกตว่า เรื่องราวของสมเด็จพระมหารัชมหาราช ไม่นิยมที่จะกล่าวถึงเท่าใดนัก ทั้งนี้เพราะ อาจจะเลื่อมพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวร การประพันธ์ “เล่าเรื่องพระมหารัชมหาราช” ได้ไขความข้องใจเกี่ยวกับพฤติการณ์ของพระมหารัชมหาราชจนสิ้น แม้ว่างานประพันธ์จะเต็มไปด้วยจินตนาการ และขาดความสมเหตุสมผลถึงพฤติการณ์ของพระองค์ อย่างไรก็ตาม แม้เนื้อเรื่องจะเต็มไปด้วยจินตนาการ ไร้ความสนใจผู้อ่าน แต่ “เล่าเรื่องพระมหารัชมหาราช” กลับไม่เป็นที่รู้จักมากนัก ทั้งนี้เพราะปัญหาในการจัดพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุของกรมศิลปากร หรืออาจเพราะประวัติศาสตร์รัชกาลพระมหารัชมหาราชไม่เป็นที่นิยม ส่วนการประพันธ์แม้ว่าผู้ประพันธ์จะไม่ได้กล่าวถึงแหล่งที่มาของงานประพันธ์ แต่ผู้ศึกษาเชื่อว่า ผู้ประพันธ์ได้รับอิทธิพลจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาตำราธิราชสุทนต์ ทั้งจากแบบเรียนประวัติศาสตร์ และการค้นคว้าด้วยตนเอง งานประพันธ์ลักษณะเดียวกันนี้ ยังปรากฏในงานประพันธ์ของจำปาตะ ตามเค้าโครงเรื่องชวนฝัน นำเสนอเรื่องราวรักใคร่ของสมเด็จพระนเรศวร

๔.๔.๕.๒ รักรัตนทศสะท้อนพระราชหฤทัยในองค์สมเด็จพระนเรศวร

เป็นเจ้า

เมื่อกล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวร เชื่อว่า บทบาททางการสงครามโดดเด่นที่สุด ส่วนเรื่องส่วนพระองค์ไม่ปรากฏมากนัก เรื่อง “รักรัตนทศสะท้อนพระราชหฤทัยในองค์สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า” เป็นอีกผลงานหนึ่งที่พยายามไขข้อข้องใจเกี่ยวกับเรื่องราวรักใคร่ของสมเด็จพระนเรศวร อิงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ผลงานของจำปาตะ ตีพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๖

เริ่มความเมื่อพระเจ้ากรุงหงสาวดีบุเรงนองสวรรคต มังเอิงราชบุตรได้ผ่านราชสมบัติสมเด็จพระนเรศวรไปช่วยราชการสงคราม จะได้ดูกิจการบ้านเมืองกรุงหงสาวดี สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีมีพระราชธิดาองค์หนึ่ง พระนามว่า “เจ้าฟ้าหญิงสุดาเลิศลักษณาวรรกัญญาวิไลโฉม” ทรงมี

^{๕๕} บัญจบ ชุวนนท์, เล่าเรื่องพระมหารัชมหาราช, ๙๓-๙๕.

พระสิริโฉมงดงาม ปรีชา เฉลียวฉลาด รอบรู้ศิลปวิทยา เป็นที่รักของพระราชบิดา วันหนึ่ง เจ้าฟ้าหญิงทรงแต่งองค์เป็นชาย ทรงม้าพระที่นั่ง ม้าศึกวิ่งออกไปโดยเร็ว คราวนั้นสมเด็จพระนเรศวรได้ช่วยเหลือพระองค์ไว้ แต่ไม่ทราบว่าเป็นหญิง แต่ก็ตกหลุมรักแต่นั้น เมื่อทราบว่าเป็น เจ้าฟ้าหญิงสุดาเลิศลักษณ์ ทรงร่างสวยพระหัตถ์ถึงเจ้าฟ้าหญิงจนเกิดความรักต่อกัน สมเด็จพระนเรศวรทรงครุ่นคิดตั้งแต่เจ้าฟ้าหญิง จนตัดสินใจพระทัยเด็ดขาด ทรงไต่ไปตามกิ่งมะม่วงที่อยู่ ใกล้ชิดติดกำแพง ดังบทเจรจา “วันนี้กระหม่อมนอนไม่หลับลงมาเดินเล่น ได้กลิ่นดอกมะลิหอม ตลบเลยบังอาจปีนกำแพงขึ้นยื่นชมดอกไม้อันงาม...”^{๔๔} คคืนนั้นเจ้าฟ้าหญิงพระราชทานพระธำมรงค์ทับทิมกับปิ่นปักผม ทรงก้มพระเศียรให้สมเด็จพระนเรศวรก้มลงจุมพิตเบาๆ คืนสุดท้าย ก่อนสมเด็จพระนเรศวรกลับกรุงศรีอยุธยา ทั้งสองเฝ้ารอหากันทันที ทรงตื่นตื่นพระทัยในความรัก เศร้าสลดที่จะต้องพรากจากกัน

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรเสด็จถึงกรุงศรีอยุธยา ได้ทูลเรื่องเจ้าฟ้าหญิงให้สมเด็จพระมหาธรรมราชาทราบ แต่ทรงไม่เห็นด้วย พระเจ้าหงสาวดีคงไม่ลดพระเกียรติร่วมสุวรรณปฐพี หากมีพระราชสาส์นไปอาญาบาดหมางพระทัยกัน ต่อมาพระเจ้าหงสาวดีพระทัยปรวนแปรมิได้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม คิดทำร้ายสมเด็จพระนเรศวร พระองค์จึงประกาศตัดพระราชไมตรี และได้ยิงสุกรรมาตายบนคอช้าง สมเด็จพระนเรศวรทรงมอบลายพระหัตถ์แก่เจ้าฟ้าหญิงสุดาเลิศลักษณ์ ว่าพระองค์ยังรักษาด้อยค่าอยู่ตลอด ขอให้เทพดาจงรักษารักของเราทั้งสองไว้ชั่วฟ้าดินสลาย หลังสงครามยุทธหัตถี เกล็ดวสันต์พันธ์ของทั้งสองพระองค์ ชาติลง จำต้องเป็นศัตรู จนไม่อาจหาข้อแก้ตัวใดๆ ในวันที่บรรจพระศพเจ้าฟ้าใหญ่ (พระมหาอุปราชา) สมเด็จพระนเรศวรทรงกันแสงมากหลายครั้ง และยังแจ้งให้เจ้าฟ้าหญิงทราบถึงแผนการของพระเจ้าตองอู ให้เจ้าฟ้าหญิงบอกข่าวนี้แก่พระเจ้าหงสาวดีนั้นทบทุเอง แต่มีทรงเชื่อ สมเด็จพระนเรศวรทรงปฏิญาณว่าหากยกทัพไปกรุงหงสาวดีจะไม่ย่ำยีเป็นอันขาด เจ้าฟ้าหญิงได้กราบทูลสัญญาที่เคยผูกมัด และขอให้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ มีพระยุพราชสืบสันตติวงศ์

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปยังกรุงหงสาวดี ทรงทราบว่าเจ้าฟ้าหญิงสุดาเลิศลักษณ์ สิ้นพระชนม์เพราะตั้งพระทัยแน่วแน่ไม่ยอมเป็นเชลยตองอู ทรงโคกเศร้าอาลัยอาวรณ์เป็นอย่างยิ่ง เสด็จตรวจปราสาทราชวังและตำหนักต่างๆ ที่ทรงคุ้นเคย หักพังและไหม้เกรียม ประทับชும்ไม้ที่เคยประสปรักเป็นครั้งแรก ประทับนั่งเป็นเวลานาน ทรงแหงนหน้ารับสั่งเบาๆ ว่า “อนิจจาพรหมลิขิตช่างปลื้มปลิดพระชนม์ของน้องหญิงไปอย่างรวดเร็วด่วนอะไรเช่นนี้ บุญใดสร้างสม

^{๔๔} จำปาตะ [นามแฝง], “รักกันทศสหัสวรรษพระราชหฤทัยในองค์สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า,” ใน *สังสรรค์สารคดีไทยที่รัก* (กรุงเทพฯ : รุ่งโรจน์การพิมพ์, ๒๕๑๖), ๘๙.

ให้มาพบกัน แล้วโฉนกรรมไคนั้นจึงมาซึ่งพรากเราทั้งสองไปเสียจากกัน ที่จะครองสัจธรรมะมัดมันไม่มีวันเป็นอื่น จะอยู่ผู้เดียวจนตาย ขอให้ได้พบกันในชาติหน้าเกิด"^{๔๕}

ความที่ปรากฏในตอนท้ายย้ำถึงความรักที่มีต่อเจ้าฟ้าหญิงสุดาเลิศลักษณ์ฯ จนมีอาภรรักษ์หญิงอื่นได้อีก สอดคล้องกับเรื่องราวของพระองค์ ซึ่งทราบกันว่า สมเด็จพระนเรศวรมีได้มีพระราชโอรสธิดา จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมเรื่องนี้มีความสมจริงเชิงเหตุผล เพราะพระราชพงศาวดารทุกฉบับไม่ได้บันทึกว่าสมเด็จพระนเรศวรทรงมีพระโอรสธิดา และเหนือจริงตามจินตนาการ ด้วยเนื้อเรื่องชวนฝัน สร้างชีวิตชีวาแก่ผู้อ่านด้วยบทเจรจา และฉากเข้าพระนางเข้านาง ทั้งความเศร้าสะเทือนจากการพลัดพราก มีอาภรรักษ์หวังในรักได้

เชื่อว่า วรรณกรรมที่เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร ประพันธ์ขึ้นเพื่อเชิดชูวีรกรรมความกล้าหาญ เจ้าสำนึกรักชาติให้เกิดขึ้นตามยุคสมัย วรรณกรรมมีหน้าที่สร้างความบันเทิงใจ การย้อนอดีตด้วยการอิงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์มาสร้างความบันเทิงยังสร้างความสนใจ หากเรื่องราวเหล่านั้นแสดงให้เห็นถึงวีรกรรมอันกล้าหาญของบรรพบุรุษ คละเคล้าด้วยเรื่องราวความรัก ยิ่งสร้างอรรถรสแก่ผู้อ่าน

อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมบางเรื่องได้ยึดเอานิพนธ์ประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นต้นแบบ ยกตัวอย่างเช่น "ลิลิตนเรศวร" ของชุมพร แสนเสนา เขาได้รับแรงบันดาลใจจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่อง พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในการประพันธ์ ด้วยการยึดเอาเนื้อหาทั้งหมดจากพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเป็นโครงเรื่องในการแต่งโคลงลิลิตตลอดทั้งเล่ม^{๔๖} วรรณกรรมของชุมพร แสนเสนา สะท้อนถึงความประทับใจและความทรงจำเกี่ยวกับรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรผ่านพระนิพนธ์สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ตัวอย่างดังกล่าว ย้ำให้ทราบว่า ข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอิทธิพลต่อการประพันธ์และได้รับการยอมรับอ้างอิงในงานวรรณกรรมต่างๆ ดังการนำเสนอในช่วงต้น รวมถึงการสืบค้นหากำเนิดเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมาสร้างความบันเทิงรูปแบบอื่นๆ อย่างการสร้างภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์

^{๔๕} จำปาตะ [นามแฝง], "รักษันทศสะท้านพระราชหฤทัยในองค์สมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า," ใน *สังสรรค์สารคดีไทยที่รัก*, ๑๐๕.

^{๔๖} อ่านรายละเอียดใน ชุมพร แสนเสนา, *ลิลิตนเรศวร* (กรุงเทพฯ : แผนการพิมพ์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, ๒๕๑๗). ๑-๒๖๑.

๔.๓ ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์

ภาพยนตร์ สื่อบันเทิงที่ได้รับความนิยมอย่างมากในสังคมปัจจุบัน สามารถโน้มน้าวใจผู้ชมให้คล้อยตามเรื่องราวต่างๆ ที่ถูกถ่ายทอดลงบนแผ่นฟิล์ม นอกจากภาพยนตร์จะให้ความบันเทิง สาระความรู้ ภาพยนตร์ยังถูกใช้เพื่อการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร ย้อนกลับไป ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาพยนตร์จัดเป็นสื่อประชาสัมพันธ์กิจการของรัฐและเผยแพร่พระราชกรณียกิจ^{๑๗} หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ภาพยนตร์กลายเป็นสื่อเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมของรัฐบาลทหาร ดังจะเห็นว่า ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ ประเภทปลุกใจให้รักชาติเกิดขึ้นในช่วงนี้ ยกตัวอย่างเช่น ภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก (the king of the white elephants)” เค้าโครงเรื่องโดย หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ฉายใน พ.ศ. ๒๔๘๔ สนทนาเป็นภาษาอังกฤษตลอดทั้งเรื่อง

พระเจ้าช้างเผือก อิงเหตุการณ์สงครามช้างเผือกและสงครามยุทธหัตถี เรื่องราวของพระเจ้าจักราผู้รักสันติ ยึดมั่นในคุณธรรม ฝ่ายพระเจ้าหงสาเป็นทรราช เอาเหตุเรื่องช้างเผือก ยกทัพมารุกรานกรุงศรีอยุธยา บางฉากของภาพยนตร์มีความคล้ายกับเหตุการณ์สมเด็จพระนเรศวรคราวชนช้างตามที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร^{๑๘} ความว่า “เจ้าพี่ยังจะรอสิ่งใดอีกเล่า เราทั้งสองต่างเป็นนอกษัตริย์ สมควรแล้วที่เราทั้งสองจะชนช้างเพื่อเป็นขวัญแก่เหล่าทหารได้ชื่นชมในบารมี...”^{๑๙} ท้ายสุดพระเจ้าหงสาสิ้นพระชนม์กับคอช้าง พระเจ้าจักราเห็นว่าการศึกครั้งนี้เป็นความขัดแย้งของกษัตริย์ จึงรับสั่งมิให้ทำร้ายไพร่พลพม่า

ภาพยนตร์เรื่องพระเจ้าช้างเผือกสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งสร้างสำนึกแก่ชาวไทยถึงบทบาท การปกครองแบบไทย เน้นความเป็นผู้นำของกษัตริย์ ผู้เปี่ยมด้วยเมตตาธรรม การนำบางส่วนของเหตุการณ์ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร สะท้อนให้ทราบว่าเป็นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นกษัตริย์ที่ได้รับการกล่าวขานถึงมากที่สุดพระองค์หนึ่ง ประกอบกับ

^{๑๗} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ภาพยนตร์กับการเมือง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา, ๒๕๔๒), ๑๒.

^{๑๘} ความที่กล่าวถึงนั้น ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศเป็นปฐม และได้รับการส่งผ่านโดยการชำระพระราชพงศาวดาร ฉบับต่างๆ ได้แก่ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระพนรัตน์ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับบริติชมิวเซียม และพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา รวมถึงพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้แก่ ไทยรบพม่าและพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตามเนื้อความ “...พระเจ้าพี่เราจะยืนอยู่ใยม้าในร่มไม้แล้ว เชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกันให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเกิด...” รายละเอียดใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับพระเจ้าจักรพรรดิพงศ (จาด) (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรบริวาร, ๒๕๐๗), ๒๐๒.

^{๑๙} ปรีดี พนมยงค์, พระเจ้าช้างเผือก (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๓), ๓๕.

ภาพลักษณ์และบทบาทอันโดดเด่น ทำให้นิยมถ่ายทอดเรื่องราวของพระองค์ลงในแผ่นฟิล์มอยู่เสมอ

๔.๓.๑ มหาราชดำ (king naresuen the great)

มหาราชดำ ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเรื่องแรก ผลงานการประพันธ์เรื่อง เขียนบท ลำดับภาพ และกำกับการแสดงโดย ทรชนง ศรีเชื้อ นำแสดงโดย พิศาล อัครเศรณี, มন্ত্রী เจนอักษร, อัมภา ภูษิต, ธิติมา สังขพิทักษ์, สมศักดิ์ ชัยสงคราม ฯลฯ ออกฉาย พ.ศ. ๒๕๒๑

มหาราชดำ นำเสนอเรื่องราวคราวเสียกรุงครั้งแรก พ.ศ. ๒๑๑๒ หลังจากพระเจ้าบุเรงนองจัดทัพล้อมกรุงอยู่นานกว่า ๙ เดือน กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเหตุเพราะพระยาจักรีคิดทรยศอาสาเป็นไส้ศึก เล่าเรื่องผ่าน ๑๐ ชุมนศึกแห่งกรุงศรีอยุธยา นำโดยหลวงหาญ แหกวงล้อมพม่าหนีจากเมืองหลวง หวังรักษาชีวิตเพื่อกลับมากู้ชาติบ้านเมืองภายหลัง เขายอมสละชีวิตเพื่อชาติ และต้องทนทุกข์ทรมานกับความสูญเสียที่เกิดขึ้นกับครอบครัว ภาพยนตร์ยังแสดงให้เห็นถึงชะตากรรมของเหล่าคนไทยที่ยอมสวามิภักดิ์กับพม่า พระยาจักรีผู้ทรยศถูกพม่าสำเร็จโทษ เพราะไม่มีใครกล้าซุบเสียงคนที่ทรยศแม้กระทั่งชาติแผ่นดินของตนเอง หรือขุนเดื่อดคู่ปรับของหลวงหาญ แม้จะอยู่สุขสบาย แต่ต้องเผชิญกับความอับอายขายหน้าในความเป็นคนทรยศต่อชาติ ถูกพม่าเยาะเย้ยถากถาง ไร้เกียรติและศักดิ์ศรี

ภาพที่ ๑ ตัวอย่างปก Video CD “มหาราชดำ”

ที่มา : [มหาราชดำ \[ออนไลน์\]](http://www.sellvcd.com/product.detail_162640_th_512993), เข้าถึงเมื่อ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก

http://www.sellvcd.com/product.detail_162640_th_512993

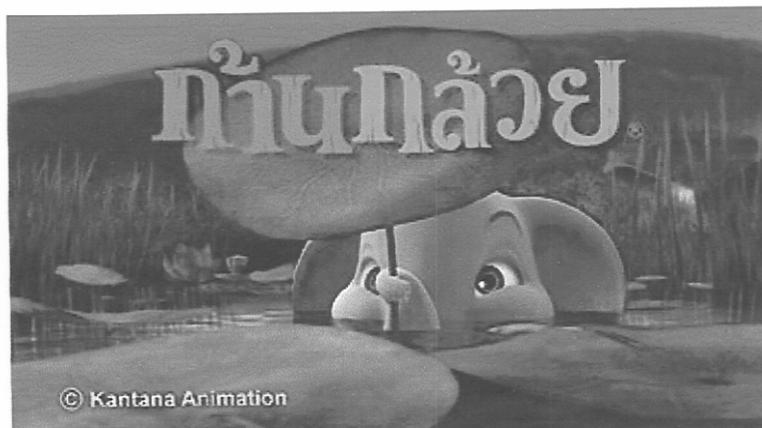
ในช่วงหลังของภาพยนตร์ ดำเนินเรื่องตามการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร เริ่มตั้งแต่พระนเรศวรหลังทักขิโณทกประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง พ.ศ. ๒๑๒๗ ทรงพระแสงปืนตันยิงข้ามแม่น้ำสะโตงต้องสุรกรรมาตกข้างตาย ทักษิณาสวดีต้องถอยร่น พ.ศ. ๒๑๒๙ พระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรง ยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา แต่ต้องแตกพ่ายกลับไป จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๑๓๓ พระมหาธรรมราชาธิราชเสด็จสวรรคต พระนเรศวรขึ้นครองราชย์สมบัติ พระเจ้านันทบุเรงเห็นกรุงศรีอยุธยาผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน ตรัสให้พระมหาอุปราชายกกองทัพใหญ่มาตีกรุงศรีอยุธยา ใน พ.ศ. ๒๑๓๕ สมเด็จพระนเรศวรเสด็จรับทัพพม่า ณ ตำบลหนองสาหร่าย ได้ยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าว ต้องพระมหาอุปราชาชขาดสะพายแล่งสิ้นพระชนม์กับคอช้าง หลังสงครามยุทธหัตถีกรุงศรีอยุธยากลับมาสงบสุขอีกครั้ง พม่าไม่กล้ายกทัพมารุกรานเป็นเวลานานเกือบ ๒๐๐ ปี^{๖๐}

จะเห็นได้ว่า มหาราชดำ นำโครงเรื่องพระราชพงศาวดารเป็นโครงเรื่อง ไร้อารมณ์เศร้าสะเทือน ด้วยสร้างตัวละครอย่างขุนทับ ขุนศึกแห่งกรุงศรีอยุธยา ผู้ยอมสละชีวิตและครอบครัวเพื่อชาติ ในขณะที่เดียวกันภาพยนตร์ได้แสดงถึงจุดจบของผู้ยอมสวามิภักดิ์กับอริราชศัตรู สร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในวีรกรรมความกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรกับฉากประกาศอิสรภาพ ตอกย้ำการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย ด้วยฉากปิดท้ายสงครามยุทธหัตถี พระมหาอุปราชาชขาดคอช้าง เหล่านี้ กลายเป็นเค้าโครงเรื่องมาตรฐานที่มักปรากฏในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ไม่เว้นแม้แต่ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน (animation) ร่วมสมัย เรื่อง ก้านกล้วย

๔.๓.๒ ก้านกล้วย (khankluay)

ก้านกล้วย เป็นชื่อภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันสามมิติ ออกฉายเมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๔๙ ภาพยนตร์เรื่องนี้สร้างจากบทประพันธ์ “เจ้าพระยาปราบหงสาวดี” ของอรียา จินตพานิชการ ผู้ได้รับแรงบันดาลใจจากเกร็ดพระราชพงศาวดาร ว่าด้วยคุณลักษณะของช้างทรงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กำกับภาพยนตร์โดย คมภิญญา เข็มกำเนิด

^{๖๐} มหาราชดำ [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.siamzone.com/movie/m/117/synopsis/>

ภาพที่ ๒ ตัวอย่างใบปิดภาพยนตร์การ์ตูน “ก้านกล้วย”

ที่มา : ก้านกล้วย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org>

ก้านกล้วย เรื่องราวช้างรูปงาม ผู้มีหลังโค้งแปแบบก้านกล้วย อันเป็นที่มาของชื่อ ในวัยเด็กก้านกล้วยเป็นช้างป่าซุกซน แต่เพราะความสงสัยเรื่องพ่อซึ่งหายไปจากโขลงก่อนที่เขาจะเกิด ทำให้เขาตัดสินใจออกตามหาพ่อ เส้นทางชีวิตทำให้เขาเข้าไปใช้ชีวิตอยู่กับคนจากช้างป่า กลายเป็นช้างบ้าน ในที่สุดก้านกล้วยได้ขึ้นเป็นช้างศึกเชือกสำคัญ นั่นคือ พระคชาธารแห่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หลังจากชัยชนะในสงครามยุทธหัตถี ก้านกล้วยได้รับพระราชทานนามใหม่ว่า “เจ้าพระยาปราบหงสาวดี”^{๔๑}

ภาพยนตร์เรื่องนี้ ได้การผูกเรื่องโยงเข้ากับสมเด็จพระนเรศวรตั้งแต่ครั้งที่พระองค์กำลังเสด็จไปเป็นองค์ประกันยังกรุงหงสาวดี ก้านกล้วยได้ออกตามหาพ่อในค่ายพม่า ครั้งนั้นได้พบกับวงแดง (พลายพัทธกอ) ช้างขุนศึกแห่งกรุงหงสาวดี ผู้สังหารญาติพ่อของก้านกล้วย คราวศึกเสียกรุง เมื่อทัพพม่าพบช้างหลงโขลงเข้ามาในกองทัพจึงวิ่งไล่จับ คราวนั้นก้านกล้วยหลบเข้าไปในกระโจมที่พักของพระองค์ดำ ดังความเจรจาว่า “นี่เจ้าช้างน้อย ไม่ต้องกลัว ข้าไม่ทำอะไรเจ้าหรอก” แล้วพระองค์ดำก็ยื่นมือลูบหัวก้านกล้วยเบาๆ ตรัสว่า “...ไม่เป็นไรนะ” ขณะนั้นนายกองพม่าเข้ามาถามพระองค์ดำ “เนื่องจากมีช้างป่าหลุดมาแถวนี้เพื่อความปลอดภัยของพระองค์ เกล้ากระหม่อมขอนำกำลังทหาร เข้าไปตรวจสอบในที่ประทับ...” แล้วนายกองพม่าร้องให้พลทหารค้นกระโจม พระองค์ดำตรัสว่า “หยุดนะ เจ้าไม่มีสิทธิ์บุกมาในที่พักของข้า” นายกองพม่าตอบได้ว่า “อ้าว พระองค์คงลืมไปแล้วกระมังว่า พระองค์อยู่ในฐานะอะไร” ฝ่ายพระองค์ดำตรัสกลับไปว่า “ถึงจะ

^{๔๑} ก้านกล้วย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.khankluay-themovie.com>

เป็นเชลยแต่ข้าก็ยังเป็นลูกกษัตริย์ ถ้าเจ้าไม่คิดเกรงใจ ก็เชิญ...”^{๓๖} ความเจรจานี้ทำให้ผู้รับชมทราบว่ พระองค์ดำเสด็จไปเป็นองค์ประกัน หลังเสียดกรุงครั้งแรก และยังถูกหยามพระเกียรติจาก นายกองพม่า แต่พระองค์ได้แสดงความกล้าหาญตอบโต้นายกองพม่า ดังความเจรจาข้างต้น

การดำเนินเรื่องเร้าอารมณ์ให้ผู้ชมทราบถึงชะตากรรมของชาวกรุงศรีอยุธยา ชาวบ้านเดือดร้อนจากการเก็บส่วย ข้าถูกทหารพม่าทำร้ายจนได้รับบาดเจ็บ ดังบทสนทนาของหัวหน้าหมู่บ้าน “...จำใส่กะโหลกของพวกมึงไว้แน่ ว่าของทุกอย่างบนแผ่นดินนี้ เป็นสมบัติของหงสา ทั้งหมด เฮ้ยกลับไว้ย ขนไปให้หมด แม้แต่ข้าวเมล็ดเดียวก็อย่าให้เหลือ...”^{๓๗} เมื่อพระนเรศวรประกาศอิสรภาพ ชาวบ้านจัดขึ้น ขับไล่พม่าไปจากหมู่บ้าน ขณะเดียวกัน กำนกล้วยไปคัดตัวเป็นพระคณาธาร ได้พบกับแม่ที่กำลังถูกจับ กำนกล้วยดินรนจะไปหาแม่ และได้พบกับพระองค์ดำอีก ครั้ง เมื่อพบพระองค์ดำ กำนกล้วยส่งบลง ทรงยื่นพระหัตถ์ไปแตะหัวกำนกล้วย แล้วทรงข้าง ตรัสว่า “นี่แหละข้างทรงคูบารมีของเรา บัดนี้เราพร้อมแล้วที่จะต่อสู้กับกองทัพหงสา เราพร้อมที่จะสละเลือดเนื้อ และชีวิตให้กับแผ่นดิน เพื่ออิสรภาพและความร่มเย็นของบ้านเมืองเราสืบไป”^{๓๘}

ตอนท้ายเรื่องเน้นบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมากขึ้น ดังความบรรยายประกอบภาพยนตร์ ความว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงยกทัพกำลังพลหนึ่งแสนคน ออกจากพระนคร เมื่อวันที่ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือนยี่ ปีมะโรง ตรงกับพุทธศักราช ๒๑๓๕ ระหว่างนั้นเกิดศุภนิมิต หมูเมฆปรากฏเป็นพระเศวตฉัตร ขึ้นที่ทิศใต้ เวียนเป็นทักษิณาวัตร ผ่านไปทางทิศเหนือ”^{๓๙} เมื่อประจันหน้าข้าศึก สมเด็จพระนเรศวรตรัสเรียกขวัญ แก่เหล่าทหารหาญ ความว่า

เหล่าทหารกล้าทั้งหลาย จงอย่ากลัวศัตรูที่อยู่เบื้องหน้า ยิ่งกองทัพเราเล็กเพียงใด ชัยชนะก็จะยิ่งใหญ่เพียงนั้น เลือดเนื้อที่เจนอนามรบในครั้งนี้ ไม่ใช่เพื่อประกาศแสนยานุภาพ แต่เพื่อกำจัดศัตรูผู้เหยียบย่ำ รุกรานแผ่นดินของเรา วันนี้เราจะสู้ ขับไล่พวกมันออกไป รักษาผืนแผ่นดินนี้ไว้ให้กับลูกหลานของเรา”^{๔๐}

^{๓๖} “กำนกล้วย,” Kantana Animation, 2006. (Film) 16 mm., col., sd., 23 min.

^{๓๗} “กำนกล้วย,” Kantana Animation, 2006. (Film) 16 mm., col., sd., 38 min.

^{๓๘} “กำนกล้วย,” Kantana Animation, 2006. (Film) 16 mm., col., sd., 62 min.

^{๓๙} “กำนกล้วย,” Kantana Animation, 2006. (Film) 16 mm., col., sd., 70 min.

^{๔๐} “กำนกล้วย,” Kantana Animation, 2006. (Film) 16 mm., col., sd., 73 min.

ในการต่อสู้กับอริราชศัตรู ก้านกล้วยหลงเข้าไปในกองทัพพม่า สมเด็จพระนเรศวรทอดพระเนตรเห็นช้างศึกได้ร่มไม้ ทรงแน่พระทัยว่าเป็นพระคชาธารของพระมหาอุปราชา จึงออกพระโอษฐ์ตรัสว่า “มหาอุปราชาแห่งหงสาวดี ท่านจะยืนข้างอูยในร่มไม้เล่า เชิญออกมาทำยุทธหัตถี ให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด อย่าให้ต้องลำบากแก่ไพร่พลเลย”^{๑๕๓} ยุทธหัตถีคราวนี้ ก้านกล้วยลำตัวเล็กกว่าวงแดงข้างทรงพระมหาอุปราชามาก เมื่อก้านกล้วยเสียทีล้มลง ไร่กำลังจะลุกขึ้น สมเด็จพระนเรศวรตรัสกับก้านกล้วย ดังความว่า “พ่อเมืองเอ๋ย ถ้าท่านละทิ้งเรา ณ บัดนี้ ก็เท่ากับว่าพ่อละทิ้งตัวท่านเอง ยืนหยัดอยู่กับเราเถิด ด้วยความกล้าหาญของพ่อ และกำลังของเรา จะสามารถพลิกชะตากรรมของแผ่นดินได้”^{๑๕๔} ทำให้ก้านกล้วยยึดสู้จัดจ่างกับวงแดงจนเสียหลัก สมเด็จพระนเรศวรมีชัยพันพระมหาอุปราชาขาดคอช้าง หลังเสร็จศึกยุทธหัตถี หงสาวดีก็ไม่กล้ายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา กรุงศรีอยุธยาสงบสุขสืบมา ก้านกล้วยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “เจ้าพระยาปราบหงสาวดี” มีเกียรติยศปรากฏ จวบจนปัจจุบัน

แม้ว่าก้านกล้วยจะนำเสนอเรื่องราวข้างทรงสมเด็จพระนเรศวรเป็นแกนเรื่อง แต่การเชื่อมโยงเรื่องราวมีความกลมกลืน เราดำเนินกรีกและหวงแห่นแผ่นดินได้เป็นอย่างดี ประกอบกับภาพการ์ตูนแอนิเมชันสามมิติ มีความสมจริง ตัวละครที่ปรากฏน่ารัก ชีวิตชีวาสดใส แสดงภาพธรรมชาติป่าเขา พรรณไม้ วิถีชีวิต และประเพณีชาวกรุงเก่าได้อย่างน่าประทับใจ กระตุ้นความสนใจผู้ชมโดยเฉพาะเยาวชนให้เข้าชมภาพยนตร์เรื่องนี้ และยังเป็นที่ยินยอมของชาวไทยทั่วไป ทั้งรายได้จำนวนมาก ความนิยมของภาพยนตร์เรื่องนี้ นอกจากนั้นเจ้าของลิขสิทธิ์ภาพยนตร์ยังได้ยัง

^{๑๕๓} “ก้านกล้วย,” Kantana Animation, 2006. (Film) 16 mm., col., sd., 76 min. ความในข้างต้นหากเปรียบเทียบกับความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารนับว่ามีความใกล้เคียงกันมาก ยกตัวอย่างเช่น ความจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ความว่า “...พระเจ้าที่เรายืนอูยในร่มไม้เล่า เชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกันให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด...” อ่านรายละเอียดใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรบริรักษ์, ๒๕๐๗), ๒๐๒.

^{๑๕๔} “ก้านกล้วย,” Kantana Animation, 2006. (Film) 16 mm., col., sd., 80 min. ความในข้างต้นพ้องกับความที่ปรากฏในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต พ.ศ. ๒๕๓๒ ดังความสมเด็จพระนเรศวรตรัสแก่ข้างทรง ความว่า “เจ้าผู้เป็นบิดาแห่งแว่นแคว้นนี้ ถ้าเจ้าทิ้งเราเสียแต่ตอนนี้แล้วก็เท่ากับว่าเจ้าทิ้งตัวเจ้าเองและโทษทัณฑ์ทั้งปวงเพราะข้าเกรงว่าเจ้าจะไม่ได้รับเกียรติยศอันใดอีกแล้ว...แต่ถ้าหากเรายืนหยัดอยู่อย่างมั่นคง ด้วยความกล้าหาญของเจ้าและด้วยกำลังแขนขาของเราทั้งสอง ชัยชนะก็จะตกเป็นของเราอย่างแน่นอน...” อ่านรายละเอียดได้ใน “พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลิต พ.ศ. ๒๕๓๒,” ใน รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลิต) (กรุงเทพฯ : หจก. โชนิวงค์ ปรีณิตัง), ๒๑๘.

จัดทำกันกล้วยในรูปแบบการ์ตูนที่ฉายต่อเนื่องซีรีส์ทางโทรทัศน์ กันกล้วยคาราโอเกะ (karaoke) พร้อมมิวสิกวิดีโอ (music video) เกม KhanKluay : Kids War และเกม KhanKluay : The Last Battle ให้ผู้สนใจร่วมสนุกผ่าน www.khankluay-themovie.com อีกด้วย

๔.๓.๒ ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (king naresuan)

ปัจจุบัน ภาพยนตร์เรื่องตำนานสมเด็จพระนเรศวรเป็นที่กล่าวขานกันมาก เห็นได้จากจำนวนผู้เข้าชมภาพยนตร์ และการผลิตสื่อบันเทิงหลากหลายประเภทเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรสู่สาธารณชน ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาพยนตร์ภาคต่อ เรื่อง “สุริโยไท (the legend of suriyothai)” บทภาพยนตร์โดยหม่อมเจ้าชาติเฉลิม ยุคล และสุนทร ชุตินทรานนท์ กำกับ ภาพยนตร์โดยหม่อมเจ้าชาติเฉลิม ยุคล

หม่อมเจ้าชาติเฉลิม ยุคล พระโอรสในพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอนุสรรมงคลการ และหม่อมอุบล ยุคล ณ อยุธยา ประสูติเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ทรงคุ้นเคยกับการสร้างภาพยนตร์ตั้งแต่เยาว์ เนื่องจากตามเสด็จพระบิดา และหม่อมมารดา ผู้บุกเบิกภาพยนตร์ไทย ผู้ก่อตั้งบริษัทละว้าภาพยนตร์ ผลิตภาพยนตร์เรื่องแรกใน พ.ศ. ๒๔๘๑^{๙๙} ทรงกำกับภาพยนตร์เรื่องแรก พ.ศ. ๒๕๑๔ เรื่อง “มันมากับความมืด” และใน พ.ศ. ๒๕๔๔ ทรงเขียนบทและกำกับ ภาพยนตร์แห่งความภูมิใจ เรื่อง สุริโยไท ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์เรื่องยิ่งใหญ่แห่งสยามประเทศ สร้างขึ้นจากพระราชเสาวนีย์ของ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเรื่องราวในประวัติศาสตร์มาเผยแพร่กับประชาชนได้รับชมและศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอดีตที่ผ่านมา

ในการสร้างภาพยนตร์เรื่องนี้ ได้มีการค้นคว้าวิจัยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ จากเอกสาร แผนผัง แผนที่ ภาพถ่ายลักษณะต่างๆ และคำบอกเล่า^{๑๐๐} เดินทางไปยังสถานที่จริง ทั้งไทยและพม่า ภาพยนตร์เรื่องนี้นำเสนอแนวคิดสวนพระองค์ของหม่อมเจ้าชาติเฉลิม ยุคล ทรงตรัสว่า “อาจจะไม่ค่อยเข้าทำสำหรับนักวิชาการทั่วไป (ซึ่งผมไม่คิดว่าจะมีใครสนใจอยู่แล้ว) แต่อาจช่วยเปิดแนวความคิดใหม่ๆ ...การมองจากมุมที่ไม่ใช่มุมของนักโบราณคดีหรือนัก

^{๙๙} หม่อมเจ้าชาติเฉลิม ยุคล [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org>

^{๑๐๐} หม่อมเจ้า ชาติเฉลิม ยุคล, ตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ : แพรวล้านกพิมพ์, ๒๕๕๐), คำนิยม.

ประวัติศาสตร์ แต่เป็นมุมมองของชาวบ้านทั่วๆ ไปที่มีความสนใจเรื่องราวในอดีต...”^{๑๑๑} ทรงแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ไว้ว่า

วีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงเปี่ยมไปด้วยความเสียสละ กล้าหาญเด็ดเดี่ยว อดทน และทรงมุ่งมั่นที่จะกอบกู้เอกราชตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ความคับแค้นพระทัยในการอยู่ท่ามกลางศัตรู จึงอยากถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อให้คนไทยทุกคนได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่าน และตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ของคำว่า ‘อิสรภาพ’ ที่ทำให้เรามีศักดิ์ศรีอย่างเต็มภาคภูมิ...”^{๑๑๒}

ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แบ่งเป็น ๓ ช่วง คือ ปฐมวัย ประกาศอิสรภาพ และสงครามครั้งสำคัญ ภาคแรก “องค์ประกันหงสา” กำหนดฉายเนื่องในวันกองทัพไทย ๑๘ มกราคม ๒๕๕๐ ภาคที่ ๒ “ประกาศอิสรภาพ” กำหนดฉายต่อเนื่อง วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ ภาพยนตร์เรื่องนี้สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสมหามงคลที่ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๗๒ พรรษา^{๑๑๓} รายได้ทั้งหมดนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชฯ เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๐^{๑๑๔} ส่วนภาคที่ ๓ ยังไม่มีกำหนดฉาย

เมื่อกล่าวถึงภาพยนตร์เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงภาพยนตร์เรื่อง สุริโยทัย^{๑๑๕} เพื่อมองภาพรวม ความต่อเนื่องของภาพยนตร์สู่ตำนาน

^{๑๑๑} หม่อมเจ้า ชชาติเฉลิม ยุคล, ตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ๒๗.

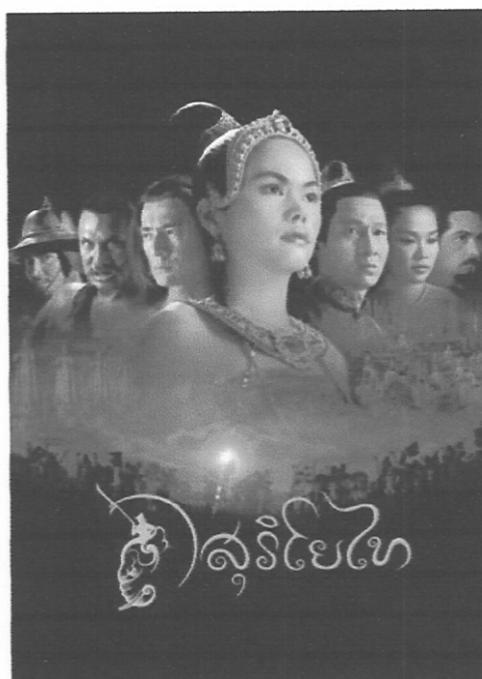
^{๑๑๒} ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก http://kingnaresuanmovie.com/news_item_024_thai.php/

^{๑๑๓} ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก http://kingnaresuanmovie.com/news_item_001_thai.php/

^{๑๑๔} ในวันเปิดกล่องอย่างเป็นทางการ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๗ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นประธานในพิธีบวงสรวงเปิดภาพยนตร์ ภายในบริเวณกองทัพหาราบที่ ๙ (ค่ายสุรสีห์) ตำบลลาดหญ้า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี อ่านรายละเอียดใน วุฒิกร สินธุวาทิน, “บทพิสูจน์ Thailand’s Block Buster จากสุริโยทัย สู่ พระนเรศวรมหาราช,” BrandAge ๗, ๑๒ (ธันวาคม ๒๕๔๙) : ๑๔๙.

^{๑๑๕} ผู้แสดงนำเป็น “สมเด็จพระสุริโยไท” คือ หม่อมหลวงปิยาภัสร์ ภิรมย์ภักดี บุตรีของท่านผู้หญิงวิยะภา กฤษดากร ผู้ถวายงานในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ หลังการเสียชีวิตของมารดา หม่อมหลวงปิยาภัสร์ ภิรมย์ภักดี ได้เข้าถวายงานบางส่วนในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สุริโยไท ดำเนินเรื่องผ่านคำบอกเล่าของ โดมิงโกส เด ซีซัส (domingos de seixas) ทหารรับจ้างของชาวโปรตุเกส อาศัยในกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๖๗-๒๐๙๒ นำเสนอเหตุการณ์ผ่านตัวละครในประวัติศาสตร์ สมเด็จพระสุริโยทัย พระมเหสีในสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เหตุการณ์ในภาพยนตร์จัดอยู่ในช่วงยุคเจริญของบ้านเมือง เริ่มความตั้งแต่ตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ถึงรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๗๒-๒๐๙๑) เน้นให้ทราบถึงบทบาทสตรีผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จทางการเมือง ความกล้าหาญ เสียสละของสมเด็จพระสุริโยไท ปกป้องพระสวามีจนขาดคอช้าง คราวศึกทุ่งมะขามหย่อง พ.ศ. ๒๐๙๑ ซึ่งเชื่อมโยงไปสู่เหตุการณ์ในภาพยนตร์ เรื่อง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ภาพที่ ๓ โปสเตอร์ภาพยนตร์ "สุริโยไท"

ที่มา : [สุริโยไท](http://th.wikipedia.org/) [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/>

พระบรมราชินีนาถ เช่น การตามเสด็จ ถวายงานเกี่ยวกับฉลองพระองค์และสิ่งของต่างๆ ที่ต้องประสงค์ รวมทั้งเป็นผู้หนึ่งที่เดินแบบถวายในการจัดแสดงแฟชั่นโชว์ผ้าไหมไทย ในต่างประเทศ รายละเอียดใน ภัชราพร ช้างแก้ว และจิราพร เพ็งจันทร์, "จุนันท์-ม.ล.ปิยภัสร์ ภิรมย์ภักดี ประสบการณ์ชีวิต ธุรกิจ การเมือง ครอบครัว," *Money and Wealth* ๖,๖๔ (สิงหาคม ๒๕๕๑) : ๓๘-๔๙.

๔.๓.๒.๑ ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “องค์ประกันหงสา”

ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “องค์ประกันหงสา” นำแสดงโดย ปรัชญา สนั่นวัฒนานนท์, สรพงษ์ ชาตรี, สมภพ เบญจาธิกุล ฯลฯ ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “องค์ประกันหงสา” จัดอยู่ในช่วงยุคเชษฐของบ้านเมือง เริ่มความ ดังความนำเรื่อง

ในปีพุทธศักราช ๒๑๐๖ สิบห้าปีหลังจากสมเด็จพระสุริโยทัยสิ้นพระชนม์ลงในคราวศึกพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ พระเจ้าบุเรงนอง ผู้เกลียดราชย์ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แห่งหงสาวดีสืบต่อจากพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ ได้กรีธาทัพมอญพม่าเข้ามาทางด่านแม่ละเมา เพื่อทำศึกกับหัวเมืองฝ่ายเหนือของราชอาณาจักรอยุธยา เมื่อพระเจ้าบุเรงนองทรงพิชิตเมืองกำแพงเพชร สุโขทัย และสวรรคโลกได้สิ้นแล้ว ทรงนำทัพเข้าล้อมเมืองพิษณุโลกสองแคว^{๑๐๖}

ภาพที่ ๔ ตัวอย่างใบปิดภาพยนตร์ ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “องค์ประกันหงสา”

ที่มา : [ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช](http://www.mono2u.com/review/content/King-Nareasuan/) [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.mono2u.com/review/content/King-Nareasuan/>

^{๑๐๖} หม่อมเจ้า ชาตรีเฉลิม ยุคล, ตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ๑๗.

ส่วนกรุงศรีอยุธยาจัดแจงแต่งกำแพงเมือง ไม่นำทัพมาช่วยเมืองพิษณุโลก สร้างความน้อยพระทัยแก่พระมหาธรรมราชา ทรงรำลึกถึงความหลังคราวทำวาศรีสุดจันทร์เป็นทวยศ สถาปนาพระเทียรราชาเป็นกษัตริย์ครองกรุงศรีอยุธยา เมื่อถึงคราวเมืองพิษณุโลกมีภัยกรุงศรีอยุธยากลับคิดเอาตัวรอดเห็นจะเป็นสุวรรณปรุพีเดียวกันมิได้ พระมหาธรรมราชาจึงขอระงับศึก พระเจ้าบุเรงนองตรัสขอพระองค์ดำเป็นองค์ประกัน โดยให้สัตย์ปฏิญาณว่า "...ข้าบาเยงนองกะยอมดินนรธา จะขอขุบเลี้ยงพระองค์ดำ ประดุจบุตรของข้าเอง จะมีให้ต้องภยันตราย พ้องพาน หากวันใดข้าผิดคำสาบานแล้วไซ้ร้ ขอให้ได้มีอันเป็นไปเถิด"^{๑๐๘}

หลังจากพิชิตหัวเมืองเหนือได้สิ้น พระเจ้าบุเรงนองทรงกรีธาทัพล้อมกรุงศรีอยุธยา คราวนั้นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิยอมรับไมตรีเจรจาย่าศึก ถวายช้างเผือกสี่เชือก และมอบพระรามศวร ออกญาจักรี และพระสุนทรสงครามแก่พระเจ้าหงสาวดี การศึกครั้งนั้นพระองค์ดำตามเสด็จด้วย เมื่อพระองค์ดำประทับอยู่กรุงหงสาวดี ได้ช่วยเหลือไอ้ทึง หรือบุญทึง (พระราชมณู) เอาไว้ ไอ้ทึงจึงขอสาบานติดตามองค์ดำตลอดไป

การพบกันครั้งแรกระหว่างพระองค์ดำกับมังสามเกียด สร้างความเกลียดชังแก่มังสามเกียดอย่างยิ่ง เพราะต้องหมอบกราบพระองค์ดำด้วยด้อยฐานันดรกว่า เมื่อพระเจ้าบุเรงนองมีพระราชโองการให้พระมหาเถรคันฉ่องฝึกสอนศิลปวิทยาแก่พระองค์ดำ จึงทรงพระผนวชเป็นสามเณร ทรงตั้งพระทัยเรียนรู้ศิลปวิทยาและยุทธศาสตร์การรบตามตำราพิชัยสงคราม ในสำนักพระมหาเถรพระองค์ดำได้พบกับมณีจันทร์เด็กหญิงที่พระมหาเถรคันฉ่องเก็บมาเลี้ยงตั้งแต่แบเบาะ

ต่อมาพระองค์ดำเจอไก่ในลานวัด เป็นไก่พระเจ้าห้าพระองค์ ลักษณะเข้าตำรายอดแห่งไก่ชน เมื่อถูกจับได้ว่าเอาไก่ไปชน พระมหาเถรคันฉ่องลงโทษพระองค์ดำ จึงคิดจะปล่อยไก่ชนตัวนั้นไป "ไม่ว่าคนหรือสัตว์ก็รักจะได้อิสรภาพด้วยกันทั้งนั้น..." ส่วนไอ้ทึงนำเรื่องที่พระองค์ดำจะนำไก่ไปปล่อยแก่ศรีอ่อง เพลยไทย์ที่ถูกกวาดต้อน ศรีอ่องบอกกับไอ้ทึงว่า "ก่อนที่จะได้รับอิสรภาพมันก็ต้องสู้ๆ เท่านั้นคือทางที่จะได้มาซึ่งอิสรภาพ..."^{๑๐๙} คราวนั้นลักไวทำมูเห็นพระเจ้าห้าพระองค์จึงเปรยว่าไก่เพลยไทย์ไม่มีทางชนะไก่มังสามเกียดได้

เมื่อพระองค์ดำนำไก่ไปประลองกับไก่มังสามเกียด เกิดปะทะคารม

^{๑๐๘} "ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ประกันหงสา," Prommitr Production, 2007. (Film) 16 mm., col., sd., 8 min.

^{๑๐๙} "ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ประกันหงสา," Prommitr Production, 2007. (Film) 16 mm., col., sd., 48 min.

มังสามเกียด : “องค์ดำนำไก่มา หมายถึงมาเปรียบกับไก่ของข้ากระนั้นรี ตรองดูให้ต้องดำไก่ของ
ข้าไม่เคยแพ้ไก่โตมาก่อน”

พระองค์ดำ : “ไก่ของข้าเป็นไก่สยาม มันหาเคยถอยหนีไก่โตมาก่อน แม้บางครั้งจะตกเป็นไก่รอง
บ่อน ก็ตามที่”^{๑๐๘}

พระองค์ดำตรัสกับพระเจ้าห้าพระองค์ ว่า “หากเลือดสยามประเทศในกายเจ้า ยัง
เข้มข้นอยู่แล้วไซ้ เจ้าจะยอมปราชัยหาได้ไม่ เจ้าต้องสั่งแดงให้เหล่าพม่ารามัญได้ตระหนักว่า
สยามเราหากกลัวเกรงผู้ใด เจ้าจงเร่งนำชัยมาสู่ข้าบัดนี้เถิด”^{๑๐๙}

เมื่อไก่พระองค์ดำมีชัย มังสามเกียดกล่าวกับพระองค์ดำ ว่า

มังสามเกียด : “ไก่เซลดัวนี้เก่งนัก เอาชนะไก่ของเราได้”

พระองค์ดำ : “ไก่ของหม่อมฉันนี้ ไ้เลี้ยงไว้เอาสนุกชั่วคราวยาม จะตีพินันกันเอาบ้านเอา
เมืองก็ยังได้”^{๑๑๐}

การดำเนินเรื่องคราวประลองไก่ ยึดความตามตำนานที่ปรากฏในคำให้การชาวกรุงเก่า
ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระเยาว์ได้กล่าวไว้ในพระนิพนธ์ของพระองค์เช่นเดียวกัน^{๑๑๑} และ
ได้เน้นสร้างสำนึกรัก หวงแหนอิสรภาพ แม้แต่ความตอนที่พระองค์ดำปล่อยพระเจ้าห้าพระองค์
ทรงตรัสว่า “...ผู้ใดที่จะสามารถเอาชนะหงสาได้ ไม่สมควรที่จะอยู่ได้อานาจผู้ใด...”^{๑๑๒}

^{๑๐๘} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ประกันหงสา,” Prommitr Production, 2007. (Film)

16 mm., col., sd., 54 min.

^{๑๐๙} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ประกันหงสา,” Prommitr Production, 2007. (Film)

16 mm., col., sd., 56 min.

^{๑๑๐} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ประกันหงสา,” Prommitr Production, 2007. (Film)

16 mm., col., sd., 57 min.

^{๑๑๑} อานรายละเอียดได้ใน บทที่ ๓ หัวข้อที่ ๔. ข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ดำรงราชานุภาพในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ๔.๓ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราช

^{๑๑๒} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ประกันหงสา,” Prommitr Production, 2007. (Film)

16 mm., col., sd., 58 min.

ฝ่ายกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง ส่งพระราชสาส์นของพระเทพกษัตริ เป็นพระมหาลี พระมหาธรรมราชาแจ้งข่าวนั้นแก่พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองให้เร่งชิงพระเทพกษัตริ เมื่อพระนางเสด็จถึงกรุงหงสาวดี พระนางปลงพระชนม์พระองค์เองต่อหน้าพระพักตร์พระเจ้าบุเรงนอง เมื่อพระวิสุทธิกษัตริย์ทราบข่าวพระมหาธรรมราชาเป็นเหตุให้พระชนินชฎาต้องสวรรคต สร้างความริ้วฉานระหว่างพระวิสุทธิกษัตริย์และพระมหาธรรมราชายิ่งขึ้น ข้าพฤติกกรมพระมหาธรรมราชาสร้างความแค้นเคืองแก่พระเจ้าล้านช้าง จึงเร่งยกทัพมาตีเมืองพระพิษณุโลก โดยร่วมกับพระมหินทราธิราช แต่งกลว่าจะยกทัพมาช่วยเมืองพระพิษณุโลก แล้วเข้าตี จับเอาพระมหาธรรมราชาสำเร็จโทษ คราวนั้นพระยาทำยนน้ำได้แจ้งอุบายแก่พระมหาธรรมราชา ฝ่ายพระเจ้าบุเรงนองส่งพระยาพุกาม พระยาเสื่อหาญมาช่วยศึก แต่ทัพพระเจ้าล้านช้างล่าถอยไปแล้ว พระยาทั้งสองต้องการทำความชอบจึงตามตี แต่ต้องแตกพ่าย เป็นเหตุให้พระมหาธรรมราชาเสด็จกรุงหงสาวดีเพื่อแก้ต่างแทนพระยาทั้งสอง

ขณะนั้นพระมหินทราธิราช เสด็จมารับพระวิสุทธิกษัตริย์ พระสุพรรณกัลยา และพระเอกาทศรถ ยังกรุงศรีอยุธยา เป็นเหตุให้พระเจ้าบุเรงนองยกทัพไปตีกรุงศรีอยุธยา พระมหาธรรมราชาให้เหตุผลกับพระองค์ดำว่าการที่เข้ากับหงสาวดีเป็นเพราะพระองค์มีเชื้อสายต่างวงศ์ อยุธยาเกรงว่าจะยกสายพระร่วงเป็นใหญ่ ข้าต่อตีกับอยุธยาจึงหาทางกำจัด

การศึกครั้งนี้หงสาวดีหวังปราบปรามอยุธยา เพราะสองเมืองต่างเป็นเมืองใหญ่ ข้าครอบครองหัวเมืองท่า พระเจ้าบุเรงนองเห็นว่าพระมหาธรรมราชาถวายเป็นเมืองใส่พาน เปรียบอยุธยาเป็นผลไม้สุกงอมที่พระเจ้าบุเรงนองหมายจะได้ แต่การตีกรุงศรีอยุธยาไม่ง่ายอย่างที่คิด คราวนั้นพระมหาจักรพรรดิสิ้นพระชนม์ พระมหินทราธิราชขึ้นครองราชย์

ฝ่ายพระยาจักรีอาสาเป็นไส้ศึก ต่อรองขอร้งตำแหน่งเมี้ยวสาเมืองตะโกง ขณะนั้นดินปืนหงสาวดีหมด พระเจ้าบุเรงนองเร่งให้พระมหาธรรมราชาแจ้งข่าวแก่พระวิสุทธิกษัตริย์ให้ส่งดินปืน พระมหาธรรมราชาจึงจะพันภัย ส่วนพระยาจักรีเมื่อเข้าพระนครอาสาดูแลการศึกษา ได้โยกย้ายไพร่พล ครั้นถึงเวลาลอบเปิดประตูเมือง เป็นเหตุให้กรุงศรีอยุธยาเสียแก่กรุงหงสาวดี

พระมหาเถรได้แจ้งแก่พระองค์ดำว่ากรุงศรีอยุธยาแตกแล้ว อยุธยาได้เสียพระทัย มันเป็นไปตามเวรตามกรรม แต่พระองค์ดำเห็นว่า “มันไม่ใช่เวรกรรมอะไร แต่เป็นเพราะการทรยศของท้าวสยามด้วยกัน”^{๑๑๑} สะท้อนถึงความนึกคิดของพระองค์ดำที่มีต่อเหตุการณ์เสียกรุง

^{๑๑๑} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ประกันหงสา,” Prommitr Production, 2007. (Film)

พระเจ้าบุเรงนองเชิญพระมหินทราราชเสด็จไปประทับกรุงหงสาวดี แลสถาปนาพระมหาธรรมราชาขึ้นเสวยราชสมบัติ และขอพระสุพรรณกัลยาเสด็จเป็นองค์ประกัน พระนางนำดินกรุงศรีอยุธยาใส่งานไปด้วย พระเจ้าบุเรงนองจึงให้ฉายาพระนางว่า “อะเมี้ยวโย” มีความหมายว่า ผู้ที่จงรักภักดีในแผ่นดินของตน ฝ่ายพระยาจักรีพระเจ้าบุเรงนองมิได้ขบถเลย มอบหีบสมบัติให้แล้วนำตะปุดอกยึดมือกับหีบสมบัติถ่วงน้ำไป

เมื่อสมเด็จพระมหินทราราชทรงพระประชวรหนัก พระมหาเถรคันฉ่องแจ้งต่อพระองค์ดำให้เร่งไปดูพระทัยสมเด็จพระมหินทราราช ดังความเจรจา ความว่า

พระองค์ดำ : “...ข้ามิเห็นคุณอันใดที่เราชาวสยาม จะมาระวางแก่งแย่งชิงดีกันเอง ยิ่งยามนี้ราชอาณาจักรตกเป็นประเทศราช เป็นข้าในขอบขัณฑสีมาของหงสาวดี ราชวงศ์ใดจะรังแผ่นดินก็หาสำคัญไม่ ขอเพียงให้สยามได้ปกครองสยาม มิใช่ต้องตกเป็นข้าต่างดาวท้าวต่างแดน”

พระมหินทราราช : “ช่างประเสริฐแท้พระนเรศวร หากมันตัวเราและเจ้านายอยุธยา คิดได้ดังเช่นเจ้า เราคงไม่เสียแผ่นดิน...เทพดาฟ้าดิน พระนเรศวรนี้แล้วจะได้ขึ้นเป็นเจ้าอยู่หัว กอบกู้กรุงได้ในวันข้างหน้า เราตายตาหลับแล้ว ขอจงปกครองแผ่นดินโดยธรรมนะพระนเรศวร”^{๑๑๕}

การดำเนินเรื่องตอนท้ายเชื่อมโยงไปสู่ ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาค “ประกาศอิสรภาพ” เมื่อพระเจ้าบุเรงนองได้นำเครื่องศาสตราวุธมาจากกรุงศรีอยุธยา นำมาเก็บไว้ในสำนักพระมหาเถรคันฉ่อง ด้วยความสงสัยพระองค์ดำหมายจะจับต้องเครื่องศาสตราวุธ แต่ถูกพระมหาเถรคันฉ่องห้ามไว้ เหตุว่าขณะนั้นบารมีของพระองค์ยังไม่ถึงที่พระมหาจักรพรรดิราช ผู้ที่มีบุญเทียบเท่าเท่านั้นที่จะสามารถแตะต้องได้ แม้แต่พระเจ้าบุเรงนองบารมียังมีถึง จึงให้มาเก็บไว้สำนักพระมหาเถรคันฉ่อง เพราะเกิดเหตุอาเพศนานานัปการ ตามคำทำนายของพระโหราธิบดีให้พระมหาเถรคันฉ่องเป็นผู้ดูแล ยังทำนายว่าต่อไป เบื้องหน้าจะเกิดผู้ทรงบารมีพอจะครอบครองเครื่องศาสตราวุธเหล่านี้

ส่วนมณีจันทร์เมื่อใกล้ถึงวัยกำดัดพระมหาเถรคันฉ่องจึงถวายให้พระสุพรรณกัลยาเรื่องราวในภาพยนตร์ได้ย้อนไปถึงเหตุการณ์ก่อนที่พระองค์ดำจะเสด็จเป็นองค์ประกัน พระเจ้า

^{๑๑๕} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ประกันหงสา,” Prommitr Production, 2007. (Film)

บุเรงนองคิดกำจัดพระองค์ดำแต่โหราธิบดีทำนายว่าจะทำอย่างนั้นมิได้ ด้วยดวงพระชะตาผูกพัน อนุเคราะห์เกี่ยวพันกันยิ่งนักจะแยกจากกันมิได้ หากแม้ได้สังหารพระองค์ดำก็เท่ากับทำลาย ราชวงศ์ของพระองค์เอง พระเจ้าบุเรงนองทราบว่ หลังจากทีพระองค์สวรรคตไปแล้วราชวงศ์ต้องอยู่ จะดับสูญ เพราะนั่นทบุเรงราชบุตรรู้แต่เพียงราชการงานศึก มิรู้ซึ่งราชการปกครอง ส่วนมังสาม เกิดเห็นว่าไม่สามารถที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ได้ พระเจ้าบุเรงนองทรงเห็นว่ามีเพียงแต่พระองค์ดำจะดำรงสายเลือดของพระองค์ได้ ซึ่งแท้จริงแล้วมณีจันทร์เป็นราชธิดาของพระเจ้าบุเรงนอง พระราชธิดาอันเกิดแต่เจ้านางจันทราธิดาของสมิงสอดสุด กบฏรามัญที่คิดลอบปลงพระชนม์พระเจ้า ตะเบงชเวตี้^{๑๑๖} พระมหากษัตริย์องค์ก่อนจึงกล่าวแก่พระเจ้าบุเรงนองว่า “เรื่องของพระนเรศกับมณีจันทร์ให้เป็นไปตามบุพเพสันนิวาสว่าเคยทำบุญร่วมชาติตักบาตรร่วมขันกันมาก่อนหรือไม่ สุดแล้วแต่บุญแต่กรรม”^{๑๑๗}

ยิ่งวันเวลาผ่านไป พระเจ้าบุเรงนองยิ่งเพิ่มพูนรักใคร่ในพระองค์ดำ เป็นเหตุให้เจ้าพม่ารามัญทั้งหลายริษยา เป็นชนวนชักนำให้เกิดเรื่องร้ายแรง ลักไวทำมูให้ขุนเดชลอบปลงพระชนม์ องค์ดำ พระองค์ดำจึงให้นำความไปบอกพระพี่นางเรื่องหนักกลับกรุงศรีอยุธยา หากยังคิดอยู่หงสาวดีเห็นจะมีภัยถึงชีวิต อีกทั้งไม่อาจทนเห็นมังสามเกียดปลุกปั่นคนสยามให้ห้าหันกันเอง พระองค์ได้เตรียมการส่งสมพรานชำนาญทาง แลเข้าเฝ้าเมืองพิษณุโลกร่วมสามร้อยคน แต่พระนางไม่เสด็จด้วย เห็นว่าการที่พระองค์ดำจะหนีรอดไปได้นั้นพระเจ้าบุเรงนองเป็นเพียงผู้เดียวที่จะทำให้พระนเรศหนีรอดไปได้ พระสุพรรณกัลยาจึงยินยอมถวายตัว ความที่ปรากฏในภาพยนตร์ สร้างอรรถรสแก่ผู้ชม ความว่า

---

^{๑๑๖} “มณีจันทร์” ตัวละครที่มีความโดดเด่นในภาพยนตร์เรื่องนี้ แต่มีปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา คำให้การชาวกรุงเก่า รวมถึงพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช อย่างไรก็ดีตามปรากฏนาม “เจ้าขรัวมณีจันทร์” ใน จดหมายเหตุพม่าพม่า ดั้งเดิมว่า “...เจ้าขรัวมณีจันทร์ (Zian Croa Mady Tjan) ขายาม่ายของพระเจ้าอยู่หัวในพระโกศ คือ พระ Marit หรือพระองค์ดำ [สมเด็จพระนเรศวร]...” รายละเอียดใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก, เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), ๓๐๘. มณีจันทร์ในภาพยนตร์เรื่องนี้จึงเป็นการรังสรรค์โดยผู้เขียนบทภาพยนตร์ สร้างตัวละครให้มีความสอดคล้อง เชื่อมโยง เพื่ออธิบายถึงมูลเหตุแห่งเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ ดังเช่นกรณีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมิได้มีโอรสธิดา หรืออาจจะท่อนอกคิดว่า สายเลือดแห่งกรุงศรีอยุธยาและกรุงหงสาวดีมีอาจรวมเป็นหนึ่งเดียวกันได้ อันเป็นผลจากการรับรู้เรื่องราวมหาสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดี

^{๑๑๗} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ประกันหงสา,” Prommitr Production, 2007. (Film) 16 mm., col., sd., 135 min.

พระเจ้าบุเรงนอง : “เอาละเจ้ามีอะไรก็ว่าไป ถ้าพี่เคาไม่ผิดเจ้าจะมาบอกพี่ว่าบัดนี้เจ้าได้เปลี่ยน
พระทัยมารักพี่แล้วไซหรือไม้อะเมี้ยวโย”

สุพรรณกัลยา : “ข้า...เออ...”

พระเจ้าบุเรงนอง : “อย่าบอกนะว่าพี่รูปร่างมั่งคั่งด้วยสมบัติพลสถานช่างเจรจา เป็นชายชาติทหารผู้
ชาญณรงค์ เป็นพระเจ้าชนะสิบทิศ”^{๑๑๔}

เมื่อพระองค์ดำเสด็จหนี ลักไวทำมูเร่งตามจับ แต่มีพระราชโองการให้ปล่อยพระองค์ดำ
ตอนท้ายเรื่อง พระมหาเถรคันฉ่องได้เตือนพระองค์ดำว่า สรรพวิชาทั้งปวงหาสำคัญเท่าหมามิตร
และบริวารที่จะตายแทนได้ ถือเป็นอาวุธที่ดีที่สุดเหนือสรรพวิชาทั้งปวง อวยชัยให้พระองค์ดำ
แคล้วคลาด กลับถึงกรุงศรีอยุธยาโดยปราศจากอันตรายแล้วพาน

เค้าโครงเรื่องโดยรวม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “องค์ประกันหงสา” เน้นให้
ชาวไทยตระหนักถึงอิสรภาพ ดังจะเห็นว่ามีกรอบแนวคิดเรื่องอิสรภาพเป็นระยะ ทั้งความ
คับแค้นพระทัยของพระองค์ดำ เมื่อครั้งเสด็จเป็นตัวประกัน แม้ว่าโครงเรื่องจะมีความเหนือจริง
ตามแนวคิดผู้เขียนบทภาพยนตร์ แต่นับว่าสอดคล้อง เชื่อมโยงเหตุการณ์ได้อย่างกลมกลืน แม้บาง
ประเด็นจะขัดเขิน เหนือจริง ยกตัวอย่างเช่น พระเจ้าบุเรงนองหมายจะให้พระองค์ดำรักษา
สายเลือดของพระองค์ไว้ มีหน้าที่ยังมีพระราชโองการให้พระมหาเถรคันฉ่องพระอาจารย์ของ
พระองค์ถ่ายทอดศิลปวิทยาแก่พระนเรศวรจนเจนจบ อนึ่ง กรณีเครื่องราชศาสตราวุธที่กล่าวว่า ผู้ที่
มีบุญญาธิการเท่านั้นจึงจะสามารถแตะต้องได้ แม้แต่พระเจ้าบุเรงนอง กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในอุษาค
าคนย์ บารมียังไม่ถึงซึ่งพระมหาจักรพรรดิราช การดำเนินเรื่องได้เชื่อมโยงไปสู่ภาคที่ ๒
“ประกาศอิสรภาพ”

๔.๓.๓.๒ ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “ประกาศอิสรภาพ”

ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “ประกาศอิสรภาพ” ดำเนินเรื่องผ่านตัวละคร
หลากหลาย มีความเป็นนาฏวรรณกรรมสูงกว่าภาคแรก นำแสดงโดย พันตรีวันชนะ สุวัสดิ, นพชัย
ชัยนาม, ทักษอร ภักดิ์สุขเจริญ ฯลฯ ดำเนินเรื่องตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๒๐ – ๒๑๒๗

ณ เมืองพิษณุโลกสองแคว พระศรีกรมอรัญณ์ เจ้าเมืองศรีเทพ และพระชัยบุรี เจ้าเมือง
ชัยบุรี ขอสวามิภักดิ์กับพระนเรศวร ฝ่ายหงสาวดีเกิดผลัดแผ่นดิน พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง

^{๑๑๔} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ประกันหงสา,” Prommitr Production, 2007. (Film)

สวรรคต อุปราชนันทบุเรงนองเสวยราชสมบัติ แจ้งให้บรรดาประเทศราชเข้าเฝ้า พระนเรศวรอาสา
ไปกรุงหงสาวดี ปลงพระศพพระเจ้าบุเรงนองผู้เปรียบเสมือนพระบิดาบังเกิดเกล้า
ณ สำนักพระมหาเถรคันฉ่อง พระนเรศวรได้พบกับมณีจันทร์อีกครั้ง

มณีจันทร์ : “นี่ข้าไม่คิดเลยว่าข้าจะได้เห็นพระพักตร์ของ พระองค์อีก”

พระนเรศวร : “เจ้าอย่าคิดเช่นนั้น ถึงอย่างไรข้าก็จะหาทางมาพบเจ้าจนได้ แต่อย่าพูดถึงเรื่องนั้น
เลย ให้ให้พี่ได้กอดเจ้าสักคราเถิดมณีจันทร์”^{๑๑๔}

ภาพที่ ๕ ตัวอย่างใบปิดภาพยนตร์ ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช “ประกาศอิสรภาพ”

ที่มา : ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้
จาก <http://th.wikipedia.org>

ฝ่ายพระมหาเถรคันฉ่องแจ้งความที่พระเจ้าบุเรงนองฝากถึงพระนเรศวร ความว่า “...จง
เร่งนำความไปกราบบังคมทูลพระนเรศ ให้ยกทัพมาเอาเมืองหงสา ถ้าพระนเรศไม่มาเอา

^{๑๑๔} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ,” Prommitr Production, 2007. (Film)

เมืองหงสาอาณาจักรที่ข้าเพียรสร้างจะพบกับกาลพินาศ” พระเจ้าบุเรงนองเห็นว่าพระนเรศวรเท่านั้นที่จะรักษาเอกราชและศักดิ์ศรีของหงสาวดีไว้ได้ เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ บรรดาประเทศราชอื่นๆ จะเปิดศึกกับหงสาวดี พระนเรศวรตรัสว่า “แต่ข้าเป็นชาวสยาม ข้ามิปรารถนาจะเป็นใหญ่ในแผ่นดินอื่น หากข้าจะเปิดศึกกับหงสาก็มีเพียงสาเหตุเดียว คือปกป้องเอกราชและอาณาประชาราษฎร์หรือโยธยา”^{๑๖๐} ทั้งยังฝากความไว้ให้ระวังพระองค์ อุปราชันนทบุเรงจะไม่ยอมปล่อยให้กรุงศรีอยุธยาคืนคงเป็นเอกราชอยู่นาน

คราวนั้นเมืองคังแข็งเมือง พระเจ้าหงสาวดีนทบุเรงให้ทัพพระมหาอุปราชา นัดจินหน่อง และพระนเรศวรขึ้นตีเมืองคัง ก่อนพระนเรศวรจะเสด็จเมืองคัง พระองค์ได้พบกับมณีจันทร์ ดังความเจรจา

มณีจันทร์ : “หากนอติยะบาเยงคิดทรยศ พระองค์จะทำประการใด ทหารที่จะให้การอารักขาก็มีเพียงแค่มือเดียว”

พระนเรศวร : “แต่ล้วนเป็นทหารเอกที่พี่คัดแล้ว พวกมันคงไม่ปล่อยให้พี่มีภัยอันตรายดอก ข้าห่วงก็แต่เจ้า อยากรับเจ้าไปอยู่ด้วยกันที่พิษณุโลก หากเจ้าปลงใจมิเด็ดฉันท”

มณีจันทร์ : “หาได้ไม่ หากข้าไปพระพี่นางจะขาดผู้รู้ใจเคียงข้าง ยิ่งเพลานี้ทรงตั้งครรภก็ได้หลายชวบเดือนแล้ว”

มณีจันทร์ : “หากเป็นเช่นนั้นเจ้าอยู่ถวายนพระพี่นางเกิด แต่วันหนึ่งข้างหน้า ข้าจะกลับมาพาเจ้าไปอยู่สยามประเทศด้วยข้า ข้าขอให้สัตย์ปฏิญาณ”

มณีจันทร์ : “ข้าจะรอวันนั้น”

พระนเรศวร : “ข้าเหนือนักออกจะพักชั้กเพลลา ขอเยี่ยมตักเจ้ามาหนุนแขนยลั้กครู้”

มณีจันทร์ : “บรรทมเกิด บรรทมไปตราบเท่านั้น ข้าก็หารังเกียจไม่”

พระนเรศวร : “ข้าออกจะหลับบนตักเจ้าเยี่ยงนี้ตลอดไป แต่ภาวะของข้ามันมากนั้ก อี้กไม่นานก็ต้งขึ้นเหนือเพื่อทำศึกเมืองคัง ยังมีรู้ว่าจะได้กลับมาเห็นหน้าเจ้าอีกหรือไม่”^{๑๖๑}

^{๑๖๐} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ,” Prommitr Production, 2007. (Film)

16 mm., col., sd., 18 min.

^{๑๖๑} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ,” Prommitr Production, 2007. (Film)

16 mm., col., sd., 23 min.

ความเจรจาขั้นต้น ได้แสดงให้เห็นถึงความรักที่พระนเรศวรมีต่อมณีจันทร์อย่างมีวาทศิลป์ ส่งผลให้ภาพยนตร์มีความน่าสนใจ ฝ่ายพระมหาอุปราชาก็เห็นควรกำจัดพระนเรศวรเสีย แต่พระเจ้าันนทบุเรงไม่เห็นดีด้วย เกรงว่าประเทศราชจะยิ่งกระด้างกระเดื่อง การยกทัพเข้าตีเมืองคัง เข้าตีที่ละทัพ เมื่อพระนเรศวรทราบชัยภูมิเมืองคังได้นำความบอกแก่พระสังกะทัต แต่มีทรงเชื้อถึงคราวพระนเรศวรเข้าตี ทัพพระนเรศวรทำที่โจมตีด้านหน้า แล้วลอบตีเข้าทางด้านหลังจนมีชัยศึกเมืองคังทำให้พระราชมนูได้พบกับเจ้าหญิงเมืองคัง (เลอซิน) ผูกสม์ครรักใคร่ ตัวละครทั้งสองมีฉากเข้าพระเช้านาง สร้างชีวิตชีวาแก่ผู้ชมอย่างมาก

ชัยชนะของพระนเรศวรทำให้พระมหาอุปราชาสีใจหน้า ซึ่งซึ่งพระนเรศวร เหตุเพราะกองทัพลอยเอาชัยเหนือทัพหงสาวดี การดำเนินเรื่องได้ยกเอาความในพระราชพงศาวดารสังเขปของ เยอราเมียส ฟาน ฟลิต ไว้ในภาพยนตร์ด้วย พ.ศ. ๒๑๒๗ พระนเรศวรปลอมพระองค์ตรวจตราทุกซอกซอราชูร์ พระองค์ได้ขอหลบฝนบ้านหญิงชรา

หญิงชรา : “อย่าอะอะไว้วายไปละ ได้ยินมาว่าพระองค์ดำจะเสด็จในย่านนี้ พระองค์ไม่โปรดให้ใครมาทำเสียงอีกทีก็กรีกโครม”

พระนเรศวร : “เป็นไรไปเล่าผู้คนจะเจรจาความอันใดมิได้หรือ จะมาข่มเหงบังคับกันมิเห็นสม”

หญิงชรา : “ขอทีเถอะพ่อคุณ ค่อยเสียงลงสักหน่อย เดี่ยวแม่จะพลอยฟ้าพลอยฝนต้องโทษไปด้วย”

พระนเรศวร : “นี่ข้าเห็นแก่แม่หรือกะนะ แต่ก็หาเกรงองค์ดำไม่ จะมาห้ามแม้การพูดการจา มันก็ออกจะเกินไปหน่อยกระมัง”^{๑๖๖}

พระนเรศวรตรัสขอสุราแก่หญิงชรา แต่หญิงชราเตือนว่าช่วงนี้เป็นช่วงฤดูพรรษา องค์ดำท่านมิให้ผู้ใดกินเครื่องดองของเมา ฝ่ายพระศรีกรมอรรัตนคันทน์จันทรวิจนได้สุรา หญิงชราจึงทำกับแก้มให้ หญิงชราเล่าว่า ดวงตาของนางบอดตั้งแต่ศึกครั้งเสียกรุง สามีนางเสียตั้งแต่ศึกทุ่งมะขามหย่อง เหลือแต่ลูกแต่ถูกเกณฑ์ตามเสด็จองค์ดำรบที่หงสาวดี ชาวบ้านลำบากเลือดตามแทบกระเด็น ผู้ชายที่ออกรบตายเป็นเบือ ไร่นาไร้ผู้ดูแล ข้าวยากหมากแพงทั่วทุกหัวระแหง ชาวเมืองได้ยากแสนสาหัส เพราะพระนเรศวรไม่เคยหยุดศึกเกินขวบปี

^{๑๖๖} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ,” Prommitr Production, 2007. (Film)

ฝ่ายตะโตนเมงสอ พระเจ้าอังวะแข็งเมือง เหตุเพราะพระมหาอุปราชาได้พระชายาองค์ใหม่ ตบตีธิดาพระเจ้าอังวะ พระเจ้าหงสาวดีจึงยกทัพไปเมืองอังวะ ให้พระมหาอุปราชารักษาทระนทรหงสาวดีไว้ จากนั้นได้ส่งพระราชสาส์นให้พระนเรศวรแต่งพลช่วยรบ พระนเรศวรจึงนำความปรึกษาพระมหาธรรมราชา พระมหาธรรมราชาทรงตรัสแก่พระนเรศวรว่า “อนาคตอโยธยา อยู่ในมือพระองค์แล้ว จงกระทำการที่เห็นว่าเหมาะว่าควร ไซ้ว่าจะต้องยอมเป็นข้าทางสาไปจนชั่วฟ้าดินสลาย”^{๑๖๑}

ณ เมืองแครง พระนเรศวรหยั่งเชิงพระเจ้านันทบุเรงรังที่ทัพที่เมืองแครง ฝ่ายพระมหาอุปราชาคิดกำจัดพระนเรศวรที่เสมือนเป็นดอกชบาแครง วางแผนให้พระยาเกียรติพระยารามลอบปลงพระชนม์พระนเรศวร ภาพยนตร์ได้ย้อนไปถึงเหตุการณ์ในวันเยาว์ของพระยาทั้งสองที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นศิษย์ร่วมสำนักกับพระนเรศวร ทรงปกป้องพระยาทั้งสองจากการลงโทษพระมหาเถรคันฉ่อง จึงนำความไปบอกแก่พระนเรศวร

หากความเป็นดังที่ท่านว่า ก็แสดงว่าพระมหาอุปราชา ทรงตั้งตนเป็นอริกับเราและอโยธยา ทั้งๆ ที่อโยธยา มิได้คิดเป็นอริกับหงสาวดีแม้แต่น้อย เราหาความผิดไม่ ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีคิดจะทำร้ายเราก่อน อันแผ่นดินอโยธยาศรีรามเพนนครกับแผ่นดินหงสาวดี ชาติจากทางพระราชไมตรีกัน เพราะเป็นอนุสกลกรรมนิยม สำหรับที่จะให้สมณะ พราหมณาประชาราษฎรได้ความเดือดร้อน^{๑๖๒}

พระนเรศวรให้ไปจับตัวเจ้าเมืองแครง ก่อนที่จะส่งสาส์นไปบอกหงสาวดี เร่งกวาดต้อนครัวมอญไทยกลับกรุงศรีอยุธยา ดังความเจรจาในฉากสำคัญ พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ

ข้าแต่เทพดาฟ้าดินทั้งหลาย จงเป็นทิวภูยาน ด้วยพระเจ้าหงสาวดี มิได้ตั้งอยู่บนคลองสุจริต มิตรภาพขัตติยาประเพณี ประพฤติพาลทุจริต คิดจะทำภัยอันตรายแก่เรา นับแต่นี้ไปเบื้องหน้า กรุงพระมหานครศรีอโยธยากับเมืองหงสาวดี ชาติจากกันแต่นี้ไป ตราบเท่าที่ปาวสาน^{๑๖๓}

^{๑๖๑} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ,” Prommitr Production, 2007. (Film) 16 mm., col., sd., 72 min.

^{๑๖๒} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ,” Prommitr Production, 2007. (Film) 16 mm., col., sd., 83 min.

^{๑๖๓} “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ,” Prommitr Production, 2007. (Film) 16 mm., col., sd., 86 min.

ความข้างต้นจัดเป็นความมาตรฐานที่ได้รับการส่งต่อจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับมาตรฐานฉบับแรก (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม))^{๑๖๖} มาถึงพระราชพงศาวดารฉบับอื่นๆ รวมทั้งพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดโชธาดาด้วย แม้ในสังคมร่วมสมัย ความเจรงานี้ยังเร้าความรู้สึกของผู้ชม ให้ร่วมเป็นหนึ่งในกับการประกาศอิสรภาพ

พระนเรศวรได้ลอบพบมณีจันทร์ เร่งให้นำความไปบอกพระสุพรรณภักยาเสด็จมาที่วัดโยเดีย พระนางฝากความแก่พระนเรศวรว่ามีโอกาสจากหงสาวดีได้เพราะมีพระโอรสแบบเบา หากติดตามจะเป็นภาระ ให้มณีจันทร์กลับกรุงศรีอยุธยาพร้อมพระนเรศวร ฝ่ายพระราชมนูลอบเข้าไปช่วยเจ้าฟ้าเมืองคัง และเลขชิน เมื่อสุรกรรมาทราบข่าวพระนเรศวรกวาดครัวไทยมอญร่วมสามหมื่นข้ามแม่น้ำสะโตง จึงเร่งนำความบอกแก่พระมหาอุปราชา เกิดปะทะคารม ความเจรงานี้ยังคงกล่าวถึงตำนานยุทธพิชัยสามก๊ก และยังแสดงกลของพระมหาอุปราชา ลอบให้นาคานักล่าหัวมนุษย์ ลอบปลงพระชนม์พระนเรศวร สุรกรรมากล่าวว่าเป็นวิธีที่ไร้เกียรติ แต่พระมหาอุปราชามีค่านึงถึงวิธีการขอเพียงกำจัดพระนเรศวรได้เท่านั้น

เมื่อทัพพม่าผ่านช่องสิงห์ของพระราชมนูได้ และไปถึงด่านพระชัยบุรี พระศรีธมมอริศน์ ฝ่ายอยุธยาระดมยิงปืนใหญ่ ต้องพม่าล้มตายจำนวนมาก ผู้อยู่เบื้องหลังร่ำไห้ เร่งเก็บซากศพเหล่าทหารพม่าไปทำพิธีทางศาสนา สร้างความรู้สึกสะเทือนใจแก่พระมหาเถรคันฉ่อง สะท้อนให้ทราบว่างครามมิให้คุณแก่ผู้ใด ส่วนพระศรีธมมอริศน์ พระชัยบุรี เห็นว่าเป็นกลศึก พระราชมนูได้ทักท้วงว่า "...อย่าให้พม่ารำมัญญเห็นเราเป็นชาวป่าเถื่อนไม่รู้ในกฎธรรมนิยมศึกเลยขอรับ หากเป็นเราถูกยิงเอาบ้างเล่าขอรับ พวกมันก็คงยอมเปิดช่องให้เราเก็บศพของพวกเราเช่นกัน"^{๑๖๗}

เรื่องราวของภาพยนตร์ภาคนี้ ยังเน้นเรื่องมิตรภาพความเป็นเพื่อนระหว่างพระนเรศวรกับพระราชมนู เมื่อพระราชมนูต้องเป็น พระมหาเถรคันฉ่องนำความไปบอกให้พระนเรศวรไปกู้พระ

^{๑๖๖} ความในขั้นต้นเมื่อเปรียบเทียบความจากพระราชพงศาวดาร ฉบับพันจันทนุมาศ มีความคล้ายคลึงกัน ดังความว่า "...เทพเจ้าทั้งหลาย อันมีมหิทธิฤทธิ์และที่พิพจักขุทิพโสใด ซึ่งสถิตอยู่ทุกทิศานุทิศจงเป็นทพยาน ด้วยพระเจ้าหงสาวดีมิได้ตั้งอยู่โดยคลองสุจริตมิตรภาพ ขัตติยราชประเพณีเสียสามัคคีธรรม ประพฤติพาลทุจริตคิดจะทำภัยอันตรายแก่เรา ตั้งแต่นั้นไป กรุงพระมหานครศรีอยุธยา กับเมืองหงสาวดี มิได้เป็นสุวรรณปฐพีเดียวกันแต่ก่อน ชาดจากกันแต่วันนีไปทราบเท่ากัลปาวสาน" รายละเอียดใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับ พระจักรพรรดิพงศ (จาด) (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๐๗), ๑๔๓.

^{๑๖๗} "ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ," Prommitr Production, 2007. (Film) 16 mm., col., sd., 123 min.

ราชมนู พระองค์เสด็จทันทีมีรั้งรอ พร้อมมณีนันท์ จนช่วยเหลือพระราชมนูได้สำเร็จ ภาพยนตร์ยังสร้างความตื่นต้นครวสมเด็จพระนเรศวรทรงม้าข้ามแม่น้ำสะโตงขณะระเบิดสะพาน ฝ่ายสุกรรมาเมื่อถึงฝั่งแม่น้ำสะโตง เร่งให้พลพม่ายิงปืนใหญ่ข้ามแม่น้ำ คราวนั้นพระมหาเถรคันฉ่องกล่าวแก่พระนเรศวรว่าครั้งหนึ่งพระองค์เคยเห็นเครื่องศาสตราวุธ ครั้งนั้นพระนเรศวรบารมีไม่ถึง "...บัดนี้บารมีของพระองค์เพิ่มพูนถึงที่จักรพรรดิราชแล้ว จงนำเครื่องศาสตราทั้งหลายนี้ ไปใช้เพื่อประโยชน์ในราชการอยุธยาเถิด"^{๑๖๘} พระนเรศจึงใช้พระแสงปืนต้นยิงสุกรรมาตกคอข้างตาย แสดงกฤษฎาภินิหารสมเด็จพระนเรศวรตามการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย

ฝ่ายพระสุพรรณกัลยา เมื่อทราบข่าวพระนเรศวรยกทัพข้ามแม่น้ำสะโตงได้ ช้าทรงพระแสงปืนต้อนสุกรรมาตกคอข้างตาย ทรงตรัสว่า "กฤษฎาภินิหารของพระนเรศ ช้ารอคอยวันนี้มานานแล้ว วันที่อยุธยาจะประกาศความเป็นไทย นับแต่นี้ข้าจะนอนตายตาหลับ เพราะข้าและบ้านเกิดเมืองนอนของข้า จะคืนคงความเป็นไทยแล้ว"^{๑๖๙} ตอนท้ายพระนเรศวรเร่งให้ยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา เตรียมทัพรับศึกหงสาวดี

โดยภาพรวม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอน "ประกาศอิสรภาพ" มีลักษณะนาฏวรรณกรรมสูงกว่าภาคแรก ผ่านโครงเรื่องการสงครามและความรัก พร้อมฉากยิ่งใหญ่สมจริง ได้รับความรู้สึกร่วมเป็นหนึ่งในการประกาศอิสรภาพด้วยบทสนทนา (dialogue) ผูกเรื่องให้พระเจ้าบุเรงนองเร่งให้พระนเรศวรยกทัพมาเอากรุงหงสาวดี ทั้งการทูลขอของพระเจ้านันทบุเรง และพระมหาอุปราชายิ่งส่งเสริมภาพลักษณ์ผู้ร้ายแก่พม่า เหล่านี้ ล้วนตอกย้ำการรับรู้ประวัติศาสตร์ในสำนึกของชาวไทย แม้กาลเวลาจะผ่านไปแต่โครงเรื่องหลักยังคงอยู่ และกลายเป็นโครงสร้างแม่แบบในการถ่ายทอดการรับรู้ประวัติศาสตร์ที่ได้รับความนิยม ขึ้นชมทุกช่วงสมัย แตกต่างเพียงกลยุทธ์ทางการตลาดในสังคมปัจจุบัน ได้สร้างกระแสภาพยนตร์พร้อมกับการจำหน่ายสินค้าและบริการไปพร้อมๆ กัน ซึ่งตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับการสนับสนุนจาก 7-ELEVEN, True Corporation, ธนาคารไทยพาณิชย์ และบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) ร่วมประชาสัมพันธ์ ผลิตภัณฑ์และบริการที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์ ยกตัวอย่างเช่น สายรัดข้อมือ, เสื้อ, หมวก, กุญแจ, บัตรเติมเงิน, ซิมการ์ด, Wallpaper, บัตรเอทีเอ็ม, หนังสือ, ดีวีดีและวีซีดีชุดพิเศษ ฯลฯ เหล่านี้ ล้วนได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความสนใจภาพยนตร์อิง

^{๑๖๘} "ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ," Prommitr Production, 2007. (Film) 16 mm., col., sd., 141 min.

^{๑๖๙} "ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ," Prommitr Production, 2007. (Film) 16 mm., col., sd., 144 min.

ประวัติศาสตร์เรื่องนี้จะเกิดขึ้นพร้อมกับแนวคิดทางการตลาด ตามระบบสังคมทุนนิยม แต่อย่างน้อยได้ปลุกกระแสความสนใจประวัติศาสตร์ ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี นำไปสู่การค้นคว้า การเรียนรู้ประวัติศาสตร์สำหรับผู้สนใจต่อไป

๔.๔ ละครโทรทัศน์อิงประวัติศาสตร์

นับตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มแพร่ภาพโทรทัศน์ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง ๔ วังบางขุนพรหม ชาวไทยได้รับชมข่าวสาร ความบันเทิงมานับแต่นั้น ละครโทรทัศน์จัดเป็นรายการสร้างความบันเทิงชนิดหนึ่ง ที่มุ่งสร้างความบันเทิงเป็นหลัก ละครโทรทัศน์อิงประวัติศาสตร์ ที่ได้รับความนิยมมีหลายเรื่องด้วยกัน ได้แก่ สายโลหิต สงครามเก้าทัพ สมเด็จพระสุริโยทัย ขุนศึก เป็นต้น ส่วนละครโทรทัศน์อิงประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ออกอากาศครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๓๑ เรื่อง "สมเด็จพระนเรศวรมหาราช" บทโทรทัศน์และกำกับ โดย วรยุทธ พิชัยศรทัต ทางไทยทีวีสี ช่อง ๓ และนำมาละครเรื่องนี้มาออกอากาศอีกครั้ง ทางสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง ๑๑ ใน พ.ศ. ๒๕๔๐

เชื่อว่า ละครโทรทัศน์อิงประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเรื่องยิ่งใหญ่ที่สุด คือ ละคร เรื่อง กษัตริย์ดา ผลงานของบริษัท กันตนา กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) ร่วมกับสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง ๕ สร้างเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาส มหามงคลทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๗๒ พรรษาใน พ.ศ. ๒๕๔๗ โดยมีผู้สนับสนุนหลัก ได้แก่ สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง ๕, เบียร์สิงห์, กิฟฟารีน^{๑๑๑}

^{๑๑๑} พญ.นลินี ไพบูลย์ กรรมการผู้จัดการ บริษัท สกายไลน์ยูนิตี้ จำกัด (บริษัทผู้ผลิตเครื่องสำอางกิฟฟารีน) เจ้าของลิขสิทธิ์ต้นฉบับพระรูปพระสุพรรณกัลยา ผู้ปลุกกระแสเรื่อง "พระสุพรรณกัลยา" ให้มีบทบาทในฐานะวีรสตรีผู้มีส่วนสนับสนุนการกอบกู้เอกราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตามการรับรู้ของชาวไทยร่วมสมัย ได้เล่าถึงที่มาของความผูกพันที่มีต่อพระสุพรรณกัลยาว่า เมื่อแยกทางกับสามี เกิดความรู้สึกสับสนและท้อแท้ในชีวิต ได้เดินทางไปกราบสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่พระราชวังจันทร์ จังหวัดพิษณุโลก ระหว่างที่รอเที่ยวบินกลับกรุงเทพมหานคร พญ.นลินี ไพบูลย์ ได้นอนหลับและฝันเห็นรูปปั้นทองสัมฤทธิ์ผู้หญิงสีดำ ทำผมเกรียน จึงเสกศักราชไว้ หลังจากนั้น ๒ เดือนจึงเห็นพระรูปสามกษัตริย์ที่วัดลาดสิงห์ จากหนังสือพิมพ์ เกิดความรู้สึกตกใจเพราะพระพักตร์เหมือนกับที่เสกศักราชไว้ จึงเดินทางไปกราบพระรูปที่วัดลาดสิงห์ เกิดความตั้งใจเทิดพระเกียรติพระสุพรรณกัลยาให้ชาวไทยได้รู้จัก จึงทำบริษัทเพื่อคนไทย คือ สกายไลน์ ยูนิตี้ จำกัด ถวายพระสุพรรณกัลยา ประโยชน์ที่ได้จากธุรกิจจะทำการกุศลถวายแก่พระสุพรรณกัลยาเป็นทานบารมี จึงเปิดตัวบริษัทเมื่อวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๓๙ รายละเอียดใน "พ.ญ.นลินี ไพบูลย์," ศิลปวัฒนธรรม ๒๐,๖ (เมษายน ๒๕๔๒) : ๙๙-๑๐๓.

เป็นต้น จัดฉายตามนโยบายของสถานี มุ่งส่งเสริมให้เกิดความรักชาติเป็นหลัก ออกอากาศทาง สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง ๕ ทุกวันจันทร์-ศุกร์ เวลา ๑๙.๒๐-๒๐.๐๐ น. ตั้งแต่ต้น พ.ศ. ๒๕๔๖ ไปจนถึงสิ้นปี

๔.๔.๑ กษัตริยา

ละครเรื่อง กษัตริยา จัดฉายเป็น ๒ ภาคด้วยกัน คือ ภาคแรก กษัตริยา เป็นเรื่องราวของ พระวิสุทธิกษัตริย์ และพระสุพรรณกัลยา และภาค ๒ อธิราชา เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จากบทประพันธ์ของทมยันตี บทโทรทัศน์โดย ภิญโญ กองทอง กำกับการแสดงโดย นิรติศัย กัลย์จาฤก โดยมีทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี รับบทเป็น พระวิสุทธิกษัตริย์ ตัวละครเอกของเรื่อง ตามสโลแกน (slogan) “สงครามมิใช่เพียงปะทะด้วยอาวุธ เอกราช ไซ้จะมีเพียงบุรุษที่กอบกู้”

กษัตริยาภาคแรก เริ่มเรื่องตั้งแต่สงครามคราวเสียสมเด็จพระสุริโยทัย พระวิสุทธิกษัตริย์ทรงเจ็บปวดในพระราชหฤทัย เมื่อพระราชมารดาสละพระชนม์เพื่อปกป้องแผ่นดิน ส่วนพระเจ้าตะเบงชเวตี้ เสียพระทัยที่กลับหงสาวดีมือเปล่า มีหน้าขำมีชัยเหนืออิสตรี หากความภูมิใจมิได้ จึงเสวยน้ำจันทน์จนเมามาย ไม่ใส่พระทัยราชกิจ หงสาวดีจึงเกิดผลัดแผ่นดิน บุเรงนองได้เสวยราชสมบัติเป็นพระเจ้าหงสาวดี

ภาพที่ ๖ ตัวอย่างไตเติล ละคร “กษัตริยา”

ที่มา : กษัตริยา [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.numtan.com>

พ.ศ. ๒๑๐๖ พระเกียรติยศพระมหากษัตริย์พลีเมืองลือ ด้วยครอบครองช้างเผือก ๗ ช้าง พระเจ้าบุเรงนองส่งพระราชสาส์นขอช้างเผือก ๒ ช้าง แต่ได้รับการปฏิเสธ จึงยกทัพมากรุงศรีอยุธยา คราวนั้น ยกทัพทางหัวเมืองเหนือ พระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองพิษณุโลกตั้งรับ ต่อสู้สุดกำลัง ทำยสุดเสบียงอาหารร่อยหรอ เกิดโรคระบาด จึงตัดสินใจพระทัยยอมอ่อนน้อม ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา สร้างความตกตะลึงแก่พระวิสุทธิกษัตริย์ และยังมีมอบพระองค์ดำเป็นองค์ประกันแก่พระเจ้าบุเรงนอง เป็นเหตุให้เกิดความระหองระแหงกับพระสวามีแต่นั้น

พระมหาธรรมราชาจำต้องร่วมยกทัพมาต่อตีกรุงศรีอยุธยา คราวนั้นพระมหากษัตริย์พลีเมืองลือรับพระราชไมตรี เสียช้างเผือกสี่เชือก พระเจ้าบุเรงนองนำพระมหากษัตริย์พลีเมืองลือ พระรามศวรพระยาจักรี กลับไปยังกรุงหงสาวดี ระหว่างทางพระรามศวรตรอมพระทัยสิ้นพระชนม์ ส่วนพระมหินทราราชเสวยราชสมบัติ สมเด็จพระมหากษัตริย์พลีเมืองลือจึงลาผนวช ต่อมาได้ถอดศอกกลับกรุงศรีอยุธยา เหตุเพราะพระยารามณรงค์เจ้าเมืองกำแพงเพชรกราบทูลยุยงว่าพระมหาธรรมราชากระด้างกระเดื่อง สมเด็จพระมหินทราราชจึงเจริญสัมพันธไมตรีกับล้านช้าง ส่งพระเทพกษัตริย์แก่พระเจ้าล้านช้าง พระมหาธรรมราชาจึงกราบทูลพระเจ้าบุเรงนองให้เร่งยกทัพมาชิงตัวพระเทพกษัตริย์

สมเด็จพระมหินทราราชแค้นพระทัย แต่งอุบายให้พระเจ้าไชยเชษฐาล้านช้างยกทัพมาตีพิษณุโลก จากนั้นทำทัยกทัพช่วยแล้วตีชนะบ หวังจับพระมหาธรรมราชาสำเร็จโทษ แต่พระมหาธรรมราชาทราบความเสียก่อนจึงซ่อนแผน เฝ้าเรือรบกรุงศรีอยุธยาจนสิ้น คราวนั้นพระเจ้าบุเรงนองสถาปนาพระมหาธรรมราชา เป็นเจ้าฟ้าเมืองพระพิษณุโลก ขึ้นตรงต่อกรุงหงสาวดี เมื่อพระมหาธรรมราชาเสด็จไปกรุงหงสาวดีเพื่อแก้ต่างให้พระยาพุกามพระยาเสื่อหาญ พระมหินทราราช ยกทัพมายังเมืองพิษณุโลก รับพระวิสุทธิกษัตริย์ พระสุพรรณกัลยา และพระเอกาทศรถ ไว้ยังกรุงศรีอยุธยา เป็นเหตุให้พระเจ้าบุเรงนองยกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา ต่อมาพระมหากษัตริย์พลีเมืองลือ บำบัดเมืองระส่ำระสาย พระมหินทราราชไม่นำพาการศึกษา มอบการทั้งปวงแก่พระยารามณรงค์ พระเจ้าบุเรงนองจึงคิดกลให้ส่งพระยารามณรงค์แล้วจะยกทัพกลับกรุงหงสาวดี แต่เมื่อกรุงศรีอยุธยาส่งพระยารามณรงค์ให้กลับเสียสัตยานุสัย นำพระยารามไปล้าง (ประหาร) จนสิ้น อย่างไรก็ตาม พระเจ้าบุเรงนองก็มีสามารถตีหักเอาเมืองได้ง่าย ฝ่ายพระมหาธรรมราชาติดกลกับพระยาจักรี เป็นไล่ศึกหวังให้กรุงศรีอยุธยาเสียหายน้อยที่สุด กราบทูลพระเจ้าบุเรงนอง ทรงเห็นดีด้วย กรุงศรีอยุธยาจึงเสียแก่พม่า พ.ศ. ๒๑๑๒ สร้างความเจ็บช้ำแก่พระวิสุทธิกษัตริย์ พระองค์เสียพระมารดา พระบิดา พระชนิษฐา พระอนุชา จากสงครามบัดนี้ต้องมาเสียเมือง ด้วยเหตุแห่งคนกรุงศรีอยุธยาคิดทำร้ายกันเอง

การดำเนินเรื่องราวในละคร “กษัตริยา” ภาคแรก ดำเนินเรื่องตามการรับรู้ประวัติศาสตร์ ที่ได้รับการถ่ายทอดจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับต้นแบบ (ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)) และยังเพิ่มความน่าสนใจแก่ละคร โดยนำเรื่องภายในราชสำนักของหงสาวดีและกรุงศรีอยุธยา มาสร้างชีวิตชีวา ยกตัวอย่างเช่น อินทรเทวี ธิดาอันเกิดแก่สนมทองจันทร์กับพระมหาธรรมราชา อาสาไปถวายตัวแก่พระเจ้าบุเรงนองหวังจะเป็นใหญ่ราชสำนักฝ่ายในหงสาวดี กลับต้องผิดหวัง ยังไม่นับถึงตัวละครอย่าง ศุภยา พระมเหสีแห่งอุปราชันนันทบุเรงที่เต็มไปด้วยความหึงหวง ความวุ่นวายภายในราชสำนักหงสาวดี จากบรรดาชายาต่างเมือง ตบตีแย่งชิงความรักจากพระเจ้าบุเรงนอง และบรรดาโอรสพระเจ้าบุเรงนอง ต่างแก่งแย่งชิงดี หวังสร้างความพอพระทัย เป็นคนโปรดของพระเจ้าบุเรงนอง จนกล่าวได้ว่า กษัตริยา ในนวนิยายกับละครโทรทัศน์ดำเนินเรื่องแตกต่างอย่างสิ้นเชิง ทั้งที่ผู้ประพันธ์นวนิยายได้ขอร้องผู้จัดละครหรือภาพยนตร์ สร้างให้ถูกต้องตามประวัติศาสตร์ อย่างสร้างลิเกประวัติศาสตร์ชาติไทย^{๓๓๓} แต่การดำเนินเรื่องเต็มไปด้วยการชิงรักหักสวาททั้งฝ่ายกรุงหงสาวดีและเมืองพิษณุโลก

กษัตริยา ภาคที่ ๒ “อิริราชา” เริ่มเรื่องหลังกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พระเจ้าบุเรงนอง สถาปนาพระมหาธรรมราชาครองกรุงศรีอยุธยา คราวนั้นพระสุพรรณกัลยาเสด็จเป็นองค์ประกัน แทนพระนเรศวร ระยะเวลากว่า ๖ ปี ที่ประทับ ณ กรุงหงสาวดี ด้วยความเฉลียวฉลาด เก่งกาจ กล้าหาญ จึงทรงเป็นที่โปรดปราน รักใคร่ของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง ทรงเรียนรู้อะไรก็ศึกษาของพม่าเป็นอย่างดี เมื่อพระนเรศวรเสด็จกลับกรุงศรีอยุธยาได้นำชาวไทยใหญ่กลับมาด้วย เรื่องราวในกษัตริยา ภาคอิริราชา ผิดจากพระราชพงศาวดารมาก ยกตัวอย่างเช่น ในพระราชพงศาวดารซึ่งต้องกันทุกฉบับไม่ได้ระบุว่ามณีจันทร์เป็นชาวเมืองใด กับทั้งมิปรากฏนามมณีจันทร์ ส่วนเนื้อเรื่องในละครกษัตริยา สร้างให้เจ้านางมณีจันทร์และเจ้านางมณีอินทร์เป็นชาวไทยใหญ่ เจ้านางทั้งสองมีส่วนช่วยการศึกษาสมเด็จพระนเรศวร นอกจากนี้ ยังดำเนินเรื่องให้เจ้านางมณีจันทร์ได้ครองรักกับพระนเรศวร ส่วนเจ้านางมณีอินทร์ได้ครองรักกับพระเอกาทศรถอีกด้วย

เมื่อพระนเรศวรครองเมืองพิษณุโลก ทรงฝึกฝนทหารหาญ ความเก่งกล้าของพระองค์ เลื่องลือไปถึงกรุงหงสาวดี คราวพระองค์ยกพลติดตามพระยาจันทน์ ระหว่างที่พระสุพรรณกัลยาประทับ ณ กรุงหงสาวดีทรงส่งข่าวความเคลื่อนไหวแก่พระนเรศวรเป็นระยะ พระนเรศวรเห็นช่องประกาศอิสรภาพ ฝ่ายกรุงหงสาวดีพระเจ้ายะไข่ ถวายพระราชธิดาแก่พระเจ้านันทบุเรง พระองค์จึงพระราชทานแก่พระมหาอุปราชมังกะยอชวา เป็นเหตุให้เกิดปากเสียงกับธิดาพระเจ้าอังวะ ทูบตีจนเลือดตกยางออก นางจึงส่งผ้าซับโลหิตส่งแก่พระเจ้าอังวะ พระเจ้านันทบุเรงเรียกเจ้าเมือง

^{๓๓๓} ทมยันตี [นามแฝง], *อิริราชา*, ๔๓๖.

ประเทศราชยกทัพมาช่วยรบกับพระเจ้าอังวะ พระนเรศวรทำทัยกพลไปซำกว่ากำหนด และทราบ
ว่าพระเจ้านันทบุเรงวางแผนลอบปลงพระชนม์พระองค์ จึงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง เรง
กวาดต้อนครัวมอญไทย ซ้ำแม่ น้ำ สะ โตง ด้วยกฤษฎาภินิหาร ทรงพระแสงปืนต้องสุกรรมาตค
จากคอข้างตาย

ละครได้แสดงถึงความกล้าหาญของพระวิสุทธิกษัตริย์ ทรงข้อมยิงปืนเตรียมพร้อมหาก
เกิดสงครามขึ้น เมื่อเสร็จศึกเมืองอังวะ พระเจ้านันทบุเรงเร่งให้ยกทัพมาปราบกรุงศรีอยุธยา ทัพ
พระยาพะสิม พระเจ้าเชียงใหม่ปราชัย สร้างความโกรธแค้นแก่พระเจ้านันทบุเรงเป็นอันมาก
มีหน้าซ้ำให้พระเจ้าเชียงใหม่แก้ตัวคราวศึกบ้านสระเกศกลับพ่ายแพ้ พระเจ้านันทบุเรงนองจึงยก
ทัพมายังกรุงศรีอยุธยา พระนเรศวรนำทหารออกปล้นค่ายพม่าพระโอรสผู้คาบพระแสงดาบปืน
ระเนงค่าย เมื่อกองโจรพระนเรศวรพลีชีพแล้ว จึงตรัสทำประลองทวนกับลักไวทำมู หากแพ้จะ
ยอมเป็นประเทศราชหงสาวดี คราวนั้นพระนเรศวรมีชัย เมื่อกลับถึงพระนคร สมเด็จพระมหาธรรม
ราชาสวรรคต พระนเรศวรจึงเสวยราชสมบัติ พ.ศ. ๒๑๓๓

พระเจ้านันทบุเรงแค้นพระทัยที่มีอาจมีชัยเหนือกรุงศรีอยุธยาได้ จึงรับสั่งให้พระมหาอุป
ราชายกทัพมากรุงศรีอยุธยา ทั้งข่มขู่พระสุพรรณกัลยาว่าหากเอาใจออกห่างจะทำร้าย บรรดา
ทหารเอกสมเด็จพระนเรศวรทราบว่าจะต้องไปรบศึกหงสาวดีต่างหนีทัพลอบพบคนรัก สมเด็จพระ
นเรศวร ทรงคาดโทษว่าหากศึกครั้งนี้พ่ายแพ้จะประหารชีวิต ศึกครั้งนั้นเพราะความลำพองตนของ
พระมหาอุปราชาทำให้พระองค์พ่ายแพ้แก่สมเด็จพระนเรศวร

เค้าโครงเรื่องในละครยังผูกเรื่องให้พระเจ้ายะไข่แต่งกลให้พระราชธิดา ทำลายขวัญ
กำลังใจแม่ทัพหงสาวดี เมื่อพระมหาอุปราชายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๓๕ เกิดพายุพัด
ต้องพระเศวตฉัตรพระมหาอุปราชานัก ทรงหวั่นพระทัย กระแสแสงแสดงความอ่อนแอออกมา ฝ่าย
สมเด็จพระนเรศวรคิดกลศึก ออกรับทัพหงสาวดีนอกเมือง จัดทัพไปหยั่งกำลังเข้าศึก กลับรบพุ่งจน
แตกพ่าย สมเด็จพระนเรศวรรับสั่งให้ถอยทัพ ฝ่ายพระมหาอุปราชายำมใจขับไล่ทัพหลวงจะตีทัพ
สมเด็จพระนเรศวรจนแตก สมเด็จพระนเรศวรเสด็จออกไปรับทัพเข้าศึก ขณะสู้รบเกิดฝุ่นฟุ้งไปทั่ว
ข้างทรงของพระองค์ตกมัน วิ่งหลงเข้าไปในหมู่ข้าศึก พระองค์จึงตรัสทำพระมหาอุปราชากระทำ
ยุทธหัตถี พระมหาอุปราชาละอายจึงรับคำทำ คราวนั้นสมเด็จพระนเรศวรมีชัยใช้พระแสงของเจ้า
พินพระมหาอุปราชาขาดคอข้าง ฝ่ายพระเอกาทศกรมี่ชัยชนะพินมาจากปะไรขาดคอข้างเช่นกัน

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมีชัยชนะ ทรงคาดโทษเหล่าทหารที่ตามเสด็จไม่ทัน พระพนรัตน์
พระอาจารย์ จึงทูลขอภัยโทษ พระองค์จึงโปรดฯ ให้ยกทัพไปเอาเมืองทวาย ตะนาวศรีเป็นการได้

โทษ ส่วนพระเจ้านันทบุเรงทราบข่าวพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์ ทรงเสวยน้ำจันทน์จนเมามายด้วยโทษแรงแกล้า ใช้พระแสงดาบฟันพระสุพรรณกัลยา พร้อมพระราชธิดาสิ้นพระชนม์

เสร็จศึกหงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีเมืองละแวก จับนักพระสัตถา กวาดต้อนครัวละแวกเป็นจำนวนมาก พ.ศ. ๒๑๓๘ ทรงยกทัพไปกรุงหงสาวดี หวังจะแก้แค้นให้พระพี่นางล้อมกรุงได้ ๓ เดือน ทราบว่าพระเจ้าอังวะ พระเจ้าแปร และพระสังกะตัต เมืองตองอู ยกทัพมาช่วย จึงยกทัพกลับ ฝ่ายพระสังกะตัต เห็นว่าหงสาวดีกับเมืองแปร ผิดใจกัน ทั้งกริ่งเกรงพระนเรศวร จึงลอบแต่งทูตนำบรรณาการถวาย ทูลว่าหากยกทัพมาตีกรุงหงสาวดีเมื่อใดจะยกทัพไปช่วย ขณะนั้นพระเจ้าเยไซ่ลอบถวายบรรณาการแก่สมเด็จพระนเรศวรเช่นกัน เพราะหวังได้เมืองปากน้ำอิระวดี คราวนั้นพระสังกะตัตเชื่อคำยุยงของพระมหาเถรเสียมเพรียม ร่วมมือกับพระเจ้าเยไซ่ ยุยงมอญเมาะตะมะว่าจะถูกทหารสมเด็จพระนเรศวรจับตัว จึงคิดหลบหนี เมื่อสมเด็จพระนเรศวรยกทัพมาถึงเมาะตะมะ ต้องเสียเวลาปราบอยู่ยาวนาน ขณะนั้นกองทัพเยไซ่เข้าล้อมกรุงหงสาวดี เมื่อทัพพระสังกะตัตมาถึง พระเจ้านันทบุเรงจึงวางพระทัยให้เป็นผู้สำเร็จราชการ ลวงพระเจ้านันทบุเรงไปเมืองตองอู เมื่อกองโจรเยไซ่เข้าเมืองได้ก็เผาเมืองจนวอดวาย ส่วนสมเด็จพระนเรศวรเมื่อเสด็จถึงกรุงหงสาวดีเห็นเมืองเหลือเพียงเฝ้าด่านทรงพระพิโรธ ต่อมาพระสังกะตัตลอบวางยาพิษพระเจ้านันทบุเรงจนสิ้นพระชนม์

ตลอดระยะเวลาที่สมเด็จพระนเรศวรครองราชสมบัติ สร้างความเป็นปึกแผ่นแก่กรุงศรีอยุธยาอย่างมาก ความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยวของพระองค์ ชาวไทยจึงขนานนามพระองค์ว่า "มหाराษฎ์แผ่นดิน"

ละครกษัตริยา ภาค "อิริราชา" ได้เพิ่มตัวละครเพื่อสร้างชีวิตชีวาแก่ละคร ความวุ่นวายของราชสำนักฝ่ายใน การแก่งแย่งอำนาจ บทบาทของพระวิสุทธิกษัตริย์ในฐานะแม่ ความเสียสละของพระสุพรรณกัลยา การแย่งชิง ตบตีระหว่างพระชายาทรงหลาย เจ้าความสนใจปนสะใจแก่ผู้รับชม ตามกระแสนิยมละคร "น้ำเน่า" ตามเค้าโครงชิงรักหักสวาท ส่งผลให้ละครอิงประวัติศาสตร์มีคุณค่าเพียงการสร้างความบันเทิงแก่ผู้ชมเพียงอย่างเดียว อีกประการหนึ่ง สิ่งที่สะท้อนได้จากการรับชมละคร แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลว ความสำเร็จทางการเมือง บทบาทของสตรีในการปกป้องบ้านเมือง ความตั้งมั่นของพระมหาธรรมราชาในการปกป้องบ้านเมือง โดยการโอนอ่อนผ่อนตาม แม้จะต้องแปรพักตร์เข้ากับหงสาวดี และพระปณิธานอันแน่วแน่กล้าของสมเด็จพระนเรศวร ในการประกาศอิสรภาพและปกป้องบ้านเมืองให้คงความเป็นเอกราช เหล่านี้ ถือเป็นประเด็นหลักที่ละครเรื่องนี้พยายามสื่อให้ผู้ชมได้รับรู้ นับเป็นประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์ดีๆ ยกตัวอย่างเช่น

สมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพ พระมหาอุปราชาขาดคอช้าง เป็นต้น หากเปรียบเทียบกับสื่อ
บันเทิงรูปแบบอื่น

ละครอิงประวัติศาสตร์ ที่ปรากฏอีกหนึ่งเรื่อง คือ “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช” แต่
ละครเรื่องนี้ไม่ได้ออกอากาศทางโทรทัศน์ เป็นเพียงละครที่สร้างเพื่อจัดจำหน่ายในรูปแบบ VCD
กำกับโดย ปริญญ์ วัฒนวีร์ และอาณา รัตนพันธ์ นำแสดงโดย สุทธิราช วงศ์เทเวทย์, อาณา รัตน
พันธ์, ศุภชัย ไพบูลย์, ธิดิยา นพพงศาภิฯ ฯลฯ ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่องนี้ไม่เป็นที่รู้จักมากนัก
เรื่องราวโดยสังเขป พระนเรศวรเสด็จเป็นองค์ประกัน ณ กรุงหงสาวดี หลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้ง
แรก พระองค์ได้ศึกษาศิลปวิทยาจนแตกฉาน ต่อมาได้ชนไก่กับมังสามเกียดจนมีชัย จนเกิดปะทะ
คารม ต่อมาพระมหาธรรมราชาส่งพระสุพรรณกัลยาเป็นองค์ประกันแทนพระนเรศวร พระองค์จึง
เสด็จคืนเป็นพระมหาอุปราชาครองเมืองพิษณุโลก

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต พระเจ้านันทบุเรงกับพระมหาอุปราชา คิดการลอบสังหาร
ให้พระยาเกียรติ พระยาราม ลอบสังหาร ณ ชายป่าเมืองล้านช้าง เมื่อพระนเรศวรเดินทางถึงเมือง
แครงทรงทราบข่าวลอบปลงพระชนม์จึงประกาศอิสรภาพ ดังความว่า “ข้าแต่เทพยดาฟ้าดิน ขอ
ได้โปรดเป็นพยานในคำสัตย์นี้ นับแต่บัดนี้เป็นต้นไป ออยุธยา พิษณุโลก จะไม่ขึ้นตรงต่อ
หงสาวดีอีกต่อไป” พระเจ้านันทบุเรงและพระมหาอุปราชายังส่งมักกะเรง หลิงนักฆ่าไปลอบ
สังหาร แต่ไม่สำเร็จ ทำยสุดเกิดสงครามยุทธหัตถีพระนเรศวรมีชัย พระเจ้าหงสาวดีจึงสังหารพระ
สุพรรณกัลยา พระนางกล่าวด้วยความรู้สึกภูมิใจว่า “หม่อมฉันยินดีตาย เพื่อชาติเพื่อแผ่นดิน”
สมเด็จพระนเรศวรเฉลิมพระเกียรติ โปรดให้สร้างพระเจดีย์ยุทธหัตถี เพื่อรำลึกถึงวีรกรรมของ
พระองค์สืบไป^{๑๑๖}

^{๑๑๖} รายละเอียดใน “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช,” เอพีเอสอินเตอร์มีวลิค, 2003. (Film) 16 mm.,
col., sd., 48 min.

ภาพที่ ๗ ปก “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

ที่มา : “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช,” เอพีเอสอินเตอร์มิวสิค, 2003. (Film) 16 mm., col., sd., 48 min.

ละครอิงประวัติศาสตร์เรื่อง “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ถือเป็นตัวอย่างละครอิงประวัติศาสตร์ที่เต็มไปด้วยจินตนาการ เน้นสร้างความบันเทิงเพียงอย่างเดียว ทั้งชื่อตัวละคร หรือสถานที่ล้วนขัดแย้งกันทั้งสิ้น ยกตัวอย่างเช่น พระสนมจินธิดาพระเจ้ากรุงจีนถูกส่งมาเป็นบาทจาริกาของพระเจ้าบุเรงนอง พระยาเกียรติพระยาราม ในเรื่องคือบุคคลคนเดียวกัน หรือแม้แต่การส่งนักฆ่าหญิงลอบทำร้าย หรือการประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง แต่การดำเนินเรื่องกลับกล่าว พระองค์เดินทางไปทำศึกล้านช้าง ถือเป็นตัวอย่างของการนำเสนอละครอิงประวัติศาสตร์ที่ขาดความเข้าใจ หรือการค้นคว้า เมื่อละครเหล่านี้ออกเผยแพร่ ย่อมสร้างความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนแก่ผู้ชม เพียงเพราะผู้สร้างต้องการเน้นความบันเทิงเป็นหลัก สร้างจุดเด่นด้วยการนำบทเจรจาเจ้าอารมณรักราชาติ เพียงเพราะต้องการจำหน่ายละครอิงประวัติศาสตร์ตามกระแสนิยมสังคมร่วมสมัย เหล่านี้ล้วนเป็นวิกฤตการณ์การรับรู้ประวัติศาสตร์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

๔.๕ การทุนประวัติศาสตร์

ในสังคมร่วมสมัยการทุนประวัติศาสตร์ได้รับนิยมในหมู่เยาวชน และผู้สนใจทั่วไป การทุนประวัติศาสตร์ได้รับการส่งเสริมให้ผลิตเป็นสื่อเสริมความรู้สำหรับเยาวชน ดังคำนิยมของนายแพทย์สุรพงษ์ สืบวงศ์ลี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ว่า “... ผมจึงมีความยินดีที่ทราบว่าได้มีการจัดทำหนังสือชุดมหาราชของไทยขึ้น ซึ่งเป็นการทุนที่นำพระ

ราชประวัติพระมหากษัตริย์ของไทยในอดีตมานำเสนอในรูปแบบการ์ตูนเพื่อให้อ่านง่าย อ่านสนุก เหมาะสำหรับเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่”^{๑๑๑}

ความนิยมการ์ตูนประวัติศาสตร์เกิดขึ้นพร้อมกับกระแสความนิยมภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๔ เมื่อภาพยนตร์เรื่อง “สุริโยไท” ออกฉาย และกระแสนั้นถูกปลุกอย่างต่อเนืองจนถึงภาพยนตร์เรื่อง “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” จะเห็นว่า การ์ตูนประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน ได้นำประวัติบุคคลสำคัญในอดีตมาจัดทำเป็นการ์ตูนจำนวนมากเช่น ท้าวทองกีบม้า มาตามเจ้าตำรับขนมไทย, ฟอลคอน ขุนนางยุโรปคนแรกแห่งกรุงศรีอยุธยา, พระมหาเถรศรีศรีทธา, วีรสตรีเมืองกลาง, โกษาปาน, พญามังราย, พระยาสิทธิราช, ท้าวสุรนารี, พันท้ายนรสิงห์, นายขนมต้ม, ค่ายบางระจัน, พระยาพิชัยดาบหัก ฯลฯ และที่เกี่ยวข้องกับรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่น ท้าวศรีสุดาจันทร์ เมฆหมอกแห่งหายนะ, พระสุริโยทัย, พระมหาจักรพรรดิ สงครามเสียกรุงครั้งที่ ๑, พระสุพรรณกัลยา, บุเรงนอง กษัตริย์ยอดนักรบแห่งหงสา, พระราชมณู และยามาตะ นางามาสะ ขุนนางซาบุมุโระแห่งกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น

ความน่าสนใจของการ์ตูนอยู่ที่ความเพลิดเพลินจากการอ่านเรื่องราว ประกอบกับภาพลายเส้นน่าสนใจ เช่นเดียวกับการ์ตูนประวัติศาสตร์ที่ไม่เน้นเนื้อหามากนัก ทั้งมีภาพประกอบที่สวยงาม แสดงภาพขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ไปพร้อมๆ กัน ในอดีตได้มีการแสดงภาพประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกสรรเรื่องในพระราชพงศาวดาร ให้ช่างเขียนมีฝีมือเขียนรูปภาพโปรดฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการแต่งโคลง ๓๗๖ บท เขียนเป็นภาพสี ๙๒ ภาพ เรียกว่า “โคลงภาพพระราชพงศาวดาร” โปรดฯ ให้นำไปประดับเมรุ ณ ท้องสนามหลวงอวดมหาชน ใน พ.ศ. ๒๔๓๐^{๑๑๒} ซึ่งประกอบด้วยโคลงภาพสมเด็จพระนเรศวรจำนวน ๑๖ ภาพ ยกตัวอย่างเช่น ภาพสมเด็จพระนเรศวรทรงปืนข้ามแม่น้ำสาโตง ภาพพระนเรศวรปืนค่ายพระเจ้าหงสาวดี ภาพสมเด็จพระนเรศวรทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา ภาพพิธีปฐมกรรม และภาพเสด็จไปตีเมืองหงสาวดี เป็นต้น

^{๑๑๑} คอมมิก ศรีเอชัน, การ์ตูนเยาวชนชุดความรู้เกี่ยวกับมหาราชชาติไทย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กรุงเทพฯ : E.Q Plus, ๒๕๔๗), คำนิยม.

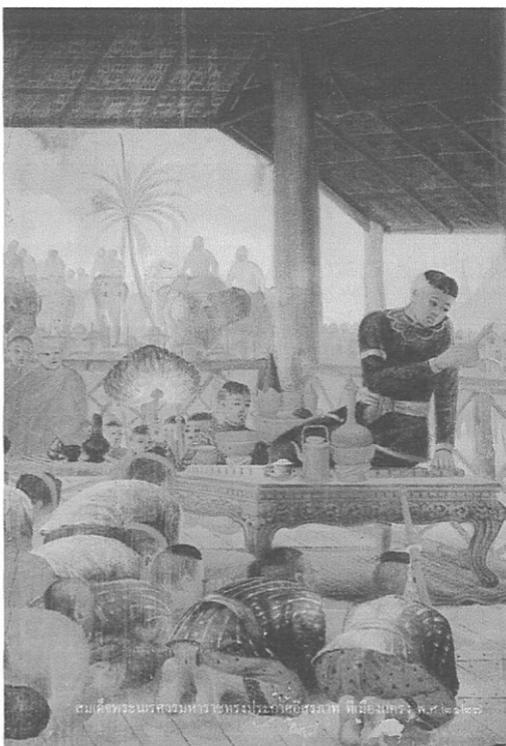
^{๑๑๒} โคลงภาพพระราชพงศาวดาร (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๖), คำนำ.

ภาพที่ ๘ โคลงภาพพระราชพงศาวดาร “สมเด็จพระนเรศวรทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา”
หลวงพิศณุกรรม เขียน

ที่มา : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภาคการพิมพ์, ๒๕๓๓), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ภาพประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความเด่นชัดมากขึ้น เมื่อพระยาอนุศาสนจิตรกร (จันทร์ จิตรกร) ได้วาดภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรบนผนังพระวิหารวัดสุวรรณดาราราม ใน พ.ศ. ๒๔๗๔ จำนวน ๑๔ ภาพ เช่น สมเด็จพระนเรศวรทรงเล่นไก่ชนกับมังสามเกียด, สมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพ, สมเด็จพระนเรศวรทรงปฐมกรรมพระยาละแวก, สมเด็จพระนเรศวรทรงได้ซากเมืองหงสาวดี และสมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา เป็นต้น จัดเป็นภาพพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรที่ติดตรึงใจ และเฝ้าสำนึกการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทยรูปแบบหนึ่ง

ภาพที่ ๙ ภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ณ วัดสุพรรณดาราราม จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา “สมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพ”

ที่มา : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ความสำคัญของ
รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๓),
ไม่ปรากฏเลขหน้า.

พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้มีการจัดทำสมุดภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ของ
พลตรีขุนปทุมโรคนพเคราะห์ เชื่อว่า เป็นต้นแบบของการ์ตูนในสังคมร่วมสมัย โดยนำแกนเรื่องจาก
พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระพนรัตน์ และพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของ
สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ เป็นแกนเรื่อง เริ่มเรื่องตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระชัยราชาธิราช
จนถึงรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังประเด็นสำคัญที่ปรากฏ เช่น พระนเรศวรเสด็จเป็นองค์
ประกันพระชนมายุ ๙ ชันษา ได้รับการเลี้ยงดูอยู่กับเจ้านายรุ่นเดียวกัน มีอาจารย์สตรีหงสาวดี
ฝึกสอนภาษาไทย หลังเสียกรุงครั้งแรก พระสุพรรณกัลยาเสด็จเป็นองค์ประกันแทน พระองค์จึง
กลับกรุงศรีอยุธยา ทรงแสดงวีรกรรมกล้าหาญ ตามตีเรือพระยาจิ้นจันตุ พ.ศ. ๒๑๒๔ มีชัยชนะ
เหนือเมืองคัง ทรงประกาศอิสรภาพ พ.ศ. ๒๑๒๗ คราวนั้นยังพระแสงปืนต้องสุภกรรมาตายกับคอ
ช้าง เมื่อพระเจ้าหงสาวดีล้อมกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๒๙ ทรงแสดงความกล้าหาญออกปล้นค่าย

พม่า ดังวีรกรรม “พระแสงดาบคาย” พ.ศ. ๒๑๓๕ มีชัยเหนือพระมหาอุปราชาในสงครามยุทธหัตถี พ.ศ. ๒๑๓๘ ยกทัพไปตีเมืองละแวก นำนักพระลัทธิทำพิธีปฐมกรรม พ.ศ. ๒๑๔๒ ทรงยกทัพไปกรุงหงสาวดี แต่พระเจ้าตองอู พระเจ้ายะไข่เสียดลัยล้อมเมือง แล้วเผาจนเหลือแต่ซากปรักหักพัง สมเด็จพระนเรศวรจึงยกทัพไปล้อมเมืองตองอูแต่ไม่สำเร็จ จึงเสด็จกลับกรุงศรีอยุธยา^{๑๓๕} เหล่านี้ล้วนเป็นโครงเรื่องตามการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย สมุดภาพพระราชประวัติจึงเป็นเพียงการต่อยอดการรับรู้ประวัติศาสตร์ตามโครงเรื่องต้นแบบที่ได้รับการถ่ายทอดจากสื่อบันเทิงรูปแบบอื่น

แล้วร้องครวญ “เราที่ จะยืนข้างอยู่ในท่าไหน เมื่อเสด็จมาทำอุทธรณ์ถึงที่นี่ ให้เป็นเกียรติยศเกิด แก่ชราอยู่ที่นี่ ที่จะยืนข้างได้อย่างไร” พระมหาอุปราชาทรงฟังดังนั้น - พัดอุทธรณ์ ขลุ่ยระนาดมาขึ้น เจ้าพระยาไผ่ยาฯ ทรงเห็นกรมท้าวที่นี้ คือหลัก พลายท้าวเอกขันธ์ เขาเจ้าพระยาไผ่ยาฯ บงพระบังตัว พระมหาอุปราชาฯ ก็ก็พินคือหมองแสงของ้าว สมเด็จพระองค์หนึ่ง เมื่อถูกพระมาศทวงชาติ หรือเจ้าพระยาไผ่ยาฯ สยบหลุด กลับขึ้นบนเอาผ้าผูกคอ หันบนหน้า สมเด็จพระองค์หนึ่งด้วยพระแสงของ้าว ถูกพระมหาอุปราชาฯ ขยี้ฟันที่คอ อยู่กับองค์เจ้า สมเด็จพระองค์หนึ่งก็ไปเข้าข้างกับเจ้าเมืองรายฉวี พินเจ้าเมือง ขยี้อยู่กับคอข้างเช่นกัน .

ภาพที่ ๑๐ แสดงลายเส้น “สมุดภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

ที่มา : พลตรีขุนปทุมโรคนประหาร, สมุดภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระนคร : ป. อุดมการณ์พิมพ์, ๒๕๐๘), ๙๘.

สำหรับการตีประเด็นประวัติศาสตร์ในสังคมร่วมสมัยได้ยึดเอาเค้าโครงเรื่องตามการรับรู้ประเด็นหลักๆ เช่น สมเด็จพระนเรศวรเสด็จเป็นองค์ประกันหงสาวดี สมเด็จพระนเรศวรชนไก่กับพระมหาอุปราชา สมเด็จพระนเรศวรประกาศอิสรภาพ สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง สมเด็จพระนเรศวรทรงดาบพระแสงดาบปืนคายพม่า สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงของ้าวฟันพระมหาอุปราชาขาดคอช้าง การพิธีปฐมกรรมนักพระลัทธิพระยาละแวก สมเด็จพระ

^{๑๓๕} รายละเอียดใน พลตรีขุนปทุมโรคนประหาร, สมุดภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระนคร : ป. อุดมการณ์พิมพ์, ๒๕๐๘), ๑-๑๑๕.

นเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี เป็นต้น ซึ่งประเด็นในข้างต้นล้วนได้รับถ่ายทอดผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ นั่นหมายความว่า ได้รับอิทธิพลจากพระมติและพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรยาดำรงราชานุภาพ ทั้งนี้เชื่อว่า การค้นคว้าข้อมูลเพื่อจัดทำการ์ตูนย่อมค้นคว้าข้อมูลประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งพระนิพนธ์ของพระองค์ถือเป็นพระนิพนธ์ที่ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรสมบูรณ์ที่สุด อย่างไรก็ตาม การ์ตูนประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ข้อมูลบรรณานุกรมไว้ จึงเป็นการสันนิษฐานโดยผู้ศึกษา จากการสังเกตภาพรวมของเรื่องราวที่ปรากฏในทิศทางเดียวกัน สิ่งที่สร้างความแตกต่างของการ์ตูนแต่ละเล่ม จึงเป็นเพียงการเติมแต่งเรื่องราวตามจินตนาการ ความแตกต่างของลายเส้นการ์ตูน บางเล่มได้รับอิทธิพลจากลายเส้นการ์ตูนแบบญี่ปุ่น และบางเล่มยังวาดลายเส้นแบบการ์ตูนไทย ปัจจุบันมีการนำเสนอเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรผ่านรูปแบบการ์ตูนเป็นจำนวนมาก ปรากฏการ์ตูนประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวร ดังนี้

๔.๕.๑ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในมรดกโลก อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

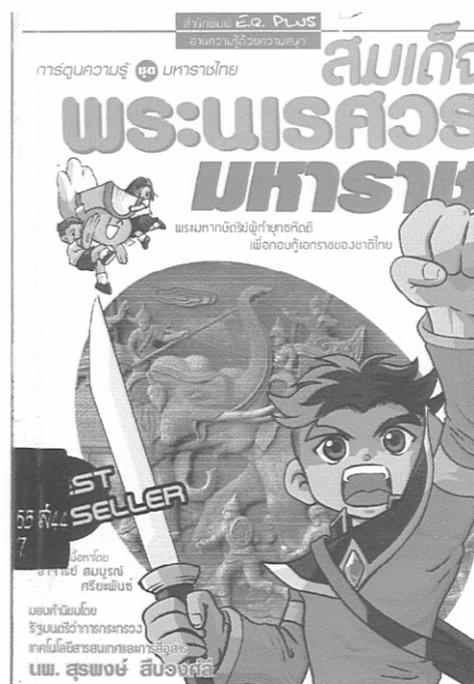
หนังสือแนะนำการท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปรากฏการ์ตูนเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร ดังความตั้งแต่สงครามคราวเสียพระสุริโยทัย และเหตุการณ์หลังเสียกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๑๒ พระนเรศวรเสด็จเป็นองค์ประกัน ทรงศึกษาศิลปวิทยาพม่า พร้อมๆ กับมังสามเกียด เมื่อพระชนม์มายุ ๑๕ ชันษา เสด็จกลับมาครองเมืองพิษณุโลก

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสิ้นพระชนม์ พระนเรศวรเสด็จแทนพระราชบิดาไปกรุงหงสาวดี คราวนั้นทรงพิชิตเมืองคัง พ.ศ. ๒๑๒๖ พระเจ้านันทบุเรงยกทัพไปตีกรุงอังวะ พระนเรศวรตามเสด็จไม่ทัน จึงคิดกำจัดพระองค์ เมื่อทรงทราบเรื่องจากพระมหาเถรคันฉ่อง จึงทรงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง ใน พ.ศ. ๒๑๒๗ พระเจ้านันทบุเรงจึงส่งพระยาพะสิมผู้เป็นอาและพระเจ้าเชียงใหม่ผู้เป็นน้องยกทัพมาตี แต่แตกพ่ายกลับไป พ.ศ. ๒๑๒๘ พระมหาอุปราชากับพระเจ้าเชียงใหม่มาแก้มืออีก แต่ถูกตีแตกยับเยิน พ.ศ. ๒๑๒๙ พระเจ้านันทบุเรงยกทัพหลวงล้อมกรุง พระนเรศวรออกตีค่ายพม่าตอนกลางคืนโดยคาบพระแสงดาบ จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๑๓๕ พระมหาอุปราชายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาอีก เมื่อพระนเรศวรหลงเข้าไปในหมู่ข้าศึกจึงเชื้อเชิญพระมหาอุปราชากะทำยุทธหัตถี คราวนั้นพระนเรศวรจ้วงฟันพระมหาอุปราชาดสะพายแล่ง หลังยุทธหัตถีครั้งนั้น ทำให้ข้าศึกไม่กล้ามาเบียดเบียนกรุงศรีอยุธยานานถึง ๑๕๐ ปี^{๑๑๖}

^{๑๑๖} วิสูตร นวพันธ์, อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ : บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๓๖), ๑๑-๑๙.

ทราบความจริงประกาศอิสรภาพ คราวนั้นทรงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงต้องสุกรรรมตกคอข้าง
ตาย หลังจากนั้นนางสาวตึกทัฬหาคีกรุงศรีอยุธยาอีกหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ จนกระทั่ง พ.ศ.
๒๑๓๕ พระมหาอุปราชยกทัพมาตีอีกครั้ง คราวนั้นพระนเรศวรทรงพระสุบิน โหราธิบดีทำนายว่า
ศึกครั้งนี้จะถึงซึ่งยุทธหัตถี และผู้ชนะคือพระนเรศวร พระนเรศวรทรงยกทัพออกมารบเข้าศึกได้
ปะทะกับทัพหลวงของพระมหาอุปราช ข้างทรงของพระองค์ตกน้ำมันหลงเข้าไปในทัพข้าศึก จึง
ตรัสทำพระมหาอุปราชกระทำยุทธหัตถี ทรงจ้วงฟันพระมหาอุปราชขาดคอข้าง การศึกครั้งนั้น
จึงเป็นการชนช้างครั้งสุดท้ายของชาติไทย^{๑๓๗}

ภาพที่ ๑๒ ปกการ์ตูนเยาวชนชุดความรู้เกี่ยวกับมหาราชชาติไทย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ที่มา : คอมมิก ครีเอชัน, การ์ตูนเยาวชนชุดความรู้เกี่ยวกับมหาราชชาติไทย สมเด็จพระนเรศวร
มหาราช (กรุงเทพฯ : E.Q Plus, ๒๕๔๗), ปก.

^{๑๓๗} รายละเอียดใน คอมมิก ครีเอชัน, การ์ตูนเยาวชนชุดความรู้เกี่ยวกับมหาราชชาติไทย สมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช (กรุงเทพฯ : E.Q Plus, ๒๕๔๗), ๑-๑๓๐.

๔.๕.๓ พระนเรศวรและพระเอกาทศรถ - ๒ กษัตริย์ผู้ปราบหงสา

การ์ตูนเรื่องนี้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อ "...กระตุ้นความสนใจในรากเหง้า วัฒนธรรมของตนเอง รวมถึงไปถึงการยอมรับ เข้าใจในอดีตเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอนาคต..."^{๑๓๔} เริ่มเรื่อง หลังจากกรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงหงสาวดี ๖ ปี สมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง เป็นเหตุให้เกิดสงครามกับกรุงหงสาวดีหลายครั้ง จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๑๓๕ พระนเรศวรทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชามังกะยอชวามีชัย ผลของสงครามครั้งนั้นทำให้กรุงหงสาวดีไม่กล้ารุกรานกรุงศรีอยุธยาอีกต่อไป

ภาพที่ ๑๓ ปกพระนเรศวรและพระเอกาทศรถ - ๒ กษัตริย์ผู้ปราบหงสา

ที่มา : ทีมงาน E.Q. Plus, พระนเรศวรและพระเอกาทศรถ- ๒ กษัตริย์ผู้ปราบหงสา (กรุงเทพฯ : E.Q. Plus, ๒๕๔๘), ปก.

เมื่อพระนเรศวรขึ้นครองราชย์ทรงยกทัพไปปราบพระยาละแวก ผู้มีนิสัยเจ้าเล่ห์มาก เพทุบาย ทรงนำทัพจับตัวพระยาละแวกและประยูรญาติได้สำเร็จ เป็นเหตุให้เมืองเขมรตกเป็นเมืองประเทศราชของกรุงศรีอยุธยาต่อไป พ.ศ. ๒๑๓๙ สมเด็จพระนเรศวรยกทัพล้อมกรุงหงสาวดี

^{๑๓๔} ทีมงาน E.Q. Plus, พระนเรศวรและพระเอกาทศรถ- ๒ กษัตริย์ผู้ปราบหงสา (กรุงเทพฯ : E.Q. Plus, ๒๕๔๘), คำนำ.

เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียกรุงแก่หงสาวดี พ.ศ. ๒๑๑๒ พระมหาธรรมราชาเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ พระนเรศวรเสด็จกลับกรุงศรีอยุธยาพบกับพระสุพรรณภักดียาเสด็จเป็นองค์ประกันแทน พระนเรศวรทรงประลองฝีมือบ่อยครั้ง ดังเหตุพระยาจีนจันตุ และได้ประลองกับมังกะยอชวา มหาอุปราชากองหงสาวดี คราวศึกเมืองคัง เป็นเหตุให้พระมหาอุปราชาเสียน้ำและเกลียดชังพระนเรศวรแต่นั้น หลังจากเสร็จศึกทรงเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชา ไก่พระนเรศวรมิชัยพระมหาอุปราชาจึงตรัสเหน็บแนมว่า “ไก่เขลยตัวนี้เก่งจริงหนอ” จึงทรงตรัสกลับว่า “ไก่เขลยตัวนี้อย่าว่าแต่ชนเขาเดิมนั่นเลย ชนเขาบ้านเขาเมืองก็ยังมี”

ต่อมาเมืองอังวะแข็งเมือง เมื่อพระนเรศวรเสด็จถึงเมืองแครง ทราบว่าพระมหาอุปราชาให้ทหารมอญกำจัดพระองค์ จึงทรงหลังน้ำประกาศอิสรภาพ ใน พ.ศ. ๒๑๒๗ คราวนั้นทรงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงต้องสุภกรรมตายคาคอช้าง พระเจ้านันทบุเรงส่งกองทัพบุกกรุงศรีอยุธยา กลับพ่ายแพ้กลับไป ต่อมาทรงยกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา พระนเรศวรออกปล้นค่าย ทรงแบพระแสงดาบ ปราบกฏนาม “พระแสงดาบคาบค่าย” ท้ายสุดพระเจ้านันทบุเรงต้องล่าทัพกลับไป หลังสมเด็จพระนเรศวรครองราชย์ได้ ๘ เดือน พระเจ้านันทบุเรงตรัสให้พระมหาอุปราชายกทัพไปแก้ตัวสงครามครั้งนั้นเป็นศึกแห่งประวัติศาสตร์ชาติไทย เวลานั้นสมเด็จพระนเรศวรอยู่กลางวงล้อมของข้าศึก พระองค์จึงตรัสทำพระมหาอุปราชาร่วมกระทำยุทธหัตถี สมเด็จพระนเรศวรได้ทีจ้วงฟันพระมหาอุปราชาที่ไหล่ขวาจนขาดสะบั้นสิ้นพระชนม์บนคอช้าง เสร็จศึกไม่มีศัตรูต่างด้าวกล้าเข้ามาเย้ายีกกรุงศรีอยุธยาอีกเลย^{๕๐}

๔.๕.๕ นเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน)

หลังสิ้นไฟสงครามพม่าบุกเข้ามารุกรานไทย เป็นเหตุให้เสียสมเด็จพระสุริโยทัย หลังสงครามข้างเมืองพระเจ้าบุเรงนองขอพระนเรศวรไปเลี้ยงเป็นราชบุตรบุญธรรม มังกะยอชวาหลานแท้ๆ ทวีความริษยา เมื่อทราบว่าพระเจ้าบุริกรัใคร่พระนเรศวรเจ้าต่างเมืองเข้าด้อยศักดิ์กว่า พระเจ้าบุเรงนองทำอุบายสร้างความแตกแยกทางหัวเมืองฝ่ายเหนือและหัวเมืองฝ่ายใต้ของกรุงศรีอยุธยา ต่อมาพระเจ้าล้านช้างส่งราชสาส์นขอพระเทพกษัตริย์ พระมหาธรรมราชาแจ้งแก่พระเจ้าบุเรงนองให้เร่งมาชิงตัวยังสร้างความร้าวฉานยิ่งขึ้น เป็นเหตุให้พระมหินทราราชกับพระเจ้าล้านช้างวางแผนยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลก พระมหาธรรมราชาจึงเสด็จไปร้องทุกข์ต่อพระเจ้าบุเรงนองเป็นเหตุให้กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ใน พ.ศ. ๒๑๑๒ จากนั้นพระนเรศวรพระชันษา ๑๕ ปีกลับมาช่วย

^{๕๐} รายละเอียดใน สุภฤกษ์ บุญทอง, มหรรษชาติไทย (ฉบับการ์ตูน) (ปฐมธานี : สกายบุ๊กส์, ๒๕๔๙) ๑-๒๓๒.

ปกครองบ้านเมืองโดยแลกกับการถวายพระสุพรรณกัลยา พระนเรศวรทรงปกป้องบ้านเมืองขับไล่
 เขมรที่ลอบเข้ามารุกรานกรุงศรีอยุธยาตอนแอ

ภาพที่ ๑๕ ปกนเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน)

ที่มา : วิษณุ โชติธนานุรักษ์, นเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน) (กรุงเทพฯ : สกายบุ๊กส์, ๒๕๔๙), ปก.

พ.ศ. ๒๑๒๔ เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต มังชัยสิงห์ราชโอรสเสด็จขึ้นครองราชย์
 คราวนั้นเมืองคังแจ็งเมือง พระนเรศวรแสดงความเก่งกาจมีชัยเหนือเมืองคัง เป็นเหตุให้พระสังกะ
 ทัดและพระมหาอุปราชาธิษยาพระนเรศวรอย่างมาก สองปีต่อมา เมืองอังวะแข็งเมือง พระนเรศวร
 ยกทัพไปช่วยปราบ แต่ทราบข่าวพระเจ้านันทบุเรงวางแผนลอบปลงพระชนม์จึงประกาศอิสรภาพ ณ
 เมืองแครง นำครัวไทยพม่าเรือนหมื่นกลับกรุงศรีอยุธยา คราวนั้นทรงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง
 ต้องสุรกรรมมาถึงแก่ความตาย

หลังประกาศอิสรภาพทัพหงสาวดีได้ยกทัพมาปราบกรุงศรีอยุธยาหลายครั้งแต่ต้องพ่าย
 แพ้กลับไป คราวพระเจ้านันทบุเรงยกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา พระนเรศวรออกปล้นค่ายข้าศึกด้วย
 พระองค์เอง คาบพระแสงดาบปืนค่ายพม่าอย่างเด็ดเดี่ยว หลังจากพระนเรศวรขึ้นครองราชย์ พระ
 มหาอุปราชายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง คราวนั้นได้กระทำยุทธหัตถี พระมหาอุปราชา
 ลื่นพระชนม์บนคอช้างเป็นที่เลื่องลือพระเกียรติยศ ต่อมาทรงยกทัพไปตีเมืองละแวก นำนัก
 พระสัญญาเจ้าเมืองเขมรมาประหารชีวิต ทรงยกทัพไปตีกรุงหงสาวดีครั้งแรกแต่ไม่สำเร็จ การยกทัพ
 ตีหงสาวดีครั้งที่ ๒ พระเจ้าตองอูกับพระเจ้าเยไข่ร่วมมือกัน นำพระเจ้านันทบุเรงไปยังเมืองตองอู
 ฝ่ายพระเจ้าเยไข่กวาดต้อนทรัพย์สมบัติแล้วเผาเมืองหงสาวดี เมื่อสมเด็จพระนเรศวรเสด็จถึงกรุง

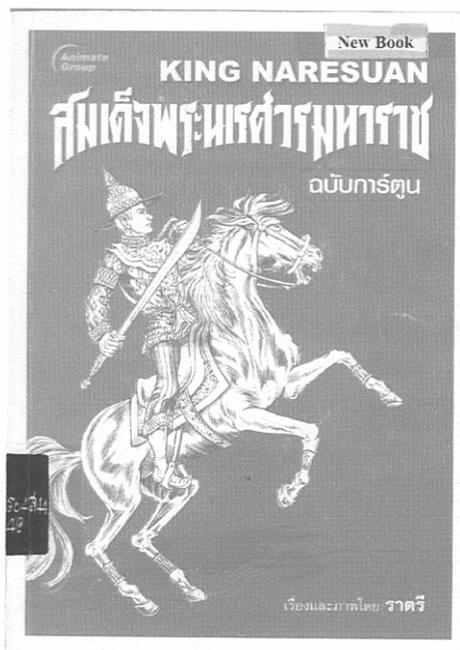
หงสาวดีที่เหลือเพียงซากเมืองจึงยกทัพล้อมเมืองตองอูแต่มีอาจมีชัย ไพร่พลขาดเสบียงจึงยกทัพกลับกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๔๘ ขณะเมื่อสมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีเมืองอังวะ เกิดประชวรมีละลอก สวรรคต ณ เมืองหาง พระชันษา ๕๐ ปี ครองราชย์สมบัติ ๑๕ ปี^{๑๑๑}

๔.๕.๖ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฉบับการ์ตูน

เริ่มความเมื่อพระมหาธรรมราชาเสด็จขึ้นครองกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าบุเรงนองขอพระนเรศวรไปเป็นองค์ประกันตั้งแต่พระชนมายุ ๙ ชันษา ทรงศึกษาศิลปวิทยาของพม่าจนแตกฉานและมีชัยในการประลองกับมังสามเกียด เมื่อพระนเรศวร ๑๕ ชันษา สมเด็จพระมหาธรรมราชาส่งพระสุพรรณภักถยาเป็นองค์ประกันแทน พระองค์จึงเสด็จกลับกรุงศรีอยุธยาเพื่อช่วยราชการ เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต เมืองคังแข็งเมือง พระนเรศวรร่วมรบในศึกเมืองคังจนมีชัยชนะ คราวที่ประทับในเมืองหงสาวดีพระองค์ชนไก่กับพระมหาอุปราชากันมีชัย สร้างความเกลียดชังแก่พระมหาอุปราชายิ่งขึ้น อีกทั้งพระเจ้านันทบุเรงหวาดระแวงในความเก่งกาจของพระองค์ เมื่อเมืองอังวะแข็งเมือง พระนเรศวรได้ยกทัพมาช่วยหงสาวดี แต่ทราบความเรื่องพระเจ้านันทบุเรงหวาดทำร้าย จึงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง แล้วเร่งกวาดต้อนครัวไทยมอญข้ามแม่น้ำสะโตง คราวนั้นทรงพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงต้องศุกรกรรมาตคอคอข้างตาย จากนั้นหงสาวดียกทัพมาโจมตีกรุงศรีอยุธยาหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ^{๑๑๒}

^{๑๑๑} รายละเอียดใน วิษณุ โชติธนานุรักษ์, นเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน) (กรุงเทพฯ : สกายบุ๊กส์, ๒๕๔๙) ๑-๑๕๔.

^{๑๑๒} รายละเอียดใน ราตรี [นามแฝง], สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กรุงเทพฯ : อนิเมทกรุ๊ป, ๒๕๔๙), ๑-๑๖๕.

ภาพที่ ๑๖ ปกสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน)

ที่มา : วาตรี [นามแฝง], สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กรุงเทพฯ : อนิเมทกรุ๊ป, ๒๕๔๙), ปก.

อย่างไรก็ตาม การ์ตูนเรื่องนี้ได้อ้างอิงหนังสือสำคัญ ได้แก่ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา พร้อมพระนิพนธ์อธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาต่อราชกุมารภาพ แต่เนื้อหาที่ปรากฏ กลับเต็มไปด้วยจินตนาการเน้นความบันเทิงเป็นหลัก มิได้มุ่งเน้นเรื่องราวที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารเท่าใดนัก

๔.๕.๗ มหาภากษัตริย์แผ่นดิน องค์ดำแห่งหงสาวดี

เริ่มความเมื่อพระเจ้าบุเรงนองยกทัพมากรุงศรีอยุธยาคราวสงครามช้างเผือก ได้หัวเมืองเหนือทั้งปวง พระมหาธรรมราชาจำต้องมอบองค์ดำเป็นตัวประกันแก่หงสาวดี เมื่อทรงประทับที่กรุงหงสาวดีทรงถูกมังสามเกียดรังแก ต่อมาได้ชนไก่กับมังสามเกียด องค์ดำมีชัยชนะเกิดทะเลาะวิวาทขึ้น พระเจ้าบุเรงนองจึงลงโทษด้วยการให้ไปทำความสะอาดคัมภีร์ที่หอหมันต์ องค์ดำได้เรียนศิลปะการต่อสู้กับผู้ดูแลหอเก็บคัมภีร์^{๑๙๙} ฝ่ายพระมหาธรรมราชาเข้ากับกรุงหงสาวดีแจ้งข่าว

^{๑๙๙} คำโครงเรื่องดังกล่าว เป็นเพียงการแต่งเติมเรื่องราวตามจินตนาการของนักเขียนการ์ตูน สร้างจุดขายให้แตกต่างจากการ์ตูนฉบับอื่นๆ ในขณะเดียวกันได้คงประเด็นการรับรู้สำคัญไว้ อ่านรายละเอียดในทีมงาน Cleanative การ์ตูนอิงประวัติศาสตร์, มหาภากษัตริย์แผ่นดิน องค์ดำแห่งหงสาวดี (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ Cleanative, ๒๕๔๙), ๑-๒๘๐.

พระเจ้าล้านช้างส่งราชสาส์นขอพระเทพกษัตริย์เป็นเหตุให้เกิดความบาดหมางของชาวไทยด้วยกันเอง พระมหินทราธิราชคิดแค้นร่วมกับพระเจ้าล้านช้างยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลก พระเจ้าบุเรงนองส่งพระยาพุกามพระยาเสือหาญมาช่วย พระยาทั้งสองเสียที่ล้านช้างเป็นเหตุให้พระมหาธรรมราชาเดินทางไปแก้ต่างให้ ณ กรุงหงสาวดี ฝ่ายพระมหินทราธิราชยกทัพมารับพระวิสุทธิกษัตริย์องค์ขาว และพระสุพรรณกัลยา ยังกรุงศรีอยุธยา เป็นเหตุให้พระเจ้าบุเรงนองยกทัพไปตีกรุงศรีอยุธยา ทำยุดกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในที่สุด^{๑๙๙}

มหากาพย์กู่แผ่นดิน ดำเนินเรื่องโดยเน้นความบันเทิงเป็นหลัก สลับกับการแทรกด้วยเจตนาของพระพิณางสุพรรณกัลยาแก่องค์ดำ อธิบายความเป็นไปของกรุงศรีอยุธยา การ์ตูนเรื่องนี้เน้นสร้างบันเทิง เต็มไปด้วยจินตนาการ ทำให้เรื่องราวแตกต่างจากการ์ตูนเรื่องอื่น ด้วยการนำเสนอตัวละครฝ่ายกรุงหงสาวดีให้มีความร้ายกาจอย่างเห็นได้ชัด ทั้งลักษณะการดำเนินเรื่องและลายเส้นการ์ตูน ส่วนประเด็นการรับรู้หลักกลับอยู่ในทิศทางเดียวกันกับการ์ตูนเรื่องอื่นๆ ยกตัวอย่างเช่น สมเด็จพระนเรศวรเสด็จเป็นองค์ประกันหงสาวดี พระองค์ถูกข่มเหงรังแก และทำยุดทรงประกาศอิสรภาพ อย่างไรก็ตาม การ์ตูนเรื่องนี้ได้อ้างอิงพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ได้แก่ ไทยรบพม่า และพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นั้นหมายความว่า แม้การ์ตูนเรื่องนี้จะอ้างถึงพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ แต่ไม่ได้ยึดเอาโครงเรื่องจากพระนิพนธ์มาเป็นแบบในการนำเสนอ

^{๑๙๙} รายละเอียดใน ทีมงาน Cleanative การ์ตูนอิงประวัติศาสตร์, มหากาพย์กู่แผ่นดิน องค์ดำแห่งหงสาวดี. ๑-๒๕๐.

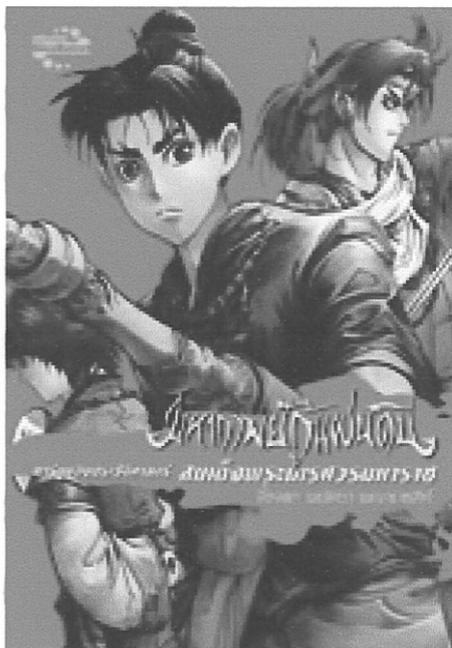

ภาพที่ ๑๗ ปกมหากาพย์กู่แผ่นดิน องค์ดำแห่งหงสาวดี
ที่มา : ทีมงาน Cleanative การ์ตูนอิงประวัติศาสตร์, มหากาพย์กู่แผ่นดิน องค์ดำแห่งหงสาวดี
(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ Cleanative, ๒๕๔๙), ปก.

๔.๕.๘ มหากาพย์กู่แผ่นดิน จิ้งจอก พยัคฆา พญาราชสีห์

การ์ตูนเรื่องนี้เป็นภาคต่อจาก “มหากาพย์กู่แผ่นดิน องค์ดำแห่งหงสาวดี” หลังจากพระนเรศวรดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราชได้ ๑๐ ปี พระชนมายุได้ ๒๔ พรรษา พระเจ้าบุเรงนองสวรรคต พระนเรศวรนิวติยกรุงหงสาวดี เพื่อเข้าร่วมพิธีสถาปนาพระเจ้าหงสาวดีพระองค์ใหม่ คราวนั้นเจ้าฟ้าเมืองคัง ประกาศแข็งเมือง พระเจ้านันทบุเรงแค้นพระทัยจึงตรัสให้พระมหาอุปราชามังกะยอชวา นัดจีนหนองไอรสแห่งตองอู และพระนเรศวรยกทัพไปปราบ ด้วยความเก่งกาจของพระนเรศวรทำให้พระองค์มีชัยเหนือเมืองคัง เป็นเหตุให้พระมหาอุปราชาสีหน้า คิดแค้นพระนเรศวร เช่นเดียวกับพระเจ้านันทบุเรงคิดระแวง เกรงว่าพระนเรศวรจะเป็นภัยต่อกรุงหงสาวดีในอนาคต^{๑๔๕}

^{๑๔๕} ทีมงาน Cleanative การ์ตูนอิงประวัติศาสตร์, มหากาพย์กู่แผ่นดิน จิ้งจอก พยัคฆา พญาราชสีห์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ Cleanative, ๒๕๕๐), ๑-๒๗๗.

ภาพที่ ๑๘ ปกมหากาพย์กัณฑ์แผ่นดิน จิ้งจอก พยัคฆา พญาราชสีห์

ที่มา : ทีมงาน Cleanative การ์ตูนอิงประวัติศาสตร์, มหากาพย์กัณฑ์แผ่นดิน จิ้งจอก พยัคฆา พญา
ราชสีห์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ Cleanative, ๒๕๕๐), ปก.

๔.๕.๙ นเรศวรมหาราช วีรกษัตริย์กัณฑ์แผ่นดิน (ฉบับการ์ตูน)

เริ่มเรื่องคราวสงครามช้างเผือก พระเจ้าบุเรงนองมีชัยเหนือเมืองพิษณุโลก พระเจ้าบุเรง
นองได้จับตัวพระนเรศวรและพระสุพรรณกัลยาเป็นตัวประกันที่หงสาวดี พระนเรศวรทรงเป็นพระ
สหายสนิทของมังสามเกียดแต่ต้องเกลียดชังกันคราวชนไก่^{๑๔๖} หลังเสียกรุงศรีอยุธยา พระมหา

^{๑๔๖} ประเด็นสมเด็จพระนเรศวรเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชา มักได้รับการถ่ายทอดผ่านการ์ตูน
ประวัติศาสตร์ แตกต่างตรงรายละเอียดที่ผู้เขียนจะนำเสนอ ในส่วนของการ์ตูนเรื่องนี้ได้นำการถ่ายทอดใกล้เคียง
กับเรื่องราวซึ่งปรากฏในคำให้การชาวกรุงเก่า ดังความว่า “วันหนึ่งพระมหาอุปราชากับพระนเรศวรเล่นชนไก่กัน
ไก่ของพระมหาอุปราชาแพ้ พระมหาอุปราชก็ขัดใจจึงแกล้งพูดเป็นที่เยาะเย้ยว่าไก่เซลดก ขนชนะไก่เราได้ พระ
นเรศวรได้ฟังดังนั้นก็น้อยพระทัย ผูกอาฆาตพระมหาอุปราชา แล้งตรัสตอบเป็นนัยว่า ไก่ของหม่อมฉันนี้พระองค์
อย่าเข้าพระทัยว่าจะชนะแต่ไก่ของพระองค์จะชนกันเอาบ้านเอาเมืองก็จะได้ดังนี้”รายละเอียดใน “คำให้การ
ชาวกรุงเก่า,” ใน คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวง
ประเสริฐอักษรนิติ์ (พระนคร : คลังวิทยา , ๒๕๐๗), ๙๐. ประเด็นพระนเรศวรเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชา
ยังได้รับการถ่ายทอดผ่านพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ราชานุภาพ เช่นเดียวกัน ซึ่งสามารถอ่านรายละเอียด
ได้ใน ไทยรบพม่า และพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (อ่านรายละเอียดได้ใน บทที่ ๓ หัวข้อที่ ๔. ข้อ

ธรรมราชาขึ้นเป็นกษัตริย์พระนามว่า "สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๒" จึงตรัสขอพระนเรศวรเสด็จคืนพระนครเพื่อช่วยเหลือราชการบ้านเมือง ทรงขับไล่กองทัพเขมรออกจากอาณาจักร เมื่อมังชยสิงห์ขึ้นครองราชย์ เมืองคังคิติกบฏ พระนเรศวรร่วมยกทัพไปปราบ ทรงมีชัยเหนือทัพพระมหาอุปราชา และพระสังขทัต ความเก่งกาจของพระองค์ พระเจ้านันทบุเรงต้องการกำจัดพระองค์ อาศัยเหตุเมืองอังวะแข็งเมือง วางแผนลอบปลงพระชนม์พระนเรศวร เป็นเหตุให้พระองค์ประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง ขณะที่ยกทัพข้ามแม่น้ำสะโตง สวรรคตตามพิบัติตาม พระนเรศวรทรงพระแสงปืนต้องสุกรรมาตายคาคอช้าง พระเจ้านันทบุเรงจัดทัพมาตีไทยหลายครั้งแต่ต้องแตกพ่ายกลับไป คราวพระเจ้านันทบุเรงยกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา ทรงออกปล้นค่ายด้วยพระองค์เอง ตั้งวีรกรรม "พระแสงดาบคาบค่าย"

ภาพที่ ๑๙ ปกนเรศวรมหาราช วีรกษัตริย์กู้แผ่นดิน (ฉบับการ์ตูน)

ที่มา : ดนุพล เชี่ยวสาธุ, นเรศวรมหาราช วีรกษัตริย์กู้แผ่นดิน (ฉบับการ์ตูน) (กรุงเทพฯ : ปิвелพับบลิชซิง, ๒๕๕๐), ปก.

หลังสมเด็จพระนเรศวรเสด็จเสวยราชสมบัติ พระมหาอุปราชายกทัพมาตีไทย สงครามคราวนั้น เจ้าพระยาไชยอนุภาพตกมันคึกคะนอง เป็นเหตุให้สมเด็จพระนเรศวรไหลลงเข้าไปในทัพข้าศึก จึงเชิญพระมหาอุปราชากระทำยุทธหัตถี สมเด็จพระนเรศวรได้ทีจ้วงฟันพระมหาอุปราชา

สมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในแบบเรียนประวัติศาสตร์ ๔.๓ สมเด็จพระนเรศวรเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชา)

สิ้นพระชนม์บนคอช้าง จากนั้นไม่นานทรงยกทัพไปเมืองละแวก ประหารพระสัฎฐา เอาเลือดมาล้างพระบาท พ.ศ. ๒๑๔๒ ทรงจัดทัพยกไปตีหงสาวดี คราวนั้นพระเจ้าตองอูและพระเจ้าเยะไซเสียดลัญจิว ร่วมมือกันให้พระเจ้านันทบุเรงทิ้งเมือง ระหว่างทางไปเมืองตองอูพระองค์ถูกลอบปลงพระชนม์ ส่วนพระเจ้าเยะไซ เมื่อเก็บทรัพย์สินจนพอใจได้เผาเมืองแล้วหลบหนีไป เมื่อสมเด็จพระนเรศวรเสด็จถึงเมืองหงสาวดีเหลือเพียงแต่ซากปรักหักพัง จึงยกทัพไปเมืองตองอู แต่กว่าจะเดินทางมาถึง ทหารล้มตายเพราะไข้ป่า ข้าเมื่อล้อมเมืองไพร่พลขาดเสบียงจึงยกทัพกลับ^{๑๔๘}

เมื่อศึกษาการ์ตูนเรื่องนี้ทำให้ทราบว่า เนื้อเรื่องมีความคลาดเคลื่อนกว่าที่ควรจะเป็นอย่างมาก ทั้งชื่อของตัวการ์ตูนที่ปรากฏในเรื่อง เช่น สุกรรมา (สุ-กำ-มา) พระสัฎฐา (พระ-สัด-ดา) และพระมหากษัตริย์พระนามว่า สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๒ ซึ่งตัวละครเหล่านี้หากเทียบกับชื่อที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารจะเป็น สุกรรมา นักพระสัดดา และสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๑ เมื่อพิจารณาบรรณานุกรมจึงทราบว่าการ์ตูนเรื่องนี้ไม่ได้อ้างอิงแหล่งที่มาแต่อย่างใด จึงเกิดความคลาดเคลื่อนจากการ์ตูนเล่มอื่นๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

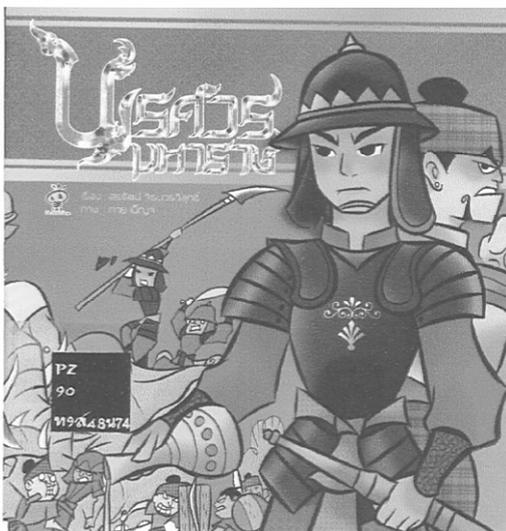
๔.๕.๑๐ นเรศวรมหาราช

เริ่มเรื่อง เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า พ.ศ. ๒๑๑๒ หลังจากสถาปนาพระมหากษัตริย์ราชาเป็นพระเจ้าสรรเพชญ์ พระเจ้าบุเรงนองได้นำพระองค์ดำ ขณะนั้นพระชนมายุ ๑๓ ชันษา^{๑๔๙}

^{๑๔๘} ดนุพล เขียวสาตุ, นเรศวรมหาราช วีรกษัตริย์กู้แผ่นดิน (ฉบับการ์ตูน) (กรุงเทพฯ : บีเวิล พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐), ๑-๒๐๕.

^{๑๔๙} การ์ตูนเล่มนี้ไม่ได้ให้รายละเอียดแหล่งค้นคว้า ทำให้ยากที่จะทราบว่า เนื้อความ “พระเจ้าบุเรงนองได้นำพระองค์ดำ ขณะนั้นพระชนมายุ ๑๓ ชันษา ไปเป็นราชบุตรบุญธรรมยังกรุงหงสาวดี” ยกความจากแหล่งเอกสารใด แต่เชื่อว่า เอกสารชิ้นแรกที่สรุปว่าสมเด็จพระนเรศวรเสด็จเป็นองค์จ่านำกรุงหงสาวดีเมื่อพระชนม์ ๑๓ พรรษา คือ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลีต พ.ศ. ๒๑๘๒ กล่าวว่า “...พระเจ้าแผ่นดินพะโคก็ยกทัพกลับพร้อมพระนเรศ (พระนเรศวร Prae Naerith) พระโอรสองค์แรกของพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่แห่งสยาม ซึ่งมีพระชนม์มายุได้ ๑๓ พรรษา” (รายละเอียดใน “พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวัน วลีต พ.ศ. ๒๑๘๒,” ใน รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลีต), ๒๑๒) เมื่อศึกษาแหล่งข้อมูลต้นแบบว่าด้วยสมเด็จพระนเรศวรเสด็จเป็นองค์จ่านำกรุงหงสาวดี จากเอกสารคำให้การชาวกรุงเก่า และคำให้การขุนหลวงหาวัดกลับมิได้ระบุพระชนม์อายุที่สมเด็จพระนเรศวรเสด็จเป็นองค์จ่านำกรุงหงสาวดีไว้ ส่วนพระราชพงศาวดารมิได้กล่าวถึงว่าพระองค์เสด็จเป็นองค์จ่านำหงสาวดีเช่นกัน กล่าวแต่เพียง “...พระมหากษัตริย์ราชาเชิญเสด็จขึ้นไปช่วยขอโทษ...แก่พระยาพุกามพระยาเสือนาญ จึงพาพระนเรศวรราชบุตรเสด็จขึ้นไปถึงเมืองหงสาวดี” (คัดความจาก พระราชพงศาวดาร ฉบับหมอบลัดเล, ๗๖.) อย่างไรก็ตามประเด็นพระนเรศวรเสด็จเป็นองค์จ่านำกรุงหงสาวดีดูจะต้องกันกับพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าทรงยกทัพไปตีเมืองหงสาวดีได้แก่ พระนิพนธ์ไทรยบพม่าและพระ

ไปเป็นราชบุตรบุญธรรมยังกรุงหงสาวดี ทรงศึกษาวิชาการทุกแขนงของพม่าจนแตกฉาน เป็นที่รักใคร่เอ็นดูของพระเจ้าบุเรงนอง พระองค์ดำโปรดการตีไถ่จนกระทั่งได้ดีไถ่ชนกับมังกะยอชวา ปรากฏว่าไถ่ขององค์ดำเป็นฝ่ายชนะ สร้างความแค้นเคืองแก่มังกะยอชวาอย่างมาก อีก ๖ ปีต่อมา สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้ถวายพระสุพรรณกัลยาแก่พระเจ้าบุเรงนอง พระองค์ดำจึงเสด็จกลับเมืองไทย เป็นกำลังในการฟื้นฟูบ้านเมือง แต่งตั้งเป็นพระมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลก ทรงแสดงความสามารถขับไล่ทัพเขมรออกจากพระนคร เมื่อกรุงหงสาวดีผลัดเปลี่ยนแผ่นดินพระองค์ดำเสด็จไปถวายบังคมพระศพพระเจ้าบุเรงนอง คราวนั้นเมืองคังแข็งเมือง ทรงแสดงความเก่งกาจ มีชัยเหนือเมืองคัง พระเจ้านันทบุเรงเห็นจะเก็บเป็นเสี้ยนหนามไม่ได้ ต่อมาพระมหาอุปราชทพตีพระธิดาพระเจ้าอังวะจนเลือดตก เป็นเหตุให้อังวะแข็งเมือง

ภาพที่ ๒๐ ปกนเรศวรมหาราช

ที่มา : สรรตน์ จีรวรรวิสุทธิ์, นเรศวรมหาราช (กรุงเทพฯ : โอคิวดี, ๒๕๕๐), ปก.

พระนเรศวรจึงยกทัพไปช่วยปราบ พระเจ้านันทบุเรงให้พระมหาอุปราชากำจัดพระองค์ โดย วางแผนให้พระยาเกียรติ พระยาราม ตีขนาบหลังจับพระนเรศวรปลงพระชนม์ เมื่อพระนเรศวรทราบความจริงหลังทักษิณेतก ประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง คราวนั้นเกิดกฤษฎาภินิหาร

ประวัติสมเด็จพระนเรศวร กล่าวว่า "...พระชันษาได้ ๙ ขวบ ได้ไปอยู่เมืองหงสาวดี ๖ ปี และ พระชันษาได้ ๙ ขวบ ก็ถูกเอาไปเป็นตัวจําอยู่เมืองหงสาวดี" (คัดจาก สมเด็จพระยาตากษานูปภาพ, ไทยรบพม่า, ๕๔ ; สมเด็จพระยาตากษานูปภาพ, พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ๔๐)

ทรงปืนข้ามแม่น้ำสะโตงต้องสุกรรมาถึงแก่ความตาย ต่อมาพระยาสุวรรณคโลก พระยาพิชัยแห่งเมืองจันทบุรีไปปราบ แล้วกวาดต้อนครัวไทยลงมายังกรุงศรีอยุธยาธิบดีหงสาวดี พระองค์มีชัยเหนือทัพหงสาวดีหลายครั้ง คราวพระเจ้านันทบุเรงยกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยา พระนเรศวรออกปล้นค่ายข้าศึก คาบพระแสงดาบ ปราบฎพระนาม “พระแสงดาบคาบค่าย” เมื่อพระนเรศวรขึ้นครองราชย์สมบัติ พระมหาอุปราชายกทัพมากรุงศรีอยุธยา พระองค์เสด็จรับทัพหงสาวดีนอกเมือง ทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา จัหวังพันพระมหาอุปราชาสิ้นพระชนม์กับคอช้าง ต่อมาได้ยกทัพไปตีเมืองละแวก โปรดให้จัดตั้ง “พิธีปฐมกรรมโดยสาตรา” พ.ศ. ๒๑๓๘ ทรงยกทัพไปล้อมกรุงหงสาวดีแต่ไม่สำเร็จ พ.ศ. ๒๑๔๒ ยกทัพไปหงสาวดีอีกครั้ง แต่พระเจ้าตองอูกับพระเจ้ายะไข่เสียดลัญจิว นำพระเจ้านันทบุเรงไปเมืองตองอู แล้วพระเจ้ายะไข่เผาเมืองจนเหลือแต่ซากปรักหักพัง เมื่อสมเด็จพระนเรศวรเสด็จถึงกรุงหงสาวดีที่เหลือเพียงซาก จึงยกทัพล้อมเมืองตองอู แต่ไพร่พลขาดเสบียงจึงยกทัพกลับ พ.ศ. ๒๑๔๘ ทรงยกทัพไปตีเมืองอังวะ เกิดประชวรด้วยฝีระลอกสิ้นพระชนม์ ณ เมืองหาง^{๔๙}

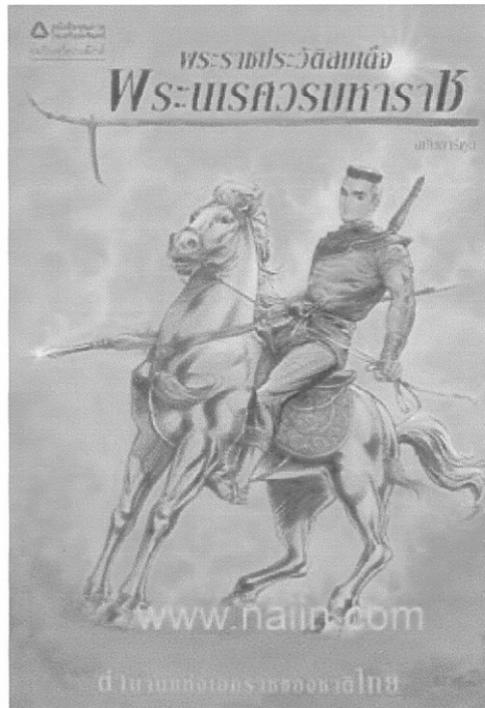
๔.๕.๑๑ พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฉบับการ์ตูน

เริ่มเรื่อง พระเจ้าบุเรงนองส่งราชสาส์นขอช้างเผือกสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมื่อไม่ได้จึงยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา คราวนั้นพระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองพิษณุโลกยอมอ่อนน้อม พระเจ้าบุเรงนองจึงขอพระนเรศวรเป็นองค์ประกันยังกรุงหงสาวดี หลังเสียกรุงแก่หงสาวดีพระนเรศวรได้เสด็จกลับพระนคร โดยส่งพระสุพรรณกัลยาเป็นองค์ประกันแทน เมื่อเจ้าบุเรงนองสวรรคตเมืองไทยใหญ่เมืองมอญแข็งเมือง พระนเรศวรจึงยกทัพไปช่วยกรุงหงสาวดี ทัพของพระองค์มีชัยชนะ ความเก่งกาจของพระองค์ทำให้พระมหาอุปราชาตั้งพระทัยลอบทำร้ายพระองค์แต่ไม่สำเร็จ ต่อมาเมื่ออังวะแข็งเมืองพระนเรศวรยกทัพไปกรุงหงสาวดี ทรงทราบความจากพระยาเกียรติพระยารามว่าพระเจ้านันทบุเรงลอบปลงพระชนม์จึงประกาศอิสรภาพที่เมืองแครง หลังจากนั้นหงสาวดียกทัพมาปราบหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ จนเกิดสงครามครั้งสำคัญ ใน พ.ศ. ๒๑๓๕ สมเด็จพระนเรศวรทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา จนได้ชัยชนะฟันพระมหาอุปราชาขาดคอช้าง^{๕๐}

แม้ว่าการ์ตูนเรื่องนี้จะมิใช่ข้อเท็จจริงกับพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชฉบับการ์ตูนมิได้ระบุหนังสืออ้างอิงแต่อย่างใด เป็นเพียงการบอกเล่าของผู้เขียนตามจินตนาการ อิงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์เท่านั้น

^{๔๙} รายละเอียดใน สรรตน์ จิตรบรรณวิสุทธิ์, นเรศวรมหาราช (กรุงเทพฯ : โอคิวดี, ๒๕๕๐), ๑-๒๖๒.

^{๕๐} รายละเอียดใน โอม รัชเวทย์, พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฉบับการ์ตูน (กรุงเทพฯ : อมรินทร์คอมมิกส์, ๒๕๕๐), ๑-๘๐.

ภาพที่ ๒๑ ปกพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน)

ที่มา : พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

เข้าถึงได้จาก <http://www.naiin.com/story-4/view/content/>

เมื่อพิจารณาการ์ตูนประวัติศาสตร์ทั้งหมด จะเห็นได้ว่า เนื้อหาที่ปรากฏไม่แตกต่างกันมากนัก ทั้งที่เนื้อหาที่ได้รับการถ่ายทอดจากราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับต้นแบบ (ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)) และบางเรื่องแต่งเติมตามจินตนาการ อย่างไรก็ตาม ทิศทางของเนื้อหาอยู่ในทิศทางเดียวกัน คือ พระนเรศวรเสด็จเป็นองค์ประกันยังกรุงหงสาวดี, ทรงตีไถ่ชนชนมั่งสามเกียด, ทรงมีชัยในศึกเมืองคัง, ทรงประกาศอิสรภาพ ณ เมืองแครง, ทรงพระแสงปืนยิงข้ามแม่น้ำสะโตง ต้องสุรกรรมาถึงแก่ความตาย, วีรกรรมพระแสงดาบคาบค่าย, มีชัยเหนือพระมหาอุปราชาคราวสงครามยุทธหัตถี, ปฐมกรรมพระยาละแวก และทรงยกทัพไปกรุงหงสาวดี เหล่านี้ ล้วนเป็นประเด็นการรับรู้ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในการ์ตูนประวัติศาสตร์ และได้รับการถ่ายทอดผ่านข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดำรงราชานุภาพแทบทั้งสิ้น ได้แก่ สมเด็จพระนเรศวรเคยเสด็จเป็นองค์จ่านำกรุงหงสาวดี, สมเด็จพระนเรศวรเล่นชนไก่กับพระมหาอุปราชา, สมเด็จพระนเรศวรทรงพระแสงปืนต้นข้ามแม่น้ำสะโตง, สมเด็จพระนเรศวรทรงคาบพระแสงดาบ

ป็นค่ายพม่า, พระมหากษัตริย์ราชชาติคองซ่าง, การพิธีปฐมกรรมนักพระสถิตาพระยาละแวก และ สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี ทั้งจากการค้นคว้าผ่านพระนิพนธ์และแบบเรียน ประวัติศาสตร์ สิ่งที่แตกต่างของการ์ตูนประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรเป็นเพียงรูปแบบการ นำเสนอ และลายเส้นการ์ตูนของแต่ละเรื่อง ล้วนแต่แสดงภาพความเป็นผู้ร้ายของหงสาวดีอย่าง แจ่มชัด อีกทั้งภาษา ความเจาะจ่า ที่ต้องใช้วิจารณ์ญาณในการอ่านอย่างมาก และเป็นที่น่าสังเกต ว่า การ์ตูนเหล่านี้ต่างจัดทำโดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มเยาวชนเป็นหลัก ย่อมเกิดการซึมซับรับรู้ ประวัติศาสตร์ที่เต็มไปด้วยอคติ ถือเป็นเรื่องน่าหวาดวิตกสำหรับการการรับรู้ประวัติศาสตร์ของ เยาวชนไทย หรือแม้แต่กลุ่มผู้อ่านทั่วไป

๔.๖ เกมออนไลน์และการ์ดเกม

เกมออนไลน์และการ์ดเกม จัดเป็นผลผลิตต่อเนื่องจากกระแสความนิยมภาพยนตร์อิง ประวัติศาสตร์ ทราบกันว่า ปัจจุบันเกมออนไลน์เป็นที่นิยมในหมู่เยาวชน การนำเสนอส่วนหนึ่งของ ประวัติศาสตร์ผ่านเกมออนไลน์ หรือแม้แต่การ์ดเกม ถือเป็น การตอกย้ำการรับรู้ประวัติศาสตร์ เกม ออนไลน์หรือการ์ดเกมยังมอบความบันเทิง ผีกทักษะ และให้ความรู้ เกมออนไลน์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร นำเสนอ ๓ เกม คือ เกม KhanKluy : Kids War, เกม KhanKluy : The Last Battle และเกม Cannon Blast ส่วนการ์ดเกม คือ การ์ดเกมตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๔.๖.๑ เกม KhanKluy : Kids War

กระแสความนิยมภาพยนตร์เรื่อง "ก้านกล้วย" ส่งผลให้ผู้ผลิตภาพยนตร์สร้างเกม ออนไลน์เพื่อให้ผู้สนใจร่วมสนุก ผ่าน <http://www.khankluyay-themovie.com> ผู้สนใจสามารถร่วม สนุกโดยคลิก (click) ที่เกม จะปรากฏเกมให้เลือกสองเกม คือ KhanKluy : Kids war และ เกม KhanKluy : The Last Battle คลิก Kids War วิธีการเล่น มีดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ วิธีการเคลื่อนไหว

ผู้เล่นที่ ๑

กด W = เลื่อนขึ้น

กด S = เลื่อนลง

กด D = ปล່อยข้าง

ผู้เล่นที่ ๒

กด ลูกศรบน = เลื่อนขึ้น

กด ลูกศรล่าง = เลื่อนลง

กด ลูกศรซ้าย = ปล່อยข้าง

ขั้นที่ ๒ แพ้ และ ชนะ

1. รอจนกว่าพลังในแท่งพลังด้านบนจะเต็ม แล้วจึงทำการปล່อยข้างออกมา

2. ปล่อยข้างออกมาให้ได้มากที่สุด เพื่อที่จะให้ข้างที่ปล่อยออกมาเข้าไปในแคมป์ของฝ่ายตรงข้ามมากที่สุด

ผู้ชนะ : ทำคะแนนได้สูงที่สุด
: มีคะแนนสูงที่สุด เมื่อหมดเวลา

ขั้นที่ ๓ การตั้งค่า

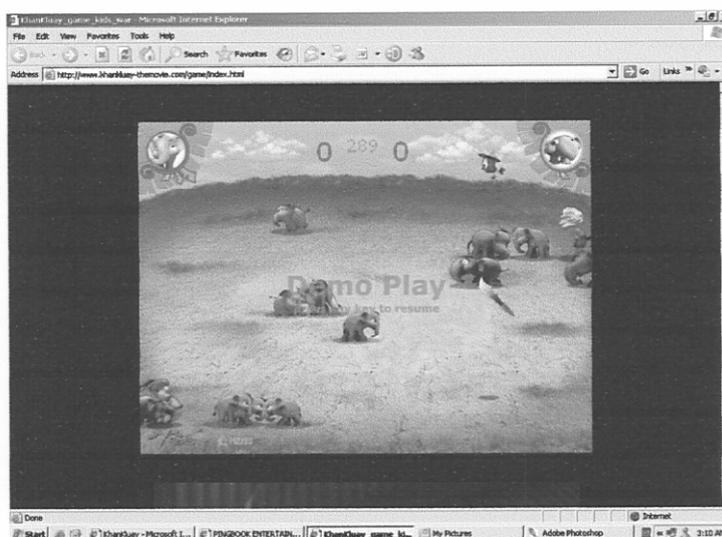
ตั้งคะแนน : คะแนนสูงสุดที่ชนะ (ตั้งแต่ ๑๐ - ๙๙๙ คะแนน หรือ ไม่จำกัดคะแนน)

ตั้งเวลา : กำหนดเวลา (ตั้งแต่ ๑๐ - ๙๙๙ หรือ ไม่จำกัดเวลา)

ตั้งระดับความยาก - ง่าย : มีตั้งแต่ ๑ - ๓ ระดับ (๑ = ง่าย, ๒ = ปานกลาง, ๓ = ยาก)

ขั้นที่ ๔ สิ่งของ

เมื่อปล่อยสิ่งของดังต่อไปนี้ จะสามารถปล่อยข้างที่ทรงพลังออกมาได้ ได้แก่ งาม, แหวน, ดาบ และมะพร้าว^{๑๕๐}

ภาพที่ ๒๒ ตัวอย่าง เกม “KhanKluy : Kids War”

ที่มา : เกม KhanKluy : Kids war [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก

<http://www.khankluy-themovie.com/game/index.html>

^{๑๕๐} รายละเอียดใน เกม KhanKluy : Kids war [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.khankluy-themovie.com/game/index.html>

๔.๖.๒ เกม KhanKluy : The Last Battle

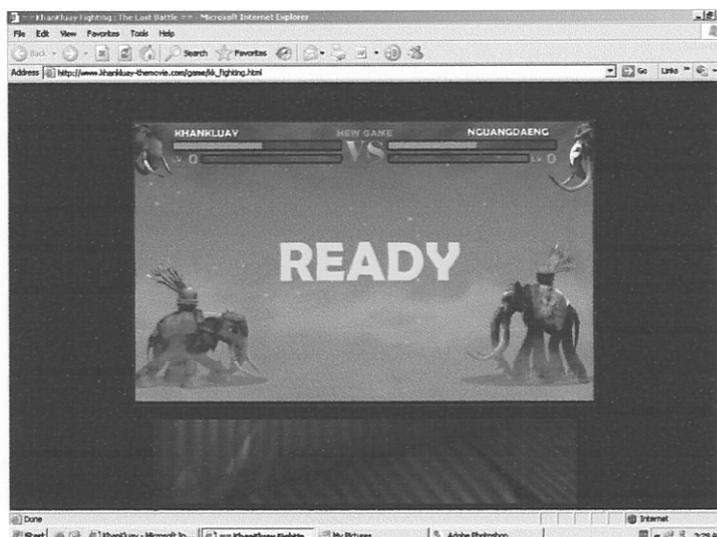
ผู้สนใจสามารถเข้าร่วมสนุกได้ผ่าน <http://www.khankluy-themovie.com> คลิก เกม
จากนั้นเลือก KhanKluy : The Last Battle ส่วนวิธีการเล่น แบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือ

๑. PC Style

กด ลูกศรขวา = เดินหน้า   กด ลูกศรซ้าย = ถอยหลัง
กด ลูกศรล่าง = นั่ง   กด ลูกศรบน = กระโดด
ระดับการเล่น ๔ = ระดับ ๑, ๕ = ระดับ ๒, ๖ = ระดับ ๓
ระดับการปะทะ ๑ = ระดับเบา, ๒ = ระดับปานกลาง, ๓ = ระดับรุนแรง

๒. Notebook Style

กด D = เดินหน้า, กด A = ถอยหลัง, กด S = นั่ง, กด W = กระโดด
ระดับการเล่น T = ระดับ ๑, Y = ระดับ ๒, U = ระดับ ๓
ระดับการปะทะ G = ระดับเบา, H = ระดับปานกลาง, J = ระดับรุนแรง^{๑๕๒}
* การเล่นทั้งสองแบบ กด Space Bar เพื่อเลือก หรือเริ่มเกมใหม่

ภาพที่ ๒๓ ตัวอย่าง เกม “KhanKluy : The Last Battle”

ที่มา : เกม KhanKluy : The Last Battle [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก
http://www.khankluy-themovie.com/game/kk_fighting.html

^{๑๕๒} รายละเอียดใน เกม KhanKluy : The Last Battle [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม
๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก http://www.khankluy-themovie.com/game/kk_fighting.html

๔.๖.๓ เกม Cannon Blast

เกมนี้จัดทำขึ้นเพื่อผู้สนใจ และผู้ชื่นชอบในภาพยนตร์เรื่อง "ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช" ผู้สนใจสามารถเข้าร่วมสนุกผ่าน http://kingnaresuanmovie.com/index_thai.php จากนั้น คลิก Cannon Blast ซึ่งจะมีประโยคเ้าให้ร่วมสนุกว่า "เมื่อข้าศึกตามมาราวี ถึงคราวตั้งทัพด้านมัน" วิธีร่วมสนุก มีดังนี้

1. กดแถบ Space Bar เพื่อยิงปืนใหญ่
2. ใช้ปุ่มลูกศร ซ้าย – ขวา เพื่อบังคับปืนใหญ่
3. ยิงข้าศึกไม่ให้อัดเข้ามาในค่าย มิเช่นนั้นแถบพลังจะถูกลด ด้านทัพข้าศึกไว้ให้นานที่สุด^{๑๕๓}

ภาพที่ ๒๔ ตัวอย่าง เกม "Cannon Blast"

ที่มา : เกม Cannon Blast [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก http://kingnaresuanmovie.com/index_thai.php

เมื่อเล่นเกมออนไลน์ทั้ง ๓ เกม เชื่อว่า ผู้เล่นจะได้รับคามเพลิดเพลินจากการต่อสู้กับข้าศึก แม้ว่าเกมออนไลน์จะไม่ได้ให้สาระความรู้ทางประวัติศาสตร์ แต่ก็เกิดจากผลผลิตของการ

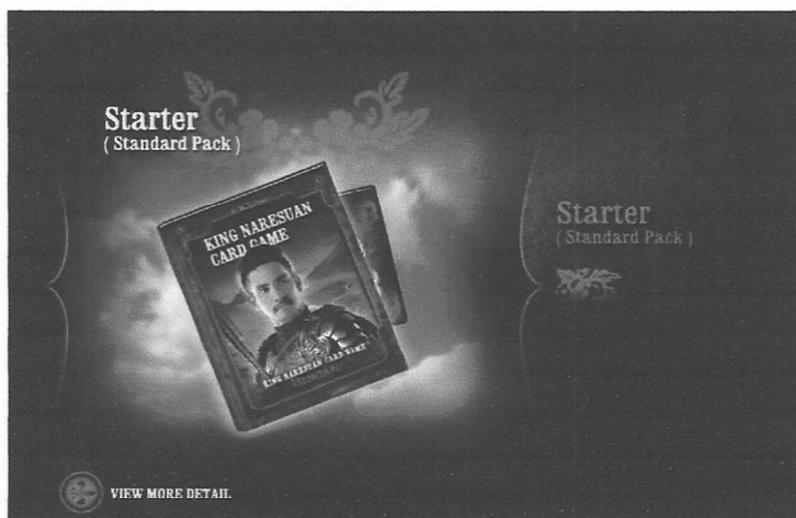
---

^{๑๕๓} รายละเอียดใน เกม Cannon Blast [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก http://kingnaresuanmovie.com/index_thai.php

รับรู้ทางประวัติศาสตร์ การเล่นเกมโดยมีเป้าหมายเพื่อทำลายศัตรูผู้รุกรานยอมเข้าสำนักชาตินิยม ให้เกิดขึ้นกับผู้เล่น หรือกลายเป็นแรงบันดาลใจในการค้นคว้าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เป็นลำดับต่อไป

๔.๖.๔ การ์ดเกม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (King Naresuan Collectible Card Game)

การ์ดเกม หรือ Collectible Card Game (CCG) จัดทำขึ้นตามกระแสนิยมภาพยนตร์ เรื่อง "ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช" เพื่อการสะสมของผู้ชื่นชอบภาพยนตร์ และนักเล่นเกม การ์ดโดยเฉพาะ การ์ดหลายใบในแต่ละชุดจะมีภาพจากภาพยนตร์ ทั้งตัวละครหลักและตัวละครรอง ผู้เล่นสามารถสนุกสนานจากการเล่นเกมไปพร้อมๆ กับการรับความรู้ทางประวัติศาสตร์ ตามสโลแกน (slogan) "History is in your hands." ผู้เล่นสามารถสร้างประวัติศาสตร์หน้าใหม่ ด้วยมือของตนเอง

ภาพที่ ๒๕ ตัวอย่างกล่องสะสมการ์ดเกม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

ที่มา : [King Naresuan Collectible Card Game](http://kingnaresuanccg.com) [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑.

เข้าถึงได้จาก <http://kingnaresuanccg.com>

การ์ดเกมตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีหลากหลายรูปแบบ สามารถจำแนกประเภท ได้ ๔ ประเภท คือ

๑. การ์ดหน่วยรบ

การ์ดหน่วยรบเป็นการ์ดที่ผู้เล่นจะใช้เพื่อบุกเข้าตะลุมบอนกับหน่วยรบคู่ต่อสู้และรับการตะลุมบอนจากหน่วยรบคู่ต่อสู้เช่นกัน มีความสำคัญมากสำหรับการเล่น การ์ดหน่วยรบแต่ละใบจะมีความสามารถมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับคำสั่งการ การ์ดหน่วยรบ ยังสามารถแบ่งได้เป็น การ์ดผู้นำ การ์ดแม่ทัพ และการ์ดหน่วยรบทั่วไป

๒. การ์ดเหตุการณ์

การ์ดเหตุการณ์เป็นการ์ดที่มีความสำคัญไม่แพ้การ์ดหน่วยรบ ผู้เล่นอาจใช้ในการเพิ่มความสามารถให้กับหน่วยรบ หรือขัดขวางไม่ให้คู่ต่อสู้เล่นได้อย่างราบรื่น

๓. การ์ดสนับสนุน

การ์ดสนับสนุนเป็นการ์ดที่จะช่วยเหลือผู้เล่นให้มีความได้เปรียบคู่ต่อสู้ แบ่งได้เป็น ๒ ชนิดคือ การ์ดสนับสนุน และการ์ดสนับสนุนหน่วยรบ การ์ดสนับสนุนหน่วยรบยังประกอบด้วย อาวุธ เครื่องป้องกัน

๔. การ์ดสถานที่

การ์ดสถานที่จะอยู่ในลักษณะแนวนอน มีความสำคัญใช้เป็นตัวนับค่าบัญชาการ^{๑๕๕}

ส่วนการเล่นนั้น จะเป็นการจำลองการรบระหว่างกรุงศรีหรือโยธยากับกรุงหงสาวดี แบ่งเป็นสองฝ่าย คือ กรุงศรีหรือโยธยาและกรุงหงสาวดี ผู้ใดเล่นเป็นฝ่ายกรุงหงสาวดีต้องรุกรานฝ่ายกรุงศรีหรือโยธยา สลับกันไปเรื่อยๆ จนกว่าผู้นำโยธยาของฝ่ายไหนจะปราชัยในสงคราม หรือหน่วยรบฝ่ายโยธยาบาดเจ็บเป็นจำนวนมากตามที่กำหนดไว้ ฝ่ายนั้นจะเป็นฝ่ายปราชัย^{๑๕๖} ด้วยลักษณะการเล่นจึงเต็มไปด้วยการวางแผน คล้ายกับการเล่นหมากรุก ทำให้การแพ้นะขึ้นอยู่กับการวางแผนการรบของผู้เล่นเอง จัดเป็นเกมที่ท้าทาย กระตุ้นความคิด การวางแผน และยังกระตุ้นให้ผู้เล่นตระหนักถึงบทบาทตัวละคร เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์อีกทางหนึ่ง

^{๑๕๕} รายละเอียดใน เกม Cannon Blast [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑ จาก <http://kingnaresuanmovie.com/howtoplay.php>

^{๑๕๖} วิธีการเล่นเกมการ์ดอย่างละเอียดใน King Naresuan Collectible Card Game [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://kingnaresuanccg.com>

การศึกษาในบทนี้ ให้ข้อสรุปว่า เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชถูกแปลงเป็นสื่อบันเทิงหลากหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม บทละคร ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ การ์ตูน ประวัติศาสตร์ หรือแม้แต่สื่อการรับรู้ร่วมสมัยอย่างเกมออนไลน์ และการ์ดเกม เหล่านี้ ล้วนส่งผลต่อการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรแทบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาการแปลงประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสู่สื่อบันเทิง สามารถหาข้อสรุป ข้อวิเคราะห์ได้อย่างกว้างๆ ดังต่อไปนี้

ประการแรก เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในกลุ่มชนชั้นนำ ว่ารัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความรู้สึกร่วมชะตากรรมเดียวกันของประชาชนชาวไทย ในการที่ประเทศสยามเข้าสู่สมัยของการเปลี่ยนแปลงเป็นรัฐประชาชาติ ซึ่งสะท้อนออกมาผ่านพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาพรยาตำรงราชานุภาพ ได้แก่ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ฉบับแก้ไขตำนานพระราชพงศาวดารและคำอธิบายรัชกาลต่างๆ และไทยรบพม่า ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อประเทศไทยเข้าสู่ยุคใหม่ และเน้นความสำคัญกับการจัดการศึกษาภาคบังคับ กอปรกับความคิดลัทธิชาตินิยมที่เข้ามาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำให้เรื่องราวพระราชประวัติของสมเด็จพระนเรศวรกลายเป็นศูนย์กลางการถ่ายทอดความรู้สึกเรื่องวีรบุรุษของชาติและความคิดชาตินิยม แต่การนำสมเด็จพระนเรศวรในฐานะบุคคลสำคัญของชาติเริ่มต้นโดยชนชั้นปกครอง และได้รับการถ่ายทอดเรื่อยมาผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์และสื่อบันเทิงประเภทต่างๆ มาตั้งแต่นั้นจนถึงสังคมร่วมสมัย

ประการที่ ๒ จากข้อมูลที่ผู้ศึกษาได้ทำการค้นคว้า แสดงให้เห็นว่ามีพัฒนาการในการนำเสนอเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ จากแบบเรียนประวัติศาสตร์สุวรรณภูมิ จากวรรณกรรมมาสู่การแสดงที่อิงวรรณกรรมเก่า เช่น บทละครพูด ละครร้อง ซึ่งเป็นการการถ่ายทอดรูปแบบใหม่ หลังจากนั้น เมื่อประเทศไทยเข้าสู่สมัยราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญและการเข้ามาของสื่อการรับรู้สมัยใหม่ มีข้อที่น่าสังเกตว่า เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ควรลดความสำคัญกลับยังคงมีบทบาทในงานวรรณกรรมและยังขยายการรับรู้สื่อต่างๆ อาจเป็นการย้าให้ทราบถึงจิตใต้สำนึกของคนไทยที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และเรื่องราวที่ปรากฏในพงศาวดารยังมีบทบาทอยู่ ตั้งแต่ บทละคร วรรณกรรม ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ การ์ตูนประวัติศาสตร์ จนกระทั่งถึงสื่อการรับรู้ร่วมสมัยอย่างเกมออนไลน์และการ์ดเกม

ประการที่ ๓ การขยายการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในสังคมร่วมสมัยเป็นเรื่องของภาคเอกชนภายใต้เงื่อนไขของกลยุทธ์ทางการตลาด สร้างกระแสความนิยมจากเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อจำหน่ายสินค้าและบริการบนเหตุการณ์

ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับกรุงหงสาวดี สะท้อนความเปลี่ยนแปลงการนำประวัติศาสตร์มาใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ตามกระแสสังคมระบบทุนนิยมร่วมสมัย

ถึงแม้ว่า นักวิชาการประวัติศาสตร์จะพิจารณาว่า เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่นำมาเสนอเป็นผลจากการผลิตซ้ำ และสะท้อนให้เห็นถึงความก้าวหน้าของการค้นคว้าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เกิดขึ้นน้อย อันเนื่องจากอิทธิพลพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาคำรบชานุภาพ แต่ในทางจิตวิทยา คนไทยส่วนใหญ่ยังพอใจที่จะเรียนรู้และรับรู้เรื่องราวของพระองค์ท่านด้วยเหตุผลอย่างอื่นที่ไม่ใช่การรับรู้เนื้อหาประวัติศาสตร์โดยตรง แต่ยังเป็นเรื่องของการตอบสนองความต้องการทางอารมณ์ ซึ่งจะเห็นว่า การผลิตภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันเป็นเรื่องของการเทคนิคการผลิตภาพยนตร์แบบใหม่เพื่อตอบสนองความสนใจของเยาวชน หรือการรับชมภาพยนตร์เพียงเพราะผู้แสดงและบทบาทของผู้แสดง ส่วนการเล่นเกมออนไลน์ก็เพื่อตอบสนองภาวะความต้องการทางอารมณ์แต่เพียงอย่างเดียว เหล่านี้สะท้อนให้ทราบถึงแก่นการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในสังคมร่วมสมัย ซึ่งผู้ศึกษาจะกล่าวถึงรายละเอียดของการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในบทต่อไป

บทที่ ๕

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ : ปฏิบัติของนักวิชาการและผลกระทบต่อสังคมไทยปัจจุบัน

การเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ในปัจจุบันย่อมเป็นไปได้หลายทาง ในบทที่ผ่านมา ผู้ศึกษาแสดงให้เห็นว่า การถ่ายทอดเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพสามารถทำผ่านสื่อบันเทิงหลายรูปแบบ การแปลงประวัติศาสตร์เป็นสื่อบันเทิงที่ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความพอใจของคนไทยในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสำนึกการรับรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร ในฐานะวีรบุรุษของชาติ

สำหรับการนำเสนอในบทนี้ ผู้ศึกษาต้องการแสดงถึงปฏิบัติของนักวิชาการและผลกระทบต่อสาธารณชนจากการถ่ายทอดเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โดยศึกษาจากการสัมภาษณ์ บทสัมภาษณ์ งานเขียนแบบสอบถาม และโครงข่ายทางคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต รายละเอียดในการศึกษามีดังนี้

การสัมภาษณ์ :

เพื่อให้ได้ข้อมูลการรับรู้และความเข้าใจของคนในสังคมไทยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรโดยตรง ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์นักวิชาการและสาธารณชนคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ได้พิจารณาความเหมาะสมตามช่วงวัย ระดับการศึกษา วุฒิภาวะ และความเชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ สำหรับการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก : นักวิชาการ กลุ่มบุคคลผู้ผลิตผลงานวิชาการสู่สาธารณชน ทรงอิทธิพลต่อการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ของสาธารณชน ในฐานะเสาหลักทางวิชาการ ในการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาแบ่งการสัมภาษณ์ตามความเชี่ยวชาญและความสนใจประวัติศาสตร์ ได้แก่ นักวิชาการประวัติศาสตร์อาวุโส นักวิชาการประวัติศาสตร์ และนักวิชาการสาขาอื่นที่สนใจประวัติศาสตร์ โดยสอบถามประเด็นหลัก ได้แก่

๑. ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๒. บทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์
รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๓. ข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการเรียนรู้
และรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สำหรับนักวิชาการประวัติศาสตร์ที่ผู้ศึกษาไม่สามารถเข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาได้
ค้นคว้าบทสัมภาษณ์จากสื่อสิ่งพิมพ์ ผลงานวิชาการ ประกอบการศึกษาในบทนี้

กลุ่มที่สอง : สาธารณชน กลุ่มบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการถ่ายทอดประวัติศาสตร์
ในการสัมภาษณ์ผู้ศึกษาแบ่งการสัมภาษณ์ตามสาขาอาชีพเพื่อเปรียบเทียบการรับรู้ประวัติศาสตร์
ได้แก่ กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มครูสอนประวัติศาสตร์ กลุ่มนักเรียนนักศึกษา กลุ่มนักปกครองและ
ข้าราชการ กลุ่มอาชีพค้าขาย และกลุ่มบุคคลทั่วไป โดยสอบถามประเด็นคำถาม ได้แก่

๑. ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๒. บทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์
รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

แบบสอบถาม :

ผู้ศึกษาได้จัดทำแบบสอบถาม “ความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์
รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” เพื่อสำรวจความคิดเห็นของสาธารณชนโดยคำนึงถึงอายุ
การศึกษา อาชีพ และพื้นที่เป็นสำคัญ สำรวจความคิดเห็นเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามแบบสุ่ม
๑๐๐ ตัวอย่าง ๒ กลุ่มการศึกษา คือ

กลุ่มแรก : กลุ่มนักเรียน อายุระหว่าง ๖-๑๘ ปี จัดกลุ่มการแบบสอบถาม ๒ กลุ่ม คือ
กลุ่มโรงเรียนจิตรลดา กรุงเทพมหานครและกลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี โดยสุ่มตัวอย่าง
กลุ่มละ ๒๐ ตัวอย่าง เพื่อเกิดการเปรียบเทียบการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์จากสภาพสังคม
เมืองและสังคมชนบท

กลุ่มที่สอง : กลุ่มนักศึกษาและบุคคลทั่วไป แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักศึกษา
ระหว่างอายุ ๑๘-๒๒ ปี ศึกษาจากกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร กลุ่มบุคคลทั่วไป อายุระหว่าง
๒๓-๖๐ ปี ศึกษาจากพื้นที่กรุงเทพมหานครและจังหวัดนครปฐม เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นคน
รุ่นใหม่ คนในสังคมเมือง และปริมณฑล

สำหรับแบบสอบถามผู้ศึกษาได้จัดทำแบบสอบถาม ๒ แบบ^๑ คือ แบบสอบถามสำหรับนักเรียนระดับประถมและมัธยมศึกษา และแบบสอบถามสำหรับนักศึกษาและบุคคลทั่วไป โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม ๒๐ ตัวอย่าง ส่วนคำถามปรับตามความเหมาะสมของช่วงวัย สำหรับกลุ่มนักเรียน ใช้คำถามปรนัย ๙ ข้อ อัตนัย ๑ ข้อ คือ

๑. นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช?

สำหรับคำถามกลุ่มนักศึกษาและบุคคลทั่วไป คำถามปรนัย ๘ ข้อ อัตนัย ๓ ข้อ คือ

๑. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับ “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

๒. ท่านคิดว่าการเรียนรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสำคัญอย่างไร?

๓. ท่านคิดว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีบทบาทต่อการศึกษาด้านประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่? อย่างไร?

ส่วนการนำเสนอข้อมูลจากคำถามปรนัย ผู้ศึกษาได้คำนวณผลการสำรวจเป็นร้อยละ จากนั้นเปรียบเทียบข้อมูลการรับรู้ประวัติศาสตร์ตามการแบ่งกลุ่ม ส่วนคำถามอัตนัยผู้ศึกษาใช้เป็นข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนการสัมภาษณ์

โครงข่ายทางคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ต :

การสำรวจความคิดเห็นผ่านอินเทอร์เน็ตเป็นวิธีสำรวจแบบใหม่ที่ผู้ศึกษาสนใจ เหตุเพราะความนิยมใช้อินเทอร์เน็ตของชาวไทยและความสามารถในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ผู้ศึกษาได้จัดทำ “เบ๊ยกเบ๊ยก's blog” ผ่าน www.bloggang.com ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเว็บไซต์ยอดนิยม www.pantip.com ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มีนาคม - ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๑ สร้างกระทู้ทั้งหมด ๔ กระทู้ ประกอบด้วยกระทู้คำถาม ๓ กระทู้ มี ๔ คำถาม คือ

๑. คุณคิดว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่? อย่างไร?

๒. คุณคิดว่าประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสำคัญอย่างไร?

๓. มีความคิดเห็นอย่างไรกับ “สมเด็จพระนเรศวร” ?

๔. สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความเกี่ยวข้องกันหรือไม่? อย่างไร?

^๑ ตัวอย่างแบบสอบถามทั้งสองแบบ นำเสนอใน ภาคผนวก ก

นอกจากนี้ผู้ศึกษายังใช้ข้อมูลจากเว็บไซต์ต่างๆ เช่น www.naresuanthai.com, <http://kingnaresuanmovie.com>, www.prachatai.com, www.jatukamthailand.com, www.siamzone.com, www.maticchon.com เป็นต้น เพื่อใช้เป็นข้อมูลเพิ่มเติมในการศึกษาอีกทางหนึ่ง

๑. ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในทัศนะของนักวิชาการและสาธารณชน

เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้รับความสนใจเป็นพิเศษมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ย้อนหลังไป ๓๒๘ ปี การชำระพระราชพงศาวดารความสังเขปหรือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๒๒๓) มีเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร รัชชเลข ๓๐.๔๓^๒ ในพระราชพงศาวดารยังปรากฏพระนามสมเด็จพระนเรศวรว่า “สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า” สะท้อนความสำคัญ เปรียบพระองค์เป็นสมเด็จพระนเรศวร

ย้อนกลับไป ๒๑๓ ปี การชำระพระราชพงศาวดาร ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๓๘) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) อุทิศหน้าพงศาวดารให้สมเด็จพระนเรศวร รัชชเลข ๔๓.๔๘ ย่อมแสดงให้เห็นว่าชนชั้นนำให้ความสำคัญกับเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร ยังมีนัยเปรียบพระองค์กับสมเด็จพระบรมราชาเจ้า มหาสุรสีหนาท เป็นพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์เช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถ

เมื่อถึงสมัยจักรวรรดินิยมในรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๒) เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรได้รับความสนใจอีกครั้งด้วยเหตุผลทางการเมือง การศึกษา และจิตวิทยาสังคม การนิพนธ์ประวัติศาสตร์สมัยนั้นยังเป็นต้นแบบการนิพนธ์ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ที่ได้รับการถ่ายทอดถึงปัจจุบัน มีการวิเคราะห์และการใช้หลักฐาน ทั้งหมดนั้นเกิดจากพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรพระยาตำรากรมราชนาฎภาพ นอกจากนี้ ยังแสดงถึงจุดเปลี่ยนของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์จากชนชั้นสูงสู่มวลชนผ่านระบบการศึกษา ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ

^๒ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ มีทั้งสิ้น ๒๓ หน้า นับแต่เอ่ยพระนามสมเด็จพระนเรศวรจนจบความมีทั้งสิ้น ๗ หน้า คิดเป็น รัชชเลข ๓๐.๔๓ ยกตัวอย่างจาก “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์,” ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก, เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), ๒๒๖-๒๓๓.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการแปลงประวัติศาสตร์เป็นสื่อการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการผ่านสื่อบันเทิงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

๑.๑ ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในทัศนะของนักวิชาการ

ในการสัมภาษณ์นักวิชาการ ๗ ท่าน และได้รับความกรุณาตอบคำถามผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) ๑ ท่าน และผลงานวิชาการของนักวิชาการอันโดดเด่น ได้ให้ทัศนะความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้หลายแง่มุมด้วยกัน ดังความเห็นตามกลุ่มการนำเสนอ ดังนี้

๑.๑.๑ นักวิชาการประวัติศาสตร์อาวุโส

นักวิชาการประวัติศาสตร์ท่านแรกที่ได้เข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ คือ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ราชบัณฑิตและประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๙.๐๐-๙.๑๕ น. ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้สนทนา ทำความเข้าใจกับท่านเกี่ยวกับการทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ และได้ถามว่า “ในฐานะประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย อาจารย์มีทัศนะอย่างไรกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ท่านกรุณาให้ทัศนะว่า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ท่านเป็นผู้กอบกู้เอกราช ให้ชาติไทยเป็นเอกราชขึ้นมาได้อีกครั้งหนึ่ง แต่อย่าลืมว่าไม่เพียงแต่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเท่านั้นที่สำคัญ ประวัติศาสตร์แต่ละรัชกาลมีความสำคัญเช่นกัน แต่ขึ้นอยู่กับการณ์ด้านไหน มันเกี่ยวเนื่องกัน การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ต้องรู้ทั้งด้านดีและด้านร้ายเพื่อที่จะได้เอามาเป็นตัวอย่าง เสียอย่างเดียวคนไทยเราไม่เคยถือเอาประวัติศาสตร์เป็นตัวอย่างเลย จะต้องมาทำผิดด้วยตัวเองถึงจะรู้ว่าผิด คนอื่นเขาทำผิดไว้ไม่ดูเป็นแบบอย่าง อย่างทุกวันนี้จะต้องมาผิดเองจึงจะรู้ว่ามันผิด ไม่ถือประโยชน์จากประวัติศาสตร์เลย”

นอกจากนี้ ยังให้ทัศนะเพิ่มเติมว่า

---

^๑ สัมภาษณ์ ประเสริฐ ณ นคร, ราชบัณฑิตและประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

พื้นฐานของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่ดีต้องเริ่มจากรู้จักคุณค่าของตัวเอง ครอบครัว ห้องเรียน การรับรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นยังผลให้เกิดความรักในถิ่นฐานบ้านเกิด เชื่อมโยงไปสู่อำเภอเมือง ประเทศชาติเป็นลำดับ แน่นนอนประวัติศาสตร์วีรบุรุษกลายเป็นเรื่องราวที่ได้รับความสนใจ ถึงอย่างนั้น ประวัติศาสตร์ชาตินิยมจะสร้างสำนึกรักชาติ รักแผ่นดินยังผลให้เกิดการยกระดับการพัฒนาในด้านต่างๆ^๕

ผู้ศึกษาได้เข้าพบ พลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี ที่ปรึกษาคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย และยังเป็นบุคคลสำคัญที่ได้รับความเคารพ นับถือ ในวงวิชาการประวัติศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑ ตั้งแต่เวลา ๑๐.๐๐-๑๒.๑๕ น. ณ ตึกนราธิปพงศ์ประพันธ์ ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้แนะนำตัว เกริ่นเรื่องการทำวิทยานิพนธ์ และถามว่า “ท่านมีทัศนะอย่างไรร่วมกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” พลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี ได้กรุณาแสดงทัศนะว่า

ประวัติรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่โดดเด่น พงศาวดารครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้อุทิศหน้าพงศาวดารให้สมเด็จพระนเรศวร เช่นเดียวกับฉบับพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ นั้นแสดงว่าแม้แต่ชาวกรุงเก่ายังมีความรู้สึกภูมิใจในวีรกรรมสมเด็จพระนเรศวร อยู่มากกล่าวหาว่าสร้างวีรบุรุษในความทรงจำเริ่มเมื่อกรุงรัตนโกสินทร์ และการที่รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมีความสำคัญ อยู่ในความทรงจำของชาวไทย นั้นเพราะทรงเป็นผู้ปกป้องเอกราชอธิปไตย การที่ต่างชาติเข้ามาดขี่ข่มเหงนั้นเป็นเรื่องที่ทนไม่ได้ เพราะทรัพยากรจะถูกยึด ถูกโยกย้าย กลายเป็นครัวเชลย เป็นมหันตภัยกระทบคนทั้งหมด การปฏิบัติของทุกชาติในระแวกนี้ทำอย่างไร อย่างคราวสมเด็จพระมหินทราธิราชเสียกรุงครั้งแรก เจ้านายกรุงศรีเป็นควายเทียมให้พระเจ้าบุเรงนอง^๖ เป็นความเสียหาย ส่งผลต่อความรู้สึกคน ถูกหมิ่นเกียรติยศ ทุกสิ่งทุกอย่างล้มละลาย^๖

^๕ สัมภาษณ์ ประเสริฐ ณ นคร, ราชบัณฑิตและประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

^๖ Caesare Fredericke พ่อค้าชาวเวนิสผู้เห็นเหตุการณ์เสียกรุง พ.ศ. ๒๑๑๒ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ไว้ในจดหมายเหตุของเขา ความว่า “... ครั้นเมื่อพระเจ้ากรุงสยามทรงทราบว่าถูกหักหลัง, และบรรดาข้าศึกเข้าเมืองได้แล้ว, พระองค์จึงเสวยยาพิษ, ฝ่ายพระชายา, ท้าวนางทั้งหลาย, ราชโอรสและธิดา, พระสหาย และขุนนางซึ่งรอดชีวิตมาจากการจู่โจมครั้งแรกที่ประตูเปิดออก, ก็ถูกจับเป็นเชลยทั้งหมดและถูกนำตัวไปหงสาวดี ณ ที่ซึ่งข้าพเจ้าได้เป็นประจักษ์พยานการเสด็จกลับคืนของพระองค์ด้วยชัยชนะอันยิ่งใหญ่ และเป็นภาพของชัยชนะการสงครามที่น่าดู, ที่จะได้เห็นข้างศึกกลับคืนบ้านเมืองพร้อมกบซึ่งบรรทุกเครื่องทอง, เครื่องเงิน, เครื่อง

พลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี ได้กรุณาแสดงทัศนะเพิ่มเติม ความว่า

ตอนนั้นอย่างที่บอกว่า การชำระประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่ต้องทำ แต่ทำทั้งหมดเพื่อสนองความคิดของคนโบราณ คือ เสด็จสมเด็จพระนเรศวรเป็นตุ๊กตา[ตัวแทน] ไม่ควรให้เกิดเหตุการณ์อย่างนั้นอีก ไม่อย่างนั้นเรียกหาสมเด็จพระนเรศวรตลอดเวลาเพื่อกอบกู้เอกราช สมเด็จพระนเรศวรได้กลายเป็นตุ๊กตาตัวแทนในทางประวัติศาสตร์เพื่อย้ำเตือนไม่ให้ชาวไทยเหลวไหล เพราะอย่างนั้นการเขียนประวัติศาสตร์เรื่องอะไรก็ตามให้เป็นอนุสรณ์ ผู้เขียนต้องยกเอกราชอธิปไตยเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งที่มา คือ ความรักชาติ เมื่อมีความรักชาติจะต้องดูแลชาติต่อไป เพื่อปกป้องเอกราชอธิปไตย เพื่อความสงบเรียบร้อยมั่นคง ดังกรณีสมเด็จพระนเรศวร พระองค์ท่านต้องขจัดภัยทั้งภายในและภายนอกให้หมด ขณะนั้นพม่าเหลือชาวกรุงศรีอยุธยาไว้เพียงหมื่นเดียว ทหารพม่าอีกสามพัน พระองค์ท่านต้องต่อสู้เพื่อให้เห็นว่ากำลังน้อยถ้ามีกำลังใจที่เด็ดเดี่ยวมันข้ามอุปสรรคได้ เราจะเห็นว่าเขมรยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ ถือเป็นเรื่องที่เหลือเชื่อ ... รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรจึงเป็นตัวอย่างจำเป็น กระทั่งแม้มีการตั้งราชวงศ์จักรีเครื่องสรวงยังเป็นของสมเด็จพระนเรศวรหลายชิ้นด้วยกัน เป็นการกระตุ้นความรู้สึกสำนึกทางประวัติศาสตร์เพื่อต้องการย้ำให้ทราบถึงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นมาแล้ว^๔

การสัมภาษณ์ ดร. ธีรวัด ณ ป้อมเพชร คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย มีขึ้นเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๘.๓๐-๙.๐๕ น. ณ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้แนะนำตัว กล่าวถึงการทำวิทยานิพนธ์ และถามว่า “อาจารย์มีทัศนะอย่างไร ต่อความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ธีรวัด ณ ป้อมเพชร ให้ทัศนะว่า

ในบริบทของประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา มีความสำคัญไม่ว่าจะใช้พระนิพนธ์สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นหลัก แต่อยู่บนพื้นฐานการใช้พงศาวดาร หรือหลักฐานต่างประเทศมาประกอบหรือแม้แต่มองจากมุมมองของพม่า คงปฏิเสธไม่ได้ว่าในยุคสมเด็จพระนเรศวรตั้งแต่

เพชร และขุนนางกับท้าวนางทั้งหลายที่ถูกนำตัวมาอย่างเชลย” คัดความจาก วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย,” ใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีของการครองราชย์ (กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๓.), ๘๑.

^๖ สัมภาษณ์ พลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี, ที่ปรึกษาคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

^๔ เรื่องเดียวกัน.

ก่อนขึ้นครองราชย์ถึงขึ้นครองราชย์ มีอะไรเกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ คือความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดินุเรงนองหมดไป แล้วมีอะไรเกิดขึ้นในรัฐอ่าวไทย ออยุธยา ในฐานะคนไทยเราก็มองว่าเป็นการดีตัวออกห่าง ประกาศเอกราช ในกรณีสำคัญในแง่การเมืองในภูมิภาค แน่นนอนตอนเด็กๆ เรียนหนังสือภาคภูมิใจมากในความเก่งกาจของสมเด็จพระนเรศวร เหล่านี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและปัญหาที่ได้จากพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ แต่เมื่อสอนหนังสือมองในเชิงวิเคราะห์พยายามมองภาพกว้างขึ้น^๕

สำหรับข้อมูลที่ได้ผลงานวิชาการ ได้ให้มุมมองต่อความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรหลายแง่มุมด้วยกัน ในนามของคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งถือเป็นหน่วยงานของรัฐ มีหน้าที่รับผิดชอบการชำระประวัติศาสตร์ไทยโดยตรง เสนอความคิดเห็น คำกราบบังคมทูลรายงานของนายกรัฐมนตรีนพเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในพิธีเปิดงาน วันระลึกถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสวยราชย์ ครบ ๔๐๐ ปี ความว่า

...ในวโรกาสอันเป็นสมัยแห่งการบรรจบครบรอบ ๔๐๐ ปี การเสด็จเสวยราชย์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อัครมหาวีรบุรุษผู้ทรงกอบกู้เอกราชดำรงความเป็นไทยในอดีตกาล คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี เห็นสมควรเพื่อระลึกถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้ทรงพระคุณต่อปวงชนชาวไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวาระครบรอบ ๔๐๐ ปี แห่งการเสวยราชย์ของพระองค์ เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในพระราชประวัติ พระปรีชาสามารถและเหตุการณ์ในรัชสมัยของพระองค์ และเพื่อเผยแพร่พระราชกรณียกิจ และประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในมุมมองใหม่ๆ จากเอกสารต่างประเทศ เพื่อกระตุ้นให้มีการศึกษาค้นคว้าวิจัยหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องราวในรัชสมัยของพระองค์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น...^๖

ในการนำเสนอครั้งนั้น ดร. วินัย พงศ์ศรีเพียร เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ให้ความเห็นในการอภิปรายเรื่องความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้ว่า

^๕ สัมภาษณ์ ธีรวัต ฒ ป้อมเพชร, คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

^๖ วุฒิชัย มูลศิลป์, บรรณาธิการ, สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีของการครองราชย์ (กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๓), ๒๕.

ตอนแรกนั้นกระผมยอมรับว่ารู้สึกหนักใจอยู่มีใช่น้อย แต่ก็ปลอบใจตนเองว่า สำหรับคนไทย รุ่นปัจจุบันนี้ แม้แต่ความรู้เก่าๆ ก็น่าจะเป็นความรู้ใหม่สำหรับบางคนได้เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เยาะชวนเพราะวงวิชาการทราบกันทั่วไปว่า ประวัติศาสตร์ไทยกำลังถูกลดความสำคัญลงเป็นหลักสูตร ทุกระดับของกระทรวงศึกษาธิการเสียแล้ว^{๑๐}

สำหรับทัศนะความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทางประวัติศาสตร์ ดร. วินัย พงศ์ศรีเพียร ได้เสนอไว้ในบทความ เรื่อง ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย ดังความว่า

...ในด้านการปกครอง ได้มีการดึงเอาศูนย์อำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางในระดับสูง. แต่ในขณะที่ราชสำนักสามารถควบคุมขุนนางด้วยความเข้มงวดและมีประสิทธิภาพสูงนั้น การพึ่งพาขุนนางที่ไว้ใจได้ในการปกครองหัวเมือง (ซึ่งอาจแบ่งเป็นเมืองระดับต่างๆ กันแล้ว) นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะในเวลานั้น...การดำรงไว้ซึ่งระบบรัฐการที่เข้มแข็งในสมัยสมเด็จพระนเรศวรฯ อาจจะเป็นผลมาจากประสบการณ์ในอดีตของสมัย “ศรีอยุธยา” ตอนต้นและสภาพการณ์ทางการเมืองในพม่าขณะนั้น ซึ่งแสดงให้เห็นจุดอ่อนของระบบเมือง “อุปราช” ที่กลายเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งของการแตกสลายของรัฐราชาธิราชได้โดยง่าย...ในด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น ความสามารถในการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้พระนครศรีอยุธยาฟื้นตัวต่อด้านพม่าได้. การติดต่อสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างราชสำนักไทยและราชสำนักจีนมีลักษณะเน้นไปทางด้านการเมืองและการทหารสองครั้งเพื่อต่อต้านศัตรูร่วมกันคือ ญี่ปุ่นและพม่าตามลำดับ...พระองค์มีพระประสงค์ที่จะติดต่อกับชาวต่างชาติและโปรดชาวต่างชาติเป็นพิเศษ...ในขณะที่สภาพทางการเมืองมีความปลอดภัยและประชาชนมีขวัญดี และเศรษฐกิจได้กลับมารุ่งเรือง... ทรงเข้มงวดกับเจ้านายและขุนพลซึ่งเป็นชนชั้นสูงแต่ไม่ทรงถือพระองค์และยังมีพระทัยห่วงใยสวัสดิภาพของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินขนาดทรงออกตรวจสภาพจริงอย่างไม่ให้ราษฎรรู้ตัว... ทรงฟื้นฟูสภาพจิตใจของประชาชนและทำนุบำรุงพุทธศาสนาโดยโปรดเกล้าฯ ให้มีการคัดลอกพระไตรปิฎกทั้ง ๔๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ขึ้นใหม่ ...^{๑๑}

^{๑๐} วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย,” ใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีของการครองราชย์, ๔๘.

^{๑๑} วินัย พงศ์ศรีเพียร, “ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย,” ใน สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีของการครองราชย์, ๑๑๕-๑๑๖.

หนังสือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีของการครองราชย์ ยังปรากฏบทความของ รองศาสตราจารย์ วุฒิชัย มูลศิลป์ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย เรื่อง รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย ความว่า

ดังนั้นเราขอให้ท่านทั้งหลายเชื้อพืงเรา พืงถือปฏิบัติตามพระโอยการแผ่นดินและจรรโลงรักษาไว้มิให้ใครล่วงละเมิด บุคคลใดล่วงละเมิดพระราชกำหนดและพระโอยการแม้เพียงเล็กน้อย จะต้องถูกลงราชทัณฑ์ ข้อความข้างต้นเป็นพระราชดำรัสของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อได้รับอัญเชิญขึ้นเสวยราชสมบัติในวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๑๓๓ หรือเมื่อ ๔๐๐ ปีล่วงมาแล้ว ดังที่วันวลิต (หรือฟานฟลิต) ได้กล่าวไว้ ข้อความนี้สะท้อนให้เห็นวิเทโศบายในการปกครองของพระองค์เป็นอย่างดี เพราะบ้านเมืองในเวลานั้นต้องการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับผู้นำต้องการวินัยและต้องการการเคารพกฎหมาย. หลังจากที่บ้านเมืองเสื่อมอำนาจ ขวัญและกำลังใจแตกสลาย และการเอาตัวรอดจะเป็นเรื่องที่ทุกคนคิดถึงเป็นเบื้องต้น การรื้อฟื้นความสุข ความมั่นคง และอำนาจให้เกิดขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง จึงเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นเร่งด่วนที่สมเด็จพระนเรศวรจะต้องกระทำ ... แม้ว่าสมเด็จพระนเรศวรฯ จะทรงอุทิศเวลาเกือบตลอดรัชสมัยให้กับสงครามเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความยิ่งใหญ่ให้กับกรุงศรีอยุธยา แต่ความมั่นคงและความยิ่งใหญ่มีได้โดยเฉพาะเพียงชัยชนะของสงครามเท่านั้น หากขึ้นกับวินัยและขวัญของประชาชนด้วย ดังที่พระองค์ขอคำมั่นจากบุคคลที่อัญเชิญพระองค์ขึ้นครองราชย์ การควบคุมกำลังคนอย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างวินัย ที่ต้องเชื่อฟังพระองค์ และเคารพกฎหมายอย่างเคร่งครัด การลดความละโมภของประชาชนถึงขนาดว่า ไม่สนใจทองคำที่ทิ้งอยู่กลางถนน พระองค์ทรงกวาดขึ้นเรื่องเหล่านี้อย่างจริงจัง ถึงกับมีการปลอมพระองค์ออกตรวจตราบ้านเมืองและสอดส่องทุกข์สุขของประชาชนด้วยพระองค์เอง^{๑๒}

ในเอกสารชุดเดียวกันนี้ยังปรากฏบทความของ ประพฤทธิ์ ศุภรัตน์เมธี กรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย เรื่อง ความสัมพันธ์ไทย-จีน ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เสนอว่า

จากเอกสารโบราณทางประวัติศาสตร์ของจีน ... มีข้อนำพิจารณาว่า กรุงศรีอยุธยาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับจีนในปลายรัชสมัยแห่งราชวงศ์หมิงได้เป็นพันธมิตรทางการทหารกัน การเป็นพันธมิตรทางการทหารได้เกิดขึ้นใน ๒ กรณี กรณีแรก เป็นพันธมิตรทางการทหารไปตีญี่ปุ่น

^{๑๒} วุฒิชัย มูลศิลป์,บรรณาธิการ, "รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย," ใน ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : สักดิโสภากการพิมพ์, ๒๕๓๓), ๙-๑๓.

ซึ่งเป็นสงครามทางทะเล กรณีที่สองเป็นพันธมิตรทางทหารไปตีพม่าซึ่งเป็นสงครามทางบก สำหรับสงครามทางบกนั้น แสนยานุภาพแห่งกองทัพบกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชย่อมเป็นที่ประจักษ์แก่ปวงชนชาวไทยอยู่แล้ว แต่สำหรับสงครามทางทะเล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำสงครามทางทะเลซึ่งมีระยะเดินทางถึงญี่ปุ่นซึ่งไกลแสนไกลเช่นนั้น ถึงแม้ว่าในที่สุดกองทัพเรือของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมิได้ยกออกตามตีก็ตาม แต่แสนยานุภาพแห่งกองทัพเรือของพระองค์ก็น่าจะเป็นสิ่งอัศจรรย์ในยุคสมัยนั้น ทั้งนี้ก็ด้วยกฤษฎากินหารขององค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งทำให้ประเทศไทยเป็นมหาอำนาจแห่งยุคในภูมิภาคนี้^{๑๓}

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ นักวิชาการประวัติศาสตร์อาวุโส ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า “สมเด็จพระนเรศวร... ทรงเป็นกษัตริย์ในอุดมคติ คือ ฉลาด เป็นนักรบกล้าหาญ และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา...”^{๑๔} และ “สมเด็จพระนเรศวรอาจเป็นวีรบุรุษของคนอยุธยาอยู่แล้วก็ได้ แต่พระราชพงศาวดารทำให้พระองค์เป็นวีรบุรุษยิ่งใหญ่ที่สุดของสมัยรัตนโกสินทร์...”^{๑๕} เขายังแสดงทัศนะในทางลบว่า “ประวัติศาสตร์ถูกใช้เป็นประโยชน์ทางการเมืองมาตลอดเวลา” หรือกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ถูกใช้เพื่อสร้างสิทธิธรรมทางการเมืองทั้งช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์และสมัยจักรวรรดินิยมตะวันตก^{๑๖} ดังการชำระพระราชพงศาวดารที่ปรากฏเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร ความว่า

พระราชพงศาวดารตอนมหาสงครามระหว่างไทยกับพม่าในครั้งนี้เป็นหนังสือปลุกใจที่เขียนได้ดีที่สุดเรื่องหนึ่ง... ปลุกเร้าความรู้สึกฮึกเหิมและงดงามอย่างยิ่ง มีการแทรกบทสนทนาเข้าไปในเรื่องได้อย่างเหมาะเจาะ เนื้อเรื่องของพระราชพงศาวดารในตอนนั้นเป็นที่น่าประทับใจแก่ชาวไทยในต้นรัตนโกสินทร์ซึ่งเพิ่งประสบความหายนะของชาติและการคุกคามอย่างต่อเนื่องจากพม่าดำเนินความเบื้องต้นจากความอ่อนแอและปราชัยของอยุธยาต่อพระเจ้าบุเรงนอง แต่ก็สืบเรื่องต่อ

^{๑๓} ประพฤทธิ์ สุกรัตน์เมธี, “ความสัมพันธ์ไทย-จีน ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช,” ใน ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย, ๒๒.

^{๑๔} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, ๓๖.

^{๑๕} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๓), ๓๖.

^{๑๖} รายละเอียดใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ “๒๐๐ ปี ของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและทางข้างหน้า,” ศิลปวัฒนธรรม ๗,๔ (กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙) : ๑๐๔-๑๒๐.

ลงมาจนถึงสมัยที่ไทยฟื้นฟูกำลังภายใต้สมเด็จพระนเรศวร และจบลงที่หายนะตกแก่ราชวงศ์บุเรงนอง...^{๑๘}

ข้อมูล que ผู้ศึกษาได้นำเสนอในข้างต้น เป็นการรวบรวมทัศนะที่ได้จากการสัมภาษณ์งานเขียนที่เสนอมุมมองความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกจากนี้ผู้ศึกษายังติดต่อนักวิชาการประวัติศาสตร์เพื่อขอความกรุณาตอบจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) และค้นคว้าข้อมูลจากงานเขียนที่ได้รับการตีพิมพ์อีกทางหนึ่ง

๑.๑.๒ นักวิชาการประวัติศาสตร์

สำหรับนักวิชาการประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาได้ติดต่อ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศิริพร ดาบเพชร อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และได้รับความกรุณาตอบคำถามผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ ผู้ศึกษาได้ถามว่า "อาจารย์มีความเห็นอย่างไรกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช" ท่านกรุณาตอบคำถาม ความว่า

รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเป็นรัชกาลที่มีความสำคัญในการฟื้นฟูความมั่นคงแก่กรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง ทั้งด้านการทหาร การป้องกันประเทศ การควบคุมไพร่พล เป็นสมัยที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ไทย... ในด้านการเมืองการปกครอง เป็นสมัยที่อำนาจการปกครองของกษัตริย์มีความเข้มแข็ง แต่เป็นสมัยที่ทำให้หัวเมืองเหนือลดความสำคัญในแง่การเป็นปราการป้องกันการรุกรานจากพม่า เพราะทรงรวบรวมผู้คนเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา แล้วปล่อยหัวเมืองหลายแห่งร้างหรือทิ้งคนไว้ไม่มาก ผลดีสมัยพระองค์ คือ ทรงควบคุมไพร่พลได้เป็นปึกแผ่น แต่ในระยะต่อมาโดยเฉพาะช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา การเป็นปราการด่านแรกของหัวเมืองเหนือที่มีประสิทธิภาพลดลงทำให้พม่าเข้ามากกรุงศรีอยุธยาได้ง่ายขึ้น^{๑๙}

สำหรับนักวิชาการประวัติศาสตร์ที่ผู้ศึกษาไม่สามารถเข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ หรือไม่ได้รับการตอบรับการสอบถามผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์และผลงานทางวิชาการ ดังนี้

^{๑๘} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, ๓๖.

^{๑๙} ศิริพร ดาบเพชร, การรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก www.yahoo.com <supakann@yahoo.com>

ดร. สุเนตร ชุตินทรานนท์ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ให้ทัศนะว่า “พระนเรศวรไม่ใช่กษัตริย์ธรรมดา เมื่อคิดถึงกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ มีบุญคุณต่อบ้านเมือง คนไทยนึกถึงพระองค์ คนไทยไม่ได้รู้เรื่องพระนเรศวรในฐานะมนุษย์ปุถุชนเท่านั้น แต่ยังมีความศรัทธาซ่อนทับอยู่ด้วย พระนเรศวรจึงเป็นวีรบุรุษกึ่งเทพ...”^{๙๙}

ส่วน ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เสนอบทความเรื่อง “ภาพลักษณ์วีรกษัตริย์: จาก “พระนเรศวรราชาธิราช” สู “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ให้ความเห็นที่ “พระนเรศวร” ถูกนำเสนอแล้วเสนออีก ทั้งที่เป็นวีรบุรุษสัญลักษณ์ของสถาบันกษัตริย์และสถาบันทหาร...”^{๑๐๐}

ศาสตราจารย์ ดร. ธงชัย วินิจจะกุล อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ University of Wisconsin-Madison ให้ทัศนะถึงสาเหตุของความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความว่า “...ประวัติศาสตร์ชาตินิยมทุกชนิดสนใจสงครามการรบพุ่งเพื่อเน้นวีรกรรมของบรรพบุรุษ ชนาก็เน้นปรีชาสามารถ แพ้ก็เน้นความเสียสละรักชาติยิ่งชีพ...” และ “การเสียกรุงกลับถูกมองว่าเป็นปมปัญหาที่จะเกิดวีรบุรุษขึ้นมาแก้ไข (นั่นคือพระนเรศวร) จนได้อิสรภาพกลับคืนมา...”^{๑๐๑}

วารุณี ไอสถารมย์ นักวิจัยประจำสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวถึงสาระสำคัญของประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลัก ในบทความ “เมื่อประวัติศาสตร์ชาติเล่าเรื่องผ่านชีวิตประจำวัน จากกรณีเรื่องเล่าพระนเรศวรในภาพเขียน” ไว้ว่า

กษัตริย์ผู้ทรงคุณธรรม มีคุณสมบัติสำคัญ คือ มีภาวะผู้นำประกอบกิจกรรมอันทรงคุณูปการสำคัญต่อชาติ ถ้าไม่เป็นผู้นำกรบที่ทำสงครามด้วยเหตุอันชอบธรรม คือ ปกป้องและรักษาเอกราช หรือต่อสู้เพื่ออิสรภาพให้บ้านเมือง และสันติสุขของราษฎร ก็ต้องเป็นผู้นำความเจริญและทันสมัยแบบตะวันตกมาสู่บ้านเมือง การวางระบบบริหารปกครองทั้งในการออกกฎหมายและกำหนด

^{๙๙} สุเจน กรรพฤทธิ์, จากเวียงจันทร์สู่เวียงแหง ตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกกรอบประวัติศาสตร์ชาตินิยม (กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๕๐), ๒๔๑.

^{๑๐๐} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “ภาพลักษณ์วีรกษัตริย์: จาก “พระนเรศวรราชาธิราช” สู “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช,” “ศิลปวัฒนธรรม ๒๘,๑ (เมษายน ๒๕๕๐) : ๔๖.

^{๑๐๑} ธงชัย วินิจจะกุล, “ผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ไทย กรณีพระมหาดธรรมราชา ผู้ร้ายกลับใจหรือถูกใส่ความโดย plot ของนักประวัติศาสตร์,” ใน ไทยคดีศึกษา : รวมบทความวิชาการเพื่อแสดงมุขิตาจิต อาจารย์พันเอกหญิง คุณนิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), ๑๙๑.

ระเบียบราชการ รวมถึงการทำหน้าที่พุทธศาสนูปถัมภก และมีขันติธรรมต่อศาสนาและชนชาติอื่นๆ ที่เข้ามาพึ่งพาพระบรมโพธิสมภาร ในขณะที่กษัตริย์ที่ไม่มีคุณธรรม มักมีคุณสมบัติ คือ ทุเบา่อนแอ ระวังในอำนาจผู้อื่น รวมถึงไม่มีศีลธรรม สารในประวัติศาสตร์ชาติจึงหยิบยกเรื่องเล่า กษัตริย์ฝ่ายดี ซึ่งมักได้รับการยกย่องอย่างต่อเนื่องในทุกยุคสมัย เช่น พระนเรศวร พระนารายณ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ...^{๒๒}

ข้อมูลนักวิชาการประวัติศาสตร์ข้างต้น แม้ไม่ได้เสนอความเห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชโดยตรง แต่ได้ให้มุมมองในทางที่เป็นประโยชน์แก่วิทยานิพนธ์เรื่องนี้

๑.๑.๓ นักวิชาการสาขาอื่นที่สนใจประวัติศาสตร์

ในทัศนะของนักวิชาการสาขาอื่นที่สนใจประวัติศาสตร์ ได้ให้มุมมองที่น่าสนใจเช่นกัน ก่อนที่จะกล่าวถึงนักวิชาการเหล่านั้น ผู้ศึกษาขอยกพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ความว่า

... สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์นักรบที่ยิ่งใหญ่ ทรงอุทิศพระองค์กอบกู้เอกราชปกป้องรักษาวนเมืองให้ปวงประชาราษฎร์ร่มเย็น จนประวัติศาสตร์ได้จารึกพระประวัติและพระกรณียกิจไว้อย่างน่ายกย่อง ขอวีรกรรมที่ทรงเสียสละเพื่อรักษาแผ่นดินด้วยความอดทนกล้าหาญจงเป็นเครื่องเตือนใจให้คนไทยทุกคนตระหนักสำนึกในชาติภูมิตน และพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์สุขส่วนตน ดำรงไว้ซึ่งประโยชน์สุขส่วนรวม^{๒๓}

การจัดทำหนังสือ “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีแห่งการครองราชย์” ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรีดิศ ดิศกุล ได้ให้ทัศนะความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรไว้ในบทนำ ความว่า

ความสำคัญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีต่อชนชาติไทยนั้นเป็นเรื่องที่คนไทยทุกคนเห็นพ้องต้องกันโดยถ้วนหน้า โดยที่พระองค์ทรงกอบกู้เอกราชและประกอบวีรกรรม ซึ่งเลื่องลือมา

^{๒๒} วารุณี ไอสถารมย์ “เมื่อประวัติศาสตร์ชาติเล่าเรื่องผ่านชีวิตประจำวัน จากกรณีเรื่องเล่าพระนเรศวรในภาพเขียน,” จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ๑๒ (มิถุนายน-พฤษภาคม ๒๕๕๒) : ๒๔.

^{๒๓} วุฒิชัย มูลศิลป์, บรรณารักษ์, สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีของการครองราชย์, พระราชดำรัสตอบ.

จนถึงปัจจุบัน การทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชาแห่งพม่านั้น เป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ไม่แต่เพียงในภูมิภาคนี้แต่ในโลกนี้ด้วย”^{๒๔}

สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นักวิชาการสาขาอื่นผู้สนใจประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ วิสุทธ์ บุษยกุล ราชบัณฑิต สาขาด้านการศึกษา เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๙.๐๐-๙.๓๐ น. ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้สนทนาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำถาม การทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ท่านได้กล่าวอย่างอ่อนน้อมว่า ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤต อาจให้ความเห็นที่ไม่เป็นประโยชน์กับวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ได้มากนัก ผู้ศึกษาได้ถามว่า “อาจารย์มีทัศนะอย่างไรกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ท่านได้กรุณาตอบคำถามแต่เพียงสั้นๆ ว่า “สมเด็จพระนเรศวรท่านเป็นกษัตริย์ที่เก่งกล้าพระองค์หนึ่ง ที่ทราบก็ทราบจากครู ขณะนั้นหนังสือของกระทรวง [กระทรวงศึกษาธิการ] ไม่มีอะไรเลย หนังสือนอกเวลา ก็ไม่มี การเรียนครูจะเป็นผู้ชี้แนะ ...”^{๒๕}

ผู้ศึกษาได้เข้าพบ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. เจตนา นาควัชระ เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และผู้เชี่ยวชาญวรรณคดีศึกษา เพื่อสัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้สนทนา เกริ่นเรื่องกับท่านก่อนคร่าวๆ และชี้แจงเรื่องนัยของคำถาม ท่านกล่าวอย่างอ่อนน้อมว่า ผู้ศึกษาอาจไม่ได้คำตอบอย่างที่ต้องการเท่าใดนักเพราะท่านเชี่ยวชาญวรรณคดี ทัศนะที่ได้ อาจอยู่ในมุมมองของผู้สนใจวรรณคดี ถึงกระนั้นผู้ศึกษาได้ถามว่า “อาจารย์มีทัศนะอย่างไรกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ท่านได้กรุณาให้ทัศนะว่า

... ในหลักสูตรทุกระดับพูดถึงสมเด็จพระนเรศวร ในชีวิตผม พระนเรศวรชนช้าง ๔ ครั้ง ครั้งแรก คือ ประถม ครั้งที่ ๒ มัธยมต้น ครั้งที่ ๓ มัธยมปลาย ครั้งที่ ๔ ที่อักษรศาสตร์จุฬาฯ ก็พระนเรศวรชนช้าง เพราะฉะนั้นผมว่าไม่ใช่เฉพาะตัวผมเอง แต่คนที่ได้รับการศึกษาในประเทศไทย จนกระทั่งถึงอุดมศึกษาต้องเจอพระนเรศวรสี่ครั้ง แล้วก็มีครั้งสุดท้ายเท่านั้น ที่เรียนอักษรศาสตร์จุฬาฯ อาจารย์ตั้งคำถามว่า ลองไปคิดดูซิว่าพระนเรศวรเสียท่าหรือเปล่า ที่ว่ากระโดดเข้าไปทำกระทำยุทธหัตถีกัน ตรงนั้นเป็นครั้งแรกที่ทำให้คิดได้ว่าประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่ตีความได้ เพราะว่าตอนเด็กๆ เราก็รับมาว่าสิ่งเหล่านี้เป็นข้อเท็จจริง ผมคิดว่าคนจำนวนมากไม่ได้มองว่าประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ตีความได้ หรือว่าประวัติศาสตร์นั้นมันเป็นการมองอดีตของคนๆ หนึ่ง หรือคนกลุ่มหนึ่ง

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, บทนำ.

^{๒๕} สัมภาษณ์ วิสุทธ์ บุษยกุล, ราชบัณฑิต สาขาด้านการศึกษา, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

เท่านั้นซึ่งอาจมองได้หลายทาง อีกอย่างหนึ่งที่เราไม่ได้สอนกันมา คือ ก่อนที่จะเป็นลายลักษณ์อักษรให้เราอ่านต้นตอมันมาอย่างไร มีหลักฐานก็อย่าง เหมือนกับว่าเรามีฉบับหลวง ฉบับหลวงก็คงจะเป็นฉบับไทยรบพม่ากระมัง แต่ว่าโดยบังเอิญผมเรียนวรรณคดี บังเอิญรุ่นผมถูกบังคับอ่านตะเลงพ่ายทั้งเรื่อง ตอนอายุ ๑๕-๑๖ ปี ก็อ่านรู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง แต่ว่ามันมีอะไรอยู่ในนั้นบางอย่างที่ตีความได้ แต่ว่าเราก็ยังไม่สันหัดเรื่องตีความและครูที่สอนก็ไม่สอนให้เราตีความ แต่เมื่อโตขึ้นกลับไปพิจารณาที่สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกในรสรเขียนเรื่องตะเลงพ่ายไม่ใช่เรื่องเราถูกเขาตีเราชนะเขาแพ้ แต่เหมือนกับว่าการศึกสงครามมันมีอีกมิติหนึ่ง ที่ให้เห็นถึงความทุกข์ยากของคนที่ต้องทำหน้าที่ ตัวพระมหากษัตริย์สร้างขึ้นมาไม่ใช่ว่าเป็นศัตรูของเรา แต่กลับเป็นบุคคลที่เราจะต้องให้ความเห็นใจ ที่ใช้คำว่าอิราชศัตรูลงท้ายแล้วทำให้ทราบว่าเป็นมนุษย์มันก็ทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้นว่าไปแล้วฉบับที่มีอิทธิพลกับผมคงไม่ใช่ฉบับที่เป็นตำราเรียน หรือเป็นฉบับหลวงที่มาจากสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก แต่เป็นฉบับกวีตะเลงพ่าย จริงเท็จแค่ไหน หลักฐานที่เอามาใช้แค่ไหนไม่รู้ แต่การสร้างตัวละครนั้น ยอดเยี่ยมมาก สองคนที่มาเจอกัน ก็ต้องมีขั้วตียะมานะด้วยกันทั้งคู่ คนที่ฝ่ายหนึ่งไม่เต็มใจจะมา ในที่สุดก็ต้องแสดงหน้าที่เต็มที่ และในตอนท้ายแม่ทัพนายกองที่ปล่อยให้สมเด็จพระนเรศวรอยู่พระองค์เดียวแล้วจะลงโทษ ในที่สุดพระมาฆอนิคมขนาดเอาไว้ มันก็ทำให้เห็นได้ว่าพระเจ้าแผ่นดินคนทั้งห้วได้ พระเจ้าแผ่นดินที่ดีคนต้องทั้งห้วได้ และต้องฟังเรื่องที่เป็นเหตุเป็นผล รู้ว่าอะไรพอเหมาะพอดี จะใช้พระราชอำนาจ ตามใจของพระองค์เองไม่ได้ มันมีภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในอะไรหลายๆ เรื่อง และภูมิปัญญาเหล่านั้นมันมักจะออกมาในวรรณคดี การเขียนประวัติศาสตร์ต่อให้มีหลักฐานครบก็เชื่อถือไม่ได้ หลักฐานอาจถูกสร้างขึ้นเพื่อเอาใจคนกลุ่มหนึ่ง^{๒๖}

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ นพเกล้า ศรีมาตย์กุล ผู้สร้างสรรคงานศิลปะและอาจารย์ประจำคณะดิจิทัลมีเดีย มหาวิทยาลัยศรีปทุม เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๔.๐๐-๑๔.๒๐ น. ณ หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม เกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ข้อมูลน่าสนใจว่า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นวีรบุรุษผู้ประกาศอิสรภาพ สร้างความรู้สึกรักอีกนิม เมื่อทราบข่าวพระองค์ท่านได้ต่อสู้กับพม่าจนสามารถประกาศอิสรภาพได้ในที่สุด ในทางกลับกันเมื่อเรียนรู้เรื่องราวของพระองค์รู้สึกว่าถูกสอนให้เกลียดศัตรูทางการเมืองในขณะนั้น [พม่า] ด้วยสำหรับผู้สร้างสรรคงานศิลปะสนใจประวัติศาสตร์ไม่เพียงแต่เรื่องราวประวัติศาสตร์ แต่สนใจใน

^{๒๖} สัมภาษณ์ เจตนา นาควัชระ, เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และผู้เชี่ยวชาญวรรณคดีศึกษา, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑

ความงดงามของศิลปะไทยสมัยอยุธยา โดยเฉพาะการถ่ายทอศิลปะรูปแบบต่างๆ ผ่านละคร และภาพยนตร์ประวัติศาสตร์”^{๒๓}

การสัมภาษณ์นักวิชาการวิทยาศาสตร์ ดร. อรุโณทัย จำปีทอง อาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๗.๐๐ น. กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบทัศนะ ดังความว่า

เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจแก่ตัวเอง สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นวีรบุรุษผู้กอบกู้แผ่นดินให้รอดพ้นจากการตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ทำให้เมืองไทยมีอิสรภาพมาถึงทุกวันนี้ โดยส่วนตัวแล้วนับถือท่านมาก เมื่อครั้งที่เดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ มีผู้ใหญ่ท่านหนึ่งได้มอบเหรียญสมเด็จพระนเรศวรให้เป็นเครื่องรางเพื่อสร้างขวัญ กำลังใจให้ใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศอย่างปลอดภัย^{๒๔}

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นักวิชาการอาวุโส นักวิชาการประวัติศาสตร์ และนักวิชาการสาขาอื่นที่สนใจประวัติศาสตร์ รวมถึงผลงานวิชาการตามการนำเสนอในขั้นต้นนั้น เป็นข้อมูลตามการรับรู้ ความเข้าใจและความเชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชาของนักวิชาการแต่ละท่าน ซึ่งถือเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ผู้ศึกษานำมาตีความและวิเคราะห์ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๑.๑.๔ การตีความและวิเคราะห์

ข้อมูลในขั้นต้นสามารถตีความและวิเคราะห์ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังนี้

ประการแรก นักวิชาการประวัติศาสตร์อาชีพ ต่างให้ทัศนะว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีเพียงปรีชาทางการรบ แต่ทรงปรีชาทางการปกครอง ทรงปกครองและควบคุมกำลังคนอย่างเข้มงวด ใช้กฎหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่กรุงศรีอยุธยาสามารถประกาศอิสรภาพได้นั้น ยังสะท้อนถึงพลังความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ การทูต การฟื้นฟูจิตใจของประชาชนให้เข้มแข็ง

^{๒๓} สัมภาษณ์ นพเกล้า ศรีมาตย์กุล, ผู้สร้างสรรคงานศิลปะและอาจารย์ประจำคณะดิจิทัลมีเดีย มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ อรุโณทัย จำปีทอง, อาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๑.

และการทำนุบำรุงพระศาสนา พระองค์ยังเป็นต้นแบบกษัตริย์นักปกครอง ทรงสอดส่องทุกข์สุขของประชาชน ด้วยการเสด็จตรวจสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนด้วยพระองค์เอง แสดงถึงคุณลักษณะกษัตริย์นักปกครองผู้อุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

ประการที่ ๒ ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มอบประสบการณ์ทางการเมืองแก่รัฐไทย กล่าวคือ เรื่องราวของพระองค์เป็นตัวอย่างความสำเร็จทางการเมืองอันมีมูลเหตุจากความย่อหย่อนของการจัดการปกครองสมัยกรุงศรีอยุธยา ความสมบูรณ์แบบของโครงสร้างเรื่อง บ้านเมืองเกิดยุคเจริญ การประกาศอิสรภาพ และการขยายพระราชอาณาเขตกลายเป็นเค้าโครงประวัติศาสตร์กระแสหลัก หรือประวัติศาสตร์ชาตินิยม ปลูกสำนึกทางประวัติศาสตร์ สร้างขวัญ กำลังใจ และเตือนสติ ไม่ให้เกิดเหตุการณ์ดังเช่นการเสียกรุงศรีอยุธยาแก่ราชวงศ์ตองอูของพม่า

ประการที่ ๓ การกอบกู้อิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกจากจะส่งผลต่อสำนึกประวัติศาสตร์ชาตินิยมแล้ว ยังส่งผลต่อสำนึกพึงพาวีรบุรุษของชาวไทย ชาวไทยยังเชื่อมโยงวีรกรรมการกอบกู้เอกราชเข้ากับความเชื่อ ความศรัทธา ส่งผลให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชดำรงสถานะเป็นวีรบุรุษกึ่งเทพ เกิดลัทธิบูชาสมเด็จพระนเรศวร สร้างพระบรมรูป เหยียบย่ำ หรือการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์เพื่อระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ในการประกาศอิสรภาพ ตามสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

ประการที่ ๔ การแสดงทัศนะความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สะท้อนความเชี่ยวชาญและความสนใจประวัติศาสตร์ตามสาขาวิชาของนักวิชาการแต่ละท่าน นักประวัติศาสตร์อาชีพเสนอมุมมองตามสาขาประวัติศาสตร์ที่ตนเชี่ยวชาญ เช่น ดร. ธีรวัฒน์ ป้อมเพชร นักวิชาการประวัติศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ให้มุมมองประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในมิติทางเศรษฐกิจ ส่วนประพจน์ สุภรัตน์เมธีผู้เชี่ยวชาญเอกสารประวัติศาสตร์จีนโบราณ ให้ความเห็นเรื่องความสัมพันธ์ทางการทหารระหว่างสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับราชวงศ์หมิงของจีน

สำหรับนักวิชาการสาขาอื่นที่สนใจประวัติศาสตร์ เช่น ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. เจตนา นาควัชระ ให้ความเห็นในมุมมองของผู้เชี่ยวชาญวรรณคดี ในมิติทางวรรณคดีเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมีภูมิปัญญาแทรกอยู่ แสดงถึงคุณลักษณะของพระมหากษัตริย์ที่ดี ทักท้วงได้ และการใช้พระราชอำนาจของพระองค์นั้นจะตามพระทัยของพระองค์ไม่ได้ และนพเกล้า ศรีมาตย์กุล นักวิชาการและผู้สร้างสรรคงานศิลปะมีความสนใจประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรใน

มิติทางศิลปะ เหล่านี้ทำให้การรับรู้ทัศนคติของนักวิชาการประวัติศาสตร์อาชีพและนักวิชาการสาขาอื่นมีความแตกต่างกัน ตามความสนใจของนักวิชาการแต่ละสาขา

๑.๒ ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในทัศนะของสาธารณชน

การนำเสนอความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทัศนะสาธารณชน ผู้ศึกษาได้แบ่งข้อมูลออกเป็น ๒ แบบ คือ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (ในกรณีที่ไม่สามารถเข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ได้ ผู้ศึกษาได้นำบทสัมภาษณ์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์มาประกอบการนำเสนอ) และข้อมูลจากแบบสอบถาม

๑.๒.๑ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

สำหรับการสัมภาษณ์สาธารณชน ผู้ศึกษาได้แบ่งกลุ่มการสัมภาษณ์ โดยสอบถาม “ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ตามกลุ่มการศึกษา ดังนี้

๑.๒.๑.๑ กลุ่มสื่อมวลชน

สื่อมวลชนถือเป็นกลุ่มที่ทรงอิทธิพลต่อการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ที่ไม่เป็นทางการ ในทัศนะผู้สร้างภาพยนตร์ “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล ได้เสนอความเห็นผ่านบทสัมภาษณ์ถึงภาพยนตร์เรื่องนี้ ความว่า

ตลอดพระชนม์ชีพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีเรื่องราวต่างๆ ที่สำคัญและน่าสนใจมากมาย ทรงเปี่ยมไปด้วยความเสียสละ กล้าหาญเด็ดเดี่ยว อดทน และทรงมุ่งมั่นที่จะกอบกู้เอกราชตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ความคับแค้นพระทัยในการอยู่ท่ามกลางศัตรู เราอยากถ่ายทอด สิ่งเหล่านี้ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อให้คนไทยทุกคนได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่าน ตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ของคำว่า อิศรภาพ ที่ทำให้เรามีศักดิ์ศรีอย่างเต็มภาคภูมิ ...^{๒๔}

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล ยังให้ทัศนะเรื่องวีรบุรุษในสังคมปัจจุบัน ผ่านบทสัมภาษณ์ ความว่า

เรามีวีรบุรุษคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สำหรับผมพระองค์ทรงมีความสำคัญไม่ต่างจากสมเด็จพระนเรศวร คิดดู มีวิกฤตการณ์หลายครั้ง พระองค์ทรงพาเรารอดมาได้ทุกครั้ง เพียงแต่

^{๒๔} ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก

พระเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงยกทัพไปรบกับศัตรูต่างชาติเหมือนกษัตริย์ในอดีต พระองค์เคยรับสั่งว่าไม่ได้รบกับคอมมิวนิสต์ แต่รบกับความอดอยากของชาวบ้าน โดยรวมเราขาดวีรบุรุษใหม่ ไม่ครบ เรามีในหลวงอยู่ทั้งพระองค์ ประเทศไทยไม่ไร้คนดีหรือครับ เราจะไม่มีวีรบุรุษมาอีกเรื่อยๆ.^{๑๐}

เมื่อกล่าวถึงผู้สร้างและผู้กำกับภาพยนตร์ในข้างต้น ผู้ศึกษาขอเสนอความคิดเห็นของผู้ที่ได้รับบทบาทเป็นสมเด็จพระนเรศวรมหาราชด้วย ท่านแรก ปรัชญา สันันวัฒนานนท์ ผู้รับบทสมเด็จพระนเรศวรในวัยเด็ก ได้ให้ความเห็นว่า “ภาพยนตร์เรื่องนี้สำคัญมากนะครับ เพราะจะสื่อถึงเรื่องที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชกอบกู้ชาติมาให้เรา ผมศึกษาประวัติศาสตร์จากหนังสือเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรฯ ที่ครูสอนการแสดงหามาให้อ่าน เป็นฉบับการ์ตูน สนุกมากครับ”^{๑๑} ส่วนพันตรี วันชนะ สวัสดิ์ ผู้รับบทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กล่าวว่า

ภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้มีส่วนร่วมในการถ่ายทอดเรื่องราวของบูรพกษัตริย์ที่สำคัญที่สุดพระองค์หนึ่ง ในปีแห่งการเฉลิมฉลอง ๘๐ พรรษาของพระมหากษัตริย์ที่สำคัญที่สุดอีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งมีส่วนที่เหมือนกันคือ ทั้งสองพระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ต่อประชาชน ต้องเสียสละความสุขส่วนพระองค์ และตรากตรำพระวรกายเพื่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน เพียงแต่มีรูปแบบที่แตกต่างกันตามยุคสมัย ระหว่างการทำศึกสงครามต่อสู้กับอริราชศัตรูในอดีต กับการแก้ปัญหาความลำบากเดือดร้อนในทุกเรื่องเพื่อ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้นในปัจจุบัน ... อยากให้ดูโดยไม่ต้องมุ่งหวังว่าเป็นหนังดีหรือไม่ดี สนุกหรือไม่สนุก แต่ดูเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เรามีความตั้งใจที่จะตอบแทน คุณของแผ่นดินให้สมกับที่บูรพกษัตริย์ และบรรพบุรุษรักษาแผ่นดินนี้ไว้ให้เรา เป็นแผ่นดินที่สงบร่มเย็นภายใต้พระบารมีของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงทำทุกอย่างเพื่อพวกเรา โดยรายได้ทั้งหมดก็จะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งท้ายที่สุดแล้วก็จะพระราชทานกลับมาช่วยเหลือประชาชนชาวไทยผ่านทางมูลนิธิต่างๆ ของพระองค์ท่าน การไปดูหนังเรื่องนี้จึงได้ประโยชน์หลายด้านครับ^{๑๒}

^{๑๐} สุเจน กรรพฤทธิ์, จากเว็บบล็อก สุเจียงแห่ง ตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกกรอบประวัติศาสตร์ชาตินิยม (กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๕๐), ๒๓๘.

^{๑๑} ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก http://kingnaresuanmovie.com/news_item_015_thai.php/

^{๑๒} ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก http://kingnaresuanmovie.com/news_item_029_thai.php/

สำหรับนักคิด นักเขียน นักวิจารณ์แถวหน้าของประเทศ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ให้ทัศนะไว้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาตินิยม บางส่วนของบทความเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังความว่า

ประวัติศาสตร์ที่แล้วๆ มาสอนให้เห็นว่าสงครามเป็นของดี ให้เห็นว่ามหาบุรุษเป็นของดี มัน เป็นของหลอกหลวงทั้งนั้น เราจะเห็นว่าพระนเรศวรนั้นยิ่งใหญ่มาก ถ้าหากว่าเราเห็นพระนเรศวร ยิ่งใหญ่มากเท่าไรเราจะเห็นว่าทหารยิ่งใหญ่เท่าไร เราจะรักสงครามมากเท่านั้น เราต้องเห็นว่า พระนเรศวรนั้นมีจุดด้อยไม่ใช่น้อย ทำไมเราไม่มองที่พระเอกาทศรถที่ออกศึกร่วมกับพระนเรศวร แต่ พอท่านเสวยราชย์องค์เดียวแล้วท่านเลิกสงครามไปทั้งหมดออกกฎหมายที่ดีที่สุด แต่ที่เราไม่ได้ เรียน ถ้าหากเรามองเห็นว่าสงครามทุกเรื่องกับพม่า ๔๔ ครั้งนั้นเป็นเรื่องที่เลวร้ายทุกๆ ครั้ง คนที่ สำคัญในการชนะแพ้ในสงครามนั้นไม่ใช่พระนเรศวร แต่ว่าเป็นทหารที่เขาต้องไปตาย ที่เมียต้องเป็น ม่าย ช่างม้าถูกฆ่า ถ้าหากเราเปลี่ยนมิติประวัติศาสตร์เหล่านี้ เราจะเลิกประวัติศาสตร์ชาตินิยม แล้ว เราจะหันมาเห็นคุณค่าของสันติศึกษา...^{๓๓}

สำหรับผู้ผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทสารคดี สุเจน กรรพฤทธิ์ กองบรรณาธิการนิตยสาร สารคดี และผู้เขียน “จากเวียงจันทน์สู่เวียงแหง ตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกกรอบ ประวัติศาสตร์ชาตินิยม” แสดงทัศนะว่า

สำหรับผม เมื่อกล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์เป็นบรรพชนท่านหนึ่ง เป็น กษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถทางการสงครามมากที่สุดในประวัติศาสตร์อยุธยา ผู้ทรงตอบได้การ รุกรานของอาณาจักรหงสาวดีอันทรงอำนาจได้อย่างสมน้ำสมเนื้อ หากแต่นั้นไม่ใช่ข้ออ้างในการนำ เรื่องราวและวีรกรรมของพระองค์ไปเป็นเครื่องมือสร้างความเกลียดชังหรือเคียดแค้นระหว่างประเทศ และทำลายการศึกษาเรื่องราวที่นำไปสู่สันติภาพโดยมุ่งศึกษาแต่การสงคราม หรือนั่นการทหารเป็น ใหญ่^{๓๔}

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้ผลิตสื่อสารคดี สกล โหริรัตน์ ช่างภาพ บริษัท ป่าใหญ่ ครีเอชั่น จำกัด บริษัทผู้ผลิตสารคดีคุณภาพ เช่น รายการทุ่งแสงตะวัน สานรักคนเก่งหัวใจแกร่ง ความรู้คือ

^{๓๓} ส. สุลักษณ์ “ก้าวข้ามประวัติศาสตร์ชาตินิยม สู่การสร้างทัศนคติและความเข้าใจอันดีต่อประเทศ พม่า” [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.prachatai.com/05web/th/home/12840>

^{๓๔} สุเจน กรรพฤทธิ์, จากเวียงจันทน์สู่เวียงแหง ตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นอกกรอบ ประวัติศาสตร์ชาตินิยม, ๑๙๓.

ประทับ เมืองไทยวัยชน เป็นต้น ในวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๗.๐๐-๑๗.๑๕ น. ราชบุรี ตาม การสอบถามความคิดเห็น “ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” เขา ได้ให้ทัศนะว่า

สำหรับผม สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นวีรบุรุษผู้ยกอบกู้ชาติ แม้ว่าเรื่องราวของพระองค์จะเกิดขึ้นมานานแล้วแต่ยังเป็นที่จดจำของชาวไทยทั่วไป ในส่วนอาชีพของผมที่ต้องถ่ายภาพสารคดี เดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ทั่วประเทศย่อมสนใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ เพื่อความเข้าใจในการถ่ายทอดสารคดี แต่สารคดีที่ผมทำส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดวิถีชีวิต ธรรมชาติ ซึ่งตอบสนอง โจทย์ของผู้ชมมากกว่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ซึ่งไม่ได้รับความนิยมเท่าใดนัก^{๕*}

การสัมภาษณ์ ภาพันธ์ รัชสิทธิ์ทอง นักข่าวการเมือง หนังสือพิมพ์ออนไลน์ www.prachatai.com เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๐๐-๑๖.๓๐ น. ณ มหาวิทยาลัย ศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้ถามคำถาม “คุณมีความคิดเห็นอย่างไร กับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ภาพันธ์ รัชสิทธิ์ทอง แสดง ทัศนะที่ต่างออกไป ดังความว่า

ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมีความสำคัญ ถือเป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมือง ระหว่างสองอาณาจักร แสดงความเป็นจักรวรรดิราชระหว่างอาณาจักร การที่สมเด็จพระนเรศวร เสด็จประทับกรุงหงสาวดี ได้เรียนรู้ยุทธวิธีทางการทหาร ซึ่งเป็นพื้นฐานในการประกาศอิสรภาพ เมื่อ พระเจ้าบุเรงนองเสด็จสวรรคต ศูนย์อำนาจทางการเมืองเปลี่ยนจึงเกิดกระด้างกระเดื่อง สมเด็จพระ นเรศวรจึงถือโอกาสนี้ปลดแอก และประกาศอิสรภาพได้สำเร็จ แต่สำนึกของคนส่วนใหญ่จดจำได้ เฉพาะสมเด็จพระนเรศวร คนส่วนใหญ่ไม่กล่าวถึงบทบาทของพระมหารัชมหาราชอันเป็นมูลเหตุให้ กรุงศรีอยุธยาเสียกรุงครั้งแรก มีหน้าข้าราชการเน้นให้ทราบถึงวีรกรรมวีรบุรุษในการกอบกู้เอกราชซ้ำ แล้วซ้ำอีกทั้งในแบบเรียนและสื่อต่างๆ ส่งผลต่อสำนึกการพึ่งพาวีรบุรุษตลอดเวลา ส่วนคำว่า “เอกราช” ที่เกิดจากพระราชภาวะของสมเด็จพระนเรศวร คือ การเมืองของชนชั้นนำ ชาวบ้านทั่วไปไม่ สนใจว่าใครครองเมือง ท้ายสุดแล้วก็ถูกเทครัวเหมือนกัน อยู่ที่ใครปกครองแล้วชาวบ้านอยู่ดีกินดี มากกว่า ...^{๖*}

^{๕*} สัมภาษณ์ สกล โพธิ์รัตน์, ช่างภาพ บริษัท ปาใหญ่ ครีเอชั่น จำกัด, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๖*} สัมภาษณ์ ภาพันธ์ รัชสิทธิ์ทอง, นักข่าวการเมือง หนังสือพิมพ์ออนไลน์ www.prachatai.com, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ส่วนคอลัมน์นิสต์หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และอดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร แสดงความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผ่านบทความ “ผีขโมดพันธุใหม่ ‘สุบเลือดเนื้อ’ ชาวนาไทย” โดยยกเอาเหตุการณ์ร่วมสมัย เมื่อพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร นำนายทุนต่างชาติ รายใหญ่จากประเทศตะวันออกกลาง มาลงทุนตั้งบริษัทผลิตข้าวในประเทศไทย เขากล่าวในบทความว่า “ความภูมิใจในตนเองของคนไทย นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน มันได้หายไปจนเกือบหมดสิ้นแล้วละหรือ นึกถึงดวงวิญญาณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ได้ทรงกอบกู้แผ่นดินนี้เอาไว้ให้ลูกหลานไทยได้ทำมาหากินอยู่ในปัจจุบัน”^{๑๑}

ในบทความเดียวกันนี้ ยังแสดงถึงมุมมองต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผสมกับความเชื่อเรื่องดวงพระวิญญาณ ดังความว่า

เมื่อคืนนี้ผู้เขียน [ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก] นอนป่วยอยู่ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์... แต่ดวงวิญญาณได้ผืนถึงพระองค์ท่าน [สมเด็จพระนเรศวรมหาราช] เมื่อประมาณสองปีที่ผ่านมามีการเดินทางขึ้นไปภาคเหนือ ผ่านดอยเชียงดาวขึ้นไปจนกระทั่งถึงอำเภอเวียงแหงชายแดนพม่า ไปยืนอยู่ตรงนั้น ได้เห็นแท่นที่บรรทมของพระองค์ ท่านอยู่ด้านหนึ่ง... ได้ทราบว่ ตอนที่ท่านยกทัพออกมาจากกรุงศรีอยุธยา นั้น มีทัพอยู่ไม่ถึงแสนคน ครั้นมาถึงอำเภอเวียงแหง ปรากฏว่ามีทัพจากกองทัพไทยใหญ่มาสมทบ จนกระทั่งมีกำลังเกือบสองแสนคน แสดงให้เห็นถึงบุญบารมีของพระองค์ท่าน... แต่คนเดียวนั้นนิยมอำนาจและเงินตรา จนกระทั่งไม่รู้คุณค่าของคำว่า “บุญบารมี”^{๑๒}

กรณีการนำเหตุการณ์ร่วมสมัยเปรียบเทียบกับนิมิตอันเกิดจากดวงพระวิญญาณสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยังปรากฏในงานเขียนของ ศรีเพ็ญ จัตูหะศรี^{๑๓} เรื่อง บันทึกการติดต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังความตอนหนึ่งในหนังสือ “องค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงห่วงใยราษฎรและให้ความปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองอยู่เสมอตลอดเวลา เพื่อ

^{๑๑} ระพี สาคริก, “ผีขโมดพันธุใหม่ ‘สุบเลือดเนื้อ’ ชาวนาไทย,” *มติชน*, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑, ๖.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๓} ศรีเพ็ญ จัตูหะศรี ผู้สนใจเรื่องวิญญาณของบรรพชนชาติไทย เขาได้ติดต่อทางสมาชิกกับพ่อฤาษีสรายากัส ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ จนกระทั่งได้เขียนผลงานเรื่อง บันทึกการติดต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๑๗ โดยสำนักค้นคว้าทางวิญญาณ

มิให้ต้องเกิดเหตุภัยถึงขนาดที่จะต้องบานปลายกลายเป็นอื่น ถ้ามีเหตุร้ายในบ้านเมือง พระองค์มักรับสั่งผ่านพ่อฤๅษีสรายากัสเสมอ...”^{๔๐} เขากล่าวถึงความฝันว่า

ข้าพเจ้าไปหาอาจารย์ลาวัลย์ ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร...ขณะที่เดินออกประตูกรมศิลปากรจะมาขึ้นรถเมล์เพื่อกลับบ้าน ขณะนั้นเองก็มองเห็นที่ท้องฟ้าดำมืด เต็มไปด้วยฝูงจิกกำลังจิกตีกัน หล่นลงมาเกลื่อนกลาด บรรยากาศน่าสะพรึงกลัวมาก... พร้อมกับนั้นก็มีความรู้สึกว่า มีโจรใหญ่เข้ามาเมืองมา ๕ คน เป็นโจรที่คอยปล้นสะดมผู้คนที่ผ่านไปมา... พอรู้สึกตัวตื่นขึ้นมา... ข้าพเจ้าเข้าสมาธิไปตามพ่อฤๅษีสรายากัส แต่ไม่ได้รับคำตอบ จนตกกลางคืนพ่อฤๅษีจึงได้บอกว่า ที่ฝันเมื่อคืนนี้เป็นนิมิตที่องค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จมาบอกว่า วันเสาร์วันอาทิตย์ที่จะถึงนี้จะเกิดการจลาจลถึงนองเลือดที่ท้องสนามหลวง... คือวันที่ ๑๓-๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ซึ่งกลายเป็นวันมหาวิปโยคของคนไทยทั้งชาตินั้นเอง...”^{๔๑}

แม้ขณะที่ ศรีเพ็ญ จัตุหะศรี เดินทางไปที่อนุสรณ์ดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี เกิดเหตุการณ์ยางระเบิด ยังกล่าวว่า “...ข้าพเจ้าสมาธิทูลถามสมเด็จพระนเรศวรดูว่า ที่ยางระเบิดนั้นเกี่ยวข้องกับพระองค์หรือไม่ หรือเป็นเพราะเหตุบังเอิญธรรมดา พระองค์รับสั่งว่า “ก็อยากดูปาฏิหาริย์มิใช่หรือ...””^{๔๒}

ข้อมูลในข้างต้นเป็นตัวอย่างทัศนคติของสื่อมวลชนบางท่าน ซึ่งทรงอิทธิพลต่อการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ของมวลชน ในขณะที่ครูผู้สอนประวัติศาสตร์ สาธารณชนผู้ส่งสารหรือเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชโดยตรงผ่านระบบการศึกษา กลับมีมุมมองในทิศทางเดียวกัน ดังนี้

๑.๒.๑.๒ กลุ่มครูสอนประวัติศาสตร์

ในการสัมภาษณ์ครูสอนประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาได้สอบถามทัศนคติครูในพื้นที่ราชบุรี เชียงใหม่และกรุงเทพมหานคร จำนวน ๖ ท่าน เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติของครูสอนประวัติศาสตร์แต่ละพื้นที่ ว่ามีทัศนคติแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร เพราะทัศนคติของครูสอนประวัติศาสตร์ย่อมสะท้อน

^{๔๐} ศรีเพ็ญ จัตุหะศรี, บันทึกการติดต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๒๑), ๒๐.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, ๒๑-๒๒.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, ๒๓-๒๔.

ถึงการถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์แก่นักเรียนในแต่ละพื้นที่ด้วย เมื่อผู้ศึกษาได้เข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ได้ทราบถึงทศนะความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังนี้

การสัมภาษณ์ ประดับ เสาหงส์ ข้าราชการบำนาญ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๖.๕๐ น. ราชบุรี ผู้ศึกษาได้พูดคุย สอบถามถึงการเรียนการสอนสมัยที่เข้ารับราชการ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๙-๒๕๓๙ ว่ามีการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์อย่างไร และสอบถาม ทศนะเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบว่า “สมเด็จพระนเรศวร พระองค์เป็นบุคคลที่เก่งกล้า มีความคิดริเริ่ม สามารถเอาชนะพม่า ได้ ทำให้ไทยมีอิสรภาพมาจนถึงทุกวันนี้”^{๕๕}

ผู้ศึกษายังได้รับความกรุณาจาก บรรจง สันประเสริฐ ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๙.๓๐-๑๐.๐๐ น. ณ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี เพื่อพูดคุยเกี่ยวกับการเรียนการสอนในปัจจุบัน และการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ผู้ศึกษาได้ถามว่า “ในฐานะครูสอนประวัติศาสตร์อาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ท่านได้ให้ทศนะ ความว่า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ท่านเป็นบุคคลที่มีความอดทนแม้ขณะที่ประทับที่กรุงหงสาวดี ถูกกดขี่ข่มเหง เมื่อได้รับชมเรื่องราวของพระองค์ ผ่านภาพยนตร์ยังมีความเห็นอกเห็นใจมากขึ้น อยากจะถ่ายทอดเรื่องราวของพระองค์เป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่สำคัญ อยากปลูกฝังให้นักเรียน ทราบว่าน่าจะเป็นประเทศมาได้นั่นลำบากแค่ไหน การที่สมเด็จพระนเรศวรเสด็จประทับที่หงสาวดี นั่นไม่ใช่เพราะการแก่งแย่งชิงดีในราชสำนัก อยากย้ำเตือนเรื่องนี้กับคนในปัจจุบันด้วย”^{๕๖}

การสัมภาษณ์ครั้งนั้น ผู้ศึกษาได้สอบถาม เอกชัย สังข์ประเสริฐ ครูผู้สอนรายวิชา สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับประถมศึกษา โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ เวลา ๑๑.๑๕-๑๑.๓๐ น. ราชบุรี ได้ทราบถึงทศนะเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า

รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่สำคัญ พระองค์เป็นกษัตริย์นักรบผู้ เสียสละ ต่อสู้เพื่อบ้านเมือง คนไทยควรรับรู้เรื่องราวของพระองค์ในฐานะวีรบุรุษ บุคคลสำคัญ

^{๕๕} สัมภาษณ์ ประดับ เสาหงส์, ข้าราชการบำนาญ จังหวัดราชบุรี, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ บรรจง สันประเสริฐ, ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑.

โดยเฉพาะเด็กๆ ถ้าได้เรียนรู้เรื่องราวของพระองค์ท่านจะสามารถสร้างความรู้สึกรักชาติมากขึ้น
อยากย้าให้ทราบว่าประเทศไทยดำรงอยู่ได้อย่างไร”^{๕๕}

สำหรับ สุจิตรา ทาแดง ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับ
ประถมศึกษา โรงเรียนสิริมังคลานุสรณ์ เชียงใหม่ ผู้ศึกษาได้พูดคุย ชักถามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๗.๐๐ น.
เชียงใหม่ ดังคำถาม “อาจารย์มีทัศนะอย่างไรต่อความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช” ได้ทราบทัศนะว่า “ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสำคัญ
ในฐานะเรื่องราวที่ให้แก่คิดทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกาศอิสรภาพของ
พระองค์เป็นที่จดจำของชาวไทย และชาวไทยควรยกย่องพระองค์ในฐานะวีรบุรุษผู้กอบกู้
แผ่นดิน”^{๕๖}

ผู้ศึกษายังได้สัมภาษณ์ครูผู้สอนประวัติศาสตร์โรงเรียนในกรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษา
ได้รับความกรุณาจาก ดวงจันทร์ นนทะไชย ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
ระดับประถมศึกษา โรงเรียนกรุงเทพวิเทศศึกษา เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๐.๓๐-
๑๑.๐๐ น. ณ โรงเรียนกรุงเทพวิเทศศึกษา กรุงเทพมหานคร ในการพูดคุยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์
รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร และถามคำถามเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช ได้รับคำตอบว่า “ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร สำคัญเพราะ
เป็นช่วงเวลา que แสดงถึงรอยต่อทางประวัติศาสตร์การสงครามระหว่างไทยกับพม่า
พระองค์มีคุณสมบัติของผู้นำที่ดี สละความสุขส่วนพระองค์เพื่อชาติบ้านเมือง”^{๕๗}

การสัมภาษณ์ กรรณิการ์ โพธิรัตน์ ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและ
วัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนปัญจทรัพย์ กรุงเทพมหานคร ในวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑
เวลา ๑๗.๓๐-๑๘.๐๐ น. ราชบุรี ผู้ศึกษาได้สอบถามการจัดการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ ความ
สนใจของนักเรียนที่มีต่อประวัติศาสตร์ และความเห็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระ
นเรศวรมหาราช ในส่วนของความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้

^{๕๕} สัมภาษณ์ เอกชัย สังข์ประเสริฐ, ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับ
ประถมศึกษา โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ สุจิตรา ทาแดง, ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับ
ประถมศึกษา โรงเรียนสิริมังคลานุสรณ์ เชียงใหม่, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ ดวงจันทร์ นนทะไชย, ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับ
ประถมศึกษา โรงเรียนกรุงเทพวิเทศศึกษา กรุงเทพมหานคร, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ศึกษาได้สอบถามทัศนคติ และได้รับคำตอบว่า “ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสำคัญในฐานะเรื่องราวที่ให้แง่คิด ข้อเตือนใจ และสำนึกเรื่องวีรบุรุษผู้กอบกู้เอกราช ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่สำคัญเพราะถือเป็นจุดประสงค์ของการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เพื่อสร้างสำนึกรักชาติ”^{๔๘}

ข้อมูลดังกล่าวในข้างต้นเป็นทัศนคติของครูสอนวิชาประวัติศาสตร์ แม้แต่ละท่านจะสอนประวัติศาสตร์ต่างพื้นที่แต่ให้ทัศนคติทิศทางเดียวกัน เพื่อให้ทราบข้อมูลที่ต่อเนื่องกัน ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์กลุ่มนักเรียน นักศึกษา ซึ่งถือเป็นผลผลิตการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในชั้นเรียนเป็นกลุ่มการศึกษาลำดับต่อไป

๑.๒.๑.๓ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา

ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มนักเรียน นักศึกษา แบ่งได้เป็น ๒ ส่วนด้วยกัน คือ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม (คำถามอัตนัย โดยสุ่มจากจำนวนแบบสอบถาม ๖๐ ชุด) ซึ่งผู้ศึกษาขอเสนอข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เป็นลำดับแรก

การสัมภาษณ์ สรรพยา สะอาดยวง นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนเขาวังราชบุรี เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๙.๐๐-๑๙.๑๕ น. ราชบุรี ผู้ศึกษาได้พูดคุยถึงความสนใจเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์ สืบการรับรู้ประวัติศาสตร์ที่นักเรียนสนใจ และถามความเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบที่ “สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความกล้าหาญ ทำให้ผมประทับใจ อยากค้นคว้าเรื่องของพระองค์ต่อไป”^{๔๙}

การสัมภาษณ์ อรวรรณ วงษ์ไทย นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๘.๓๐-๘.๔๐ น. ราชบุรี ผู้ศึกษาได้ถามว่า “นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ได้รับคำตอบว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีความเก่งกล้าสามารถต่อสู้กับจนได้รับชัยชนะ มีความรอบคอบ”^{๕๐}

^{๔๘} สัมภาษณ์ กวรรณิการ์ โพธิ์รัตน์, ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนปัญจทรัพย์ กรุงเทพมหานคร, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ สรรพยา สะอาดยวง, นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนเขาวังราชบุรี, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๕๐} สัมภาษณ์ อรวรรณ วงษ์ไทย, นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑.

ผู้ศึกษาได้พูดคุยกับ ทวีพันธ์ สร้อยเงิน นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนเขาดินวิทยาการ กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๕.๐๐-๑๕.๓๐ ณ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ได้สอบถามความสำคัญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เขากล่าวว่า “...เมื่อรับรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรแล้วเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ชาวไทยมีบรรพบุรุษที่เก่งกล้าอย่างสมเด็จพระนเรศวร”^{๕๐}

สำหรับทัศนะที่ได้จากแบบสอบถาม ตามคำถาม “นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างทัศนะที่ได้จากแบบสอบถามกลุ่มโรงเรียนจิตรลดา ยกตัวอย่างเช่น นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ (แบบสอบถามกลุ่มโรงเรียนจิตรลดา ลำดับที่ ๓) ตอบว่า “สมเด็จพระนเรศวรมีความกล้าหาญ”, นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (แบบสอบถามกลุ่มโรงเรียนจิตรลดา ลำดับที่ ๑๓) ตอบว่า “สมเด็จพระนเรศวรมีความสามารถด้านการรบ กล้าหาญ” และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ (แบบสอบถามกลุ่มโรงเรียนจิตรลดา สํารอง ลำดับที่ ๔) ตอบว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นกษัตริย์นักรบที่ยิ่งใหญ่” เป็นต้น

ส่วนตัวอย่างคำตอบที่ได้จากแบบสอบถามกลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ยกตัวอย่างเช่น นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๒ (แบบสอบถามกลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ลำดับที่ ๑๖) ตอบว่า “สมเด็จพระนเรศวรเป็นผู้ที่กล้าหาญในเรื่องการรบมาก พระองค์ได้กู้ชาติให้แก่ประเทศไทย”, นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (แบบสอบถามกลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ลำดับที่ ๑๘) ความว่า “สมเด็จพระนเรศวรมีความกล้าหาญอย่างมาก เพราะสู้รบกับข้าศึก พวกเราอยากจะศึกษาเรื่องนี้ต่อไป” และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ (แบบสอบถามกลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ลำดับที่ ๑๙) ตอบว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความกล้าหาญรักชาติ พวกเรามีความภูมิใจที่พระองค์สู้รบเพื่อชาติ พวกเราควรรักชาติเหมือนที่พระองค์ทำต่อชาติบ้านเมืองของเรา” เป็นต้น

สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์นักศึกษา ๔ คน ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ วรณศิริ ไตรวิลาส นักศึกษาชั้นปีที่ ๒ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๗.๐๐-๑๗.๑๕ น. ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร

^{๕๐} สัมภาษณ์ ทวีพันธ์ สร้อยเงิน, นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนเขาดินวิทยาการ กรุงเทพมหานคร, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๑.

มหาราช ตามการสอบถามเบื้องต้นว่า “คุณรู้จักสมเด็จพระนเรศวรหรือไม่” วรณศิริ ไตรวิลาศ กล่าวว่่า “รู้ว่าพระองค์เป็นผู้กอบกู้เอกราช ที่รู้จักจากภาพยนตร์ สำหรับประเด็นอื่น ๆ ไม่รู้เลยว่าท่านมีความสำคัญอย่างไร”^{๕๒}

การพูดคุยกับ พงศทัตย์ ช้างบุญมี นักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๘.๐๐-๑๘.๒๐ น. ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ผู้ศึกษาได้สอบถามถึงความสนใจประวัติศาสตร์ และสอบถามความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบท้ี่ศนะว่่า

เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสำคัญอย่างมาก ถ้าพระองค์ไม่สามารถกอบกู้เอกราชได้เราคงตกเป็นเมืองขึ้น โดนเหยียบย่ำ แน่แน่นอนว่าเมื่อเรียนรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมีความรู้สึกในทางลบกับศัตรูทางการเมืองในขณะนั้น ในทางกลับกันประเทศที่มีอำนาจย่อมอยากขยายอำนาจ ไม่ว่าจะเราหรือเขาอยากจะขยายอำนาจออกไป นอกจากนี้ เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรยังเป็นเครื่องเตือนใจให้ทราบว่าที่พระองค์จะประสบความสำเร็จในการกอบกู้เอกราชมาได้นั้นพระองค์ต้องมีความอดทน รอบคอบ มีไหวพริบ ยังสอนใจคนไทยด้วยกันถ้าไม่รักกันเอง อาจเสียเมือง สมควรยั้งแล้วที่พระองค์ได้รับสมญานามว่า มหาราช”^{๕๓}

การสัมภาษณ์ เขมิกา กลิ่นอักษร นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ชั้นปีที่ ๓ ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๗.๐๐ น. ณ หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ผู้ศึกษาได้ถามว่า “คุณมีทัศนะว่่าไรกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ได้ทราบว่่า “รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมีความสำคัญต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของเยาวชน ปลุกจิตสำนึกให้คนไทยรักชาติ ทำให้ทราบความเป็นมาของ

^{๕๒} สัมภาษณ์ วรณศิริ ไตรวิลาศ, นักศึกษาชั้นปีที่ ๒ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พงศทัตย์ ช้างบุญมี, นักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๑

ชาติไทย วิศวกรรมของพระมหากษัตริย์ว่ามีบุญคุณต่อพวกเราอย่างมาก และเป็นการทำให้คนไทยเคารพและเทิดทูนสถาบันกษัตริย์”^{๕๔}

การสัมภาษณ์ ธิษณา วีรเกียรติสุนทร นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ชั้นปีที่ ๒ สาขาประวัติศาสตร์ศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๙.๐๐-๑๙.๓๐ น. ณ หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ผู้ศึกษาได้ถามคำถามเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้รับคำตอบว่า

ก่อนที่จะเรียนประวัติศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา ทราบว่ารัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นช่วงที่มีการสงคราม กอบกู้เอกราช และขยายอาณาเขต ทั้งความรู้ก็กลับไปประเทศเพื่อนบ้านที่คอยรุกรานกรุงศรีอยุธยาอยู่ตลอดเวลา แต่เมื่อเรียนอีกระดับ ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เรื่องราวน่าสนใจมากมาย ไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูปการปกครอง หลังการเสียกรุงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงฟื้นฟูการเมืองได้อย่างไร เรื่องเศรษฐกิจก็น่าสนใจ ทรงฟื้นฟูเศรษฐกิจอย่างไร คำขายอย่างไรถึงสามารถซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ได้ ซึ่งทราบกันว่าช่วงเวลาที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้นครองราชย์นั้นการค้าในเอเชียอาคเนย์มีความเจริญรุ่งเรืองมาก^{๕๕}

ส่วนทัศนะของนักศึกษาท่านอื่น ผู้ศึกษาขอเสนอทัศนะที่ได้จากแบบสอบถาม ตามคำถาม “ท่านคิดว่าการเรียนรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสำคัญอย่างไร?” ยกตัวอย่างเช่น

นักศึกษาชั้นปีที่ ๒ คณะวิทยาศาสตร์ (แบบสอบถามกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ลำดับที่ ๗) แสดงทัศนะว่า “สำคัญมาก เพราะทำให้เราได้รู้ประวัติศาสตร์ชาติไทยของเรา และทำให้เกิดความภาคภูมิใจแก่คนรุ่นหลังที่บรรพบุรุษได้สร้างวีรกรรมต่างๆ”

นักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะวิทยาศาสตร์ (แบบสอบถามกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ลำดับที่ ๑) เสนอว่า “สำคัญ ช่วยให้เกิดสำนึกรักชาติรักแผ่นดิน”

นักศึกษาชั้นปีที่ ๒ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม (แบบสอบถามกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ลำดับที่ ๑๔) เสนอว่า “สำคัญ เพราะทำให้ทราบเรื่องราว

^{๕๔} สัมภาษณ์ เขมิกา กลิ่นอักษร, นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ชั้นปีที่ ๓ ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

^{๕๕} สัมภาษณ์ ธิษณา วีรเกียรติสุนทร, นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ชั้นปีที่ ๒ สาขาประวัติศาสตร์ศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

ต่าง ๆ ในอดีต ทำให้คนรุ่นหลังรู้สึกรักชาติและมีความภาคภูมิใจที่ได้เกิดเป็นคนไทยและมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข”

นักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะโบราณคดี (แบบสอบถามกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ลำดับที่ ๖) ให้ความเห็นว่า “สำคัญมาก เพราะเป็นอีกแง่มุมหนึ่งในการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต การดำรงเอกราช ความคิดของกษัตริย์ต่อประชาชน การเมืองการปกครอง รวมถึงศาสนาของประเทศ”

นักศึกษาชั้นปีที่ ๒ คณะอักษรศาสตร์ (แบบสอบถามกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ลำดับที่ ๒๐) เสนอว่า “สำคัญ เพราะท่านคือบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ไทยที่เราควรศึกษาไว้ เนื่องจากวีรกรรมที่ท่านสร้างไว้แสดงออกถึงความรักที่มีต่อบ้านเมืองและคนไทยทุกคน เราจึงควรศึกษาไว้เพราะมันเป็นเอกลักษณ์ที่คนไทยควรจะได้รับรู้และภูมิใจในความเป็นเอกราชของไทย”

ข้อมูลในช่วงต้น เป็นเพียงทัศนะของนักเรียน นักศึกษา ส่วนน้อยที่แสดงความเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สำหรับทัศนะของกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ ผู้ศึกษาขอเสนอกลุ่มนักปกครองและข้าราชการ เป็นลำดับต่อไป

๑.๒.๑.๔ กลุ่มนักปกครองและข้าราชการ

กลุ่มนักปกครองและข้าราชการจัดเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ผู้ศึกษามีความสนใจเกี่ยวกับมุมมอง ทัศนะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งอาจเชื่อมโยงไปสู่ทัศนะที่ได้จากการปลูกฝังจากสายอาชีพ ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์นักปกครอง ๔ ท่าน ดังนี้

การสัมภาษณ์ ศุภกร ติดงาม ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๔.๐๐-๑๔.๑๕ น. ราชบุรี ผู้ศึกษาได้สอบถามถึงการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังคำถาม “คุณมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ศุภกร ติดงาม ตอบว่า “สมเด็จพระนเรศวรทรงกอบกู้เอกราชแก่ประเทศไทย ผมทราบเรื่องราวของท่านผ่านหนังสือเรียนระดับประถมศึกษา ที่จดจำได้มากคือจากภาพยนตร์ จึงทราบว่าท่านลำบากในการกอบกู้เอกราช ถูกหมิ่นเกียรติ เมื่อทราบเรื่องราวของพระองค์ทำให้เกิดความรู้สึกอดคิดกับศัตรูทางการเมืองในขณะนั้น”^{๕๖}

สำหรับนักปกครองอย่าง พัทธระ แจ่มจันทร์ เจ้าพนักงานปกครอง สำนักท้องถิ่น อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ผู้ศึกษาได้เข้าพบเพื่อสัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๒๐.๐๐-

^{๕๖} สัมภาษณ์ ศุภกร ติดงาม, ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

๒๐.๓๐ น. ราชบุรี พัชนะ แจ่งจันทร์ มีความกระตือรือร้นในการพูดคุยกับผู้สัมภาษณ์อย่างมาก เขาได้เล่าให้ผู้ศึกษาฟังเกี่ยวกับหนังสือที่เขาได้อ่านเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในการสัมภาษณ์ครั้งนั้นผู้ศึกษาได้สอบถามเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรที่เขาทราบผ่านแบบเรียนและสื่อการรับรู้ต่างๆ และถามว่า “คุณมีความคิดเห็นอย่างไรกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” เขากล่าวว่า

รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่สำคัญ วิศวกรรมของพระองค์น่าชื่นชม ยกย่อง และควรเอาอย่าง การที่พระองค์ยกกองทัพเอกราช ทำให้ชาวไทยมีแผ่นดินอาศัย เพราะเหตุนี้เพื่อสร้างสำนึกให้ชาวไทยได้ระลึกถึง และปลูกฝังความคิดชาตินิยมควบคู่ไปด้วย ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศชาติพัฒนาต่อไป รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาประวัติศาสตร์ ยึดมั่นในบรรพบุรุษไทย เพราะปัจจุบันเกิดการแก่งแย่งชิงดีกัน อยากให้พระมหากษัตริย์อยู่เหนือระบอบการปกครองเพราะพระองค์ท่านจะเลือกคนดีมาปกครองได้^{๕๑}

ส่วนการพูดคุยกับ นายดาบตำรวจศักดิ์ดา เสาหงส์ เจ้าหน้าที่ตำรวจ ประจำสถานีตำรวจภูธร อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๕.๑๐-๑๕.๒๐ น. ราชบุรี เกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทำให้ทราบว่า เขาไม่มีความสนใจเรื่องประวัติศาสตร์เท่าใดนัก แต่เขาได้เล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า “เพื่อนของผมซึ่งอยู่ในหน่วยเดียวกัน สนใจสมเด็จพระนเรศวรในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบูชาพระรูปของพระองค์”^{๕๒}

ในทำนองเดียวกันนี้ การรับรู้เรื่องความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังสอดคล้องกับแนวคิดของทหาร ดังการสัมภาษณ์ พันโทสาลี สมพงษ์เจริญ อดีตทหารกองเครื่องช่วยฝึก กรมการทหารช่าง ค่ายภานุรังสี จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๓.๐๐-๑๓.๐๐ น. ราชบุรี ผู้ศึกษาได้สอบถามความเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบคำตอบว่า

เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรเป็นเรื่องราวที่ปลูกใจให้ผมระลึกถึงความกล้าหาญ เก่งกล้าของพระองค์ท่าน เมื่อผมไปรบสงครามเวียดนาม ในฐานะนักรบ ผมศรัทธาพระองค์ท่าน และเชื่อว่าพระ

^{๕๑} สัมภาษณ์ พัชนะ แจ่งจันทร์, เจ้าพนักงานปกครอง สำนักท้องถิ่น อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายดาบตำรวจศักดิ์ดา เสาหงส์, เจ้าหน้าที่ตำรวจ ประจำสถานีตำรวจภูธร อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

เจ้าแผ่นดินทุกพระองค์จะคุ้มภัยเมื่อเกิดอันตราย และผมยอมสละชีวิตให้แก่ประเทศชาติ เพื่ออ้างความเป็นเอกราชของชาติไว้ ผมยังมีความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของสมเด็จพระนเรศวร เนื่องจากประสบการณ์สงครามเวียดนาม ครั้งนั้นเวียดกงโจมตีกองทหารราบที่ ๑ ที่ผมสังกัดอยู่ ทหารไทยเสียชีวิต ๗ นาย ในขณะที่เวียดกงเสียชีวิต ๙๐ คน นั่นเป็นเพราะพระเดชของสมเด็จพระนเรศวร ... สิบกว่าปีก่อนทหารบุชชาระนเรศวรกันมาก ทั้งนี้เป็นผลจากกระแสนการสร้างเหรียญสมเด็จพระนเรศวรโดยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์^{๕๔} ...^{๕๐}

ความในข้างต้นเป็นตัวอย่างทัศนคติของนักปกครอง กลุ่มอาชีพที่มีความเชื่อ ความศรัทธาในสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างมาก กลุ่มตัวอย่างต่อไปผู้ศึกษาขอเสนอกลุ่มอาชีพค้าขาย เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

๑.๒.๑.๕ กลุ่มอาชีพค้าขาย

กลุ่มอาชีพค้าขายเป็นอีกกลุ่มการศึกษาหนึ่งที่ผู้ศึกษาสนใจ ทราบกันว่าอาชีพค้าขายมุ่งแสวงหารายได้เลี้ยงปากท้องเป็นหลัก อาจเสนอมุมมอง ความคิดเห็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการอาชีพค้าขายจำนวน ๓ ท่าน ได้ทราบทัศนคติที่ต่างกันไป ดังนี้

คำบัว ชัยนันดา เจ้าของร้านป้าต้อย ผู้ศึกษาสัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๐.๐๐-๑๐.๑๕ น. นครปฐม และสอบถามเกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังคำถามเบื้องต้น “ป้าเคยได้ยินเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรบ้างหรือไม่?” คำบัว ชัยนันดา ตอบว่า “เคยได้ยินพระนามท่านบ้างผ่านโฆษณาในโทรทัศน์ แต่ไม่ทราบว่าท่านมีบทบาทอย่างไร ป้าต้องทำกับข้าว ค้าขาย เรียนน้อย ทำให้ไม่รู้เรื่องสมเด็จพระนเรศวรเลย”^{๕๑}

การสัมภาษณ์ ก็ กรรมมาลีประทีป เจ้าของร้านบะหมี่นายก็ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๑.๓๐-๑๑.๔๕ น. ราชบุรี ผู้ศึกษาได้สอบถามเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในคำถามเบื้องต้น ว่า “ลุงทราบเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชบ้างหรือไม่?” ได้รับคำตอบว่า “ไม่ทราบเลยว่าพระองค์เป็นใคร เนื่องจากต้องทำมาค้าขายทำให้ไม่สนใจ

^{๕๔} เหรียญสมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าให้สร้าง ใน พ.ศ. ๒๕๓๘ เพื่อมอบแก่ทหารและตำรวจที่ปฏิบัติราชการในภาคใต้

^{๕๐} สัมภาษณ์ พันโทสาตี สมพงษ์เจริญ, อดีตทหารกองเครื่องช่วยฝึก กรมการทหารช่าง ค่ายภาณุรังสี จังหวัดราชบุรี, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ คำบัว ชัยนันดา, เจ้าของร้านป้าต้อย จังหวัดนครปฐม, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ประวัติศาสตร์ ทั้งไม่มีเวลาในการรับชมภาพยนตร์หรือละครโทรทัศน์ ทำให้ไม่ทราบเรื่องราวเกี่ยวกับพระองค์เลย”^{๒๒}

สำหรับผู้ประกอบธุรกิจอย่าง ชีรยุทธ รัตนวงศ์ เจ้าของโรงงานรุ่งเจริญยางไทย จังหวัดนครปฐม มีความเห็นที่ต่างออกไป ในการสัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๔.๐๐-๑๔.๓๐ น. นครปฐม ผู้ศึกษาได้สอบถามการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และถามว่า “คุณคิดว่าประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสำคัญอย่างไร” เขาให้ทัศนะว่า

รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเป็นรัชกาลที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์ พระองค์เก่งกล้า คุ้มครอง
ราช ไม่มีท่านเราคงเป็นเมืองขึ้นของพม่า การที่เราไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่านั้นเพราะความ
เก่งกล้าของสมเด็จพระนเรศวร อย่างไรก็ตาม เรื่องราวของพระองค์กลับบอกเล่าเฉพาะเรื่องการ
ประกาศอิสรภาพ เรื่องอื่นกลับไม่ได้รับการกล่าวถึงเลย อาจเพราะไม่โดดเด่น และการนำเสนอ
เรื่องราวของพระองค์ผ่านสื่อบันเทิง ไม่นำเสนออะไรเลยนอกจากความเก่งกาจเหนือมนุษย์”^{๒๓}

ทัศนะขั้นต้น ทำให้ทราบว่า พื้นฐานการศึกษามีส่วนสำคัญในการรับรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เนื่องจากผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์กลุ่มคนหลากหลายอาชีพ และสัมภาษณ์จำนวนน้อย ผู้ศึกษาขอยกการสัมภาษณ์ดังกล่าวรวมเป็นกลุ่มอาชีพทั่วไป

๑.๒.๑.๖ กลุ่มอาชีพทั่วไป

การสัมภาษณ์อาชีพทั่วไป ผู้ศึกษารวบรวมบุคคลหลากหลายอาชีพ ยกตัวอย่างเช่น แม่บ้าน พยาบาล พนักงานธนาคาร ข้าราชการ พระสงฆ์ เป็นต้น เพื่อเสนอข้อมูลที่ได้จากทัศนะที่หลากหลาย จากตัวอย่างการสัมภาษณ์ ๗ ท่าน ดังนี้

การสัมภาษณ์ ปทุม ปิ่นมณี แม่บ้านและอดีตเจ้าหน้าที่สาธารณสุข อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๓.๐๐-๑๓.๑๕ น. ราชบุรี ผู้ศึกษาได้สอบถาม “ป่ามีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ได้รับคำตอบ

^{๒๒} สัมภาษณ์ ที่ กรมมามลิตประทีป, เจ้าของร้านบะหมี่นายก็ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ ชีรยุทธ รัตนวงศ์, เจ้าของโรงงานรุ่งเจริญยางไทย จังหวัดนครปฐม, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ว่า “สมเด็จพระนเรศวรเป็นกษัตริย์พระองค์หนึ่ง ที่มีความกล้าหาญ ทรงประกาศอิสรภาพแก่ประเทศของเรา”^{๖๔}

เมื่อผู้ศึกษาพูดคุยกับ ใจ เทพประทีน แม่บ้าน ในวันเดียวกันนั้น เวลา ๑๓.๒๐-๑๓.๓๐ น. เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้รับคำตอบว่า “ป้าเป็นแค่แม่บ้าน ทำไร ทำนา ไม่ได้รับการศึกษา ทำให้ไม่ทราบประวัติสมเด็จพระนเรศวร ทั้งไม่ชอบดูโทรทัศน์ทำให้ไม่ทราบเรื่องราวของพระองค์เลย”^{๖๕}

การสัมภาษณ์ ปันดดา สะอาดยวง บุคลากรฝ่ายวิชาการ สำนักงานเขตการศึกษาพื้นที่การศึกษาเขต ๑ ราชบุรี เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๓.๔๕-๑๔.๐๐ น. ราชบุรี เกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์และความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ด้วยคำถาม “คุณมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ได้รับคำตอบว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นบุคคลที่มีความเก่งกาจ กล้าหาญ ปกป้องบ้านเมืองให้คงความเป็นเอกราช”^{๖๖}

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ อัจฉรียา แก้วตา พยาบาลประจำโรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๖.๕๐ น. ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ กรุงเทพมหานคร การสัมภาษณ์ครั้งนั้นผู้ศึกษาได้สอบถามการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบทัศนะดังความว่า “รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรเป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญ ชาวไทยให้ความสนใจมากเป็นพิเศษ เราทราบกันดีว่า สมเด็จพระนเรศวรเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ ทรงกล้าหาญ ปกป้องบ้านเมืองให้คงความเป็นเอกราชเอาไว้”^{๖๗}

เมื่อผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ พระปลัดสุรัชย์ สุรชโย วัดหนองระกำ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๔.๓๐-๑๕.๐๐ น. ราชบุรี ผู้ศึกษาได้สอบถามเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตามความเข้าใจของพระปลัดสุรัชย์ สุรชโย และถามว่า “ท่านมี

^{๖๔} สัมภาษณ์ ปทุม ปันมณี, แม่บ้านและอดีตเจ้าหน้าที่สาธารณสุข อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๖๕} สัมภาษณ์ ใจ เทพประทีน, แม่บ้าน จังหวัดราชบุรี, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ ปันดดา สะอาดยวง, บุคลากรฝ่ายวิชาการ สำนักงานเขตการศึกษาพื้นที่การศึกษาเขต ๑ ราชบุรี, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ อัจฉรียา แก้วตา, พยาบาลประจำโรงพยาบาลศิริราช, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ท่านได้เสนอความเห็นว่

รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย อย่างน้อยเรื่องราวของพระองค์ท่านทำให้ทราบว่าเมืองไทยมีคนเก่งกล้าอย่างพระองค์ อีกทั้งเป็นเรื่องราวที่ย้ำเตือนให้คนไทยตระหนักถึงความสามัคคี เพราะในปัจจุบันเกิดความแตกแยกในสังคม บ้านเมืองเกิดความวุ่นวาย มีหน้าข้าคนไทยยังหันเข้าหาไสยศาสตร์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มายึดเหนี่ยวจิตใจ เห็นได้ว่าการแปลงท่าน (สมเด็จพระนเรศวรมหาราช) เป็นเครื่องรางของขลัง การบนบาน ทำให้ชาวไทยจดจำเรื่องของพระองค์เพียงบางเรื่อง เช่น ยุทธหัตถี พระแสงดาบคาบค่าย พระแสงปืนข้ามแม่น้ำสะโตง

...^{๖๔}

การสนทนากับ พงศ์สิน จารุณโรจน์ทวี พนักงานซ่อมหนังสือ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๐.๐๐-๑๐.๓๐ น. ณ หอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ผู้ศึกษาได้สอบถามการรับรู้ประวัติศาสตร์และสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบทัศนะว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ พระองค์มีความเก่งกล้า ต่อสู้เพื่อประเทศด้วยการสู้รบจนได้รับชัยชนะ”^{๖๕}

การสัมภาษณ์ อนุรักษ์ กุลณรงค์ เจ้าหน้าที่ทรัพยากรบุคคล ธนาคารไทยพาณิชย์ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๗.๐๐ น. กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้พูดคุยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและถามว่า “คุณมีความคิดเห็นอย่างไรกับความสำคัญกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” อนุรักษ์ กุลณรงค์ แสดงทัศนะไว้ ๒ ประเด็น ดังนี้

ประการแรก รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ชาวไทยทุกคนควรทราบ อันเกิดจากพระราชกรณียกิจของพระองค์ ประการที่ ๒ ในประวัติศาสตร์ชาติไทยมีพระมหากษัตริย์ไม่กี่พระองค์ ที่มีความสามารถและมีภาวะผู้นำอย่างสมเด็จพระนเรศวร ฉะนั้นคนไทยควรศึกษา

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระปลัดสุรชัย สุรชโย, วัดหนองระกำ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พงศ์สิน จารุณโรจน์ทวี, พนักงานซ่อมหนังสือ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, ๒๕ พฤษภาคม.

บริบททางประวัติศาสตร์ในสมัยนั้นว่าอะไรเป็นแรงผลักดันที่ทำให้พระองค์มีภาวะผู้นำเช่นนั้น ซึ่ง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแตกต่างจากพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆ ที่มักจะคิดถึงตัวเองเป็นหลัก เรื่องของประชาชนเอาไว้ทีหลัง อย่างไรก็ตาม การยกวีรบุรุษแต่ละช่วงเวลาจะเกิดสำนึกรักชาติ ในฐานะของชนชั้นนำเองก็พยายามรักษาสถานภาพของตนในฐานะชนชั้นนำไว้ ต้องพยายามสร้างสำนึกบางอย่างขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการยึดโยงกลุ่มคนที่แตกแยกกันเอาไว้ ประวัติศาสตร์ยังมีบทบาทในฐานะเครื่องมือที่ชนชั้นนำในสังคมหยิบยกขึ้นมาใช้^{๕๐}

ข้อมูลขั้นต้นแสดงถึงทัศนะอันเกิดจากความหลากหลายของอาชีพ และพื้นฐานทางการศึกษา มุมมองต่อความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งถือเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ผู้ศึกษารวบรวมไว้เพื่อการตีความและวิเคราะห์การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทัศนะของสาธารณชน

๑.๒.๒ การตีความและวิเคราะห์

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ กลุ่มสื่อมวลชน กลุ่มครูสอนประวัติศาสตร์ กลุ่มนักเรียนนักศึกษา กลุ่มนักปกครองและข้าราชการ และกลุ่มอาชีพทั่วไป สามารถตีความและวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

ประการแรก การแสดงทัศนะของมหาชนต่อประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชขึ้นกับพื้นฐานการศึกษา อาชีพ วุฒิภาวะ และความสนใจประวัติศาสตร์ เห็นได้ว่า ผู้ที่ได้รับการศึกษาน้อย มุ่งกับการทำมาหากิน ไม่สามารถแสดงทัศนะการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ ส่วนผู้ที่ได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นมานั้น สามารถแสดงทัศนะได้ในระดับหนึ่งตามการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ภายใต้กรอบการรับรู้ประวัติศาสตร์ ได้แก่ แบบเรียนและสื่อบันเทิงร่วมสมัยเดียวกัน

ประการที่ ๒ สาธารณชนรับรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทางการสงครามเป็นประเด็นหลัก และรับรู้ในทิศทางเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มสื่อมวลชน ให้ความเห็นว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นกษัตริย์นักรบผู้เสียสละ กล้าหาญ อดทน ปรีชาทางการทหาร และมุ่งมั่นที่จะประกาศอิสรภาพ กลุ่มครูสอนประวัติศาสตร์ ให้ความเห็นว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีความคิดริเริ่ม กล้าหาญ เสียสละ อยากรจะถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านี้แก่นักเรียน กลุ่มนักเรียนนักศึกษา เสนอว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความกล้าหาญ อดทน รอบคอบ มีไหวพริบ กลุ่มนักปกครองและ

^{๕๐} ณัฐกานต์ ภูลณรงค์, เจ้าหน้าที่ทรัพยากรบุคคล ธนาคารไทยพาณิชย์ กรุงเทพมหานคร, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ข้าราชการ เห็นว่า สมเด็จพระนเรศวรมีความกล้าหาญ เสียสละ และกลุ่มอาชีพอื่นๆ เสนอว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงมีภาวะความเป็นผู้นำ เก่งกาจ กล้าหาญ เป็นต้น

การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสาธารณชนจึงอยู่ในทิศทางเดียวกัน คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นวีรกษัตริย์นักรบ ผู้กอบกู้เอกราช มีพระปรีชาสามารถ เก่งกาจ กล้าหาญ เด็ดขาด มีภาวะความเป็นผู้นำ การรับรู้ดังกล่าวได้ส่งผลต่อทัศนคติของสาธารณชนเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในฐานะเรื่องราวที่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ให้แง่คิด คติสอนใจ สร้างตระหนักถึงความสามัคคี ส่งผลต่อสำนึกรักชาติ ภาคภูมิใจในเอกราชเป็นลำดับ

ประการที่ ๓ การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชส่งผลต่อสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเรื่องการกอบกู้เอกราชและปกป้องอธิปไตยของชาติ พระองค์ยังเป็นต้นแบบวีรกษัตริย์ที่สาธารณชนกล่าวถึงและเปรียบเทียบกับวีรกษัตริย์สมัยปัจจุบัน ดังเช่น ทัศนคติของหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล ที่เปรียบพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แม้ในบริบทปัจจุบันพระมหากษัตริย์จะมีได้สู้รบปกป้องเอกราชและอธิปไตยของชาติดังเช่นพระมหากษัตริย์ในอดีต อีกทั้งบทบาทของพระมหากษัตริย์สมัยใหม่เปลี่ยนแปลงไป แต่ความมุ่งหมายในการบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนของพระองค์มิได้เปลี่ยนแปลง ดังจะเห็นว่า พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงริเริ่มโครงการตามพระราชดำริหลากหลายโครงการเพื่อความกินดีอยู่ดีของประชาชน เป็นบทบาทใหม่ที่ส่งผลต่อสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณของพระองค์

ประการที่ ๔ การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอันเกิดจากภาพลักษณ์วีรกษัตริย์ผู้กอบกู้ด้วยพระปรีชาสามารถทางการสงครามและการปกครอง ส่งผลต่อสำนึกการพึ่งพาวีรบุรุษของชาวไทย ได้แก่ สำนึกพึ่งพาวีรบุรุษทางการเมืองและสำนึกพึ่งพาวีรบุรุษในฐานะตัวแทนความศักดิ์สิทธิ์

สำนึกพึ่งพาวีรบุรุษทางการเมือง เมื่อประเทศเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองจะเกิดวีรบุรุษมากอบกู้สถานการณ์เสมอ สะท้อนถึงความชาญฉลาดของชนชั้นนำ ในการใช้ประโยชน์จากประวัติศาสตร์สร้างสำนึกชาตินิยม เพื่อยึดโยงกลุ่มคนที่มีความแตกแยกทางความคิดอุดมการณ์ทางการเมือง ให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในการประคับประคองสถานการณ์ทางการเมืองที่อาจลุกลามจนกลายเป็นวิกฤตการณ์ ให้ผ่อนคลายเป็นไปในทิศทางที่รัฐสามารถควบคุมได้

สำนักพิมพ์วิบุรุษในฐานะตัวแทนความศักดิ์สิทธิ์ วีรกรรมความเก่งกาจ กล่าวหาญ
 กอปรด้วยบุญบารมีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่งผลให้สาธารณชนผลงานวีรกรรมเชิง
 อธิปไตยปฏิบัติกับความเชื่อดั้งเดิม (ผี) และความศรัทธา แปลงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นสิ่ง
 ศักดิ์สิทธิ์รูปแบบต่างๆ ดังนี้

๑. วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ผู้ปกป้อง คุ้มภัย เห็นได้ว่า สาธารณชนบางท่าน เชื่อมโยง
 เหตุการณ์ในบริบทร่วมสมัยกับนิमितอันเกิดจากความฝัน เพื่อย้ำให้ทราบว่าสมเด็จพระนเรศวร
 มหาราชทรงห่วงใยประชาชน และบ้านเมืองเสมอแม้พระองค์จะสวรรคตไปแล้ว ๔๐๓ ปีก็ตาม^{๙๐}
 การนำเสนอสมเด็จพระนเรศวรในฐานะวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ยังมีนัยสร้างความตระหนักและสำนึกอัน
 เกิดจากวีรกรรมความเสียสละ ความยากลำบากของบรรพบุรุษในการฟื้นฟูบ้านเมืองและประกาศ
 อธิปไตย

๒. อนุสาวรีย์ ตัวแทนความศักดิ์สิทธิ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่สาธารณชน
 พร้อมใจกันสร้างเพื่อเชิดชูวีรกรรมและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ เห็นได้ว่า มีการ
 สร้างอนุสาวรีย์จำนวนมากตามสถานที่ราชการและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่าง
 เช่น พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก สมเด็จพระ
 นเรศวรมหาราชานุสรณ์ ตำบลเมืองงาย อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และพระบรมราชานุ
 สาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

การสร้างอนุสาวรีย์เพื่อย้ำเตือนให้ชาวไทยระลึกถึงความทรงจำทางประวัติศาสตร์ยัง
 ถูกสาธารณชนผสมเข้ากับความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ ดลบันดาลให้ประสบความสำเร็จตาม
 ปารถนา เกิดปรากฏการณ์ ขอพร บนบาน จนกระทั่งแก่นบ ดังเช่น สาธารณชนมักนำเครื่องบูชา
 ไปถวาย รวมถึงสัญลักษณ์คู่บุญอันเกิดจากการรับรู้เรื่องตำนานการชนไก่ นำรูปปั้นไก่เหลืองหาง
 ขาวไปถวายพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

^{๙๐} สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสวรรคต ใน พ.ศ. ๒๑๔๔

ภาพที่ ๒๖ รูปปั้นไก่เหลืองหางขาว ณ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช
อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ถ่ายเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๑.

๓. เครื่องรางของขลัง ผลจากการผสมผสานความเชื่อ ความศรัทธาและความศักดิ์สิทธิ์ ส่งผลให้สาธารณชนร่วมใจสร้างพระบรมรูป เกรียง พระกริ่ง แปลงสมเด็จพระนเรศวรเป็น ผลประโยชน์เชิงธุรกิจตามระบบสังคมทุนนิยม ผู้ศึกษาพบว่า มีการสร้างเครื่องรางของขลังสมเด็จพระนเรศวรหลายรุ่นด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวร (ประทับนั่งหลัง ทักซิโตนก) รุ่นแรก พ.ศ. ๒๕๐๗, เกรียงพระนเรศวรเผด็จศึก, เกรียงนเรศวรประกาศอิสรภาพ เมืองพิษณุโลก พ.ศ. ๒๕๐๗, พระกริ่งนเรศวร พระชัยวัฒน์ (ปี่ม) ต้นกำเนิดครั้งแรก แห่งตำนาน พระกริ่งนเรศวร เมืองพิษณุโลก พ.ศ. ๒๕๐๗ และเกรียงจักรพรรดิ (พระพุทธชินราช-นเรศวร)^{๓๒} ล่าสุด พ.ศ. ๒๕๕๐ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้กลายเป็นหนึ่งในกระแสการสร้างความรุ่ม เทพ ปรากฏจตุคามรามเทพ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เช่น รุ่นมรดกแผ่นดิน วัดช่องแสมสาร

^{๓๒} ยงยศ เมฆอรุณ และคณะ, ตามรอยบรรพบุรุษชาวไทย ได้เบื้องพระยุคลบาทในเมืองพิษณุโลก (พิษณุโลก : รัตนสุวรรณการพิมพ์ ๓, ๒๕๔๙), ๖๒.

อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี, รุ่น สองราชันย์ดำมหาเศรษฐี ดวงตราองค์ตุคามรามเทพ-สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากข้อมูล กลุ่มนักปกครองและข้าราชการเป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญแก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะเครื่องรางของขลังมากที่สุด ดังจะเห็นว่า การรับรู้เรื่องความเก่งกาจ กล้าหาญ เสียสละ ประกอบกับสำนึกความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้ส่งผลต่อความเชื่อ ความศรัทธา ในวีรกรรมความกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวร เชื่อว่าเมื่อนำเครื่องรางของขลังสมเด็จพระนเรศวรติดตัวไปด้วย จะสามารถสร้างแรงใจ ป้องกันภัยให้แคล้วคลาดจากภยันตรายได้

ภาพที่ ๒๗ เหรียญสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พ.ศ. ๒๕๓๘ ถ่ายเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑.

ภาพที่ ๒๘ จตุคามรามเทพ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช รุ่นมรดกแผ่นดิน

ที่มา : จตุคามรามเทพ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

เข้าถึงได้จาก <http://www2.g-pra.com/auction/view.php?aid=486061>

ความเชื่อ ความศรัทธา แปลงสมเด็จพระนเรศวรเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์รูปแบบต่างๆ ตามการนำเสนอในข้างต้น สะท้อนภาวะสังคมล้มเหลว ไร้ที่พึ่ง สาธารณชนจึงหันเข้าหาไสยศาสตร์เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ปลุกใจ หรือสะท้อนว่าสังคมไทยขาดวุฒิภาวะ นอกจากนี้ยังพบว่าสาธารณชนนำบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ที่กอบปรด้วยพระเดชและพระคุณมาผสมผสานกับความเชื่อ ความศรัทธา ยกตัวอย่างเช่น การบูชาเสด็จพ่อ ร.๕ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) และการบูชา (เสด็จเตี่ย) พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เป็นต้น

ประการที่ ๕ การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่งผลต่อความรู้สึกของสาธารณชนที่มีต่อประเทศเพื่อนบ้านในทางลบ โดยปราศจากความเข้าใจถึงบริบททางการเมืองแต่ละช่วงสมัย ความรู้สึกชาตินิยมปราศจากเหตุผลจะถูกปลุกขึ้นใหม่เสมอตามบริบทการเมืองและความอ่อนไหวในสังคม เห็นได้ว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์ในฐานะผู้แพ้และผู้ชนะ ส่งผลต่อความรู้สึกของสาธารณชนในรูปแบบที่ต่างกัน ผู้ชนะย่อมภาคภูมิใจ ในวีรกรรมความกล้าหาญ เสียสละของบรรพบุรุษ ในทางกลับกันในฐานะผู้แพ้ ย่อมรู้สึกถึงประสบการณอันขมขื่น จากการพ่ายแพ้สงคราม และปฏิเสธไม่ได้ว่า รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นทางเลือกอันดับต้นๆ เมื่อสังคมต้องการปลุกกระแสชาตินิยม ตามโครงเรื่องสมบูรณแบบ ได้แก่ บ้านเมืองเกิดยุคเจริญ การประกาศอิสรภาพและการขยายพระราชอาณาเขต

๒. การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในทัศนะของสาธารณชน

เพื่อให้ได้ข้อสรุปเรื่องการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ศึกษาได้สำรวจความคิดเห็นของสาธารณชนผ่านแบบสอบถามและ “เปียกเปียก's blog” เพื่อสำรวจการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

๒.๑ การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ถือเป็นฐานข้อมูลหนึ่งที่จะสนับสนุนการรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทยได้หนักแน่นยิ่งขึ้น ในการจัดทำแบบสอบถาม ผู้ศึกษาได้สอบถามตรวจสอบแหล่งการรับรู้และเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ความน่าเชื่อถือของสื่อการรับรู้ ผู้ศึกษาได้กำหนดคำถามและคำตอบตามการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสาธารณชนทั่วไป

ในขั้นต้นผู้ศึกษาได้ชี้แจงไปแล้วว่า การจัดทำแบบสอบถาม ผู้ศึกษาได้แบ่งรูปแบบสอบถามเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มนักเรียน และกลุ่มนักศึกษาและบุคคลทั่วไป แบ่งย่อยเป็น ๕ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มโรงเรียนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร กลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร และกลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม สำหรับการจัดทำแบบสอบถาม ผู้ศึกษาได้เสนอแล้วว่า ได้จัดทำแบบสอบถาม ๒ ชุดคำถาม คือ คำถามแบบปรนัยและคำถามแบบอัตนัย

สำหรับคำถามปรนัย กลุ่มนักเรียน ใช้คำถาม ๙ ข้อ เกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๙ ข้อ และสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๒ ข้อ^{๓๓} สำหรับคำถามปรนัยที่ใช้กับกลุ่มนักศึกษาและบุคคลทั่วไป มีทั้งหมด ๘ ข้อ เป็นคำถามเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๖ ข้อ และคำถามเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๒ ข้อ

ผู้ศึกษาได้จัดทำตารางรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการจัดทำแบบสอบถามตามกลุ่มคำถามการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตามกลุ่มการสอบถาม ๕ กลุ่ม กลุ่มละ ๒๐ ตัวอย่าง โดยคิดค่าเฉลี่ยเป็นร้อยละ ได้ข้อสรุปดังนี้

^{๓๓} คำถาม ๒ ข้อนี้ ผู้ศึกษาใช้เป็นส่วนของ ๓.๒ บทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทัศนะสาธารณชน

ตารางที่ ๑ สรุปผลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลุ่มโรงเรียนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	คำถาม	รู้	ไม่รู้	
๑.	นักเรียนรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?	๙๐	๑๐	
		หนังสือเรียน	สื่อบันเทิง	
๒.	นักเรียนรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้อย่างไร?(เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๖๐	๕๐	
		เคย	ไม่เคย	
๓.	นักเรียนเคยเล่นเกมออนไลน์ก้านกล้วย หรือ Cannon Blast และการ์ดเกม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?	๒๐	๘๐	
		เคย	ไม่เคย	
๔.	นักเรียนเคยอ่านการ์ตูนประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?	๕๕	๔๕	
		กษัตริยา	ก้านกล้วย	ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
๕.	นักเรียนเคยชมภาพยนตร์และละครโทรทัศน์เรื่องต่อไปนี้หรือไม่? (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๒๕	๗๐	๗๐
		เชื่อถือได้	เชื่อถือไม่ได้	ไม่แน่ใจ
๖.	นักเรียนคิดว่าประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ นวนิยาย และการ์ตูน เชื่อถือได้หรือไม่?	๖๕	๐	๓๕

ตารางที่ ๑ (ต่อ)

ข้อที่	คำถาม	เก่งกาจ กล้าหาญ เด็ดขาด	รักชาติ ภาคภูมิใจ ในเอกราช	ไม่มีความ คิดเห็น
๗.	นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อทราบประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๘๐	๖๕	๑๐

ตารางที่ ๒ สรุปผลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี

ข้อที่	คำถาม	รู้	ไม่รู้
๑.	นักเรียนรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?	๙๐	๑๐
		หนังสือเรียน	สื่อบันเทิง
๒.	นักเรียนรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้อย่างไร? (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๕๐	๗๐
		เคย	ไม่เคย
๓.	นักเรียนเคยเล่นเกมออนไลน์ก้านกล้วย หรือ Cannon Blast และการ์ดเกม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?	๑๐	๙๐
		เคย	ไม่เคย
๔.	นักเรียนเคยอ่านการ์ตูนประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?	๕๕	๔๕

ตารางที่ ๒ (ต่อ)

ข้อที่	คำถาม	กษัตริยา	ก้าน กล้วย	ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
๕.	นักเรียนเคยชมภาพยนตร์และละครโทรทัศน์เรื่องต่อไปนี้หรือไม่? (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๐	๙๐	๖๕
		เชื่อถือได้	เชื่อถือไม่ได้	ไม่แน่ใจ
๖.	นักเรียนคิดว่าประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ นวนิยาย และการ์ตูน เชื่อถือได้หรือไม่?	๔๕	๐	๕๕
		เก่งกาจ กล้าหาญ เด็ดขาด	รักชาติ ภาคภูมิใจ ในเอกราช	ไม่มีความ คิดเห็น
๗.	นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อทราบประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๗๐	๘๐	๕

ตารางที่ ๓ สรุปผลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร

ข้อที่	คำถาม	รู้	ไม่รู้		
๑.	ท่านรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?	๑๐๐	๐		
		แบบเรียนประวัติศาสตร์	สื่อบันเทิง หนังสืออ่านประกอบ		
๒.	ท่านรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้อย่างไร? (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๙๕	๗๐	๓๐	
		มหาราชดำ	กษัตริยา	ก้านกล้วย	ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
๓.	ท่านเคยชมภาพยนตร์และละครโทรทัศน์เรื่องต่อไปนี้หรือไม่? (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๐	๖๕	๕๕	๘๕
			เชื่อถือได้	เชื่อถือไม่ได้	ไม่แน่ใจ
๔.	ท่านคิดว่าประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ นวนิยาย และการ์ตูน เชื่อถือได้หรือไม่?	๓๐	๐	๗๐	
			เคย	ไม่เคย	
๕.	ท่านเคยเล่นเกมออนไลน์ก้านกล้วย หรือ Cannon Blast และการ์ดเกม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?	๑๐	๙๐		

ตารางที่ ๓ (ต่อ)

ข้อที่	คำถาม	เก่งกาจ กล้า หาญ เด็ดขาด	รักชาติ ภาคภูมิใจใน เอกราช	ไม่มีความ คิดเห็น
๖.	ท่านมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อทราบประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๖๕	๖๐	๑๕

ตารางที่ ๔ สรุปผลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร

ข้อที่	คำถาม	รู้	ไม่รู้
๑.	ท่านรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?	๙๕	๕
		แบบเรียน ประวัติศาสตร์	สื่อบันเทิง หนังสืออ่าน ประกอบ
๒.	ท่านรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้อย่างไร? (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๑๐๐	๗๕
		มหาราช ดำ	กษัตริยา ก้านกล้วย ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
๓.	ท่านเคยชมภาพยนตร์และละครโทรทัศน์เรื่องต่อไปนี้หรือไม่? (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๑๕	๖๕
		๑๕	๘๐

ตารางที่ ๔ (ต่อ)

ข้อที่	คำถาม	เชื่อถือได้	เชื่อถือ ไม่ได้	ไม่แน่ใจ
๔.	ท่านคิดว่าประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ นวนิยาย และการ์ตูน เชื่อถือได้หรือไม่?	๔๕	๔๕	๑๐
			เคย	ไม่เคย
๕.	ท่านเคยเล่นเกมออนไลน์ก้านกล้วย หรือ Cannon Blast และการ์ดเกม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?		๑๐	๙๐
		เก่งกาจ กล้า หาญ เด็ดขาด	รักชาติ ภาคภูมิใจใน เอกราช	ไม่มีความ คิดเห็น
๖.	ท่านมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อทราบประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๘๐	๘๕	๕

ตารางที่ ๕ สรุปผลจากแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม

ข้อที่	คำถาม	รู้	ไม่รู้		
๑.	ท่านรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?	๑๐๐	๐		
		แบบเรียนประวัติศาสตร์	สื่อบันเทิง หนังสืออ่านประกอบ		
๒.	ท่านรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้อย่างไร?(เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๙๐	๗๕	๔๕	
		มหาราชดำ	กษัตริยา	ก้านกล้วย	ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
๓.	ท่านเคยชมภาพยนตร์และละครโทรทัศน์เรื่องต่อไปนี้หรือไม่?(เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๑๕	๔๐	๗๕	๖๕
			เชื่อถือได้	เชื่อถือไม่ได้	ไม่แน่ใจ
๔.	ท่านคิดว่าประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ นวนิยาย และการ์ตูน เชื่อถือได้หรือไม่?	๕๐	๑๐	๔๐	
			เคย	ไม่เคย	
๕.	ท่านเคยเล่นเกมออนไลน์ก้านกล้วย หรือ Cannon Blast และการ์ดเกม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?	๐	๑๐๐		

ตารางที่ ๕ (ต่อ)

ข้อที่	คำถาม	เก่งกาจ กล้า หาญ เด็ดขาด	รักชาติ ภาคภูมิใจใน เอกราช	ไม่มีความ คิดเห็น
๖.	ท่านมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อทราบประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)	๗๕	๘๕	๐

ข้อมูลจากแบบสอบถามเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ผู้ศึกษานำมาตีความและวิเคราะห์ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้เป็นประเด็น ดังนี้

ประการแรก สาธารณชนส่วนใหญ่รู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มโรงเรียนจิตรลดา รู้จักร้อยละ ๙๐ กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร รู้จักร้อยละ ๑๐๐ และกลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม ร้อยละ ๑๐๐ ในกรณีนี้ที่เลือกว่าไม่รู้จักเป็นกลุ่มนักเรียนระดับประถมศึกษาและผู้ที่ย้ายมาศึกษาจากต่างประเทศ

ประการที่ ๒ สาธารณชนรับรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์และสื่อบันเทิง เห็นได้ว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์จากสื่อทั้งสองประเภทอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ รับรู้ผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ ร้อยละ ๕๐ รับรู้ผ่านสื่อบันเทิง ร้อยละ ๗๐ สะท้อนให้ทราบว่า สื่อบันเทิงได้ทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์สำหรับเยาวชน

ส่วนกลุ่มนักศึกษา - บุคคลทั่วไป ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างผลจากการสำรวจกลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร รับรู้ผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ ร้อยละ ๑๐๐ สื่อบันเทิง ร้อยละ ๗๕ และหนังสืออ่านประกอบ ร้อยละ ๔๕ เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม พบว่า กลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม รับรู้ผ่านแบบเรียน ร้อยละ ๙๐ ผ่านสื่อบันเทิง ร้อยละ ๗๕ และหนังสืออ่านประกอบ ร้อยละ ๔๕ ข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์อย่างเป็นทางการทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช รองลงมา ได้แก่ สื่อบันเทิง ในจำนวนร้อยละเท่ากัน ส่วนหนังสืออ่านประกอบ กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร มีร้อยละสูงกว่า กลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่า การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ประเภท

หนังสืออ่านประกอบ เช่น ไทยรบพม่า ตะเลงพ่าย หรือพระราชพงศาวดาร เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร มีร้อยละที่สูงกว่า แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า กลุ่มนักศึกษา กลุ่มที่สามารถเข้าถึงแหล่งการรับรู้ประเภทหนังสืออ่านประกอบนั้น จะสนใจศึกษาเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรเพิ่มเติม ทั้งนี้ สันนิษฐานว่า การค้นคว้าเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเกิดจากความสนใจส่วนบุคคล

ประการที่ ๓ สื่อบันเทิงประเภทภาพยนตร์ ทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของสาธารณชน เห็นได้จากความนิยมรับชมภาพยนตร์เรื่อง “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ดังจำนวนร้อยละที่สูง ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ร้อยละ ๘๕ บุคคลทั่วไป นครปฐม ร้อยละ ๘๐ กลุ่มโรงเรียนจิตรลดา ร้อยละ ๗๐ เป็นต้น

ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง “ก้านกล้วย” ได้รับความสนใจรองลงมา กลุ่มที่มีความสนใจมากเป็นพิเศษ คือ กลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ร้อยละ ๘๐ กลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม ร้อยละ ๗๕ และกลุ่มโรงเรียนจิตรลดา ร้อยละ ๗๐

สำหรับละครโทรทัศน์ เป็นสื่อการรับรู้ที่นักศึกษาและบุคคลทั่วไปให้ความสนใจ ปรากฏการรับชมละครเรื่อง “กษัตริยา” ของกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากรและกลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร ร้อยละ ๖๕

ส่วนสื่อบันเทิงประเภทการ์ตูน กลุ่มโรงเรียนจิตรลดาและโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ให้ความสนใจ ร้อยละเท่ากัน คือ ร้อยละ ๕๕ และเป็นที่น่าสังเกตว่า เกมออนไลน์ และการ์ดเกม ไม่ได้ได้รับความสนใจมากนักจากสาธารณชน ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่า ความนิยมเล่นเกมออนไลน์ของสาธารณชนมีปัจจัยเรื่องการตอบสนองภาวะอารมณ์เข้ามาเป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจ อีกทั้งเกมออนไลน์มีให้เลือกหลากหลายประเภท ตามระดับอายุ ความสนใจ และความรุนแรง ส่วนการ์ดเกม สันนิษฐานว่า ผู้ที่สนใจเล่นนั้นต้องเป็นนักสะสมการ์ดเกมด้วย ซึ่งการ์ดเกมชุดดังกล่าวค่อนข้างมีราคาแพง อาจเป็นปัจจัยทำให้สาธารณชนไม่นิยมเล่นเกมออนไลน์และการ์ดเกม

ประการที่ ๔ สาธารณชนบางส่วนเชื่อว่าประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านสื่อบันเทิง ประเภทละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และการ์ตูน เชื่อถือได้ ดังผลสรุปจาก กลุ่มโรงเรียนจิตรลดา ร้อย ๖๕ กลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ร้อยละ ๔๕ กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ร้อยละ ๓๐ กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร ร้อยละ ๔๕ และกลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม ร้อยละ ๕๐ เหล่านี้ได้สะท้อนวิจารณ์ญาณในรับรู้ผ่านสื่อบันเทิง ทั้งนี้มีความเป็นไปได้ว่า การที่ผู้ผลิตสื่อบันเทิงมีการค้นคว้าข้อมูลมาเป็นอย่างดี ประกอบกับการนำเสนอในรูปแบบที่สมจริง ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของสาธารณชนว่าสื่อบันเทิงที่นำเสนอไปนั้นเชื่อถือได้

ในขณะที่เดียวกับสาธารณชนบางส่วนกลับให้ความเห็นว่าการถ่ายทอดเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านสื่อบันเทิงเชื่อถือไม่ได้ สะท้อนถึง ความสงสัยในจินตนาการตามการนำเสนอของสื่อบันเทิงที่มุ่งรังสรรค์เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อสนองความต้องการทางอารมณ์ ยกตัวอย่างเช่น บุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร ร้อยละ ๔๕ และ กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ไม่เลือกตอบว่าเชื่อถือได้ ร้อยละ ๐ ผู้ศึกษาเชื่อว่า ร้อยละที่ปรากฏ อาจสะท้อนการบ่มเพาะความรู้ วิจารณ์ญาณ การรับชมประวัติศาสตร์ผ่านสื่อบันเทิงของสาธารณชนบางส่วน อันเกิดจากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในระบบการศึกษาหรือการค้นคว้าความรู้ด้วยตนเอง

ในทางกลับกัน สาธารณชนบางกลุ่ม เช่น กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร เลือกว่าการรับรู้ประวัติศาสตร์จากสื่อบันเทิงเชื่อถือไม่ได้ ร้อยละ ๔๕ ส่วนนักเรียนทั้งสองกลุ่มไม่เลือกตัวเลือกนี้ สาธารณชนบางส่วนยังไม่แน่ใจว่าการรับรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสื่อบันเทิงเชื่อถือได้หรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ร้อยละ ๕๕ โรงเรียนจิตรลดา ร้อยละ ๓๕ กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร ร้อยละ ๑๐ กลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม ร้อยละ ๔๐ และกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ร้อยละ ๗๐

การสอบถามเรื่องความน่าเชื่อถือของประวัติศาสตร์ที่นำเสนอผ่านสื่อบันเทิง นอกจากจะแสดงถึงความเชื่อมั่นในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์แล้ว ยังแสดงว่าการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านสื่อบันเทิงมีปัจจัยเรื่องวุฒิภาวะ การศึกษา เป็นส่วนสำคัญในการตัดสินใจว่าสื่อบันเทิงที่นำเสนอที่น่าเชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด แต่ถึงกระนั้นข้อมูลดังกล่าวได้แสดงให้เห็นทราบว่า สื่อบันเทิงทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งถือเป็นประเด็นสำคัญที่สังคมไทยควรพิจารณาถึงวิธีการนำเสนอ รูปแบบ เนื้อหา และผลจากการบริโภคสื่อบันเทิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของเยาวชน

ประการที่ ๕ สาธารณชนส่วนใหญ่ เมื่อรับรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ต่างลงความเห็นว่าเป็นกษัตริย์นักรบที่มีความเก่งกาจ กล้าหาญ เด็ดขาด ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มนักเรียนโรงเรียนจิตรลดา ร้อยละ ๘๐ กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ร้อยละ ๖๕ และกลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม ร้อยละ ๗๕

การรับรู้เรื่องภาพลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ยังส่งผลต่อสำนึกชาตินิยม ว่าด้วยความรักชาติ ภาคภูมิใจในเอกราช จากการสำรวจพบว่า กลุ่มโรงเรียนจิตรลดา เห็นด้วย ร้อยละ ๖๕ กลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ร้อยละ ๘๐ กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ร้อยละ ๖๐ กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานครและบุคคลทั่วไป นครปฐม ร้อยละ ๘๕ ผลสำรวจในขั้นต้นสะท้อนว่า การถ่ายทอดประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์และสื่อ

บันเทิง ประสบความสำเร็จในการสร้างสำนึกชาตินิยม แม้ว่าจะมีสาธารณชนส่วนน้อย ไม่เสนอความเห็น เช่น กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ร้อยละ ๑๕ และกลุ่มโรงเรียนจิตรลดา ร้อยละ ๑๐ สะท้อนข้อเท็จจริงบางประการว่า สาธารณชนบางส่วนไม่เห็นประโยชน์จากการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ หรืออาจเพราะเมื่อรับรู้ประวัติศาสตร์ ไม่คิดตั้งคำถามกับเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่นำเสนอไปก็อาจเป็นได้

ข้อสรุปดังกล่าว เป็นการตีความและวิเคราะห์จากการสำรวจความคิดเห็นของสาธารณชนผ่านแบบสอบถาม เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาได้จัดทำ blog ประวัติศาสตร์ สำรวจความคิดเห็นของสาธารณชน ดังการนำเสนอเป็นประเด็นต่อไป

๒.๒ การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : ข้อมูลจาก “เป็ยกเป็ยก” blog”

ปัจจุบันชาวไทยนิยมใช้โครงข่ายทางคอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ตมากขึ้น การสอบถามการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผ่านเว็บไซต์ (website) เป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ผู้ศึกษาสนใจ ด้วยเหตุผลเรื่องจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต อีกทั้งผู้ใช้สามารถแสดงความคิดเห็นหรือเสนอเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างเสรี

ผู้ศึกษาได้จัดทำ “เป็ยกเป็ยก’s blog” กลุ่มย่อย blog ประวัติศาสตร์ ผ่าน www.bloggang.com ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเว็บไซต์ยอดนิยม www.pantip.com ตั้งแต่วันที่ ๒๔ มีนาคม – ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๑ ตั้งกระทู้ทั้งหมด ๔ กระทู้ ประกอบด้วยกระทู้คำถาม ๓ กระทู้ มี ๔ คำถาม คือ

๑. คุณคิดว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชภาพหรือไม่? อย่างไร?

๒. คุณคิดว่าประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสำคัญอย่างไร?

๓. มีความคิดเห็นอย่างไรกับ “สมเด็จพระนเรศวร” ?

๔. สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชภาพมีความเกี่ยวข้องกันหรือไม่? อย่างไร?

นับตั้งแต่จัดทำ เป็ยกเป็ยก’s blog (๖๔ วัน) มีจำนวนผู้สนใจเข้าชม ๑,๒๕๕ ครั้ง มีผู้ตอบคำถามจำนวน ๒ ครั้ง ได้แก่ คำถามที่ ๑ เสนอว่า “เป็นไปได้หรือเพราะอยู่คนละสมัย

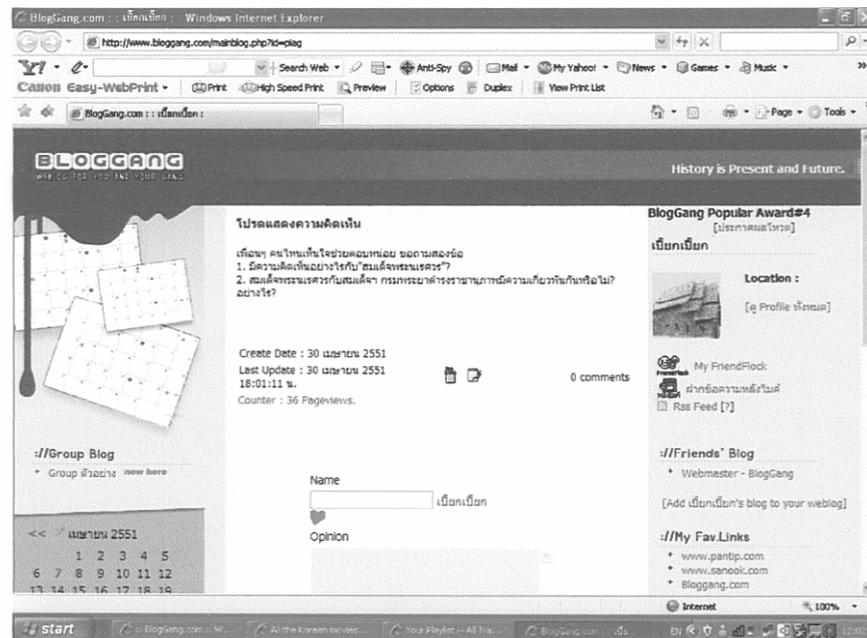
กัน”^{๔๔} และคำถามที่ ๓ เสนอว่า “เพราะพระองค์ท่านได้กอบกู้อิสรภาพ ทำให้คนไทยเกิด ความภาคภูมิใจในความเป็นไทย”^{๔๕} ด้วยจำนวนความเห็น ส่งผลให้ผู้ศึกษาไม่สามารถสรุปได้ อย่างชัดเจนว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์สาธารณชนผ่านอินเทอร์เน็ตให้ข้อสรุปอย่างไร แต่เชื่อว่าการ รับรู้ประวัติศาสตร์ของมวลชนอันเกิดจากระบบการศึกษาและสื่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ประเภท เดียว ร่วมสมัยเดียวกัน ย่อมส่งผลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชใน ทิศทางเดียวกัน คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นวีรกษัตริย์ที่เก่งกาจ กล้าหาญ เข้มแข็ง เด็ด เดี่ยว ทรงกอบกู้เอกราชแก่ราชอาณาจักรไทย

ความน่าสนใจของการสอบถามความคิดเห็นผ่าน เบี้ยกเบี้ยก's blog คือ จำนวนผู้ เสนอความคิดเห็น เมื่อคิดเป็นสัดส่วนจากจำนวนครั้งผู้เข้าชมทั้งหมด คิดเป็น ร้อยละ ๐.๑๖ แสดง ว่า ในขณะที่มวลชนให้ความสนใจเข้าชมกระทู้ แต่กลับไม่นิยมแสดงความคิดเห็น อาจเพราะการ ตั้งกระทู้ไม่อยู่ในกระแสความสนใจของสังคม ดังเหตุการณ์บ้านเมือง ข่าวอาชญากรรม ไสยศาสตร์ หรือเรื่องซุบซิบดารานักแสดง

ผู้ศึกษาเชื่อว่า การแสดงความคิดเห็นจำนวนน้อยสะท้อนความสนใจประวัติศาสตร์ ของสาธารณชนและความนิยมแสดงความคิดเห็นเฉพาะเรื่องเบาสมอง ผลจากการมอมเมาของสื่อ ร่วมสมัย ซึ่งทราบกันดีว่า สังคมไทยละเลยที่จะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ เพราะ ต่างมุ่งแสวงหาความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ ซึ่งวิชาประวัติศาสตร์มีอาจสนองตอบความต้องการนี้ได้ วิชาประวัติศาสตร์จึงถูกกลบฝัง ไม่มีความสำคัญในแบบเรียน ถึงแม้ปรากฏในสื่อบันเทิงก็ กลายเป็นส่วนประกอบของการสนองความต้องการทางอารมณ์ โดยมีผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็น เป้าหมาย การที่สาธารณชนไม่สนใจประวัติศาสตร์อาจเพราะ ขาดการสร้างความตระหนักถึง ความเกี่ยวโยงระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต หรือความย่อหย่อนของสังคมในการมองข้ามจิต วิญญาณอันแท้จริงของประเทศ ซึ่งการละเลยที่จะให้ความสำคัญของประวัติศาสตร์ สะท้อนให้ ทราบว่าสังคมไทยไม่มีเอกภาพใดๆ อันเป็นเอกลักษณ์ เพราะต่างเชื่อมั่น ยึดติดกับกระแส วัฒนธรรมอื่น หลงลืมรากเหง้าอันเกิดจากวัฒนธรรมอันแท้จริงของตนเอง

^{๔๔} เบี้ยกเบี้ยก's blog [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=piag&month=07-04-2008&group=1&gblog=3>

^{๔๕} เบี้ยกเบี้ยก's blog [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.bloggang.com/viewdiary.php?id=piag&month=042008&date=07&group=1&gblog=4>

ภาพที่ ๒๖ ตัวอย่าง “เขียนเขียน's blog”

ที่มา : [เขียนเขียน's blog \[ออนไลน์\]](http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=piag), เข้าถึงเมื่อ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=piag>

๓. บทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : ปฏิบัติการของนักวิชาการและผลกระทบต่อสาธารณชน

การนำเสนอในขั้นต้น ผู้ศึกษาแสดงให้เห็นทราบว่า สาธารณชนรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในทิศทางเดียวกันคือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นวีรกษัตริย์นักรบผู้เก่งกาจ กล้าหาญ ฯลฯ ทรงประกาศอิสรภาพแก่กรุงศรีอยุธยา วีรกรรมของพระองค์ได้รับการถ่ายทอดผ่านแบบเรียนและสื่อบันเทิงประเภทต่างๆ อยู่เสมอ ส่งผลต่อสำนึกทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยความรักชาติ ภาคภูมิใจในเอกราชเป็นลำดับ เพื่อตรวจสอบว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์ในทิศทางเดียวกันนี้ สาธารณชนทราบหรือไม่ว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์ดังกล่าวเกิดจากข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผ่านการตีความและแปลงสู่แบบเรียนและสื่อบันเทิงหลากหลายประเภท

ในการเปรียบเทียบการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจากข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับการรับรู้ประวัติศาสตร์ของ

สาธารณชน ผู้ศึกษาขอเสนอความต้นแบบการรับรู้ประวัติศาสตร์ที่พบในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดังนี้

พระนิพนธ์อธิบายในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ฉบับพิมพ์ พ.ศ.
๒๔๕๗ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแต่งคำอธิบายเรื่องในรัชกาลต่างๆ ครั้งกรุงศรี
อยุธยา ปรากฏความย่อพระเกียรติ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า “อันสมเด็จพระนเรศวร
มหาราชพระองค์นี้ มีพระเกียรติยศเป็นยอดกษัตริย์พระองค์ ๑ ... เป็นวีรมหาราช เป็น
นักรบ และเป็นพระเจ้าแผ่นดินอันวิเศษ ซึ่งได้ปรากฏขึ้นในโลกพระองค์ ๑”^{๖๖}

พงศาวดารเรื่องเรารบพม่าหรือไทยรบพม่า ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๐ ปรากฏ
ความต้นแบบการรับรู้ภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความว่า

...ด้วยสามารถพระปรีชากล้าหาญอันพึงเห็นได้ในเรื่องสงครามทุกคราวมา สยาม
ราชอาณาจักรจึงรุ่งเรืองเดชาภาพมีอาณาเขตแผ่ไพศาลเป็นอย่างยิ่งในกาลครั้งหนึ่ง เพราะเหตุนี้
คนทั้งหลายจึงยกย่องพระเกียรติยศสมเด็จพระนเรศวรว่า วิเศษทั้งที่เป็นนักรบและที่เป็นพระเจ้า
แผ่นดิน นับเป็นมหาราชพระองค์ ๑ ซึ่งปรากฏในโลกนี้...^{๖๗}

พระนิพนธ์ชิ้นสุดท้าย พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นิพนธ์ระหว่าง พ.ศ.
๒๔๔๕-๒๔๔๖ ได้เสนอภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้เช่นเดียวกัน ดังความว่า

...ด้วยสมเด็จพระนเรศวรทรงบำเพ็ญพระอภิเนहारปรากฏพระเกียรติว่าเป็น “วีรบุรุษ” มา
ตั้งแต่เป็นพระเจ้าลูกเธอพระนเรศวร...สังเกตในเรื่องพระประวัติของวีรมหาราช... คือ บ้านเมืองต้อง
มียุคเช็ดจึงมีวีรมหาราชอย่าง ๑ วีรมหาราชย่อมเป็นบุรุษพิเศษสติปัญญาและความกล้าหาญเด็ด
เดี่ยวผิวกันผู้อื่นมาในอุปนิสัยอย่าง ๑ และสามารถทำให้ผู้อื่นเชื่อถือไว้วางใจในพระปรีชาสามารถ
มั่นคงอย่าง ๑ จึงสามารถบำเพ็ญอภิเนहारที่บ้านเมืองและแผ่ราชอาณาจักรจนเป็นพระราชอาณาจักร
ได้^{๖๘}

^{๖๖} พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : นครปฐมการพิมพ์, ๒๕๔๘),
๓๓๔.

^{๖๗} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร,
๒๕๔๓), ๑๔๓.

^{๖๘} สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พระนคร :
องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๓), ๓-๔.

การยกตัวอย่างความในข้างต้น ผู้ศึกษาต้องการเสนอว่า การสร้างภาพลักษณ์ทางประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพกับการรับรู้ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในทัศนะของสาธารณชนที่มีความคล้ายคลึงกัน และเพื่อตรวจสอบปฏิภยาของนักวิชาการและผลกระทบต่อสาธารณชนเกี่ยวกับการรับรู้บทบาทของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ศึกษาได้ตรวจสอบด้วยการสัมภาษณ์ สํารวจความคิดเห็นผ่านแบบสอบถาม เบ็ยก เบ็ยก's blog

๓.๑ บทบาทของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : ปฏิภยาของนักวิชาการ

นักวิชาการประวัติศาสตร์ต่างทราบดีว่า สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพมีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ในการตรวจสอบปฏิภยาของนักวิชาการเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ศึกษาได้เข้าพบนักวิชาการประวัติศาสตร์อาวุโส นักวิชาการประวัติศาสตร์ และนักวิชาการสาขาอื่นที่สนใจประวัติศาสตร์ สํารวจนักวิชาการที่ผู้ศึกษาไม่สามารถเข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลจากผลงานวิชาการประกอบการนำเสนอ

๓.๑.๑ นักวิชาการประวัติศาสตร์อาวุโส

ในการสัมภาษณ์นักวิชาการประวัติศาสตร์อาวุโส ๓ ท่าน ต่างเสนอทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้ตามประสภการณ์และความเชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ การสัมภาษณ์ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร เมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๙.๐๐-๙.๑๕ น. ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้สอบถามทัศนะในฐานะที่ท่านเป็นประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย ดังคำถาม “อาจารย์มีทัศนะอย่างไรต่อบทบาทของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์” ท่านได้ให้ความเห็นว่า “คุณูปการของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ท่านได้รวบรวมหลักฐานมาจัดให้เป็นระบบ จัดประวัติศาสตร์ให้เข้ารูป ให้ต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบ ทำให้ชาวไทยศึกษาประวัติศาสตร์ได้ง่ายขึ้น”^{๙๙}

^{๙๙} สัมภาษณ์ ประเสริฐ ณ นคร, ราชบัณฑิตและประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

สำหรับทัศนะของ ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ในฐานะผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ ท่านเสนอว่า “สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพท่านทรงศึกษาประวัติศาสตร์อย่างจริงจัง รวบรวมหลักฐานต่างๆ ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาศิลาจารึกเป็นสิ่งที่ผมชื่นชอบเป็นพิเศษ...”^{๕๐} แม้คำตอบจะไม่ตรงตามอย่างที่คุณต้องการ แต่ท่านได้ชี้แจงตั้งแต่ต้นว่า ท่านเชี่ยวชาญจารึกและประวัติศาสตร์สุโขทัย อาจให้ทัศนะไม่ชัดเจนนัก แต่ได้ข้อสรุปโดยรวมว่า สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพมีคุณูปการต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ทรงรวบรวมหลักฐาน เอกสาร ทั้งไทยและต่างประเทศ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของคนสมัยหลัง นั้นหมายความว่า เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรด้วย

การสัมภาษณ์ พลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี ในวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๐.๐๐-๑๒.๑๕ น. ณ ตึกนราธิปพงศ์ประพันธ์ ถนนหน้าพระธาตุ กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้สอบถามถึงบทบาทของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ท่านกรุณาตอบคำถามแก่ผู้ศึกษาว่า

สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพทรงปรับแก้ เดิมหลักฐานประวัติศาสตร์ พงศาวดารต่างๆ ที่มีความคลาดเคลื่อนเรื่องเวลา จนกระทั่งได้พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐมาตรวจสอบ จากเดิมฟังความจากพม่าข้างเดียว ทำให้พระองค์สามารถปรับปรุงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นช่วงไหน ทรงใช้การวิเคราะห์วิจัยประวัติศาสตร์สมัยใหม่ สำหรับเรื่องตำนานไม่มีใครพิสูจน์ได้ ท่านประมาณว่า เป็นเรื่องเล่า ไม่ถึงสภาพที่เป็นประวัติศาสตร์^{๕๑}

ผู้ศึกษาได้สอบถามคำถามต่อไปว่า “ข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพส่งผลต่อการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างไร” พลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี แสดงทัศนะว่า

สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ ทรงแต่งพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ ๔ [พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล] ในเวลาที่ญี่ปุ่นกำลัง

^{๕๐} สัมภาษณ์ ประเสริฐ ณ นคร, ราชบัณฑิตและประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี, ที่ปรึกษาคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ยึดครองประเทศ เรากำลังเสียอิสรภาพ การนิพนธ์ประวัติศาสตร์เรื่องนี้จึงมีนัยเรียกขวัญกำลังใจ
กองทัพศักดิ์ศรีของประเทศกลับคืนมา พระนิพนธ์ของพระองค์ไม่เพียงส่งผลความรู้สึกของชนชั้นนำ
และส่งผลต่อความรู้สึกของชาวไทยว่าเราต้องพอใจวิบุลย์ จึงเป็นธรรมดาที่ชาวไทยจะรับรู้เรื่องราว
 สมเด็จพระนเรศวร ผ่านระบบการเรียนการสอน แม้แต่สื่อการรับรู้อื่นอย่างภาพยนตร์ประวัติศาสตร์
 ก็แสดงถึงความวิบัติของชาติบ้านเมืองเกิดขึ้นเพราะอะไร ต่อมาการกองทัพ แสดงว่าบ้านเมือง
 อ่อนแอถึงมีคนกองทัพ การกระจุกแค่พระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ อาจส่งผล
 ให้การศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรไม่พัฒนาในระดับวิชาการ ในเมื่อนักวิชาการ
 ไม่ยอมแสวงหาหลักฐานมาประกอบการพิจารณาทำให้ไม่มีสิ่งใหม่เกิดขึ้น เรื่องสมเด็จพระนเรศวร
 ถ้าเขียนเรื่องการทูตนาการทหารจะเห็นอีกมุมหนึ่ง การรวมเชียงใหม่ใช้การทูตก่อนหรือเปล่า สู้พม่า
 กล่อมหัวเมืองมอญ เจรจากับสเปน ฟิลิปปินส์ ไม่ตั้งประเด็นว่าไปพระองค์ท่านทำไปทำไม พิจารณา
 เพียงด้านเดียว ไม่หาเหตุว่าทำไม เราต้องเจรจากับสเปน ต้องดูเรื่องความสัมพันธ์ของพระองค์ท่าน
 กับต่างประเทศ จะเห็นว่า ท่านมีลึ้น[ทักษะการเจรจา]การทูตพอควร ไม่ใช่รบอย่างเดียว ที่
 การศึกษาประวัติศาสตร์ไม่ก้าวหน้า เพราะนักวิชาการไม่ขยันเอง^{๕๖}

การสัมภาษณ์ ดร. ธีรวัต ฌ ป้อมเพชร เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๘.๓๐-
 ๙.๐๕ น. ฌ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้สอบถาม
 บทบาทของสมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ในการสัมภาษณ์ครั้ง
 นั้นด้วย ท่านกรุณาชี้แจงประเด็นนี้ว่า

ทรงมีบทบาทมาก แต่ต้องมองในบริบทการสร้างประวัติศาสตร์ของชาติในช่วงนั้นเพื่อว่า ให้
 คนรุ่นต่อไป นอกจากมีความรู้พื้นฐานแล้วจะต้องมีความภูมิใจในประวัติศาสตร์ชาติ สมเด็จพระนเรศวร
กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีบทบาทสูง ค้นคว้า เขียนตำรา ทั้งนี้ทั้งนั้น ผมชื่นชมท่านตลอดเวลาว่า
 ท่านมีความอ่อนน้อมในทางวิชาการ เพราะฉะนั้นเวลาพูดถึงการสร้างประวัติศาสตร์ไม่ได้พูดถึงว่า
 ชนชั้นนำมานั่งปั้นแต่งอะไรที่มันไม่จริงขึ้นมาเพื่อจุดประสงค์ของการรักษาตินานั้น แม้ว่าสิ่งนั้น
 จะต้องมีมิติหนึ่งในการสร้างประวัติศาสตร์ชาติ แต่ในอีกนัยหนึ่งคือสร้างขึ้นใหม่จริงๆ เพราะตอน
 นั้น เราไม่ได้สนใจ เราไม่รู้หลักฐานขาดหายไป สมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสนพระทัย
 หลักฐานของพม่า ไทย ฝรั่งเศส ทรงมีมิติทางวิชาการค่อนข้างกว้างไกล แต่ในตอนหลังเมื่อท่าน
 สิ้นพระชนม์ไปแล้ว พระนามท่านก็ถูกอ้างในทางที่ไม่ยุติธรรมนัก สมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุ
 ภาพสร้างประวัติศาสตร์ คนก็สร้างสมเด็จพระนเรศวร กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นประเด็นทาง
 ประวัติศาสตร์ เป็นเป้าหมายที่จะต้องโจมตีว่าเป็นตัวแทนของประวัติศาสตร์อิงเจ้าหรืออิงชาติอย่าง

^{๕๖} สัมภาษณ์ พลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี, ที่ปรึกษาคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์
 ไทย, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

เดียว ซึ่งมองในบางแง่ก็ได้แต่มองว่าไม่ยุติธรรมกับคนสมัยนั้น แต่การวิพากษ์วิจารณ์ก็ต้องมี
 อยากจะให้ยุติธรรมกับคนสมัยนั้นมากกว่านี้^{๕๕}

ผู้ศึกษาได้สอบถามต่อไปว่า “ข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาตำรา
 ราชานุภาพต่อการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างไร” ท่าน
 เสนอว่า

ต้องยอมรับว่าบางทีผมก็รำคาญ ไม่ใช่ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ราชานุภาพ ผมไม่ได้
 ปฏิเสธคุณค่าของพระนิพนธ์ แต่ว่าค่อนข้างจะเป็นห่วงกับสภาพการศึกษาประวัติศาสตร์ ที่เห็นแต่
 ความสำคัญของการสงคราม การกู้ชาติ ความรักชาติ เพราะประวัติศาสตร์ในความเข้าใจของผม
 กว้างกว่านั้น และลึกซึ้งกว่านั้นด้วย เวลาผมศึกษาประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวร ผมมองว่า
 รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีทั้งเรื่องการค้า การทูต การสงคราม การเมืองการจักระเบียบสังคม การ
 กวาดต้อนคนลงมาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือเพื่อสร้างชุมชนใหม่ในภาคกลาง มีตั้งเยอะที่น่าสนใจ การ
 ติดต่อกับสเปนผ่านมะนิลา (ฟิลิปปินส์) การติดต่อกับโปรตุเกส หรือญี่ปุ่น มีหลายเรื่องที่ได้ศึกษาได้
 บางคนมองวิสัยทัศน์ ความปรีชาสามารถของสมเด็จพระนเรศวรนั้นก็อาจจะใช่ แต่มันก็แสดงถึง
 อะไรที่กว้างกว่านั้น ในการเมืองระดับภูมิภาค การค้ากำลังถูกปลุกกระตุ้นเมื่อฝรั่ง [ชาวต่างชาติ]
 เข้ามาต้องเพราะการพริกไทย ต้องการเครื่องเทศ ทางญี่ปุ่นสนใจที่จะค้าหนังสัตว์ไม้ฝาง ในภูมิภาค
 นี้ เพราะฉะนั้นแสดงให้เห็นพลังอื่นๆ ทั้งการค้า เศรษฐกิจ การเมืองที่กระตุ้นให้อยุทธยาฟื้นตัวขึ้นมา
 แน่นนอนว่า ผู้นำของอยุธยาหรือกลุ่มผู้นำมีวิสัยทัศน์ ฉลาดพอที่จะเข้าไปอยู่ในเครือข่าย นี่เป็น
 เหตุผลแน่นอนที่ทำให้อยุธยาฟื้นตัวได้เร็วและทำให้รบกับพม่าได้ไม่แพ้เขา ผมเลยไม่เห็นด้วยกับการ
 ใช้ประวัติศาสตร์หรือวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งบางทีวางอยู่บนพื้นฐานงานของสมเด็จพระนเรศวร
 ตำราราชานุภาพเรื่องเดียว มาเน้นเรื่องชาติเรื่องสงคราม การเอาชนะเพื่อนบ้าน ไม่ใช่เรื่องเดียวที่น่า
 ศึกษาหรือน่าจดจำ ในส่วนของผม ผมถูกถามเรื่องหลักฐานของฝรั่ง [ตะวันตก] อย่างฮอลันดาว่า ให้
 ภาพสมเด็จพระนเรศวรเหมือนสมเด็จพระนเรศวร ราชานุภาพให้ภาพไว้หรือไม่ แน่นนอนว่า ไม่
 เหมือน และไม่ได้หมายความว่า ปฏิเสธงานของคนรุ่นนั้น เพียงแต่เพิ่มความรู้ขึ้นมาอีกกระแสหนึ่ง
 อีกมิติหนึ่ง ชาวตะวันตกได้ข้อมูลจากคนไทยสมัยอยุธยานั่นเอง แล้วเราคิดยังไง ทำไมเขาถึงคิดไป
 ว่า สมเด็จพระนเรศวรไม่ใช่แค่เด็ดขาดเท่านั้น ยังเข้มงวดและทารุณ แต่ไม่ได้หมายความว่า การ
 ค้นพบข้อมูลใหม่จะเชื่อข้อมูลที่พบทั้งหมด แต่ถ้ามันมีอยู่ โกลัสมัยของพระองค์ท่านมากกว่า
 พงศาวดาร นักประวัติศาสตร์หรือผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ต้องให้ความสำคัญ ซึ่งมันก็โยงไปสู่การเป็น
 มหานุชของสมเด็จพระนเรศวร ความเป็นมหาราช ผมคิดว่า การเป็นมหาราชในบริบท
 ประวัติศาสตร์ไทยก็คงปฏิเสธไม่ได้ การสร้างประวัติศาสตร์วีรบุรุษกู้ชาติ เพื่อปลุกฝังเยาวชนให้รัก

^{๕๕} สัมภาษณ์ ธีรวัต ฒ ป้อมเพชร, คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

ชาติ ภาคภูมิใจบรรพบุรุษ แต่พอถึงระดับผู้ใหญ่เป็นการมองประวัติที่แคบและไม่ได้เป็นวิชาประวัติศาสตร์ หรือศาสตร์การศึกษาดั้งเดิม กลายเป็นแนวคิดอย่างหนึ่งของสังคมว่า ต้องยกย่องสรรเสริญ เย็นยอ คนในอดีต แล้วสมเด็จพระนเรศวรทรงอยู่ในขอบข่ายนี้เต็มที่ คิดว่า ไม่สร้างสรรค์ทั้งนี้ ไม่ได้โทษสมเด็จพระนเรศวร แต่ค่อนข้างจะโทษคนไทยรุ่นหลัง อาจด้วยความหวังดี จึงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ต่อสมเด็จพระนเรศวร แต่มันทำให้ทุกอย่างหยุดนิ่ง และการทำลายความคิด ความเชื่อ การตีความเก่าๆ ยกขึ้น แต่คิดว่าตอนนี้แวดวงวิชาการระดับมหาวิทยาลัยรับรู้ได้ ไม่เป็นปัญหา เพียงแต่สิ่งที่ออกสู่สาธารณชน สื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ที่มีปัญหาอยู่บ้าง^{๔๔}

สำหรับ ศาสตราจารย์ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระนเรศวร การพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยไว้ว่า

ความเคลื่อนไหวเพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยมาบรรจบจุดสุดยอดในนักประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่สองพระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนเรศวร พระยาดำรงราชานุภาพ ... นำสังเกตด้วยว่าพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวร พระยาดำรงราชานุภาพ ในช่วง ๒๔๕๗-๒๔๗๐ อันเป็นช่วงที่เชื่อกันว่าทรง "ว่างงาน" นั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยก่อนหน้าที่ฝรั่งจะเข้ามามีบทบาทสำคัญทั้งสิ้น เป็นยุคสมัยที่คนไทยเป็นใหญ่ในดินแดนตนเอง ตัดสินโชคชะตาของตนเองได้ค่อนข้างเด็ดขาด เป็นสมัยที่มีระเบียบแบบแผนของสังคมซึ่งคนไทยได้พัฒนาจากวัฒนธรรมหลากหลาย ... ดังเช่น คำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา, ไทยรบพม่า ... ฯลฯ^{๔๕}

ทัศนะข้างต้นเป็นทัศนะของนักวิชาการประวัติศาสตร์อาวุโสที่มีความเชี่ยวชาญประวัติศาสตร์เป็นอย่างดี

๓.๑.๒ นักวิชาการประวัติศาสตร์

นักวิชาการประวัติศาสตร์ที่สนใจศึกษาบทบาทสมเด็จพระนเรศวร พระยาดำรงราชานุภาพ ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์มีหลายท่านด้วยกัน ผู้ศึกษาขอเสนอข้อมูลที่น่าสนใจจากนักวิชาการที่มีผลงานโดดเด่นและมีชื่อเสียงในวงวิชาการประวัติศาสตร์ ดังนี้

^{๔๔} สัมภาษณ์ ธีรวัต ณ ป้อมเพชร, คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

^{๔๕} นิธิ เอียวศรีวงศ์, กรุงเทพฯ, พระเจ้าตาก และประวัติศาสตร์ไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน,

ศาสตราจารย์ ดร. ธงชัย วินิจจะกุล นักวิชาการประวัติศาสตร์ ผู้สนใจประวัติศาสตร์ นิพนธ์เป็นพิเศษ กล่าวถึงบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ไว้ว่า โครงเรื่องของประวัติศาสตร์แห่งชาติมีหลายแบบ “โครงเรื่องของชาติที่กำเนิดเป็นราชอาณาจักรด้วยการต่อสู้จากอำนาจของผู้อื่น แล้วขยายตัวต่อมา แต่ต้องเผชิญกับภัยคุกคามของศัตรูต่างชาติเป็นระยะ ๆ ที่เสียหายรุนแรงขนาดเสียเอกราชก็มี ทว่าสามารถกอบกู้เอกราชและรักษาความเป็นชาติไว้ได้ โครงเรื่องแบบนี้เพิ่งเกิดขึ้นสัก ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา...”^{๖๖} สำหรับโครงเรื่องแบบนี้ปรากฏในพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จากพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา สูพระนิพนธ์คำนำและคำอธิบายพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา และไทยรบพม่า

ท่านได้แสดงให้เห็นเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดังความว่า

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงฯ ก็อธิบายประวัติศาสตร์อยุธยาด้วยแกนหลักของเรื่องแบบเดียวกัน คือ เป็นการต่อสู้ของชาติไทยเพื่อรักษาเอกราชจากการรุกรานของต่างชาติดังปรากฏในงานเรื่องไทยรบพม่า (เขียนครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๐) ... กลายเป็นตัวแบบของเค้าโครงประวัติศาสตร์ไทยต่อมา ในไทยรบพม่า เรื่องราวถูกเรียบเรียงตามลำดับสงครามแต่ละครั้ง โดยเริ่มจากสาเหตุ การดำเนินสงครามและผล แต่ในคำนำของพระองค์ได้มอบค้อมือหรือกฎเกณฑ์ในการเข้าใจเรื่องราวทั้งหมดแก่ผู้อ่าน พระองค์ชี้ว่า เรื่องราวทั้งหมดแสดงให้เห็นว่าพม่าไม่อาจเอาไทยไว้ได้อำนาจได้ ทุกครั้งที่ไทยพ่ายแพ้ก็จะมีวีรบุรุษขึ้นมากอบกู้อิสรภาพของบ้านเมืองโดยที่พม่าจะทำอะไรไม่ได้ไปอีกนาน ... ไทยทำสงครามเพื่อปกป้องตัวเองเท่านั้น ไม่ใช่ไปรุกรานพม่า วิธีการบรรยายโดยการเลือกสรรเอาเฉพาะสงครามระหว่างไทยกับพม่าและชื่อของหนังสือ คือวิธีการให้เค้าโครงและแกนของประวัติศาสตร์ไทยอย่างชาญฉลาดที่สุดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการรับรู้หรือสร้างความหมายของอดีตขึ้นในความทรงจำของผู้คนอย่างมาก ประวัติศาสตร์จึงกลายเป็นเรื่องของสงครามกับต่างชาติและการกู้ชาติไปในที่สุด”^{๖๗}

^{๖๖} ธงชัย วินิจจะกุล “เรื่อง, ลำดับเรื่อง, และโครงเรื่องกับความรู้ประวัติศาสตร์,” จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ๑๒ (มิถุนายน ๒๕๕๑-พฤษภาคม ๒๕๕๒) : ๑๓.

^{๖๗} ธงชัย วินิจจะกุล, “ผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ไทย กรณีพระมหารัชมหาราช ผู้ร้ายกลับใจหรือถูกใส่ความโดย plot ของนักประวัติศาสตร์,” ใน ไทยคดีศึกษา : รวมบทความวิชาการเพื่อแสดงมุขิตาจิต อาจารย์พันเอกหญิง คุณนิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, ๑๙๙๙.

การนำเสนอทำนองเดียวกันนี้ รองศาสตราจารย์ สายชล สัตยานุรักษ์ อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้เสนอไว้ในผลงานวิชาการ เรื่อง การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “จีน” ของชาวสยาม ดังความว่า

เรื่องไทยรบพม่าก็เป็นพระนิพนธ์ที่มีความสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ของ “เมืองไทย” เมื่อพิจารณาเนื้อหาของไทยรบพม่าโดยละเอียดแล้ว เห็นได้ชัดว่า ... สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงปรารถนาให้คนไทยและชาวสยามทั้งปวงได้รับรู้และสำนึกอยู่เสมอ ... ไทยรบพม่า ... มุ่งสร้างความสำนึกว่าเมืองไทยมีส่วนดีและคนดีอยู่มาก แม้ประสบปัญหาใหญ่หลวงเพียงใด ในที่สุดแล้วก็จะฟื้นตัวขึ้นได้ และอาจประสบความสำเร็จยิ่งขึ้นกว่าเดิม ทั้งนี้โดยอาศัยผู้นำที่ดีเป็นสำคัญ ดังเช่นเมื่อไทยต้องเสียกรุงครั้งแรก ... ท้ายที่สุดเมืองไทยก็บรรลุความสำเร็จในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภายหลังจากที่เมืองไทยประสบภัยพิบัติจากการเสียกรุงไม่นานนัก^{๕๕}

ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรไว้เช่นกัน ดังความว่า

สมเด็จพระยาดำรงฯ อุดมเสนาบดีมหาดไทย และอดีตอัครราชทูต ได้เสด็จไปประทับที่เกาะปีนัง และที่นั่นที่ที่ท่านทรงนิพนธ์ผลงานสำคัญชิ้นสุดท้าย เมื่อพระชันษาประมาณ ๘๐ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ ทรงนิพนธ์เรื่อง “พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” ทั้งนี้ทรงตั้งพระทัยไว้ว่าจะถวายต่อในหลวงอานันท รัชกาลที่ ๘ ซึ่งประทับ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ตลอดระยะเวลาของสงครามโลกครั้งที่ ๒ งานนิพนธ์ชิ้นนี้ได้ถวายรัชกาลที่ ๘ สมตามพระประสงค์เมื่อเสด็จนิวัติพระนครเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ แต่ก็เสด็จสวรรคตโดยพระแสงปืนเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ หรือเพียงไม่ถึง ๖ เดือน ในเวลาต่อมาและพระนิพนธ์นี้ก็กลายเป็นหนังสืองานถวายพระเพลิงพระบรมศพของรัชกาลที่ ๘ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ โดยมีเนื้อเรื่องตามแนวเดียวกันกับ “ภาพเขียนบนผนังในวิหารวัดสุวรรณดาราราม” เนื่องจากเป็น “พล็อต” จากสมเด็จพระยาดำรงฯ เอง^{๕๖}

^{๕๕} สายชล สัตยานุรักษ์, การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “จีน” ของชาวสยาม (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖), ๑๐๙-๑๑๓.

^{๕๖} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “ภาพลักษณ์วีรกษัตริย์ : จาก “พระนเรศวรราชาธิราช” สู “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช,” ศิลปวัฒนธรรม ๒๘,๑ (เมษายน ๒๕๕๐) : ๔๖.

การสอบถาม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ศิริพร ดาบเพชร ผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (e-mail) ผู้ศึกษาได้ถามเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระยาตำรางราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบว่

สมเด็จพระยาตำรางราชานุภาพมีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร เพราะงานไทยรบพม่า, พระราชพงศาวดารที่ชำระ อธิบาย และงานเขียนเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร ถูกใช้อ้างอิงมาตลอด คำอธิบายหนึ่งที่ใช้กันมานานก็คือเรื่องวันที่ทรงทำยุทธหัตถี ซึ่งทรงคำนวณไว้ว่าเป็นวันที่ ๒๕ มกราคม จนกลายเป็นวันกองทัพไทย แม้ต่อมา ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้คำนวณใหม่ และแน่ชัดว่าเป็น ๑๘ มกราคม จนมีการเปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่พระมติของสมเด็จพระยาตำรางราชานุภาพก็ยังถูกนำมาใช้ในงานของผู้ที่ไม่ติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการ^{๕๐}

ผู้ศึกษาได้ถามเพิ่มเติมว่า “เมื่อข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์สมเด็จพระยาตำรางราชานุภาพทรงอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ อาจารย์คิดว่า ส่งผลต่อสาธารณชนอย่างไร” ศิริพร ดาบเพชร ให้ความเห็นว่า

การรับรู้ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรจากพระมติและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาตำรางราชานุภาพ ส่งผลให้ลัทธิวีรบุรุษในประวัติศาสตร์ไทยอยู่ยั้งยืนยง ทำให้สมเด็จพระนเรศวรเป็นมหาราชที่ถาวรของประวัติศาสตร์ไทย ส่วนผลอื่นๆ อาจไม่ได้เกิดจากงานเขียนของสมเด็จพระยาตำรางราชานุภาพโดยตรง แต่อาจเป็นผลทางอ้อมที่เกิดจากลัทธิบูชาบุคคลของไทย เช่น ส่งผลให้สมเด็จพระนเรศวรกลายเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ เหนือมนุษย์ เพราะมีการสร้างรูปหล่อ เหรียญรูปพระนเรศวร ที่มีการปลุกเสกเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์, หรือเกิดจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เช่น ส่งผลให้สมัยหนึ่งจังหวัดกาญจนบุรีกับสุพรรณบุรีต่างอ้างว่าทรงทำยุทธหัตถีในพื้นที่ของตน และทุกวันนี้ก็มีงานที่ระลึกอนุสรณ์ดอนเจดีย์ มีการแสดง แสง สี เสียง ทำรายได้ให้จังหวัดมาจนทุกวันนี้ นอกจากนี้การตั้งชื่อมหาวิทยาลัยว่า มหาวิทยาลัยนเรศวร การสร้างพระรูปสมเด็จพระนเรศวรเป็นรูปเคารพประจำสถาบัน การเล่าเรียนที่แห่งนี้ ก็มีส่วนทำให้นักศึกษาบัณฑิต บุคลากรต่างๆ เพิ่มความศรัทธาแต่สมเด็จพระนเรศวรมากยิ่งขึ้น^{๕๑}

^{๕๐} ศิริพร ดาบเพชร, การรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก www.yahoo.com <supakann@yahoo.com>

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน.

ทัศนคติของนักวิชาการประวัติศาสตร์ย่อมให้แง่คิด มุมมองต่อบทบาทสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้เป็นอย่างดี การนำเสนอบทบาทของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะขาดความสมบูรณ์หากผู้ศึกษาไม่เสนอความเห็นของนักวิชาการสาขาอื่นที่สนใจประวัติศาสตร์

๓.๑.๓ นักวิชาการสาขาอื่นที่สนใจประวัติศาสตร์

ผู้ศึกษาได้เข้าพบ ศาสตราจารย์ วิสุทธ์ บุษยกุล เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๙.๐๐-๙.๓๐ น. ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร ได้พูดคุยและรับความรู้ทางประวัติศาสตร์จากประสบการณ์ของท่าน ผู้ศึกษาได้สอบถามทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ท่านได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจว่า “ระหว่างที่เรียนหนังสือไม่ทราบว่ามีหนังสือของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพเลย (ศาสตราจารย์ วิสุทธ์ บุษยกุล จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๘ พ.ศ. ๒๔๗๖)” ท่านได้ให้ความเห็นว่า “สำหรับประวัติศาสตร์ถ้าคนไม่สนใจไม่รู้เรื่องเลย”^{๓๖}

การสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. เจตนา นาควัชระ เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และผู้เชี่ยวชาญวรรณคดีศึกษา เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น. ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ท่านได้กรุณาตอบว่า “ตอบไม่ได้” ผู้ศึกษาจึงถามในมิติทางวรรณคดี ซึ่งเกี่ยวพันกับมิติทางประวัติศาสตร์อยู่มาก ได้ทราบว่า

ในมิติทางวรรณคดี เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ท่านพยายามจะสะสางสิ่งเหล่านี้ ซึ่งมีต้นฉบับมากมาย ท่านสะสางด้วยวัตถุประสงค์ให้การศึกษาแก่ประชาชน ท่านมีความเจนจัดในเรื่องทางโลกทางบริหาร ถ้าเอาเงินหลวงทั้งหมดมาตีพิมพ์หนังสือวรรณคดีใหม่หมดคงหมดท้องพระคลัง อย่ายกะนั้นเลย บอกว่า หอสมุดพระนครมีต้นฉบับเหล่านั้น ใครอยากจะทำพิมพ์ขอได้ แต่ถ้าพิมพ์ขอให้มอบหนังสือแก่หอพระสมุด แล้วหอพระสมุดก็เอาไปแจกจ่ายต่อไป ส่วนที่พิมพ์จะแจกญาติมิตรก็ตามใจ มันจึงเกิดหนังสืองานศพซึ่งกลายเป็นแหล่งหลอมรวมความรู้ที่เป็นเรื่องสำคัญของชาติไทยเอาไว้ มาทำแล้วทำให้วรรณคดีแพร่หลายออกไป เมื่อสิ้นสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพไปแล้ว กรมศิลปากรยังทำต่อ มันเป็นเรื่องที่น่าสรรเสริญ ... ท่านมีบทบาททางการศึกษาสูงมาก ทำให้เป็นสมบัติประชาชน ... ทุกวันนี้ก็ทำอยู่ สิ่งที่น่าวิตกกังวลก็คือว่าฉบับหลังๆ หากคนตรวจต้นฉบับที่

^{๓๖} สัมภาษณ์ วิสุทธ์ บุษยกุล, ราชบัณฑิต สาขาต้นตอศึกษา, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ละเอียดไม่ได้อีกแล้ว ฉบับที่พิมพ์หลังๆ จะมีคำผิดมากกว่าสมัยก่อน คนที่ตรวจสอบสมัยก่อนคือมหา
 ทั้งหลาย คนที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเรื่องภาษา สมเด็จพระยาตำราพระราชานุญาต หากคนที่มี
 ความรู้จากวัดจากการสอบสนามหลวง มาฝึกวิชาการ ...”^{๑๑}

ผู้ศึกษาได้ถามต่อไปว่า “ข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาตำรา
 พระราชานุญาตส่งผลต่อการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรอย่างไร” ท่านกล่าวว่า

ไม่ใช่แค่เรื่องพระนเรศวร เพราะเราได้รับการปลูกฝังมาว่า สิ่งที่เราบอกเราก็คือประวัติศาสตร์
 ตรงกับความเป็นจริง แล้วก็เชื่อ เรื่องพระยาละแวกเหล่านั้นเป็นจริงหรือเปล่านั้นไม่รู้ ประวัติศาสตร์กับ
 การตั้งประเด็นอะไรบางอย่างออกมาที่แสดงให้เห็น หนึ่งใน ความกล้าหาญ สอง ความฉลาดเฉลียว
 ของคนไทยมันไปด้วยกัน ไปอ่านเรื่องนโปเลียนก็เหมือนกัน ในมุมมองของฝรั่งเศสกับรัสเซียก็
 ต่างกัน ข้อสรุปของคนทีเรียนประวัติศาสตร์ คือ ต้องอ่านเรื่องเดียวกัน แต่หลายกระแส ผมจะบอก
 อีกอย่าง สิ่งที่บ้านเราขาดมาก คือ คนที่ศึกษาประวัติศาสตร์ ประเภทที่ก้าวหน้าทางวิชาการ อย่าง
 น้อยต้องรู้ภาษาต่างประเทศอย่างน้อย ๓-๔ ภาษา ต้องอ่านต้นฉบับหลายๆ อย่าง เรื่องสำคัญมากๆ
 คือ หลักฐาน ผมสนใจว่า หลักฐานมันมาอย่างไร ส่วนเรื่องจะเอาไปแปลงเป็นสื่อหรืออะไรนั้น ผม
 เห็นว่าไม่เสียหาย ทำมาทั้งโลก สื่อที่คนชอบมากๆ เอาประวัติศาสตร์ที่สำคัญไปใส่ เป็นคุณมากกว่า
 โทษ ถ้าเข้าใจที่จะเน้นเรื่องเจริญใจ ส่วนมากเอาความสนุก แต่ผมดูพระนเรศวรผมหลับ มันไม่
 ต่อเนื่อง การใช้ประวัติศาสตร์เพื่อปลูกชาตินิยม ทำกันทั้งนั้น ไม่ใช่แค่บ้านเรา ประวัติศาสตร์ ๔๐๐
 ปีค่อนข้างสั้น ความสำนึกทางประวัติศาสตร์ไม่เป็นรูปธรรม เราไม่ได้อยู่ในเมืองที่มีความต่อเนื่องกัน
 ๔๐๐ ปี เรื่องตำนาน ฟังแล้วสนุก นักประวัติศาสตร์อาจหึงพะเนงเกินไปว่า อันใกล้เคียงกับความ
 จริง หลักฐานปลอมก็มี ตำนานปนนิยายก็มี การรับรู้ถูกกำหนดด้วยต้นทุน กลางทาง ถ้าไปเล่าเรื่อง
 ปฐมกรรม เขมรก็โกรธแน่นอน การรับรู้ถูกกำหนดมาตั้งแต่โรงเรียน เมื่อเรียนก็ถูกฝังไปทีละเล็กละน้อย
 สังคมต้องมีเทพกรรมที่เกี่ยวกับชาติ ไม่มีอะไรเกาะยึด ชาติที่ส่งสัยไปหมด ก็ไม่เป็นชาติ ต้องมีอะไร
 ร่วมบางอันที่ยอมรับได้ เรื่องพระนเรศวรมันสนุก จนที่จะเชื่อไปตามหลักฐานที่เป็นจริง อีกอย่าง ผู้ที่
 เขียนภาพประกอบ คนเหล่านี้ทำให้เราฝังใจ อย่างเรื่องประกาศอิสรภาพ ดิถีภาพ ดิถีหัว มันเหมือน
 ละครที่ทำให้เกิดความอึดอัด อึกเขมร ประกาศอิสรภาพ เมื่อประกาศอิสรภาพแล้วชักดาบ มันสนุก
 จะให้เด็กสืบขบถามว่าจริงหรือไม่ก็ไม่ถาม ส่วนเรื่องการนำเสนอในมุมมองของนักประวัติศาสตร์
 ถ้าพูดอะไรไม่ดีก็หาว่าเราไม่รักชาติ ของบางอย่างคนไทยพูดไม่ได้ มีข้อจำกัดทางวัฒนธรรม และ
 กฎหมาย ประวัติศาสตร์เข้าหาความจริง สำหรับผมความงามสำคัญกว่า ประวัติศาสตร์สำหรับบาง
 คนเป็นเรื่องสร้างอารมณ์สุนทรีย์ คนเลยไม่สนใจว่าจริงหรือไม่จริง หลักฐานไม่มีจะเป็นอะไรไป ให้นัก

^{๑๑} สัมภาษณ์ เจตนา นาควัชร, เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ
 ผู้เชี่ยวชาญวรรณคดีศึกษา, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑

ประวัติศาสตร์มาเดียวกัน อย่าให้ความสำคัญน้อยไปสำหรับอารมณ์สุนทรีย์ ตอนหลังอารมณ์สุนทรีย์เป็นอารมณ์ที่หยาบกร้าน ผมมองว่า ความใจ คือ ที่มาของความสุนทรีย์ ปล่อยตัวให้ถูกชักนำด้วยสิ่งที่ยาม เรื่องพระนเรศวรมันมีความงาม มันมีความสามารถที่จะทำให้คนประทับใจ มันเจริญใจ อ่านหลายๆ เข้าก็เลยเชื่อว่าทุกอย่างจริงไปหมด แล้วมันเสียหายตรงไหน ถ้าเราพูดของเราเอง ... อย่างลูกผม ครั้งหนึ่งทะเลาะกันแล้วเอาของไปซ่อน ลูกปรึกษากันว่า “อีเขมร” สะท้อนอะไร สะท้อนว่าแม้แต่เด็กเล็กๆ ยังมีสำนึกทางประวัติศาสตร์ในทางลบกับประเทศเพื่อนบ้าน นั่นเพราะอิทธิพลของสื่อการรับรู้ประวัติศาสตร์...”^{๕๕}

ส่วนสัมภาษณ์ นพเกล้า ศรีมาตย์กุล ผู้สร้างสรรคงานศิลปะและอาจารย์ประจำคณะดิจิทัลมีเดีย มหาวิทยาลัยศรีปทุม เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๔.๐๐-๑๔.๒๐ น. ณ หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ผู้ศึกษาได้สอบถามบทบาทสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ได้รับคำตอบ แต่เพียงว่า “ทราบว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเป็นพระบิดาแห่งวิชาการประวัติศาสตร์ แต่ไม่ทราบว่าพระองค์นิพนธ์หนังสือเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรเลย”^{๕๖}

ในการพูดคุยกับ ดร.อรุโณทัย จำปีทอง อาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๗.๐๐ น. กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้รับคำตอบทำนองเดียวกันว่า “เคยได้ยินพระนามของพระองค์ท่าน แต่ไม่ทราบว่าพระองค์มีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์”^{๕๗}

๓.๑.๔ การตีความและวิเคราะห์

การรับรู้ข้อมูลจากทัศนระนักวิชาการประวัติศาสตร์อาวุโส นักวิชาการประวัติศาสตร์ และนักวิชาการสาขาอื่นที่สนใจประวัติศาสตร์ สามารถตีความและวิเคราะห์เป็นประเด็นดังต่อไปนี้

ประการแรก นักวิชาการประวัติศาสตร์อาชีพต่างให้ความเห็นในทิศทางเดียวกันว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพมีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ทรงรวบรวมหลักฐาน

^{๕๕} สัมภาษณ์ เจตนา นาควัชระ, เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และผู้เชี่ยวชาญวรรณคดีศึกษา, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑

^{๕๖} สัมภาษณ์ นพเกล้า ศรีมาตย์กุล, ผู้สร้างสรรคงานศิลปะและอาจารย์ประจำคณะดิจิทัลมีเดีย มหาวิทยาลัยศรีปทุม, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ อรุโณทัย จำปีทอง, อาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๑.

เอกสารของไทย ประเทศเพื่อนบ้าน และตะวันตก พระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ของพระองค์ยังแสดงถึงจุดเปลี่ยนการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ที่มีการตีความ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หลักฐานเอกสารหลากหลายประเภท

ประการที่ ๒ ข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลายเป็นเค้าโครงเรื่องประวัติศาสตร์วีรบุรุษที่ได้รับการถ่ายทอดอยู่เสมอส่งผลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของสาธารณชน ว่าด้วยสำนักผู้นำทางประวัติศาสตร์ การกอบกู้เอกราช และยังคงส่งผลต่อการคงอยู่ของการเชิดชูวีรบุรุษจนถึงปัจจุบัน

ประการที่ ๓ การยึดมั่นกับข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรหยุดนิ่ง ไม่พัฒนา ขาดความท้าทายจากนักประวัติศาสตร์สมัยหลัง ทั้งนี้ผู้ศึกษาพบว่าประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรยังมีประเด็นที่น่าสนใจ เช่น ประวัติศาสตร์การเมือง ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น

ประการที่ ๔ นักวิชาการสาขาอื่น ไม่สามารถแสดงทัศนะได้ว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอย่างไร ยกเว้นนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญวรรณคดี ทราบว่าพระนิพนธ์เรื่องไทยรบพม่ากลายเป็นแบบการถ่ายทอดความรู้ประวัติศาสตร์ผ่านแบบเรียน และทราบว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพมีบทบาททางการศึกษา ทรงรวบรวมหลักฐานเอกสาร ริเริ่มให้มีการจัดพิมพ์หนังสืองานศพเผยแพร่ รวบรวมความรู้สำคัญของประเทศไว้ และกล่าวว่าเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรได้รับการปลุกฝังให้เชื่อตามการนำเสนอทั้งจากแบบเรียนและสื่อบันเทิง นอกจากนี้ยังเห็นว่า การใช้ประวัติศาสตร์เพื่อรื้อสำนึกชาตินิยมเป็นสิ่งที่กระทำได้ ทั้งนี้ สังคมต้องมีเทพกรรมเพื่อยึดโยงกลุ่มคนให้ร่วมเป็นหนึ่งเดียวกัน ดังจะเห็นได้จาก เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ให้ความสนุกสนาน สร้างภาพที่ทำให้ชาวไทยฝังใจกับเรื่องราวของพระองค์ ส่วนนักวิชาการศิลปะและวิทยาศาสตร์ ไม่ทราบว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ มีบทบาทของพระองค์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์หรือประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ว่ามีการแปลงพระนิพนธ์สู่แบบเรียนประวัติศาสตร์และสื่อบันเทิง

๓.๒ บทบาทของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช : ผลกระทบต่อสาธารณชน

ทราบกันดีว่า แบบเรียนประวัติศาสตร์และสื่อบันเทิงมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสาธารณชน ซึ่งผลของการรับรู้ได้แสดงถึงความสำเร็จของการสร้างประวัติศาสตร์ชาตินิยมโดยมีสมเด็จพระนเรศวรเป็นประเด็นการศึกษาหลัก เพื่อพิสูจน์ว่าสาธารณชนทราบหรือไม่ว่า คำตอบหรือทัศนคติที่แสดงออกมาในรูปแบบเดียวกันนั้นเป็นผลจากข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ศึกษาได้ตรวจสอบความเข้าใจนี้ด้วยการสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และเบื่อกเบื่อก's blog ปรากฏข้อมูลน่าสนใจดังนี้

๓.๒.๑ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์สาธารณชนหลากหลายอาชีพ จำนวน ๒๙ ท่าน ผู้ศึกษาได้สอบถามบทบาทของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้ศึกษาขอเสนอทัศนคติของสาธารณชนบางท่านที่ตอบคำถามนี้ได้ ตามลำดับอาชีพ ดังนี้

๓.๒.๑.๑ กลุ่มสื่อมวลชน

การสัมภาษณ์ ภาพันธ์ รัชสีทอง ในวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๐๐-๑๖.๓๐ น. ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ กรุงเทพมหานคร ผู้ศึกษาได้ถามว่า “คุณมีความคิดเห็นอย่างไรต่อบทบาทของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” เขาให้ความเห็นว่า

ผมทราบว่าพระองค์นิพนธ์ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรไว้ อย่างไรบทบาทมา แต่ผมอยากเสนอว่าสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพไม่เพียงแต่มีบทบาทเฉพาะกับการศึกษาประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรเท่านั้น แต่ทรงมีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยอย่างมาก เพราะหลังจากนั้นแนวคิดของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ถูกบรรจุเข้าสู่การศึกษาประวัติศาสตร์กระแสหลัก ผ่านแบบเรียน สำนักทางประวัติศาสตร์มาจากพระองค์ทั้งสิ้น โดยปฏิเสธประวัติศาสตร์มุมมองอื่นอย่างสิ้นเชิง ไม่ใช่แค่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแต่รวมถึงประวัติศาสตร์ชาติอื่นด้วย เชื่อว่าสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้รับอิทธิพลความคิดจากตะวันตก มองประวัติศาสตร์ตามเส้นแบ่งแผนที่ จึงส่งผลการรับรู้ประวัติศาสตร์ด้วย ซึ่งอาจมีปัญหากมองประวัติศาสตร์ชุดเดียว เพราะมีการกดประวัติศาสตร์อื่นหรือชาติพันธุ์อื่นด้วย ถูกทำให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ประณามความต่างหรือความเห็นที่แตกต่าง ด้วยการสร้างวีรบุรุษผ่านพระนิพนธ์ของพระองค์ ส่งผลต่อ

สังคมไทย อย่างน้อยเรื่องสำนึกการพึ่งพาวิญญูชนตลอดเวลา โดยไม่ได้มองว่าบางครั้งปัญหาจะมา
จากวิญญูชน^{๙๙}

ส่วนการสัมภาษณ์ สกล โพธิ์รัตน์ ช่างภาพ บริษัท ป่าใหญ่ ศรีเอชเอ็น จำกัด ในวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๗.๐๐-๑๗.๑๕ น. ราชบุรี ผู้ศึกษาได้สอบถามบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบพระยศดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นเพียงว่า “รู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแต่เพียงในนาม แต่ไม่ทราบว่าท่านมีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรอย่างไร”^{๙๙}

๓.๒.๑.๒ กลุ่มครูสอนประวัติศาสตร์

การสัมภาษณ์ครูสอนประวัติศาสตร์ จำนวน ๖ ท่าน ผู้ศึกษาได้สอบถามบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบข้อมูลเบื้องต้น ดังนี้

การสัมภาษณ์ ประดับ เสางหงส์ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๖.๕๐ น. ราชบุรี ได้รับคำตอบเพียงสั้นๆ ว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เคยได้ยินพระนามท่านแต่ไม่ทราบว่าท่านนิพนธ์งานเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร”^{๙๙}

การสัมภาษณ์ บรรจง สันประเสริฐ ในวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๙.๓๐-๑๐.๐๐ น. ณ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช รู้ว่าพระองค์เก่งหลายเรื่อง ทั้งการปกครอง วรรณกรรม และประวัติศาสตร์ แต่ไม่ทราบว่าพระองค์นิพนธ์งานเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร แต่สันนิษฐานว่าบทบาทของท่านส่งผลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทย”^{๑๐๐}

^{๙๙} สัมภาษณ์ ภาพันธ์ รัชสีทอง, นักข่าวการเมือง หนังสือพิมพ์ออนไลน์ www.prachatai.com, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

^{๙๙} สัมภาษณ์ สกล โพธิ์รัตน์, ช่างภาพ บริษัท ป่าใหญ่ ศรีเอชเอ็น จำกัด, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๙๙} สัมภาษณ์ ประดับ เสางหงส์, ข้าราชการบำนาญ จังหวัดราชบุรี, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ บรรจง สันประเสริฐ, ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑.

การสนทนากับ เอกชัย สังข์ประเสริฐ ในวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๑.๑๕-๑๑.๓๐ น. ณ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี ได้รับคำตอบว่า “เคยได้ยินพระนามท่าน แต่ไม่ทราบที่ท่านนิพนธ์งานเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร”^{๑๑๑}

สำหรับ สุจิตรา ทาแดง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางประวัติศาสตร์ ในวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๗.๐๐ น. เชียงใหม่ ได้รับคำตอบคล้ายกันว่า “เคยได้ยินแต่พระนาม แต่ไม่เคยได้อ่านหนังสือของพระองค์เลย”^{๑๑๒}

ส่วนการสัมภาษณ์ ดวงจันทร์ นนทะไชย เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๐.๓๐-๑๑.๐๐ น. โรงเรียนกรุงเทพวิเทศศึกษา กรุงเทพมหานคร ทราบว่า “เคยได้ยินพระนามท่านแต่ไม่ทราบว่า พระองค์มีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์”^{๑๑๓}

การสัมภาษณ์ กรรณิการ์ โพธิ์รัตน์ ในวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๗.๐๐-๑๘.๐๐ น. ราชบุรี ได้ทราบทัศนะว่า “สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นบิดาแห่งวิชาการประวัติศาสตร์ไทย ไม่ทราบว่าพระองค์นิพนธ์งานเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรไว้ แต่เชื่อว่าบทบาทของท่านส่งผลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์อันเกิดจากการถ่ายทอดผลงานวิชาการผ่านแบบเรียนและทรงอิทธิพลถึงปัจจุบัน”^{๑๑๔}

๓.๒.๑.๓ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา

การสัมภาษณ์ สรรพยา สะอาดยวง นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนเขาวัง ราชบุรี เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๙.๐๐-๑๙.๑๕ น.ราชบุรี, อรวรรณ วงษ์ไทย นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๘.๓๐-๘.๔๐ น. และทวิพันธ์ ศรีอวยเงิน นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนเขาดินวิทยาการ กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๕.๐๐-๑๕.๓๐ ณ คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ผู้ศึกษาได้ถามถึงพระนามของ

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ เอกชัย สังข์ประเสริฐ, ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับประถมศึกษา โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ สุจิตรา ทาแดง, ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับประถมศึกษา โรงเรียนสิริมังคลานุสรณ์ เชียงใหม่, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๑.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ ดวงจันทร์ นนทะไชย, ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับประถมศึกษา โรงเรียนกรุงเทพวิเทศศึกษา กรุงเทพมหานคร, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ กรรณิการ์ โพธิ์รัตน์, ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนปัญจทรัพย์ กรุงเทพมหานคร, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่านักเรียนรู้จักหรือไม่ ได้ทราบคำตอบว่านักเรียนทั้งสามท่านว่า “ไม่รู้จัก” ผู้ศึกษาจึงไม่ได้สอบถามประเด็นอื่น

ส่วนการพูดคุยกับ วรณศิริ ไตรวิลาศ นักศึกษาชั้นปีที่ ๒ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๗.๐๐-๑๗.๑๕ น. ณ มหาวิทยาลัยศิลปากรวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ทราบว่า “ไม่รู้จัก สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ”^{๑๑๕}

การสัมภาษณ์ พอดุทัย ช้างบุญมี นักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๘.๐๐-๑๘.๒๐ น. ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ได้ทราบที่ “รู้จักเพียงพระนามแต่ไม่ทราบถึงบทบาทของพระองค์”^{๑๑๖}

การสัมภาษณ์ เขมิกา กลิ่นอักษร นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ชั้นปีที่ ๓ ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๗.๐๐ น. ณ หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ได้รับคำตอบว่า “รู้จักสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ แต่ไม่ทราบว่าพระองค์นิพนธ์ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวร”^{๑๑๗}

ส่วนการสัมภาษณ์ ธิษณา วีรเกียรติสุนทร นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ชั้นปีที่ ๒ สาขาประวัติศาสตร์ศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๑ เวลา ๒๐.๐๐-๒๐.๑๕ น. ณ หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม ผู้ศึกษาได้สอบถามถึงบทบาทของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพต่อการศึกษาระดับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบที่คณะว่า

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมีบทบาทอย่างมากต่อการศึกษาระดับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร พระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ เช่น ไทยรบพม่าและพระประวัติศาสตร์สมเด็จพระ

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ วรณศิริ ไตรวิลาศ, นักศึกษาชั้นปีที่ ๒ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พอดุทัย ช้างบุญมี, นักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๑

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ เขมิกา กลิ่นอักษร, นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ชั้นปีที่ ๓ ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

นเรศวรมหาราชทรงอิทธิพลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ในสังคม ได้รับการถ่ายทอด ปลุกฝังแก่คนในสังคม ความเชื่อ การรับรู้เรื่องสมเด็จพระนเรศวรในพระนิพนธ์ของพระองค์จึงคงอยู่ถึงปัจจุบัน^{๑๐๘}

ผู้ศึกษาได้ถามต่อไปว่า “ข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชด้านราชานุกาภาพส่งผลต่อสาธารณชนอย่างไร” ได้รับคำตอบว่า

สาธารณชนทั่วไป เมื่อศึกษาเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมักยึดผลงานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชด้านราชานุกาภาพเป็นต้นแบบในการศึกษา ซึ่งรูปแบบนั้นเป็นรูปแบบเบ็ดเสร็จ เป็นแนวทางการรับรู้ให้สังคมเชื่อตามอย่างที่สื่อหรือครูสอนประวัติศาสตร์ชั้นนำ เมื่อไม่นานมานี้ ดิฉันได้ทราบว่า ครูสอนสังคมศึกษาบางท่านได้ชมภาพยนตร์ประวัติศาสตร์เรื่องหนึ่ง แล้วนำเรื่องราวที่ได้จากการรับชมภาพยนตร์มาสอนแก่นักเรียน นั้นแสดงถึงวิจรรณญาณในการรับรู้ประวัติศาสตร์ของครูซึ่งเป็นผู้ส่งสอนความรู้แก่ศิษย์ นับเป็นเรื่องน่าวิตกในการรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคม^{๑๐๙}

๓.๒.๑.๕ กลุ่มนักปกครองและข้าราชการ

การสัมภาษณ์สุภกร ติตงาม ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ ราชบุรี เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๔.๐๐-๑๔.๑๕ น. ราชบุรี, พัทธระ แจ่มจันทร์ เจ้าพนักงานปกครอง สำนักท้องถิ่น อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี ผู้ศึกษาได้เข้าพบเพื่อสัมภาษณ์เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๒๐.๐๐-๒๐.๓๐ น. ราชบุรี, นายดาบตำรวจศักดิ์ดา เสาหงส์ เจ้าหน้าที่ตำรวจ ประจำสถานีตำรวจภูธร อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๕.๑๐-๑๕.๒๐ น. ราชบุรี และพันโทสาลี สมพงษ์เจริญ อดีตทหารกองเครื่องช่วยฝึก กรมการทหารช่าง ค่ายภานุรังสี ราชบุรี เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๓.๐๐-๑๓.๓๐ น.

ผู้ศึกษาได้สอบถามบทบาทของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชด้านราชานุกาภาพต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้ทราบคำตอบอย่างเดียวกัน คือ ท่านเหล่านี้ไม่ทราบว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ ธิษณา วีรเกียรติสุนทร, นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ชั้นปีที่ ๒ สาขาประวัติศาสตร์ศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

^{๑๐๙} เรื่องเดียวกัน.

๓.๒.๑.๕ กลุ่มอาชีพค้าขาย

การสัมภาษณ์ คำบัว ชัยนันดา เจ้าของร้านป่าต้อย เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๐.๐๐-๑๐.๑๕ น. นครปฐม และ กิ กรรมมาลีประทีป เจ้าของร้านบะหมี่นายก เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๑.๓๐-๑๑.๔๕ น. ราชบุรี ทั้งสองท่านกล่าวตรงกันว่า “ไม่เคยได้ยินพระนามนี้เลย”

ส่วนการสัมภาษณ์ ธีรยุทธ รัตนวงศ์ เจ้าโรงงานรุ่งเจริญยางไทย เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๔.๐๐-๑๔.๓๐ น. นครปฐม กล่าวแต่เพียงสั้นๆ ว่า “ทราบที่ท่านเป็นบิดาแห่งวิชาการประวัติศาสตร์และโบราณคดี แต่ไม่ทราบว่าท่านนิพนธ์หนังสือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”^{๑๑๑}

๓.๒.๑.๖ กลุ่มอาชีพทั่วไป

การสัมภาษณ์ ปทุม ปิ่นมณี แม่บ้านและอดีตเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๓.๐๐-๑๓.๑๕ น. ราชบุรี และใจ เทพประทีน แม่บ้าน ในวันเดียวกันนั้น เวลา ๑๓.๒๐-๑๓.๓๐ น. ราชบุรี ได้ทราบว่า ทั้งสองท่านไม่รู้จักแม้แต่พระนามของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การสัมภาษณ์ ปนัดดา สะอาดดวง บุคลากรฝ่ายวิชาการ สำนักงานเขตการศึกษาพื้นที่การศึกษาเขต ๑ ราชบุรี เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๓.๔๕-๑๔.๐๐ น. ราชบุรี , อัจฉริยา แก้วตา พยาบาลประจำโรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๖.๕๐ น. ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ, พงศ์สิน จารุธนโรจน์ทวี พนักงานซ่อมหนังสือ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๐.๐๐-๑๐.๓๐ น. ณ หอสมุด มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม, ณัฐกานต์ กุลณรงค์ เจ้าหน้าที่ทรัพยากรบุคคล ธนาคารไทยพาณิชย์ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๓๐-๑๗.๐๐ น. กรุงเทพมหานคร และพระปลัดสุรัชย์ สุทธโย เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑ เวลา ๑๔.๓๐-๑๕.๐๐ น. ราชบุรี ท่านเหล่านี้ให้ข้อมูลโดยสรุปว่า “สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระบิดาแห่งวิชาการประวัติศาสตร์ไทย แต่ไม่ทราบว่าพระองค์มีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ ธีรยุทธ รัตนวงศ์, เจ้าของโรงงานรุ่งเจริญยางไทย จังหวัดนครปฐม, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ข้อมูลดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ได้จากการสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาได้ตรวจสอบการรับรู้ บทบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณในรัชกาลที่ ๑๐ ต่อการศึกษาระดับประถมศึกษาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ปรากฏข้อมูลน่าสนใจดังการนำเสนอประเด็นต่อไป

๓.๒.๒ ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ผู้ศึกษาได้ชี้แจงในขั้นต้นแล้วว่า การจัดทำแบบสอบถามออกได้แบ่ง ๒ กลุ่มใหญ่ ๕ กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มโรงเรียนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร กลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี กลุ่มศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร และกลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม สำหรับการสอบถามความเห็นเกี่ยวกับบทบาทของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณในรัชกาลที่ ๑๐ ผู้ศึกษาได้สอบถามข้อมูล ๒ ส่วน คือ ข้อมูลที่ได้จากคำถามปรนัย และคำถามอัตนัย ในการถามคำถามอัตนัยผู้ศึกษาได้สอบถามเพียง ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร และกลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม โดยพิจารณาจากัญญัติ และประสบการณ์การเรียนรู้ประวัติศาสตร์เป็นหลัก

ผู้ศึกษาได้จัดทำตารางรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการจัดทำแบบสอบถามตามกลุ่มคำถาม การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง คิดค่าเฉลี่ยเป็นร้อยละ นำเสนอตามกลุ่มสี่ คือ กลุ่มโรงเรียนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร (สีน้ำตาล), กลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี (สีแดง), กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร (สีเขียว), กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร (สีชมพู) และกลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม (สีน้ำเงิน) ได้ข้อสรุปดังนี้

ตารางที่ ๖ สรุปผลการสอบถามบทบาทของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณในรัชกาลที่ ๑๐ ต่อการศึกษาระดับประถมศึกษาของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

ข้อที่	คำถาม	รู้จัก	ไม่รู้จัก
๑.	ท่านรู้จักสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณในรัชกาลที่ ๑๐ หรือไม่?	๕๐ : ๒๐ : ๙๕ : ๘๕ : ๙๐	๕๐ : ๘๐ : ๕ : ๑๕ : ๑๐
		ทราบ	ไม่ทราบ
๒.	ท่านทราบหรือไม่ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณในรัชกาลที่ ๑๐ ทรงพระนิพนธ์หนังสือสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง	๓๕ : ๒๐ : ๓๐ : ๕๕ : ๓๕	๖๕ : ๘๐ : ๗๐ : ๔๕ : ๖๕

ข้อมูลข้างต้นได้ข้อสรุปว่า กลุ่มนักศึกษาและบุคคลทั่วไป ส่วนใหญ่ทราบพระนามสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ส่วนกลุ่มนักเรียนมีจำนวนมากเช่นกันที่ไม่ทราบแม้พระนามของพระองค์ ดังผลการสำรวจโรงเรียนจิตรลดา ร้อยละ ๕๐ และโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ร้อยละ ๘๐

ส่วนการรับรู้ว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงนิพนธ์ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร ร้อยละ ๕๕ รองลงมา คือ กลุ่มโรงเรียนจิตรลดา และกลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม ร้อยละ ๓๕ กลุ่มโรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ร้อยละ ๒๐ และเป็นที่น่าสนใจว่า กลุ่มนักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กลุ่มที่มีโอกาสรับรู้และเข้าถึงพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์มากที่สุดกลับรับรู้เพียง ร้อยละ ๓๐

สำหรับคำถามอันทันที “ท่านคิดว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี มีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่? อย่างไร?” ผู้ศึกษาขอยกตัวอย่างคำตอบที่ได้จากกลุ่มการสอบถาม ดังนี้

กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร : จากจำนวนแบบสอบถาม ๒๐ ชุด ผู้ศึกษาขอเสนอข้อมูลที่น่าสนใจ ๓ ชุด ดังนี้

นักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะโบราณคดี (แบบสอบถามกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ลำดับที่ ๒) แสดงทัศนะว่า “มีอย่างมาก เพราะพระนิพนธ์หลายตอนที่เกี่ยวกับประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้นสร้างความรู้สึกรักชาติให้แก่ผู้อ่าน เมื่อเกิดความซาบซึ้งก็จะเชื่ออย่างหมดใจ”

นักศึกษาชั้นปีที่ ๑ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม (แบบสอบถามกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ลำดับที่ ๑๖) แสดงทัศนะว่า “มี ทำให้เราได้รู้ถึงบุคคลสำคัญที่ได้กอบกู้เอกราชของไทย ทำให้มีแผ่นดินไทยอยู่ทุกวันนี้”

นักศึกษาชั้นปีที่ ๒ คณะอักษรศาสตร์ (แบบสอบถามกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร ลำดับที่ ๒๐) แสดงทัศนะว่า “มี เพราะสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงนิพนธ์หนังสือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก”

สำหรับแบบสอบถามชุดอื่น ที่ผู้ศึกษาไม่ได้นำเสนอ นั้น เพราะไม่ได้ให้ข้อมูลเพียงพอ หรือไม่ได้แสดงทัศนะใดๆ ไว้ ผู้ศึกษาจึงไม่ได้นำเสนอข้อมูลดังกล่าว

กลุ่มบุคคลทั่วไป กรุงเทพมหานคร : ปรากฏข้อมูลที่น่าสนใจ ดังนี้

แบบสอบถามลำดับที่ ๑ เพศ ชาย อายุ ๓๕ ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี อาชีพรับจ้าง ให้ความเห็นว่า "บันทึกของท่านมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างมาก เพราะเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษา สืบค้น ทางประวัติศาสตร์ในวงกว้าง"

แบบสอบถามลำดับที่ ๗ เพศ หญิง อายุ ๒๙ ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี อาชีพพนักงานการตลาด ให้ความเห็นว่า "สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ถือเป็นคិតกวีไทย งานเขียนของท่านไม่เพียงแต่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ แต่ทรงคุณค่าทางการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย เรื่องราวที่จารึกได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงวีรบุรุษไทย การต่อสู้เพื่อเอกราช และเป็นข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้นักค้นคว้าได้ข้อมูลอ้างอิง เพื่อการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติไทยต่อไป"

แบบสอบถามลำดับที่ ๑๓ เพศ ชาย อายุ ๒๕ ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี อาชีพพนักงานบริษัท เสนอว่า "งานของพระองค์เป็นหลักฐานอีกหนึ่งชิ้นที่ใช้อ้างอิงสมัยหลัง เมื่อศึกษาประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา"

กลุ่มบุคคลทั่วไป นครปฐม :

แบบสอบถามลำดับที่ ๖ เพศ ชาย อายุ ๒๕ ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี อาชีพทนายความ ให้ความเห็นว่า "ทำให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปทราบถึงประวัติความเป็นมาของประเทศไทยในอดีตและความสำคัญของเอกราชของประเทศไทย"

แบบสอบถามลำดับที่ ๑๒ เพศ ชาย อายุ ๒๗ ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี อาชีพพนักงานบริษัท เสนอว่า "มีบทบาทอย่างมาก ทำให้คนไทยได้ทราบถึงชีวิตประวัติของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช"

ในการจัดทำแบบสอบถาม ผู้ศึกษาพบว่าสาธารณชนส่วนใหญ่ไม่แสดงความเห็นกรณีคำถามอัตรันย ถึงแม้จะแสดงความเห็นส่วนใหญ่จะตอบเพียงสั้นๆ ว่า "ไม่แน่ใจ" หรือ "ไม่ทราบ" บ้างก็ตอบคำถามไม่ตรงประเด็น ทำให้ผู้ศึกษาไม่สามารถนำเสนอข้อมูลที่เป็นประโยชน์มากกว่านี้

สำหรับข้อมูลจาก เบี้ยกเบี้ยก' blog ผู้ศึกษาได้ถามประเด็นนี้ ๒ คำถาม คือ

๑. คุณคิดว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพหรือไม่? อย่างไร?
๒. สมเด็จพระนเรศวรกับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมีความเกี่ยวข้องกันหรือไม่? อย่างไร?

สาธารณชนตอบคำถามข้อที่ ๑ ให้ความเห็นที่ “เป็นไปได้หรือเพราะอยู่คนละสมัยกัน”^{๑๑๑} จากคำตอบเพียงข้อเดียวผู้ศึกษาไม่สามารถให้ข้อสรุปการสำรวจความเห็นผ่าน เบี้ยก เบี้ยก' blog ได้ชัดเจน เพราะสาธารณชนไม่แสดงความเห็นในประเด็นนี้เลย

๓.๒.๓ การตีความและวิเคราะห์

ข้อมูลที่ผู้ศึกษาได้นำเสนอทั้งหมดนั้น เป็นเพียงข้อมูลบางส่วนจากการสนทนาแบบสอบถาม และเบี้ยกเบี้ยก' blog สามารถตีความและวิเคราะห์เป็นประเด็น ดังนี้

ประการแรก สาธารณชนบางส่วนไม่ทราบแม้แต่พระนามสมเด็จพระนเรศวรมหาราชภาพ แต่สาธารณชนส่วนใหญ่รู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชภาพในฐานะพระบิดาแห่งวิชาการประวัติศาสตร์ไทย แต่ไม่ทราบว่าทรงพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทั้งนี้มีปัจจัยเรื่องอายุ การศึกษา และอาชีพ เป็นส่วนสำคัญในการรับรู้ว่ามีบทบาทต่อการศึกษาศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ผู้ศึกษาสังเกตว่าแม้แต่ครูสอนประวัติศาสตร์ยังไม่ทราบว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร และส่วนใหญ่ไม่เคยอ่านพระนิพนธ์ของพระองค์ จึงเป็นเรื่องน่าหวาดวิตกสำหรับการเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ของเยาวชน เพราะแม้ครูสอนประวัติศาสตร์ยังมีอาจทราบที่มาที่ไปของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร

ประการที่ ๒ สาธารณชนส่วนน้อย (สื่อมวลชนและนักศึกษาประวัติศาสตร์) ที่ทราบว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีบทบาทต่อการศึกษาศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่งผลต่อสำนักประวัติศาสตร์ชาตินิยม สำหรับสาธารณชนทั่วไปแม้จะทราบว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีบทบาทต่อการศึกษาศาสตร์ แต่ไม่สามารถอธิบายได้ว่า ทรงมีบทบาทต่อการศึกษาศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรอย่างไร จึงกล่าวได้ว่า สาธารณชนส่วนใหญ่ไม่ทราบว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้รับอิทธิพลจากข้อสมมุติฐานและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทั้งนี้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรได้รับการแปลมาสู่แบบเรียน สื่อบันเทิงมาก่อนแล้ว

การศึกษาในบทนี้ ให้ข้อสรุปว่า นักวิชาการประวัติศาสตร์อาชีพต่างให้ความเห็นตรงกันว่า ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นช่วงประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญสร้างประสบการณ์ทางการเมือง ได้แก่ ความล้มเหลวและความสำเร็จ สมเด็จพระนเรศวรยังเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองที่ควรเอาอย่างและใช้ประโยชน์ในทางประวัติศาสตร์เพื่อเตือนสติหรือเรียก

^{๑๑๑} เบี้ยกเบี้ยก's blog [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=piag&month=07-04-2008&group=1&gblog=3>

ขวัญกำลังใจ ในยามที่บ้านเมืองต้องการประสบการณ์จากอดีต ปรับใช้กับบริบทร่วมสมัย อย่างไรก็ตาม การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์วีรบุรุษหรือการสร้างสำนึกประวัติศาสตร์ชาตินิยม ส่งผลต่อให้การศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรยึดกับประวัติศาสตร์การสงคราม ไม่พัฒนาไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ด้านอื่น

ความสำเร็จของการสร้างประวัติศาสตร์ชาตินิยม โดยมีสมเด็จพระนเรศวรเป็นตัวเอก ส่งผลต่อสำนึกทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยการเชิดชูวีรบุรุษผู้กอบกู้ชาติ สำนึกต่อสมเด็จพระนเรศวรว่าด้วยความเก่งกาจ กล้าหาญ เข้มแข็ง กอบปรีย์ด้วยพระปรีชาสามารถ เป็นผลจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ซึ่งได้รับการแปลรูปแบบเรียนและสื่อบันเทิงมาก่อนแล้ว ทำให้สาธารณชนไม่รู้เลยว่าทัศนะดังกล่าวมีต้นแบบจากพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ความสำเร็จจากการส่งผ่านประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรที่สาธารณชนพร้อมใจตอบยังส่งผลต่อสำนึกชาตินิยมว่าด้วยความรักชาติ ภาคภูมิใจในเอกราช ยิ่งตอกย้ำความสำเร็จของการถ่ายทอดสำนึกประวัติศาสตร์ชาตินิยมว่าด้วยสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณในวีรกรรมกอบกู้เอกราช สำนึกดังกล่าว ยังเป็นการปลุกฝังการพึ่งพาวีรบุรุษ ชาวไทยมักเชื่อว่เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองจะมีวีรบุรุษมากอบกู้เสมอ

ผู้ศึกษาสังเกตว่า การรับรู้ประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรอันเกิดจากภาพลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สาธารณชนควรเอาอย่าง ประกอบกับวุฒิภาวะในการตัดสินใจรับรู้ประวัติศาสตร์อันเกิดจากตำนาน อิทธิปาฏิหาริย์ ส่งผลต่อความเชื่อความศรัทธา แปลงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ เป็นพระบรมราชานุสาวรีย์ เครื่องรางของขลัง เกิดการบนบาน ขอพร แก้วบน สะท้อนความเหลวไหล ชาดคติ หรือภาวะสังคัมลัมเหลว ชาดที่พึ่งทางจิตใจ ความเหลวไหลดังกล่าวยังเชื่อมโยงไปยังนิมิตประวัติศาสตร์ โยงสมเด็จพระนเรศวรเข้ากับบริบทร่วมสมัย ว่าด้วยความหวังโยราษฎร์ และบ้านเมือง หรืออาจมีนัยเรียกสติให้ชาวไทยตระหนักถึงความยากลำบากในการกอบกู้เอกราชของพระองค์

ในขณะที่สาธารณชนต่างกล่าวถึงความรักชาติ ภาคภูมิใจในเอกราช อันเกิดจากวีรกรรมกอบกู้เอกราชของวีรบุรุษ กลับเกิดความขัดแย้งเรื่องอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างรุนแรง ภาวะสังคัมลัมเหลว ชาดศีลธรรม จรรยา สะท้อนถึงความฉาบฉวยของการรับรู้ประวัติศาสตร์ ที่นำวิตกกว่านั้นสาธารณชนส่วนใหญ่ไม่สนใจเรียนรู้และรับรู้ประวัติศาสตร์ เพราะเป็นสาขาวิชาที่มีอาจสร้างความมั่นคงทางการเงิน นอกจากนี้ สาธารณชนยังไม่เห็นประโยชน์จากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ ชาดความเข้าใจว่าประวัติศาสตร์ได้เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบันและอนาคต นั้นหมายความว่า ภายหน้าสังคมไทยจะเป็นสังคมที่ชาดจิตวิญญาณความเป็นไทย ชาดแรงจูงใจใน

การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ยึดโยงชาวไทยให้ร่วมเป็นหนึ่งในภรรยานาคประเทศ
ให้ผ่านพ้นวิกฤตการณ์ทางการเมือง สังคม และพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า

บทที่ ๖ บทสรุป

ในการศึกษาค้นคว้าเรื่อง “สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ : การรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย” ผู้ศึกษาพิจารณาดนที่จะศึกษา ประสพการณ์ของสังคมไทยเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์ การรับรู้ประวัติศาสตร์ และ ผลกระทบของประวัติศาสตร์ต่อสังคมไทยในปัจจุบัน โดยยกรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็น กรณีศึกษา

ผู้ศึกษาพบว่า ความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมิใช่แค่การรับรู้ของคนสมัยปัจจุบัน แต่มีรากฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ย้อนหลังกลับไป ๓๒๘ ปี ใน พ.ศ. ๒๒๒๓ เมื่อมีการชำระพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสังเขป (ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์) ปรากฏว่า ได้กล่าวถึงรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ถึงร้อยละ ๓๑.๘๑^๑ มีข้อ น่าสังเกตว่า ในพระราชพงศาวดารฉบับนี้ เอ่ยพระนามสมเด็จพระนเรศวรว่า “สมเด็จพระนารายณ์ เป็นเจ้า” การที่ใช้พระนามสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า อาจจะสะท้อนความสำคัญในเชิง สัญลักษณ์ เพราะเป็นพระนามที่ตรงกับสมเด็จพระนเรศวร หรือการรับรู้ประวัติศาสตร์ของ นักปราชญ์ ราชบัณฑิต ผู้แต่งพระราชพงศาวดารที่จะให้ความสำคัญในเชิงสัญลักษณ์ต่อรัชกาล สมเด็จพระนเรศวรเพราะพระนามตรงกับรัชกาลปัจจุบัน

---

^๑ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสังเขป (ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์) มีทั้งสิ้น ๒๒ หน้า นับแต่เอ่ยพระนามสมเด็จพระนเรศวรจนจบความมีทั้งสิ้น ๗ หน้า คิดเป็น ร้อยละ ๓๑.๘๑ ยกตัวอย่างจาก “พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ,” ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก, เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), ๒๒๖-๒๓๓.

ย้อนกลับไป ๒๑๓ ปี เมื่อข้าราชการพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ในรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. ๒๓๓๘ นักปราชญ์ ราชบัณฑิต ในเวลานั้น ได้บรรจุเรื่องราวเด็จพระนเรศวร คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๐๙^๖ ย่อมสะท้อนว่า การอุทิศหน้าพระราชพงศาวดารให้รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร ย่อมมีความหมาย ความสำคัญสำหรับชนชั้นนำ เมื่อศึกษาเนื้อหา สารพระราชพงศาวดารแล้ว สันนิษฐานว่า ผู้ชำระพระราชพงศาวดารพยายามเสนอภาพของสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถ ว่าคล้ายคลึง มีพระเกียรติยศ พระปรีชาสามารถคล้ายกับสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกกับสมเด็จพระบรมราชาเจ้า มหาสุรสิงหนาท

เมื่อถึงสมัยจักรวรรดินิยม ในรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรได้รับความสนใจอีกครั้ง ด้วยเหตุผลทางการเมือง การศึกษา และจิตวิทยาสังคม เวลาเดียวกันนี้ สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ โดยรับอิทธิพลแนวความคิดของงานเขียนประวัติศาสตร์ตะวันตก ทรงให้ความสำคัญแก่หลักฐาน การวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังแสดงถึงจุดหัวเลี้ยวหัวต่อของการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ จากชนชั้นสูงสู่สาธารณชนผ่านระบบการศึกษา และขยายการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการผ่านสื่อบันเทิง ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรไว้อย่างสมบูรณ์ที่สุด ๓ เรื่อง คือ พระนิพนธ์วรรดิธิบาย ใน พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ไทยรบพม่า และพระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระนิพนธ์เหล่านี้ได้กลายเป็นต้นแบบการถ่ายทอดเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ และสื่อบันเทิงหลากหลายรูปแบบจนถึงปัจจุบัน ผลงานที่ปรากฏแต่ละช่วงเวลา ได้สะท้อนแนวคิดบทบาทของพระองค์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร จนกล่าวได้ว่าสถานการณ์ทางการเมืองเป็นมูลเหตุสำคัญให้พระองค์นิพนธ์ประวัติศาสตร์ และกลายเป็นบุคคลสำคัญในวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย

สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ ได้รับการศึกษาตามขนบธรรมเนียมราชสำนักสยาม ทรงได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบวรราชนาถบพิตร ความเชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์เกิด

^๖ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มีทั้งสิ้น ๒๓๙ หน้า นับแต่เฮ้ยพระนามสมเด็จพระนเรศวรจนจบความมีทั้งสิ้น ๑๐๓ หน้า คิดเป็น ร้อยละ ๔๓.๐๙ ยกตัวอย่างจาก "พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)," ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก, เล่ม ๓ (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), ๒๕๙-๓๖๒.

จากพระนิสัย์รักการอ่าน การค้นคว้า การท่องเที่ยว การสมาคมกับนักปราชญ์ ราชบัณฑิต พระนิสัย์ส่วนพระองค์ ได้แก่ อ่อนน้อม ถ่อมพระองค์ เปิดพระทัยยอมรับข้อมูลใหม่ๆ ทางประวัติศาสตร์ เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่พระองค์ได้รับยกย่องเป็น พระบิดาแห่งวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย

คุณูปการของพระองค์ต่อวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย คือ ทรงก่อตั้งหอสมุดพระวชิรญาณ เพื่อเป็นที่เก็บเอกสาร หลักฐานต่างๆ ที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ หลักฐานจากต่างประเทศ หอสมุดแห่งนี้กลายเป็นแหล่งข้อมูลค้นคว้าทางประวัติศาสตร์แก่ชาวไทยสมัยหลัง พระองค์ยังวางรากฐานการจัดการศึกษา ส่งเสริมให้ประชาชนอ่านออก เขียนได้ ทำลายจารีตการศึกษาประวัติศาสตร์จากชนชั้นสูงไปสู่มวลชน แม้ในขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ยังทรงให้ความสนใจประวัติศาสตร์ เมื่อเสด็จตรวจราชการยังหัวเมืองต่างๆ ทรงสืบหาข้อมูลรวบรวมเอกสารจากหัวเมือง มาเก็บไว้ยังหอสมุดพระวชิรญาณ ทรงเป็นต้นแบบของนักประวัติศาสตร์ ผู้มอบความรู้ ประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์แก่สาธารณชนโดยการแสดงบรรยายที่สำคัญ ทรงเปลี่ยนแปลงจารีตการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์

แรงกระตุ้นทางการเมืองสมัยจักรวรรดินิยม เป็นแรงผลักดันให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์เพื่อสนองตอบความเปลี่ยนแปลงตามช่วงสมัย ดูเหมือนว่า การเสียเขมรส่วนนอกแก่ฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๑๐ ได้กระตุ้นให้ชนชั้นนำ กลับมาทบทวนบทบาทของตนเอง และให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์ เพื่อเรียกขวัญความเชื่อมั่นในชะตากรรมของประเทศกลับคืนมา ทั้งนี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เห็นความจำเป็นในการสร้างความรู้สึกร่วมในชาติ เพราะก่อนสมัยของพระองค์ สังคมสยามไม่เคยมีรัฐชาติ มีแต่รัฐราชาธิราช ปกครองตนเองอย่างอิสระหรือกึ่งอิสระ มีความเป็นหนึ่งทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเฉพาะตน การสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรมแก่รัฐสยามจึงเป็นความจำเป็นในการอ้างสิทธิเหนือดินแดนทั้งหลาย ภายใต้ประวัติศาสตร์ส่วนกลาง เพื่อปกป้องดินแดนเหล่านั้นให้รอดพ้นจากจักรวรรดินิยม การปฏิรูปการปกครองโดยสะดวก เรียบร้อย และเมื่อสังคมสยามก้าวไปสู่ความทันสมัย การหลงไหลไปกับวัฒนธรรมตะวันตกจนขาดสติ ชนชั้นนำได้นำประวัติศาสตร์มาสร้างเอกภาพทางวัฒนธรรม เหนียวรั้งมิให้ชาวสยาม หลงลืมรากเหง้าทางวัฒนธรรม อันเกิดจากการรับรู้ประวัติศาสตร์ ทั้งนี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเชื่อว่า ประวัติศาสตร์เป็นพื้นฐานของการสร้างความเจริญแก่ประเทศอย่างแท้จริง

แนวความคิดสร้างเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรมนี้เอง ส่งผลให้รัฐสร้างสำนักทางประวัติศาสตร์ ภายใต้กรอบการศึกษาประวัติศาสตร์ชาติ หรือประวัติศาสตร์สถาบันพระมหากษัตริย์ สร้างความตระหนัก และความจำเป็นของระบอบการปกครองราชาธิปไตย การ

เชิดชูสมเด็จพระนเรศวรในฐานะวีรบุรุษของชาติ จึงเป็นความชาญฉลาดของสมเด็จพระยา
 ดำรงราชานุภาพ ในการใช้ประโยชน์จากประวัติศาสตร์ พร้อมกับ ตอบโต้ศัตรูทางการเมืองที่มีอาจ
 ต่อสู้ ชัดขึ้น ผ่านพระนิพนธ์ของพระองค์ การนิพนธ์ไทยรบพม่า ในขณะที่ศัตรูทางการเมืองอย่าง
 พม่าได้หมอบทบาทลง นั้นหมายความว่า มหาสงครามที่ทรงกล่าวถึง เป็นมหาสงครามระหว่าง
 สยามกับจักรวรรดินิยม เช่นเดียวกับ การนิพนธ์พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีมูลเหตุ
 เพื่อสร้างขวัญ กำลังใจ ทรงตั้งพระทัยมอบพระนิพนธ์เรื่องนี้แก่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหา
 อานันทมหิดล

สังเกตได้ว่า การที่สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพสร้างสมเด็จพระนเรศวรเป็น
 ตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติ มีความสอดคล้องกับราชสกุลวงศ์ของพระองค์ ทั้งนี้ทราบกันว่า วีรบุรุษ
 ผู้กอบกู้เอกราชยังมีอีกพระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่พระองค์เป็นเพียงบุตรชาว
 จีนไต้ฮง หาใช่ผู้ตีกรุงเก่าไม่ ทรงให้เหตุผลในการนิพนธ์เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร ว่า "...พระราช
 ประวัติและพระอุปนิสัยของสมเด็จพระนเรศวรเหมาะแก่การณ์ ไม่มีบกพร่องเลยสักอย่าง
 เดียว เบื้องต้นพระราชประวัติก็เป็นเชื้อพระวงศ์ทั้งสมเด็จพระร่วงและสมเด็จพระมหา
 จักรพรรดิ..." นอกจากนี้ ทรงทราบว่า ชาวสยามมีความทรงจำ ความประทับใจ ในวีรกรรม
 ความกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรมาแต่ครั้งกรุงเก่า ทั้งนี้พบว่า เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมี
 ความเป็นนาฏวรรณกรรมสูง มีชีวิตชีวา ว่าด้วย เรื่องราวยุวกษัตริย์ ผู้มีพระชนม์ท่ามกลางแรง
 กดดันทางการเมือง ทั้งภายในและภายนอก ภายหลังกรุงศรีอยุธยาเพลี่ยงพล้ำ เสียที ตกเป็นเบื่อง
 ล่างของราชวงศ์ตองอู บ้านเมืองเกิดยุคเข็ญ ท้ายสุดสมเด็จพระนเรศวรทรงกอบกู้เอกราช มีหน้าซ้ำ
 ทรงตอบโต้ด้วยการยกทัพไปตีกรุงหงสาวดี ลักษณะเรื่องราวดังกล่าวจึงมีลักษณะคล้ายงาน
 วรรณกรรม การวางเค้าโครงเรื่องสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้แก่ บ้านเมืองเกิดยุคเข็ญ ประกาศ
 อิศรภาพ และขยายพระราชอาณาเขต จึงเป็นการสร้างภาพลักษณ์วีรกษัตริย์ผู้สมบูรณ์พร้อม ผู้
 ปรีชาทางการรบ เป็นสัญลักษณ์ความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว กล้าเผชิญปัญหา ตัวแทนความ
 ศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย และต้นแบบนักปกครอง ผู้อุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

ด้วยความสมบูรณ์ของเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร จึงไม่น่าแปลกใจว่า เมื่อประเทศ
 ประสบชะตากรรมทางการเมือง เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรจะถูกถือฟื้นขึ้นใหม่เสมอ เพื่อสร้าง
 ประสบการณ์ทางการเมือง เรียกขวัญ ความเชื่อมั่นแก่ชนชั้นนำ ให้ก้าวผ่านความเปลี่ยนแปลงทาง
 การเมือง สังคม อย่างสงบ ในทางกลับกัน การยกเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมาปลุกใจให้รักชาติ

^๓ สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ, ไทยรบพม่า (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๓),

หรือ สร้างกระแสชาตินิยม ได้สะท้อนถึง การขาดเสถียรภาพทางการเมือง การปกครอง ของชนชั้น นำแต่ละช่วงสมัย และการสร้างฐานความรู้เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรแก่ประชาชน ได้กลายเป็น วัฒนธรรมทางการศึกษาอย่างหนึ่งที่ได้รับการถ่ายทอดตั้งแต่สังคมไทยจัดการศึกษาอย่างเป็น ระบบตามอย่างตะวันตก

ทราบกันว่า การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ก่อนการปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. ๒๔๓๕ ประวัติศาสตร์เป็นศาสตร์ของชนชั้นสูง เมื่อสังคมไทยเผชิญวิกฤตอันเกิดจากจักรวรรดินิยม การเร่ง สร้างความเจริญแก่ประเทศในทุกๆ ด้าน รวมถึง การปฏิรูปการศึกษาได้ส่งผลให้ประวัติศาสตร์ กลายเป็นศาสตร์ของประชาชนชน ภายใต้แบบเรียนประวัติศาสตร์ชาติ ด้วยการถ่ายทอดผ่าน ภาษาจากส่วนกลาง อย่างที่ทราบกันว่า ประวัติศาสตร์ชาติ มิได้หมายถึง ประวัติศาสตร์ของ ประเทศ ที่รวมกลุ่มชนที่มีความรู้สึกเรื่องชาติ ภาษา ศาสนา ประวัติศาสตร์ ภายใต้การปกครอง ของรัฐบาลเดียวกัน แต่หมายถึง ประวัติศาสตร์สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งชาวสยามในส่วน ภูมิภาคไม่เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง นั่นเพราะ ชาติประสบการณ์ร่วมชะตากรรมทางการเมืองเดียวกัน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงถูกกลบฝัง แทนที่ความทรงจำด้วยประวัติศาสตร์จากส่วนกลาง โดยมี สมเด็จพระนเรศวรเป็นตัวแทนประวัติศาสตร์ชาติ

เมื่อแรกจัดการศึกษาตามแบบตะวันตก พ.ศ. ๒๔๓๕ เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร ได้รับการถ่ายทอดผ่านวิชาอ่านพงศาวดาร^๔ ประกอบวิชาอ่านภาษาไทย ใน พ.ศ. ๒๔๕๔ วิชาอ่าน พงศาวดารถูกยกระดับเป็น “วิชาพงศาวดาร” จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๔๗๑ เปลี่ยนชื่อเป็น “วิชา ประวัติศาสตร์” เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรจึงกลับมาได้รับการความสนใจ เพราะได้มีการเน้นการ เรียนรู้ประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญของชาติ แม้ว่า ประเทศสยามจะเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็น ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ในระบอบการปกครองที่มี แนวโน้มว่ารัฐบาลควรลดความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์วีรบุรุษ กลับมีบทบาทใน การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ต่อไป

ใน พ.ศ. ๒๔๙๑ อิทธิพลแนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาแบบอเมริกัน ส่งผลให้รัฐบาล จัดให้ประวัติศาสตร์ เป็นวิชาหนึ่งในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา การปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาและ มัธยมศึกษาตอนต้น ใน พ.ศ. ๒๕๒๑ ประวัติศาสตร์ศึกษาถูกลดความสำคัญลงมาก ในฐานะวิชา ที่เป็นเอกเทศ การจัดเรียนรู้ประวัติศาสตร์ระดับประถมศึกษา ประวัติศาสตร์กลายเป็นส่วนย่อย ของรายวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) แม้กระทั่งในหลักสูตรการจัดการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๔ ประวัติศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของ “กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม”

^๔ พงศาวดารในที่นี้ มีความหมายตรงกับคำว่า “ประวัติศาสตร์” อย่างที่เข้าใจกันในปัจจุบัน

ส่งผลให้สมเด็จพระนเรศวรในแบบเรียนขาดความโดดเด่น ขัดแย้งกับการรับรู้ประวัติศาสตร์ที่ไม่เป็นทางการผ่านสื่อบันเทิง อย่างไรก็ตาม การจัดเนื้อหาสมเด็จพระนเรศวรในแบบเรียนประวัติศาสตร์ เป็นการวางรากฐานการรับรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรในเบื้องต้น

ในการศึกษาการรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย มีประเด็นสำคัญเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวร ได้แก่ การประกาศอิสรภาพ สงครามยุทธหัตถี การพิธีปฐมกรรมนักพระสัตถาพระยาละแวก และการยกทัพตีกรุงหงสาวดี จากการศึกษาพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและการถ่ายทอดผ่านสื่อการรับรู้ที่ไม่เป็นทางการ มีเหตุผลที่ให้ความสนใจประเด็นเหล่านี้ การประกาศอิสรภาพ อาจเพราะรัฐสยามถูกคุกคามจากจักรวรรดินิยม หรืออาจสะท้อนว่ารัฐสยามไม่มีเอกราชในขณะนั้น สงครามยุทธหัตถี อาจสะท้อนถึง ความต้องการผู้ที่มีความเข้มแข็งทางการทหาร ความคาดหวัง การสร้างขวัญกำลังใจ ให้ต่อสู้กับจักรวรรดินิยม การพิธีปฐมกรรมนักพระสัตถาพระยาละแวก อาจสะท้อนถึง การควบคุมรัฐประเทศราช และการยกทัพตีกรุงหงสาวดี อาจสะท้อนถึง ความสามารถในการฟื้นตัวของรัฐ หรือการสร้างขวัญกำลังใจแก่มหาชนชาวสยาม

ในสมัยหลังได้เพิ่มเติมประเด็นที่ได้จากคำให้การชาวกรุงเก่า เช่น พระนเรศวรเสด็จเป็นองค์ประกัน กรุงหงสาวดี หรือเพิ่มเนื้อหาว่า แท้จริงแล้วการยกทัพไปกรุงหงสาวดี ครั้งที่ ๒ สมเด็จพระนเรศวรหลงกลพระเจ้าตองอู พระเจ้ายะไข่ ยกทัพไปถึงกรุงหงสาวดีที่เหลือเพียงซากเมือง หรือ การเพิ่มเนื้อหาเรื่อง การปกครอง และการค้า จะเป็นการขยายสถานภาพความรู้ทางประวัติศาสตร์ แต่แท้จริงแล้ว ชาวไทยเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และเลือกจดจำเพียงบางประเด็นที่สามารถสนองความต้องการทางอารมณ์ สร้างความสนุกสนาน ทั้งนี้ ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของชาวไทยในบางประเด็น เกิดจากความยึดมั่นในข้อสมมุติฐานของสมเด็จพระนเรศวร พระยาดำรงราชานุภาพ ยกตัวอย่างเช่น สงครามยุทธหัตถี พระองค์ทรงเชื่ออย่างที่พงศาวดารไทยตรงกันทุกฉบับ มากกว่าจะพิจารณาเอกสาร หลักฐานของประเทศเพื่อนบ้าน และเอกสารตะวันตก ผู้ศึกษาเชื่อว่า หากสมมุติฐานเปลี่ยนแปลงไป จะส่งผลต่อสถานภาพการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวร นั้นหมายถึง ประวัติศาสตร์วีรบุรุษที่รัฐได้สร้างไว้อย่างสมบูรณ์ ถูกทำลาย และรัฐมีอาจสร้างตัวตายตัวแทนทางประวัติศาสตร์ที่สมบูรณ์อย่างสมเด็จพระนเรศวรขึ้นมาทดแทนได้ ซึ่งอาจส่งผลต่อสำนึกทางประวัติศาสตร์ระดับชาติ ว่าด้วย สำนึกพิงพาวีรบุรุษ ที่มหาชนให้การยอมรับ และยึดมั่นมาโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม การรับรู้ประวัติศาสตร์ที่เป็นทางการผ่านระบบการศึกษา มีอาจสร้างความทรงจำทางประวัติศาสตร์ได้สมบูรณ์ สาธารณชนส่วนใหญ่รับรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรผ่านสื่อบันเทิง ที่มีชีวิตชีวา สามารถสนองความต้องการทางอารมณ์ได้ดีกว่า ความคึกคักจากการ

นำเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมาสร้างความบันเทิง เริ่มขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แปลงเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรเป็นบทละคร และขยายการรับรู้ไปสู่งานวรรณกรรม ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ หรือในปัจจุบันสมเด็จพระนเรศวรได้เป็นตัวเอกในการ์ตูน เกมออนไลน์ และการ์ตูนเกม

สำหรับการแปลงประวัติศาสตร์ผ่านบทละคร "ตำนานเสือป่า" ไม่ได้รับอิทธิพลจากพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลพร แต่มาจากสมัยหลัง ที่ได้รับอิทธิพลจากพระนิพนธ์ของพระองค์ หรือกล่าวได้ว่า พระนิพนธ์ของพระองค์กลายเป็นต้นแบบการผลิตซ้ำ ตามเค้าโครงเรื่องที่ทรงสร้างไว้ เมื่อพิจารณาการแปลงประวัติศาสตร์เป็นสื่อบันเทิง พบว่า ความนิยมเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรขึ้นกับบทบาทความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และการสร้างสำนึกชาตินิยมตามช่วงสมัย ดังเช่น ยุคการสร้างชาติ สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้รังสรรค์เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร ผ่านบทละครที่มีชีวิตชีวา มีวาทีศิลป์ คละเคล้าเรื่องราวความรักระหว่างหนุ่มสาว ความรักชาติ รักแผ่นดิน ดังผลงานบทละคร เรื่อง ราชมนู และวรรณกรรมเรื่อง ครูชดำ ถือเป็นตัวอย่างของการสร้างงานวรรณกรรม ที่ชาวไทยระดับสามัญเข้าถึง หรือสามารถนำตัวเองไปสู่เรื่องราวที่ผู้ประพันธ์สร้างขึ้น เพื่อเร้าสำนึกชาตินิยม โดยมีเรื่องราวประวัติศาสตร์เป็นแกนกลางการนำเสนอ

ด้วยลักษณะเค้าโครงเรื่องที่มีความเป็นวรรณกรรม กอปรกับ การสร้างชีวิตชีวาผ่านเรื่องราวบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ ส่งผลให้เกิดการผลิตสื่อบันเทิงเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรจำนวนมาก บ้างก็อธิบาย แก่ต่าง พฤติการณ์ของสมเด็จพระมหาธรรมราชา ดังเช่น วรรณกรรมเรื่อง เล่าเรื่องพระมหาธรรมราชา หรืออธิบายถึงมูลเหตุที่สมเด็จพระนเรศวรมิได้ให้กำเนิดพระโอรสธิดา ว่าเป็นเพราะความรักภักดิ์ที่มีต่อเจ้าหญิงสุดาเลศลักษณ์ ตัวละครหนึ่ง ในบทประพันธ์เรื่อง รักภักดิ์สะท้านพระราชหฤทัยสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า

ในปัจจุบัน การแปลงสมเด็จพระนเรศวรเป็นสื่อบันเทิงมีความเข้มข้นยิ่งขึ้น เห็นได้จากการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ในเวลาที่ระบบทุนนิยมเข้ามามีอิทธิพลในชีวิตประจำวัน มีปัจจัยเรื่องผลประโยชน์ทางธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง กอปรกับ ความหวังดีของผู้สร้างภาพยนตร์ ในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ ทำให้มหากาพย์ภาพยนตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรได้รับความนิยมอย่างท่วมท้น ตั้งแต่ ภาพยนตร์เรื่อง สุริโยไท จนถึง ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทั้ง ๒ ภาค อย่างไรก็ตาม ผลของการสร้างมหากาพย์ภาพยนตร์ ได้ต่อยอดไปสู่การผลิตสื่อบันเทิง เช่น การ์ตูนประวัติศาสตร์ เกมออนไลน์ และการ์ตูนเกม แม้ว่า สื่อบันเทิงเหล่านี้จะได้สร้างภูมิความรู้อันเป็นประโยชน์แก่การศึกษาประวัติศาสตร์มากนัก แต่เชื่อว่า อย่างน้อย ได้

กระตุ้นให้ชาวไทยหันมาให้ความสนใจประวัติศาสตร์ แม้แต่การจดจำได้เพียงพระนามสมเด็จพระนเรศวรก็ถือว่าเป็นคุณแก่วงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย

ความสำเร็จในการถ่ายทอดการรับรู้ประวัติศาสตร์ผ่านสื่อบันเทิง ยังสะท้อนความสำเร็จของการสร้างสำนึกประวัติศาสตร์ชาตินิยม โดยมีสมเด็จพระนเรศวรเป็นตัวเอก หรือย้าให้ทราบถึงจิตใต้สำนึกของคนไทยที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ความพึงพอใจในการรับรู้ประวัติศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการทางอารมณ์แต่เพียงอย่างเดียว เหล่านี้ สะท้อนข้อเท็จจริงบางประการว่า แท้จริงชาวไทยมิได้มีสำนึกทางประวัติศาสตร์ ว่าด้วยความรักชาติ ความภาคภูมิใจในเอกราชอย่างแท้จริง ความรักชาติเกิดขึ้นเป็นบางครั้งคราวตามกระแสสังคม และการโฆษณา เพียงเพราะจุดประสงค์ทางการเมือง หรือผลประโยชน์ที่ได้จากการจำหน่ายสินค้าและบริการบนเหตุการณ์สงครามระหว่างไทยกับพม่า ข้อเท็จจริงดังกล่าว นับเป็นความฉาบฉวยของการรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย โดยปราศจากการสร้างความเข้าใจว่า อดีตได้ส่งผลต่อปัจจุบัน และสร้างสรรค์อนาคต จึงเป็นเรื่องที่น่าวิตกว่า การที่สังคมไร้สำนึกทางประวัติศาสตร์ที่แท้จริง นั้นหมายความว่า สังคมไทยเป็นสังคมไร้จิตวิญญาณ ภาวะดังกล่าว ส่งผลให้สังคมไทยไม่มีเอกภาพใดๆ อันเป็นเอกลักษณ์ แม้แต่วัฒนธรรมของตนเองที่พึงภูมิใจ ขาดแรงจูงใจในการยึดโยงกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ มีความขัดแย้งอุดมการณ์ทางการเมือง ให้ร่วมหนึ่งภายใต้รัฐชาติเดียวกัน สำนึกรักชาติที่แท้จริงจึงเป็นสำนึกสาธารณะที่สาธารณชนเกิดความรู้สึกร่วมในลักษณะชาติที่มีเอกภาพทางการเมืองและวัฒนธรรม เชื่อมโยงกลุ่มคนให้ร่วมเป็นหนึ่งในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

เมื่อพิจารณา การรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย ทำให้ทราบว่า แท้จริงการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทยมิได้เปลี่ยนแปลงไป แม้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงปรากฏภาพ ตั้งข้อสมมุติฐานมากกว่า ๑๐๖ ปี* การรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวไทยยังผูกกับข้อสมมุติฐานของพระองค์ ดังเช่น ความยกพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ความว่า "อันสมเด็จพระนเรศวรมหาราชพระองค์นี้ มีพระเกียรติยศเป็นยอดกษัตริย์พระองค์ ๑ ... เป็นวีรมหาราช เป็นนักรบ และเป็นพระเจ้าแผ่นดินอันวิเศษ ซึ่งได้ปรากฏขึ้นในโลกพระองค์ ๑"^๖ ชาวไทยยังคงสำนึกเรื่องราวของพระองค์ไม่แตกต่างจากนี้ ทั้งนี้ การถ่ายทอดเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรผ่าน

* ข้อสมมุติฐานปรากฏครั้งแรก ใน อธิบายเรื่องในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๕๗

^๖ พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา, เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๘), ๓๓๔.

แบบเรียนประวัติศาสตร์ และสื่อบันเทิงซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ดำรงราชานุภาพอีกต่อหนึ่ง ยังคงมีความสำคัญแม้ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งนักวิชาการประวัติศาสตร์อาชีพ ต่างให้ความเห็นว่า เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความสำคัญ สร้างประสบการณ์ทางการเมือง สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยังเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองที่ควรเอาอย่างและใช้ประโยชน์ในทางประวัติศาสตร์ เพื่อเตือนสติหรือเรียกขวัญกำลังใจ ในยามที่บ้านเมืองต้องการประสบการณ์จากอดีต อย่างไรก็ตาม การที่สังคมไทยให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ชาตินิยม โดยมีเรื่องราวมหาสงครามเป็นหลัก ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่พัฒนาไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์ด้านอื่น เช่น ประวัติศาสตร์การเมือง ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นต้น

สำหรับสาธารณชนแล้ว การให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ขึ้นกับพื้นฐานการศึกษา อาชีพ โดยภาพรวมสาธารณชน แสดงทัศนคติภายใต้กรอบการศึกษา และการรับรู้จากสื่อบันเทิงร่วมสมัยเดียวกัน การแสดงทัศนคติเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงอยู่ในทิศทางเดียวกัน คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นวีรกรรมที่น่ายกย่อง ผู้กอบกู้เอกราช มีพระปรีชาสามารถ เก่งกาจ กล้าหาญ เด็ดขาด มีภาวะความเป็นผู้นำ การรับรู้ดังกล่าวได้ส่งผลต่อทัศนคติของสาธารณชนเกี่ยวกับความสำคัญของประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในฐานะเรื่องราวที่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ให้แง่คิด คติสอนใจ สร้างตระหนักถึงความสามัคคี ส่งผลต่อสำนึกรักชาติ ภาคภูมิใจในเอกราชเป็นลำดับ ทั้งนี้ สาธารณชนส่วนใหญ่ไม่ทราบเลยว่า ทัศนคติที่ตนแสดงนั้น ได้รับการถ่ายทอดจากพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผ่านแบบเรียนและสื่อบันเทิงมาก่อนแล้ว มีเพียงนักวิชาการประวัติศาสตร์อาชีพ ที่ทราบดีว่า พระนิพนธ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงอิทธิพลต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

การรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชของสาธารณชน ยังสะท้อนว่า แท้จริงแล้วชาวไทยยังคงสำนึกในพระมหากรุณาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอยู่เสมอ และคาดหวังว่าเมื่อบ้านเมืองเกิดวิกฤต จะปรากฏวีรบุรุษมากอบกู้ ด้วยภาพลักษณ์ทางประวัติศาสตร์อันโดดเด่น กอปรกับ วุฒิภาวะของคนในสังคม แปลงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ เป็นวิญญานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้ปกป้อง คุ้มภัย เชื่อมโยงเหตุการณ์ในบริบทร่วมสมัยกับนิมิตประวัติศาสตร์

ความผูกพันกับเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผูกพันกับความเชื่อ ความศรัทธา เมื่อสังคมเกิดวิกฤต สาธารณชนได้มอบหน้าที่กอบกู้วิกฤตแก่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช แปลงพระองค์เป็นเครื่องราง ของขลัง โดยมีผลประโยชน์ทางธุรกิจเป็นตัวกำหนดความชื่นชมพระบารมี

แม้กระทั่งการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สาธารณชนผู้ศรัทธาในวีรกรรมความกล้าหาญของพระองค์ ได้บนบาน ของพร แก้มัน โดยการนำรูปปั้นไก่หลวงหางขาว สัญลักษณ์คู่บุญสมเด็จพระนเรศวรไปถวาย สะท้อนให้ทราบว่า แท้จริงสำนักในพระมหากษัตริย์คุณ ถูกผสมผสานเข้ากับความเชื่อเรื่องวิญญาณอันเป็นพื้นฐานความเชื่อของมนุษย์มาแต่ครั้งบรรพกาล

การตรวจสอบการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผ่านแบบสอบถาม ทำให้ทราบว่า แม้สาธารณชนจะมีความแตกต่างในเรื่องพื้นที่ การศึกษา อายุ แต่การรับรู้ประวัติศาสตร์มิได้แตกต่างกันแต่อย่างใด สาธารณชนต่างพร้อมใจ ให้ความเห็นว่า เมื่อรับรู้ในวีรกรรมความกล้าหาญ เก่งกาจของสมเด็จพระนเรศวรแล้ว เกิดความรู้สึกรักชาติ ภาคภูมิใจในเอกราช ทั้งยังสะท้อน วิจารณ์ญาณสาธารณชนบางส่วน ในการตัดสินใจว่าสื่อบันเทิงหลากหลายรูปแบบที่น่าเสนอไปนั้นเชื่อถือได้ จึงเป็นเรื่องน่าหวาดวิตกต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย อีกประการหนึ่ง เมื่อผู้ศึกษาตรวจสอบการรับรู้ผ่านบล็อกบล็อก's blog ได้แสดงลักษณะของคนไทย บางประการ นั่นคือ ความสนใจในการเข้าชมแต่ไม่นิยมแสดงความคิดเห็น ข้อเท็จจริงดังกล่าว อาจสะท้อนความสนใจ ความสำคัญของประวัติศาสตร์ รสนิยมในการบริโภคสื่อในสังคมปัจจุบัน ที่มวลชนให้ความสนใจแก่เรื่องราวซุบซิบ อาชญากรรม และไสยศาสตร์ และการมอมแมมมวลชนด้วยเรื่องราวเบาสมอง

ผลการศึกษาจากเอกสาร คำสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และบล็อก's blog ได้สร้างความเข้าใจประสบการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาทางประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ยอดนิยม และเรื่องราวที่สร้างกระแสมหาชน ว่าสาธารณชนไม่ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่แท้จริง สาธารณชนนิยมรับรู้ประวัติศาสตร์ผ่านเอกสารชั้นรอง (ชั้นที่ ๒ หรือชั้น ๓) หรือเรื่องราวที่ได้รับการปรุงแต่งผ่านตำนาน เจิ้งอิทธิปาฏิหาริย์ที่เน้นสร้างชีวิตชีวา สร้างความสนุกสนาน สนองความต้องการทางอารมณ์เพียงอย่างเดียว

การศึกษาายังแสดงให้เห็นว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงเป็นวีรบุรุษในความทรงจำของชาวไทยมาแต่ครั้งกรุงเก่า และกลายเป็นวีรบุรุษโดยสมบูรณ์ จากพระนิพนธ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ผู้เห็นประโยชน์ของการนำวีรบุรุษมาสร้างสำนึกชาตินิยม เพื่อประโยชน์ทางการเมือง ในขณะเดียวกัน ความสมบูรณ์แบบของเรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร ได้กลายเป็นตัวอย่างเป็นประสบการณ์ทางการเมืองชั้นดี ในการยึดโยงคนในสังคมให้ร่วมเป็นหนึ่งเดียวกัน นำพาประเทศให้อยู่รอดในวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามยุคสมัย ภาพลักษณ์ที่ดีของสมเด็จพระนเรศวรในการเปรียบเทียบกับวีรกษัตริย์ในแต่ละช่วงรัชกาล นั้นหมายความว่า ประวัติศาสตร์รัชกาล

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ส่งเสริมภาพลักษณ์อันดีแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ จึงไม่น่าแปลกใจว่า สมเด็จพระนเรศวรจะมีบทบาทเสมอเมื่อชนชั้นนำขาดเสถียรภาพทางการเมือง การปกครอง หรือต้องการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่สถาบันพระมหากษัตริย์ การที่มหาชนพร้อมใจกัน ให้ความเห็นในทิศทางเดียวกัน เมื่อรับรู้เรื่องราวสมเด็จพระนเรศวร แสดงว่า ชนชั้นนำประสบความสำเร็จในการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ โดยมีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นตัวเอกในการชักจูงมหาชนให้เกิดความรู้สึกรักชาติ ภาคภูมิใจในเอกราช นั้นแสดงว่า ชาวไทยมีสำนึกพึงพาวีรบุรุษอยู่เสมอ สมเด็จพระนเรศวรจึงกลายเป็นตัวแทนของการดำรงอยู่ของสถาบันพระมหากษัตริย์และการยอมรับการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

กรมวิชาการ. แนวพระราชดำริแก้วิกฤต. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, ๒๕๒๗.

..... บ้านเมืองของเรา แบบเรียนสังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๕.

..... แบบเรียนสังคมศึกษา ชุดเสริมประสบการณ์ สังคมศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒. ๒ เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔.

..... แบบเรียนสังคมศึกษา วิชาประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๒.

..... ภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๓.

..... หนังสือรวมวิชาสำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒. พระนคร : ประชาช่าง, ๒๕๑๗.

..... หนังสือเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๒๙.

..... หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒.

กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ. หนังสือคู่มือหลักสูตรประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น หมวดวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๐ วิชาประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๐.

..... หนังสือพระราชพงศาวดาร ฉบับพิมพ์ ร.ศ. ๑๒๐. ๓ เล่ม. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๐.

..... หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ โคลงสี่สุภาพ เรื่อง พระราชพงศาวดาร และสุภาพิตโลกนิติ (คัดเลือก) สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๕. พระนคร : ประชาช่าง, ๒๕๑๐.

กระทรวงศึกษาธิการ. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

กรมศิลปากร. เกร็ดความรู้จากประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก. กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

กรมศิลปากร. หอสมุดแห่งชาติ. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๒.

_____ . สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ : พระนิพนธ์. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๕.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สมุดภาพพระประวัติและพระกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพและหม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิศกุล ดำเนินการจัดพิมพ์, ๒๕๒๙.

ไกรฤกษ์ นานา. ประวัติศาสตร์นอกพงศาวดารรัชกาลที่ ๕ : พระพุทธเจ้าหลวงในโลกตะวันตก. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖.

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๓๓.

คอมมิค ศรีเอช. การ์ตูนเยาวชนชุดความรู้เกี่ยวกับมหาราชชาติไทย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช. กรุงเทพฯ : E.Q Plus, ๒๕๔๗.

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๗.

คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. กฤษฎากินินหาร อันบดบังมิได้. กรุงเทพฯ : สยามรัฐ, ๒๕๑๙.

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุราชกิจรายวัน พ.ศ. ๒๔๑๑ (ปลายรัชกาลที่ ๔-ต้นรัชกาลที่ ๕) และบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระรามเดินดง. กรุงเทพฯ : ศิวพร, ๒๕๒๑. (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หม่อมหลวง พร อิศรเสนา ๑ ธันวาคม ๒๕๑๗).

_____ . ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย และประชุมพระราชนิพนธ์ ภาคปกิณฑกะ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

_____ . ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๐๘-๒๔๑๑. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประมวลพระราชนิพนธ์เบ็ดเตล็ดใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๘.

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ. วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. ๑๑๒ การเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง.

กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
, ๒๕๒๓.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี
(พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๔๑) และ พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๑.

..... จดหมายเหตุเสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
, ๒๕๓๑.

..... จดหมายเหตุ เรื่องเสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ ๕ ครั้งแรกและครั้งที่ ๕. พระนคร :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๖.

..... พระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๑.

..... พระบรมราชาธิบายเรื่องสามัคคี. กรุงเทพฯ : จันวานิชย์, ๒๕๒๖.

..... พระราชนิพนธ์ไกลบ้าน. ๒ เล่ม. พระนคร : คุรุสภา, ๒๔๙๗.

..... พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิ
บายแก้ไขการปกครองแผ่นดินและพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงมีไปมากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.ม.ป.ท.
.ม.ป.ป. (พิมพ์พระราชทาน ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายกัลย์ อิศรเสนา ณ
อยุธยา ๒๒ มีนาคม ๒๕๔๐).

..... พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึง
พ.ศ. ๒๔๕๓). พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๕๔.

..... พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวิจารณ์เรื่องพระ
ราชพงศาวดารกับเรื่องพระราชประเพณีการตั้งพระมหาอุปราช. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระ
นคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๖. (พิมพ์ในงานฌาปนกิจศพ นายพงษ์เจริญ สงศิริ
๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖).

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชประวัติและพระราชนิพนธ์บางเรื่องใน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๕.

..... พระราชปรารภเรื่องพระพุทธชินราช. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๔๖๐.

- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชหัตถเลขาส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคราวเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พุทธศักราช ๒๔๔๐. กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.
- ..... พระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จันทน์หว้า, ๒๕๐๑.
- ..... พระราชวังจันทน์ "วังพระนเรศวร" เมืองพิษณุโลกที่ประสูติที่ประทับ ของสมเด็จพระนเรศวร. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖.
- ..... พระราชหัตถเลขา ร. ๕ พระราชทานมายังนายพันตรี พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ราชองครักษ์. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๑.
- ..... พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพในเวลาเสด็จดำเนินประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๔๐. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๑.
- ..... พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และลายพระหัตถ์สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทมาลมารศรี พระอัครราชเทวี. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเชชม, ๒๔๙๓.
- ..... เสด็จประพาสต้นในรัชกาลที่ ๕. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๔.
- จำปาตะ [นามแฝง]. สังสรรค์สารคดีไทยที่รัก. กรุงเทพฯ : รุ่งโรจน์การพิมพ์, ๒๕๑๖.
- ซัชชัย คุ่มทวีพร. สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยสมัยใหม่ : การวิเคราะห์เชิงปรัชญา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๔.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ ชัดติยา กรรณสูต, รวบรวม. เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ. ๒๔๑๗ - ๒๔๗๗). กรุงเทพฯ : สถาบันสยามศึกษา, ๒๕๓๒.
- ชาติเรียม ฤกษ์, หม่อมเจ้า. ตามรอยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : แพรวสำนักพิมพ์, ๒๕๕๐.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. ภาพยนตร์กับการเมือง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา, ๒๕๔๒.
- แซนด์เลอร์ เดวิด. ประวัติศาสตร์กัมพูชา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๒.
- ชุมพร แสงเสนา. ลิลิตนเรศวร. กรุงเทพฯ : แผนการพิมพ์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, ๒๕๑๗.
- دنุพล เขียวสาคุ. นเรศวรมหาราช วีรกษัตริย์กู้แผ่นดิน (ฉบับการ์ตูน). กรุงเทพฯ : บีเวล พับบลิชซิ่ง, ๒๕๕๐.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, ผู้เรียบเรียง. ตำนานเรือรบไทย. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๗. (สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครสวรรค์วรพินิจ โปรดให้พิมพ์ประทาน ในงานศพ พลเรือโท พระยาวิจิตรนาวิ (วิลเลียม บุญยกะลิน) แลศพ นายนาวาเอก พระชำนิกการ (สมบุญ บุญยกะลิน)).

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. กายคฤหะ หรือคือเรือนกาย. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๓.

..... คนดีที่ข้าพเจ้ารู้จัก. กรุงเทพฯ : บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๒๗.

..... ความทรงจำ. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘.

..... คำแปลปาฐกถา เรื่องคติฝรั่งเข้ามาในเมืองไทย. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓.

..... คำให้การเรื่องทัพบวงในรัชกาลที่ ๓. พระนคร : โรงพิมพ์สยามบรรณกิจ, ๒๔๗๖.

..... จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๕.

..... จดหมายเหตุระยะทางเสด็จระยะทางเสด็จเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เสด็จตรวจราชการหัวเมือง ใน ร.ศ. ๑๑๗, ๑๑๙. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ข่าวทหารอากาศ, ๒๕๑๕.

..... จดหมายเหตุเรื่องประพาสต้นในรัชกาลที่ ๕ (เสด็จประพาสต้น). กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา, ๒๕๑๙.

..... จดหมายเหตุสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จประพาสยุโรป เมื่อ ร.ศ. ๑๑๐ (พ.ศ. ๒๔๓๔). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๕๔๑.

..... เจ้านายพระชนนี. พระนคร : ราชบัณฑิตยสภา, ๒๔๗๔.

..... ชุมนุมพระนิพนธ์. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๔๙๕.

..... ชุมนุมพระนิพนธ์ (บางเรื่อง). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๐๐.

..... ชุมนุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

..... ตำนานกฎหมายเมืองไทย และประมวลคำอธิบายทางนิติศาสตร์. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๓.

..... ตำนานเงินตรา. พระนคร : โรงพิมพ์พรหมธนากร, ๒๔๗๒.

..... ตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักครั้งกรุงศรีอยุธยา กับพระวิจารณ์ของสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๓.

..... ตำนานภาษีอากรบางอย่าง. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., ๒๔๖๕.

..... ตำนานเรือรบไทย. พระนคร : โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๗.

ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานโรงเรียนเด็กของอัครชายาเธอ.

พระนคร : ราชบัณฑิตยสภา, ๒๔๗๒.

..... ตำนานวังหน้า. พระนคร : ไสภณพิพรรฒนาการ, ๒๔๖๑.

..... ตำนานเรื่องสามก๊ก. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๖.

..... ตำนานหอพระสมุด. พระนคร : ไสภณพิพรรฒนาการ, ๒๔๕๙.

..... ตำนานหอพระสมุด หอพระมณฑิยธรรม หอวีรญาณ หอพุทธศาสนสังคหะ และหอสมุดสำหรับพระนคร. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๒.

..... ถึงหญิงใหญ่. นครหลวง : สมาคมสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๘.

..... เทศาภิบาล. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๘.

..... เที่ยวตามทางรถไฟ. พระนคร : โรงพิมพ์สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๐๙.

..... เที่ยวที่ต่างๆ ภาคที่ ๓ : เล่าเรื่องเที่ยวมณฑลเพชรบูรณ์. พระนคร : โรงพิมพ์กรมการทหารสื่อสาร, ๒๕๑๐.

..... เที่ยวเมืองพม่า. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๕.

..... ไทยรบพม่า. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๔๓.

..... นิทานโบราณคดี. พระนคร : ก้าวหน้า, ๒๕๑๔.

..... นิทานโบราณคดี (บางเรื่อง). พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๐.

..... นิทานเรื่องเลี้ยงเด็ก. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๖.

..... นิราศนครวัด. พระนคร : แพร์พิทยา, ๒๕๑๔.

..... บางเรื่องเกี่ยวกับตำนานหอสมุด. กรุงเทพฯ : ส่องสยาม, ๒๕๓๒.

..... แบบเรียน ๑.๒.๓. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ, ๒๕๔๒.

..... บันทึกรับสั่ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระราชานุญาต ประทาน หม่อมราชวงศ์สุนนชาติ สุนนชาติ สวัสดิ์กุล. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี, ๒๕๕๐.

..... ประชุมนิทานกระทุ้. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๖.

..... ประชุมปาฐกถา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๑๙.

..... ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๙ เรื่อง ตำนานการเลิกบ่อนเบี้ยและเลิกหวย. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓.

..... ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๑ จดหมายเหตุเรื่องเจรจาคมเมืองระหว่างไทยกับพม่า. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕.

..... ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๖ เรื่องตำนานวังเก่า. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๓.

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๙ อธิบาย
เรื่องราวขุดไทยไปยุโรปของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
กับจดหมายเหตุของหม่อมราโชทัย (ม.ร.ว.กระต่าย). เรื่องราวขุดไทยไปประเทศ
อังกฤษในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ.๒๕๐๐. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๗.
- ..... ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๐ : เรื่องตำนานเมืองระนอง. พระนคร : กรมศิลปากร
, ๒๕๔๔.
- ..... ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๒ : จดหมายเหตุเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวสวรรคต. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๗.
- ..... ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕๕ : ว่าด้วยอังกฤษเข้ามาทำสัญญากับไทย. พระนคร :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาการ, ๒๕๗๓.
- ..... ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.
- ..... ประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด (บางเรื่อง). พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๐๙.
- ..... ประวัติเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) ประวัติเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์
สิงหนเสนี) ประวัติเจ้าพระยามรราช (ปั้น สุขุม). กรุงเทพฯ : คุรุสภา, ๒๕๐๔.
- ..... ประวัติบุคคลสำคัญ. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๓๑.
- ..... ประวัติสมเด็จพระยาบรมมหารัชมิ่งมงคล จากพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๕
ตอนที่ ๔ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน. ธนบุรี : กรมศิลปากร, ๒๕๐๔.
- ..... ประวัติสังเขปแห่งการจัดการศึกษาปรัตยบันแห่งสยามประเทศ ภาคที่ ๑ (พ.ศ.
๒๑๑๔ - ๒๑๓๔). พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๐. (พิมพ์ในงานปลงศพ
หม่อมหลวงใหญ่ ดิศกุล ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๐).
- ..... ปาฐกถาเรื่องของสงวนโบราณ. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๘.
- ..... พงษาวดารเรื่องเรารบพม่า ครั้งกรุงธนฯ แลกรุงเทพฯ. พระนคร : หอสมุดวชิรญาณ
, ๒๔๖๓.
- ..... พระนิพนธ์บางเรื่อง และพระโอวาทของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพฯ : มิตรสยาม, ๒๕๑๐.
- ..... พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๓.
- ..... พระประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๗.

ตำราภาษานาฎราช, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตอนเจดีย์. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๙๙.

..... พระราชกำหนดครั้งกรุงศรีอยุธยาและประมวลคำอธิบายทางนิติศาสตร์. พระนคร : บุญส่งการพิมพ์, ๒๕๐๗.

..... พระราชปจญา ในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ - รัชกาลที่ ๕. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๓.

..... พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๖.

..... พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕. พระนคร : บรรณาการ, ๒๕๑๔.

..... พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก่อนเสวยราชย์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นนทบุรี : ม.ป.ท., ๒๕๓๙. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายวิเชียร กะณณะยุวะ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๙).

..... พระโอวาทของสมเด็จพระยาตำราภาษานาฎราช ประทานที่โรงเรียนปิตดาณี เมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒. พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนามาร, ๒๔๗๕.

..... เมืองพิษณุโลกและพระราชปราวรภเรื่องพระพุทธชินราช. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๔.

..... ระยะทางเสด็จประพาสมณฑลอยุธยา จดหมายเหตุเสด็จประพาสแหลมมลายูและเสด็จประพาสในรัชกาลที่ ๕. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๔.

..... เรื่องก่อนประวัติศาสตร์ และประชุมพระนิพนธ์เบ็ดเตล็ด. พระนคร : บรรณาการ, ๒๕๑๔.

..... เรื่องตระกูลวงศ์พระยาอัพันตริกามาตย์ (ดิศ). พระนคร : จัตุการพิมพ์, ๒๔๙๙.

..... เรื่องตั้งหอพระสมุทวชิรญาณ. พระนคร : หอพระสมุทวชิรญาณ, ๒๔๗๑.

..... เรื่องเที่ยวที่ต่างๆ ภาคที่ ๓ เล่าเรื่องเที่ยวมณฑลเพชรบูรณ์ และเรื่องความไข้เมืองเพชรบูรณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิศัลย์การพิมพ์, ๒๕๑๙.

..... เรื่องเที่ยวที่ต่างๆ ภาคที่ ๔ : ว่าด้วยเที่ยว มณฑลราชสีมา มณฑลอุดรธานี และมณฑลร้อยเอ็ด. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, ๒๕๑๒.

..... เรื่องเที่ยวเมืองพะม่า. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๘๙.

..... เรื่องโบราณคดี จากลายพระหัตถ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๓.

..... เรื่องพระร่วง. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๙.

- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. เรื่องพระราชานุกิจ. พระนคร : ดำน
 สุทธาการพิมพ์, ๒๕๒๖.
- ..... เรื่องเมืองพิษณุโลก. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๙๖.
- ..... เรื่องสนทนากับผู้ร้ายปล้น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนาการ, ๒๕๗๓.
- ..... เรื่องสมเด็จพระจอมเกล้าฯ. พระนคร : โรงพิมพ์ตีรณสาร, ๒๕๐๐.
- ..... เรื่องห้ามไม่ให้เจ้าไปเมืองสุพรรณ. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๒.
- ..... ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๗.
- ..... ลายพระหัตถ์ตอบโต้ระหว่างสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับ ม.จ. จงจิตถนอม
 ดิศกุล. กรุงเทพฯ : วัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๒.
- ..... ลายพระหัตถ์สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพถึงหลวงบริบาล บุรีภัณฑ์.
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ร.ส.พ., ๒๕๒๙.
- ..... สงครามครั้งสำคัญในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท, ๒๕๓๐.
- ..... สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกับงานการศึกษา.
 กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๔๓.
- ..... สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จทวีปยุโรป พ.ศ.
 ๒๕๓๕. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๑.
- ..... เสด็จประพาสต้น. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๙.
- ..... เสด็จยุโรปครั้งที่ ๒. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕.
- ..... แสดงบรรยายพงศาวดารสยาม. พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกฎกิจ, ๒๕๖๗.
- ..... หนังสือประชุมเรื่องเบ็ดเตล็ด ๓ เรื่อง. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๕๙๕.
- ..... ให้พระยาอนุমান. กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๒๑.
- ..... อธิบายเบ็ดเตล็ดในเรื่องพงศาวดาร สยาม. พระนคร : โรงพิมพ์พิพรรฒธนาการ,
 ๒๕๖๙.
- ..... อธิบายพระนามพระเจ้าแผ่นดิน ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี. พระนคร : โรง
 พิมพ์พิพรรฒธนาการ, ๒๕๖๘.
- ..... อธิบายเรื่องธงไทย การปกครองประเทศไทยแต่โบราณและอักษรานุกรมศิลปากร
 หมวดโบราณคดี. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๓.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ และคนอื่นๆ. หนังสืออ่านประกอบพื้นฐานอารยธรรมไทย ตอนพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ สังคม และการเมือง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖.

ตะวันตกในตะวันออก : สังคมไทยสมัยรัชกาลที่ห้าถึงปัจจุบัน : เอกสารประวัติศาสตร์คัดสรรสมัยรัชกาลที่ห้าและบทความเชิงวิเคราะห์ : การสัมมนาทางวิชาการเฉลิมพระเกียรติครบรอบ ๑๕๐ ปี พระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ถนนบรมราชชนนี ดลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร, ๒๑ กันยายน ๒๕๔๗. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

ดาชารัด กวีชัย, บาทหลวง. จดหมายเหตุการณ์เดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงดาชารัด. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๗.

เดช บุณนาค. การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศสยาม พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๕๔ : กระทรวงมหาดไทย สมัยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๒.

ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔. พระนคร : องค์การคำคุณุสภา, ๒๕๐๔.

_____. หนังสือแสดงกิจจานุกิจ. พระนคร คุณุสภา, ๒๕๑๔.

ทิน อ่อง. แปลโดย เพ็ญศรี สุมิตร. ประวัติศาสตร์พม่า. พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขปรับปรุง. กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, ๒๕๔๘.

ทีมงาน Cleanative การ์ตูนอิงประวัติศาสตร์. มหากาพย์กู่แผ่นดิน จิ้งจอก พยัคฆา พญาราชสีห์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ Cleanative, ๒๕๕๐.

ทีมงาน Cleanative การ์ตูนอิงประวัติศาสตร์. มหากาพย์กู่แผ่นดิน องค์ตำแหน่งหงสาวดี. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ Cleanative, ๒๕๔๙.

ทีมงาน E.Q. Plus. พระนเรศวรและพระเอกาทศรถ- ๒ กษัตริย์ผู้ปราบหงสา. กรุงเทพฯ : E.Q. Plus, ๒๕๔๘.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. การปฏิวัติสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๕.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ความคิด ความรู้ และอำนาจทางการเมืองในการปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕.

กรุงเทพฯ : ฟ้ายเดียวกัน, ๒๕๔๖.

นราธิประพันธ์พงศ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. พระราชพงศาวดารพม่า. ๗ เล่ม. พระนคร : คุรุ

สภา, ๒๕๐๕.

นริศรานูวัตินวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา. สาส์นสมเด็จพระ

๒๗ เล่ม. พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๖.

..... สาส์นสมเด็จพระฉบับที่ยังไม่เคยตีพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๕. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้น

ติ้งกรุ๊ป จำกัด. ๒๕๓๓.

นายต๋อ [นามแฝง]. ผู้แปล. มหาราชวงศ์พงศาวดารพม่า. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘.

..... กรุงแตก. พระเจ้าตากฯ และประวัติศาสตร์ไทย ว่าด้วยประวัติศาสตร์และ

ประวัติศาสตร์นิพนธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๘.

..... ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์ : ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐและรูปการ

จิตสำนึก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๘.

..... ประวัติศาสตร์ ชาติ ปัญญาชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๘.

..... ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพฯ : มติชน,

๒๕๔๓.

..... ประวัติศาสตร์แห่งชาติ "ซ่อม" ฉบับเก่า "สร้าง" ฉบับใหม่. กรุงเทพฯ : เว็บบอร์ดการ

พิมพ์, ๒๕๔๗.

..... ว่าด้วยการเมืองของประวัติศาสตร์และความทรงจำ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน

, ๒๕๔๕.

..... วัฒนธรรมกรรมพิภพวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

บัญญัติ ชูวานนท์. เล่าเรื่องพระมหาดรรมาษา. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๘. (พิมพ์ในงาน

พระราชทานเพลิงศพ พระยารธรรมสารเนตวิเชตภักดี (ถึก บุนนาค) ๔ กรกฎาคม

๒๕๔๘).

เบาวิริง จอห์น, เซอร์. ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม. แปลโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และกันฐิภา

ศรีอุดม. ๒ เล่ม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๗.

ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระปกเกล้าฯ ทรงตอบโต้เค้าโครงการเศรษฐกิจของนาย

ปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพฯ : จีวรวรรณสุนทรณ์, ๒๕๒๖.

ปฐมโรคประหาร. สมุดภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. พระนคร : ป. อุดมการณ

พิมพ์, ๒๕๐๘.

ปริมาณุชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. เตลงพ่าย. พระนคร : กรมศิลปากร,

๒๕๐๕.

_____ . แบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ เตลงพ่าย. พิมพ์ครั้งที่

๑๔. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๑.

ประชากิจกรจักร, พระยา. พงศาวดารโยนก. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๗.

ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนานิกษก. เล่ม ๑ (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรม

ศิลปากร, ๒๕๔๒).

ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนานิกษก. เล่ม ๓ (กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรม

ศิลปากร, ๒๕๔๒).

ประชุมพงศาวดารภาค ๓ และภาค ๔ ตอนต้น. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๖.

ประชุมพงศาวดารภาค ๗ และภาค ๘. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๗.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๖ (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖). พิมพ์ครั้งที่ ๑. พระนคร : องค์การค้าของ

คุรุสภา, ๒๕๐๖.

ประชุมหนังสือประกอบวิชาประวัติศาสตร์กฎหมายไทย. ๒ เล่ม. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์,

๒๕๒๙.

ประอรรัตน์ บุณนมาตร์. หลวงวิจิตรกับบทละครประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘.

ปรีดี พนมยงค์. พระเจ้าช้างเผือก. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๓๓.

ปรากฏา เรื่อง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ พระประวัติลูกเกล้า.

พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๖.

ผ่องศรี จันท้าวและคณะ. หนังสือการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่ม

สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒. กรุงเทพฯ :

ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗.

พนัส หันนาคินทร์, การศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๒๑.

พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารรามัญเรื่องราชาธิราช. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๙๖.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา (ฉบับหลวงประเสริฐและฉบับกรมพระปรมาธิบดีฯ) และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย). ๒ เล่ม. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕.

พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา. ๒ เล่ม. นครปฐม : นครปฐมการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับ พระจักรพรรดิพงศ์ (จาด). พระนคร : อักษรบริการ, ๒๕๐๗.

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบลัดเล. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ไมซิด, ๒๕๒๙.

พระเสด็จสุเรนทราธิบดี, เจ้าพระยา. พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูล ของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี แต่ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นพระมนตรีพจนกิจและพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ร.ศ. ๑๑๓-๑๑๘. พระนคร : ศิวพร, ๒๕๐๔.

พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น. สามกรุง. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๔.

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, พระบาทสมเด็จพระ. รามเกียรติ์. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๐๗.

พูนพิศมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้าหญิง. ข้าพเจ้าเที่ยวยุโรป. พระนคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๙๕.

..... ข้าพเจ้าเที่ยวยุโรปครั้งแรก. พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเซชม, ๒๕๑๔.

..... ชีวิตและงานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๕๑๗.

..... ชุมนุมเรื่องน่ารู้. พระนคร : เกษมบรรณากิจ, ๒๕๑๓.

..... ประชุมพระนิพนธ์. กรุงเทพฯ : บำรุงบัณฑิต, ๒๕๒๙.

..... พระประวัติลูกแก้ว. พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕.

..... เมื่อปีนังแตก. พระนคร : ก้าวหน้า, ๒๕๐๖.

..... รวมชุดสารคดี. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๐.

..... สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. กรุงเทพฯ : บัณฑิตการพิมพ์, ๒๕๒๖.

..... สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น. ๒ เล่ม. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.

ไพฑูรย์ มีกุล และทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน ประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗.

พลีต, เยเรเมียส ฟาน. รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน พลีต (วันวลิต). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๘.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. กุศโลบาย. พระนคร : ศรีสภา, ๒๕๑๖.

..... โคลนติดล้อ ของอัสวพาน ล้อติดโคลน และเรื่องสืบเนื่อง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย
เชชม, ๒๕๒๕.

..... อวยอำนาจ บทละคร ในล้นเกล้ารัชกาลที่ ๖. นครปฐม : คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔.

..... ตำนานเสือป่า (คือตำนานของชาติไทย). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหประชาพานิชย์
, ๒๕๒๒.

..... เทคนาเสือป่า. กรุงเทพฯ : ไทยร่วมเกล้า, ๒๕๒๙.

..... เทคนาเสือป่าและปลุกใจเสือป่า. กรุงเทพฯ : ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๖.

..... เที่ยวเมืองพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๙.

..... บทความของอัสวพานเรื่อง ความเป็นชาติอย่างแท้จริง. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น
, ๒๕๒๐.

..... บทปลุกใจร้อยประการ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๐.

..... บทละครเรื่องพระร่วงหรือขอมดำดิน. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๔๘๓.

..... ประมวลพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สยาม / พระราชนิพนธ์
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และชาติพันธุ์วิทยาว่าด้วยชนชาติเผ่าต่าง ๆ
ในประเทศไทย. นครหลวงฯ : โรงพิมพ์ดำรงธรรม, ๒๕๑๕.

..... ประมวลพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๕.

..... ประวัติต้นรัชกาลที่ ๖. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕.

..... พระราชนิพนธ์บทละครร้อยเรื่อง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๒๖.

มอฟฟิต แอบบ็อต โลว์. แปลโดย นิจ ทองโสภณ. แผ่นดินพระจอมเกล้า. กรุงเทพฯ : สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๐.

ยวนพ่าย. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, ๒๕๑๔.

ราตรี [นามแฝง]. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช. กรุงเทพฯ : อนิเมทกรุป, ๒๕๔๙.

ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ ๔. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปแอนพับลิชชิ่ง จำกัด
(มหาชน), ๒๕๓๗.

ราชনীติ-ธรรมনীติ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๖.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : นานามีบุ๊คส์พับลิ
 ชัน, ๒๕๔๒.

รำลึก ๑๐๐ ปี พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ : บทคัดสรรว่าด้วยชีวประวัติและผลงาน. กรุงเทพฯ :
 บริษัทสร้างสรรค์บุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๑.

ลาลูแบร์ ซีมอง, เดอ. จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร
 : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๐.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณ
 เจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส : การศึกษา. พระนคร : โรงพิมพ์มหามงกุฎราช
 วิทยาลัย, ๒๕๑๔.

..... ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส :
 ประวัติศาสตร์-โบราณคดี. พระนคร : ศิวพร, ๒๕๑๔.

เวลลา วอลเตอร์ ฟรานซิส. แผ่นดินพระนั่งเกล้า. แปลโดย นิจ ทองโสภณ. กรุงเทพฯ : กอ
 งวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๐.

วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ. กรุงเทพฯ : โรง
 พิมพ์กรุงเทพฯ, ๒๕๔๗.

วุฒิชัย มูลศิลป์, บรรณาธิการ. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๔๐๐ ปีของการครองราชย์. กรุงเทพฯ :
 รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๓.

วุฒิชัย มูลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ ๕. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย,
 ๒๕๑๖.

..... แนวความคิดเรื่องการจัดการศึกษาไทย ๒๔๑๑-๒๔๗๕. กรุงเทพฯ : หจก. พันนี
 พับบลิชซิง, ๒๕๒๖.

..... เมื่อเริ่มปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๕-รัชกาลที่ ๗. กรุงเทพฯ : บริษัท ๒๐๒๐
 เวิลด์ มีเดีย, ๒๕๔๑.

วันรัตน์, สมเด็จพระ. สังคีตยวงศ์. ๓ เล่ม. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์วรรณกรรม
 กรมศิลปากร, ๒๕๓๖.

วิจิตรวาทการ, หลวง. จิตวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ : เสริมวิทย์บรรณาการ, ๒๔๙๓.

..... เจ้าแม่จามรีและครุฑดำ. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕.

..... พลีชีพเพื่อชู้. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์บุ๊ค, ๒๕๔๕.

วิจิตรอนุสรณ์. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๕.

วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร. กว่าจะมาถึงวันนี้ สาระสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : แสงดาว , ๒๕๕๐.

วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. ข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา จากเอกสารไทยและต่างประเทศ. นครปฐม : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘.

_____ . ความมกยอกย่นของประวัติศาสตร์ : พิพิธภัณฑชเชิดชูเกียรติศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๙.

_____ . คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ เรื่อง ประวัติศาสตร์ไทย จะเรียนจะสอนกันอย่างไร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, ๒๕๔๓.

_____ . สรรพสาระ ประวัติศาสตร์ – มนุษยศาสตร์. ๒ เล่ม. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดดา, ๒๕๕๐.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. มนุษย์กับการสร้างสรรค์ : ปุริทรรคนประวัติศาสตร์. นครปฐม : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๕๒๙.

_____ . ปุริทรรคประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๔๔.

_____ . เอกสารเผยแพร่โครงการวันสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก : รัตนสุวรรณการพิมพ์ ๓, ๒๕๔๔.

วิมล ศิริไพบูลย์ [ทมยันตี]. กษัตริยา ตอน แก้วกษัตริยา. กรุงเทพฯ : ณ บ้านวรรณกรรม กรู๊ป , ๒๕๔๕.

_____ . แก้วกัลยาแห่งแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : ณ บ้านวรรณกรรม กรู๊ป, ๒๕๔๖.

_____ . อิริราชา. กรุงเทพฯ : ณ บ้านวรรณกรรม กรู๊ป, ๒๕๔๗.

วิษณุ โชติธนานุรักษ์. นเรศวรมหาราช (ฉบับการ์ตูน). (กรุงเทพฯ : สกายบุ๊กส์, ๒๕๔๙.

วิสูตร นวพันธ์. อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๓๖.

ศรีเพ็ญ จัตตะศรี. บันทึกการติดต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๒๑.

ศรีสุนทรไวยการ (น้อย อาจารย์ยางกูร), พระยา. มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังกโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการ์นต์ แบบสอนหนังสือไทย. พระนคร : กรมศิลปากร , ๒๕๐๑.

สรวิทย์ จีรวรรวิสุทธิ. นเรศวรมหาราช. กรุงเทพฯ : โอคิวดี, ๒๕๕๐.

สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพกับงานกระทรวงมหาดไทย. กรุงเทพฯ : ชมรมพระนิพนธ์

สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ, ๒๕๒๙.

สมศักดิ์ สันธุระเวชกุล และคณะ. สื่อการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ๕. กรุงเทพฯ :

วัฒนาพานิช, ๒๕๔๗.

สายชล สัตยานุรักษ์, คึกฤทธิ์กับประดิษฐกรรม "ความเป็นไทย". ๒ เล่ม. กรุงเทพฯ : มติชน,

๒๕๕๐.

..... สมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ "เมืองไทย" และ "ชั้น"

ของชาวสยาม. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖.

สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ. เจดีย์ยุทธหัตถีมีจริงหรือ?. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๙.

..... พระนเรศวรตีเมืองละแวก แต่ไม่ได้ "ฆ่า" พระยาละแวก. กรุงเทพฯ : มติชน,

๒๕๔๔.

สุนทร ชุตินทรานนท์. การเมืองในประวัติศาสตร์ราชสำนัก นางสาวดี-ศรีอยุธยา : พระสุพรรณกัลยา

: จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๖.

..... บุเรงนอง (กะยอติชนราชา) : กษัตริย์พม่าในโลกทัศน์ไทย. กรุงเทพฯ : มติชน,

๒๕๔๘.

..... พม่ารบไทย : ว่าด้วยสงครามระหว่างไทยกับพม่า. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๓๗.

..... พม่าอ่านไทย : ว่าด้วยประวัติศาสตร์และศิลปะในทวารคนะพม่า. กรุงเทพฯ : มติชน

, ๒๕๔๒.

..... พระสุพรรณกัลยา : จากตำนานสู่หน้าประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชน

, ๒๕๔๒.

สุภฤกษ์ บุญทอง. มหาราชชาติไทย (ฉบับการ์ตูน). ปทุมธานี : สกายบุ๊กส์, ๒๕๔๙.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. คนดีที่นำรัฐจัก. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๗.

..... สัมภาษณ์ ม.จ. จงจิตรนอม ติศกุล. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสถียรโกเศศ-นาคประทีป

, ๒๕๒๙.

สุนทรী อาสะไว และคณะ, บรรณาธิการ. ไทยคดีศึกษา : รวมบทความวิชาการเพื่อแสดงมุทิตาจิต

อาจารย์พันเอกหญิง คุณนิออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้น

ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.

หลวงปู่โง่น โสรโย. ย้อนรอยกรรม พระสุพรรณกัลยา. นครสวรรค์ : นิวเสรีนคร, ๒๕๔๖. (พิมพ์ในงานอนุสรณ์เนื่องในพิธีพระราชทานเพลิงศพ พันโทวิรัช ตันสุหัท ๑๙ เมษายน ๒๕๔๖).

หนังสือจดหมายเหตุ = The Bangkok Recorder. กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์บลิ๊กลิขซิง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๗.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียวและเดวิด เค วัยอาจ. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่ : หจก. สำนักพิมพ์ตรีศวิน , ๒๕๔๓.

อัญชลี สุสายันท์. ไพร่สมัย ร.๕ : ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๖.

อัจฉราพร กมุตพิสัย. กบฏ ร.ศ. ๑๓๐ กบฏเพื่อประชาธิปไตย : แนวคิดทหารใหม่. กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการ, ๒๕๔๒.

อุดมสมบัติ, หลวง. จดหมายเหตุอุดมสมบัติ พร้อมด้วยอธิบายอธิบายของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. พระนคร : ศิวพร, ๒๕๐๕.

โอม รัชเวทย์. พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฉบับการ์ตูน. กรุงเทพฯ : อมรินทร์คอมมิกส์, ๒๕๕๐.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Damrong Rajanubhab, Prince. Miscellaneous Article : written for the journal of the Siam Society. Bangkok : Siam Society, 1962.

Jottrand, Emile, In Siam : the diary of a Legal Adviser of King Chulalongkorn's government. Bangkok : White Lotus, 1996.

Kedourie, Elie, Nationalism. Hutchinson : Hutchinson, 1966.

Van Vliet, Jeremias and Chris Baker, Edited. Van Vliet's Siam. Chiang Mai : Silkworm Book, 2005.

บทความภาษาไทย

คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. "สถาบันพระมหากษัตริย์." ศิลปวัฒนธรรม ๔.๑ (พฤศจิกายน ๒๕๒๕) : ๖-๒๐.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. "เรื่องครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จเป็นหัวพระกันอยู่เมืองหงสาวดี." ศิลปวัฒนธรรม ๒๗, ๑ (พฤศจิกายน ๒๕๔๔) : ๒๘-๓๒.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. "พระราชหัตถเลขา ร. ๕ ว่าด้วยพระราโชบายเกี่ยวกับการศึกษาของชาติ ทรงมีถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา)." ศิลปากร ๓,๓ (ตุลาคม ๒๕๓๒) : ๑-๑๘.

_____. "ระยะทางเสด็จประพาสมณฑลอยุธยา เมื่อปีชกาล พ.ศ. ๒๔๒๑." ศิลปากร ๑๐,๖ (มีนาคม ๒๕๑๐) : ๑๓-๔๑.

_____. "สำเนาพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เรื่อง ทรงตั้งโบราณคดีสโมสร พ.ศ. ๒๔๕๐." ศิลปากร ๑,๑ (มิถุนายน ๒๕๘๐) : ๑๐๓-๑๐๙.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. "ตำนานการที่ไทยเรียนภาษาอังกฤษ." ศิลปวัฒนธรรม ๒๑,๔ (เมษายน ๒๕๒๕) : ๙-๑๖.

_____. "ปรากฏการณ์ที่กระจายเสียงว่าด้วยพระราชมรดกของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก." โลกประวัติศาสตร์ ๖,๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๓) : ๕-๑๒.

_____. "เรื่องกระทรวงสมัยเก่า." ศิลปากร ๒,๖ (เมษายน ๒๕๓๒) : ๓๖-๔๐.

ฉลอง สุนทรวาณิชย์. "วิวัฒนาการการเขียนประวัติศาสตร์ไทย จากเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ศึกษาเปรียบเทียบพระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒." ศิลปากร ๑๖,๔ (พฤศจิกายน ๒๕๔๒) : ๖๘-๘๒.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "ภาพลักษณ์วีรกษัตริย์ : จาก "พระนเรศราชาธิราช" สู "ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช." ศิลปวัฒนธรรม ๒๘,๖ (เมษายน ๒๕๕๐) : ๔๒-๔๖.

ธงชัย วินิจจะกุล. "ประวัติศาสตร์ไทยแบบราชาชาตินิยม จากยุคอาณานิคมอำพรางสู่ราชาชาตินิยมใหม่หรือลัทธิเสด็จพ่อของกฎมพืไทยในปัจจุบัน." ศิลปวัฒนธรรม ๒๓,๑ (พฤศจิกายน ๒๕๔๔) : ๕๖-๖๕.

_____. "เรื่อง, ลำดับเรื่อง, และโครงเรื่องกับความรู้ประวัติศาสตร์." จุลสารหอจดหมายเหตุวัฒนธรรมศาสตร์ ๑๒ (มิถุนายน ๒๕๕๑-พฤษภาคม ๒๕๕๒) : ๗-๒๑.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. "๒๐๐ ปี ของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและทางข้างหน้า." ศิลปวัฒนธรรม ๗,๔ (กุมภาพันธ์ ๒๕๒๙) : ๑๐๔-๑๒๐.
- _____. "การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยอดีตและอนาคต." รวมบทความประวัติศาสตร์ ๑ (๒๕๒๓) : ๑-๒๒.
- _____. "คำแก้ตัวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความคิด." มนุษยศาสตร์สาร ๑,๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๔๓) : ๑-๑๖.
- _____. "จากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ." ศิลปวัฒนธรรม ๖,๗ (พฤษภาคม ๒๕๒๘) : ๙๐-๑๐๓.
- _____. "ชาติไทยและเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา." ศิลปวัฒนธรรม ๑๒,๑๐ (สิงหาคม ๒๕๓๔) : ๑๔๒-๑๖๔.
- _____. "ระหว่างสถาบันและองค์พระมหากษัตริย์." ศิลปวัฒนธรรม ๒๒,๗ (พฤษภาคม ๒๕๔๔) : ๕๐-๕๓.
- _____. "วัฒนธรรมทางการเมืองไทย." ศิลปวัฒนธรรม ๒๙,๓ (มกราคม ๒๕๕๑) : ๘๐-๑๐๐.
- _____. "สงครามอนุสาวรีย์กับรัฐไทย." ศิลปวัฒนธรรม ๑๑,๓ (มกราคม ๒๕๓๓) : ๘๐-๑๐๒.
- _____. "สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับอาร์โนลด์ ทอยน์บี." สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๗,๑ (มิถุนายน-สิงหาคม ๒๕๑๒) : ๑๗-๓๔.
- _____. "สกุลดำรงราชานุภาพอีกที : ปฏิกริยา." ศิลปวัฒนธรรม ๓,๑ (พฤศจิกายน ๒๕๒๔) : ๔๙-๕๓.
- _____. "สู่ประวัติศาสตร์ชนชาติไทย." ศิลปวัฒนธรรม ๙,๓ (มกราคม ๒๕๓๑), ๔๒-๖๐.
- บาทยัน อิมสำราญ. "สยามดอกเตอร์พูด "ภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์กับชาตินิยม." อักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๖,๑ (มิถุนายน-พฤศจิกายน ๒๕๖) : ๒๔๓-๒๕๔.
- "แบบเรียนไทย." ศิลปวัฒนธรรม ๖,๗ (พฤษภาคม , ๒๕๒๘) : ๔๔-๔๖.
- บุญยก ตามไท. "ห้วงแห่งชีวิตและงานบางเสี้ยวของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ." ศิลปวัฒนธรรม ๖,๘ (พฤษภาคม ๒๕๒๘) : ๓๖-๔๓.
- "พ.ญ.นลินี ไพบูลย์," ศิลปวัฒนธรรม ๒๐,๖ (เมษายน ๒๕๔๒) : ๙๙-๑๐๓.
- พูนพิศมัย ดิสกุล, หม่อมเจ้าหญิง. "คติธรรมเวลามีทุกข์." โบราณคดี ๒,๔ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๑๒) : ๑๔-๒๐.

พูนพิศมัย ดิสกุล, หม่อมเจ้าหญิง. "ความวุ่นวายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง."

ศิลปวัฒนธรรม ๒๐,๙ (กรกฎาคม ๒๕๕๒) : ๙๘-๑๐๙.

_____. "นำเที่ยวพิพิธภัณฑ์สถาน." ศิลปากร ๑,๑ (กรกฎาคม ๒๕๙๐) : ๓๖-๔๐.

พูนพิศมัย ดิสกุล, หม่อมเจ้าหญิง. "รัชกาลที่ ๗ สร้างสะพานพุทธยอดฟ้า ตั้งราชบัณฑิตยและ

พิพิธภัณฑ์." ศิลปวัฒนธรรม ๒๙,๗ (พฤษภาคม ๒๕๕๒) : ๘๘-๙๙.

_____. "รัชกาลที่ ๗ สละราชสมบัติและสิ้นพระชนม์." ศิลปวัฒนธรรม ๒๙,๗ (สิงหาคม

๒๕๕๒) : ๑๐๖-๑๑๕.

ภัชราพร ช้างแก้วและจิราพร เพ็งจันทร์, "จตุรันท์-ม.ล.ปิยาภัสร์ ภิมพยักดิ์ ประสบการณ์ชีวิต

ธุรกิจ การเมือง ครอบครัว," Money and Wealth ๖,๖๔ (สิงหาคม ๒๕๕๑) : ๓๘-๔๙.

วารุณี ไอสถารมย์. "เมื่อประวัติศาสตร์ชาติเล่าเรื่องผ่านชีวิตประจำวัน จากกรณีเรื่องเล่าพระ

นเรศวรในภาพเขียน." จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ๑๒ (มิถุนายน-พฤษภาคม

๒๕๕๒) : ๒๓-๔๙.

วิจิตรวาทการ, หลวง. "บทละคร เรื่องราชมนู." ศิลปากร ๑,๓ (๒๕๔๐) : ๖๔-๙๗.

_____. "พระนเรศวรประกาศอิสรภาพ." ศิลปากร ๑,๑ (มิถุนายน ๒๕๔๐) :

๑๗- ๒๗.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. "ประวัติศาสตร์กับการศึกษา." รวมบทความประวัติศาสตร์ ๒๐ (๒๕๔๑) :

๕๓-๘๙.

_____. "ประวัติศาสตร์ชนชาติไทย/ไทย : สถานภาพความรู้ในปัจจุบัน." วารสาร

มหาวิทยาลัยศิลปากร ๑๗,๒ (๒๕๔๐) : ๓-๑๖.

_____. "ประวัติศาสตร์นิพนธ์." โลกประวัติศาสตร์ ๒,๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๓๙) : ๓-๘.

วิมล พงศ์พิพัฒน์. "สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีพระสติพินเพื่อน จริงหรือไม่? เหตุใดจึงต้องสำเร็จ

โทษพระองค์ท่าน?" ศิลปวัฒนธรรม ๖,๔ (มกราคม ๒๕๒๘) : ๘๘-๙๗.

วุฒิกกร สินธุวาทีน, "บทพิสูจน์ Thailand's Block Buster จากสุริโยทัยสู่ พระนเรศวรมหาราช,"

BrandAge ๗,๑๒ (ธันวาคม ๒๕๔๙) : ๑๔๙.

วุฒิชัย มูลศิลป์. "คนกับความคิด : พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับความคาดหวังใน

การจัดการศึกษาเล่าเรียน." โลกประวัติศาสตร์ ๖,๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๔๓) :

๔๒-๕๖.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. "พระนเรศวร พระยาละแวก และพิธีปฐมกรรม." ศิลปวัฒนธรรม ๒๑,๑๑

(กันยายน ๒๕๕๕) : ๒๖-๓๓.

สุนทร ชูตินทรานนท์. "จักรพรรดิราช : ความคิดทางการเมืองเบื้องหลังสงครามไทยรบพม่า (พ.ศ.

๒๐๘๑-พ.ศ. ๒๓๙๗)." เมืองโบราณ ๑๔,๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๓๑) : ๙๖-๑๐๘.

สุนทร ชูตินทรานนท์. "พม่าในสำนึกและความเข้าใจของคนไทย." ศิลปวัฒนธรรม ๑๑,๑๒

(ตุลาคม ๒๕๓๓) : ๑๒๐-๑๓๗.

สุนทร ชูตินทรานนท์. "สมเด็จพระนเรศวรกับกองทัพไทย." ศิลปวัฒนธรรม ๒๑,๗ (พฤษภาคม

๒๕๔๓) : ๕๐-๕๓.

สุพจน์ แจ็งเร็ว. "สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกับพระนิพนธ์ประวัติศาสตร์ บันทึกรตาม

ทัศนะของท่านศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล." ศิลปวัฒนธรรม ๕,๒

(มกราคม ๒๕๒๗) : ๓๓-๓๙.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. "สมเด็จพระยาดำรงกับสกุลประวัติศาสตร์ดำรงราชานุภาพ." รวม

บทความประวัติศาสตร์ ๑ (๒๕๒๓) : ๒๓-๕๑.

_____. "สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ตามทัศนะของ ส. ศิวรักษ์." ศิลปวัฒนธรรม

๒๗,๒ (ธันวาคม ๒๕๔๘) : ๑๓๔-๑๔๘.

อนันต์ชัย เลาหะพันธุ์, ผู้แปล. "จดหมายเหตุปีเตอร์ วิลเลียมสัน ฟลอริส (Peter Williamson

Florris) : การใช้เอกสารต่างประเทศสอบวินิจฉัยพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา

ฉบับพระราชหัตถเลขาเฉพาะรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ/อินทราชา/"ทรงธรรม"

(ค.ศ. ๑๖๑๐-๑๖๒๘)." วารสาร อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ๘,๑ (๒๕๒๘) :

๕-๓๐.

อรรถจักร สัตยานุรักษ์. "ความเปลี่ยนแปลงของสำนึกประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของ

สังคมไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕." วารสารอักษรศาสตร์ ๒๒,๑ (มกราคม

๒๕๓๓) : ๑๗๓-๑๗๙.

บทความภาษาอังกฤษ

Breazeale, Kennon. "A Transition in Historical Writing : The Work of Damrong

Rachanuphap." The Journal of the Siam Society 59,2 (July 1971) : 25-49.

วิทยานิพนธ์

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. "สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกับ
กระทรวงมหาดไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชา รัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๕.

วนิดา วุฒิสถียร. "พัฒนาการของหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ในระดับประถมศึกษาและ
มัธยมศึกษา." ปริญญาโท สาขาวิชาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย บริหารการศึกษา, ๒๕๒๖.

วารุณี ไอสถารมย์. "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๗๕." วิทยานิพนธ์ปริญญา
โท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

สุวีร์รัตน์ ทองคงอ่วม. "การวิเคราะห์วรรณคดีประวัติศาสตร์ประเภทสคดีวีรกรรม." ปริญญา
โท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๒.

เอมอร เจริญรัตน์. "สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ : พระนิพนธ์ และผลงาน
ด้านพัฒนาหอสมุดแห่งชาติของพระองค์." ปริญญาโท สาขาวิชา
บรรณารักษศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๑.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กษัตริยา [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.numtan.com>

บ้านกล้วย [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://www.khankluay-themovie.com>

บ้านกล้วย [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org>

เกม Canon Blast [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก
http://kingnaresuanmovie.com/index_thai.php

เกม KhanKluy : Kids war [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก
<http://www.khankluay-themovie.com/game/index.html>

เกม KhanKluy : The Last Battle [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก
http://www.khankluay-themovie.com/game/kk_fighting.html

จดความรวมเทพ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๕๑. เข้าถึง
ได้จาก <http://www2.g-pra.com/auction/view.php?aid=486061>

ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก

http://kingnaresuanmovie.com/news_item_024_thai.php/

ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก

<http://www.mono2u.com/review/content/King-Nareasuan/>

ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก

<http://th.wikipedia.org>

เปี้ยกเปี้ยก's blog [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก

<http://www.bloggang.com/mainblog.php?id=piag&month=07-04-2008&group=1&gblog=3>

พระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

เข้าถึงได้จาก <http://www.naiin.com/story-4/view/content/>

มหาราชดำ [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก

<http://www.siamzone.com/movie/m/117/synopsis/>

มหาราชดำ [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก

http://www.sellvcd.com/product.detail_162640_th_512993

ส.ศิวลักษณ์ : "ก้าวข้ามประวัติศาสตร์ชาตินิยม สู่การสร้างทัศนคติและความเข้าใจอันดีต่อประเทศพม่า" [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก

<http://www.prachatai.com/05web/th/home/12840>

สุวพันธ์ คงยิ่ง [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๘ เมษายน ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org>

สุริโยไท [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org>

หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org>

King Naresuan Collectible Card Game [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ ๑๙ มีนาคม ๒๕๕๑. เข้าถึงได้

จาก <http://kingnaresuanccg.com>

ศิริพร ดาบเพชร. การรับรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทย [Online]. 19 May 2008. E-mail to Yahoo

<supakann@yahoo.com>

หนังสือพิมพ์

ระพี สาคริก. "ผีขโมดพันธุ์ใหม่ 'สุมเลือดเนื้อ' ขาวนาไทย." มติชน, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑, ๖.

สัมภาษณ์

กี กรมมาลีประทีป. เจ้าของร้านบะหมี่นายกี อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

กรรณิการ์ โพธิรัตน์. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนปัญญาทรัพย์ กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

เขมิกา กลิ่นอักษร. นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ชั้นปีที่ ๓ ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. สัมภาษณ์, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

คำบัว ชัยนันดา. เจ้าของร้านป้าต้อย จังหวัดนครปฐม. สัมภาษณ์, ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

เจตนา นาควัชระ. เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และผู้เชี่ยวชาญวรรณคดีศึกษา. สัมภาษณ์, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

ใจ เทพประทีป. แม่บ้าน จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

ดวงจันทร์ นนทะไชย. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับประถมศึกษา โรงเรียนกรุงเทพวิเทศศึกษา กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ธิษณา วีระเกียรติสุนทร. นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ชั้นปีที่ ๒ สาขาประวัติศาสตร์ศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. สัมภาษณ์, ๘ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

ธีรยุทธ รัตนวงศ์. เจ้าของโรงงานรุ่งเจริญยางไทย จังหวัดนครปฐม. สัมภาษณ์, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ธีรวัต ฒ ป้อมเพชร. คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. สัมภาษณ์, ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

ทวิพันธ์ สร้อยเงิน. นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ โรงเรียนเขาดินวิทยาการ กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, ๒๒ มกราคม ๒๕๕๑.

ณัฐกานต์ กุลณรงค์. เจ้าหน้าที่พยาบาลบุคคล ธนาคารไทยพาณิชย์ กรุงเทพมหานคร. สัมภาษณ์, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

นพเกล้า ศรีมาตย์กุล. ผู้สร้างสรรค์งานศิลปะและอาจารย์ประจำคณะดิจิทัลมีเดีย มหาวิทยาลัยศรีปทุม. สัมภาษณ์, ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

บรรจง สันประเสริฐ. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔. สัมภาษณ์, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑.

ปทุม ปิ่นมณี. แม่บ้านและอดีตเจ้าหน้าที่สาธารณสุข อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

ปนัดดา สะอาดดวง. บุคลากรฝ่ายวิชาการ สำนักงานเขตการศึกษาพื้นที่การศึกษาเขต ๑ ราชบุรี.

สัมภาษณ์, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

ประดับ เสาหงส์. ข้าราชการบำนาญ จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

ประเสริฐ ณ นคร. ราชบัณฑิตและประธานคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. สัมภาษณ์, ๓๑

พฤษภาคม ๒๕๕๑.

พอดุทัย ช้างบุญมี. นักศึกษาชั้นปีที่ ๓ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร. สัมภาษณ์, ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๑

พระปลัดสุรชัย สุรชโย. วัดหนองระกำ อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑ มิถุนายน

๒๕๕๑.

พัชระ แจ่มจันทร์. เจ้าพนักงานปกครอง สำนักท้องถิ่น อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑

มิถุนายน ๒๕๕๑.

พงศ์สิน จารุธนโรจน์ทวี. พนักงานซ่อมหนังสือ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนาม

จันทร์. สัมภาษณ์, ๒๕ พฤษภาคม.

ภาพันธุ์ รัชสีทอง. นักข่าวการเมือง หนังสือพิมพ์ออนไลน์ www.prachatai.com. สัมภาษณ์, ๒๑

พฤษภาคม ๒๕๕๑.

วรรณสิริ ไตรวิลาส. นักศึกษาชั้นปีที่ ๒ คณะวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร. สัมภาษณ์, ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑.

วิสุทธ์ บุญกุล. ราชบัณฑิต สาขาด้านการศึกษา. สัมภาษณ์, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

ศักดิ์ เสาหงส์, นายดาบตำรวจ. เจ้าหน้าที่ตำรวจ ประจำสถานีตำรวจภูธร อำเภอปากท่อ จังหวัด

ราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

ศุภกร ติดงาม. ผู้ใหญ่บ้าน บ้านหนองกระทุ่ม อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑

มิถุนายน ๒๕๕๑.

ศุภวัฒน์ เกษมศรี, พลตรีหม่อมราชวงศ์. ที่ปรึกษาคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย.

สัมภาษณ์, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

สกล โพธิ์รัตน์. ช่างภาพ บริษัท ป่าใหญ่ ครีเอชั่น จำกัด. สัมภาษณ์, ๑ มิถุนายน ๒๕๕๑.

สรรพยา สะอาดดวง. นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนเขาวัง ราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑

มิถุนายน ๒๕๕๑.

สาลี สมพงษ์เจริญ, พันโท. อดีตทหารกองเครื่องช่วยฝึก กรมการทหารช่าง ค่ายภาณุรังสี จังหวัด

ราชบุรี. สัมภาษณ์, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑.

สุจิตรา ทาแดง. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับประถมศึกษา โรงเรียน
สิริมงคลานุสรณ์ เชียงใหม่. สัมภาษณ์, ๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๑.

อรุณทิพย์ จำปีทอง. อาจารย์ประจำภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
สัมภาษณ์, ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๑.

อัจฉริยา แก้วตา. พยาบาลประจำโรงพยาบาลศิริราช. สัมภาษณ์, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

อรวรรณ วงษ์ไทย. นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔. สัมภาษณ์, ๒
มิถุนายน ๒๕๕๑.

เอกชัย สังข์ประเสริฐ. ครูผู้สอนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับประถมศึกษา
โรงเรียนไทยรัฐวิทยา ๖๔ ราชบุรี. สัมภาษณ์, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๑.

ฟิล์มสตริปภาพยนตร์

“กษัตริยา.” Kantana Video, 2004. (Film) 16 mm., col., sd., 4950 min.

“ก้านกล้วย.” Kantana Animation, 2006. (Film) 16 mm., col., sd., 93 min.

“ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ประกาศอิสรภาพ.” Prommitr Production, 2007. (Film) 16
mm., col., sd., 165 min.

“ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช องค์ประกันหงสา.” Prommitr Production, 2007. (Film) 16
mm., col., sd., 134 min.

“สมเด็จพระนเรศวรมหาราช.” เอพีเอนเตอร์เทนเมนท์, 2003. (Film) 16 mm., col., sd., 48 min.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม ความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์
รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สำหรับนักเรียนระดับประถม-มัธยมศึกษา

แบบสอบถาม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

1. เพศ

ชาย หญิง

2. อายุ ..... ปี กำลังศึกษาระดับชั้น .....

3. นักเรียนรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?

รู้ ไม่รู้

4. นักเรียนรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้อย่างไร? (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

หนังสือเรียน

สื่อบันเทิง เช่น ละคร ภาพยนตร์ การ์ตูน เกมออนไลน์ การ์ดเกม เป็นต้น

5. นักเรียนรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจากภาพหรือไม่?

รู้จัก ไม่รู้จัก

6. นักเรียนรู้หรือไม่ว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระนิพนธ์หนังสือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

รู้ ไม่รู้

7. นักเรียนเคยเล่นเกมออนไลน์ก้านกล้วย หรือ CANNON BLAST และการ์ดเกม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?

เคย ไม่เคย

8. นักเรียนเคยอ่านการ์ตูนประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?

เคย ไม่เคย

9. นักเรียนเคยชมภาพยนตร์และละครโทรทัศน์เรื่องต่อไปนี้หรือไม่? (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

- กษัตริยา   ก้านกล้วย
- ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

10. นักเรียนคิดว่าประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้รับการถ่ายทอดผ่าน ละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ นวนิยาย และการตูน เชื่อถือได้หรือไม่?

- เชื่อถือได้   เชื่อถือไม่ได้   ไม่แน่ใจ

11. นักเรียนมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อทราบประวัติศาสตร์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

(เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

- สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความเก่งกาจ กล้าหาญ เด็ดขาด
- เกิดความรู้สึกรักชาติ และภาคภูมิใจในเอกราชของไทย
- ไม่มีความคิดเห็น

12. นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับ “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช”

.....

.....

.....

.....

.....

.....

13. ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณอย่างยิ่งในความร่วมมือ

สำหรับนักศึกษาและบุคคลทั่วไป

แบบสอบถาม

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

1. เพศ

 ชาย   หญิง

2. อายุ ..... ปี ระดับการศึกษา ..... อาชีพ.....

(คณะ .....))

3. ท่านรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?

 รู้   ไม่รู้

4. ท่านรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้อย่างไร? (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

 แบบเรียนประวัติศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ

 สื่อบันเทิงประเภทต่างๆ เช่น นวนิยาย ละคร ภาพยนตร์ การ์ตูน เป็นต้น

 หนังสืออ่านประกอบ เช่น พระราชพงศาวดาร ไทยรบพม่า เถลงพ่าย เป็นต้น

5. ท่านรู้จักสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพหรือไม่?

 รู้จัก   ไม่รู้จัก

6. ท่านทราบหรือไม่ว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์หนังสือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

 ทราบ   ไม่ทราบ

7. ท่านเคยชมภาพยนตร์และละครโทรทัศน์เรื่องต่อไปนี้หรือไม่? (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

 มหาราชดำ

 กษัตริยา

 ก้านกล้วย

 ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

8. ท่านคิดว่าประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้รับการถ่ายทอดผ่าน ละคร โทรทัศน์ ภาพยนตร์ นวนิยาย และการ์ตูน เชื่อถือได้หรือไม่?

- เชื่อถือได้   เชื่อถือไม่ได้   ไม่แน่ใจ

9. ท่านเคยเล่นเกมออนไลน์ก้านกล้วย หรือ CANNON BLAST และการ์ดเกม ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่?

- เคย   ไม่เคย

10. ท่านมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อทราบประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

(เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

- สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีความเก่งกาจ กล้าหาญ เด็ดขาด
- เกิดความรู้สึกรักชาติ และภาคภูมิใจในเอกราชของไทย
- ไม่มีความคิดเห็น

11. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับ "สมเด็จพระนเรศวรมหาราช"

.....

.....

.....

.....

.....

12. ท่านคิดว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีบทบาทต่อการศึกษาประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชหรือไม่? อย่างไร?

.....

.....

.....

.....

.....

13. ท่านคิดว่าการเรียนรู้ประวัติศาสตร์รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสำคัญหรือไม่?
อย่างไร?

.....
.....
.....
.....
.....

14. ข้อเสนอแนะ

.....
.....
.....
.....

ขอขอบคุณอย่างยิ่งในความร่วมมือ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล นางสาวศุภกานต์ นานรัมย์

ที่อยู่ ๑๖๕/๑๗ หมู่ ๑๔ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๕ สำเร็จการศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต วิชาเอกสังคมศึกษา
วิชาโทโบราณคดี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๕๑ สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร